

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU

Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace
a československý stát
v letech 1918 až 1938

Disertační práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Marek Waic, CSc.

Autor: Mgr. Michal Burian

Katedra kinantropologie, humanitních věd a managementu sportu

duben 2012

Prohlašuji, že jsem disertační práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

.....

V Praze, dne 23. dubna 2012

Evidenční list

Souhlasím se zapůjčením své disertační práce ke studijním účelům. Uživatel svým podpisem stvrzuje, že tuto disertační práci použil ke studiu, a prohlašuje, že ji uvede mezi použitými prameny.

Jméno a příjmení:

Fakulta / katedra:

Datum vypůjčení:

Podpis:

Poděkování

Tato disertační práce by nikdy nemohla vzniknout bez trpělivého a erudovaného vedení vedoucího práce prof. Marka Waice. Velký dík patří rovněž prof. Zdeňku Kárníkovi za jeho zcela mimořádnou pomoc při vzniku prvních kapitol této práce.

NÁZEV: Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace
a československý stát v letech 1918 až 1938

ABSTRAKT: Práce se zabývá činností sudetoněmeckých, vůči státu negativisticky orientovaných, tělovýchovných organizací. Jejich aktivita pravidelně vyvolávala reakci orgánů státní správy a v archivních pramenech tak lze vystopovat celou genezi vzájemných vztahů mezi československým státem a jednotlivými organizacemi. Mezi nejvýznamnější tělovýchovné organizace patřil především svaz DTV, který sehrál významnou úlohu v dějinách meziválečného Československa nejen na poli tělovýchovném, ale zejména v rovině politické. Z řad této organizace pocházeli čelní představitelé sudetoněmecké politické reprezentace. Mezi ty nejznámější patřili Konrad Henlein, Karl Hermann Frank, Walter Brand a řada dalších. Vedle svazu DTV se práce věnuje především nejmilitantnější sudetoněmecké tělovýchovné organizaci Volkssport, která se ve své době stala synonymem hrozby nastupujícího nacizmu. Činnost sudetoněmeckých negativisticky zaměřených tělovýchovných organizací významně ovlivňovala zejména ve druhé polovině třicátých let vývoj československého státu a ve svém protičeskoslovenském postoji gradovala v průběhu roku 1938 a především v době mnichovských událostí.

CÍLE: Cílem disertační práce je zodpovězení mnoha otázek, na něž česká historiografie dosud nepřinesla uspokojující odpovědi. Především jde o analýzu geneze názorového vývoje členské základny sudetoněmeckých tělovýchovných organizací v průběhu dvacátých a třicátých let minulého století a zodpovězení otázky přímé účasti sudetoněmeckých tělovýchovných spolků na akcích směřujících k rozbití Československa.

METODY: Po shromáždění dostatečného množství archivních pramenů institucionální povahy byla s využitím tezí získaných předchozím zobecňujícím výzkumem převážně induktivní povahy užitá metoda dedukce, která umožnila orientaci v získaném materiálu a jeho uvedení v systém. Pomocí metody dedukce byly s použitím pravidel formální logiky určeny souvislosti, které nelze vyčíst přímo z pramenů.

KLÍČOVÁ SLOVA: sudetští Němci, česko-německé vztahy, turneři, meziválečné Československo, Konrad Henlein

TITLE: Sudeten–German Nationalist Sports Associations and Czech State
in the years 1918–1938

ABSTRACT: This dissertation deals with activities of Sudeten-German sports associations which had a negative approach towards the state. Their activities regularly provoked reactions from the state authorities and so it is possible to track down a whole genesis of mutual relations between the Czech state and individual associations in the archives. Among the most important sports associations was DTV Union. This union played an important part in the history of interwar Czechoslovakia, not only in the field of sport but also in the political sphere. Many top leaders of Sudeten-German political representation came from its ranks. Among the most famous Konrad Henlein, Karl Hermann Frank, Walter Brand and many others. Apart from DTV Union this dissertation also describes the most militant Sudeten-German sports association Volkspport, which in that time became a synonym for the threat of rising Nazism. The activities of Sudeten-German negative oriented sports associations had a significant influence on the course of events in Czechoslovak state in the second half of the 1930's and their anti-Czech attitudes culminated during the year 1938 and especially during the period of Munich Agreement.

AIMS: The aim of the dissertation is to answer many questions which have not been yet satisfactorily answered by Czech historiography. It is, in the first place, an analysis of the genesis of development of views and opinions of the membership base of Sudeten-German sports associations in the 1920's and 1930's and an answer to the question of direct participation of the above mentioned associations in the activities aiming at breaking the Czechoslovak state.

METHODS: After collecting a sufficient amount of archival sources of institutional character and using the propositions acquired in the previous generalizing research of mainly inductive character, a method of deduction was used. This method enabled an orientation in the obtained material and its implementation. The context which is not possible to read directly from the archival sources was determined by using the method of deduction together with the rules of formal logic.

KEY WORDS: Sudeten-Germans, Czech-German relations, German turners, interwar Czechoslovakia, Konrad Henlein

OBSAH

1. Úvod	9
1.1. Úvod	9
1.2. Rozbor pramenů a literatury	13
1.3. Výzkumné metody	19
2. Ideové základy	20
3. První roky republiky	34
3.1. Počátky sudetoněmecké iredenty a polovojenské organizace	34
3.2. Češi a Němci v novém státě	45
3.3. Vznik DTV	49
3.4. Kauza spolkové prapory I	59
4. Vývoj DTV ve dvacátých letech	66
4.1. Léta zmatků (1924-1927)	66
4.2. Kameradschaftsbund aneb ideové základy II.	90
4.3. Politizace DTV a nástup nové generace (1928-1930)	98
4.4. Kauza spolkové prapory II	126
5. Německá mládež proti republice	133
5.1. Nationalsozialistischer Jugendverband	133
5.2. Volkssport	142
5.3. Grenzlandjugend der DNP	174
5.4. Sudetendeutscher Wandervogel	180
5.5. Jungvölkischer Bund Adler und Falken	190
6. Vývoj DTV ve třicátých letech	196
6.1. Kameradschaftsbund, Henlein a DTV (1931 a 1932)	196
6.2. Přelomový rok 1933	212
6.3. Mezi spannizmem a nacizmem (1934 a 1935)	246
6.4. Rok berlínské olympiády	266
6.5. Boje uvnitř DTV sílí (1937)	282
6.6. Turnverband na cestě k Mnichovu	300
7. Turneři a rozbití republiky	313
7.1. Ordnerdienst	313
7.2. Freiwilliges Schutzdienst	334
7.3. Sudetendeutsches Freikorps	361
8. Epilog – Heim ins Reich!	382
9. Závěr	387
10. Prameny a literatura	391
11. Seznam zkratk	397
12. Přehled místních názvů	400

Motto:

„Když pan Henlein může být světoznámým vůdcem, je niveau, na něž průměr státnictví klesl, velmi nízké.“

Jan Masaryk, květen 1938

1. ÚVOD

1.1 ÚVOD

„... Ctižádostivý malý úředníček, kterému funkce milovaného vůdce velmi hová. Myslím, že rád dobře jí a kouří. Vykouřil za našeho rozhovoru řadu cigaret a to s opravdovým porozuměním. Jako všichni, kteří propadli nacismu, lže zcela nestydatě, myslí-li, že tím své „svaté věci“ prospěje. ... Když jsem ho varoval před Anšlusem s poukazem na to, jak velkou roli hraje nyní u nás a jakou nulou by byl v Německu, bylo jasně vidět, že je si této nepříjemné možnosti velmi vědom. Kromě sarkasmu zkusil jsem to s ním také trochu lichocením, a na to šel jako moucha na med...“¹ Těmito slovy charakterizoval československý velvyslanec ve Velké Británii Jan Masaryk vůdce sudetských Němců Konrada Henleina po jejich prvním osobním setkání v květnu 1938. V závěru svého dopisu ministru zahraničních věcí Kamilu Kroftovi dodal i větu uvedenou jako motto této práce.²

„Funkce milovaného vůdce“ nespadla „malému úředníčkovi“ do klína jen tak náhodou. Muž, který zásadním způsobem zasáhl do historie meziválečného Československa, vstoupil do politiky z jedné z nejvyšších pozic v tělocvičném svazu *Deutscher Turnverband* (Svaz německých turnerů, dále DTV). Co vlastně dnes víme o této nejvýznamnější sudetoněmecké tělovýchovné organizaci? A co víme o řadě dalších, které můžeme zařadit do kategorie tělovýchovných a paramilitárních? Ačkoliv představují česko-německé vztahy v období první poloviny 20. století jedno z nosných témat české i německé historiografie, stále zůstávají témata, která teprve čekají na zevrubnější zpracování. Právě do této kategorie spadá problematika sudetoněmeckých tělovýchovných a paramilitárních organizací a jejich vztahu k československému státu. Jedná se o jeden z nemnoha případů, kdy tvoří téma, spadající do oblasti historie tělesné výchovy, významnou součást politických dějin Československa. Je ale třeba ještě dnes na počátku 21. století otvírat další a další kapitoly z naší nedávné společné historie a připomínat řadu dnes již zapomenutých konfliktů, případně otvírat rány dávno zacelené? Mám za to, že zcela bez pochyb. Právě popisem méně významných a z pohledu takzvané „velké historie“ někdy i téměř bezvýznamných událostí, které se

¹ ANM, Vojtěch Mastný, k. 27, 1971

² Tamtéž.

často pohybují spíš v oblasti dějin každodennosti, můžeme pochopit, proč se historie našich vzájemných vztahů v daný okamžik pohnula právě tím či oním směrem.

Řadu zásadních událostí našich dějin 20. století máme tendenci vnímat jako prostá fakta, která se stala, a která vyplynula z mezinárodněpolitické i vnitropolitické situace. Náš pohled je pochopitelně velmi často zcela zásadně ovlivněn znalostí historického vývoje, který následoval po popisované události. Oprostit se od tohoto pohledu je velmi obtížné. V oblasti česko-německých vztahů možná ještě mnohem obtížnější, než kde jinde. A právě zde podle mne spočívá zásadní význam studia „marginálních“ témat, jakými je spolkový a pochopitelně i každodenní život sudetských Němců a jejich vztah, ať už jako jednotlivců, či jako členů daného spolku, k československému státu.

Součástí dědictví po rakousko-uherské monarchii byl v roce 1918 v nově vznikající Československé republice rovněž velmi bohatý spolkový život. Podílely se na něm nejširší vrstvy obyvatelstva všech národností zastoupených v novém státě. Mezi nejvýznamnější patřily již tradičně tělovýchovné organizace. Na německé straně se jednalo především o DTV, jenž byl příkladem tělovýchovného svazu, který sehrál v dějinách československé První republiky významnou úlohu nejen na poli tělovýchovném, ale zejména v rovině politické. Z řad této organizace pocházeli čelní představitelé sudetoněmecké politické reprezentace. Mezi ty nejznámější patřili Konrad Henlein, Karl Hermann Frank, Walter Brand a řada dalších.

Jednotlivé sudetoněmecké tělovýchovné organizace a spolky můžeme rozdělit z hlediska politického zaměření jejich členské základny do dvou základních skupin. Jedná se o organizace podporující republikánské zřízení Československé republiky, tzv. aktivistické, a o organizace odmítající vlastní existenci státu, tzv. negativistické. Předkládaná disertační práce se zaměřuje na činnost negativistických tělovýchovných organizací. Právě jejich aktivita totiž pravidelně vyvolávala reakci orgánů státní správy a v archivních pramenech tak lze vystopovat celou genezi vzájemných vztahů mezi československým státem a jednotlivými organizacemi. Vedle DTV se jedná především o nejmilitantnější sudetoněmeckou tělovýchovnou organizaci *Volkssport*. Tento svaz existoval pouhé tři roky (1929–1932), ale stal se ve své době synonymem hrozby nastupujícího nacizmu. Fakticky se jednalo o období německých úderných oddílů *Sturmabteilung* (dále SA), kterou v Československu budovala *Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei* (Německá nacionálně socialistická strana dělnická, dále DNSAP). Společným rysem obou zmiňovaných organizací byla politická orientace

jejich členské základny. V případě *Volkssportu* byla dána přímo svazovými stanovami, které říkaly, že se jeho příslušníkem může stát pouze člen DNSAP. U DTV vyplývala z historického vývoje této organizace. Většinu sympatizantů a členů DTV tak tvořili příslušníci DNSAP a *Deutsche National-Partei* (Německá nacionální strana, dále DNP). Jak DTV tak *Volkssport* se stavěly ostře proti existenci Československa. Na rozdíl od jiných tělovýchovných organizací podporujících státní zřízení a celistvost republiky, se jim tak nedostávalo státní podpory. Na druhou stranu ale byly až do svého otevřeného vystoupení proti státnímu zřízení orgány státní správy v duchu demokratických zásad tolerovány.

Činnost sudetoněmeckých negativisticky zaměřených tělovýchovných organizací významně ovlivňovala zejména ve druhé polovině třicátých let vývoj československého státu a ve svém protičeskoslovenském postoji gradovala v průběhu roku 1938 a především v době mnichovských událostí.

Problematika sudetoněmeckých tělovýchovných organizací a jejich vztahu k československému státu v podstatě dosud zůstávala stranou zájmu české historiografie. Její představitelé na ně často nahlíželi a nahlížejí velmi zjednodušeným pohledem. Bez bližších znalostí historického vývoje jednotlivých tělocvičných spolků, jejich struktury a stanov, byly a jsou činěny jednoznačné závěry o jejich protistátním zaměření. Vzhledem k tomu, že v čele těchto organizací stáli pozdější významní sudetoněmečtí politici, je orientace a činnost jednotlivých tělovýchovných spolků velmi často ztotožňována s pozdějšími politickými názory jejich vůdců. V případě Konrada Henleina, Waltera Branda a řady dalších lze konstatovat, že nebyť jejich činnosti v DTV, nikdy by patrně nedosáhli svého budoucího postavení v sudetoněmeckém hnutí.

Zůstává ovšem celá řada otázek, na něž se tato práce pokusí najít odpověď. Jaká vlastně byla geneze jejich názorového vývoje v průběhu dvacátých a třicátých let? Co je vedlo od ideologie vídeňského univerzitního profesora sociologie a národního hospodářství Othmara Spanna, jejímž konečným cílem bylo spojení velkoněmecké a velkorakouské myšlenky a vznik obdoby Svaté říše římské, vedené státotvornou vrstvou, nazývanou „státní stav“ (*Staatsstand*), která měla být vytvořena plánovitou výchovou německého národa, až k nejstrašnější ideologii dvacátého století – nacizmu? Jak je možné, že práce v tělovýchovné organizaci přivedla tyto a další do významných politických funkcí a jak na činnost této organizace nahlíželi oficiální představitelé ve správním aparátu Československé republiky? Je vlastně pravdivá ona „henleinovská legenda“ o geniálním

učiteli tělocviku? Byl výrazný nárůst členské základny DTV počátkem třicátých let způsoben novými převratnými tělovýchovnými metodami Konrada Henleina a dalších spannistů, nebo především vlivem vývoje hospodářské a politické situace ve střední Evropě a v Československu, na nějž neměli jmenovaní sebemenší vliv? A jakou roli sehrál, zejména u mladé generace, příklon k výchově v přírodě zaměřené na prožitky a dobrodružství? Jaký byl přerod Henleina cvičitele v Henleina politika, který je obecně přejímán z oficiálního Henleinova životopisu? Otázkou rovněž zůstává, do jaké míry se v roce 1938 členská základna sudetoněmeckých tělovýchovných spolků účastnila akcí tzv. ordnerů, kteří aktivně vystupovali proti představitelům československé státní moci, a především prováděli-li tyto spolky tajný polovojenský výcvik svých členů směřující k protistátním akcím, jak tento výcvik probíhal. Zůstává tedy mnoho otázek, na něž česká historiografie dosud nepřinesla uspokojující odpovědi.

V otázce přímé účasti sudetoněmeckých tělovýchovných spolků na akcích vedoucích k rozbití Československa nelze, dle mého názoru, zcela předjímat výsledky archivního výzkumu. Přesto se domnívám, že studium archivních pramenů potvrdí, že příslušníci negativisticky zaměřených spolků představovali významnou, ne-li zásadní, součást sudetoněmecké iredenty, a že právě oni tvořili základ oddílů takzvaných ordnerů. V otázce jednoho z klíčových okamžiků dějin meziválečného Československa, tedy odchodu Konrada Henleina z čela DTV a jeho vstupu do politiky, předpokládám, že se potvrdí, že se nejednalo o „revoluci vyvolanou zdola“, tedy členskou základnou DTV, ale o pragmatický akt, který byl výsledkem složitých zákulisních politických jednání.

1.2 ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY

Jednou z cest ke stálému zlepšování česko-německých vztahů je podle mne nikoliv zevrubné popisování události z let 1938 až 1945, kdy konflikt obou národností vygradoval, ale především hledání jeho příčin. V této oblasti má ale naše historiografie ještě obrovské dluhy, které se zdaleka netýkají pouze historie tělovýchovných organizací. Je tomu spíš právě naopak. Díky dlouhodobému úsilí Fakulty tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy máme k tomuto tématu k dispozici celou řadu příspěvků. Z velké části jsou ale poměrně úzce zaměřené, ať již geograficky či chronologicky. Zmínky o činnosti některých sudetoněmeckých tělovýchovných organizací nacházíme i díky tomu téměř v každé práci, zabývající se dějinami meziválečného Československa. Přesto dosud schází specializovaná studie, která by toto téma pojala v širších souvislostech.

Jedinou existující prací k zmiňované problematice zůstává kniha Andree Luha *Der Deutsche Turnverband in der ersten Tschechoslowakischen Republik*, vydaná v Mnichově Collegiem Carolinem v roce 1988 a v druhém vydání v roce 2006.³ Jejím největším nedostatkem je autorova neznalost češtiny, která způsobila, že zpracoval převážně prameny německé provenience. Výsledná práce je tak skvělým souhrnem mnohaleté badatelské činnosti, přesto zůstává v mnoha směrech tendenční. Mezi pracemi českých historiků je bohužel stále nepřekonáno dvousvazkové dílo Jaroslava Césara a Bohumila Černého z roku 1962. Jejich *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*⁴ patří díky svému rozsahu (1.102 stran), ale zejména obsáhlému poznámkovému aparátu, mezi základní literaturu pro každého zájemce o problematiku česko-německých vztahů. Co se tendenčnosti týče, je tato práce natolik poznamenána dobou svého vzniku, že v dané oblasti zcela jednoznačně předstihuje i uvedenou knihu Luhovu. Sudetoněmeckému turnerskému hnutí se jako jedni z mála blíže věnovali Stanislav Biman s Jaroslavem Kokoškou (Malířem) ve své

³ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. München: R. Oldenbourg Verlag, 2006. 474 s. ISBN 3-486-58135-X.

⁴ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. I*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. 516 s.
CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. II*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. 586 s.

práci *Kariéra učitele tělocviku*⁵ z roku 1983. Tento životopis Konrada Henleina nejen že zcela postrádá jakýkoliv poznámkový aparát, ale navíc je bohužel z velké části pouhým upraveným překladem oficiálního glorifikujícího Henleinova životopisu vydaného v roce 1938 v Karlových Varech.⁶

Vraťme se ale v rozboru literatury na samý začátek, tedy do let, kdy probíhaly události popisované v této práci. Nelze pochopitelně pominout především práce jednoho z hlavních aktérů následujících stránek, Konrada Henleina. Byť lze o jeho přímém autorství s úspěchem pochybovat, je třeba zmínit především jeho programové prohlášení *Die völkische Turnbewegung*⁷ a sborník projevů a článků *Reden und Aufsätze zur völkischen Turnbewegung* od Willi Brandnera.⁸ Do stejné skupiny patří i již zmiňovaný životopis z pera vedoucího Henleinovi kanceláře Rudolfa Jahna či Hansem Krebssem sepsaná historie DNSAP a sudetských Němců.⁹ Pomyslnou samostatnou kapitolu tvoří práce „oficiálního“ historika sudetských Němců Josefa Pfitznera.¹⁰ Ve stejné době, kdy vycházely publikace, budující základ henleinovského mýtu, spatřily světlo světa i knihy zcela opačného zaměření, osvětlující působení tzv. *Kameradschaftsbundu* a lidí s ním spojených. Do této kategorie patří například ve své době průlomová práce o zákulisí *Sudetendeutsche Partei* (Sudetoněmecká strana, dále SdP) *Jejich boj*¹¹ či publikace od přímých protivníků *Kameradschaftsbundu* z okruhu časopisu *Aufbruch*, nazvaná *Was ist der KB*.¹² Z poválečných německých prací je třeba jmenovat především rozsáhlé dílo přímého účastníka řady událostí Johanna Wolfganga Brügela z roku 1967 *Češi a Němci 1918–1938*.¹³

⁵ BIMAN, Stanislav, MALÍŘ, Jaroslav. *Kariéra učitele tělocviku*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983. 424 s.

⁶ JAHN, Rudolf. *Konrad Henlein. Leben und Werk des Turnführers*. Karlsbad: Adsm Kraft Verlag, 1938. 187 s.

⁷ HENLEIN, Konrad. *Die völkische Turnbewegung*. Teplitz-Schöнау: Verlag Deutscher Turnverband, rok vydání neuveden. 49 s.

⁸ HENLEIN, Konrad. *Reden und Aufsätze zur völkischen Turnbewegung*. Karlsbad: Verlag Karl H. Frank, 1934. 117 s.

⁹ KREBS, Hans. *Kampf in Böhmen*. Berlin: Volk und Reich Verlag, 1936. 228 s.

¹⁰ PFITZNER, Josef. *Das Sudetendeutschtum*. Köln: Hermann Schaffstein Verlag, 1938. 64 s.

PFITZNER, Josef. *Sudetendeutsche Einheitsbewegung. Werden und Erfüllung*. Karlsbad: Verlag Karl H. Frank, 1937. 105 s.

PFITZNER, Josef. *Sudetendeutsche Geschichte*. Reichenberg: Verlag Franz Kraus, 1937. 96 s.

¹¹ FISCHER, Josef, PATZAK, Václav, PERTH, Vincenc. *Jejich boj. Co chce a čemu slouží Sudetendeutsche Partei?* Praha: Nakladatelství nové svobody, 1937. 149 s.

¹² *Was ist der KB. Der Kameradschaftsbund. Die Entlarvung einer Clique*. Prag: Der Aufbruch, rok vydání neuveden. 44 s.

¹³ BRÜGEL, Johann, Wolfgang. *Češi a Němci 1918–1938*. Praha: Academia, 2006. 846 s. ISBN 80-200-1440-3

Pro období před rokem 1989 obecně platí, že vycházela řada odborných i populárně naučných publikací, dotýkajících se i tělovýchovného hnutí sudetských Němců. Byly ale pochopitelně více či méně zatížené dobou svého vzniku. I mezi populárně naučnými byly takové, které vznikaly na základě pramenného výzkumu, například *Henleinovci proti Československu*.¹⁴ Hodnotu jiných pak snižovala již zmiňovaná absence poznámkového aparátu. Do této kategorie můžeme zařadit například publikaci *Partie hnědých pěšáků*.¹⁵

Po roce 1989 přišel čas na zaplňování bílých míst v českých dějinách. Velkou měrou se to dotklo právě historie česko-německých vztahů. Ačkoliv vznikla celá řada publikací, zabývajících se vzájemnými vztahy ve 20. století i dříve, část z nich nadále vycházela z některých zavedených klíšé historiografie šedesátých let. Z prací, které v devadesátých letech prolamovaly letitá tabu, je třeba uvést zejména Křenovo *Konfliktní společenství*¹⁶ a Kuralův *Konflikt místo společenství*.¹⁷ Z nejnovějších prací věnuje sudetoněmeckému hnutí obsáhlé pasáže Zdeněk Kárník v trojsvazkovém díle *České země v éře První republiky*¹⁸ a nelze nezmínit ani práci Karla Straky *Vojáci, politici a diplomaté*.¹⁹ V oblasti historie tělovýchovy je třeba uvést sborníky *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*²⁰ a *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu*,²¹ jejichž editorem je Marek Waic. Za velmi přínosné považují rovněž

¹⁴ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu. Z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933–1938*. Praha: Naše Vojsko, 1987. 235 s.

¹⁵ BIMAN, Stanislav, CÍLEK, Roman. *Partie hnědých pěšáků*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1976. 207 s.

¹⁶ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780–1918*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1990. 508 s. ISBN 80-200-0337-1.

¹⁷ KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě 1918–1938*. Praha: nakladatelství R, 1993. 272 s. ISBN 80-901431-3-X

¹⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938), Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2003. 571 s. ISBN 80-7277-195-7.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938), Díl druhý, Československo a České země v krizi a ohrožení (1930-1935)*. Praha: Libri, 2002. 577 s. ISBN 80-7277-031-4.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938), Díl třetí, O přežití a o život (1936-1938)*. Praha: Libri, 2003. 803 s. ISBN 80-7277-119-1.

¹⁹ STRAKA, Karel. *Vojáci, politici a diplomaté. Československá vojenská delegace na jednáních mezinárodního výboru v Berlíně a odstoupení českého pohraničí v říjnu 1938*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2008. 183 s. ISBN 978-80-7278-430-1

²⁰ WAIC, Marek (ed.). *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. Praha: Karolinum, 2004. 588 s. ISBN 80-246-0768-9

²¹ WAIC, Marek (ed.). *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu*. Praha: Karolinum, 2008. 558 s. ISBN 978-80-246-1489-2

práce Tomáše Kaspera zaměřené na německé reformně pedagogické hnutí v Československu.²²

Ze zahraničních publikací posledních let je třeba zmínit dvě, které se věnují osudům sudetských Němců a Konrada Henleina. Ralf Gebel ve svém „*Heim ins Reich!*“²³ i Volker Zimmermann v knize *Sudetští Němci v nacistickém státě*²⁴ se zaměřili na období 2. světové války. Úvodní části obou publikací ale shrnují historii SdP v meziválečném Československu.

Na tomto místě je třeba zmínit zcela nepochopitelnou dlouhodobou absenci české odborné práce o Konradu Henleinovi či o jím vedené SdP. Po předlouhých 27 letech od vydání výše uvedené populárně naučné práce *Kariéra učitele tělocviku* se v roce 2010 objevila kniha Emila Hrušky *Konrad Henlein, Život a smrt*.²⁵ Byť se opět jedná spíš o populárně laděnou práci z pera „nehistorika“, jde fakticky o částečné zaplnění jedné z nejvýznamnějších „děr“ české historiografie. Kniha přináší celou řadu velmi důležitých informací a přítomnost poznámkového aparátu z ní tvoří jeden ze základů studia sudetoněmecké problematiky.

Autor předkládané práce hojně využíval i jednoho z nejzásadnějších činů české historiografie posledních let, biografické příručky *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety 1938–1945*.²⁶ Díky ní má čtenář možnost nalézt v poznámkovém aparátu řadu podrobností o hlavních osobách, podílejících se na popisovaných historických událostech.

Hlavním zdrojem pro studium uvedené problematiky ale stále zůstává základní archivní výzkum, který byl i východiskem předkládané práce. Jako nejdůležitější se jeví primární informační zdroje, kterými jsou prameny institucionální povahy nacházející se v Národním archivu v Praze (dále NA). Jádrem mezi nimi tvoří archivní fondy Ministerstvo vnitra – stará registratura, Prezídium ministerstva vnitra, Prezídium zemského úřadu,

²² KASPER, Tomáš (ed.). *Německé a české reformně pedagogické vzdělávací a výchovné koncepty – analýza, komparace*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008. 190 s. ISBN 978-80-7372-397-2
KASPER, Tomáš. *Výchova či politika? Úskalí německého reformně pedagogického hnutí v Československu v letech 1918–1933*. Praha: Karolinum, 2007. 270 s. ISBN 978-80-246-1410-6

²³ GEBEL, Ralf. „*Heim ins Reich!*“ *Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland 1938–1945*. München: R. Oldenbourg Verlag, 1999. 425 s. ISBN 3-486-56018-2

²⁴ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938–1945)*. Praha: Prostor, 2001. 577 s. ISBN 80-7260-055-9

²⁵ HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein, Život a smrt*. Praha: BMSS-START, 2010. 214 s. ISBN 978-80-86140-67-4.

²⁶ BIMAN, Stanislav, DUŠKOVÁ, Sabina. *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety 1938–1945*. Biografická příručka A–Z. Litoměřice, Státní oblastní archiv v Litoměřicích. 2008. CD. ISBN 978-80254-30-39-2

Prezídium policejního ředitelství, Německá nacionálně socialistická strana DNSAP a Sudetoněmecká strana SDP. Bez detailního prostudování uvedených archivních pramenů prakticky nelze v oblasti dané problematiky vyvozovat obecné závěry. Zcela zásadní význam mají rovněž dokumenty uložené ve Vojenském historickém archivu. Zde se jedná především o běžně badatelsky nepřístupný fond Sudetoněmecký dobrovolnický sbor a dále Generální inspektorát branné moci, Prezídium MNO, Hlavní štáb MNO a Velitelství 1. sboru. Nezanedbatelný význam pro zpracovávané téma mají rovněž archivní fondy krajských soudů, okresních úřadů a státních policejních úřadů uložené v oblastních a okresních archivech. Jedná se především o Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Státní okresní archiv v Teplicích, Státní okresní archiv v Ústí nad Labem, Státní okresní archiv v Litoměřicích a Státní okresní archiv Cheb. V předkládané práci jsou rovněž použity prameny z Archivu Národního muzea a londýnského Public Record Office.

V souvislosti s archivními prameny je třeba zmínit i nepříliš dobrý stav zpracování archivních fondů, zabývajících se sudetoněmeckou problematikou v jednotlivých českých archivech. V Moravském zemském archivu v Brně není dodnes zpracován fond SdP Brno, ve Státním okresním archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týnu je ve stejném stavu fond SdP – místní skupina Horšovský Týn, ve Státním okresním archivu Cheb fond SdP – místní skupina Cheb, ve Státním okresním archivu Jeseník fond Freikorps – III. setnina Jeseník, ve Státním okresním archivu Litoměřice se sídlem v Lovosicích fond SdP – okresní vedení Litoměřice, ve Státním okresním archivu Nový Jičín fond Německá nacionální strana – okresní vedení „Kravařsko“ Nový Jičín a fond Německá nacionální strana – místní organizace Nový Jičín. Pro běžného badatele tedy zůstávají tyto archiválie nepřístupné, a to i přesto, že se ve většině případů jedná o miniaturní fondy o velikosti jednoho archivního kartonu. Zásadním problémem ve studiu daného tématu je ale především stav tak významných archivních fondů, jakými jsou fond Konrad Henlein v Národním archivu (nezpracována zůstává téměř ¼), ale zejména celý nezpracovaný fond Německé vyslanectví Praha 1919–1939 rovněž v Národním archivu a rovněž nezpracovaný fond Sudetoněmecký dobrovolnický sbor (*Sudetendeutsche Freikorps*) ve Vojenském historickém archivu.

S touto situací se autor předkládané práce potýkal již v polovině devadesátých let minulého století, kdy zpracovával diplomovou práci na FF UK na téma *Československý stát a sudetoněmecké paramilitární organizace v letech 1918–1933*. Jelikož v průběhu

fáze heuristiky došlo, vzhledem ke stěhování do areálu na pražském Chodovci, k dlouhodobému uzavření archivních fondů tehdejšího Státního ústředního archivu v Praze, nebylo možné archivní výzkum bezezbytku dokončit. Práce obhájená v roce 1997 tak zůstala především úvodem do dané problematiky.

Výše uvedený stav potvrzuje skutečnost, že ačkoliv česko-německé vztahy patří k tématům řešeným nejen politiky téměř každodenně, představují jeden z největších restů naší polistopadové historiografie. Studium česko-německých vztahů nejen, že nepozbývá na svém významu, ale je naopak stále aktuálnější. Pouze dokonalé a ideologicky i politicky nezaujaté hodnocení naší společné historie může zamezit opakujícímu se zneužívání jednotlivých historických etap libovolně vytrhávaných ze širšího dějinného kontextu.

1.3 VÝZKUMNÉ METODY

Vzhledem k tomu, že byl výzkumný projekt řešen na základě omezeného množství dat (mnohé důležité prameny již byly v archivech skartovány nebo dosud nejsou zpracovány a zůstávají tak badatelsky nepřístupné), představovala jednu ze základních metod použitých při jeho řešení neúplná indukce. Jednotlivé tělovýchovné spolky, kterými se výzkumný projekt zabývá, lze označit za omezený soubor jevů. Snahou řešitele bylo určit charakteristiky maximálního množství částí souboru a pomocí metody neúplné indukce přejít od jednotlivých faktů k obecnějším údajům o společné skutečnosti.

Po shromáždění dostatečného množství archivních pramenů institucionální povahy byla s využitím tezí získaných předchozím zobecňujícím výzkumem převážně induktivní povahy užitá metoda dedukce, která umožnila orientaci v získaném materiálu a jeho uvedení v systém. Pomocí metody dedukce byly s použitím pravidel formální logiky určeny souvislosti, které nelze vyčíst přímo z pramenů.

Kromě dvou výše uvedených základních metod byly pro řešení předkládané práce užity i další metody historické práce. V případě dostatku zachovaných pramenů k určité části výzkumného projektu byla pro rekonstrukci historických událostí z pramenů použita rovněž přímá metoda. Paralelně byla užívána také metoda nepřímá. Výsledná syntéza je kombinací synchronního a diachronního přístupu k historickému vývoji vztahů sudetoněmeckých tělovýchovných organizací a československého státu s využitím progresivní metody. Použití progresivní metody má minimalizovat nebezpečí vysvětlování vývoje starších událostí pomocí znalosti vývojových procesů doby pozdější, jak se tomu v případě sudetoněmeckých tělovýchovných organizací v české i německé historiografii namnoze děje. Nezbytnou součástí realizace výzkumného projektu je pak rovněž užití komparativní metody (např. pro srovnání stanov a činnosti jednotlivých tělocvičných spolků organizovaných ve svazech).

2. IDEOVÉ ZÁKLADY

Tělovýchovné organizace sehrály v dějinách meziválečného Československa nezanedbatelnou roli. Charakteristickým znakem těch nejvýznamnějších byl jejich více či méně vyhraněný nacionalismus. Na české straně hrála prim Československá obec sokolská (dále ČOS), na německé pak DTV. Role obou organizací byly značně protichůdné. ČOS stála pevně na pozicích nejvýznamnější pročeskoslovenské organizace. Z řad jejích členů pocházeli jak první dobrovolnické jednotky, bránící nový stát v roce 1918, tak desetitisíce cvičenců, vyjadřující svou oddanost Československé republice při X. všesokolském sletu v létě roku 1938. DTV sehrál v dějinách československé První republiky zcela opačnou roli. Od samého počátku tvořil významnou součást sudetoněmecké iredenty. Jeho úlohu lze spatřovat nejen na poli tělovýchovném, ale zejména v rovině politické. Právě z řad této organizace pocházeli mnozí čelní představitelé sudetoněmecké politické reprezentace a v roce 1938 přispěli příslušníci DTV nemalou měrou k rozbití Československa. Jaký ale vlastně byl ideový základ této organizace, který ji dovedl až na osudnou křižovatku podzimu 1938?

Pro DTV byl určujícím faktorem jeho vyhraněný nacionalismus, tedy politické přesvědčení, které představuje základ soudržnosti moderních společností a legitimizuje jejich nárok na autoritu.²⁷ V průběhu sta let (1815 až 1920) nacionalismus zcela proměnil politickou mapu střední, středovýchodní a jihovýchodní Evropy. Zatímco v 19. století byl především hnutím elit, ve 20. století se stal masovou záležitostí. Po celé 19. století hrálo turnerské hnutí v rámci německého nacionalismu velmi důležitou roli. Na rozdíl od sokolského, jehož ideový základ byl po celou dobu de facto konzistentní, prošlo turnerské hnutí českých Němců poměrně složitým vývojem, který pokračoval i po vzniku Československé republiky a prakticky vyvrcholil sporem mezi zastánci nacistické ideologie a takzvanými spannovci ve třicátých letech 20. století.

Kořeny DTV lze spatřovat v německém turnerském hnutí, jehož zakladatel Friedrich Ludwig Jahn²⁸ jej vybudoval po Napoleonově vítězství v bitvě u Jeny v roce 1806 a po

²⁷ KOHN, Hans. Nacionalismus. In Miroslav Hroch (ed.). *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 451 s. ISBN 80-86429-20-2. s. 87.

²⁸ Spolu s E. W. B. Eiselenem (1792–1846) byl zakladatelem tzv. Jahn-Eiselenova tělocvičného systému. Společně jsou autory knihy *Die Deutsche Turnkunst* (Německé umění tělocvičné) z roku 1816. Zatímco se Jahn angažoval především ve vojenské a politické oblasti, byla Eiselenovou doménou teorie tělesných cvičení.

okupaci Pruska francouzským vojskem jako prostředek k boji proti francouzským okupantům. Podchytit se mu podařilo zejména německou mládež. Hnutí se od počátku vyznačovalo vyhraněným nacionalizmem a militantností. Jahn byl ve svém snažení ovlivněn německým filozofem J. G. Fichtem (především jeho slavnými *Řečmi k německému národu*) a německý tělocvik dostal jeho zásahem cíleně politickou tvář podle hesla: „*Nejvyšší a nejsvětější povinností hochů a mladíků je, aby se stali a zůstali německými muži a mocně působili pro národ a vlast.*“²⁹ Podle Jahnova vzoru zakládala jednotlivá města cvičiště (*Turnplatz*) a tělocvičny (*Turnhalle*).

Jahn rozvinul osvícenský koncept výchovy dle filantropistů a vyvinul z něj specifické formy národních tělesných cvičení a her.³⁰ Cvičení – turnen se tak stalo součástí „národní výchovy“. Postupně ale nabývali na síle i odpůrci tělocviků, kteří tvrdili, že ohrožuje mravy mládeže, neboť ji odtrhuje od rodiny a školy. Navíc se jim zdál i politicky nebezpečný. Byli to totiž právě turneři, kteří usilovali již v této době o sjednocení Německa. Obava z jejich nacionalismu, souznícího s velkoněmeckými plány, vedla v roce 1819 k zákazu tělocviků v Prusku, trvajícím až do roku 1842. Stalo se tak na přímý nátlak knížete Metternicha, který reprezentoval jako kancléř Rakouska hegemonu Německého spolku. Po roce 1842 se Metternichovy obavy ukázaly jako oprávněné. Dříve jednotné hnutí se rozdělilo na dvě frakce. První, monarchisticky orientovaná, se těšila všestranné podpoře Pruska (v jejím čele stál F. L. Jahn). Druhá byla naopak orientovaná republikánsky. Říkalo se jí též levé křídlo turnerů nebo *Die Unbedingten* (Bezvýhradní). Krátké období rozkvětu turnerského hnutí přerušilo jeho účinkování v revolučních událostech roku 1848. Turnerské spolky se zpolitizovaly a některé se zúčastnily i ozbrojených bojů. Černo-červeno-zlaté vlajky je měly dovést ke kýžnému národnímu státu a říšské ústavě.³¹

Po porážce revoluce byli mnozí republikánsky orientovaní turneři nuceni uprchnout před pronásledováním za hranice vlasti. Pravé křídlo turnerů se naopak brzy dostalo do sféry vlivu pruského junkerstva a armády a bylo mu umožněno podílet se na rozvoji předvojenské výchovy mládeže.

Turnerské hnutí neslo již od Jahnových dob prvky nacionalismu, chápaného ve smyslu

²⁹ KRÁTKÝ, František. *Dějiny tělesné výchovy I*. Praha: Olympia, 1974. 258 s. s. 206.

³⁰ KRÜGER, Michael. Turnerství v Německu – proměna národní tělesné a pohybové kultury v moderní sportovní hnutí volného času. In Marek Waic (ed.). *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. s. 133.

³¹ BRANDT, Harm-Hinrich. Německé turnerské jednoty v Praze v pozdní době habsburské monarchie (1861 až 1914). In Marek Waic (ed.). *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. s. 23.

etnického pojetí národa. Současně se v něm ale prolínaly i rysy rovnostářsko-demokratické.³²

Podívejme se nyní v krátkosti na vývoj turnerského hnutí v českých zemích. Devatenácté století přineslo mimo jiné proces národně politické, sociální a kulturní emancipace obou hlavních etnik, žijících v českých zemích, českého a německého. Radikální změnu v soužití Čechů a Němců přinesla revoluce roku 1848. Hnutí za sjednocení Německa se mělo realizovat prostřednictvím celoněmeckého parlamentu ve Frankfurtu. K účasti na volbách byli vyzváni i obyvatelé českých zemí, kteří to však ústy Františka Palackého odmítli. Ostatně i Habsburkové vnímali německé sjednocení jako hrozbu pro své rodové panství. Jejich ideálem zůstávalo velké mnohonárodnostní nenárodní Rakousko, pod jehož vedením se měla Evropa organizovat. Rok 1848 byl posledním, kdy převládalo vnímání česko-německé jednoty na základě starého zemského patriotizmu. Od této chvíle probíhalo politické dění na národnostní linii, odděleně u Čechů a u Němců.³³ Významnou úlohu sehrála při emancipaci obou národů právě tělovýchovná hnutí.

Protirakousky zaměřené velkoněmecké síly vnímaly nebezpečí, vyplývající ze skutečnosti, že okamžik sjednocení s ostatními Němci by současně znamenal ztrátu jejich velmocenského postavení v rámci habsburské monarchie. Čeští Němci patřili přesto mezi krajní zastánce připojení Rakouska k Německu. Rakouští Němci si naopak uvědomovali, že ve společném státě s neněmeckými národy mají větší perspektivu než jako pouhá částička sjednoceného Německa. Následující éra bachovského absolutizmu ale většinu národně politických aktivit udusila. Po jeho pádu v roce 1859 nastalo naopak období politického uvolnění, které umožnilo zakládání řady spolků a organizací, včetně turnerských či sokolských.

V českých zemích byla první turnerská jednota založena již v roce 1849 v Aši (Asch). Její vznik odpovídal vzednutí hnutí v revolučním Německu v období let 1848 a 1849. Až do počátku šedesátých let bylo ale působení turnerských spolků velmi omezováno. Ašská jednota proto existovala i pod názvy *Rettungsinstitut* (záchranný institut) či *Krankenunterstützung* (podpora nemocným) *Germania*.³⁴ Právě ašská turnerská jednota měla v budoucnu sehrát významnou roli ve vývoji turnerského hnutí v Čechách.

³² Tamtéž.

³³ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780-1918*. s. 114.

³⁴ ŠINKOVSKÝ, Roman. Vývoj turnerských spolků v sudetoněmeckých územích na příkladu České Lípy do roku 1918. In Marek Waic (ed.). *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. s. 199.

Turnerství bylo v následujících letech bedlivě sledováno a v mnoha případech zakazováno. Příklad italského nacionálního vzepětí přesto vedl na přelomu padesátých a šedesátých let k opětovné vlně zájmu o turnerské hnutí. Do roku 1862 tak vzrostl počet jednot na více než jeden tisíc.³⁵

Po celá padesátá léta ovšem mezi příznivci tělesných cvičení panoval vyhraněný spor. Jednalo se o takzvaný *Barrenstreit* (spor o bradla), v němž proti sobě stáli přívrženci švédského tělocvičného systému, snažícího se přizpůsobit potřebám pedagogické praxe (jeho čelným představitelem byl J. H. Ling) a tradičního německého nářadového tělocviku. Spor pro sebe nakonec rozhodli na přelomu let 1862 a 1863, díky vzedmuté vlně nacionalismu, němečtí turneři. Právě v rámci tohoto boje se začaly pořádat turnerské slavnosti (*Turnfest*),³⁶ které předznamenaly vznik všenněmecké turnerské organizace. První *Turn- und Jugendfest* se uskutečnil v Coburgu již v roce 1860 a zúčastnilo se jej přes 10.000 členů hnutí.

Počátek šedesátých let 19. století přinesl bouřlivý rozvoj turnerského hnutí a na přelomu let 1861 a 1862 již v českých zemích existovalo na sto turnerských jednot. Jednou z nich byl i *Deutscher Turnverein Böhmische Leipa* (Česká Lípa) založený v roce 1862. Ze zakládacích stanov tohoto spolku vyplývalo, že jeho účelem byla mimo jiné péče o turnerské německé vědomí členů, kterými mohli být pouze příslušníci německé národnosti a árijského původu.³⁷ S takzvaným árijským paragrafem se v případě českolipského spolku setkáváme v historii turnerského hnutí patrně poprvé. Hlavní spory o jeho platnost se rozhořely, jak se dozvíme, až o dvacet let později. Českolipský turnerský spolek byl každopádně ukázkovým příkladem vyhraněného německého nacionalismu, který byl průvodním znakem vznikajícího hnutí. Árijským paragrafem se jednotlivé spolky snažily distancovat od neněmeckého etnika, kterým byli zpočátku nejen Židé, ale především Češi.

Po válečných událostech roku 1866, které vstoupily do historie jako prusko-rakouská válka, došlo k nebývalému rozvoji turnerského hnutí rakouských Němců. Řada zákazů ze strany rakouských orgánů přesto pokračovala. Snaha o zřízení župních svazů byla v letech 1862 až 1868 blokována. Černo-červeno-zlaté turnerské barvy působily na úřady jako červený hadr na býka. Docházelo tak k zákazům průvodů, používání vlajek i

³⁵ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 20.

³⁶ Před 1. světovou válkou se uskutečnilo celkem 13 turnerských slavností.

³⁷ *Grundgesetze des Deutschen Turnvereines Leipa*. Česká Lípa, 1862.

k cenzuře programů jednotlivých akcí. Vztah monarchie k turnerskému hnutí byl tedy velmi podobný jako vztah Československé republiky o více než padesát let později. V roce 1878 byly zakázány dokonce slavnosti ke stému výročí narození F. L. Jahna.

Mezitím ale došlo v roce 1868 k přelomové události v historii turnerského hnutí. Byla založena první všenněmecká turnerská organizace pod názvem *Deutsche Turnerschaft* (Německé turnerstvo, dále DT). DT byl nacionalistickou organizací, která se hlásila k velkoněmecké myšlence. V březnu téhož roku se rakouským Němcům podařilo prolomit dosavadní zákazy a založit *Kreisverband der Turnvereine Deutschösterreichs* (Krajský svaz turnerských spolků německého Rakouska).³⁸ Na zakládacím turnerském dni DT, pořádaném v červenci 1868, se součástí této všenněmecké organizace staly jako XV. turnerský kraj DT i turnerské spolky rakouských Němců sdružené v krajském svazu. Němečtí turneři z Čech, Moravy a Slezska v něm od samého počátku zaujímali významné postavení, neboť tvořili přibližně jednu třetinu členské základny a stejným poměrem se podíleli i na počtu místních spolků. Čeští Němci se tak stali součástí celoněmeckého turnerského hnutí. Současně byla nastartována etapa nebývalého rozkvětu turnerského hnutí rakouských Němců. Počet členů narostl v letech 1870 až 1914 z 12.560 na 103.636. Rovněž počet turnerských jednot vzrostl ze 106 na 914. Poměr českých zemí k alpským činil 2 ku 1. Jeden turner tak připadal v českých zemích na 60 německých obyvatel, v alpských zemích na 200 obyvatel.³⁹ Tato zdánlivá disproportion byla mimo jiné způsobena právě významem turnerských jednot v národnostním boji. Naopak projevem české národnostní emancipace byl ve stejném desetiletí vznik sokolské organizace, u jejíhož zrodu stál právě česko-německý spor. Vrcholem tělesných cvičení byly krajské turnerské slavnosti, pořádané každé tři roky, které se mimo jiné staly symbolem německých nacionalistických snah v českých zemích.

Čeští Němci byli v této době nuceni hledat svou vlastní identitu nejen vůči českému prostředí, ale i ve vztahu k ostatnímu německému obyvatelstvu monarchie. V osmdesátých letech 19. století vzrostl na obou stranách nacionalismus etnického (*völkisch*) typu. Jeden z německých současníků napsal: „*Absolutní stěna dělí Čechy a Němce, a ti z nás, kteří dříve koketovali s Čechy ... budou nyní zcela vyřazeni.*“⁴⁰ O

³⁸ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 27.

³⁹ BRANDT, Harm-Hinrich. Německé turnerské jednoty v Praze v pozdní době habsburské monarchie (1861 až 1914). In Marek Waic (ed.). *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. s. 25.

⁴⁰ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780-1918*. s. 224.

českém pohledu psal ve svých pamětech například Jiří Stanislav Guth-Jarkovský, jenž uvedl, že zatímco v závěru sedmdesátých let se Češi běžně účastnili společenského života spolu s Němci, rok, dva poté již byla taková účast nemyslitelná.⁴¹

V devadesátých letech se odluka obou národností dále stupňovala, čehož odrazem se stával například bojkot obchodů a podniků druhé národnosti. Spouštěcím mechanismem byla jazyková nařízení, která zaváděla češtinu do vnitřního chodu úřadů v případech českých podání, připravená Badenihou vládou na jaře 1897. Úředníci měli do čtyř let prokázat znalost češtiny jakožto druhého zemského jazyka. Odpor, zejména ze strany českých Němců, byl zcela zásadní. Stále výrazněji navíc zazníval rasistický a antisemitský tón. V této době se také poprvé objevily myšlenky na nahrazení neněmeckého obyvatelstva přesídlenci z řad vzdálenějších německých menšin a v článku předsedy Všeněmeckého svazu poprvé zazněl termín *Vertreibung* (odsun).⁴²

Stejně jako u sokolů hrála v turnerském hnutí velmi důležitou úlohu veřejná vystoupení. Turneři i sokolové dávali jejich prostřednictvím veřejně najevo své národnostní smýšlení a v neposlední řadě manifestovali brannou připravenost, národní jednotu a posilovali národní sebeuvědomění. Obdobné akce ale často sklouzávaly k vzájemným provokacím.

Duchcovští turneři v 19. století

Jak již bylo řečeno, DT byl nacionalistickou organizací, která se hlásila k velkoněmecké myšlence.⁴³ Turnerství se postupně stalo výrazem německé kultury, která byla pěstována i za hranicemi. Hnutí rakouských Němců bylo ale daleko radikálnější. Od sedmdesátých let nabýval na síle antisemitismus, související mimo jiné s hospodářskou

⁴¹ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Paměti I. Doby mládí – doby štěstí*. Praha: Hejda a Tuček, 1929. 248 s. s.193.

⁴² KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780–1918*. s. 261.

⁴³ Turnerské hnutí v Německu se po roce 1871 postupně stalo představitelem císaři věrného nacionalismu.

krizí. Z univerzit se přenesl i do řady turnerských jednot ve Vídni⁴⁴ a postupně i do politických stran.

Od poloviny osmdesátých let začaly mezi rakouskými Němci nabývat na významu myšlenky Geoga von Schönerera.⁴⁵ Tento horlivý obdivovatel Bismarcka, usilující o sjednocení všech Němců prostřednictvím připojení německých částí Rakouska k Německé říši, označoval za viníky ekonomické krize sedmdesátých let především Židy a dále Slováky, z nich hlavně Čechy. Jeho Všeněmecká strana měla největší oporu právě mezi českými Němci, zejména v severních Čechách, na severní Moravě a ve Slezsku. Strana vystupovala i proti habsburské monarchii. Jejím nejvýraznějším rysem se ale postupně stával především vyhraněný antisemitismus. Ne náhodou se nechvalně proslulý árijský paragraf stal v roce 1885 součástí stanov strany. O pouhé dva roky později byla zahájena, přes odpor vedení DT, postupná arizace jednotlivých spolků XV. turnerského kraje. Ze sedmnácti žup, tvořících XV. turnerský kraj, bylo v roce 1899 již jedenáct plně arizováno.

Árijský paragraf ale vyvolával spory i uvnitř jednotlivých spolků. V českolipském *Turnverein*, kde, jak bylo uvedeno výše, platil již od roku 1862, kvůli němu část členské základny v roce 1885 vystoupila a založila vlastní turnerský spolek *Jahn*.⁴⁶

Do stanov XV. turnerského kraje byl árijský paragraf přijat na *Kreisturntagu* (Krajském turnerském sněmu) ve Vídni v roce 1901 poměrem hlasů 120:15.⁴⁷ Zavedení paragrafu odmítlo pouze cca 50 jednot, které založily o rok později v Praze *Verband der deutsch-freiheitlichen Turnvereine in Österreich* (Svaz německých svobodných turnerských spolků v Rakousku). V listopadu 1901 se stalo zavedení árijského paragrafu do stanov jednotlivých jednot dokonce kritériem k jejich dalšímu setrvání v řadách XV. turnerského kraje. Příkladem může být *Budweiser* (budějovický) *Turnverein* založený již roku 1862, který byl z ideologických důvodů nucen opustit řady turnerské župy. Na jeho místo nastoupil v roce 1897 nově založený spolek *Deutscher Turnverein Jahn*

⁴⁴ BRANDT, Harm-Hinrich. Německé turnerské jednoty v Praze v pozdní době habsburské monarchie (1861 až 1914). In Marek Waic (ed.). *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. s. 39.

⁴⁵ Georg Schönerer (1842–1921). Zakladatel strany Všeněmců (1873–1888) a v letech 1897–1906 říšský poslanec.

⁴⁶ ŠINKOVSKÝ, Roman. Vývoj turnerských spolků v sudetoněmeckých územích na příkladu České Lípy do roku 1918. In Marek Waic (ed.). *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. s. 203.

⁴⁷ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 29.

Budweis, hlásící se k antisemitizmu a velkoněmecké ideologii.⁴⁸ Říšskoněmecké vedení DT s ostře antisemitskými tendencemi nesouhlasilo a navrhlo rozdělení kraje na XV a XVb (podle stanoviska k zavedení árijského paragrafu). Tento návrh byl většinou hlasů zamítnut a v roce 1904 XV. turnerský kraj vystoupil z DT a vytvořil samostatný *Turnkreis Deutschösterreich* (Turnerský kraj německého Rakouska, dále TD).⁴⁹ V této organizaci pak již zcela nepokrytě převládlo rasistické, antisemitské, antiliberální a především všenněmecké smýšlení. Pod vlivem Schönererovy ideologie již turneři nevěřili velmocenské roli Rakouska a volili raději podřízený podíl na moci národního Velkoněmecka.

Sám Schönerer ale v prvních letech nového století rovněž prožíval bouřlivé období. V roce 1901, kdy DT přijal árijský paragraf, probíhaly uvnitř Všeněmecké strany natolik vážné spory, že o pouhý rok později vedly k jejímu rozpadu na dvě zneprátené skupiny příznivců Schönerera a Wolfa a de facto k zániku strany. Tyto rozpory zapříčinily mimo jiné i rozštěpení nejstarší ašské turnerské jednoty. Nadále zde existoval *Turnverein 1849* pod vlivem schönereriánů a *Turnverein Jahn*, vytvořený konkurenčními wolfiány. V následujících letech začala schönererovu ideologii postupně vytlačovat zcela nová, a jak se později ukázalo, zničující nacionálně socialistická ideologie. Slovy jednoho z nejznámějších sudetoněmeckých historiků Josefa Pfitznera:⁵⁰ „*Od národnostních dělnických spolků stojících ve znamení všenněmeckého hnutí Georga von Schönerera vedla potom přímá cesta k Německé dělnické straně z roku 1904, která ve svém programu beze zbytku spojila síly obou století nacionálních a sociálních idejí.*“⁵¹

K významné události, která měla zásadně ovlivnit budoucí vztahy Čechů a Němců, totiž došlo již počátkem devadesátých let 19. století. Pomocný strojník Franko Stein založil ve Vídni v duchu Schönererovy ideologie *Deutschnationalen Arbeiterbund* (Německý nacionální dělnický svaz). Jeho činnost se záhy přenesla i na území českých zemí, zejména do Chebu (Eger) a Moravské Třebové (Mährisch Trübau). Mezi členy spolku

⁴⁸ ŠTUMBAUER, Jan. Vznik a vývoj německé spolkové tělesné výchovy v Českých Budějovicích do roku 1918. In Marek Waic (ed.). *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. s. 212.

⁴⁹ Menšínová část turnerských jednot vytvořila obnovený XV. turnerský kraj, jenž setrval v DT.

⁵⁰ Josef Pfitzner (1901–1945). Vystudoval historii na Německé univerzitě v Praze a navštěvoval i semináře Josefa Pekaře. Po roce 1935 vstoupil do sudetoněmecké politiky a v letech 2. světové války zastával funkci náměstka pražského primátora. V září 1945 byl jako válečný zločinec popraven.

⁵¹ PFITZNER, Josef. *Das Sudetendeutschtum*. s. 23.

vstoupil v roce 1901 i pozdější přesvědčený nacista Hans Knirsch.⁵² V prosinci 1902 se spolek přeměnil na konferenci v Liberci (Reichenberg) na *Deutschpolitische Arbeiterverein für Österreich* (Německý politický dělnický spolek Rakouska),⁵³ aby se již v listopadu 1903 přetvořil v *Deutsche Arbeiterpartei in Österreich* (Německá dělnická strana v Rakousku, dále DAP). Na prvním stranickém sněmu, konaném v srpnu 1904, byl přijat takzvaný Trutnovský program, v němž mimo jiné zaznělo: „...jsme svobodná nacionální strana, bojující se vší přísností proti všem reakčním snahám, výsadám feudálů, klerikálů a kapitalistů, stejně jako proti jakýmkoliv cizáckým (*fremdvölkischen*) vlivům...“⁵⁴ Strana požadovala i zestátnění dolů a železnic a v oblasti vojenství prosazovala všeobecnou brannou povinnost a vybudování lidové armády, v níž by mohl každý schopný postoupit až na nejvyšší posty. Tiskovými orgány strany se staly *Deutscher Arbeiter*, vydávaný v Moravské Třebové, a *Der Deutschvölkische Arbeiter*, vydávaný v Jablonci nad Nisou (Gablonz an der Neisse). Noviny se později spojily v titul *Deutsche Arbeiterzeitung*, vydávaný v Aši, kde sídlilo vedení strany. Stranickým vůdcem se stal Wilhelm Prediger a do vedení strany patřil i Hans Knirsch a Ferdinand Burschosky.

V roce 1904 tak spatřila světlo světa první předzvěst budoucího nacionálního socialismu. Militantní nacionalismus rakouských Němců byl silnější než v samotném Německu, což vyústilo v pro mnohé překvapující skutečnost, že se „přednacistická“ ideologie rodila spíše v Rakousku než v Německu.⁵⁵

Strana postupně získávala příznivce i hlasy ve volbách. Hlavní příliv nastal po první říšské konferenci strany, pořádané v listopadu 1909 v Praze (Prag). Mezi nově příchozí patřili i pozdější významní nacisté liberecký železniční inženýr Rudolf Jung⁵⁶ a Hans

⁵² Knirsch Hans (1877–1933). Od poč. 20. století se angažoval v nacionálně socialistickém hnutí. Byl druhým předsedou Německé dělnické strany. Od roku 1920 poslancem za DNSAP. V souvislosti s Volkssport procesem na něj byl vydán zatykač. Zemřel krátce po rozpuštění DNSAP.

⁵³ KREBS, Hans. *Kampf in Böhmen*. s. 39.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ KRÉN, Jan. *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780-1918*. s. 270.

⁵⁶ Jung Rudolf Ing. (1882–1945). V roce 1909 vstoupil do DAP, kde brzy zastával vedoucí funkci. Spoluzakládal DNSAP. Od roku 1920 byl poslancem za DNSAP a současně předsedou parlamentní frakce. Od roku 1925 byl předsedou strany až do jejího rozpuštění v roce 1933.

V říjnu 1933 zatčen a 7 měsíců strávil ve vyšetřovací vazbě na Pankráci. V roce 1935 odešel do Německa. Hitler jej jmenoval 16. 6. 1938 Gauleiterem, následně vstoupil do SS. Od roku 1944 generální ředitel Spořitelny Praha a Beauftragter f. Böhmen und Mähren u. Leiter der Reichsinspektion d. Generalbevollmächtigten f. d. Arbeitseinsatz. V květnu 1945 zatčen a uvězněn. Zemřel ve věznici na Pankráci.

Krebs⁵⁷. První volební úspěchy zaznamenala DAP v roce 1911, kdy získala v Čechách 21.951 hlasů. Růst strany přerušila první světová válka. Mezi padlými na válečných polích byli i nejvyšší funkcionáři strany. Vedení tak převzal Rudolf Jung. Strana v této době hlásala myšlenky: „*Opravdovým základem rakouského státu nejsou dle chápání naší strany korunní země, ale národ...*“⁵⁸

S blížícím se koncem války se DAP radikalizovala. V průběhu lednové generální stávky v roce 1918 se v severočeském hnědouhelném revíru stala dokonce jedním z pořadatelů akcí. S tím souviselo i přihlášení se strany k socialismu, k čemuž došlo na zemském sjezdu strany 21. dubna 1918 a následně na říšském sjezdu 5. května ve Vídni. Na důkaz přijala strana nový název *Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei* (Německá nacionálně socialistická strana dělnická, tedy DNSAP). Ve stejné době se strana stala jedním z nejučtějších zastánců proklamace *Deutschböhmen*. Ve shodě s ostatními německými nacionály žádala DNSAP zřízení *Deutschböhmen*, samostatnou provinční správu, odpovědnou přímo Vídni a centralizovanou vládu Předlitavska s vyloučením jakýchkoli federativních prvků. V oblasti zahraniční politiky patřila mezi nejzarputilejší zastánce boje až do konečného vítězství bez možnosti jakékoliv dohody s dohodovými mocnostmi.⁵⁹ Na sjezdu byl přijat program strany, žádající spojení všech německých území v Evropě v demokratickou, sociální Německou říši. Strana prosazovala odstranění panství židovských bank nad hospodářským životem a jejich nahrazení národními lidovými bankami. Na rozdíl od pozdějšího vývoje ale v této době strana nebyla založena na vůdcovském principu, její orgány byly volitelné a členstvo bylo převážně dělnické.⁶⁰ Vznik strany v této době překvapivě uvítali i čeští socialisté, kteří doufali, že v DNSAP najdou spojence. Zatímco se v dalším vývoji čeští socialisté přiblížili názorově k sociální demokracii a stali se oporou Masarykova a Benešova „Hradu“, DNSAP se dostávala do přímého názorového střetu se sociální demokracií a nacionální socialismus se stal zákaznou ideologií 20. století. Nacistická ideologie se tedy nezrodila v Německu, ale v Rakousku, a především v prostředí českých Němců.

⁵⁷ Krebs Hans (1888–1947). Redaktor Deutschen Volkswehr ve Vídni. Funkcionář rakouské DNSAP. Od roku 1925 poslanec za DNSAP, vedoucí propagandy a hlavní jednatel. 1929 byl jmenován Hitlerem komisařským zemským vedoucím NSDAP v Rakousku. V říjnu 1933 utekl do Německa. 1938 vstoupil do SS. 1938–1945 vládní prezident v Ústí n. L. 15. 2. 1947 odsouzen v Praze k trestu smrti a týž den popraven oběšením.

⁵⁸ KREBS, Hans. *Kampf in Böhmen*. s. 79.

⁵⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *Habsburk Masaryk či Šmeral, Socialisté na rozcestí*. Praha: Karolinum, 1996. 554 s. ISBN 80-7184-128-5. s. 321.

⁶⁰ Tamtéž. s. 322.

I v samém závěru první světové války DNSAP trvala na svých krajně nacionalistických stanoviscích. V září 1918 Rudolf Jung požadoval rozdělení České země na provincie se správou pod ochranou centralizovaného Rakouska. Současně odmítal jakékoliv mírové rozhovory a trval na pokračování boje proti všem vnějším i vnitřním nepřítelům. Myšlenky nacistické ideologie se z hlavních center strany v severních a západních Čechách postupně šířily do celého Předlitavska a na německá území. Významné místo si našly i v řadách rakouských turnerů.

Vraťme se ale ještě v krátkosti do období před první světovou válkou, neboť právě v této historické etapě nalzáme hlavní důvody, proč je třeba osudy německé a rakouské větve turnerského hnutí velmi pečlivě oddělovat. Musíme si uvědomit, že rakouský imperialismus počátku 20. století byl obrácen především dovnitř země. Po zhroucení tureckého panství v Evropě zůstávalo Rakousko-Uhersko mnohonárodnostním státem, jaký neměl obdoby.⁶¹ Všechny ostatní státy měly národně jedolité vládnoucí jádro a periférie porobených či neplnoprávných národů nebo jejich menšin. V Předlitavsku hráli roli vládnoucího národa rakouští Němci, tvořící pouhých 35 % obyvatelstva a často ani neobývající souvislé území. Kromě nich zde žili Češi, Poláci, Ukrajinci a Slovinci. Na rozdíl od rakouských Němců někteří z nich obývali Předlitavsko jako národní celek, přesto patřili mezi neplnoprávné a utlačované národy. Situace postupně přerůstala do stavu, v němž bylo udržení územní celistvosti a skutečné nezávislosti Předlitavska, za současného zotřování útlaku neněmecké většiny obyvatelstva, nemyslitelné. Rakouská monarchie v této době stále ještě tvořila vyrovnávací sílu ve střední Evropě a jistou protiváhu říšskoněmeckému imperializmu. Rakouští Němci ale, chtěli-li být skutečně rakouskými, museli nutně ve srovnání s všenněmeckým nebo velkoněmeckým proudem omezovat své nacionální zájmy. Pokud Předlitavsko nebylo schopné dát se jinou cestou než cestou upevňování německé hegemonie ve státě, nemohlo nadále existovat.

Termín *Sudetendeutschen* (sudetští Němci) byl poprvé použit již v roce 1902, kdy se objevil ve stati spisovatele Franze Jessera.⁶² K jeho častějšímu užívání došlo až ve dvacátých letech, ale v dnešním smyslu slova se vžil až v závěru roku 1933, kdy na politickou scénu vstoupila Henleinova *Sudetendeutsche Heimatfront* (Fronta sudetoněmecké domoviny). Od konce 19. století se pro německé obyvatelstvo Čech rovněž používalo označení *Deutschböhmen*, které se postupně přeneslo i do geografické

⁶¹ Tamtéž. s. 10.

⁶² BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918–1938*. s. 179.

a státoprávní roviny. V roce 1897 se na německé straně poprvé objevila myšlenka úplné administrativně politické separace českých Němců, vytvořením samostatné provincie *Deutschböhmen* se sídlem v Liberci. Po říšských volbách v květnu 1907, provedených poprvé na základě všeobecného hlasovacího práva, se situace opět vyhrotila. Důvodem bylo otřesení dosavadní německé majority. V červenci 1908 padl na libereckém svatodušním sněmu německých měst v Čechách první návrh na ustavení provincie *Deutschböhmen*, která by zahrnovala 2,25 miliónů Němců a 100 tisíc Čechů a tvořila novou korunní zemi Předlitavska. Provincie se měla členit do pěti krajů: Libereckého, Ústeckého, Žateckého, Chebského a Krumlovského. Návrh byl nepřijatelný nejen pro českou politickou scénu, ale i pro rakouské vládní kruhy a nakonec se k němu nepřiklonila ani většina českoněmeckých politiků.⁶³

Závislost habsburského mocnářství na Německu byla v této době čím dál tím zjevnější. Vstup do války po jeho boku v létě 1914 pak znamenal v tomto směru jasný zlomový okamžik. Pro německé nacionalistické a militaristické kruhy v Rakousku to byl okamžik, kdy bylo možné upevnit jednou provždy svou nadvládu nad ostatními národy mnohonárodnostní monarchie. S prvními válečnými úspěchy centrálních mocností se národnostní útlak stupňoval. V Čechách nahradil příliš mírného zemského místodržitele Františka knížete Thuna Maxmilián hrabě Coudenhove. Požadavek na zavedení německé státní řeči sice nebyl přijat, ale od července 1915 byly postupně vydávány výnosy, omezující používání češtiny v úředním styku. Státní aparát pod vlivem štvavých německých nacionalů perzekvoval české úřednictvo, zakazoval schůze, zastavoval noviny, rozpouštěl společenské organizace a hrubě zasahoval do obsahu školních učebnic.⁶⁴ Účelem teroru, jehož součástí byly i velezrádné procesy, bylo zastrážit každého, kdo by se odvážil jakékoliv odbojové myšlenky a zamezit jakémukoliv národnímu hnutí utlačovaných národů. Výsledek byl ovšem zcela opačný a do řad odpůrců rakouské monarchie naháněl mnohé až dosud přesvědčené stoupence existence mnohonárodnostní monarchie.

Turneři přijali vypuknutí první světové války s nadšením a očekáváním splnění svých tužeb po sjednocení všech Němců do jednoho státu. Slovy Josefa Pfitznera: „*Sudetští Němci byli do světové války vtaženi, stejně jako ostatní Němci v Rakousku a všichni Němci, s jasným přesvědčením, že porážka Centrálních mocností bude především*

⁶³ NOVOTNÝ, Jan. Čeští Němci a habsburská monarchie. In: *Český lev a rakouský orel v 19. století*. s. 52.

⁶⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *Habsburk Masaryk či Šmeral, Socialisté na rozcestí*. s. 13.

*porážkou německou. Proto se rakouští Němci včetně sudetských Němců všemi silami bránili decentralizačním snahám neněmeckého obyvatelstva Rakouska, neboť ze zkušeností několika desetiletí věděli, že jmenovitě Češi neochvějně usilují o uskutečnění tzv. českého (psáno Böhmisch, poznámka M. B.) státního práva.“*⁶⁵

Bojů se zúčastnilo více než 34.000 rakouských turnerů, z nichž 5.031 padlo a 7.634 bylo těžce raněno.⁶⁶ O jejich přístupu k válce svědčí mimo jiné pochvala, kterou obdržel duchcovský turnerský spolek v červenci 1916 od zemského vojenského velitelství v Litoměřicích za vojenskou přípravu svých členů a za prováděný výcvik ve střelbě.⁶⁷ Turnerská činnost jako taková byla ale ve válečných letech prakticky ochromena, neboť většina tělocvičen a sportovišť se přeměnila na lazarety a zajatecké tábory.

O to větší bylo zklamání turnerů z výsledku války. Místo toho, aby se podíleli na sjednocení všech Němců do jednoho státu a stali se tak příslušníky světové velmoci, probudili se do mírového života jako občané Československé republiky a ztratili veškeré výhody, které měli jako Němci v Rakousko-Uhersku. Jejich tělocvičny byly zprvu konfiskovány československými úřady a přeměněny na sklady a ubytovny pro vojáky. Následně byly jen pozvolna vráceny ke svému původnímu účelu. Zajímavostí je, že československé vojsko zabíralo tělocvičny na základě stejných zákonů jako se tomu dělo za války.⁶⁸

Turneři z řad českých Němců nebyli ochotni přijmout novou „vlast“. Již v prvních dnech po vzniku Československé republiky se postavili ostře proti její existenci. Účastnili se aktivně masových demonstrací a jejich jména najdeme i na seznamu mrtvých ze 4. března 1919.⁶⁹

Průběh první světové války byl rovněž příčinou důrazu, který turneři kladli ve dvacátých a třicátých letech na svou brannou připravenost. Němci totiž podle svých statistik zjistili, že v době vypuknutí války činil počet jejich vycvičených mužů pouze 51 % z celkového počtu branců, kteří se dostavili k odvodu. Ve Francii naopak počet

⁶⁵ PFITZNER, Josef. *Das Sudetendeutschtum*. s. 25.

⁶⁶ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 33.

⁶⁷ NA, PM 1911–20, k. 5320, 8/5/6/46

⁶⁸ Jednalo se o zákony o válečných úkonech z 26. 12. 1912 čís. 236, ř. z. a o prováděcí nařízení z 23. 1. 1918 čís. 23, ř. z. (VHA, PV Teplice-Šanov 1919–28, k. 100).

⁶⁹ 16. února 1919 se konaly volby do rakouského Národního shromáždění, jichž se po zákazu československé vlády nemohli účastnit Němci z Českých zemí. 4. 3. 1919, kdy se ve Vídni toto shromáždění poprvé scházelo, proto uspořádali masové demonstrace, které v některých městech vyústily ve srážky s českým vojskem. Výsledkem bylo 54 mrtvých.

vycvičených dosahoval až 83 %.⁷⁰ Čím více se tedy utvrzovali v přesvědčení, že k vítězství ve Velké válce jim stačilo pouze několik čerstvých sborů v bitvě na Marne na počátku války, tím více se snažili, aby je v budoucnu nic podobného nepotkalo. To ovšem ve svých důsledcích vedlo zcela pochopitelně v následujících letech k celé řadě konfliktů s československou státní mocí.

Ideové základy turnerského hnutí, rozvíjejícího se v novém státě byly tedy položeny dávno před jeho vznikem. Popisujeme-li dnes dějiny turnerského hnutí sudetských Němců v letech první Československé republiky, musíme se stále vracet k historii turnerství v českých zemích v 19. století. Jen tak pochopíme, že celá plejáda zákazů, kterými bylo turnerství postihováno v meziválečném období, nebyla pouze plodem české zvůle, ale že v mnohém logicky navazovala na dřívější zákazy rakouských úřadů.

⁷⁰ BLÁHA, Silvestr. *Branná politika a demokracie*. Praha: Svaz čs. důstojnictva, 1937. 195 s. s. 56.

3. PRVNÍ ROKY REPUBLIKY

3.1 POČÁTKY SUDETONĚMECKÉ IREIDENTY A POLOVOJENSKÉ ORGANIZACE

Mezi nejtragičtější okamžiky našich novodobých dějin patří nepochybně podzim roku 1938. Československá republika stanula po pouhých dvaceti letech své existence na křižovatce, která rozhodovala o jejím dalším osudu. K boji odhodlaná a dobře připravená československá armáda byla na základě osudné mnichovské dohody přinucena kapitulovat a bez boje vydat pohraniční oblasti státu nepříteli. Při událostech, které nasměrovaly kolo dějin výše uvedeným směrem, sehrály významnou roli i sudetoněmecké paramilitární organizace. V roce 1938 byl tou nejvýznamnější *Sudetendeutsche Freikorps* (Sudetoněmecký dobrovolnický sbor, dále SFK). Na dějinné scéně se toto uskupení neocitlo znenadání. K SFK vedla dlouhá cesta začínající o plných dvacet let dřív, ve dnech, kdy vznikala Československá republika.

Než se ale budeme věnovat vzniku prvních sudetoněmeckých polovojenských a tělovýchovných spolků na našem území, je třeba zmínit jistou pramennou nouzi, vážící se k tomuto tématu a období. Jedním z charakteristických znaků měsíců následujících bezprostředně po vzniku Československé republiky bylo sice formování vztahu ke třem milionům Němců, žijících na jejím území, dochované písemné prameny nám ale bohužel neposkytují ucelený pohled ani na důležitější subjekty, než byly tělovýchovné spolky, vyvíjející se v podmínkách nového státu.

Se vznikem úředních akt, která byla pro tuto práci primárním pramenem, souvisí především vývoj, jímž v těchto přelomových letech prošel státní správní aparát. První právní normou, přijatou Národním výborem již 28. října 1918, byl tzv. recepční zákon, jímž byl převzat celý právní řád a správní systém Rakouska pro české země a Uher pro Slovensko a Podkarpatskou Rus. Autorita státních úřadů a byrokracie byla ale přesto v počátečním období v důsledku jejich postojů za války silně podryta. Ve vypjatém revolučním období vznikla síť okresních a místních národních výborů a národní výbory zemské. Ty si začaly činit nároky na pravomoci orgánů státní správy, což bylo s ohledem na pokleslou prestiž okresních hejtmanství poměrně snadné. Činnost národních výborů byla sice ukončena již usnesením vlády ze 4. prosince 1918, ale v menšinových oblastech, kterými se zabývá tato práce, skončila jejich činnost až na jaře roku 1920. Okresní hejtmanství byla v této době přejmenována *via facti* na okresní

správy politické a místodržitelství na zemské správy politické. Výsledkem jedné z nejvýznamnějších změn v systému státní správy v těchto letech – župního zákona z 29. února 1920 – navíc nebylo předpokládáno odstranění dvojkolejnosti správy, ale vznik tří různých systémů politické správy v Československu.⁷¹

Toto poměrně rozsáhlé expoé z dějin politické správy zde uvádím pro ilustraci změn, kterými státní správa v těchto letech procházela. Je z něj zcela zjevné, že byla zaměstnána mnoha důležitějšími úkoly, než bylo sledování činnosti tělovýchovných spolků. A tak se nám z tohoto období zachovaly především zprávy, dokumentující vývoj v národnostně smíšených oblastech, zaměřené zejména na problematiku bezpečnosti a integrity státu a na nejdůležitější iredentistické organizace sudetských Němců.

Austroněmečtí poslanci se ve Vídni usnesli již 21. října 1918, tedy týden před 28. říjnem 1918, na vytvoření Německého Rakouska. Němečtí poslanci z českých zemí proto odmítli vznik Československa a počínaje 29. říjnem 1918 postupně vytvořili čtyři sudetoněmecké oblasti, které prohlásili za součást Německého Rakouska. První provincie byla vytvořena 29. října 1918 pod názvem *Deutschböhmen* a sídlem její vlády se stal Liberec. Během následujících dní vznikla další provincie *Sudetenland* v severovýchodních Čechách a na severní Moravě, kterou následovaly ještě dvě oblasti, vytvořené pod názvy *Deutschsüdmähren* na jižní Moravě a *Böhmerwaldgau* na Šumavě. Celé Německé Rakousko se pak mělo stát součástí Velkého Německa.

Shromáždění říšských poslanců ze smíšeného území prohlásilo *Deutschböhmen* za samosprávnou provincii Německorakouského státu. Zemská vláda v Liberci vyhlásila, že od 30. října 1918 jsou jí podřízeny veškeré politické úřady, okresní zastupitelstva, obce, pošty, dráhy atd. Státní majetek byl prohlášen za zabavený a úřady začaly používat místo dosavadního c.k. titul německo-rakouský. V čele zemské vlády stál krátce Rafael Pacher, kterého záhy nahradil jako zemský hejtman Rudolf Lodgman,⁷² jehož zástupcem se stal vůdce německých sociálních demokratů Josef Seliger.⁷³ Když došlo k obsazování pohraničí československým vojskem, nařídila liberecká zemská

⁷¹ Zákon č. 126/1920 Sb. o župních a okresních úřadech vstoupil v platnost pouze na Slovensku, takže v českých zemích platil starý rakouský správní systém, na Podkarpatské Rusi systém uherský a na Slovensku župní zřízení podle nového zákona. (HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan. *Dějiny státní správy v českých zemích do roku 1945*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2005. 568 s. ISBN 80-7106-709-1. s. 414.)

⁷² Lodgman von Auen Rudolf (1877–1962). Potomek původně španělského rodu. Od roku 1911 poslanec rakouské říšské rady. Od roku 1920 poslanec Národního shromáždění za DNP. V roce 1925 již nebyl zvolen a následně ztratil politický vliv. Po 2. světové válce byl vysídlen do Německa.

⁷³ Seliger Josef (1870–1920). Od roku 1907 poslanec Říšské rady za německou sociální demokracii. V roce 1920 zvolen poslancem Národního shromáždění, avšak záhy zemřel.

vláda okresním národním výborům, aby proti porušování německorakouského státního území protestovaly a ustupovaly pouze násilí. Po obsazení Liberce 16. prosince 1918 uprchla zemská vláda přes Sasko do Německého Rakouska, odkud pokračovala ve své činnosti.

Ve Vídni (Wien) vzniklo již počátkem roku 1919 vojenské velitelství, které organizovalo aktivní důstojníky německé národnosti, pocházející z českých zemí. Slibovalo jim budoucí zaměstnání státních úředníků v *Deutschböhmen*. Sběrné středisko ve Vídni zformovalo z německého mužstva z českých zemí dokonce několik praporů, které byly odeslány na československou hranici. Byl také vytvořen takzvaný německočeský prapor s devíti důstojníky a šesti sty muži s výzbrojí dvaceti kulometů a dvou děl a takzvaný německomoravský prapor o osmi stech mužích s dvaceti kulomety.⁷⁴ V březnu se objevily další zprávy, že ve Zhořelci (Görlitz) existuje náborové středisko legií, které již soustředilo na 2.000 mužů z českých zemí. Jejich úkolem bylo prozatím střežení významných budov a udržování veřejného pořádku.⁷⁵ Květnová zpráva správce linecké odbočky zmocněnce Československé republiky ve Vídni pak hovořila o dalším praporu, tvořeném českými Němci, který sídlil v rakouské Enži (Enns) a pilně cvičil.⁷⁶

Nálada německého obyvatelstva, která byla vůči československému státu zpočátku vyčkávací, se postupně stávala více zaujatou a koncem února 1919 již bylo zjevné, že dojde k násilnostem. Na této náladě se podílel i německý sociálně demokratický tisk, který nabádal k odporu proti československému státu. Čtvrtý březen 1919, kdy se ve Vídni poprvé sešlo německorakouské národní shromáždění, se stal dnem rozsáhlých protestů českých Němců, usilujících o sebeurčení a připojení k Německému Rakousku. Při střetech s československým vojskem došlo k usmrcení 54 osob. Dne 14. června 1919 se pak na smíšeném území uskutečnila jednodenní protestní stávka.

V tomto období vznikla celá řada organizací, podporujících odstředivé snahy českých Němců. Mezi ty nejvýznamnější patřily vídeňské:

- *Deutschnationaler Verein für Österreich*
- *Bund der Deutschen in Niederösterreich*

⁷⁴ SANDER, Rudolf. Vojensky organizovaná protistátní činnost Němců v předmnichovském Československu. In: *Historie a vojenství*. Praha, 1993, č. 2, s. 72.

⁷⁵ VHA, MNO-HŠ Operační oddělení 1919, k. 1, 25 32/1

⁷⁶ VHA, MNO-HŠ Operační oddělení 1919, k. 1, 25 32/2

- *Deutschnationale Geschäftsstelle*
- *Hilfsverein für Deutschböhmen und Sudetenland*
- *Hilfsverein für Südböhmen*

Stranou ale nezůstaly ani organizace říšskoněmecké:

- *Deutschösterreichische Mittelstelle* v Berlíně
- *Shlesierhilfe* ve Vratislavi, jejímž účelem bylo najímat dobrovolníky k obraně Pruského Slezska v případě okupace českým a polským vojskem
- *Deutschböhmisches Hilfsbüro* v Drážďanech

Hilfsbüro organizovalo dvě skupiny. Do první patřili lidé, kteří byli ochotni jít na pokyn přes hranice do Německa a shromáždit se na určitém místě, do druhé lidé, kteří se zavázali konat v případě potřeby vojenskou službu v tuzemsku. Ti měli být vybaveni třaskavinami a zajišťovat náhlé přepady, spojení atd. Jednatelství *West* v Aue měla podléhat krajská správa I. v Chebu a krajská správa II. v Chomutově (Komotau). Jednatelství *Ost* v Žitavě (Zittau) pak krajská správa III. v Litoměřicích (Leitmeritz) a krajská správa IV. v Liberci. Kraje se dělily na podkraje a ty na skupiny. Skupiny se dělily na obce, které ustanovovaly takzvané desátníky (*Zehnermänner*). Desátníci měli v příslušných obvodech vyhledat spolehlivé muže (vždy nejvíce 10). Celá organizace měla být vytvořena bez ohledu na stranickou příslušnost jejích členů.⁷⁷

Přímo na území Československa byly za nebezpečí považovány různé spolky bývalých příslušníků rakouské armády, například *Militärgagistenverband* či *Verband der Berufsunteroffiziere*, sídlící v Litoměřicích. Panovala obava, že z jejich členů by mohly být vytvořeny základy branných jednotek sudetských Němců. Ještě krátce po uzavření míru v Saint Germain směřovaly těmto spolkům vysoké finanční částky z Rakouska. Velkým problémem bylo rovněž verbování českých Němců do vojenských služeb Německého Rakouska. Významnou roli v této oblasti hrálo již zmiňované *Deutschböhmisches Hilfsbüro* v Drážďanech, které podle dostupných informací zverbovalo do říšskoněmeckých formací na 500 osob.

Na Moravě byla zřízena provincie *Sudetenland* s centrem v Opavě (Troppau). K jejímu zabezpečení byla vytvořena národní garda (*Volkswehr*). Po obsazení severní Moravy a Slezska československým vojskem přesídlila zemská vláda do Vídně. Větší část *Volkswehru* přešla i s výzbrojí do sousedního Pruského Slezska, kde vstoupila do

⁷⁷ NA, PMV-AMV, k. 174, 225-174-5

místních pěších pluků č. 22 a 23 v Hlucholazech (Bad Ziegenhals) a Neustadtu. Díky jejich narůstajícímu počtu byly počátkem února 1919 zřízeny dva prapory *Deutschösterreichische Freiheitsbataillone Sudetenlands*. Když již bylo v červenci 1919 prakticky jasné, že se tyto formace do žádné bojové akce nezapojí, byly rozpuštěny a jejich příslušníci se rozptýlili. Část využila amnestie a vrátila se do Československa, část vstoupila s příslibem přidělu půdy do pobaltských vojenských sborů a část se natrvalo usídlila v Německu.

V červnu 1919 hlásil velitel praporu ve Volarech (Wallern), že v Aigen je soustředováno osm praporů tzv. *Deutschböhmern*. Údajně se měly chystat ke vpádu na Šumavu a k obsazení Volar, Vimperka (Winterberg) a Prachatic (Prachatitz). Hlášení upozorňovalo na nebezpečí, vyplývající z oslabování místní posádky odesláním 120 mužů k náhradnímu praporu č. 11, a uvádělo několik variant vpádu do Čech. V rámci příprav k odražení protivníka byl vytvořen řetězec hlídek, které by v případě překročení hranice použily jeden z nejstarších signalizačních prostředků – soustavu postupně zapalovaných ohňů.⁷⁸

Pověsti o existenci a hrozbě sudetoněmeckých legií vedly čas od času k vypuknutí neopodstatněné paniky mezi obyvatelstvem. Jako příklad může posloužit důvěrná zpráva o zamýšleném vpádu německo-českých vojenských oddílů na Trutnovsko, Broumovsko a Vrchlabsko, kterou obdržel 16. června 1919 železniční provozní úřad ve Vrchlabí (Hohenelbe) od místní okresní správy politické. Prostřednictvím ředitelství státních drah v Hradci Králové (Königgrätz) předal tuto zprávu prezídiu ministerstva železnic, které ji dále odeslalo prezídiu ministerstva vnitra. Zpráva postupně nabrala charakter konkrétní hrozby vpádu asi 2.000 mužů, k němuž mělo dojít v nejbližších hodinách. Díky zjišťování situace dotazováním se mezi jednotlivými správními úřady a posádkovými velitelstvími, které probíhalo telefonicky, se zpráva záhy rozšířila mezi veškeré obyvatelstvo a vyvolala zbytečnou paniku. Ve skutečnosti byl na hranicích naprostý klid. Při vyšetřování skutečné situace bylo naopak zjištěno, že německá vláda sudetoněmecké legie rozpustila, neboť neměla potraviny ani pro vlastní vojsko a nemohla odpovídat za jejich jednání.⁷⁹

Nejrůznější poplašné zprávy se v této době nevyskytovaly zcela náhodně. Na 15. června 1919 totiž byly vypsané volby do obecních zastupitelstev, tedy vůbec první volby

⁷⁸ VHA, MNO-HŠ Operační oddělení 1919, k. 1, 2 51/2

⁷⁹ VHA, MNO-HŠ Operační oddělení 1919, k. 1, 2 52/12

v historii samostatného Československa. K těm ostatně směřovalo i další varování o přechodech příslušníků sudetoněmeckých legií, kteří se měli vracet, aby odvolili ve svých domovských obcích.⁸⁰ Nejen, že se žádné z těchto hrozeb nenaplnily, ale strany, reprezentující hlavní nesmiřitelný iredentistický proud, tedy DNSAP a DNP, navíc ve volbách utrpěly zdrcující porážku.⁸¹

Dne 13. července 1919 provedlo četnictvo při pátrání po jistém majetkovém deliktu domovní prohlídku u obuvníka Eduarda Kühne v Petrovicích (Petersdorf). Při té příležitosti našlo registraturu spolku *Deutscher Freiheitsbund für das Sudetenland*. Jeho účelem byla příprava branného odboje proti Československu za pomoci Sudetoněmeckých sborů. Podle stanov stál v čele spolku *Landesvorstand des Deutschen Freiheitsbundes für Sudetenland* jmenovaný 5. března 1919. Jemu podléhal *Gauvorstand*, tomu *Ortsvorstand* a posledním článkem organizace byl *Ortsvertrauensmann*, který organizoval a spravoval místní skupinu. Spojení se udržovalo pouze prostřednictvím důvěrníků a schůze se neměly konat. *Freiheitsbund* měl mít ve všech spolcích a stranách své důvěrníky.

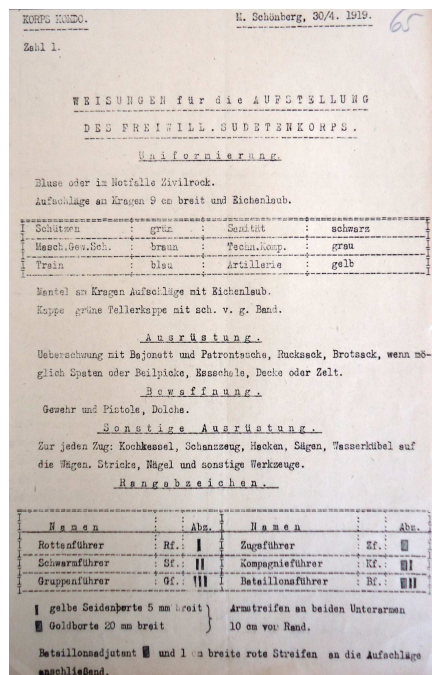
Základní program spolku (čl. A) tvořil požadavek na připojení *Sudetenlandu* k Německé republice. Konečným cílem (čl. 2) bylo osvobození *Sudetenlandu* od každé násilné a cizí vlády, bezprostřední připojení k Německé republice a lidová vláda zbavená židovského vlivu. Podle čl. 3 stanov *Freiheitsbund* neuznával českou vládu v *Sudetenlandu*. Hlavním úkolem *Freiheitsbundu* ale bylo zřízení *Freiwilliger Sudetenkorps* za účelem osvobození Sudet silou zbraní. Dne 6. června 1919 vydalo zemské představenstvo spolku svolání, aby při domněle očekávané všeobecné mobilizaci Němci neuposlechli povolávacích rozkazů, nýbrž aby se shromáždili a po přechodu státní hranice se spolu s jinými dobrovolnickými organizacemi vrátili vyzbrojeni do vlasti a osvobodili ji. Dne 25. dubna 1919 vydal *Freiheitsbund* základní ustanovení pro zřízení dobrovolného sudetského sboru.⁸² Podle nalezených legitimací měl spolek 2.191 členů. Po těchto zjištěních došlo k zatčení vedoucích činitelů spolku pro zločin velezrady a jejich dopravení do vazby u krajského soudu v Olomouci. Zatčeno bylo celkem 39 mužů.⁸³

⁸⁰ VHA, MNO-HŠ Operační oddělení 1919, k. 1, 25 7/13

⁸¹ DNSAP získala pouhých 2,88 % německých hlasů, DNP 7,63 %. Německá sociální demokracie naproti tomu na řadě míst překročila 60 % hlasů. (KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918–1938), Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. s. 71.)

⁸² NA, PMV-AMV, k. 174, 225-174-5

⁸³ NA, PMV-AMV, k 41, 225-41-21

Předpis *Freiwilliges Sudetenkorps* z dubna 1919

Jak se ukázalo v průběhu vyšetřování, spolek působil především na území severní Moravy a západního Slezska a jeho členové se rekrutovali zejména z řad studentstva. Ministerstvo národní obrany v posudku na činnost spolku uvedlo, že zajímavou okolností, s níž se dosud nesetkalo u žádné jiné tajné organizace, je nesmiřitelné stanovisku vůči Židům, klerikalismu a Římu.

Minimální věk pro členy spolku byl 21 let a mohl jím být každý Němec nežidovského původu bez ohledu na politickou příslušnost. Do *Freiwilliges Sudetenkorps* mohl vstoupit každý Němec nežidovského původu mezi 18 a 36 roky, který se k tomu po zralé úvaze rozhodl a složil předepsanou přísahu. V dobrovolném sboru se měl smazat rozdíl mezi důstojnictvem a mužstvem a mělo mezi nimi být dosaženo přátelského poměru.

Při pátrání po konkrétní činnosti celého spolku *Deutscher Freiheitsbund für das Sudetenland* se ale podařilo zjistit prakticky pouze vylepování letáků, zejména v době očekávané mobilizace. Nepodařilo se ani potvrdit, zda již nějaká část *Freiwilliges Sudetenkorps* byla skutečně vybudována. Závěr celé kauzy přinesla zvláštní amnestie prezidenta republiky, na jejímž základě bylo trestní řízení proti členům spolku zastaveno.⁸⁴

V této souvislosti se tedy poprvé setkáváme s problematikou sudetoněmeckých

⁸⁴ Tamtéž.

dobrovolnických sborů. Otázka jejich existence se vine jako červená nit prakticky celým dvacetiletým trváním meziválečného Československa. V mnoha a mnoha dochovaných zprávách se mění jejich názvy a místa působení, co ale zůstává, je v naprosté většině případů nedoloženost jejich skutečné existence či přeceňování jejich významu. I výše uvedený případ *Freiwilliges Sudetenkorps* byl typickou ukázkou situace, kdy je přání otcem myšlenky. Reálný základ ale tyto jednotky skutečně měly právě v popisovaném období rodící se Československé republiky. Prezídium zemské vlády slezské sdělilo 18. června 1919 ministerstvu národní obrany, že dle naprosto důvěryhodného člověka, který byl vyslán do Pruského Slezska jako zvěd, se podařilo zjistit, že byly vytvořeny dva prapory o 16 setninách po 250 mužích. Sídlily v Nise (Neisse) a Jindřichově (Ziegenhalsu). Podle zprávy disponovaly třemi bateriemi dělostřelectva a dvěma setninami kulometů. Podle hlášení byly prapory dobře vyzbrojeny a čítaly celkem na 8.000 mužů. Byly přiděleny 15. pluku *Reichswehru*, avšak disponovaly částečnou autonomií, což vedlo ke značně uvolněné disciplíně. Jejich cílem mělo být osvobození Sudet a především Krnovska a Opavy. Většina mužstva pocházela právě z krnovského a frývaldovského okresu a z Opavy. Jejich síla neustále rostla, neboť každým dnem přibývali další uprchlíci.⁸⁵

Skutečnost, že nejkritičtější situace panovala právě ve Slezsku, nebyla nijak náhodná. Zdejší obyvatelstvo bylo bezprostředně konfrontováno s každým, sebemenším, neúspěchem československého vojska při bojích na Slovensku. Ve chvíli, kdy nabylo dojmu, že je nová státní moc oslabena, začaly se okamžitě šířit pověsti o německém povstání a o přičlenění území k Německu. Ve svém telegramu ministerstvu národní obrany o situaci v Opavě tuto skutečnost 26. června 1919 výstižně popsal správce zemské vlády Šrámek. V této souvislosti se zmínil i o stavu sudetoněmeckých praporů: „...*jak se mi dále hlásí, jest disciplína tzv. sudetenbatailonů velmi uvolněná a stávají se tyto ponenáhlu i samým říšským Němcům obtížnými, takže není vyloučeno, že v nejbližší době bude o nich rozhodnuto. Zdejší zemské četnické velitelství sděluje, že se mu dostalo zprávy, dle které prý sudetenbatailony budou odzbrojeny a jich mužstvo posláno domů. ... Není však také vyloučeno, že sudetenbatailony se odzbrojiti nedají a ze se přece pokusí o násilný vpád do naší republiky, leč v tom případě stačí dle mého názoru přibyté a avisované vojenské posily aby udržely situaci.*“⁸⁶

⁸⁵ VHA, MNO-HŠ Operační oddělení 1919, k. 1, 2 52/9

⁸⁶ VHA, MNO-HŠ Operační oddělení 1919, k. 27, čj. 5418

O skutečném stavu, v němž se tyto sudetské jednotky nacházely, hovoří i výpověď Rudolfa Hermanna z Broumova (Braunau), podaná 15. srpna 1919. Dne 5. dubna 1919 odešel do Waldenburgu, kde pracoval jako podomek. Při náhodném setkání mu byla mladíkem z Trutnova nabídnuta služba v *Grenzschiützu*. V květnu 1919 nastoupil v Konrads Waldau (okres Landshut), kde se zavázal k dvouměsíční službě. U jednotky sloužilo asi 99 mužů z Československa. Název jednotky, která působila v rámci pluku č. 395, byl D. B. K. 395 (*Deutsch Böhmen Kommando*). V Landshutu mělo údajně sloužit dalších 250 mužů. Hermann konstatoval, že strava nebyla dobrá a ubikace byly plné štěnic a blech. K 1. srpnu 1919 došlo k rozpuštění jednotky D. B. K. a její příslušníci byli nuceni, údajně ze strachu z jejich přestupu ke Spartakovcům, ke vstupu do *Reichswehru*. O situaci sudetských Němců svědčí i věta: „Říšští Němci měli na nás vztek, říkali, že jsme Rakušáci. ... Prušáci vůči nám byli již jako nepřátelé.“⁸⁷

O tom, že motivace k odchodu do zahraničních vojenských jednotek mohla být velmi různorodá, svědčí i následující případ. Adolf Zikan z Chomutova, který byl momentálně bez práce a hledal jakýkoliv způsob obživy, odešel počátkem května 1919 do Drážďan (Dresden). Zde sídlilo středisko, najímající dobrovolníky pro 10. německou armádu, a zde se rovněž vytvářely tzv. *Deutschböhmisches Legionen*. Zikan byl spolu s přáteli přidělen k *Freiwilige Grenzjäger Bataillon Nr. 9*. Absolvovali výcvik v Zeitheinu a byli posláni do Lipska (Leipzig). Zde však Zikan namísto vojenské služby prodal svůj erární vojenský plášť, což mu kromě peněz vyneslo i měsíční pobyt ve vyšetřovací vazbě. Po propuštění navštívil československý konzulát a vrátil se domů.⁸⁸

V tomto hektickém období prvních měsíců republiky řešily státní orgány sebemenší náznak ohrožení státu. Trestně stíháni tak byli i „verbíři“ Wölfel, Ludwig a Jäger, kteří uveřejnili 9. května 1919 v časopisech *Egerer Zeitung* a *Ascher Zeitung* inzeráty k najímání československých příslušníků do německé armády. Ve své kanceláři v Selbu pak verbovali do německých jednotek, působících v Pobaltí.

Celou tuto etapu vývoje nového státu pochopitelně provázela vytrvalá snaha o odzbrojení obyvatelstva. Právě skončená světová válka a následný převratový chaos daly části obyvatel všech národností nebyvalou možnost nelegálního ozbrojení. Prezídium zemské správy politické v Praze na tuto nebezpečnou skutečnost reagovalo nařízením z 19. března 1919, které oznamovalo všem držitelům zbraní povinnost

⁸⁷ VHA, MNO-HŠ Operační oddělení 1919, k. 28, čj. 7291

⁸⁸ SOA Litoměřice. KS Litoměřice 1898-1923, k. 409, Vr. 2682/22

odevzdat je do úschovy příslušného politického úřadu. Protesty obyvatel, kteří měli řádné zbrojní průkazy, a jejich poukazování na skutečnost, že zatímco oni zbraně odevzdali, nelegální držitelé si je ponechali, vedly k velmi liknavému plnění nařízení.⁸⁹

V srpnu 1924 se k tématu sudetoněmeckých dobrovolnických formací vrátilo prezídium zemské správy politické v Praze, když oznamovalo prezídiu ministerstva vnitra, že organizace, které se v té době často objevovaly v Německu při různých německonacionálních slavnostech pod jménem *Sudetenbataillone* nejsou totožné s vojenskými formacemi, které se vytvořily na jaře 1919 na československo-německých hranicích v Pruském Slezsku a jinde pod názvem *Sudetendeutsche Legion* nebo *Sudetendeutsche Bataillone*, a které byly v červnu 1919 na nátlak mezidohodové komise německou vládou rozpuštěny. Jejich členové údajně vstoupili do různých formací převážně nacionálně socialistického směru. V rámci těchto formací měli mít své zvláštní oddíly, vystupující na veřejnosti zvláště při slavnostech, naposled například při sjezdu NSDAP ve Výmaru (Weimar), kde vystupovaly pod názvem *Sudetenbataillone*. V květnu 1924 se zúčastnily i přehlídky ozbrojených formací a vojenských sdružení v Halle nad Sálou (Halle an der Saale).⁹⁰

O tři roky později se v roce 1927 toto téma opět objevilo v posudku vojenských znalců v trestní věci proti Bedřichu Kerlovi, podezřelému ze špionáže proti Československu. Podle tohoto posudku bylo všenněmecké hnutí českých Němců po roce 1918 organizováno uvnitř Československa i v zahraničí. Vedoucí roli hrál v zahraničí *Sudetendeutscher Heimatsbund* s centry v Berlíně a Vídni. Svaz byl oficiálně podporován říšskoněmeckou vládou a byl v přímém styku s DNP a DNSAP. Ze svých členů, žijících v Německu, připravoval ještě ve dvacátých letech vytvoření *Sudetendeutsche Legion* a obdobně plánoval vytvořit formace na území Československa s cílem přípravy ozbrojeného povstání.⁹¹

Z výše uvedených kusých informací nelze bohužel přesně rekonstruovat ani strukturu jednotek ani počet mužů, kteří po 28. říjnu 1918 opustili Československo a vstoupili do jednotek, tvořených českými Němci. Jak se ukáže dále, zprávy o existenci sudetoněmeckých legií doprovázely prakticky každý vyhraněný okamžik česko-německých vztahů. První měsíce společného soužití v nově vzniklém státě tedy lze

⁸⁹ VHA, MNO-HŠ Operační oddělení 1919, k. 6, 17 4/3

⁹⁰ NA, PMV-AMV, k. 285, 225-285-14

⁹¹ NA, PMV-AMV, k. 453, 225-453-5

charakterizovat především tak, že ačkoliv československá vláda dosadila po zdolání takřka bezvýznamného německého odporu do pohraničí svou správu, čeští Němci ji neuznávali až do podpisu mírové smlouvy s Rakouskem v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919, která je s konečnou platností začlenila do Československé republiky.⁹² Právě z této doby se nám dochovala řada útržkovitých archivních dokumentů, vztahujících se k prvním iredentistickým organizacím, za jejichž ideové nástupce můžeme považovat mnohé pozdější sudetoněmecké spolky a organizace.

⁹² Zákaz připojení Německého Rakouska k Německu byl zakotven již v mírové smlouvě s Německem podepsané 28. 6. 1919. (MORAVCOVÁ, Dagmar. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914–1941*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994. 133s. ISBN 80-85241-70-6. s. 28)

3.2 ČEŠI A NĚMCI V NOVÉM STÁTĚ

Pro počáteční období utváření česko-německých vztahů v rámci nového státu je charakteristické tápání na obou stranách. Zejména se to týkalo orgánů státní správy. Po krvavých událostech z března 1919 bylo třeba dát státním úředníkům jasné pokyny, jak v podobných případech napříště postupovat. Prezídium pražského místodržitelství vydalo již 20. března 1919 přísně důvěrný oběžník o řešení německé otázky, v němž bylo mimo jiné uvedeno: „...*Především jsou to němečtí sociální demokraté, kteří spatřují v připojení k německé republice podstatné posílení socialistického rázu tohoto státu a zlepšení postavení své vlastní strany. Dále Všeněmci (radikální Němci) stavěli se vždy a staví i nyní z důvodů zásadních příkře proti každé jakkoliv upravené součinnosti s Čechy. ... Nutno tudíž rozeznávat mezi zásadními odpůrci československého státu a oněmi, jichž stanovisko k čs. státu – třeba jen z věcných důvodů – jest pozitivní. Je-li v prvním případě nutno postupovati s vážností a přísností, škodilo by v druhém případě chování se úřadu, které by mělo třeba jen zdání nespravedlnosti a potlačování...*“⁹³ Je zde tedy patrná snaha o uklidnění situace, současně ale jasně zaznívá pokyn ke zpřísněnému postupu vůči organizacím typu DTV, tedy těm, které byly všenněmeckého zaměření.

Vztahy se sudetskými Němci v této době zásadně ovlivňovalo především vojsko. Obsazování území obydleného Němci sice proběhlo v naprosté většině případů klidně, ale kázeň vojska, které většinou tvořili vracející se legionáři, byla na velmi nízké úrovni. Největším excesem byly již zmiňované události ze 4. března 1919. Bezprostředně na ně reagovala Vojenská kancelář prezidenta republiky, která sdělila ministru národní obrany již 6. března 1919 požadavek prezidenta Masaryka na důkladné vyšetření událostí. V dopise rovněž zaznělo: „*Všem posádkám ve zněmčeném území buďtež dány přesné instrukce pro všechny případy a budiž jim doporučeno naprosto korektní chování, na výstřely z obecnstva, kterými nikdo z našich vojáků není raněn, nemělo by se odpovídati střelbou, nýbrž měl by se zachovati důstojný klid do poslední možnosti.*“ Pamatováno bylo i na specifickou situaci, v níž se nacházely vracející se legie: „*Vojsku, které se bude vraceti z Itálie, a bude dirigováno do zněmčeného území, buďtež dány instrukce obzvláště podrobné, pokud možno i ústní, protože tyto části*

⁹³ NA, PM 1911-20, k. 5011, 8/1/75/1

přijdou do situace pro ně zcela nové.“⁹⁴

Jídelní sál Hotelu Sonne v Kadani, kde byly 4. března 1919 ošetřovány oběti střelby

I přes tuto a podobné výzvy se vojsko nadále čas od času aktivně účastnilo protiněmeckých akcí. Obecně známé jsou především případy, kdy se vojsko účastnilo svržení pomníků císaře Josefa II., nacházejících se v mnoha českých i německých městech. V některých případech dalo vojsko k takovýmto akcím dokonce přímý podnět, většinou se tak ale dělo přes odpor vojenského velení. Dne 23. října 1919 tak strhlo mužstvo II. praporu střeleckého pluku 33 sochu Josefa II. v Ústí nad Labem (Aussig). Ministerstvo národní obrany udělilo v reakci na tuto událost praporu ostrou důtku za nevojenské chování. V tomto případě bylo upuštěno od dalších trestů, ale důstojníci byli varováni, že pokud se bude situace opakovat, bude proti nim zavedeno řízení pro nedodržení vojenské kázně.⁹⁵ Tento rozkaz byl čten ve všech posádkách na národnostně smíšeném území ještě v únoru, březnu a dubnu 1920. Nedošel ale zjevně sluchu všech posluchačů, kterým byl určen. Dne 13. listopadu 1920 svrhlo sochu Josefa II. vojsko v Chebu, přičemž obyvatelstvo, které se snažilo bránit sochu, zahnilo střelbou. Ke zranění v tomto případě našťastí nedošlo. Tragické následky zato měla podobná akce vojenské posádky v Aši v noci ze 17. na 18. listopadu 1920. Svržení sochy téhož panovníka vojáky, mezi nimiž se nacházeli především italští legionáři, totiž vyvolalo protičeskou bouři, při níž byly rozbity české nápisy na místním nádraží. Četnictvo a vojenská hlídka ve snaze zavést opětovně klid použili v sebeobraně zbraně. Výsledkem

⁹⁴ VHA, MNO-HŠ Operační oddělení 1919, k. 6, 21 5/4

⁹⁵ VHA, PV-Aš, k. 1, Posádkové rozkazy denní 1920

byli 3 mrtví a 21 zraněných. Vyšetřovací komisi, zabývající se tímto případem, vedl osobně zástupce náčelníka Hlavního štábu čs. branné moci generál Stanislav Čeček. Jediným výsledkem ale byla výměna posádky v Aši.⁹⁶

Pomníky císaře Josefa II. byly nejčastějším cílem českých útoků

Toto vše se dělo i přesto, že z kanceláře prezidenta republiky vyšel ihned po březnových událostech roku 1919 příkaz, aby se vojsko kromě krajních případů raději neukazovalo a provokace Němců byly ignorovány.⁹⁷ Rodící se vzájemné vztahy mezi Čechy a Němci byly poznamenány jak excesy „ulice“ tak cílevědomou snahou řady představitelů státu o jejich urovnání. Výjimkou nebyli ani hlavní představitelé armády. Svědčí o tom i výňatek z těsnopiseckého záznamu ze schůze branného výboru dne 15. října 1919. Ministr národní obrany Václav Klofáč řekl: „Podle našich zkušeností mohu říci, že němečtí důstojníci jsou lidé přesní, kteří slouží, slouží a jsou vojáky. Já to negeneralizuji, ale ty důstojníky, o kterých vím, mohl bych dáti za vzor.“⁹⁸ Generální inspektor armády Josef Svatopluk Machar mu přitakal, s tím že: „...nesmíme Němce předem podezřívát, stačí, budou-li loyální. Oni musí viděti naši touhu po spravedlnosti a po takovém soužití, aby jaktěživ nechovali odstředivých snah.“⁹⁹ Ministr Klofáč šel ve své vstřícnosti k Němcům ještě dál, když řekl: „Jsme přirozeně český stát a poněvadž také nahoře to bude české, musí Němci přirozeně umět oba jazyky. Ale od praporu dolů počítám s tím, že jeden batalion v pluku bude německý, třeba nebude to

⁹⁶ VHA, PV-Aš, Kronika posádkového velitelství 1918–26

⁹⁷ KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad 1. Hrad a Pětka*. Praha: Panevropa, 1996. 432 s. ISBN 80-85846-06-3. s. 129.

⁹⁸ VHA, MNO-pres 1918-23, k. 86, 54/1

⁹⁹ Tamtéž.

všude. My přece nemůžeme od Němců žádat, aby měli české velení, to doba nesnese. ... Dosud naši němečtí důstojníci chovali se naprosto vzorně a korektně a budu šťasten, dokážeme-li rozřešení tohoto problému dříve než naše politické sbory.“¹⁰⁰

Za zmínku v této souvislosti stojí i příklad citlivého přístupu posádkového velitelství v Duchcově (Dux) k řešení ubytovacích problémů mužstva. Dne 5. prosince 1919 nařídilo zemské vojenské velitelství na žádost ministerstva školství a osvěty vyklizení duchcovského zámku. Dosavadní sídlo vojenské posádky měla nahradit hornická odborná škola. Jako nejvhodnější náhradní prostor byla určena tělocvična místního turnerského spolku. Po námitkách duchcovského starosty, že by mohlo zabránit tělocvičny vyvolat nevoli místního obyvatelstva, byly pro ubytování vojska vybrány jiné prostory.¹⁰¹

Naopak ve věci účasti vojáků na nejrůznějších slavnostních průvodech existoval často zcela zjevně dvojitý metr. Zatímco se čeští vojáci zcela běžně podíleli na akcích ČOS, němečtí se museli potýkat s řadou překážek. Svědčí o tom i interpelace německých poslanců z 12. července 1921, adresovaná ministru národní obrany.¹⁰² Šlo o to, že v roce 1921 uspořádalo několik sokolských jednot výlet do Stříbra (Mies) za účasti českých vojáků místní posádky. Když ale proběhla o několik dní později obdobná turnerská slavnost, byli přítomní němečtí vojáci svým velitelem potrestáni. Vyšetřování potvrdilo, že zúčastnění důstojníci byli potrestáni 15 dny vězení a mužstvo 10 dny. Politická kancelář ministerstva národní obrany následně rozhodnutí velitele odsoudila s tím, že: *„Ukvapená tvrdost proti vojínům něm. národnosti mohla by vzbuditi v nich domněnku, že nemají tatáž práva jako jejich čeští kolegové. Znamenalo by to porušení dosavadní dobrý poměr mezi čs. vojíny různých národností a vnéstí nacionelní třenice v řady vojska.*“¹⁰³

První roky nové republiky byly pro Čechy a Němce především časem hledání si vzájemných cest ke společnému soužití, které ale zdaleka ne vždy vedly ke smíru či kompromisu. Státní správa v mnoha případech zjevně tápala a učila se, jak postupovat ve vztahu k národnostním menšinám v demokratickém státě.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ VHA, PV-Duchcov, Deník posádkového velitelství 1918–19

¹⁰² VHA, MNO-pres 1918-23, k. 21, 21/17

¹⁰³ Tamtéž.

3.3 VZNIK DTV

Turneři z řad českých Němců se s převratnou změnou státního a politického zřízení vyrovnávali jen velmi obtížně a pomalu. Turnerské spolky zůstávaly členy TD i poté, kdy československá vláda dosadila do pohraničí svou správu. Jak již bylo řečeno, sudetští Němci tento akt neuznávali až do podepsání mírové smlouvy s Rakouskem v Saint-Germain-en-Laye (10. září 1919). K prvním změnám v postoji sudetoněmeckých členů TD k nově vznikajícímu státu došlo ale již na jaře 1919. Byly vynuceny zprávou, že pražské úřady zakázaly členství sudetoněmeckých spolků v zahraničních svazech, která se na Moravě rozšířila o Velikonocích 1919. Moravské a Slezské župy následně vystoupily z TD jako první. Dne 1. června 1919 dospěli župní náčelníci z Čech na své schůzce v Teplicích-Šanově (Teplitz-Schönau) k rozhodnutí nedobrovolně vystoupit z TD a vytvořit samostatný svaz s vlastními stanovami. Dne 27. července 1919 pak moravsko-slezský vůdce turnerů (*Turnführer*) Karl Kratky navrhl, aby se moravské a slezské župy připojily ke vznikajícímu svazu. Zakládající sjezd DTV se uskutečnil v Ústí nad Labem 23. listopadu 1919. Zde vznikl i koncept svazových stanov, který byl úřady vzat na vědomí rozhodnutím ze 13. prosince 1919.¹⁰⁴ Sídlem svazu se stal Most (Brüx) a prvním náčelníkem (*Obmann*) byl zvolen Josef Truntschka. Ze jmen, o nichž ještě bude řeč, figuroval mezi hlavními funkcionáři od samého počátku náčelník tělocviku Richard Bernhard¹⁰⁵ a členové svazové rady Ernst Teschner¹⁰⁶ a Karl Kratky. Svaz sestával z následujících žup:

- *Aupa-Elbe Gau*
- *Böhmerwald Gau*
- *Braunauer Gau*
- *Egerland Gau*
- *Erzgebirge Gau*
- *Jeschken-Iser Gau*

¹⁰⁴ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 32.

¹⁰⁵ Bernhard Richard (1882–1960). Středoškolský učitel tělocviku v Jablonci nad Nisou. 1919–1924 náčelník tělocviku DTV, od 1934 předseda svazu DTV. Člen DNP, SdP a v září 1938 FS. Následně zastával funkce v Reichsbund für Leibesübungen. Po válce vystěhován do Německa.

¹⁰⁶ Teschner Ernst (1874–). Učitel měšťanské školy v Karlových Varech. V DTV zastával funkci župního předsedy *Ober-Eger Turngau*. V roce 1925 získal senátorské křeslo v Národním shromáždění za DNSAP, mandát obhájil v roce 1929 a v roce 1933 jej ztratil z důvodu zrušení DNSAP.

- *Mährisch-schlesischer Gau*
- *Nordböhmischer Gau*
- *Nordwestböhmischer Gau*
- *Ober-Eger Gau*
- *Oder Gau*
- *Prager Gau*
- *Schönhengst Gau*
- *Sudeten Gau*
- *Südmährischer Gau*
- *Westböhmischer Gau*

Rakouská část původního TD se ve stejném roce změnila na nový samostatný svaz *Deutscher Turnerbund*. Jak se ale později ukázalo, některé spolky českých Němců své členství nezměnily a staly se tak ilegálně součástí nového rakouského svazu. Vystoupení spolků z *Turnerbundu* se dělo postupně. Spolek *Deutscher Turngau Jahn für Nordböhmen* se sídlem v Liberci tak například oznámil zemské správě politické v Praze 20. února 1920, že se vzhledem ke své příslušnosti k Československé republice usnesl vystoupit ze spolku *Deutscher Turnerbund* a žádá o škrtnutí § 19 stanov, který zní „*Der Deutscher Turngau Jahn für Nordböhmen gehört als Unterverband dem Deutschen Turnerbunde an.*“¹⁰⁷

Vzhledem k tomu, že v Rakousku nebylo turnerství tak silné jako v českých zemích, pokračovaly vzájemné vztahy i bezprostředně po roce 1919. Především na Chebsku byla ještě v letech 1921 a 1922 dodržována ve vnitřní činnosti bývalá příslušnost turnerských jednot k saskému IV. turnerskému kraji. Turneři z obou stran hranice vnímali Československo jako provizorium, což dali jasně najevo i polním cvičením v roce 1922, které bylo uspořádáno dvěma tisíci chebskými a saskými turnery částečně na československém území při Ašském výběžku.¹⁰⁸

Činnost turnerských spolků byla po vzniku republiky pozorně sledována úředníky státní správy, jak se ostatně dělo ze strany rakouských úředníků již před první světovou válkou a v jejím průběhu. Akce podobných spolků znamenaly vždy hrozbu narušení veřejného pořádku a na všenněmecké zaměření turnerů bylo nahlíženo s obdobnou nevolí

¹⁰⁷ NA, PZÚ, k. 144, 207-144-12, 8/1/78/28

¹⁰⁸ NA, PMV-AMV, k. 634, 225-634-3

v Praze roku 1919 jako ve Vídni roku 1914.¹⁰⁹ Postupně lze ale ze strany československých úřadů vysledovat snahu po umírněném postupu vůči turnerským spolkům, o čemž svědčí i výše zmiňovaný případ duchcovské vojenské posádky.

Tvrdě bylo naopak potíráno vyvěšování praporů ve velkoněmeckých barvách, ke kterému docházelo v prvních letech republiky na turnerských akcích se železnou pravidelností. Ve snaze zabránit národnostním nepokojům přicházely i zákroky četnictva ve prospěch turnerských akcí. Dne 30. května 1920 se například konala okresní turnerská slavnost (*Bezirksturnfest*) v arcibiskupské zahradě zámku ve Světcí (Schwetz). Odpoledne narušila slavnost skupina Čechů, především členů Sokola. Možným výtržnostem zabránilo četnictvo, paradoxně přivolané sokoly, kteří předpokládali, že zakročí proti turnerům. Po nuceném odchodu české skupiny proběhla slavnost v poklidu.¹¹⁰

První číslo *Turnzeitung* z ledna 1920

S postupnou normalizací situace v oblastech obývaných sudetskými Němci docházelo ke konsolidaci DTV. Již 15. ledna 1920 vyšlo první číslo nového měsíčníku *Turnzeitung des Deutschen Turnverbandes im tschechoslowakischen Freistaate*. Na osmi stranách se turneři dozvídali nejdůležitější informace od svazového vedení i z jednotlivých turnerských žup.

¹⁰⁹ Např. hlášení o župní turnerské slavnosti, konané 28. června 1914 v Českých Budějovicích, na níž byla povolána posílená asistence četnictva (NA, PM 1911-20, k. 5317).

¹¹⁰ NA, PM 1911-20, k. 5339

V roce 1921 se začala psát historie DTV na Slovensku. V květnu tohoto roku zavítala delegace jihomoravských turnerů do Bratislavy. Zdejší německá komunita založila záhy první spolek DTV. O rok později se podařilo založit první spolek i v Kežmarku na Spiši.¹¹¹

Jedním z průvodních znaků konsolidace DTV se stalo pořádání různých soutěží a slavností, v některých případech i s mezinárodní účastí. Značný rozruch způsobila slavnost pořádaná 25. června 1922 v Litoměřicích při příležitosti 60 let trvání místního turnerského spolku. K nepokojům došlo i přes veškerá předem učiněná bezpečnostní opatření. Okresní hejtman Dr. Veltrubský požádal i vojenské úřady o náležité poučení místní posádky, k čemuž došlo v předvečer slavnosti. Posádkové velitelství nařídilo zvýšenou pohotovost a ustanovilo dvě pětičlenné hlídky, které měly v případě výtržností způsobených vojskem okamžitě zakročit.¹¹² Slavnost začala průvodem od tělocvičny na Střelecký ostrov. V čele průvodu doprovázeného četnictvem byl nesen spolkový prapor v černo-červeno-zlatých barvách, jehož použití bylo úředně povoleno. Průvod turnerů byl při pochodu městem napaden skupinou Čechů, přičemž byl prapor stržen a několik lidí zraněno. Průvod se přesto dostal až na Střelecký ostrov, kde začalo veřejné cvičení. Záhy se ale objevilo další nebezpečí. Skupina asi 40 Čechů se vypravila pro posily do nedalekého Terezína (Theresienstadt), kde téhož dne probíhal župní sokolský slet. Župní náčelník ČOS si i ve vyhrocené situaci zachoval chladnou hlavu a zakázal sokolům účast na protiněmecké akci.¹¹³ Větším výtržnostem zabránilo přesto pouze četnictvo, které ve spolupráci s vojenskými hlídkami zatarasilo most vedoucí na Střelecký ostrov a silou tak zabránilo davu lidí zaútočit na turnery. Jelikož se v tomto davu nacházela i řada podnapilých vojáků, došlo k uklidnění situace až poté, co velitel 3. pěší divize, generál Rada, nařídil konsignaci posádek v Litoměřicích a Terezíně. Případ měl dohru i v soudní síni. Dva čeští účastníci nepokojů, kteří neuposlechli výzev k rozchodu, byli následně pro přečin shluknutí odsouzeni ke 14 dnům vězení.

Nejvýznamnější turnerskou akcí roku 1922 ale byla 1. svazová tělovýchovná slavnost DTV (*Verbandsturnfest*), pořádaná v Chomutově ve dnech 8. až 10. července. Státní úřady se snažily od počátku předejít jakýmkoliv výše uvedeným nepokojům. Již počátkem května hlásil Generální konzulát ČSR v Drážďanech ministerstvu

¹¹¹ BOBRÍK, Miroslav. *Německá menšina na Slovensku a jej telovýchovné a športové aktivity v rokoch 1918–1945*. Bratislava: Slovenská technická univerzita, 2006. 155 s. ISBN 80-227-2357-6. s. 34.

¹¹² VHA, MNO-pres 1919-23, k. 303, 24 114

¹¹³ SOA Litoměřice, KS Litoměřice 1898-1923, k. 407

zahraničních věcí v Praze, že: „...v Sasku je hojně agitováno k účasti na chomutovské slavnosti, a proto lze očekávat návštěvu mnoha turnerů z Německa.“¹¹⁴ Ve snaze snížit na minimum předpokládanou vysokou účast turnerů z Německa a současně se vyhnout nežádoucím reakcím z případného zákazu, vydalo prezídium ministerstva vnitra velmi prosté a přitom účinné nařízení. Každý návštěvník byl nucen vykázat se řádně a bez jakýchkoliv slev na poplatcích evidovaným cestovním pasem. Tak se podařilo docílit snížení počtu účastníků z Německa, aniž by to současně vyvolalo národnostní spory. Okresní hejtmán dokonce výjimečně povolil používání praporů a odznaků v černo-červeno-zlaté říšskoněmecké barevné kombinaci aby: „...ulomil ostří věčným nářkům Němců, že se nemohou národně vyžívat.“¹¹⁵ Toto rozhodnutí mělo sice napomoci poklidnému průběhu slavnosti, ale turneři si jej vyložili spíš jako projev slabosti správního orgánu. Slavnosti se zúčastnilo 16 poslanců a senátorů za DNSAP a DNP. Od shromážděných turnerů se jim dostalo bouřlivého uvítání.¹¹⁶

Chomutovská svazová slavnost tak do značné míry předznamenala změny, ke kterým mělo uvnitř DTV v nejbližších letech dojít, tedy především jeho příklon k politice obou výše uvedených politických stran, které měly vyhraněně negativistický postoj k existenci Československa

Na chomutovskou slavnost reagoval pochopitelně i dobový tisk. *České Slovo* přineslo 14. července 1922 článek nazvaný „*Velká protistátní demonstrace ve Vrchlabí*“, pojednávající o návratu vrchlabských turnerů ze zájezdu do Chomutova. Zatímco německý tisk psal o jejich předchozím napadení Čechy v Louce, *České Slovo* se drželo opačného výkladu událostí. Ve Vrchlabí čekal turnery údajně třítisícový dav zvědavců, který je provázel městem za zpěvu písní *Wacht am Rhein*, *Deutschland, Deutschland über alles* a dalších. Pouze shodou okolností podle tisku nedošlo k násilnostem. Četnictvo nebylo na uvítání, které povolila okresní správa politická, údajně vůbec připraveno. Ve Vrchlabí se tou dobou nacházeli pouze tři četníci. O den později 15. července 1922 k tomuto případu zástupce Národní jednoty severočeské ve Vrchlabí v dopise ministerstvu vnitra uvedl, že 11. července došlo ve Vrchlabí k velikému protistátnímu projevu, který český tisk popsal velmi umírněně. Podle dostupných zpráv povolila okresní správa politická ve Vrchlabí přivítání s průvodem městem, aniž by tuto okolnost sdělila četnickému velitelství. V dopise mimo jiné zaznělo: „*Kdo ví, jaké*

¹¹⁴ NA, PMV 1919-1924, k 123, 225-123-3

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 112

vzrušení zavládlo ve Vrchlabí po uveřejnění události v Louce, nechápe jak mohlo k povolení akce vůbec dojít.“¹¹⁷ Následné vyšetřování události dopělo k závěru, že povolení bylo okresní správou politickou ve Vrchlabí dáno pouze turnerům a nebylo možné očekávat, že se průvodu zúčastní zástupy obyvatelstva. Povolení bylo vydáno vzhledem k tomu, že i při odjezdu byli turneři doprovázeni na nádraží a k žádným nežádoucím projevům nedošlo. Novinové zprávy byly dle vyšetřování částečně přehnané, částečně nepodstatné. Okresní správa politická ve Vrchlabí byla nicméně upozorněna, že měla o připravované akci okamžitě informovat četnictvo.¹¹⁸

Vrchlabští turneři (a zdaleka nejen oni) se v této době obecně stali vděčným cílem Národní jednoty severočeské. Dne 27. června 1922 obdrželo ministerstvo vnitra její upozornění na župní turnerský slet, který se měl konat 16. července ve Vrchlabí, a k němuž byly údajně vydány plakáty ve velkoněmeckých barvách. Prezídium zemské správy politické v Praze v této věci 14. července sdělilo, že se ve Vrchlabí nekoná žádný turnerský slet, nýbrž že pouze tři turnerské spolky z Vrchlabí, Hostinného (Arnau) a Černého dolu (Schwarzenenthal) půjdou v průvodu do Jelení Hory (Hirschberg) v Pruském Slezsku ke spolkové slavnosti tamějšího turnerského spolku. Průvod byl povolen za současného zákazu použití praporů a odznaků v černo-červeno-žluté barvě.¹¹⁹

Jedním ze zajímavých znaků tohoto období byl i obdobný přístup německých a československých orgánů k tělovýchovným spolkům vyznávajícím nacionálně socialistickou ideologii. Podle hlášení četnické stanice v Podhradí (Neuberg) pořádal 27. srpna 1922 turnerský spolek v Kopanínách (Krugstreuth) veřejné cvičení za účasti 60 členů *Deutschvölkischer Schutz und Trutzbund* z německého Plavna (Plauen). Německý spolek měl ve znaku hákový kříž a byl až na hranice sledován německým policejním komisařem, neboť v Sasku byla jeho činnost zakázána. Okresní správa politická v Aši šetřením zjistila, že účast německého spolku na cvičení v Kopanínách nebyla úřadem povolena a stalo se tak zcela ilegálně. Skutečnost, že mohlo 60 mužů zcela nepozorovaně překročit státní hranici, byla i pro ašský úřad naprosto nepochopitelná a za alarmující považoval i okolnost, že četnická stanice v Podhradí účasti zahraničního spolku přihlížela a nezakročila na místě. O dobové realitě na státní hranici hovoří v této souvislosti výpověď strážmistra finanční stráže v Kopanínách Jana Cejnara, podle níž

¹¹⁷ NA, PMV-AMV, k. 285, 225-285-14

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž.

obcházeli hranici v délce 15 km jen dva muži. Celé oddělení mělo kromě velitele pouhé čtyři muže a nemohlo tak zabránit ilegálním přechodům hranice.¹²⁰ Dohru celého případu představoval výnos okresní správy politické v Aši č. 38001 z 18. listopadu 1922, kterým byl turnerský spolek v Kopaninách rozpuštěn. Mezi zabavenými materiály spolku byl nalezen i dotazník vedení *Ostfränkischen Turngau*, v němž figurovala otázka: „*Wie viele Turner gehören einer Heimatswehr an.*“¹²¹ Úředník okresní správy politické v Aši z toho usoudil, že někteří členové spolku byli patrně příslušníky polovojenské organizace *Heimwehr*.

Případ turnerského spolku v Kopaninách ale měl ještě další pokračování. Hlavní strážmistr saské policie Krüppner z Plavna sdělil důvěrně četnické stanici v Podhradí, že saská policie uskutečnila v listopadu 1922 domovní prohlídku u župního předsedy svazu nacionálně socialisticky smýšlejících turnerů Arno Krause v Plavně. Podařilo se jí zabavit i zprávu s organizační strukturou této organizace. Jednalo se o starý známý svaz *Deutscher Turnerbund 1919* se sídlem ve Vídni. Podle nalezených dokumentů byl předsedou svazu dvorní rada Klaudius Krupka, sídlící ve Vídni. VI. kraj DT se rozkládal ve středním Německu (*Mitteldeutschland*), do něhož spadaly i Sudety a měl pět žup:

- *Sachsengau*
- *Gau Thüringen*
- *Ostfränkischer Gau*
- *Südwest Deutscher Turngau* (součástí byly i spolky z Chebu a Aše)
- *Deutscher Turngau Jahn für Nordböhmen* se sídlem v Liberci

Příběh turnerského spolku v Kopaninách ukazoval i na genezi politické orientace některých turnerských spolků. Okresní školní výbor v Aši zjistil, že až do roku 1918 byl v Kopaninách turnerský spolek, jehož členové byli sice příslušníky některých politických stran, jako celek ale spolek vystupoval zcela apoliticky. Přicházející navrátilci ze světové války ale do spolku přivedli nového ducha, více a více uplatňujícího politické názory. Mezi činovníky zavládly hádky, jejichž následkem vystoupili ze spolku sociální demokraté a vytvořili si vlastní tělocvičný spolek. Děti, které dosud cvičily v jediném spolku, se následně musely rozdělit podle politické orientace svých rodičů. Názorové spory rodičů se tak přenesly na děti, což přineslo do

¹²⁰ NA, PZÚ, k. 144, 207-144-12, 8/1/78/28

¹²¹ Tamtéž.

školy rvačky a násilnosti.

Spektrum turnerských spolků bylo širší, než by se na první pohled mohlo zdát. Jejich politická orientace se teprve postupně vyvíjela a už vůbec nelze klást rovnítko mezi turnerské spolky v českých zemích a v zahraničí. Jestliže v Rakousku sídlil, jak je uvedeno výše, nacionálně socialisticky orientovaný DT, turnerské spolky v Německu byly většinou liberálního zaměření. Zjišťovalo-li tedy prezídium zemské správy politické v Praze svým oběžníkem z října 1923, jací státní zaměstnanci se ve dnech 14. až 21. července 1923 zúčastnili turnerského sjezdu pořádaného v Mnichově (München), dostalo se mu poměrně překvapivé odpovědi. Okresní správa politická v Teplé odpověděla, že místní turnerské spolky, vyznávající výlučně árijské stanovisko, nevyvíjely žádnou agitaci pro mnichovský sjezd, neboť se jej účastnily i liberální spolky.¹²²

Hlavním cílem DTV v prvních letech existence Československé republiky zůstávala výchova národa ve smyslu Jahnova odkazu. Stejně jako se turneři nedokázali identifikovat s habsburskou mnohonárodnostní monarchií, odmítali i Československou republiku. Po svém předchůdci přejal DTV vyhrocený nacionalismus spojený s antisemitizmem. Na rozdíl od „normálních“ sportovních a tělovýchovných organizací, které hledaly ve cvičení radost z pohybu, směřoval DTV svou činnost k zachování *němectví* svých členů. DTV odmítal Československou republiku jako plod „hanebné smlouvy z Versailles“ a hlásil se k velkoněmecké myšlence.¹²³

Při vzniku DTV byla uvedena v život funkce vzdělavatelů, kteří měli turnery vychovávat k národnímu uvědomění. Byli to většinou staří turneři vychovaní rakouským *Turnerbundem*, kteří bojovali proti všemu novému. Dá se tedy říci, že vzdělavatelé byli ve dvacátých letech zcela odtrženi od reálného světa i času.¹²⁴ Na zasedání župních vzdělavatelů 29. prosince 1920 byly formulovány následující požadavky na zachování rasové čistoty:¹²⁵

1) sňatky měly být uzavírány pouze s příslušníky germánské rasy, neboť potomci vzeší z manželství s příslušníkem cizí rasy jsou vždy duševně i tělesně podřadní

¹²² NA, PZÚ, k. 381, 207-381-21, 8/5/15/34

¹²³ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 50-53.

¹²⁴ Tamtéž. s. 72-73.

¹²⁵ Tamtéž. s. 55-56.

2) společenské a přátelské styky měly být též udržovány pouze s příslušníky germánské rasy

3) ve styku s cizinci, ať již doma či v zahraničí, se měl každý vyvarovat poklonkovaní, které by mohlo vést k zapření vlastního německví

Ze všeho špatného, ať již to bylo vypuknutí války, porážka ve válce, mírová smlouva z Versailles, atd. atd., vinili turneři pouze Židy.¹²⁶ Hlavním „nacionálním nepřitelem“ turnerů se ale po roce 1918 stali Češi. Nadějí v boji proti nim se pro určitou část turnerů stalo již ve dvacátých letech národně socialistické hnutí v Německu zosobňované Adolfem Hitlerem.

Závěrem této kapitoly ještě nelze nezmínit jednu z událostí, která zásadním způsobem ovlivnila budoucí vztahy mezi sudetoněmeckou menšinou (a zdaleka nejen jí) a orgány československé státní správy. Touto událostí bylo přijetí zákona na ochranu republiky ze dne 19. března 1923. Prezídium zemské správy politické v Brně (Brün) o jeho přijetí napsalo přednostům okresních správ politických: *„Na poslední schůzi senátu Národního shromáždění byl schválen zákon na ochranu republiky, který vstoupí brzy v platnost. Obsahuje zásadní reformu trestního práva, neboť ruší některé části rakouských a uherských trestních zákonů a nahrazuje je novými předpisy. Obsahuje i zcela nové skutkové podstaty trestných činů, které dosavadní zákonodárství neznalo. Prezident Zemské správy politické Černý vyzývá všechny úředníky, aby si nový zákon pečlivě prostudovali, neboť jeho znalost budou potřebovat zejména při intervencích na schůzích.“*¹²⁷ Největší význam pro změnu v nahlížení správních orgánů na sudetoněmecké organizace, jejichž činnost bylo možné označit za polovojenskou, měla především hlava I. uvedeného zákona. Paragraf 2 totiž říkal: *„Kdo se s někým spolčí k úkladům o republiku, kdo vejde k témuž konci ve styk přímý nebo nepřímý s cizí mocí nebo s cizími činiteli, zejména vojenskými nebo finančními, kdo k témuž konci sbírá branné nebo pomocné síly, je organizuje nebo cvičí, kdo poskytuje neb opatřuje k témuž konci zbraně, střelivo nebo jiné prostředky, trestá se za zločin těžkým žalářem od jednoho do pěti let, za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem od pěti do deseti let.“*¹²⁸

Neméně významná byla rovněž hlava III. zákona, která v § 17 uváděla: *„Sdružování*

¹²⁶ Tamtéž. s. 57.

¹²⁷ NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-5

¹²⁸ Sbírka zákonů a nařízení státu československého, ročník 1923. s. 207.

*státu nepřátelské. 1. Kdo založí tajnou organizaci, jejímž účelem je podvraceti samostatnost, ústavní jednotnost nebo demokraticko-republikánskou formu státu, kdo znaje účel takového sdružení k němu přistoupí, s ním se stýká, jeho činnosti jakýmkoli způsobem se zúčastní, je nebo jeho členy v jejich podvratných snahách hmotně nebo jakýmkoli jiným způsobem podporuje, trestá se za přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do dvou let. Tajnou organizací je i taková, která, majíc ve skutečnosti účel uvedený v odst. 1, předstírá jiný účel.*¹²⁹

Původní návrh zákona počítal dokonce s mnohem tvrdšími tresty. Prezident Masaryk vytykal ve svých připomínkách k návrhu zákona právě příliš vysoké trestní sazby, které často znamenaly doživotní žalář. Nesouhlasil rovněž s formulací „*směr státu nepřátelský*“, neboť ji považoval za termín politický, jenž by mohl otrást autoritou a důvěrou v nestrannost soudů.¹³⁰

Přesto lze konstatovat, že v roce 1923 byla uzákoněna norma, která umožňovala v případě, že by činnost podobně orientovaných sudetoněmeckých organizací překročila únosnou míru, tvrdě postihovat jejich představitele.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ AKPR, T 173/23

3.4 KAUKA SPOLKOVÉ PRAPORY I.

Vyvěšování praporů ve velkoněmeckých barvách patřilo, jak již bylo uvedeno výše, mezi neuralgické body prvních let vzájemného soužití Čechů a Němců. Na konflikty, spojené s tímto fenoménem, narážíme v archivních pramenech se železnou pravidelností. Jak ale vlastně byla barevnost praporů zákonně upravena? Na to se pokusí nalézt odpověď následující řádka.

S problematikou vyvěšování praporů ve velkoněmeckých barvách se setkáváme již v prvních relacích o poválečných turnerských slavnostech. Jako typický příklad lze uvést hlášení zemské správy politické v Liberci o slavnosti k 25. výročí založení místního *Turnvereinu*. Akce proběhla 7. září 1919 bez nějakých výstřelků, ale na zákrok policejního rady musely být vlajky v černo-červeno-bílých barvách upraveny tak, že černý pruh byl stočen k žerdi.¹³¹

Je příznačné, že podnět k jednomu z prvních vyšetřování, prováděnému prezídiem zemské správy politické v Praze v souvislosti s činností DTV, nevyšel od prvoinstanční okresní správy politické. Vyšetřování se konalo na základě udání Ústředního výboru Severočeské Jednoty v Praze. Šlo o slavnost *Turnvereinu* v Dolní Pustevně (Niedereinsiedel), která se konala 21. srpna 1921. Dle dopisu Severočeské Jednoty bylo při této příležitosti celé město vyzdobeno černo-žlutými prapory, tedy barvami Rakousko-Uherska a na cvičišti vlál prapor černo-bílo-červený, tedy v barvách císařského Německa. Městem přitom pochodoval oddíl *Schützenvereinu* a v udání se doslova píše, že: „...celá jejich uniforma je okrášlena orlíčkami a monogramy Franty Procházky.“¹³² Vyšetřování okresní správy politické ve Šluknově (Schluckenau) zjistilo, že ve skutečnosti byly vyvěšeny pouze černo-červeno-žluté prapory, tedy prapory v republikánských barvách výmarského Německa a *Schützenverein* pochodoval se starými šavlemi a opasky,¹³³ přičemž rakouský orel a monogram „FJ“ na spolkovém praporu byl odstraněn.

Tento případ je typickou ukázkou situace, v níž se nalézaly orgány státní správy. Bez

¹³¹ NA, PM 1911-20, k. 5329, 8/5/13/70

¹³² NA, ZÚ-pres 1921-30, k. 54, 207-54-33, 8/1/57/18

¹³³ Součástí šavlí, třapců na šavlích a spon opasků patrně byly znaky habsburské monarchie a iniciály císaře Františka Josefa I. „FJ“, což sice mohlo působit dojem provokace, ale jelikož se jedná o neoddělitelnou součást výstroje, šlo o zcela bezvýznamný prohršek.

řádného vyšetření události nebylo nikdy možné konstatovat, zda je vina na straně Němců či Čechů, a nacionální radikálové na obou stranách často vytvářeli situace, které hrozily návratem k ozbrojeným střetům. Obava z nich ostatně vedla i ke snaze o urychlené odzbrojení obyvatelstva, které dosud disponovalo množstvím zbraní z převratového období. Na základě rozhodnutí ministerstva vnitra bylo nařízeno, aby veškeré zbraně a střelivo, zapůjčené dosud sokolským a dělnickým tělocvičným jednotám a střeleckým jednotám, byly s konečnou lhůtou do 10. září 1920 staženy zpět do vojenských skladišť.¹³⁴

Vraťme se ale k problematice vyvěšování praporů. Přístup orgánů státní správy ke dvěma základním barevným kombinacím, tedy černo-bílo-červené a černo-červenozlaté (žluté) byl značně odlišný. Podle výnosu prezidia ministerstva vnitra č. 261/pres. ze 14. ledna 1919 bylo nošení velkoněmeckých černo-bílo-červených barev nepřípustné.¹³⁵ Naproti tomu používání barev černo-červenozlaté (žluté) bylo dle výnosu č. 9387 z 23. července 1919 přípustné pouze, nemělo-li ráz provokace.¹³⁶ Další z výkladů zněl následovně: „*Dle oběžníků presidia bývalého místodržitelství, pokud se týče zemské správy politické z 18. 1. 1919 čís. 1586 a z 8. 8. 1919 čís. 26.367 o odznacích německých barev, a nošení barev tzv. německých národních (černo-červenozlatá) samo o sobě nesluší se považovati za provokaci, za trestné respektive závadné se sluší považovati nošení barev jen tenkrát, vyskytlo-li se zjevně v provokativním úmyslu, zejména nosí-li se korporativně.*“¹³⁷

Z výše uvedeného je zcela zjevné, že záleželo pouze na tom, zda příslušný okresní hejtman považoval turnerskou akci za politickou provokaci, či za podnik čistě tělocvičné povahy. Fakticky tedy nemělo vadit, byla-li uvedená vlajka vyvěšena pouze na cvičišti, ale pokud ji neslo více turnerů v průvodu, bylo to již považováno za závadné jednání. Tato nejednoznačnost vyvolávala řadu sporů, neboť pro nacionalisticky smýšlející Čechy se pochopitelně každé použití vlajky stávalo zjevnou provokací, kterou požadovali zakázat a potrestat.

Jistá benevolence úřadů k používání černo-červenozlaté barevné kombinace byla dána tím, že ji Výmarská republika 3. července 1919 přijala za *říšské barvy německé*.

¹³⁴ VHA, GI 1919-1921, k. 35, 90 7/2

¹³⁵ NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-6

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ NA, PMV-AMV, k. 949, 225-949-3, X/T/25

Používání barevných kombinací černo-žluté a černo-bílo-červené bylo ovšem trvale zakázáno.¹³⁸

Mnozí čeští úředníci ale požadovali rovněž zákaz používání barev černo-červeno-zlatých, což většinou odůvodňovali podobně jako sušický místodržitelský rada Sedláček v přípisu prezídiu zemské správy politické v Praze ze srpna 1921: „*Za Rakouska musili jsme konfiskovati, kde jakou knížku, mající obálku červeno-modro-bílou, musili jsem se postarati o odstranění nápisů, uličních tabulek, firem, turistických značek a pod. ve slovanských barvách provedených, ..., a nyní měli bychom si stálé systematicky prováděné provokování Němců nechati líbiti?*“¹³⁹ Narážel tím na skutečnost, že ani zakazy používání barevných kombinací nebyly v českých zemích ničím novým. Používání odznaků ve *všeslovanských* barvách bylo zakázáno vyhláškou C. k. policejního ředitelství v Praze číslo 23739 praes. ze dne 26. srpna 1915. Vyhláška navíc uváděla, že: „...C. k. bezpečnostní stráž dostala rozkaz, aby osoby, které by takové odznaky měly, vybídla, aby je sňaly, a aby je, když by neuposlechly vybídnutí toho, zadržela k policejnímu potrestání.“¹⁴⁰ Zcela v duchu těchto názorů nevyhovělo policejní ředitelství v Plzni (Pilsen) 15. července 1921 žádosti *Deutscher Turnverein* v Plzni o povolení k nošení praporu v černo-červeno-žluté barvě.¹⁴¹

O rok později došlo k další „úpravě“ pravidel. Slovo *závadné* bylo definitivně nahrazeno slovem *trestné*. Používání černo-červeno-zlatých barev se tak stalo podle výnosu prezídia ministerstva vnitra z 12. února 1922 č. 3335/pres *trestným*, nosilo-li se korporativně nebo v provokativním úmyslu. Další výkladové nejasnosti přinášel výnos v místě, kde uváděl, že: „...*zásadně ale zakázáno není*“.¹⁴² S odkazem na tento výnos nepovolila okresní správa politická v Trutnově 19. června 1922 nošení praporu spolku *Deutschvölkischer Turnverein in Königshau* (Královec).¹⁴³

Další možnost, jak zakázat používání spolkového praporu, nalezla okresní správa politická v Ústí nad Labem, když 24. června 1922 nepovolila nošení praporu spolku *Deutscher Turnverein Aussig-Lerchenfeld* se sídlem v Ústí z důvodu, že nemá ustanovení o nošení praporu zakotvené ve spolkových stanovách.¹⁴⁴ Tím se ovšem

¹³⁸ VHA, PV-Aš, k. 1, Posádkové rozkazy denní 1920

¹³⁹ VHA, MNO-pres 1918-23, k. 27, 27/60

¹⁴⁰ NA, PM 1911-20, k. 5016, 8/1/76/6

¹⁴¹ NA, MV-stará registratura, k. 178, 9/18/68

¹⁴² NA, MV-stará registratura, k. 177, 9/4/64

¹⁴³ NA, MV-stará registratura, k. 177, 9/13/90

¹⁴⁴ NA, MV-stará registratura, k. 178, 9/24/8

dostáváme k dalšímu překvapivému zjištění. O tom, co je a není součástí stanov, se měl možnost přesvědčit spolek *Turnverein Eger*, když si 20. dubna 1923 podal žádost o změnu stanov.

Již 30. dubna 1923 mu zemská správa politická v Praze sdělila, že na základě zákona ze dne 15. listopadu 1867, č. 134 ř. z., o právu spolčovacím nezapovídá změnu stanov, která byla spolkem podána. V odpovědi bylo dále uvedeno: „*Spolek jest i dle změněných stanov spolkem nepolitickým a nesmí politické činnosti ani vyvíjeti ani se jí zúčastniti.*“¹⁴⁵ Až potud by na odpovědi nebylo nic zvláštního, zcela zásadní informace se ale na předtištěném univerzálním formuláři nacházela o čtyři odstavce dále: „*Okolností tou, že v stanovách byla ponechána ustanovení § 32, nenabývá spolek nikterak oprávnění nositi prapor, stejnokroj, odznak a užívati trubky, nýbrž nabývá pouze právní kvalifikace ku dosažení onoho oprávnění, o něž, pokud se tak dosud nestalo, musí zvláště žádati.*“¹⁴⁶ Pokud by byl tento výklad stanov správný, znamenalo by to, že většina spolků používala své prapory neoprávněně. Této variantě by nasvědčovala i skutečnost, že o povolení používání stejnokrojů skutečně řada spolků a svazů žádala zvlášť. Každopádně vše nasvědčuje tomu, že v dané věci neměly jednotlivé úřady státní správy vůbec jasno a někdy ani nebyly schopné nahlédnout do vlastních uložených spisů, aby se přesvědčily o skutečném stavu věci.

O deset let později, v době příprav přelomové žatecké turnerské slavnosti, tak *Turnverein Eger* v dopise policejnímu komisařství v Chebu nemusel argumentovat svými stanovami z roku 1923, ale stačilo mu sáhnout do historie po stanovách z roku 1909. A co víc, policejní komisařství vydalo na jeho žádost 10. července 1933 následující potvrzení: „*Na žádost se potvrzuje, že spolek „Turnverein Eger“ může se na základě § 32 stanov, schválených výnosem býv. místodržitelství v Praze ze dne 9. dubna 1909 čís. 69.391 zúčastniti jako spolek neb deputace zájezdů, cvičení a jiných tělocvičných vystoupení, jakož i vlasteneckých a jiných slavností a veřejných slavností v kroji a vzítí ssebou případně za doprovodu hudby spolkový prapor existující od roku 1865.*“¹⁴⁷

O tom, co jsou to historické paradoxy, se na vlastní kůži přesvědčil i spolek *Troppauer Turnverein*. Jeho žádosti o nošení spolkového odznaku zemská správa politická v Opavě

¹⁴⁵ SOKA Cheb, SPÚ Cheb 1844-1938, k. 28, 38-31-570

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Tamtéž.

18. července 1922 nevyhověla s odůvodněním, že: „... jde o barvy velkoněmecké, jejichž hromadné nošení bylo by provokací příslušníků jiných národností a poněvadž vzbuzen by byl dojem protistátních tendencí.“¹⁴⁸ Turnerský spolek ve svém odvolání uvedl, že nejde pouze o barvy německé říše, ale o barvy německého národa. Ministerstvo vnitra odvolání zamítlo, na čemž by nebylo celkem nic divného. Pikantní je ovšem odůvodnění zamítavého stanoviska. Ministerstvo vnitra se totiž neodvolalo na žádný z výše uvedených výnosů, pocházejících z období po vzniku Československé republiky, ale na staré rakouské nařízení z roku 1917. Na základě ustanovení § 7 min. nařízení z 26. února 1917 č. 79 ř. zák. uvedlo, že: „... uvedené barvy jsou barvami říško-německými a nošení jejich mohlo by vzbuditi dojem protistátních tendencí a bylo by sto, zavdati příčinu k porušení veřejného klidu a pořádku.“¹⁴⁹ Zemská správa politická v Opavě následně na základě tohoto stále platného nařízení zakázala 3. června 1923 prapor a odznak spolku *Deutscher Turnverein Freiwaldau* (Frývaldov)¹⁵⁰ a spolku *Turnverein Jauernig* (Javorník).¹⁵¹ Obdobně zamítla zemská správa politická v Praze 15. října 1922 nošení odznaků v černo-červeno-žluté barvě spolku *Deutscher Turnverein Schamers* (Číměř).¹⁵²

V roce 1923 pokračovaly zákazy ve výše uvedeném duchu. S odkazem na nařízení z roku 1917 bylo rozhodnutím zemské správy politické v Opavě ze dne 23. dubna 1923 zakázáno spolku *Deutscher Turnverein für Oderberg und Umgebung* se sídlem v Bohumíně (Oderberg) užívání odznaku a praporu v barvách černo-červeno-zlatých¹⁵³ a nejinak se vedlo spolku *Deutscher Turnverein* ve Vítkově (Wigstadt). Okresní správa politická v Žatci svým výměrem z 11. května 1923 povolila spolku *Deutscher Turnverein* v Žatci (Saaz) pořádat ve dnech 19. a 20. května slavnost na oslavu 50. výročí založení spolku. Současně ale zakázala používání barev černo-červeno-zlatých na praporech, odznacích, dekoracích a jiných ozdobách a zdůraznila, že používání barev černo-žlutých, černo-bílo-červených a červeno-bílo-červených je všeobecně zakázáno.¹⁵⁴

V roce 1923 se poprvé objevil i zcela nový fenomén v oblasti používání spolkových praporů. Okresní správa politická ve Znojmě (Znaim) nepovolila výměrem ze dne 30.

¹⁴⁸ NA, MV-stará registratura, k. 177, 9/17/9

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ NA, MV-stará registratura, k. 177, 9/8/28

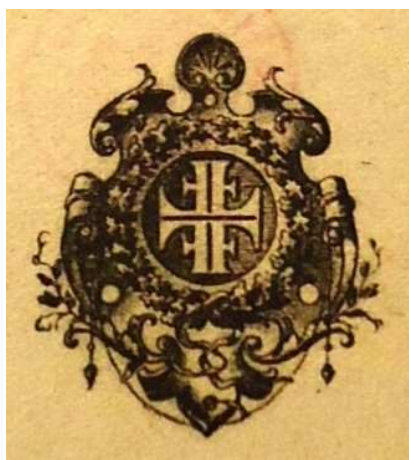
¹⁵¹ NA, MV-stará registratura, k. 177, 9/12/19

¹⁵² NA, MV-stará registratura, k. 178, 9/21/40

¹⁵³ NA, MV-stará registratura, k. 176, 9/4/64

¹⁵⁴ NA, MV-stará registratura, k. 178, 9/5/30

března 1923 *Turnverein* v Hrušovanech (Grusbach) nošení praporu s odůvodněním, že je na něm vyšito vyobrazení skobového kříže. Jak se v průběhu vyšetřování ukázalo, jednalo se o tradiční turnerský znak čtyř písmen *F*, znamenajících Jahnovo heslo „*Frisch, Fromm, Fröhlich, Frei*“ („svěží, zbožný, radostný, svobodný“) a umístěných v kruhu. Tento znak měl ale dvě možné podoby. Pokud byla písmena umístěna horní částí k sobě, byl znak zcela nezávadný. Pokud byly ve středu kruhu spodní části písmen, vytvářel de facto zdvojený hákový kříž. V roce 1923 skončila diskuse o významu takto spojených písmen *F* stanoviskem ministerstva vnitra, které bylo zasláno zemské správě politické v Brně dne 21. června 1923. Uvádělo se v něm, že se nejedná o lomený kříž a není tudíž proti užívání navrženého praporu námitek.¹⁵⁵ Již o měsíc dříve navíc výnos prezidia ministerstva vnitra č. 31595/5 ze dne 4. května 1923 upozornil zemské správy politické v Praze, Brně a Opavě, že proti používání hákového kříže je možné zakročit pouze tehdy, když je ho užíváno s jasným úmyslem demonstračním a provokativním.¹⁵⁶ Jak se ale záhy ukázalo, toto stanovisko státní správy nebylo zdaleka konečné a v následujících letech se mělo diametrálně změnit.

Dvě podoby čtyř turnerských *F* použité ve dvacátých letech v *Turnzeitung*

V roce 1923 došlo i k prvnímu pokusu turnerských spolků o jakousi „hru s barvami.“ Spolek *Deutscher Turnverein Jahn* v Pohořelicích (Pohrlitz) si uzpůsobil prapor do podoby pruhů černé, červené a zelené látky se zlatým nápisem *Deutscher Turnverein Jahn Pohrlitz*. Ministerstvo vnitra shledalo v červnu 1923 prapor jako nezávadný.¹⁵⁷ Kouzlení s barvami, které ve výsledku působily jako kombinace zakázaných barev se stalo ale fenoménem až v následující dekádě a ještě se k němu vrátíme.

¹⁵⁵ NA, MV-stará registratura, k. 177, 9/10/53

¹⁵⁶ NA, PMV-AMV, k. 340, 225-340-69

¹⁵⁷ NA, MV-stará registratura, k. 178, 9/18/72/1

Na přelomu dvacátých a třicátých let zavedlo ministerstvo vnitra ve věci používání praporů v černo-červeno-zlaté (žluté) barvě praxi, kdy příslušné úřady v zásadě neodmítaly veřejné používání těchto barev, zejména na praporech a odznacích, pokud se tak nedělo v demonstrativním úmyslu a pokud nebyla obava, že jejich použití povede v konkrétním případě k následnému narušení veřejného klidu a pořádku. Tyto okolnosti posuzoval příslušný úřad v každém konkrétním případě zvlášť. Pořadatelé mohli předejít domněnkám o demonstrativním použití praporů tím, že použili úměrně a důstojným způsobem rovněž prapory ve státních barvách. Tento postup se mnohokrát osvědčil a vedl k domněnce, že by v budoucnu mohl postupně zmírnit národnostní rozpory.¹⁵⁸

Praxe v povolování používání praporů při turnerských slavnostech byla v prvních letech existence Československé republiky opravdu značně různorodá a nelze se divit, že obě strany, jak turneři, tak orgány státní správy, čas od času volaly po její jednoznačné kodifikaci.

¹⁵⁸ NA, PMV-AMV, k. 340, 225-340-69

4. VÝVOJ DTV VE DVACÁTÝCH LETECH

4.1 LÉTA ZMATKŮ (1924–1927)

Poněkud neobvyklý název této kapitoly vyjadřuje pocity snad každého historika, studujícího archivní prameny z tohoto období. Je pro ně charakteristický jistý nezáměr ústředních orgánů státní správy o dění v DTV. O postoji státní správy k DTV rozhodovali především okresní hejtmani, stojící v čele okresních správ politických. Právě oni povolovali či zakazovali konání nejrůznějších turnerských akcí, aniž by ale svá rozhodnutí koordinovali mezi jednotlivými správními okresy. Ani oni ani turneři přitom nevěděli, co si mohou vůči druhé straně dovolit. Docházelo tak ke zbytečným nedorozuměním a konfliktům, kdy to, co bylo v jednom městě povoleno, bylo naopak v jiném zakázáno. Ústřední orgány státní správy začínaly jen velmi pozvolna, pod vlivem jasného příklonu DTV k německému negativistickému politickému křídlu a díky množícím se stížnostem na činnost DTV, pozorněji mapovat aktivity celého svazu i jednotlivých spolků.

Jistým předznamenáním budoucího vývoje byla porada prezídia ministerstva národní obrany, která se 28. února 1923 usnesla, že dosavadní zákaz členství vojnů ve spolcích komunistické Federace dělnických tělocvičných jednot (dále FDTJ) a na podnikách pořádaných FDTJ, bude rozšířen na německý tělovýchovný spolek *Turnverein* a na všechny tělovýchovné, sportovní a jiné spolky, které měly *státu nepřátelskou tendenci*. O tom, kterých spolků se bude toto nařízení týkat, měla rozhodovat příslušná zemská vojenská velitelství. Ministr národní obrany s usnesením porady souhlasil až na jmenovité uvedení německého tělovýchovného spolku *Turnverein*.¹⁵⁹ Pozoruhodná je v této souvislosti skutečnost, že konkrétní uvedení FDTJ nikomu nevadilo, zatímco de facto nic neříkající tělovýchovný spolek *Turnverein*, kterým byl patrně myšlen svaz DTV, ano. Tato skutečnost je ovšem zcela signifikantní pro úroveň dobových znalostí ústředních orgánů státní správy o struktuře a organizaci turnerského hnutí v českých zemích.

Z neznalosti, nejasností a neschopnosti komunikace mezi jednotlivými představiteli státní správy pak plynula řada rozhodnutí, mezi nimiž nacházíme jak moudrá opatření,

¹⁵⁹ VHA, GI, k. 61, 2544-70, 1/1-5

tak alibismus a snahu vyhnout se za každou cenu komplikacím a někdy i vysloveně fatální chyby. Většinou se ale jednalo o selhání jednotlivců a nikoliv aparátu státní správy jako takového.

Za příklad moudrého jednání státního úředníka může posloužit rozhodování okresní správy politické v Doksech (Doks) ve věci okrskové tělovýchovné slavnosti DTV, konané ve dnech 7. až 9. června 1924. Zástupci DTV přislíbili okresnímu hejtmanovi Dr. Ladislavu Kryštofovi, že se v každém směru postarají o dodržení veřejného klidu a pořádku. Z obavy před možnými konflikty, které by nastaly v souvislosti s obvyklým návalem turistů ve svátečních dnech, sice následně došlo k zákazu vyvěšení černočerveno-zlatých praporů ve městě, současně ale bylo povoleno jejich vyvěšení na uzavřeném cvičišti, které bylo skryto v lesích. S tímto rozhodnutím souhlasil dokonce i vůdce místní české menšiny. Vlastní slavnosti se zúčastnilo cca 2.000 turnerů a proběhla zcela poklidně. Četnictvo, které bylo prozíravě soustředěno dle pokynů Dr. Kryštofa, nemělo žádný důvod zasahovat.¹⁶⁰

Téma praporů bylo ústředním problémem i při krajském turnerském sjezdu západních Čech, pořádaném 12. a 13. července 1924 v Aši při příležitosti oslav 75. výročí založení místního *Turnvereinu 1849*. Úředně povolený uvítací večírek na sletišti probíhal přesně dle schváleného pořádku až do okamžiku, kdy na pódium vstoupil náměstek starosty Aše Karl Tins a přednesl pozdravný projev za město. Projev byl turnery přijat s nadšením a přerušován hlasitým potleskem a výkřiky „Heil“. V projevu ostře odsoudil zákaz vyvěšení praporů: „*Jsem přesvědčen, že přijde čas, kdy budou moct vlajky svobodně zavlát...*“¹⁶¹ Vyvěšení praporů bylo přitom povoleno, ale vázáno na vyvěšení nejméně pěti praporů ve státních barvách, což město odmítlo. Zbytek oslav proběhl již zcela bez problémů. Karl Tins i předseda ašského *Turnvereinu* stanuli 25. února 1925 před okresním soudem v Aši, ale byli osvobozeni.¹⁶²

Kladně lze hodnotit postup státních orgánů v případě okrskové turnerské slavnosti, konané ve Vrchlabí ve dnech 12. až 14. července 1924. Měsíc před vlastní akcí informovala okresní správa politická ve Vrchlabí o jejích přípravách prezidium zemské správy politické v Praze. Ve zprávě uvedla, že slavnost hodlá uspořádat spolek *Deutscher Turnverein Hohenelbe* ve Vrchlabí spolu s turnerskou župou DTV *Aupa-*

¹⁶⁰ NA, ZÚ-pres 1921-30, k. 359, 207-359-8, 8/5/6/36

¹⁶¹ NA, PZÚ, k. 349, 207-349-12, 8/5/3

¹⁶² NA, PMV-AMV, k. 328, 225-328-19

Elbe. Spolek požádal též o povolení vyzdobení města černo-červeno-žlutými prapory. Zástupci zdejšího českého obyvatelstva hlásili, že nemají nic proti povolení pořádání slavnosti, neboť chtějí se svými německými spoluobčany žít v klidu a míru, zejména proto, že se v poslední době poměry uklidnily a němečtí spoluobčané se při českých slavnostech chovají loajálně a slušně. Žádali ale, aby bylo při slavnosti jasně patrné, že Vrchlabí se nachází v Československu a místo slavnosti, aby bylo vyzdobeno také státní vlajkou. Z Prahy přišla obratem odpověď: „*Proti účasti zahraničních účastníků na slavnosti není námitek, praporů ale at' nepoužívají. Současně je třeba dbát, aby slavnost nebyla zneužita k nepřipustným politickým projevům...*“¹⁶³ Dne 4. července 1924 okresní správa politická ve Vrchlabí povolila uspořádání slavnosti s tím, že výzdobu s prapory v barvách města Vrchlabí a černo-červeno-žlutými je možné použít pouze za podmínky, že na radnici a na sletišti bude v průčelí vyvěšena státní vlajka přiměřené velikosti.

Význam této akce v kontextu historie DTV spočívá i v zákazu používání turnerského znaku ve tvaru hákového kříže. K tomu se ale detailněji vrátíme ve druhé kapitole věnované používání spolkových praporů. Zákaz byl respektován a dva dny po skončení akce putovalo do Prahy spokojené hlášení: „*17. okrsková turnerská slavnost, která se uskutečnila v červenci ve Vrchlabí, měla zcela klidný průběh a nedošlo k porušení veřejného klidu a pořádku. Schválený program byl přesně dodržen. Slavnostního průvodu se zúčastnilo 2500 osob. Na cvičišti ani ve městě nebyl vyvěšen žádný prapor. K politickým projevům nedošlo.*“¹⁶⁴

Zcela opačným případem, v němž vedlo selhání lidského faktoru až k trapnému podvolení se státní moci nátlaku ulice, byla turnerská slavnost ve Volarech, pořádaná ve dnech 16. a 17. srpna 1924. Na slavnost přicestovalo mimo jiné asi 45 turnerů a hudba z Waldkirchen v Bavorsku. Tato hudba pak 17. srpna hrála v místním hostinci a v jejím repertoáru se objevily i písně *Zachovej nám Hospodine* a *Wacht am Rhein*. Na základě této provokace zatkl četnictvo ještě téhož dne pro rušení obecního míru kapelníka Raimunda Wolfa z Waldkirchen a odevzdalo jej okresnímu soudu ve Volarech. Krátce nato se ale na náměstí sešlo asi 1.500 až 2.000 osob, požadujících jeho propuštění. S ohledem na fakt, že se ve Volarech nacházeli pouze tři četníci z místního oddělení, byl Wolf na nátlak davu propuštěn. Při vyšetřování tohoto ostudného případu, který

¹⁶³ NA, PMV-AMV, k. 285, 225-285-14

¹⁶⁴ Tamtéž.

v očích zúčastněných Němců z obou stran státní hranice zcela jistě podkopal autoritu státních orgánů, vyšlo najevo, že turneři z Waldkirchen měli pouze osvědčení pro malý pohraniční styk a neměli se tedy do Volar vůbec dostat. Cestou do Volar je přitom postupně kontrolovali dva četníci. Oba je bez jakýchkoliv překážek propustili dál, aniž by o tom informovali okresní správu politickou ve Volarech, která by mohla zajistit vyslání četnických posil. Za tento čin, kvalifikovaný jako neplnění služebních povinností, byl jeden z četníků postižen osmi dny domácího vězení a druhý písemnou důtkou.¹⁶⁵

Postupné poznávání politické orientace DTV a jeho výchovných prostředků i cílů vedlo ke snaze úřadů státní správy o získání informátorů přímo uvnitř DTV. První pokusy ale nebyly příliš úspěšné. V Aši se například o získání placených informátorů z řad turnerstva neúspěšně pokusila okresní správa politická. Zajímala se především o takzvané *Abschiedsabende* pořádané turnerskými spolky na rozloučenou s odvedenci nastupujícími vojenskou službu. Domnívala se, že účelem večírků byla protistátní a protiarmádní propaganda.¹⁶⁶

Současně se začaly množit stížnosti vojenských kruhů na chování turnerů. Velitelství 1. pěší divize v Teplicích-Šanově si například v srpnu 1925 stěžovalo ministerstvu národní obrany: „*Příslušníky čs. armády byl pozorován následující zjev ve zněmčeném území. Hackenkreuzlerské spolky, zvláště němečtí turneři, když pochodují v sevřené formaci po ulicích a spatří čs. důstojníka jdoucího po pravé nebo levé straně ulice, velí oddílu dívat se v opačnou stranu povellem links nebo rechts schauen.*“¹⁶⁷ Ministerstvo vnitra, které bylo o daném problému informováno, vydalo ještě v průběhu srpna výnos, kterým uložilo podřízeným úřadům učinit příslušná opatření k zamezení podobným provokacím, jejichž cílem bylo urazit a ponížit příslušníky československé armády.

Vzhledem k množícím se žádostem vojáků prezenční služby o povolení vstupu do turnerských spolků, požádalo ministerstvo národní obrany v dubnu 1925 ministerstvo vnitra o vyjádření ve věci spolehlivosti a politické činnosti turnerských spolků. V žádosti upozornilo na stávající stav, který dle služebního řádu z roku 1919 umožňoval vojákům vstupovat bez zvláštní žádosti do ČOS a všech spolků pro tělesnou výchovu a sport, což se pochopitelně vztahovalo i na turnerské spolky. Ministerstvo upozorňovalo,

¹⁶⁵ NA, MV 1918-1924, k. 372, 16/26/64

¹⁶⁶ NA, ZÚ-pres 1921-30, k. 345, 207-345-4, 8/5/2/20

¹⁶⁷ VHA, PV Teplice-Šanov 1919-28, k. 100

že pro členství vojenských osob: „...nemohou ovšem býti směrodatny stanovy spolku, nýbrž výhradně duch, kterým jest veden a z něhož resultuje se též poměr spolku a jeho členstva ke státu.“¹⁶⁸ Ministerstvo vnitra ve své odpovědi uvedlo, že základní organizací německých turnerských spolků je DTV se sídlem v Teplicích-Šanově, jehož momentálně platné stanovy byly vzaty ministerstvem vnitra na vědomí 13. března 1925. Kromě toho byly 25. března vzaty na vědomí stanovy spolku *Sudetenturngau* se sídlem v Šumperku (Mährisch Schönberg) a 24. dubna stanovy spolku *Oderturngau* se sídlem v Opavě. Oba uvedené spolky byly v podřízenosti DTV. Ministerstvo v rámci své odpovědi porovnávalo stanovy DTV s rakouským *Turnerbundem*, sídlícím ve Vídni, a došlo k překvapujícímu zjištění, že účel spolků dle § 2 stanov je totožný až na slova „und wehrhaft machen“ (učinit branným nebo též zbraněschopným) ve stanovách *Turnerbundu*.

Sledování činnosti sudetských Němců vedlo zpravodajce z 2. oddělení Hlavního štábu k dopisu prezídiu ministerstva vnitra, v němž 30. července 1925 upozornili na vojenské složky sudetských Němců, které představovaly obdobu říšskoněmeckých ilegálních vojenských formací. Kromě *Reit und Fahrvereine* a *Feuerwehr* a *Freiwillige Sanitätskolonnen* zpráva uváděla i *Turnverein*.¹⁶⁹

Prezídium zemské správy politické v Opavě konstatovalo ve své zprávě prezídiu ministerstva vnitra ze 7. října 1925, že turnerské spolky nelze po stránce politické považovat za spolehlivé, jelikož sdružují především osoby z tábora DNP a DNSAP: „...nelze však nijak pochybovati o jejich politické nespolehlivosti a o tom, že jejich činnost jest vedena duchem čl. národu a státní naší myšlence nepříznivým.“¹⁷⁰ Spřízněnost turnerských spolků s DNP a DNSAP potvrzovala i celá řada dalších hlášení.

V roce 1925 se v souvislosti s narůstajícími nacionálně-socialistickými tendencemi uvnitř DTV obrátila pozornost úřadů opět i k rakouskému svazu *Deutscher Turnerbund*. Zpráva 2. (zpravodajského) oddělení Hlavního štábu o *Turnerbundu* z ledna 1925 hovořila o tom, že ve spojení se vzrůstem *völkisch* hnutí byl vojenský výcvik postaven na jaře 1924 na pevnější základ a stal se osou celé činnosti spolku. *Turnerbund* podle zprávy tvořilo 6 žup, z nichž 2 byly v Německu. Členská základna v Rakousku

¹⁶⁸ NA, PMV-AMV, k. 634, 225-634-3

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Tamtéž.

představovala 68.000 turnerů a turnerek. Z vojenského hlediska byl *Turnerbund* hodnocen jako nejvýznamnější spolek v Rakousku a za hrozbu byla považována skutečnost, že svaz udržoval styk s německými tělocvičnými spolky v Československu.¹⁷¹

V roce 1924 vydal místopředseda *Turnerbundu* prof. Karl Holtei příručku *Wehrturnen*. V úvodu napsal, že hlavním úkolem *Turnerbundu* je, aby své členstvo učinil zbraněschopným (*Wehrhaft*) jak to požadoval již F. L. Jahn: „Vycvičit muže, na které by mohl německý národ za všech okolností spoléhati, muže, kteří by byli ochotnými a způsobilými za nejvyšší statky, za národnost, čest, svobodu a vlast se zbraní v ruce se postavit. To jest a zůstane svatou povinností svazu.“¹⁷² Kniha stanovila pro veřejná vystoupení jednotný oděv a hmotnost tlumoku při cvičeních na 5 kg. Stálými cviky *Turnerbundu* se měly stát pořadová a pochodová cvičení, a aby se zdůraznilo, že se jedná o vojenská cvičení, nemělo se používat turnerských povelů, ale vojenských.

Publikace rovněž vyzdvihovala význam *boje o hůl* (*Kampf um den Staab*), o němž ještě bude řeč i v souvislosti s DTV, a líčila bojový výcvik turnerů, včetně výcviku střelby ve spolupráci se střeleckými spolky nebo alespoň za pomoci železných holí. Dále se zde pojednávalo o nutnosti pochodů se zátěží a cvičení ve skoku a běhu. Házení kladiva měl nahradit výcvik v hodů ručním granátem z různých poloh. *Boj o hůl* vymyslel podle příručky jako válečnou hru již Guts Muths¹⁷³ v roce 1817, v roce 1848 jej zdokonalil A. Ravenstein a podle jeho pravidel byl zaveden v *Turnerbundu* v roce 1889. Vlastní boj probíhal mezi dvěma skupinami vybavenými černými a bílými tyčemi. Kdo přišel o tyč, byl vyřazen z boje. Mnohem důležitější byla ale fáze před bojem, kdy proti sobě skupiny manévrovaly v terénu, vysílaly zvědy, bleskurychle se rozhodovaly pro nejlepší strategii a urychleně ji realizovaly. Mnohé, a někdy dokonce téměř vše, v této hře záleželo na vůdci. I ta nejsilnější skupina prohrála, pokud vůdce selhal. V *boji o hůl* nebyla důležitá pouze tělesná zdatnost, ale i schopnost číst mapu, takticky uvažovat atd.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² NA, PMV-AMV, k. 634, 225-634-2

¹⁷³ Guts Muths Johann Christoph Friedrich (1759–1839). Německý pedagog, teoretik a praktik tělesné výchovy, zakladatel německého tělocvičného systému, představitel filantropismu. Tělesnou výchovu pokládal za prostředek upevňování zdraví (gymnastika, plavání), který má vycházet z vědeckých základů. Provedl klasifikaci tělesných cvičení, navrhoval obnovení olympijských her.

Boj o hůl

Část příručky věnovaná sebeobraně beze zbraně byla připravena velitelem rakouské armádní školy pro tělovýchovu ve Vídeňském Novém Městě plukovníkem Klettingerem a obsahovala například části věnované obraně proti ruční palné zbraní, proti zákopovému nářadí či proti pušce s bajonetem. V Československu byla příručka vnímána s velkou obezřetností, neboť si odpovědná místa plně uvědomovala, že většinu uváděných dovedností lze získávat jako součást běžné činnosti tělocvičných spolků zcela nenápadným způsobem.¹⁷⁴

V této souvislosti upozornilo v květnu 1925 ministerstvo národní obrany ministerstvo vnitra, že *Deutscher Turnerbund 1919* pořádá ve dnech 12. až 14. června ve Štýrském Hradci (Graz) vysokoškolské sportovní závody. Jejich součástí byl i vojenský tělocvik (*Wehrturnen*). Podle názoru ministerstva národní obrany, formulovaného generálem Radolou Gajdou, nebylo žádoucí, aby byl povolen zájezd studentů německých vysokých škol na tyto závody, jelikož: „...*nejde jen o podnik tělocvičný, ale v první řadě o nový projev všenněmeckého souručenství a pospolitosti studentstva.*“¹⁷⁵

Vyslanectví Československé republiky ve Vídni informovalo v lednu 1926 ministerstvo zahraničních věcí o činnosti *Deutscher Turnerbundu 1919* v Rakousku i Německu. Uvedlo, že činnost svazu se kryla se státní hranicí, nicméně toto ohraničení vzniklo až v roce 1919. Důležitou informací ale byl především popis turnerského odznaku *Turnerbundu*, který byl v Rakousku úředně chráněný a byl zapsán do úředního seznamu

¹⁷⁴ NA, PMV-AMV, k. 634, 225-634-2

¹⁷⁵ Tamtéž.

známek v únoru 1924. Jeho podoba byla vybrána z 56 návrhů na schůzi v březnu 1920. Údajně měl symbolizovat sluneční plochu tvořenou čtyřmi turnerskými *F*. Ve skutečnosti ale tvořil dvojitý hákový kříž. Právě tuto podobu odznaku používaly i některé spolky DTV. Vyslanectví se v hodnocení *Turnerbundu* shodovalo se závěry ministerstva vnitra, tedy že není organizací tajnou, ale není pochyb, že provozuje činnost Československu nepřátelskou a podporuje snahy o odtržení části státního území.¹⁷⁶

Znak Turnerbundu tvořil obdobu hákového kříže

Ve dnech 15. až 18. července 1926 se ve Vídni konala 2. spolková tělocvičná slavnost *Deutscher Turnerbund 1919*. Zúčastnila se jí i řada turnerských spolků z Československa, které reprezentovalo cca 2.500 turnerů včetně senátora Ernsta Teschnera. Ministerstvo národní obrany k tomu uvedlo: „*Naše turnerské organizace svým zájezdem do Vídně veřejně dokumentovaly své protistátní tendence a svoji úzkou součinnost s centrální irredentistickou organizací „Sudetendeutscher Heimatbund“.* Poněvadž turnerské spolky v Československé rep. zaváděním zvláštního voj. stejnokroje, užíváním starých voj. povelů a tendenční výchovou svého členstva vědomě posilují v našem státě i krajní politické směry protistátně orientované, doporučuje hlavní štáb,

¹⁷⁶ NA, PMV-AMV, k. 634, 225-634-3

aby veškerá činnost, pokud je v odporu se schválenými stanovami, byla zakázána.“¹⁷⁷

Hlavní štáb navíc nabyt přesvědčení, že se spolky z Československa ve skutečnosti zúčastnily manifestace ilegální vojenské organizace, která je názorově výlučně velkoněmecká a jejíž cíle ohrožují bezpečnost našeho státu.

Vedoucí výpravy chebských turnerů před odjezdem do Vídně

Tělocvičná slavnost spolku *Deutscher Turnerbund* 1919, pořádaná ve Vídni v červenci 1926

¹⁷⁷ NA, PMV-AMV, k. 634, 225-634-2

Znojemští turneři na slavnosti *Turnerbundu* ve Vídni v roce 1926

Mezi povinnosti státní správy patřilo v souvislosti s činností DTV také prošetřování pravdivosti některých článků vycházejících v českém tisku. Většinou se zabývaly průběhem nejrůznějších turnerských slavností a kritizovaly příliš tolerantní a kompromisní postoj orgánů státní správy. Význam těchto šetření spočíval v tom, že uváděla zprávy novinářů na pravou míru (pokud byly nepravdivé) a dokládala, že situace v pohraničí není ani zdaleka tak výbušná, jak se mohlo zdát čtenářům některých listů. Tento pozitivní význam ale do značné míry eliminovaly průtahy, ke kterým v průběhu vyšetřování často docházelo. Bylo zcela běžné, že dementi a vysvětlení celého případu bylo uveřejněno v době, kdy si na původní článek již nikdo ani nevzpomněl.

Jako názorný příklad je možno uvést šetření prováděné na základě článku *Kde jsme*, uveřejněného dne 14. července 1925 v *Národní politice*. Psalo se v něm mimo jiné, že se turnerské slavnosti v Kynšperku (Königsberg an der Eger), pořádané 5. července 1925, zúčastnili členové místního *Turnvereinu* ve stejnokrojích a s praporem, k čemuž neměli oprávnění a bylo jim to tolerováno. V průběhu vyšetřování si vzájemně dopisovalo ministerstvo vnitra se zemskou správou politickou v Praze a s jejím prezidiálním odborem. Celé šetření se doslova vleкло téměř dva roky, aby došlo k překvapivému závěru, že se vlastně vůbec nic nestalo, neboť spolek *Turnverein in Königsberg* má povolení nosit spolkový prapor a jako člen DTV může používat stejnokroje DTV.¹⁷⁸

¹⁷⁸ NA, MV 1925-1930, k. 970, 5/100/7

Vnitřní vývoj svazu DTV v letech 1924 až 1928 značně ovlivnil vztahy mezi ním a československým státem v následujících letech. Jednou z méně podstatných změn bylo přesídlení ústředí DTV z Mostu do Teplic-Šanova. Turnerskou veřejnost informoval o změně, k níž došlo na zasedání svazového vedení 14. dubna 1925, předseda svazu DTV Prof. Theodor Fischer v květnovém čísle *Turnzeitung*. Zásadním problémem, který zmiňují všechny práce věnované DTV a především Konradu Henleinovi, byla skutečnost, že současně se zvýšeným zájmem státních orgánů o činnost DTV docházelo po letech rozmachu 1919 až 1923 v tomto období ke stagnaci a dokonce k úbytku členské základny DTV.

Mladé turnerky vítají prezidenta Masaryka 19. června 1924 ve Znojmě

K 31. prosinci 1924 sestával DTV z 15 žup tvořených 947 spolky. Členskou základnu svazu tvořilo 121.329 turnerů a turnerek, z nichž 18.296 bylo ve věku 14 až 17 let:

- *Aupa-Elbe Turngau*: 8.109 cvičenců/nek v 71 spolcích (z toho 1.226 do 17 let)
- *Böhmerwald Turngau*: 2.779 cvičenců/nek v 24 spolcích (z toho 502 do 17 let)
- *Braunauer Turngau*: 3.395 cvičenců/nek v 29 spolcích (z toho 456 do 17 let)
- *Egerland Turngau*: 3.936 cvičenců/nek v 15 spolcích (z toho 680 do 17 let)
- *Erzgebirgs Turngau*: 1.613 cvičenců/nek v 15 spolcích (z toho 340 do 17 let)
- *Jeschken-Iser Turngau*: 19.774 cvičenců/nek ve 121 spolcích (z toho 2.546 do 17 let)
- *Nordböhmischer Turngau*: 17.326 cvičenců/nek v 88 spolcích (z toho 2.685 do 17 let)
- *Nordwestböhmischer Turngau*: 20.371 cvičenců/nek v 128 spolcích
(z toho 2.721 do 17 let)
- *Ober-Eger Turngau*: 11.254 cvičenců/nek v 64 spolcích (z toho 1.505 do 17 let)

- *Oder Turngau*: 6.770 cvičenců/nek v 64 spolcích (z toho 1.130 do 17 let)
- *Prager Turngau*: 782 cvičenců/nek v 4 spolcích (z toho 99 do 17 let)
- *Schönhengst Turngau*: 3.039 cvičenců/nek v 34 spolcích (z toho 488 do 17 let)
- *Sudeten Turngau*: 10.326 cvičenců/nek v 112 spolcích (z toho 1.762 do 17 let)
- *Südmährischer Turngau*: 9.146 cvičenců/nek v 150 spolcích (z toho 1.701 do 17 let)
- *Westböhmischer Turngau*: 2.562 cvičenců/nek v 23 spolcích (z toho 455 do 17 let).¹⁷⁹

Právě údaj o mladých cvičencích ve věku 14 až 17 let byl pro vývoj DTV velmi významný. Mladá generace turnerů a turnerek měla postupně nahrazovat schöneneriánskou generaci a na jejich počtu i politickém zaměření záleželo, kam se DTV ve svém vývoji ve třicátých letech pohne. Pro ilustraci lze uvést krátký přehled vývoje členské základny DTV ve dvacátých letech¹⁸⁰:

ROK	DO 17 LET	NAD 17 LET
1919	13.411	56.569
1920	17.059	75.362
1921	17.802	91.527
1922	19.718	94.820
1923	19.963	97.120
1924	18. 296	103.033
1925	17.862	108.191
1926	16.714	109.676
1927	15.213	110.200
1928	14.820	108.066
1929	13.400	107.443

Po shlednutí této statistiky je patrně namístě především otázka, v čem že vlastně spočívala ona krize DTV, která byla dle „henleinovské legendy“ zažehnána až nástupem jmenovaného do nejvyšších funkcí v DTV. Výše uvedená čísla jasně naznačují, že se fakticky jednalo pouze o krizi mezi mladou generací. U starší generace pak stagnace nastala až v závěru dvacátých let. Domnívám se, že v případě starší generace není

¹⁷⁹ *Turnzeitung des Deutschen Turnverbandes*. 1925, č. 14. s. 241-245.

¹⁸⁰ *Turnzeitung des Deutschen Turnverbandes*. 1929, č. 22. s. 354-355. 1931, č. 15. s. 251.

náhodou, že k této stagnaci došlo právě v daném období. Je jistě otázkou, do jaké míry lze vývoj v DTV přičítat jakési generační krizi, vyvolané tím, že staré svazové vedení, pocházející z dob habsburské monarchie, již nedokázalo zaujmout mladou nastupující generaci turnerů. Mám ale za to, že tato krize souvisela především s celkovou orientací DTV. Jak bylo uvedeno výše, byl celý svaz zaměřen ostře protičesky a již od svého vzniku tvořil neodmyslitelnou součást sudetoněmecké iredenty. Turneři se považovali za ochránce němectví v Československu a byli v úzkém spojení se sudetoněmeckými organizacemi s obdobným zaměřením. Jejich nejvyšší ideou bylo vybudování lidového (národního) státu (*Volksstaat*) jednoho sjednoceného národa. Za ideální formu vlády zpočátku považovali silnou monarchii, která by ústavně garantovala práva svobodného národa. To vedlo k jejich negativnímu postoji vůči politice a především vůči politickému partajničení.¹⁸¹

Turneři vítající prezidenta Masaryka 19. června 1924 ve Znojmě

Vedení DTV tak prosazovalo až do druhé poloviny dvacátých let jakousi nadstranickost celého svazu. To ale v podstatě odporovalo vlastnímu zaměření DTV, které jej přímo předurčovalo k úzké spolupráci s politickými stranami s ostře protičeským zaměřením. Zatímco ale mezi německými politickými stranami došlo k rozkolu již v listopadu 1922, kdy DNP a DNSAP vystoupily z Německého parlamentního svazu, snažili se představitelé masových organizací DTV, *Bund der Deutschen* a *Kulturverband*, kteří byli v té době hlavními reprezentanty německé národní jednoty, o sjednocení všech německých politických směrů. Nejružnější tělovýchovné slavnosti se staly ideálním polem působnosti pro řečníky, kteří nabádali ke sjednocení, ale zároveň se snažili

¹⁸¹ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 110.

zabránit tomu, aby se mezi českými Němci uplatnily názory, volající po nutnosti spolupráce s Čechy, tak jak se ozývaly z řad rodičů se německého aktivizmu.

Plakát 17. župní turnerské slavnosti ve Vrchlabí

Okresní správa politická v Aši sdělovala v této souvislosti 25. června 1925 prezídiu zemské správy politické v Praze, že oslavy slunovratu dosáhly v tomto roce jak svým počtem, tak i počtem účastníků dosud nebývalých rozměrů. Ve dnech 19. a 20. června 1925 bylo pořádáno celkem 7 oslav, z nichž 3 organizovaly turnerské jednoty. V Háji (Hainberg) u Aše se oslavy pod Bismarckovou rozhlednou zúčastnilo na 900 osob, především členů DTV. Projev měl župní náčelník Ludvik Protz. Slavnost v Mokřínách (Nassengrub) pořádal spolek *Turnverein Jahn* z Aše za účasti asi 700 osob. V Kopanínách pořádal slavnost nově založený spolek *Turnverein Eiche*, který se stal nástupcem spolku rozpuštěného v roce 1922, za účasti asi 360 osob. Na všech shromážděních se hovořilo o utlačování Němců v Československu a o potřebě semknout se k důrazné obraně a boji za práva německého národa.¹⁸² Tyto snahy po sjednocení vyvrcholily před parlamentními volbami v roce 1925, ale skončily neúspěchem. V budoucnu se měly ještě mnohokrát opakovat.

Turnerské slavnosti nabývaly na rozsahu i významu. Ve dnech 25. a 26. července 1925 uspořádaly Jahnova turnerská župa se sídlem v Chebu a Chebská turnerská župa se

¹⁸² NA, PMV-AMV, k. 328, 225-328-19

sídlem v Aši společnou župní turnerskou slavnost v Chebu. Organizátoři požádali policejní komisařství v Chebu o povolení účasti zahraničních turnerů, jakož i průvodu a výzdoby města černo-červeno-zlatými prapory. V čele pořadatelského výboru stál člen chebského *Turnvereinu* a DNP, chebský starosta Max Künzel. Policejní komisařství nedoporučilo povolení k vyvěšení praporů, jelikož: „...jde o spolky nacionální povahy, které každé příležitosti využít k okázalým projevům.“¹⁸³ Prezídium zemské správy politické v Praze k tomu 17. června 1925 sdělilo: „...Předpokládá se, že zahraniční účastníci, dostaví-li se jednotlivě, nebudou zde korporativně vystupovati, nebudou používat po dobu tuzemského pobytu žádných nápadných nebo závadných odznaků, barevných stuh, tím méně pak praporů a že při slavnostech ani pořádající spolek, ani zahraniční účastníci neučiní vůbec žádných projevů politických. Vzhledem k případné účasti zahraničních korporací bylo by program slavnosti zejména také zpěvních a hudebních čísel přísně censurovati a veškerá čísla, která by byla po stránce politické závadná, nebo která by se obírala otázkami národnostními, bylo by vymýtiti. ...“¹⁸⁴ Na základě tohoto stanoviska napsalo 25. července policejní komisařství Jahnově turnerské župě, že proti použití černo-červeno-žlutých praporů nemá žádných námitek. Turnerského průvodu se 26. července zúčastnilo téměř 2.500 osob a za všeobecné pohotovosti policie proběhl bez problémů.

Vedení znojemských turnerů vítá prezidenta Masaryka v červnu 1924 ve Znojmě

V téže době docházelo k postupnému zlepšování vzájemných vztahů Československa s Německem a Rakouskem. Negativistický politický tábor prožíval úpadek, členská

¹⁸³ SOKA Cheb, SPÚ Cheb 1844–1938, k. 28, 38-31-570

¹⁸⁴ Tamtéž.

základna DNP i DNSAP se začala ztenčovat.¹⁸⁵ Hlavní volební triumf těchto politických stran, tedy důsledné trvání na připojení německých oblastí ČSR k Německu, navíc náhle ztrácel svou dosavadní působivost. Dne 11. ledna 1923 řešily Francie a Belgie nedobytnost německých reparačních splátek a dodávek silou. Po obsazení Porúří s jeho uhelnými doly a těžkým průmyslem se Německo propadlo do hluboké ekonomické i politické krize. Již tak vysoká inflace přerostla v hyperinflaci. Kurz zlaté marky k papírové, jenž byl v červenci 1914 1:1, vzrostl do ledna 1923 na 1:10.000 a do listopadu 1923 expandoval na 1:1.000.000.000.000.¹⁸⁶

Pro pragmaticky uvažující sudetské Němce tedy nebyla vyhlídka na připojení k Německu příliš lákavá. Naopak nebývalá hospodářská konjunktura, kterou ve druhé polovině dvacátých let prožívalo Československo, přinášela prosperitu i sudetským Němcům. Vstřícná politika státních orgánů navíc umožňovala rozvoj německého spolkového a kulturního života. Právě v tomto období se ostrý počáteční konflikt mezi Čechy a sudetskými Němci měnil v jistou, byť nedokonalou, koexistenci s nadějí na další zlepšování.¹⁸⁷

Domnívám se, že svaz DTV v této době z výše uvedených důvodů ztratil ty, kteří se odvrátili od politiky negativizmu, s nímž byl ideově spřízněn. Jelikož ale stále ještě usiloval o nadstranickost a neprofiloval se jednoznačně, nedařilo se mu získat ani maximální počet skalních přívrženců negativistického tábora. V DTV, bojujícím proti partajničení, se v polovině dvacátých let scházeli jak členové DNSAP a DNP tak členové BdL,¹⁸⁸ jehož vedení v té době již vyjednávalo se svými českými protějšky z agrární strany.¹⁸⁹ Krize DTV, alespoň v oblasti starších cvičenců, tedy začala ustupovat až v samém závěru dvacátých let, kdy se místo dosavadní nadstranickosti začal pevněji přimykát k DNP a především k DNSAP. Nelze samozřejmě zcela vyloučit ani vliv změn, k nimž v DTV došlo díky postupnému nástupu nové turnerské generace, ale nepovažuji je v těchto letech za rozhodující. Naopak v případě krize mladé turnerské generace lze, kromě výše uvedeného, přičíst významnou roli i zastaralým metodám práce s mládeží používaným v DTV. Zde pak skutečně příchod nové generace

¹⁸⁵ Tento proces byl zjevný zejména u DNP, kde navíc došlo ke sporům mezi dvěma čelnými představiteli strany, Lodgmanem von Auen a Aloisem Baeranem a mezi jejich přívrženci.

¹⁸⁶ KUBŮ, Eduard. *Německo – zahraničněpolitické dilema Edvarda Beneše*. Praha: Karolinum, 1994. 141 s. ISBN 80-7066-853-9, s. 41.

¹⁸⁷ KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?* s. 103.

¹⁸⁸ Bund der Landwirte und des ländischen Gewerbes (Svaz zemědělců a venkovských živností)

¹⁸⁹ Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (v letech 1903 – 1919 se nazývala Česká strana agrární)

turnerských cvičitelů mohl hrát podstatnou roli. V této souvislosti se ale nelze vyhnout ani úvaze o mladé generaci, vyžadující radikální řešení stávajícího postavení sudetoněmecké menšiny, která ve druhé polovině dvacátých let nalézala mnohem větší uplatnění v jiných spolcích než v DTV.

Ve shodě s postupným přesunem center sudetoněmecké iredenty z Rakouska do Německa se obraceli pro pomoc k našemu severnímu sousedovi stále častěji i turneři.¹⁹⁰ Na jaře 1926 byl v Berlíně zřízen pokračovací kurz pro cvičitele, učitele a osoby činné v *zahraničním německví*. Názvy některých přednášek dávají jasně tušit, o co v tomto kurzu především šlo: „*Tělesné cviky ve službách velkoněmecké myšlenky, Pohraniční a zahraniční německví ve svém politickém a dějinném vývoji*“ atd.¹⁹¹

Vztahy mezi českými a německými aktivistickými politickými stranami se ale stále zlepšovaly. Vstup dvou německých politických stran do vládní koalice, ke kterému došlo 12. října 1926,¹⁹² se stal zlomovým okamžikem nejen ve vývoji meziválečného Československa, ale předznamenal i podstatné změny uvnitř DTV.

Jistá obdoba takzvané „panské koalice“ se záhy projevila i na tělocvičném poli. V listopadu 1926 se městská rada v Chebu usnesla, že v *Turnhalle*, kde dosud cvičili pouze turneři spolku *Deutscher Turnverein Eger*, budou nadále cvičit v pondělí a ve čtvrtek i členové spolku *Christlich sociale Turnerschaft*, v úterý a pátek pak členové spolku *Social Demokrat Turnverein*. Na *Deutscher Turnverein Eger* zbyla středa a sobota. Dne 15. listopadu měli poprvé cvičit křesťanští sociálové, čemuž se turneři rozhodli zabránit. Díky policejní pohotovosti sice nedošlo k násilnostem, ale městská rada se následujícího dne rozhodla definitivní rozdělení cvičebních hodin v *Turnhalle* oddálit. Hned 17. listopadu pak dospěla k závěru, že její rozhodnutí není vykonatelné a na základě stížnosti spolku *Deutscher Turnverein Eger* se stav vrátil před 15. listopad.¹⁹³

Mnozí z představitelů DTV v této době opustili ideu nadstranickosti a začali se věnovat politickým otázkám v mnohem větší míře, než tomu bylo doposud. Následkem toho se na půdě DTV rozpoutala živá diskuse na téma, zda přední politikové mohou být zároveň na vedoucích místech DTV. Jedním z hlavních aktérů těchto diskusí byl senátor za

¹⁹⁰ Pod silným vlivem Rakouska byl DTV ale až do druhé poloviny 30. let.

¹⁹¹ NA, MV-pres 1931-35, k. 939, 225-939-30, X/T/5/16

¹⁹² Do vládní koalice vstoupil BdL a Deutsche christlichsoziale Volkspartei (Německá křesťansko sociální strana lidová).

¹⁹³ SOKA Cheb, SPÚ Cheb 1844 – 1938, k. 28, 38-31-570

DNSAP Ernst Teschner, jenž byl zároveň náčelníkem Hornochebské turnerské župy.¹⁹⁴ Tyto debaty, které se již netýkaly zástupců BdL, byly brzy rozhodnuty ve prospěch politiků a turneři se jako příznivci DNP a DNSAP aktivně podíleli na kampani před obecními volbami v roce 1927.

Ještě o rok dříve si ministerstvo národní obrany právě pod vlivem narůstající politické činnosti v DTV nechalo ministerstvem vnitra vypracovat posudek o jednotlivých tělovýchovných organizacích. Posudek se měl stát podkladem pro seznam organizací, do nichž je dovoleno vstupovat vojenským osobám. Již od roku 1922 bylo vojenským osobám zakázáno vstupovat do komunistické FDTJ. Existovala totiž oprávněná obava, že by její členstvo rozvracelo morálku armády. Do ostatních tělovýchovných spolků bylo do tohoto okamžiku všeobecně povoleno vstupovat, aniž by byly studovány jejich stanovy.

Dne 4. září 1926 byl ve Věcním věstníku ministerstva národní obrany č. 43 pod částkou 450 publikován seznam spolků, do nichž byl vojenským osobám povolen vstup. Za tělovýchovné organizace zde bylo uvedeno: „*Česká obec sokolská a všechny spolky pro tělesnou výchovu a sport.*“ Zatímco do spolků, které byly uvedeny jmenovitě, povolilo ministerstvo vstup vojákům po prostudování jejich stanov, u skupiny, do které patřily i zmiňované sportovní organizace k tomu uvedlo: „*...spolky, do nichž ministerstvo národní obrany povolilo generelně vstup vzhledem k cílům a účelům spolků bez zkoumání stanov. ...stalo se tak v předpokladu, že tyto spolky poskytují svým členům výchovné prostředí, v němž každý nalezne osvěžení těla a duch nebo se slušně pobaví. Jest však mnoho takových spolků, které sice pěstují cíle výše uvedené, ale vyvíjejí při tom činnost mnohdy protistátní, neb jsou smyšlení čs. státu nepřátelského a neloyálního...*“¹⁹⁵ V první řadě zde byly jmenovány komunistické tělocvičné spolky (FDTJ), v nichž ministerstvo národní obrany zakázalo vojákům členství a účast na jakékoliv akci již v letech 1922 a 1923. Tyto výnosy (22062/22 a 96067/775/23) umožňovaly zakázat vstup do jakéhokoliv tělocvičného spolku, který měl protistátní tendence. Co se týče německých tělovýchovných spolků, panovaly jisté pochybnosti, na jejichž základě si ministerstvo národní obrany vyžádalo stanovisko ministerstva vnitra.

V listopadu 1926 jednotlivá posádková velitelství obdržela tajný spis, který mimo jiné

¹⁹⁴ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 111.

¹⁹⁵ NA, PMV-AMV, k. 634, 225-634-2

říkal: „Německé tělocvičné (turnerské) spolky nevyvíjejí veřejně a otevřeně žádné politické činnosti, jako celek vystupují zpravidla pouze tělovýchovně, avšak přes to nelze pochybovati o tom, že činnost jejich vedena jest duchem národu a státu československému nepřítivným, ba u některých skupin možno říci přímo nepřátelským.

Dle politického smýšlení členů lze rozeznávati tyto směry resp. skupiny německých turnerských spolků:

- 1) dělnické turnerské spolky (Arbeiter – Turnvereine)
- 2) spolky křesťansko – sociální
- 3) spolky, které soustřeďují Němce bez ohledu na rasu a politické přesvědčení, tak zvané nearijské
- 4) arijské, to jest spolky nepřístupné židům

...

Ad 4) Skupina tato jest ovládána stranami německonacionální a německou národně sociální a v ní uplatňuje se německý radikalismus měrou nejvyšší. Spolky patřící k této skupině lze označiti plným právem za nespolehlivé a to přes to, že do vnitřní jejich činnosti v tomto směru lze těžko úřadům nahlédnouti. Veřejně žádnou činnost nevyvíjejí, naopak se jí vyhýbají, patrně z důvodu toho, aby nepřekročily stanovami vyměřenou působnost a tím nezavdaly příčinu k úřednímu zakročení. Znaky a stuhy spolků této skupiny jsou v barvách velkoněmeckých a poněvadž vedoucí a význačná místa ve spolku zaujímají členové svrchu uvedených radikálních stran politických, není pochyby o tom, že vychovávají i členstvo v intencích politického hnutí těchto stran. Nespolehlivost projevila se na venek aspoň tím, že spolky tyto a jejich funkcionáři i členové účastní se různých projevů, zahrocených proti našemu státu, tak například slavností, pořádaných na počtu usmrceným z 4. března 1919, projevů protistátních při slavnostech slunovratu, sjezdu turnerského v Mnichově v r. 1923, jenž měl vysloveně ráz všenněmecký a že při jejich vlastních podnikách veřejných dochází občas ku projevům nenávisi vůči státu nebo národu českému.

„Deutscher Turnverband“ se sídlem v Mostě je svazem turnerských spolků, které uznávající svazové stanovy, byly do svazu přijaty. Dle čl. 1 stanov řečeného svazu jest podmínkou přijetí turnerských spolků do tohoto svazu, „Dass sie ausschliesslich Angehörige deutschen Stammes, somit arischer Abkunft sind.“

Informují se tedy posádkoví velitelé pokud jde o skupiny ad 1), ad 2) a zejména ad 3) o

poměrech v místních spolcích panujících, zejména o osobách ve vedení spolku a duchu ve spolku vládnoucím a budou hleděti u skupiny ad 4), aby vojíni do těchto spolků nevstupovali. Samozřejmě musí se to díti způsobem, který by nevzbuzoval zbytečně ohlas ve veřejnosti, zejména v tisku a kruzích poslaneckých.

*Tento výnos neuveřejňujte v rozkazech.*¹⁹⁶

Od roku 1926 tedy ústřední orgány státní správy velmi dobře znaly náplň činnosti DTV. Ostatně vedení DTV se svým podílem na předvolební kampani k obecním volbám v roce 1927 nijak neskrývalo. Mezi řadu akcí patřila v tomto roce i 15. župní turnerská slavnost, která se uskutečnila ve dnech 4. až 6. června 1927 v Žatci při příležitosti 25. výročí založení turnerské župy *Biela-Elbe Turngau*. Okresní správa politická v Žatci proti jejímu pořádání nic nenamítala, účast spolků ze Saska ale nepovažovala za vhodnou a trvala minimálně na zákazu hromadného vystupování těchto spolků ve stejnokrojích či s prapory a na zákazu jakýchkoliv politických projevů. Ve svém stanovisku pro ministerstvo zahraničních věcí se s tímto postojem ztotožnilo i ministerstvo vnitra.¹⁹⁷

Plakát 15. župní turnerské slavnosti v Žatci

O týden později 11. a 12. června 1927 se uskutečnila okresní turnerská slavnost v Klášterci nad Ohří (Klösterle an der Eger). Okresní správa politická v Kadani (Kaaßen) původně zakázala použití praporů a odznaků černo-červeno-zlaté barvy, po odvolání místního spolku a intervenci senátora za BdL Zulegera na ministerstvu vnitra

¹⁹⁶ VHA, PV Teplice-Šanov 1919-28, k. 100

¹⁹⁷ NA, PMV-AMV, k. 634, 225-634-2

ale změnila stanovisko a povolila prapory a odznaky v průvodu, stejně jako vyvěšení dvou praporů na cvičišti za podmínky, že bude vyvěšen i prapor ve státních barvách. To ale turneři odmítli. Slavnost proběhla, byť bez praporů a odznaků, v naprostém klidu.¹⁹⁸

Nejvýznamnější akcí před volbami roku 1927 byla ale II. svazová tělovýchovná slavnost (*Zweite Verbandsturnfest*), pořádaná, i přes četné protesty českého obyvatelstva, ve dnech 7. až 11. července 1927 v Ústí nad Labem. Zemské četnické velitelství soustředilo do Ústí nad Labem, ve snaze udržet klid a pořádek, 310 četníků. Konání slavnosti povolilo již 29. prosince 1926 policejní komisařství v Ústí nad Labem s tím, že zakázalo použití praporů a odznaků černo-žluté, černo-červeno-zlaté a černo-červeno-bílé barvy. DTV se proti tomuto omezení odvolal, ale zemská správa politická v Praze ho svým rozhodnutím z 26. ledna 1927 potvrdila. Následovalo odvolání k ministerstvu vnitra, které bylo v březnu 1927 rovněž zamítnuto.¹⁹⁹ Vzhledem k tomu, že pořadatelé pozvali na slavnost i delegaci Sokola, což bylo vnímáno jako vstřícný krok a dobrá vůle, dojednalo policejní komisařství v Ústí nad Labem s pořadatelí povolení k nesení spolkových praporů v průvodu a ozdobení sletišť prapory v černo-červeno-zlaté barvě za podmínky, že bude vyvěšen stejný počet praporů ve státních barvách. Organizační výbor slavnosti ale na tuto nabídku nepřistoupil.²⁰⁰ Poslední rozhodnutí v této věci učinil 25. října 1928, tedy post festum, Nejvyšší správní soud, který odvolání pořadatelů zamítl jako neopodstatněné.

Stadion v Ústí nad Labem

S pořádáním II. svazové tělovýchovné slavnosti je spojena i událost, která do značné míry předznamenala budoucí vztahy státních orgánů a DTV. Dne 24. března 1927

¹⁹⁸ NA, PMV-AMV, k. 422, 225-422-48

¹⁹⁹ NA, PMV 1925-30, k. 633, 225-633-36, X/T/4/3

²⁰⁰ NA, PMV-AMV, k. 634, 225-634-1

požádal DTV ministerstvo národní obrany, aby byly členstvu DTV, konajícímu povinné vojenské cvičení, vzhledem k pořádání slavnosti poskytnuty stejné výhody jako sokolstvu při VIII. všesokolském sletu v červenci 1926. Prezídium ministerstva národní obrany vydalo 10. května 1927 zemským vojenským velitelstvím směrnice pro příslušníky DTV, kteří se aktivně účastnili tělocvičných slavností v Ústí nad Labem a měli v době jejich konání vykonávat cvičení ve zbrani (gážistů i mužstva): *„Zásadně každý takový člen těchto jednot, povinný v běžném roce cvičením, bude musiti cvičení také vykonati a nemůže býti z důvodu účasti na II. svazových tělocvičných slavnostech od cvičení zproštěn. Z této příčiny nesmí býti cvičení přerušeno ani opožděně nastoupeno. Příprav k tělocvičným slavnostem mohou se záložníci účastniti pouze potud, pokud to není na úkor jejich vojenskému výcviku neb vykonávání jiných služeb (strážních apod.). Pokud by bylo cvičení ve zbrani hlavními dny slavností dotčeno...povolí náhradní (kmenové) těleso vykonávání cvičení k termínu dřívějšímu nebo pozdějšímu. ... Zproštění od cvičení, se závazkem vykonati toto v roce příštím z důvodu tělocvičných slavností, nepojí-li se k žádosti ještě jiný prokázaný ohleduplný důvod, nebudiž doplňovacími okresními velitelstvími povolováno.“*²⁰¹ Počátkem června 1927 vydalo své stanovisko k žádosti DTV rovněž 2. (zpravodajské) oddělení Hlavního štábu: *„...spolková činnost DT ukazuje, že tento svaz je veden v duchu našemu státu nepřátelském a lze důvodně předpokládati, že je v tajném spojení s rakouským „Deutscher Turnerbundem“. ... Není proto také vyloučeno, že naše německé tělocvičné jednoty provádějí i vojenský tělocvik a výcvik... „Deutscher Turnverband“ nemůže se proto také dovolávati Sokolstva, poněvadž činnost DT je v přímém protikladu s ideemi Sokolstvem propagovanými. Poněvadž pak ani po opatřeních bezp. orgánů není dostatečných záruk, že při slavnostech nedojde k protistátním projevům, žádá hlavní štáb, aby žádost DT byla v plném rozsahu zamítnuta.“*²⁰²

Vojenští zpravodajci celkem přesně pojmenovali nebezpečí, které spatřovali v činnosti DTV. Zdálo by se tedy, že budou obě výše uvedená stanoviska znamenat jasné odmítnutí požadavku DTV. Do rozhodování odborníků ale, jak se stalo neblahým zvykem i v následujících letech, zasáhla politika. Poprvé v historii Československé republiky byla od října 1926 u moci koaliční vláda, jejíž součástí byly i dvě sudetoněmecké strany. V červnu 1927 tak ve věci žádosti DTV intervenoval u ministra národní obrany českého agrárníka Františka Udržala, ministr veřejných prací německý

²⁰¹ VHA, MNO-Pres, k. 10565, 68 14/24

²⁰² Tamtéž.

agrárník Franz Spina.²⁰³ Stěžoval si, že žádost DTV z března dosud není vyřízena. Ministr si nechal předložit veškerou dokumentaci a i přes zamítavé stanovisko Hlavního štábu rozhodl, že má být žádost DTV vyřízena ihned a vojenským osobám má být povolena stejná účast jako v případě II. dělnické olympiády DTJ v roce 1927. Ve věci stanoviska Hlavního štábu ministr Udržal uvedl: „*Nerozpustilo-li ministerstvo vnitřní Německé tělocvičné spolky, ale naopak jim povolilo svazovou tělocvičnou slavnost, není možno, aby vojenská správa nahlížela na tyto spolky jinak a postupovala při vyřizování jejich žádosti z jiných hledisek.*“²⁰⁴

Plakát svazové turnerské slavnosti v Ústí nad Labem

Národní jednota severočeská se k celé akci postavila tradičně ostře odmítavě a 12. dubna 1927 zaslala předsednictvu ministerské rady přípis tohoto znění: „*Ve dnech 4.-6. 7. t.r. má se konati v Ústí nad Labem sjezd německých turnerů nejen z naší republiky, ale také z Německa a Rakouska. Činnost turnerských spolků a poslání jejich v době rakouského režimu i dnes v republice nikdy nebyly posvěceny ideální myšlenkou tělovýchovy a kulturního povznesení, nýbrž tato myšlenka byla vždy jen pláštíkem nepřátelské protičeské a dnes protistátní činnosti. Účast turnerů z Německa a Rakouska*

²⁰³ Spina Franz (1868–1938). V roce 1920 zvolen poslancem Národního shromáždění za BdL. V roce 1926 se stal ministrem zemědělství a v letech 1929 až 1935 byl ministrem veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. V letech 1935 až 1938 působil jako ministr bez portfeje. Byl odpůrcem Henleinovy SdP.

²⁰⁴ VHA, MNO-Pres, k. 10565, 68 14/24

má být posilou odbojného ducha zdejších Němců, takže sjezd bude provokací vůči českému národu a národnímu státu. Německá „loyalita“ k našemu státu bude dekorována barvami Velkého Německa. Český živel na Ústecku předem protestuje důtklivě proti povolení sjezdu protistátních organizací turnerských.“²⁰⁵

Reakce státních orgánů odpovídala, jak je uvedeno výše, demokratickým principům a slavnost se i přes všechny protesty uskutečnila v daném termínu. Počtem třiceti tisíc účastníků vynikla v jinak nepřilíš bojovné předvolební kampani.²⁰⁶ Význam této slavnosti podtrhuje skutečnost, že mezi jejími čestnými hosty byli čelní představitelé DNP a DNSAP. Poprvé však, patrně i k překvapení intervenujícího ministra Spiny, chyběli zástupci BdL.²⁰⁷

Svaz DTV tak definitivně opustil svou nadstranickost a začal se dostávat do stále větší závislosti na obou vůdčích stranách německého negativizmu. Je pochopitelné, že politickou tělovýchovnou organizací se DTV stal pouze de facto, neboť jinak by přišel o mnohé výhody, které měl jako nepolitická organizace. Mezi ty nejdůležitější patřila možnost používat stejnokroje. Součástí tohoto vývoje uvnitř DTV byla samozřejmě i skutečnost, že významnou část členské základny a vedení DTV tvořili straníci DNSAP a DNP. Právě toto ovšem počátkem třicátých let vedlo k řadě konfliktů s nově nastupující částí vedení rekrutující se z řad členů *Kameradschaftsbundu*.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ CÉŠAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl I., s. 394.

²⁰⁷ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 115.

4.2 KAMERADSCHAFTSBUND ANEB IDEOVÉ ZÁKLADY II.

Jak již bylo řečeno, turneři se nebyli schopni vyrovnat se vznikem Československé republiky. Východisko z dané situace nacházeli v příklonu k některé z ideologií, které hlásaly jejich národnostní výjimečnost a slibovaly lepší budoucnost. O ovlivnění Schönererovými myšlenkami již řeč byla, nyní nastávalo období přinášející nové podněty ve formě nacionálně socialistických ideálů a následně i učení vídeňského profesora Othmara Spanna. Co se týče přímého vztahu DTV k politickým stranám, panovala v první polovině dvacátých let snaha o jakousi nadstranickost. Přesto zde ale byly velké sympatie k nacionálně socialistickému hnutí v Německu i v českých zemích a Adolf Hitler byl v novinách *Turnzeitung* představován jako budoucí naděje všech Němců.²⁰⁸ V polovině dvacátých let vypukly v DTV spory o to, zda čelní funkcionáři politických stran mohou být zároveň vedoucími činiteli DTV. Vedení DTV se nakonec se stranictvím svých členů vyrovnalo, ale zároveň dalo na srozuměnou, které politické strany jsou pro něj přijatelné. Byly to DNSAP, DNP a BdL.²⁰⁹ Funkcionáři těchto stran se stali hosty všech významných turnerských slavností. Co se týče BdL, byly navázány styky především s pravým křídlem této strany, ale po vstupu BdL do „panské koalice“, a z ní vzešlé Švehlovy vlády, ustavené v říjnu 1926, i tyto vztahy ochladly. Svazové sportovní slavnosti, pořádané v roce 1927 v Ústí nad Labem, se jako čestní hosté zúčastnili již jen zástupci DNSAP a DNP.²¹⁰

Uvnitř DTV probíhal ve dvacátých letech boj o budoucí profilaci této významné tělovýchovné organizace. Poněkud zjednodušeně lze říci, že se jednalo o boj mladé generace turnerů, kteří prošli zákopy první světové války, a starší generace orientované na Schönererovu, v této době již de facto mrtvou, ideologii. Zatímco ji u starší generace nahrazovala především nacionálně socialistická ideologie, mladá generace hledala východisko ze zklamání z válečné porážky jinde. Se starší generací ji sice pojilo odmítání demokracie a vyhraněný nacionalismus, drastický válečný zážitek ale nejprve vedl k příklonu k romanticko-mýtickým hnutím *Wandervogel* (Stěhovavý pták) či *Pfadfinder* (Stopař). Právě zkušenost ze zákopových bojů, v nichž nebylo možné přežít bez absolutního spolehnutí se na bojového druha, vedla ke snaze o vybudování

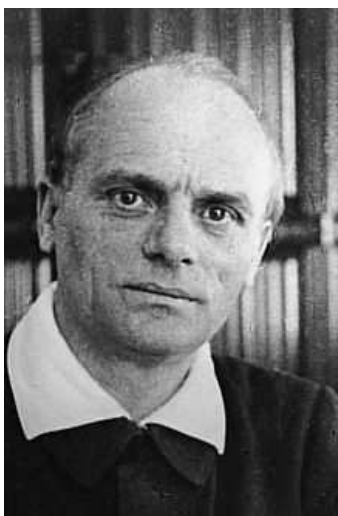
²⁰⁸ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 64.

²⁰⁹ Tamtéž. s. 113.

²¹⁰ Tamtéž. s. 115.

sudetoněmeckého národního společenství na principech vůdcovství, poslušnosti a po vojenském vzoru budované pospolitosti, která by vedla i k duchovní obnově společnosti. Zosobněním celé této mladé sudetoněmecké generace se stal na přelomu dvacátých a třicátých let Konrad Henlein.

Osudový okamžik v jeho kariéře přišel v roce 1923, kdy se coby mladý turner seznámil s Heinrichem Ruthou.²¹¹ Rutha uvedl Henleina mezi své přátele, kteří stejně jako Henlein prožili zklamání z prohrané války a podobně jako on vrhli své síly a ambice do různých hnutí mládeže. Postupně ale získávali vyšší ambice a snažili se proniknout do sudetoněmecké politiky. Vodítkem jim byla ideologie vídeňského univerzitního profesora sociologie a národního hospodářství Dr. Othmara Spanna. Právě tato ideologie se měla stát třetí a rozhodující ingrediencí budoucí ideově-politické základny DTV a následně i *Sudetendeutsche Heimatsfront* (Sudetoněmecká vlastenecká fronta nebo též Sudetoněmecká fronta domoviny, dále SHF) a *Sudetendeutsche Partei* (Sudetoněmecká strana, dále SdP).

Othmar Spann

Bylo to univerzalistické učení o *opravdovém (pravém) státě (Der wahre Staat)*. Podle poněkud zjednodušujícího výkladu Václava Kurala mělo být jeho základem stavovské uspořádání společnosti. V této stavovské hierarchii měl nejvyšší místo zaujímat tzv. státní stav a ten měl vést celý stát a organizovat společnost. Mělo dojít k obnově Svaté říše římské národa německého, kde měli Němci vládnout a ostatní národy na své pány

²¹¹ Rutha Heinrich (Heinz) (1897–1937). Významný činovník hnutí Wandervogel. Od roku 1925 majitel továrny na nábytek. Sám sebe označoval za architekta, což se stalo obecně přijímaným. Zakladatel Kameradschaftsbundu. Činný v DTV. Spoluzakladatel SHF. V roce 1937 zatčen v homosexuální aféře a následně spáchal ve vězení sebevraždu.

pracovat.²¹² Rovněž J. K. Hoensch uvádí, že Spannova představa ideální společnosti vycházela ze středověkého stavovského uspořádání.²¹³ Zvláštní místo ve státě měl zaujímat *stav vůdců*. Ostatní stavy mu měly být podřízeny. V řadě bodů se Spannovo učení shodovalo s nacionálním socializmem. Například v odmítání demokracie, individualizmu a liberalizmu či v boji proti marxizmu. Stejně jako v nacionálním socializmu měla být univerzalistická společnost vybudována hierarchicky na vůdcovském principu. Jednotlivec se měl zcela podříditi národnímu společenství. Na rozdíl od nacistických ideologů ale Spann nezdůvodňoval nerovnost lidí rasově-biologicky, ale duchovně.²¹⁴ Zatímco podle nacionálně socialistické ideologie tedy měly být elity vybírány podle rasových, podle Spannova učení podle duchovních hledisek. V nacionálním socializmu se vůdci „rodili“ z národa „přirozenou“ cestou, podle Spannova učení byli naopak programově vychováni jako elita národa a následně shora dosazeni na svá místa. Spannovo učení mělo blízko k italskému korporativnímu systému a snaze rakouského kancléře Kurta von Schuschnigga o stát budovaný na stavovských principech.²¹⁵

Velmi zajímavý je vztah spannizmu a nacizmu, a to zdaleka nejen pro budoucí vývoj DTV. S ohledem na to, co se dozvíme v dalších kapitolách, je překvapivé, že byl zpočátku velmi dobrý. Othmar Spann dokonce předpokládal, že by jeho učení mohlo vytvořit vědecký, hospodářský a teoretický základ nacionálně-socialistického státu.²¹⁶ Ve dvacátých letech udržoval Spann s nacisty v Německu úzké styky.²¹⁷

Mezi mnoha studenty vídeňské univerzity, kteří propadli Spannovu učení, vynikal Walter Heinrich.²¹⁸ „Duchovní společenství“, jak Spann definoval národ, bylo velmi blízké právě sudetoněmecké „frontové“ generaci. Rutha vyšel ve svých výchovných koncepcích ze Spannova učení a postupně je prosadil v rámci hnutí *Wandervogel* a později i v DTV. V roce 1926 založil spolu se Spannovým asistentem Walterem Heinrichem *Arbeitskreis für Gesellschaftswissenschaften* (Pracovní kruh pro

²¹² KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?*. s. 119-120.

²¹³ HOENSCH, J. K. Othmar Spann, Kameradschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta. In: *Dějiny a současnost*. č. 5/1999, s. 32.

²¹⁴ Tamtéž. s. 32.

²¹⁵ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě*. s. 41.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein*. s. 33.

²¹⁸ Heinrich Walter (1902–1984). Po absolvování Německé univerzity v Praze studoval ve Vídni a v letech 1926–1933 působil jako vědecký pracovník Institutu politické ekonomie u Othmara Spanna. Patřil mezi zakladatele Kameradschaftsbundu. V roce 1940 byl zatčen za homosexualitu a 18 měsíců vězněn, mj. v Dachau.

společenské vědy). Tvořili jej vyznavači ideologie Othmara Spanna a mezi jeho členy patřil i Konrad Henlein. Vedle Spanna byl jejich velkým vzorem i „otec“ německého tělocviku Friedrich Ludwig Jahn.

Věstník *Arbeitskreisu*, vydaný v Liberci 5. prosince 1926, uváděl, že má dosud celkem 42 členů.²¹⁹ Podle předběžných stanov je mohlo navrhopvat a přijímat výhradně vedení *Arbeitskreisu*, tvořené Walterem Herglem,²²⁰ Walterem Heinrichem a Heinrichem Ruthou. Sami sebe označovali za nepolitický spolek a uváděli, že celé úsilí *Arbeitskreisu* může být úspěšné pouze za předpokladu, že dojde k propojení tělesné výchovy a stálého styku se životem, tedy úzkého kontaktu s širokými vrstvami národa. Za důležité místo spojení těchto dvou předpokladů byly označeny *Turnvereiny*. Proto měla probíhat spolupráce s *Turnvereiny*, kde byla již činná řada spolupracovníků *Arbeitskreisu*. Na jaře 1926 byly v Liberci pronajaty tři kanceláře ve Felsengasse 4 naproti *Turnhalle*, kde se 1. a 2. ledna 1927 uskutečnila zahajovací konference členů *Arbeitskreisu*.

Konrad Henlein (vlevo) a Heinrich Rutha

Již 8. ledna 1927 vyzvalo prezídium zemské správy politické v Praze velitelství 3. pěší divize v Liberci k prověření nového sdružení: „*Důvěrnou cestou byly získány zprávy o volném sdružení Arbeitskreis für Gesellschaftswissenschaften se sídlem v Liberci. Lze soudit, že jde o vědecké sdružení, organizované na způsob zednářských loží. Z okolností maximálního utajení a snahy o umístění členů na místa, kde by mohli sdružení prospět, i*

²¹⁹ NA, PMV-AMV, k. 328, 225-328-12

²²⁰ Hergl Walter JUDr. (1899–1999). Účastnil se bojů 1. světové války. Po studiu německé univerzity v Praze pracoval od roku 1928 jako advokát v Liberci. Byl členem spolků Wandervogel, Böhmerlandgemeinde (předseda), BdD, DKV. Člen SdP. Po roce 1938 byl činný v SD a SS (Hauptsturmführer) V roce 1945 po krátké internaci opustil ČSR.

ze způsobu přijímání členů lze soudit, že by sdružení mohlo mít i jiné poslání, než čistě vědecké. V čele sdružení stojí Walter Hergl, Walter Heinrich a Heinrich Rutha. V šetření postupujte velmi opatrně.“²²¹ V listopadu 1927 pak prezídium zemské správy politické v Praze zaslalo prezídiu ministerstva vnitra první získané informace: „Podle hlášení policejního ředitelství v Liberci má *Arbeitskreis für Gesellschaftswissenschaften* asi 60 až 80 členů. Jsou to vesměs mladí lidé ve stáří 25 až 30 let, pocházející většinou z libereckého a frýdlantského okresu. Sdružení vede a všechny výlohy hradí z vlastních prostředků Dr. Walter Hergl, zaměstnaný u svého otce Hugona Hergla, advokáta v Liberci. Jeho hlavním pomocníkem je Dr. Walter Heinrich. Členové sdružení nemají žádné legitimace ani neplatí příspěvky. Ke schůzkám se scházejí vždy na zvláštní písemné pozvání Dr. Hergla. Pro účel schůzek najal v roce 1926 podkrovní byt ve vile Ing. Rösslera v Liberci, Skalní ulice č. 4. Hergl býval předsedou *Böhmerlandgemeinde* a je činný ve *Wandervogelu*.“²²² Současně se pražské prezídium dotazovalo na činnost *Arbeitskreisu* prezídia zemské správy politické v Brně. Informovalo jej, že se jedná o volné sdružení německé inteligence, patrně z celé republiky, jehož účelem je myšlenková výměna poznatků ve vědecko-politickém oboru. O podcenění významu sdružení svědčí i informace, že nebylo zjištěno nic, co by nasvědčovalo domněnce, že účel sdružení je jiný než vědecký.

Jak se mělo záhy ukázat, realita byla zcela jiná. Henlein začal pod vlivem nových přátel z *Arbeitskreis für Gesellschaftswissenschaften* reformovat zastaralý a nevyhovující systém tělesné výchovy v Chebské-Jahnově turnerské župě DTV. Turnerstvo se mělo stát podle Jahnova vzoru opět lidovým politickým hnutím, které by vedlo boj za sebeurčení sudetoněmecké *Volksgruppe*. Cílem bylo vychovat muže k branné zdatnosti v Jahnově duchu.²²³

Pracovní kruh byl pod vedením Ruthy a Heinricha v letech 1928 až 1930 přetvořen v *Kameradschaftsbund, Bund für volks- und sozialpolitische Bildung* (Svaz kamarádů, spolek pro národně- a sociálně politické vzdělávání). *Kameradschaftsbund* odpovídal Spannovu učení o „opravdovém státě“, který měl být veden úzkou duchovní elitou – vrstvou vůdců. *Kameradschaftsbund* usiloval o vytvoření „sudetoněmeckého kmene“, který by se stal jedním z dílčích států budoucího federalizovaného Československa. Cílem bylo „vypěstovat antiliberalní, po autoritě toužící lidské plémě, které bude od

²²¹ NA, PMV-AMV, k. 328, 225-328-12

²²² NA, PMV-AMV, k. 328, 225-328-12

²²³ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 168.

sebe i od jiných vyžadovat kázeň a kamarádkého ducha“.²²⁴ V čele *Kameradschaftsbundu* stálo patnáctičlenné spolkové vedení tvořené Walterem Heinrichem, Heinrichem Ruthou, Walterem Brandem,²²⁵ O. Kuhnem, Wilhelmem Sebekowskym,²²⁶ Konradem Henleinem, Fritzem Köllnerem,²²⁷ Ernstem Kundtem,²²⁸ Franzem Mayem²²⁹ a dalšími. V čele vedení stál Walter Heinrich. Mezi členy užšího kruhu *Kameradschaftsbundu* patřili i Walter Hergl, Rudolf Jahn,²³⁰ Josef Suchy,²³¹

²²⁴ HOENSCH, J. K. Othmar Spann, Kameradschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta. In: *Dějiny a současnost*. č. 5/1999, s. 33.

²²⁵ Brand Walter Dr. (1907–1980). Studoval ve Vídni. Jeden ze zakladatelů Kameradschaftsbundu. Významně činný v DTV. Od roku 1933 svazový vzdělavatel. Žatecká slavnost DTV byla organizačně jeho dílem. Spoluzakladatel SHF. Na přelomu let 1933 a 1934 vězněn. Vedoucí Henleinovy politické kanceláře v Aši. Na základě rozhodnutí čestného soudu byl v roce 1936 nucen opustit hlavní vedení SdP. V září 1938 během činnosti SFK působil jako zpravodajský důstojník skupiny Drážďany. V listopadu 1938 byl jmenován Göringem pověřencem pro čtyřletý plán v Sudetech. Dříve než se v květnu 1939 dobrovolně hlásil do armády, byl činný ve štábu SA Gruppe Sudeten v Liberci. Krátce na to byl zatčen a odsouzen na 18 měsíců věznění za homosexualitu, poté na něho gestapo uvalilo ochrannou vazbu a byl vězněn v koncentračních táborech. Po válce žil v Německu.

²²⁶ Sebekowsky Wilhelm Dr. (1906–). Doktor práv. Vystudoval Německou univerzitu v Praze. Blízký přítel Heinricha Ruthy (nad jeho hrobem měl oficiální řeč). Zakládající člen SHF. Vedoucí ústřední kanceláře SHF v Chebu a vedoucí tiskového odboru, později přednosta tiskové kanceláře SdP. 1935–1937 odpovědný redaktor Rundschau. V září 1938 člen SFK. Vládní prezident v Karlových Varech, napadán Heydrichem, neboť patřil k vedoucím činitelům KB. Od roku 1941 v armádě.

²²⁷ Köllner Fritz JUDr. (1904–1986). Bankovní úředník. Od roku 1915 člen hnutí Wandervogel a od roku 1922 okresní vedoucí chebského kraje. V roce 1926 členem DTV 1932 promoval na právnické fakultě v Praze. 1932 se stal členem KB. Zakládající člen SHF. Byl pověřen její organizační výstavbou. Stal se jedním z nejbližších spolupracovníků Henleina. 1935 zvolen poslanec za SdP. Stal se právním poradcem hlavního vedení a členem hlavního vedení strany. Byl zapojen do ilegálního spojení s Německem (přijímal peníze poskytované SdP z Německa a pokyny převážně na německém vyslanectví v Praze). 15. 9. 1937 byl jmenován organizačním vedoucím SdP. V květnu 1938 se stal jednatelem FS. 14. 9. 1938 uprchl spolu s jinými funkcionáři SdP do Německa. 19. 9. 1938 byl pověřen vedením skupiny I. - Slezsko SFK. 1. 10. 1938 převzal úřad organizačního vedoucího SdP (později NSDAP). 1939–1940 zástupce župního vedoucího v Sudetech. Odvolán na vlastní žádost v souvislosti s homosexuální aférou bývalých členů KB. Dobrovolně se přihlásil na frontu, kde zůstal do konce války (naposled jako ordonanční důstojník „vůdcova hlavního stanu“). 1947 předán čsl. orgánům, odsouzen k trestu smrti, ale rozhodnutím prezidenta republiky mu byl trest změněn na doživotí a později na 25 let. 1955 odsunut do Německa, kde působil jako vrchní vládní rada v bavorském ministerstvu práce.

²²⁸ Kundt Ernst (1897–1947). Od mládí byl činný v hnutí mládeže. Od roku 1926 vedl Deutschpolitischen Arbeitstelle v Praze. Od roku 1933 byl spolupracovníkem Henleina a v roce 1935 byl zvolen poslanec za SdP. 1937–1938 předseda parlamentního klubu SdP, od roku 1936 člen hlavního vedení SdP a v létě 1938 vedoucí delegace SdP jednající s čsl. vládou a s lordem Runcimanem. Zúčastnil se tažení proti Polsku, kde následně působil v Tarnově, Krakově a Radomi. V létě 1941 byl pověřencem Waltera Rosenberga na východní frontě ve štábu gen. von Bocka (armády Mitte). 15. 2. 1947 byl v Praze odsouzen k trestu smrti a týž den popraven.

²²⁹ May Franz (1903–1969). Zahradník a zahradní architekt v Dolním Gruntu, aktivně činný v německém nacionálním hnutí mládeže a v DNSAP. Od roku 1933 v SdP, od 1. 5. 1937 člen K -Organisation (ilegální organizace spolupracovníků Abwehru). V roce 1938 člen vedení FS, 16. 9. - 15. 11. 1939 velitel skupiny IV – Sasko SFK. Od 1. 11. 1938 člen NSDAP. 1. 4. 1940 narukoval do armády (účast na tažení do Francie a na východ, třikrát byl raněn), od 18. 10. 1944 organizoval Volkssturm v Sudetech jako šéf jeho štábu.

²³⁰ Jahn Rudolf (1911–1989). Zakládající člen SHF. 1935–1938 vedoucí kanceláře K. Henleina v Aši. Aktivně činný v DTV (1933–1937 Dietwart v ašské organizaci, 1937 člen svazového výboru DTV, čestný učitel na Ašské turnerské škole) Od 1. 10. 1938 osobní tajemník K. Henleina (vedoucí kanceláře K. Henleina), vedoucí kanceláře župního vedoucího. Účastník německých tažení do Polska, Francie, Srbska a Ruska, kde byl v červenci 1941 těžce raněn. Po propuštění z armády nastoupil v prosinci 1941 v

Hans Neuwirth,²³² Friedrich Zippelius,²³³ Viktor Aschenbrenner,²³⁴ Benno Tins,²³⁵
Franz Karmasin,²³⁶ K. H. Frank²³⁷ a další.²³⁸

Členové *Kameradschaftsbundu* si velmi dobře uvědomovali, že tělovýchovný svaz DTV je ideálním předstupněm k národnímu společenství ve Spannově duchu. Postupné ovládnutí DTV mělo být pouze prvním krokem k daleko vyšším cílům. Právě hierarchický systém DTV s dobře propracovaným systémem vůdcovství a poslušnosti a snaha mladé generace o změny se staly prvním průběžným kamenem nové ideologie. Podobně se pokusili, s větším či menším úspěchem, dosadit své členy na co nejlivnější

Říšském ministerstvu pro obsazená území v Berlíně. 1942 byl přidělen župnímu vedení v Liberci. Od 15. 11. 1944 jako vzdělavatel ve Volksturm. V roce 1946 odsunut do Německa.

²³¹ Suchy Josef Dr. (1905–1997). Člen hnutí Wandervogel (zastával funkci župního vedoucího pro Čechy). Studoval ve Vídni a v Praze. Člen Kameradschaftsbundu. Od roku 1935 v SdP (úředník organizačního odd. ústředí v Chebu, ved. referent Schulungsamt, člen hlavního vedení). Odsouzen k 8 letům vězení za špionáž ve prospěch Německa, ale odpykal si jen 3/4 roku ve vyšetřovací vazbě, neboť přišla amnestie po Mnichovu. V dubnu 1939 zatčen a odsouzen v homosexuální aféře za činy z let 1920–1937. Osobním rozhodnutím K. Henleina vyloučen z NSDAP. 1942–1945 v armádě na západní frontě. 1949 propuštěn ze zajetí.

²³² Neuwirth Hans JUDr. (1901–). Žák Othmara Spana. Člen Kameradschaftsbundu. Ve Volkssportprocesu působil jako obhájce. V roce 1935 zvolen poslancem SdP. Právní zástupce SdP, člen Führungsrat. Za války pronásledován za svou činnost v Kameradschaftsbundu, ale obhájil se. Likvidátor bankovního domu Petschek a generální ředitel uhelných dolů ve Falknově. Po válce odsouzen k 17 letům vězení, ale v roce 1954 propuštěn a odsunut do Německa.

²³³ Zippelius Friedrich Dr. (1901–1980). Člen hnutí Wandervogel. Advokát s vlastní kanceláří v Teplicích-Šanově. Člen DNSAP a Kameradschaftsbundu. Zakládající člen SHF. Od roku 1935 poslanec za SdP, člen hlavního vedení. V lednu 1939 vstoupil do SS. 1938–1942 vládní prezident v Opavě. V říjnu 1942 degradován a vyloučen z SS. Po válce odsunut do Německa.

²³⁴ Aschenbrenner Viktor Dr. (1904–1992). Člen DNSAP a Kameradschaftsbundu. Sekretář Deutscher Kulturverband. Územní referent pro Sudety ve Volksbund für das Deutschtum im Ausland (VDA) v Berlíně. Za války vedoucí župní organizace Kraft durch Freude v Sudetech. Po válce odsunut do Německa.

²³⁵ Tins Benno JUDr. (1903–1990). Člen hnutí Wandervogel a Sudetendeutschen Jungenschaft. Studoval ve Vídni. Činný jako novinář (šéfredaktor Ascher Zeitung). Člen župního vedení DTV. Člen DNSAP a Kameradschaftsbundu. Zakládající člen SHF, tiskový poradce K. Henleina. 1938 člen hlavního štábu FS. Od roku 1943 Obersturmbannführer SA. 1944 účastník tajné porady v Karlově Studánce, kde K. H. Frank přednesl plán na likvidaci českého národa. V listopadu 1944 narukoval. Po válce zatčen americkými vojenskými orgány v Selbu. 1948 propuštěn z internačního tábora v Řezně.

²³⁶ Karmasin Franz (1901–). Vůdce německé menšiny na Slovensku. Člen hnutí Wandervogel a Kameradschaftsbundu, do jehož vlivu dostal slovenskou část Deutscher Kulturverband. Založil Karpathendeutsche Partei, která se v roce 1935 zúčastnila voleb spolu s SdP. Aktivně se podílel na vzniku Slovenské republiky a jejím podřízení Německu. Po válce byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti a uprchl do Rakouska.

²³⁷ Frank Karl Hermann (1898–1946). Vyučený knihkupec. Člen hnutí Wandervogel. Během 1. světové války se třikrát hlásil jako dobrovolník, ale pro oslepnutí na pravé oko nebyl uznán způsobilým. 1918 nastoupil jako úředník ve Vítkovických. Od roku 1923 člen DNSAP. 1924 ukončil členství v DNSAP přesídlením do Německa. 1925–1933 vedl v Lokti a potom v Karlových Varech knihkupectví. Zakládající člen SHF, šéf propagandy a člen hlavního vedení. Od roku 1935 poslanec za SdP, od 1936 zástupce K. Henleina. V září 1938 zástupce vedoucího SFK. Od listopadu 1938 zástupce župního vedoucího v Sudetech. V březnu 1939 jmenován státním tajemníkem v Úřadu říšského protektora. Od srpna 1943 státní ministr pro Čechy a Moravu. V listopadu 1938 vstoupil do SS, v dubnu 1939 jmenován Höhere SS - und Polizeiführer für Böhmen und Mähren. Od června 1943 SS-Obergruppenführer, od července 1944 General der Waffen – SS u. Polizei. V květnu 1945 vydán do ČSR, odsouzen Národním soudem k trestu smrti a popraven.

²³⁸ HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein*. s. 37.

pozice i v dalších sudetoněmeckých organizacích. Úspěch této strategie v rámci DTV byl ale zcela zásadní a pro další historii sudetských Němců určující. *Kameradschaftsbund* neměl nikdy více než 300 členů a mezi hlavní střediska spolku patřily Karlovy Vary, Aš, Kraslice, Cheb, Česká Lípa a Liberec.

Fritz Köllner (vlevo) a Wilhelm Sebekowsky

Do roku 1933 se členům *Kameradschaftsbundu* podařilo ovládnout významnou část vedení DTV. Když pak 1. října 1933 vydal Konrad Henlein prohlášení o založení SHF, v jejímž čele sám stanul, vydal se *Kameradschaftsbund* na cestu k nové etapě sudetoněmeckého politického vývoje.

Střetávání tří základních ideologií, s nimiž byli turneři z řad českých Němců konfrontováni, tedy schönériánství, nacionálního socializmu a spannizmu, se díky následnému vývoji podepsalo nejen na historii DTV, ale i celé Československé republiky. Původně nadstranický tělovýchovný svaz se stal nejprve pokusnou laboratoří a později i hybatelem sudetoněmecké politiky. Konflikty mezi jednotlivými představiteli dvou posledně jmenovaných ideologických směrů se měly naplno projevit až v následujících letech. Na krátko sice umlkly z důvodu „vyšších cílů“ v rámci boje českých Němců za připojení Sudet k Říši, ale po jeho realizaci se opět rozhořely formou vyřizování si starých účtů.

4.3 POLITIZACE DTV A NÁSTUP NOVÉ GENERACE (1928–1930)

Vývoj DTV se v závěru dvacátých let vyznačoval jednak postupným zpolitizováním činnosti jednak pozvolným nástupem nové generace turnerů, kteří prošli zákopy první světové války a ve třicátých letech se postupně ujali vedení celého DTV. Zatím se ale většinou museli smířit pouze s funkcemi v jednotlivých místních spolcích. Mezi výjimky patřil například Konrad Henlein, jenž se z titulu svazového náčelníka mládeže (*Verbandsjugendwart*) stal již v roce 1928 členem Turnerské rady, tedy nejvyššího výkonného orgánu DTV. O něm i jeho souputnících ale teprve bude řeč.

V roce 1928 byly schváleny nové stanovy DTV.²³⁹ Zemský úřad v Praze je přijal a 1. září svolil i s dalším používáním stejnokrojů.²⁴⁰ Stanovy DTV ostatně přišly na přetřes hned počátkem roku 1928, kdy se řešila účast DTV na turnerských slavnostech v Kolíně nad Rýnem. *Lidové noviny* v této věci 25. února 1928 citovaly část článku, přejatého z *Turnzeitung* číslo 4 z 15. února: „Aby bylo čeleno nejasnostem šířeným tiskem i různým pověstem kolujícím též mezi turnery, budiž zdůrazněno, že podle § 2 svazových stanov je sdruženým spolkům i jednotlivcům dovoleno zúčastnit se závodů a veřejných cvičení jiných tělovýchovných spolků jen tenkrát, když je jisté, že se jedná pouze o příslušníky ryze germánských kmenů (myslí se tím osoby, které nejsou židovského původu). Podle toho je účast našich spolků v Kolíně nad Rýnem nemožná. Změna tohoto ustanovení vyžadovala by současně i změnu svazových stanov a na té by se mohl usnést pouze valný sjezd (*Verbandsturntag*). Mimořádný valný sjezd může být ale svolán, žádá-li o to pětina členstva, tj. 22000 členů a členek. Ve veřejném tisku přetřásané usnesení litoměřického turnerského spolku spočívá v úplné neznalosti svazových stanov a jednacího řádu. Řádný valný sjezd se bude konat na svatodušní svátky v Teplicích. Nelze ale očekávat, že by muži, kteří svého času pochopili hluboký význam onoho ustanovení, byli snad dnes jiného mínění...“²⁴¹ Ministerstvo zahraničních věcí se vyjádřilo ve smyslu, že pořádání turnerského sjezdu v Kolíně, kde je obyvatelstvo z 95 % republikánské, je dostatečnou zárukou, že nemůže dojít k velkoněmeckým excesům. Se zajímavou informací přišlo i prezídium policejního ředitelství v Liberci, když v květnu 1928 napsalo prezídiu zemské správy politické v Praze: „Turnerský sjezd v Kolíně nad Rýnem pořádá svaz *Deutsche Turnerschaft*. Sjezdu se zúčastní tělocvičné

²³⁹ NA, PMV, k. 633, 225-633-36, X/T/18/4

²⁴⁰ NA, PZÚ, k. 1344, 207-1344-6, 8/5/18/4

²⁴¹ NA, PZÚ, k. 254, 207-254-41, 8/4/14/1

spolky nacházející se v Německu pod patronátem různých politických stran, stejně jako zahraniční spolky včetně amerických. DTV, který má pod sebou téměř všechny spolky nesoucí název *Deutscher Turnverein*, stejně jako svaz *Deutscher Turnerbund 1919*, v němž jsou sdruženy spolky nesoucí název *Deutscher Turnverbindung Jahn*, považují sjezd za mezinárodní a nikoliv čistě árijský. Zákaz účasti vyplývá i z obavy, že DNSAP založí vlastní tělocvičné spolky, jak to naznačila na poradě sudetoněmeckých opozičních stran, která se uskutečnila o velikonocích v Teplicích-Šanově.²⁴²

Policejní komisařství v Jablonci nad Nisou hlásilo v červenci prezídiu zemské správy politické v Praze, že se tamní turnerský spolek nezúčastní zájezdu na *Turnfest* v Kolíně nad Rýnem, neboť mu v tom brání zásady a světový názor. Svazové vedení DTV údajně upozornilo, že účast jakéhokoliv příslušníka DTV na slavnosti v Kolíně nad Rýnem je v souladu se zněním stanov DTV zcela vyloučena.²⁴³ *Věstník sokolský* uveřejnil v čísle 12 z března 1928 rozsáhlý článek, popisující přípravy sjezdu i jeho program. Kromě toho, že se sjezd koná za veškeré podpory starosty Adenauera, zaznělo i: „*Turnérstvo jest však největším známým tělovýchovným sdružením, má svou tělocvičnou minulost a jest schopno uspořádati podnik velikých rozměrů a tělocvičně zajímavý. Proto chce Sokolstvo tuto jeho práci sledovati.*“²⁴⁴

Nabídka turnerských stejnokrojů pro turnerskou slavnost v Kolíně nad Rýnem

Ruku v ruce s postupnou politizací DTV začali členové DNP a DNSAP používat tělocvičny ke svým politickým akcím, mezi něž patřily i pietní vzpomínky na události

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ Tamtéž.

ze 4. března 1919. DTV na oplátku přejímal zkušenosti z propagačních akcí DNSAP a její sesterské strany z Německa, NSDAP. Mohutné průvody uniformovaných turnerů se stávaly běžnou součástí života v německých oblastech ČSR. V projevech čelných představitelů DTV v této době zaznívaly stále častější ukázky nacionálně-socialistické propagandy. Již zmiňovaný Ernst Teschner tak například do ročenky DNSAP z roku 1928 napsal spolu s výzvami ke vstupu do DTV i toto: „*Svíí nám jasná hvězda, která svítí a vede do zlaté budoucnosti osvobozené od jha otroctví: Hákový kříž.*“²⁴⁵

V projevech funkcionářů DTV ale nepředstavoval záchranu vždy pouze hákový kříž. Mnozí si stále vystačili s přednáškami schönerevského typu, v nichž měli své nezastupitelné místo Židé, coby strůjci všeho zla, a světlé zítřky představovalo sjednocení všech Němců. Dne 12. srpna 1928 pořádal *Turnverein Eger* v Chebu oslavu Jahnova dne při příležitosti 150. výročí jeho narození, na které měl jeden z řečníků, Bernard Rössler z Dobrošova (Tobiesenreuth), hodinovou přednášku. Zaznělo v ní mimo jiné: „*Mnoho se musí změnit. Například hranice, které nás obklopují, vytvořila lidská ruka. My ale uznáváme jen ty hranice, které pro naše národní hnutí stvořil Bůh ... Židovstvo je vinno tím, že jsme prohráli obrannou válku.*“²⁴⁶ Rössler byl na základě tohoto projevu v únoru 1929 souzen pro přečin rušení obecního míru dle § 14 č. 1. a 3. zákona na ochranu republiky a odsouzen nepodmíněně na 4 týdny tuhého vězení.

Je ale třeba zmínit i vstřícné rozhodnutí zemské správy politické v Praze, kterým při příležitosti stejného výročí schválila návrh *Deutscher Turnverein Jahn* ve Frymburku (Friedberg) na zbudování pomníku s deskou, upomínající na padlé turnery ve světové válce s nápisem: „*Němečtí a věrní až do smrti*“.²⁴⁷

V některých projevech se dokonce objevovaly narážky na poslání DTV coby paramilitární organizace. Za příklad mohou sloužit lyžařské závody DTV, které se uskutečnily 29. ledna 1928 v Mariánských Lázních. Jednatel spolku a člen DNP Hans Schwarz uvítal závodníky slovy: „*... Již 20. století přinese sebou obrat v ujařmeném německém národě, znovuvzkříšení jeho kultury a celonárodní svobody a jejího podílu se ještě my chceme dožítí. ... Sláva našemu národnímu tvůrci Friedrichu Ludwigu Jahnovi, za jehož myšlenku bojujem. Sláva sportu, jenž nás uchová v plné duševní a tělesné formě, abychom silní v rozhodném okamžiku proti nepřátelským útokům připraveni*

²⁴⁵ NA, MV, k. 970, 5/97/12

²⁴⁶ NA, PMV-AMV, k. 633, 225-633-36, X/T/4/3

²⁴⁷ NA, PMV-AMV, k. 634, 225-634-1

stáli.“²⁴⁸

Rázný vstup politiky do DTV se projevil i ve zcela specifické oblasti. Pokud dosud docházelo k zákazům turnerských akcí, postupovaly dotčené spolky či celý svaz tak, že se proti rozhodnutí odvolaly k příslušnému zemskému úřadu. O jednotlivých zákazech totiž v naprosté většině případů rozhodovaly prvoinstanční okresní úřady a podle zákona o organizaci politické správy č. 125/1927 Sb. směřovalo odvolání ve věcech, o nichž v první instanci rozhodovaly okresní úřady, k příslušnému zemskému úřadu. Proti jeho rozhodnutí již nebylo další odvolání možné. Nyní se již turneři proti zákazům svých akcí nemuseli odvolávat. Když bylo třeba, vznášeli poslanci DNP a DNSAP interpelace v parlamentu.

Dne 20. září 1928 interpeovali poslanci DNSAP ministra vnitra ve věci chování okresní správy politické v Hlučíně (Hultschin) vůči turnerským spolkům. Stěžovali si na zákazy veřejných tělesných cvičení a pořádání tělocvičných slavností. Ministerstvo vnitra v odpovědi uvedlo, že okresní správa politická v Hlučíně zakázala tělocvičnému spolku v Kravařích (Deutsch Krawarn) vystoupení řečníka, který měl 6. května 1928 nepřípustný projev při slavnosti tělocvičného spolku ve Štěpánkovicích (Schepankowitz). Obavy z narušení veřejného klidu a pořádku, tedy z pokračování výtržností, ke kterým došlo během slavnosti *Kulturverbandu* v červnu, vedly rovněž k zakazu slavnosti *Turnvereinu* ve Služovicích (Schlausewitz), která se měla uskutečnit 16. září 1928. Proti oběma rozhodnutím se spolky neodvolaly a vzdaly se tak práva, aby bylo rozhodnutí správního orgánu přezkoumáno. V dalších dvou případech došlo na Hlučínsku k zakazu tělocvičných slavností, sedm jich ale naopak bylo povoleno.²⁴⁹ Další podobnou interpelaci podal poslanec DNP Othmar Kallina²⁵⁰ 15. února 1929 a adresoval ji ministru vnitra Dr. Juraji Slávikovi. Šlo o zákaz tělovýchovné slavnosti 4. okresu Hornochebské turnerské župy v Jáchymově (*Deutscher Turnverein in St. Joachimsthal*). Ukázalo se, že okresní úřad v Jáchymově slavnost nezakázal, ale vzhledem k tomu, že slavnost mohla narušit lázeňský provoz, vyzval spolek, aby svou

²⁴⁸ NA, PMV-AMV, k. 334, 225-634-1

²⁴⁹ NA, PMV-AMV, k. 334, 225-634-1

²⁵⁰ Kallina Othmar Ing. (1889–1945). Vystudoval vysokou školu technickou v Brně. Spoluzakladatel DNP, za níž působil do roku 1933 jako poslanec Národního shromáždění. V září 1933 dohodl na schůzce s K. Henleinem ve svém karlovarském bytě nejtěsnější spolupráci s cílem zřídit sjednocující hnutí k 1. 10. 1933, kterým se stalo SHF a pro něhož sepsal návrh základního programu. V roce 1938 se stal členem NSDAP a SS. V březnu 1940 jmenován Totdem vedoucím pobočky Říšského ministerstva pro vyzbrojení a munici v Praze a tím se stal pověřencem pro Protektorát Čechy a Morava. Po osvobození spáchal sebevraždu.

žádost upravil. Spolek tak učinil a slavnost byla povolena.²⁵¹ Oba případy poměrně jasně ukazují, že interpelací bylo namnoze zneužíváno v politickém boji.

Jak již bylo uvedeno výše, měla na vývoj DTV i celého negativistického sudetoněmeckého křídla značný vliv i celková hospodářská situace Československa a celého středoevropského prostoru. V podzimních měsících roku 1929 vypukla světová hospodářská krize, která překonala všechny dosavadní hospodářské výkyvy. Československo sice bezprostředně zasáhla až počátkem třicátých let, na politiku sudetoněmeckých stran měla ale jistý vliv již od sklonku roku 1929. Podzim 1929 byl ostatně na politické události v Československu velmi bohatý. Udržalova vláda „panské koalice“, vládoucí od února 1929, se rozpadla poté, co ji na protest proti odsouzení polance Vojtěcha Tukey opustila Hlinkova slovenská lidová strana. Nová vláda vznikala po předčasných volbách z 27. října 1929 za velmi obtížných okolností v atmosféře propukající světové hospodářské krize. Z německých politických stran opustila vládní koalici Německá křesťansko-sociální strana lidová. Zůstali němečtí agrárníci a přidala se německá sociální demokracie. Aktivistickou roli navíc začalo hrát Německé pracovní hospodářské souručenství (DAWG), účastníci se voleb v koalici s agrárníky, v němž hráli významnou roli bývalí předáci DNP Alfred Rosche²⁵² a Gustav Peters.²⁵³ V předvolebním boji navíc DAWG opět oživilo myšlenku na sjednocení všech německých středopravicových stran, která však zůstala bez jakékoliv odezvy. Jisté aktivistické tendence se v závěru roku 1929 objevily i mezi členy DNP a DNSAP. V DNP to bylo dáno volebními ztrátami a hledáním nových cest, které však byly záhy nalezeny v příklonu k extrémnímu nacionalizmu.²⁵⁴ DNSAP ve volbách posílila a snažila se zapůsobit na německou veřejnost jako zastávce jejího politického a hospodářského postavení. Svou podporu vládní koalici podmiňovala splněním požadavku národnostní samosprávy. Na počátku hospodářské krize byl tak německý aktivistický směr stále v převaze. Postupující dopady krize na Československo měly ale

²⁵¹ NA, PMV 1925-30, k. 633, 225-633-36, X/T/4/3

²⁵² Rosche Alfred Dr. (1884–). Poslanec Národního shromáždění za DAWG. V roce 1938 členem jednacích delegací SdP s čsl. vládou. Po Mnichovu se stáhl z politického života.

²⁵³ Peters Gustav Dr. (1885–1959). Novinář, od roku 1920 vedoucí Arbeitsgemeinschaft der deutschen wirtschaftlichen Verbände in der Tschechoslowakei. Prostředník mezi čsl. vládou a lordem Runcimanem. V letech 1929–1938 poslanec Národního shromáždění. Člen vedení parlamentního klubu poslanců a senátorů SdP, člen hlavního vedení SdP a vůdcovské rady SdP. 1938–1945 vrchní ředitel Sudetendeutschen Landesbank und Girozentrale. 1945–1954 v čsl. vězení, následně vystěhován do Bavorska.

²⁵⁴ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 27.

tuto situaci brzy změnit.

Zazněla-li v úvodu této kapitoly informace o nástupu nové turnerské generace, byl tím myšlen především okruh lidí, kteří se soustředili kolem Konrada Henleina. Jelikož to byl v těchto a zejména následujících letech právě tento muž, který nejvíce ovlivnil změny v DTV, je jistě na místě shrnout alespoň v krátkosti jeho dosavadní životní osudy a činnost v DTV. Jméno Konrada Henleina je totiž v naší zemi spojováno především s jeho politickou kariérou ve třicátých letech dvacátého století. Do všeobecného povědomí se dostal v roce 1933, kdy inicioval vznik nového politického hnutí, *Sudetendeutsche Heimatfront*, v jehož čele sám stanul. Období, které tomuto Henleinovu politickému vystoupení předcházelo, je ale spjata především s jeho pedagogickou a činovníckou prací v DTV. Názory české a německé (lépe sudetoněmecké) historiografie na toto období Henleinova života se liší především v jednom základním bodě. Zatímco Češi spatřují v Henleinově činnosti v DTV přípravu pro jeho budoucí politickou kariéru, Němci dokáží tyto dvě kapitoly jeho života prakticky zcela oddělit a pokračovat v dobové glorifikaci jeho činů v DTV.

Konrad Henlein se narodil 6. května 1898 ve Vratislavicích nad Nisou (Maffersdorf). Otec Konrad byl úředníkem a jako jednatel soukromých firem často střídal svá působiště. Pro dětství malého Konrada tak byla charakteristická neustálá změna prostředí. Dva roky strávila rodina v Linci (Linz), dva roky ve Vídni a nakonec dva roky ve Znojmě, kde také začal Konrad chodit do školy.²⁵⁵ Matka Hedwiga byla po otci Češka, ale hlásila se k německé národnosti.²⁵⁶

V roce 1906 se rodina vrátila domů do severních Čech. Nejprve do Jablonce nad Nisou a vzápětí do nedalekého Rychnova (Reichenau). Otec Henlein si nejprve zařídil malý obchod se sklem, ale postupně začal stoupat na společenském žebříčku vzhůru. V roce 1910 se stal majitelem obchodu se smíšeným zbožím a roku 1912 získal místo účetního v místním Spořitelním a záložním spolku. Později byl zvolen do městské rady a v roce 1914 se dokonce stal rychnovským starostou.²⁵⁷

Konrad se začal věnovat tělocviku v místním spolku *Turnerbundu* pod vedením svého otce. V roce 1912 nastoupil do jablonecké obchodní akademie. Na jaře 1916 se v necelých 18 letech přihlásil jako dobrovolník na frontu a od března 1917 byla jeho

²⁵⁵ JAHN, Rudolf. *Konrad Henlein*. s. 9.

²⁵⁶ BIMAN, Stanislav, MALÍŘ, Jaroslav. *Kariéra učitele tělocviku*. s. 14.

²⁵⁷ Tamtéž. s. 16.

jednotka nasazena na italské frontě v prostoru pohoří Col di Lana v Dolomitech. V dubnu se pak přesunula na horu Monte Forno. Henlein byl mezitím povýšen na praporčíka. Dne 18. listopadu 1917 byla Henleinova jednotka zničena a on sám padl se štěstím do italského zajetí. Nejprve byl dopraven do veronské nemocnice, kde se léčil ze zranění, která utrpěl v posledním dni boje, a pak jej již čekala cesta na ostrov Asinara nedaleko Sardinie, kde byl zřízen zajatecký tábor pro důstojníky. Zde pobýval od konce roku 1917 do srpna 1919, tedy více než dvakrát tak dlouho, co byl na frontě.

Další informace o jeho mládí známe prakticky pouze z dobově upravených glorifikujících knih a článků z období jeho kariéry v DTV. Zajetí mělo podle těchto zpráv pro Henleinův budoucí život značný význam. Zatímco totiž mnozí jiní zajatci nevěděli, jak mají naložit s volným časem, Henlein se cílevědomě vrhl do studia cizích jazyků. Učil se francouzsky, anglicky, italsky a dokonce i česky. Zároveň využil toho, že mezi zajatými důstojníky bylo mnoho vzdělaných mužů, a doháněl s jejich pomocí své vzdělání v mnoha různých oborech. Pochopitelně nezapomněl ani na tělesná cvičení a založil turnerské družstvo, jemuž sám předcvičoval. Poloha tábora na ostrově ve Středozemním moři mu také umožňovala každodenní plavání. Co se týče tělocviku, vzdělával se i v teorii. Studoval německé dějiny, vývoj německé tělesné kultury a především spisy otce německého tělocviku F. L. Jahna.²⁵⁸

Je třeba zdůraznit, že veškerá tato jeho cílevědomá snaha byla zaměřena na poválečný život po předpokládaném vítězství centrálních mocností. A i když se od nich válečné štěstí začalo odvracet, měl ještě stále představu rakouské říše s vládnoucím německým národem v čele, nebo ještě lépe Rakouska sjednoceného s Německem ve Velkoněmeckou říši. Výsledek války pro něj proto musel znamenat obrovské zklamání. V srpnu 1919 se tedy vydal na cestu k domovu, který pro něj ale byl vším jiným, než tím, pro který šel v roce 1916 bojovat.

Dne 26. srpna 1919 se Konrad Henlein vrátil do nově vzniklé Československé republiky. Jako zdroj obživy si našel místo bankovního úředníka nejprve u České obchodní banky a později u *Kreditanstalt der Deutschen* v Jablonci. Začal se rovněž věnovat činnosti v místním turnerském spolku, jemuž předsedal jeho otec. Nejprve se stal cvičitelem dětského oddílu.²⁵⁹ V této činnosti dosáhl záhy jistých úspěchů. Cvičení

²⁵⁸ JAHN, Rudolf. *Konrad Henlein*. s. 36-45.

²⁵⁹ BIMAN, Stanislav, MALÍŘ, Jaroslav. *Kariéra učitele tělocviku*. s. 22-23.

děti se totiž v té době stále řídilo Spiessovou školou²⁶⁰ z poloviny 19. století. Byl to systém prostných a pořadových cvičení, v němž vyvrcholil Spiessův formalismus a drilová metoda. Cvičenci cvičili současně na několika nářadích v taktu a na povel. Henleinovou výhodou byla paradoxně skutečnost, že podobná cvičení nikdy neabsolvoval, a že neměl žádné odpovídající odborné vzdělání. Řídil se tedy spíš citem pro věc a snažil se chlapce zaujmout a učinit cvičení zajímavějším. Podle Rudolfa Jahna si jej chlapci brzy velmi oblíbili.²⁶¹ Později uspěl i jako cvičitel ženského oddílu, kde se snažil, aby cvičení vyjadřovalo ženskost a nebylo jen pouhou kopií cvičení mužského. Využíval k tomu i fyziologických a anatomických poznatků, které získal v době svého zajetí.²⁶²

Podle některých zpráv v této době Henlein vstoupil do DNSAP.²⁶³ Tuto informaci se ale dosud nepodařilo nikomu ověřit, byť existují náznaky, že tomu tak skutečně mohlo být. V roce 1932 uvedla k osobě Henleina četnická stanice v Chebu, že byl dřív členem DNP a jeho politické smýšlení bylo namířeno nepřímě proti československému státu, což se projevovalo při veřejných projevech a jeho činnosti v DTV.²⁶⁴ Totéž zopakovalo velitelství četnické stanice v Chebu i 28. září 1934 v dopise Státnímu zastupitelství v Chebu. V září 1934 k otázce Henleinova politického členství okresní úřad v Aši poznamenal, že Henlein sympatizoval s DNP, v zabavených seznamech členů ale jeho jméno nefigurovalo.²⁶⁵ Ve vyjádření k Henleinově žádosti o abolicí²⁶⁶ sdělila četnická stanice v Aši v prosinci 1934, že nenápadně zjistila, že Henlein patřil ke straně DNSAP. Státní zastupitelství tehdy došlo k závěru, že nejsou podmínky pro udělení abolicie. Henleinovo členství v DNP nebo DNSAP tedy zůstává otázkou. Zmínka jeho životopisce Jahna byla napsána až v době, kdy bylo více než vhodné zapomenout na Henleinovu spannistickou minulost v *Kameradschaftsbundu* a naopak bylo navýsost žádoucí dotvořit obraz legendy jeho dávným členstvím v nacistické straně.

Vraťme se ale zpět do roku 1920, kdy se stal Henlein vzdělavatelem (*Dietwart*) rychnovského turnerského spolku, tj. staral se o ideovou výchovu jeho členů. Svou roli

²⁶⁰ Adolf Spiess (1810—1858). Bojoval za tělocvik jako předmět školního vyučování (KRÁTKÝ, František. *Dějiny tělesné výchovy I.* s. 210.)

²⁶¹ JAHN, Rudolf. *Konrad Henlein.* s. 54.

²⁶² Tamtéž. s. 54-55.

²⁶³ HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein.* s. 20.

²⁶⁴ NA, SdP, k. 19, 6HS-HP/1934-1938/8

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ Abolicie je udělení milosti před zahájením nebo pravomocným skončením trestního řízení.

měl ulehčenou tím, že většina vzdělavatelů v té době sice při různých příležitostech plamenně řečnila, málokdo z nich měl ale nějaký vážnější vztah k tělesné výchově.²⁶⁷

O dva roky později byl Henlein zvolen náčelníkem tělocviku (*Turnwart*) rychnovského turnerského spolku a převzal tak zodpovědnost za jeho tělocvičnou činnost. Do popředí jeho zájmu se tím dostalo především cvičení mužů. Usiloval o to, aby bylo cvičení prováděno takovým způsobem, který by jej zpřístupňoval každému zdravému člověku. Jinými slovy de facto nadřadil kvantitu nad kvalitu a snažil se vybudovat všelidovou organizaci s co nejširší členskou základnou. Slovy jeho životopisce Jahna, pokoušel se vytvořit z turnerů semknuté společenství a dát mu pevný řád. Vysvětloval jim, že mají velkou odpovědnost před dějinami, a že jsou povinni se podle toho chovat.²⁶⁸

První roky po vzniku Československé republiky byly obecně ve znamení odmítání nového státu ze strany sudetských Němců. Nejinak tomu bylo rovněž v prakticky celé německé profesní skupině pedagogických pracovníků. Ať už se jednalo o učitele na všech stupních škol nebo o tělovýchovné vzdělavatele či cvičitele, všichni odmítali možnost spolupodílet se na vytváření československé státní identity. Mezi snahami o reformu sudetoněmeckého školství se prosazovalo zejména volání po omlazení a národní pospolitosti. Příkladem mohou být slova jednoho z reformátorů Emila Lehmana: „Protože okolo nás bylo všechno zničeno a změněno, ještě více než tomu bylo u našich bratrů v říši, věnovali jsme všechny naše síly poslední oblasti svobodné působnosti, která nám ještě zbyla, péči o vzdělání, abychom odtud vše omladili. S pojmem domovské vzdělání jsme započali zcela nové vzdělávací dílo, které by mělo, podporováno domovinou a domovskou láskou, sjednotit všechny Němce.“²⁶⁹ Pojmy vlast a národ stály v tomto pojetí nad individuálními kategoriemi. Jako ctnost bylo chápáno podřízení se individua jednotě a celku.

V roce 1922 byl Konrad Henlein zvolen okresním vzdělavatelem a o rok později postoupil ještě výš, stal se vzdělavatelem Ještědsko-jizerské župy DTV (*Jeschken-Iser Turngau*). Pravděpodobně ve stejném roce se seznámil s Heinrichem Ruthou, člověkem, který ovlivnil zásadním způsobem celý jeho budoucí život.

²⁶⁷ JAHN, Rudolf. *Konrad Henlein*. s. 55-57.

²⁶⁸ Tamtéž. s. 56.

²⁶⁹ KASPER, Tomáš. *Výchova či politika?*. s. 68.

Heinrich Rutha byl charismatický a velice činorodý muž, který měl v té době mnohé za sebou. Již před válkou byl členem hnutí *Wandervogel*.²⁷⁰ Po návratu z války, kterou prožil stejně jako Henlein na italské frontě, se stal spoluzakladatelem hnutí *Böhmerland*,²⁷¹ přičemž byl i nadále činný ve *Wandervogelu*. Úkol sudetoněmecké výchovy definoval jako realizaci národního společenství, založeného na rase, výběru a vůdcovství, jež mělo být východiskem ze sudetoněmecké poválečné krize.²⁷² V roce 1920 vstoupil do DTV a stal se vzdělavatelem a později náčelníkem spolku v Osečné (Oschitz). Roku 1921 uspořádal s několika členy *Wandervogelu* první stanový tábor v historii sudetoněmeckého hnutí mládeže a založil na něm chlapecké polovojské sdružení *Jugendschaft*.²⁷³ V roce 1923 vstoupilo celé toto sdružení do DTV. Ve stejném roce se stal Rutha náčelníkem 6. okresu Ještědsko-jizerské župy DTV. Henlein se právě v této době rozhodl uspořádat z titulu funkce župního vzdělavatele sraz mládeže celé Ještědsko-jizerské župy v Rychnově nad Nisou. Tato akce proběhla v létě roku 1923 za účasti 900 cvičenců a je velmi pravděpodobné, že se Henlein s Ruthou seznámili právě při této příležitosti.²⁷⁴

Heinrich Rutha uvedl Henleina mezi své přátele, kteří stejně jako Henlein prožili zklamání z prohrané války a podobně jako on vrhli své síly a ambice do různých hnutí mládeže, ať již to byl *Wandervogel*, *Pfadfinder*, či jiné. Jednalo se o generaci ovlivněnou frontovým zážitkem, která se po návratu do mírového života nedokázala identifikovat s nově vzniklým československým státem a zatímco se jejich vrstevníci zapojovali do „vysoké politiky“, oni se věnovali činnosti ve výše uvedených organizacích, kde mohli naplňovat své představy o *Volksgemeinschaft*.²⁷⁵

Postupně ale získávali vyšší ambice, romantická sdružení přestávala postačovat jejich představám, a zvítězila snaha o aktivní zapojení do sudetoněmecké politiky. Vodítkem na této cestě jim byla již zmiňovaná ideologie vídeňského univerzitního profesora

²⁷⁰ *Wandervogel* byla organizace německé mládeže obdobná českému skautu, ale ostře nacionalisticky zaměřená.

²⁷¹ Hnutí *Böhmerland* usilovalo o sjednocení postupu všech sudetoněmeckých politických stran a o sjednocení celého německého „kmene“.

²⁷² KASPER, Tomáš. *Výchova či politika?* s. 74.

²⁷³ Členové *Jugendschaftu* pocházeli většinou z vyšších společenských vrstev, činnost měla polovojský charakter s tuhou kázní i jakýmsi stejnokrojem.

²⁷⁴ BIMAN, Stanislav, MALÍŘ, Jaroslav. *Kariéra učitele tělocviku* s. 31.

²⁷⁵ Pojem vznikl pod vlivem radikálního nacionalizmu. „Vysvětluje se z toho, co lidé prožili na frontě, co je spojilo v nové formě kamarádství a ukázalo jim cesty k překonání rozdílů třídních, stranických a stavovských. *Volksgemeinschaft* má být společenstvím všech Němců, má překlenout všechny rozdíly uvnitř národa a všechny státní hranice, které oddělují Němce od Němců. Organizace tohoto společenství má spočívat výhradně na principu vůdcovství a kamarádství, tedy opět na formách určených frontovým zážitkem.“ (FISCHER, J., PATZAK, V., PERTH, V. *Jejich boj* s. 39.)

sociologie a národního hospodářství Dr. Othmara Spanna. Heinrich Rutha vyšel ve svých výchovných koncepcích ze Spannova učení a postupně je prosadil v rámci hnutí *Wandervogel* a později i v DTV. Výchova se měla řídit přírodními zákony společnosti, národa a státu. Výchova, realizovaná mužskými společenstvími, měla odstranit individualistické a liberální zaměření společnosti. To měla nahradit jednotným národně politickým hnutím, které mělo být jako jediné schopno vnitřně sjednotit a stavovsky strukturovat národ.²⁷⁶ Zde můžeme spatřovat první ideové zárodky budoucí Sudetoněmecké strany.

Výchova veškeré mládeže – chlapců i dívek – měla být podřízena obecným zákonitostem a úkolům daného vývojového období, jež byly dány jak zralostí a výkonností mládeže, tak i pudem k sjednocování, k vedení a následování. Ruthův výchovný plán se měl týkat především chlapců, neboť byl zásadním odpůrcem společného organizování chlapců a dívek. Později ale v jednotném programu rozpracoval i úlohu dívek a mladých žen. Prvotní postavení „zachránce“ národa patřilo muži, díky jeho roli vojáka i budoucího politicky aktivního člena kmenového jednotného společenství. I ženy a především matky ale měly v kmenové jednotě důležité úkoly, na něž musely být výchovou připraveny. V jeho životních osudech, a ostatně i v osudech mnoha dalších jeho souputníků z nastupující mladé generace budoucí sudetoněmecké politiky, hrála nikoliv nevýznamnou roli homosexuální orientace. To se ale mělo projevit až o mnoho let později.

V Ruthově konceptu měla být mládež vychovávána na každém stupni tím „nejpřirozenějším“ způsobem. Každé věkové období umožňovalo, aby mládež žila v přirozených společenstvích a byla vedena svými vůdci. V prvním období měli být chlapci do 10 let ponecháni především výchově v rodině, která si ale měla být vědoma svých národních povinností. V druhém vývojovém období měli být chlapci mezi 10. a 17. rokem organizováni v takzvané mládežnické pospolitosti celého národa. Těchto 7 let mělo být děleno do dvou stupňů. První stupeň měl organizovat chlapce ve věku 10 až 14 let, druhý stupeň pak chlapce mezi 15. a 17. rokem. Třetí vývojové období sjednocovalo mladé muže ve společenství mladých mužů tzv. *Jungmannschaft*. Každé vývojové skupině byly přesně dány výchovné činnosti, které měly mládež daného stupně rozvíjet po stránce tělesné i duševní. Deseti- až čtrnáctiletá mládež neměla být utvářena cviky na sportovním nářadí ani knihami. Výchova v tomto období měla rozvíjet, řídit a

²⁷⁶ KASPER, Tomáš. *Výchova či politika?*. s. 76.

„kultivovat“ přirozené instinkty. Mládež měla v tomto věku plavat, běhat, šplhat, plížit se a schovávat se. Tato skupina měla být vedena vůdcem, jenž neměl být starší osmnácti let. Druhá skupina patnácti až sedmnáctiletých měla být vedena přísnějším stylem. Jejich těla měla být tělesnými cvičeními vedena k disciplíně a zdolávání překážek (skok, hod a běh). Také bohatství ducha mělo být probouzeno vyprávěním o hrdinech a různých dobrodružstvích. Vůdcem této skupiny byl člen společenství mladých mužů – většinou vysokoškolských studentů. Poslední skupina osmnácti- až dvacetiletých měla završit vývoj tělesných i duševních schopností a připravit se na úlohu vojáka. Pokud vůdce dané skupiny u některého dvacetiletého muže konstatoval celkovou nezralost a nepřipravenost na jeho politickou úlohu ve společnosti, měl doporučit u daného jedince další setrvání v procesu jednotné výchovy. Pokud mladý muž vyhověl nárokům mužství a splnil všechny předpoklady a požadavky na něj kladené, obstál v náročných zkouškách, mohl být před širokou veřejností oficiálně přijat do společenství mužů.²⁷⁷

V červnu 1925 se Ruthovo a Henleinovo jméno poprvé objevilo v úředních spisech v souvislosti s DTV. Prezídium zemské správy politické v Praze předložilo prezídiu ministerstva vnitra četnickou relaci z hlášení okresní správy politické v Německém Jablonném (Deutsch-Gabel) a současně požádalo okresní správy politické v Dubé (Dauba) a v Jablonci nad Nisou o: „bližší informace o Hans Ruthovi a O. Kennleinovi“. O deset let později by Henleinovo jméno asi četník hned tak nezkomolil, ale o to cennější je tato dochovaná zpráva, potvrzující, že Henlein od samého počátku opravdu aktivně pracoval na branném výcviku příslušníků DTV. Šlo o to, že ve dnech 16. a 17. května uspořádala turnerská župa *Jeschken-Iser Turngau* se sídlem v Jablonci nad Nisou v okresu Německé Jablonné cvičení mládeže podle vojenských pravidel *Kampf um den Stab* za účasti spolků celé župy. Cvičení se zúčastnilo 500 až 600 cvičenců, včetně 200 dívek, které cvičícím vařily. Účastníci se rozdělili na *Südarmerie* v Lemberku (Lämberg) a *Nordarmerie* v Dolním Sedle (Spittelgrunt). Jedna skupina měla bílý a druhá červený prapor s turnerským znakem čtyř *F* v podobě hákového kříže. Ráno 17. května zaútočila *Südarmerie*. Spis uvádí, že: „Dle konaného šetření řídil toto cvičení Hans Rutha z Ošic a O. Kennlein, bankovní úředník banky „*Deutsche Kreditanstalt*“ v Jablonci n/N.“²⁷⁸ Pro neohlášení cvičení proti nim bylo u Okresního soudu v Německém Jablonném podáno trestní oznámení.

²⁷⁷ KASPER, Tomáš. *Výchova či politika?*. 78-79.

²⁷⁸ NA, PMV-AMV, k. 634, 225-634-3

Od podzimu roku 1924 se okruh Ruthových přátel připravoval na cestu do Švýcarska, kde chtěli studovat zřízení a systém tamního národnostního státu. Konrad Henlein se měl zabývat vojenskými otázkami. Tato cesta se uskutečnila v srpnu roku 1925 a pro Henleinovu budoucnost měla nečekaný význam. Seznámil se zde totiž s Benno Tensem, turnerem z ašského spolku DTV a synem ašského starosty. V tomto spolku se v březnu téhož roku uvolnilo místo placeného učitele tělocviku. Ašský spolek DTV byl založen již roku 1849 a byl tedy nejstarší tělocvičnou jednotou rakouské monarchie. V roce 1925 měl přes tisíc členů a představoval největší a nejvýznamnější spolek celého DTV.²⁷⁹

Novinový inzerát na místo učitele tělocviku v ašském spolku DTV

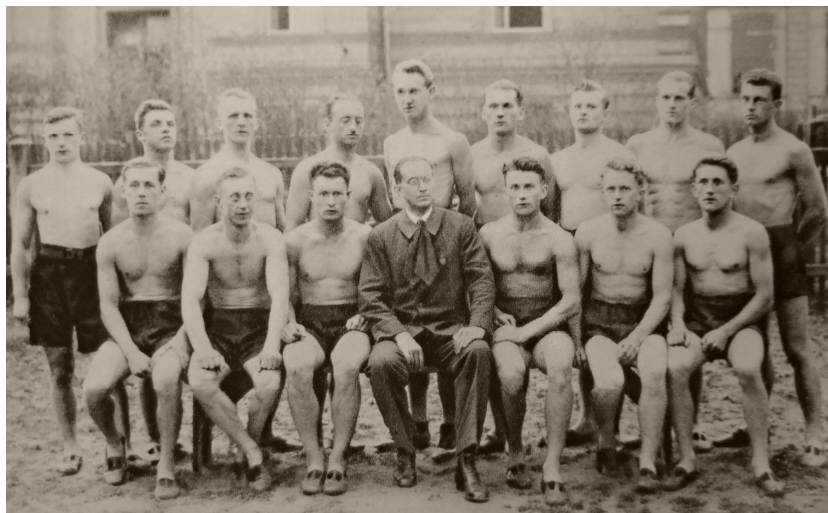
V září a říjnu 1925 proběhl konkurz, kterého se zúčastnil Konrad Henlein, v jehož prospěch hovořilo doporučení Benno Tinsse, a Rudolf Witlatschil z Litoměřic, který byl podle dobových zpráv dobrý závodník a vynikal ve všech odvětvích tělocviku. Rudolf Jahn k tomuto konkurzu uvádí, že došlo k hlasování, v němž se mládež postavila za Witlatschila, zatímco Henlein si získal podporu frontových vojáků a dospělých mužů, kteří hledali především vychovatele a ne závodníka.²⁸⁰

Pokud měl tedy Jahn pravdu, když ve své Henleinově biografii o několik stran dříve tvrdil, že byl Henlein v roce 1919 velice oblíben u mládeže, a není důvod proč mu to nevěřit, vyplývá z toho, že se z něj během pěti let stal pod vlivem nových přátel v první řadě teoretik a řečník. Vždyť i ašské turnery zaujal především svou řečí o potřebách doby, o nezbytném nasazení všech sil a o úkolech, které čekají turnery v sudetoněmeckém hnutí. O tom, jak si získával srdce svých krajanů, svědčí i část projevu, který měl sice při jiné příležitosti, ale přibližně v téže době, kdy absolvoval konkurz v Aši: „Turnerští bratři! Píšeme si sami naše dějiny, podle kterých nás bude posuzovat budoucí svět. Na nás záleží, jestli bude naše vlast opět naplněna čistým

²⁷⁹ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 167.

²⁸⁰ JAHN, Rudolf. *Konrad Henlein (Leben und Werk der Turnführers)*. s. 64.

*německým duchem, na nás záleží, jestli se náš turnerský kroj stane oním čestným oblekem, který nosí ti nejlepší. Dokažme to!*²⁸¹ O Henleinově autorství těchto slov lze ale oprávněně pochybovat. Na dlouhá léta se stal především tlumočnickem názorů lidí, jako byli Heinrich Rutha, Walter Heinrich a později Walter Brand.

Konrad Henlein s ašskými turnery

Jaká vlastně byla situace DTV v okamžiku, kdy začala Henleinova strmá kariéra? Konjunkturu z prvních let existence DTV následovala vleklá krize, která trvala až do počátku třicátých let. Nejlépe lze tento vývoj doložit na počtu dětí a mládeže, tvořících základnu pro budoucí rozvoj DTV. V letech 1919 až 1923 vzrostl jejich počet více než dvojnásobně. V následujícím období let 1923 až 1932 ale klesl jen počet cvičenců mezi čtrnácti a sedmnácti roky téměř o polovinu.²⁸² Jak již bylo řečeno, vedení DTV prosazovalo až do druhé poloviny dvacátých let jakousi nadstranickost celého svazu. Spolu s organizacemi *Bund der Deutschen* a *Kulturverband* pak usilovalo o sjednocení všech německých politických směrů. Tyto snahy o sjednocení vyvrcholily před parlamentními volbami v roce 1925, ale skončily neúspěchem. Právě v této situaci se Konrad Henlein stal profesionálním turnerem.

Podle svých životopisců se okamžitě po svém nástupu do Aše pustil s chutí do práce. Otevřelo se před ním široké pole působnosti, na němž mohl využít svých dosavadních zkušeností. Již v Rychnově prohluboval studiem a radami odborníků své znalosti z oboru anatomie a fyziologie a v Aši ve svém snažení pokračoval. V krátkém čase se mu podařilo vytvořit z ašských turnerů společenství, na jehož věrnost a nasazení se mohl

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 133.

spolehnout. V prosinci 1925 uspořádal s dětmi a mládeží první veřejné vystoupení, které obsahovalo cvičení, zpěv i tanec a samozřejmě též Henleinův projev.²⁸³

Turnerský průkaz z roku 1927

Již delší dobu se uvažovalo o spojení dvou sousedních žup DTV na Chebsku. Jahnovy župy (bývalé *DTB 1889*) a Chebské župy. Nakonec se toto spojení uskutečnilo 28. února 1926 a Konrad Henlein byl téhož dne zvolen náčelníkem tělocviku nově vzniklé Chebské-Jahnovy turnerské župy (*Egerland-Jahnmal Turngau*).²⁸⁴ Učinil tak další důležitý krok své kariéry. Příznivci Spannovy ideologie začali pomalu naplňovat své plány.

Ve stejném roce navíc došlo k další události, která ovlivnila budoucnost Henleina i DTV, k již zmiňovanému založení *Arbeitskreis für Gesellschaftswissenschaften*. V červenci 1926 se Henlein se svými cvičenci zúčastnil 2. sjezdu turnerů ve Vídni, kde byl jejich program vysoce ohodnocen. Po návratu se oženil s dvaadvacetiletou Emmou Luisou Geyerovou, když krátce před tím přestoupil z katolické církve do evangelické.²⁸⁵

Konrad Henlein začal reformovat nově vzniklou turnerskou župu pod vlivem Spannovy ideologie. Sbor cvičitelů se mu nabízel jako ideální příklad oné „vůdcovské kasty“. Jejich úkolem bylo nejen ovládat různá cvičení a učit jim své svěřence, ale stát se zároveň vůdci jednotlivých družstev, tedy nejmenších společenství uvnitř DTV. Henlein tak začal reformovat župu odspoda, od jejích nejnižších článků. Několikrát do roka vedl osobně kurzy pro cvičitele. Ti, kteří prošli těmito župními kurzy, splnili závěrečnou zkoušku a osvědčili se v praxi, byli Henleinem začleněni do župního cvičitelského

²⁸³ BIMAN, Stanislav, MALÍŘ, Jaroslav. *Kariéra učitele tělocviku*. s. 35.

²⁸⁴ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 167.

²⁸⁵ BIMAN, Stanislav, MALÍŘ, Jaroslav. *Kariéra učitele tělocviku*. s. 36.

sboru. Díky tomu získal v krátké době spolehlivý štáb oddaných spolupracovníků, který mu umožnil uskutečnit reformu v celé župě naráz.

Henleinova reforma spočívala především na třech zásadách. Cvičení mělo být přirozené (tj. jednoduché), mnohostranné a mělo se co nejčastěji provádět ve volné přírodě. Tím se mělo oprostít od svého zaměření na určitý okruh obyvatel a stát se všelidovým hnutím. Orientace na pouhé posílení tělesné zdatnosti měla být současně nahrazena výchovou turnerů, která si kladla za cíl vytvořit z nich pevné společenství, vyznávající hodnoty kamarádství a věrnosti a připravené na nezbytné oběti.²⁸⁶ Henleinovým cílem nebylo dosažení vysoké výkonnosti jednotlivců, ale záleželo mu především na dosažení co nejvyšší průměrné výkonnosti celého turnerstva.

S tímto záměrem také v roce 1929 přejal systém výkonnostních zkoušek od německého *Turnverbundu*. Zkoušky měly povzbuzovat turnery k různým, pro tělesný rozvoj člověka důležitým, druhům cvičení a měly potvrzovat dosažení jistého průměrného výkonu. V jednotlivých disciplínách byly stanoveny limity podle věkových kategorií tak, aby je mohl splnit každý zdravý člověk. Hodnota takovéto zkoušky tedy nespočívala ve vysokém výkonu, ale ve všestrannosti, kterou musel každý zkoušený prokázat. Jednotlivé disciplíny byly vybrány tak, aby musel cvičenec zapojovat svaly, nervy, srdce i plíce a vyžadovaly sílu, šikovnost, výdrž i rychlost. Jednalo se například o plavání, sprint, skok daleký a vysoký, vrhy a hody, silová cvičení (vzpírání, ručkování na laně a shyby), cvičení vytrvalosti (běh na 10 km, 1 km plavání, jízda na bruslích, na lyžích, na kole, nebo veslování), pochod se zátěží na velkou vzdálenost a cvičení zručnosti na hlavních tělocvičných nářadích (na koni, hrazdě a bradlech). Cvičitelé v Chebské-Jahnově turnerské župě měli zkoušku povinnou a postupně se mezi turnery stala otázkou cti. Henlein sám ji složil jako 108. v DTV. Již dříve se konaly různé dobrovolné soutěže mezi jednotlivými spolky DTV, Henlein ale zavedl soutěže, jichž se musely povinně účastnit všechny spolky Chebské-Jahnovy turnerské župy. Počet cvičenců, kteří se za jednotlivé spolky museli zúčastnit, byl stanovován dle nahlášeného početního stavu daného spolku. Henlein tak získával dokonalý přehled o síle, kterou jeho župa disponovala.²⁸⁷

²⁸⁶ JAHN, Rudolf. *Konrad Henlein (Leben und Werk der Turnführers)*. s. 81.

²⁸⁷ Tamtéž. s. 81-83.

Za vrchol tělesných cvičení považoval Henlein branná cvičení. Cílem bylo vychovat muže k branné zdatnosti v Jahnově duchu.²⁸⁸ Vlastní branná cvičení sestávala především z pochodů, cvičení v přírodě, střelby z malorážky a orientace v terénu podle mapy. Jednotlivá družstva a turnerské spolky musely být stále připraveny nastoupit kdykoliv na daný povel. Vyvrcholením turnerského života v Chebské-Jahnově turnerské župě se staly každoročně pořádané branné dny. Většinou se konaly na podzim, kdy bylo povoláno turnerstvo celé župy k jeden a půl dennímu cvičení. Tři dny před začátkem rozeslal Henlein rozkaz na jednotlivé okresy, spolky jej pak obdržely 24 hodin před začátkem branných dnů. Úkolem turnerů bylo připravit se v předepsané výstroji k pochodu na předem neznámé místo. Tam, po mnohakilometrových pochodech, probíhala vlastní cvičení.

Rudolf Jahn ve své práci tvrdí, že branná cvičení byla pro Henleina pouze výchovným prostředkem k vytvoření ukázněného kolektivu.²⁸⁹ Tomu ale odporuje sama podstata disciplín konaných při těchto cvičeních. Již výkonnostní zkouška v sobě skrývala prvky vojenského výcviku (především pochod se zátěží na velkou vzdálenost), spolu s brannými cvičeními pak tvořila téměř kompletní základní vojenský výcvik. Například u střelby z malorážky bychom navíc jakékoliv výchovné aspekty hledali jen velmi obtížně.²⁹⁰

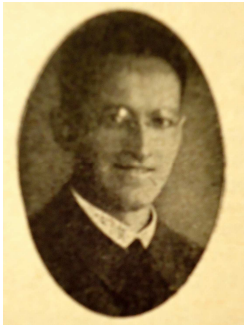
Henleinovi se záhy podařilo vytvořit vzorovou župu celého DTV. Vědom si svého pevného postavení v Chebské-Jahnově župě, začal kritizovat svazové vedení DTV. Jeho rostoucí vliv byl potvrzen během svazového sportovního dne, který se konal v květnu 1928 v Teplicích-Šanově. Byl zde zvolen zástupcem pěti žup ze západních Čech a tím získal i místo v rozšířené svazové radě DTV. V únoru 1929 omezil v Chebské-Jahnově župě počet členů turnerské rady a podle vůdcovského principu ji podřídil svému rozhodování. Obdobné změny začal požadovat i na celosvazové úrovni.²⁹¹

²⁸⁸ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 168.

²⁸⁹ JAHN, Rudolf. *Konrad Henlein (Leben und Werk der Turnführers)*. s. 83-84.

²⁹⁰ Henlein navíc umožňoval účast na nácviu střelby i členům organizace Volkssport, která byla obdobou německých oddílů SA a podléhala DNSAP. (NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6)

²⁹¹ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 170.

První fotografie člena rozšířené svazové rady DTV Konrada Henleina

V roce 1929 se Henleinovo jméno opět objevilo i v úředních spisech. Podle hlášení okresního úřadu v Aši se 15. listopadu 1929 kolem 22. hodiny shromáždil dav asi 200 osob před bytem Roberta Krautheima v Jahngasse v Aši a ztropil zde velký povyk. Účelem demonstrace bylo odradit Krautheima od prodeje stavebního pozemku firmě Baťa. Bylo vyvěšeno i několik plakátů, včetně šibenice s nápisem „*Na pranýř se všemi vlasti zrádci!*“ Po příchodu četnické hlídky se demonstranti rozutekli. Městská policie v Aši zjistila 11 účastníků shromáždění a podala na ně trestní oznámení pro veřejné násilí spáchané zlomyslným poškozením cizího majetku. Prezídium zemského úřadu v Praze k tomu uvedlo: „...*trestní řízení soudní proti hlavnímu demonstrantu Konrádu Heinlovi a spol. v Aši pro § 1 zákona o útisku jest pravoplatně skončeno. Podle došlého sdělení byli všichni obvinění rozsudkem okresního soudu v Aši ze dne 24. ledna 1930 dle § 259, č. 3 tr. ř. osvobozeni.*“²⁹² Okresní úřad v Aši udělil 35 účastníkům demonstrace v rámci administrativního trestního řízení pokuty ve výši 50 až 100 Kč.

Politizace DTV byla stále zjevnější, tento stav ostatně řešili i představitelé *Kameradschaftsbundu*. Ústy Konrada Henleina k tomu řekli: „*Pro nás turnery, platí přísný zákon: vzhůru do politických stran! ... Ten, kdo však je straníkem, nebo jím bude v tom smyslu, že se nestane nositelem silného svatého ducha turnerství v dané straně, nýbrž nositelem jednostranného ducha stranického v turnerské obci – bude vyloučen z našich řad jako zrádce turnerské myšlenky, jako popíratel národní jednoty.*“²⁹³ Prezídium zemského úřadu v Praze v situaci narůstající politizace DTV požádalo 11. července 1930 okresní úřad v Teplicích-Šanově, vlastním sídle vedení svazu DTV, o zevrubnou zprávu o dosavadní spolkové činnosti a zároveň o jeho stanovisko k používání stejnokrojů, které bylo povoleno pouze nepolitickým organizacím. V odpovědi uvedl velitel četnické stanice překvapivě: „*Oznamuji, že proti spolkové činnosti DTV nebylo zjištěno závad.*“ Rada politické správy v Teplicích-Šanově pak

²⁹² NA, PMV-AMV, k. 328, 225-328-19

²⁹³ HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein*. s. 50.

mimo jiné sdělil: „...podotýkám, že dle zdejšího názoru proti povolení není námitek.“²⁹⁴ Na benevolenci státní správy si tak vedení DTV rozhodně nemohlo stěžovat a záhy obdrželo opětně povolení k užívání stejnokrojů.

Turnerské stejnokroje

Přesto došlo na přelomu dvacátých a třicátých let k eskalaci napětí mezi představiteli státní správy a DTV, která byla spojena především s pořádáním Henleinem propagovaných takzvaných *Geländespiele*. Pod tímto názvem, znamenajícím *hry v krajině*, se skrývala branná cvičení prováděná podle vojenských řádů. Jejich součástí byl velmi často i výše popisovaný *boj o hůl*. Dne 29. září 1929 pořádal frymburský spolek *Turnverein Jahn* soutěž *Kampf um den Turnerstab*. Podle hlášení četnické stanice Frymburk proti sobě bojovaly turnerské spolky z Frymburka, Českého Krumlova (Krummau), Dolní Vltavice (Untermoldau), Horní Plané (Oberplan) a Chvalšín (Kalsching). Přípravy k celé akci probíhaly v utajení a turneři ve věku 17 až 25 let bojovali o cca 30 cm dlouhé hole černé a bílé barvy. Okresní úřad v Kaplici (Kaplitz) byl informován i o tom, že konáním cvičení vojenského charakteru, včetně pochodového a pořadového, překročil spolek své stanovy.²⁹⁵

O pár dnů později 13. října 1929 pořádala podle hlášení četnické stanice v Lázních Kynžvart (Königswart) Henleinova Chebská-Jahnova turnerská župa polní cvičení v okrese Mariánské Lázně (Marienbad). Boje o hůl se zúčastnilo na 450 turnerů z okresů Aš, Cheb, Falknov nad Ohří (Falkenau an der Eger), Žlutice (Luditz), Karlovy Vary (Karlsbad) a Mariánské Lázně. První skupina asi 250 mužů se 12. října večer

²⁹⁴ NA, ZÚ-pres 1921-30, k. 134, 207-134-22, 8/1/74/3

²⁹⁵ NA, PZÚ, k. 384, 207-384-13, 8/5/16/44

shromáždila v Lázních Kynžvart, kde přenocovala. Druhá skupina asi 200 mužů z okresů Mariánské Lázně, Karlovy Vary a Žlutice se stejného dne shromáždila v Mariánských Lázních. Dne 13. října se proti sobě obě skupiny přesouvaly až do místa střetu nad údolní přehradou u Wolfsteinu, kde došlo k *boji o hůl*. Všichni byli oblečeni v turnerském stejnokroji, na zádech měli batohy a někteří i dalekohledy a mapy. Každý měl cca 32 cm dlouhou hůl o průměru asi 4 cm, která se podobala gumovému obušku. Jedna skupina měla hole černé, druhá nebarvené. Při *boji o hůl* se každý jednotlivce snažil zmocnit hole protivníka. Zvítězila skupina, která měla více holí.²⁹⁶

A do třetice, podle zpravodajského hlášení zemského vojenského velitelství v Praze pořádal 20. října 1929 *Turnverein* z Jeřmanic (Hermannstal) a *Turnverein* z Jablonce nad Nisou cvičení v lese u Miliřů u Jeřmanic (Kohlstatt). Zpravodajci konstatovali, že: „*Cvičení se nelišilo od ostatních a zdá se, že jsou prováděna na základě směrnic vydávaných ústředím.*“²⁹⁷

Jednodušší obdobu této hry pořádal 22. září 1929 *Turnverein* z Hodkovic (Liebenau). Podle hlášení četnické stanice v Hodkovicích se hry zvané *Gelände Spiel*, podobající se vojenskému cvičení, účastnilo na 50 mladých turnerů. Při hře proti sobě manévrovaly dvě skupinky turnerů, které byly odlišeny červenými a bílými stužkami na záloktí. Námětem cvičení bylo pátrání po nepříteli. Při střetnutí se skupiny utkaly v boji o stužky. Komu byla stržena, byl považován za „mrtvého.“ Všichni zúčastnění byli v civilu, pouze župní náčelník Adolf Schwärmer měl turnerský kabát. Podle důvěrných zpráv, které četnictvo získalo, konali turneři podobné cvičení dvakrát do roka, na jaře a na podzim.²⁹⁸

V dubnu 1930 sdělil okresní úřad v Aši prezídiu zemského úřadu v Praze, že Chebská-Jahnova turnerská župa úřadu oznámila, že 11 turnerských spolků ašského okresu uspořádá v neděli 27. dubna na trati Hranice u Aše (Rossbach) – Aš – Hazlov (Haslau), tedy napříč ašským okresem, pochodové cvičení (*Gepäckmarsch*). Okresní úřad podal tuto zprávu vzhledem k tomu, že podobné cvičení dosud nebylo v tamním okrese pořádáno a předpokládal, že průvod čítající několik set osob v turnerských stejnokrojích bude působit dojmem vojenské formace. Podle následující zprávy se pochodové cvičení s 15kg zátěží uskutečnilo v okresech Mariánské Lázně, Teplá (Tepl), Aš, Falknov nad

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ Tamtéž.

²⁹⁸ Tamtéž.

Ohří a Cheb. Účastníci šli oproti původnímu předpokladu v tří až pětičlenných skupinkách oděni do turnerských stejnokrojů a s 15 kg písku v batozích.²⁹⁹

Ve spisu se zachoval vzácný snímek *Gepäckmarsche* z 27. dubna 1930

V květnu 1930 se vedení DTV obrátilo na ministerstvo národní obrany se žádostí o udělení dovolené pro členy DTV, konající vojenskou službu, za účelem jejich účasti na 3. spolkové slavnosti v Innsbrucku ve dnech 10. až 13. července 1930. Ačkoliv 2. (zpravodajské) oddělení Hlavního štábu nemělo tentokrát zásadních námitek, souhlasilo se zamítavým návrhem přednosty prezidiálního oddělení ministerstva národní obrany. Výsledkem tak byl dopis, kterým ministerstvo 16. června žádost zamítlo s odůvodněním, že se slavnost koná v době nejintenzivnějšího vojenského výcviku, který by byl narušen. Argumentem proti povolení byla i skutečnost, že se slavnost konala v zahraničí a udělená dovolená by musela být tudíž delší.³⁰⁰ Podle zprávy velvyslanectví ve Vídni se spolkové turnerské slavnosti v Innsbrucku zúčastnili ve velkém počtu i Němci z Československa. Jen z Chebu to bylo 55 mužů a 56 žen z *Turnverein Eger*. Z ostatních spolků karlovarské župy se zúčastnilo cca 650 osob,³⁰¹ z libereckého okresu dokonce více než 1.000 osob.³⁰²

Další velkou akcí Chebské-Jahnovy turnerské župy byla slavnost pořádaná v Aši 1. června 1930 při příležitosti odevzdání nového spolkového praporu ašskému spolku *Turnverein Jahn*. Součástí slavnosti byl i průvod městem a veřejné cvičení na cvičišti

²⁹⁹ NA, PZÚ, k. 349, 207-349-11, 8/5/3

³⁰⁰ VHA, MNO Pres, k. 8656, 68 4/6

³⁰¹ NA, PZÚ, k. 369, 207-369-10, 8/5/12/36

³⁰² NA, PMV-AMV, k. 949, 225-949-3

spolku. Slavnost proběhla za účasti 236 turnerů a 134 turnerek. Řečník Friedrich R. Zenker z *Turnvereinu* v saském Plavně mimo jiné řekl: „*Jest to již třetí prapor, který se svítí během těch několika let po světové válce v této župě. Leží mezi tím roky, ale situace se zatím ještě nezměnila. Důkazem toho jest i tento prapor, na kterém bylo provedeno několik úprav, až konečně vyhovoval požadavkům úřadů. ... Prapor tento je jen praporem z nouze, musíte jej však nésti v duchu Jahnově, neb duch Jahnův jest duch německý. Mládeži, bratři, sestry! Budtež tvrdí a neúprosní, tak neúprosní jako ocel, jako ruda a jen tak a v duchu Jahnově noste tento prapor. Slibujete?* (přítomní sborově odpověděli „*Ja, wir wollen*“). *Neste prapor v duchu Jahnově, Bismarkově, Schönererově, těchto velikánů německého národa. Ihr habt kein Vaterland.*“ Při této větě byl řečník napomenut dohlížečícím komisařem politické správy.³⁰³

Z dochovaných zpráv vyplývá, že Chebská-Jahnova turnerská župa skutečně po příchodu Henleina a jeho souputníků z *Kameradschaftsbundu* doslova překypovala aktivitou. Jednotlivé akce se ale vyznačovaly stupňujícím se protistátním zaměřením. Konflikty vyvrcholily v průběhu cvičení, pořádaného 27. srpna 1930 u Hranic v Čechách. Okresní úřad v Aši povolil župě zastoupené Konradem Henleinem pořádání *Geländespiele* pouhé dva dny před jejich uskutečněním. Cvičení začalo 27. srpna v 16 hod., kdy přišlo do Hranic od Aše 31 mužů oblečených většinou do civilního oděvu. Každý byl obtěžkán batohem naplněným pískem. Pochodovalo se v sevřené formaci ve čtyřstupu. Ve večerních hodinách se spolu s cca 75 členy *Turnverein Rossbach* zúčastnili boje v okolních lesích, při nichž proti sobě obě skupiny manévrovaly a tleskáním znázorňovaly střelbu. Při závěrečném vyhodnocení v Hranicích řekl jeden z řečníků: „*Když se nám brzy podaří strhnout řetězy, povoláme vás a potom bude každý vědět, kde má stát.*“³⁰⁴ Podle stanoviska okresního úřadu v Aši se hry nijak nelišily od řádného vojenského výcviku. Cvičení řídil Konrad Henlein a Karl Frank mladší z Hranic. Vzhledem k výše uvedenému výroku bylo 4. října 1930 podáno na všechny tři řečníky, tj. Henleina, Franka a studenta Wenera Pohla ze Střekova (Schreckenstein) trestní oznámení Okresnímu soudu v Aši pro rušení obecného míru a pro přestupek spolkového zákona. Henlein i Frank udali, že větu pronesl Pohl. Daleko horší následky ale mohl mít konflikt, při němž byla v pozdních večerních hodinách hlídka finanční stráže konající službu zastavena zvoláním „*Halt, wer da?*“³⁰⁵

³⁰³ NA, PZÚ, k. 349, 207-349-11, 8/5/3

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ NA, PMV 1931-35, k. 949, 225-949-3, X/T/25

Již 22. září 1930 požádala Chebská-Jahnová turnerská župa okresní úřad v Aši o povolení pořádání župních *Geländespiele*, které se měly konat ve dnech 4. a 5. října. Podle programu měly spolky z turnerských okresů Cheb, Mariánské Lázně a Kynšperk nad Ohří pochodovat k přenocování do Libštejna (Liebenstein), z ašského okresu pak do Dolních Pasek (Nieder Reuth) a Verněřova (Wernersreuth). V noci měly provádět výzvědná, hlídková a nájezdná cvičení. Druhý den pak měly postupovat proti sobě a svést *boj o tyč*. Na závěr měly jít s hudbou do ašské *Turnhalle*, kde mělo proběhnout vyhodnocení a společenská zábava. Vedením her byl pověřen Konrad Henlein.³⁰⁶ Inspektorát finanční stráže v Hazlově vyzval okresní úřad v Aši po zkušenostech z Hranic, aby byly vojenské hry turnerských spolků zakázány nebo povoleny pouze ve dne. V noci by totiž hrozil konflikt s finanční stráží, která hlídala pohraniční oblast, což by mohlo vést k použití zbraně. Dne 1. října 1930 proto okresní úřad v Aši podobná cvičení zakázal z důvodu ohrožení veřejné bezpečnosti a veřejného blaha (§ 6 zákona shromažďovacího ze dne 15. listopadu 1867 č. 135) s odůvodněním, že značně ztěžují práci finanční stráže a mohla by být ohrožena i bezpečnost účastníků cvičení. V odůvodnění se též uvádělo: „...je patrné, že župní turnerský spolek nemíní použití znalosti vojenského výcviku k obhajování tohoto státu, nýbrž právě proti státu.“³⁰⁷

Tento zákaz ohrožoval činnost DTV natolik, že 10. října 1930 vznesl proti rozhodnutí okresního úřadu v Aši interpelaci senátor za DNSAP Ernst Teschner. Uvedl v ní, že turnerská župa je podle bodu 3 svých stanov, schválených zemským úřadem v Praze 13. ledna 1930, oprávněna konat pochodové hry (*Geländespiele*) a prováděla je opětovně v letech 1927, 1928 a 1929, aniž by úřad shledal příčinu k jejich zákazu: „*Ministerstvo školství a národní osvěty stejně jako ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy obrátilo svými výnosy zvláštní zřetel k povznesení tělesné zdatnosti mládeže všech národů tohoto státu, které se děje nejen v zájmu ozdravení a tělesné zdatnosti, nýbrž také za tím účelem, aby se vojsku dostalo zdravého, upotřebitelného dorostu. Ministerstvo národní obrany zabývá se od několika let myšlenkou zavést předvojenskou výchovu ve státě a stane-li se tento úmysl zákonem, patří k tomuto výcviku také pořádání pochodových her (Geländespiele), které již mnohé tělocvičné a sportovní spolky postavily do služeb povznesení tělesné zdatnosti, aniž by byly postiženy šikanujícími zákazy. Podle prostého rozumu, měli bychom se domnívat, že by ministerstvo národní obrany mělo být tělocvičným a sportovním spolkům vděčno za tyto*

³⁰⁶ NA, PZÚ, k. 349, 207-349-11, 8/5/3

³⁰⁷ NA, PMV 1931-35, k. 949, 225-949-3, X/T/25

snahy, ježto přece vycházejí vstříc úmyslu státu. Místo toho tytéž úřady šlapou nohama po úředně schválených stanovách, a proti německému tělocviku v tomto státě zaujímá se stanovisko, které jej netoliko omezuje, nýbrž takovými opatřeními těžce poškozuje.“

O měsíc později k tomu okresní úřad v Aši uvedl, že část hry na svém území zakázal i okresní úřad v Chebu. Na kritiku, že dříve byly hry povolovány, úřad uvedl, že respektoval schválené stanovy spolku, dokud nebyl nucen z důvodu žádosti inspektorátu finanční stráže vydat zamítavé stanovisko. Uvedl, že prostor „bojiště“ byl od státní hranice vzdálen pouze 1,5 až 2 km a nelze si představit, že by v noci v takovéto blízkosti hranice operovaly stovky osob. Na základě cvičení v Hranicích se okresní úřad v Aši navíc domníval, že tyto hry byly pouze záminkou k umožnění vojenského výcviku, který DTV považoval za součást výchovy svých členů. Z projevu jednoho z řečníků bylo navíc patrné, že DTV nemíní použít znalosti vojenského výcviku k obhajobě tohoto státu, nýbrž právě naopak proti státu. O tom svědčil i již uvedený případ slavnosti odhalení praporu spolku *Turnverein Jahn* v Aši 6. června 1930, na níž jeden z řečníků řekl: *„Ihr habt kein Vaterland.“*

Dle novinářských zpráv se cvičení mělo zúčastnit více než 800 osob. To podle okresního úřadu v Aši přesahovalo stanovami vytyčené meze spolkové činnosti a nemohlo být považováno za součást tělocviku. Naopak bylo patrné, že se podobnými cvičeními vytváří z DTV uniformovaný sbor rozdělený a vycvičený podle vojenského způsobu. Ašský úřad se oprávněně domníval, že vzhledem k nepříznivému postoji k československému státu by mohl být využit k protistátním účelům. Jako povinnost státní správy vnímal preventivní zabránění vytvoření podobných sborů: *„Utvoření mohutné, jednotně vstrojené a vojensky vycvičené korporace mladých mužů v pohraničí a zejména v kraji chebském, jest za dnešních poměrů ohrožením veřejného blaha a bezpečnosti.“*³⁰⁸ Odpověď dotčených ministrů z 11. února 1931 na uvedenou interpelaci uváděla, že se úřady obávaly ohrožení veřejné bezpečnosti a veřejného blaha. Okresní úřad v Aši byl navíc nucen zvážit nevhodné místo akce v blízkosti státní hranice.³⁰⁹

Ačkoliv si tedy již mnozí úředníci státní správy uvědomovali, kam směřuje vývoj DTV a jaký je jeho pravý cíl, neplatilo to zdaleka všeobecně. Výše zmiňované povolení k používání stejnokrojů muselo potvrdit ještě ministerstvo vnitra, které tak učinilo 11.

³⁰⁸ NA, PZÚ, k. 349, 207-349-11, 8/5/3

³⁰⁹ NA, PMV-AMV, k. 949, 225-949-3

září 1930.³¹⁰ Stejně tak, když si 26. října 1930 požádal o povolení pořádat *Geländespiele* spolek DTV v Německém Jablonném, bylo mu vyhověno. Okresní úřad v Německém Jablonném si nebyl zcela jist, zda může toto povolení vydat, a požádal zemský úřad o pokyny. Telefonicky mu bylo sděleno, že podobná cvičení dosud zakázal pouze okresní úřad v Aši, neboť měla probíhat v celním pásmu a mohlo dojít k nedorozumění, případně k použití zbraně. Pod záznamem o tomto telefonickém rozhovoru je tužkou připsána poznámka: „*OÚ Něm. Jablonné bude tedy toto cvičení trpěti.*“³¹¹

Počátkem listopadu 1930 vyzvalo prezídium zemského úřadu v Brně všechny okresní hejtmany, aby bedlivě sledovali činnost turnerských spolků. Podle došlých zpráv totiž zjistilo, že v poslední době pořádaly cvičení ve volné přírodě, tzv. *Geländeübungen*, kterým se snažily dodat vojenský charakter. Ve vojenských tvarech cvičily rozvíjení rojnic, zteče a útoky jednotek proti sobě. V některých uvedených spolcích se údajně pod názvem *Sturmabteilungen* tvořily i zvláštní oddíly, které se zabývaly výhradně těmito cvičeními.³¹²

V listopadu 1930 se dostal Henlein ke své nelibosti opět do popředí zájmu úřadů. Zemské četnické velitelství v Praze obdrželo hlášení velitele četnické stanice v Lubech u Chebu (Schönbach), jenž zjistil, že stranou DNSAP byly pro její vybrané členy rekrutující se z DTV pořádány v Aši zvláštní cvičitelské kurzy pod vedením učitele tělocviku Konrada Henleina. Kurzy byly podle hlášení šestiměsíční a „...*mají za účel vychovávat buditele němectví v pohraničí.*“ Podle hlášení byli frekventanti kurzů cvičeni vojensky, jak teoreticky tak prakticky a byli vychováváni jako instruktoři a vedoucí budoucích zamýšlených vojenských formací. Po celých šest měsíců bydleli v Aši, navštěvovali přednášky na tamním gymnáziu a museli složit zkoušky z nižší střední školy, aby získali právo učit ve veřejných tělocvičných ústavech. Do kurzů byli údajně vysíláni především úplně nemajetní, ale inteligentní a obětaví členové DTV, kteří patřili mezi výborné cvičence. Náklady spojené s kurzem mělo zcela hradit vedení DNSAP. Po absolvování kurzu mělo být každému určeno místo, na něž byl okamžitě odeslán.

³¹⁰ NA, ZÚ-pres, 1921-30, k. 134, 207-134-22, 8/1/74/3

³¹¹ NA, ZÚ-pres, 1921-30, k. 397, 207-397-11, 8/5/23/32

³¹² NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-5

Informace četníků musel uvést na pravou míru okresní úřad v Aši, který sdělil, že se nejednalo o kurzy DNSAP, ale o kurzy organizované DTV. Velitel četnické stanice v Lubech měl patrně na mysli právě probíhající první cvičitelský kurz (*Turnlehrer-kurs*) v ašské *Turnhalle*, kde se frekventanti vzdělávali na učitele tělocviku. Již v srpnu 1928 pověřila svazová rada DTV Henleina vypracováním nových zásad pro přípravu cvičitelského sboru a dalších činovníků DTV.³¹³ Co víc si mohli představitelé *Kameradschaftsbundu* přát?

Výsledkem jejich práce byla ústřední turnerská škola sídlící v Aši, která se měla stát v duchu Spannovy ideologie místem zrodu nové „vrstvy vůdců“. První kurz, který byl vypsán ve všech německých novinách, začal 15. srpna 1930 a měl trvat do července 1931. Mohli se ho zúčastnit turneři z celé ČSR, ale přijetí bylo podmíněno zvláštními tělocvičnými schopnostmi a nadáním, které prověřila osmidenní zkouška pod vedením Konrada Henleina. Přijetí bylo rovněž podmíněno doporučujícím dopisem příslušného turnerského spolku. V kurzu byly nacvičovány především tělesné cviky pro muže, ženy a děti, dále zdravotní, dějiny tělocviku, německé dějiny, všeobecné vzdělání, lyžování, bruslení, plavání, národní tance apod. Frekventanti byli ubytováni v ašské *Turnhalle*. Ti zcela nemajetní obdrželi půjčku od vedení DTV v Teplicích-Šanově a později ji měli po malých částkách vrátit zpět. Absolventi obdrželi vysvědčení opravňující nastoupit stálé místo učitele tělocviku v kterémkoliv turnerském spolku. Předpokládalo se, že všech pět frekventantů prvního kurzu dostane okamžitě místa.

V Aši byly pravidelně každoročně pořádány také osmidenní kurzy pro cvičitele turnerských spolků. Dvakrát do roka byl pořádán i jednodenní sraz funkcionářů Chebské-Jahnovy turnerské župy, tzv. *Turnwarte* a *Turnübungsleiter*, kteří nacvičovali nové cviky, aby bylo cvičení v celé župě jednotné. Srazy probíhaly v různých městech župy. Podle hlášení okresního úřadu v Aši se zatím poslední takovýto sraz uskutečnil 9. listopadu 1930 v Aši. Účastníci pochodovali při této příležitosti od nádraží v sevřených formacích bez úředního povolení a na svolavatele Konrada Henleina bylo proto 11. listopadu učiněno trestní oznámení Okresnímu soudu v Aši pro přestupek shromažďovacího zákona.³¹⁴

Ačkoliv se zpráva o úzkém propojení DTV a DNSAP nepotvrdila, v samém závěru roku 1930 se rozhodně nejednalo o informaci ojedinělou. Přednosta okresního úřadu ve

³¹³ HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein*. s. 50.

³¹⁴ NA, PZÚ, k 349, 207-349-11, 8/5/3

Falknově nad Ohří informoval 24. října 1930 prezídium zemského úřadu v Praze, že se v tomto okrese hakenkreuzleři sblíží s turnerskými organizacemi. *Völkischer Tag* ve Falknově se podle zprávy ve dnech 2. až 4. srpna 1930 zúčastnilo na 10.000 hakenkreuzlerů ve stejnokrojích (žlutých čepicích, žlutých košilích, dlouhých modrých kalhotách a kožených páscích). V tomto případě se ovšem evidentně jednalo o příslušníky *Volkssportu*, tedy polovojenské organizace DNSAP, o níž teprve bude řeč. Zpráva rovněž uváděla, že komunisté houfně přestupují k hakenkreuzlerům, jelikož zde byla komunistická strana po stávce sklářů v rozkladu a DNSAP jim navíc vyplácela podporu v nezaměstnanosti.³¹⁵

Plakát na *Völkischer Tag* ve Falknově

Zjevně informovanější byl v otázce DNSAP a uniformovaných sborů okresní úřad v České Lípě, který 1. prosince 1930 sděloval prezídiu zemského úřadu v Praze, že k německo-árijským turnerským spolkům přísluší, kromě členů DNSAP, především členové DNP, ale i křesťanští sociálové a agráři. Zneužívání turnerských spolků ke stranickým účelům DNSAP by tak podle něj narazilo na odpor ostatních stran. DNSAP byla navíc podle zprávy podporována především stranickou sportovní organizací *Volkssport*, jejímž členům bylo nošení sportovního úboru úředně povoleno.³¹⁶

³¹⁵ NA, PZÚ, k. 361, 207-361-1, 8/5/8/1

³¹⁶ Tamtéž.

Závěrem této kapitoly lze konstatovat, že na přelomu dvacátých a třicátých let došlo k jisté eskalaci napětí mezi správními úřady a DTV. Souviselo to především s pořádáním branných cvičení, která propagoval zejména Konrad Henlein. Zostřený přístup úřadů k DTV měl ale zatím pouze lokální charakter a na celkovém vztahu státních orgánů k DTV se prakticky neprojevoval. Již v této době se ale naplno projevila neschopnost státních úřadů zaujmout jednotné stanovisko. Zatímco Hlavní štáb československé branné moci nahlížel díky zpravodajským informacím na činnost DTV velmi nedůvěřivě, ostatní úřady rozhodovaly případ od případu a ne vždy právě nejšťastněji.

Výjimečná symbióza konce dvacátých let. Turneři (vpravo) a legionáři doprovázejí 20. června 1928 automobil prezidenta Masaryka při průjezdu Valticemi

4.4 KAUKZA SPOLKOVÉ PRAPORY II.

Jestliže ve dvacátých letech byly hlavním úskalím v otázce spolkových praporů použité barevné kombinace, závěr dvacátých let a především léta třicátá přinesla fenomén používání a zakazování praporů s hákovými kříži.

Jak bylo uvedeno již v kapitole 3.4, prapory s turnerským znakem čtyř *F*, znamenajících Jahnovo heslo „*Frisch, Fromm, Fröhlich, Frei*“ („svěží, zbožný, radostný, svobodný“) v podobě připomínající hákový kříž, se objevily již v roce 1923. Znak měl ale dvě možné podoby. Pokud byla písmena umístěna horní částí k sobě, byl znak zcela nezávadný. Pokud byly ve středu kruhu spodní části písmen, vytvářel de facto zdvojený hákový kříž.

Zatímco turnerský spolek v Mariánských Lázních používal v roce 1925 tradiční znak ...

... chebský spolek měl ve znaku turnerská *F* ve tvaru hákového kříže

V roce 1923 skončila diskuze o významu takto spojených písmen *F* stanoviskem ministerstva vnitra, které bylo zasláno zemské správě politické v Brně dne 21. června 1923. Uvádělo se v něm, že se nejedná o lomený kříž a proti užívání navrženého praporu tudíž není námitek.³¹⁷ Již o měsíc dříve navíc výnos prezidia ministerstva vnitra č. 31595/5 ze dne 4. května 1923 upozornil zemské správy politické v Praze, Brně a Opavě, že proti používání hákového kříže je možné zakročit pouze tehdy, když je ho

³¹⁷ NA, MV-stará registratura, k. 177, 9/10/53

užíváno s jasným úmyslem demonstračním a provokativním.³¹⁸

Tomu odpovídalo i používání této varianty znaku, který byl původně znakem rakouského spolku *Turnerbund 1919*, svazem DTV. Zatímco v roce 1920 ještě nesl tiskový orgán DTV *Turnzeitung des Deutschen Turnverbandes* tradiční znak, v lednu 1924 se na titulní straně přílohy tohoto časopisu pro mládež *Jungtum* objevila podoba znaku ve tvaru hákového kříže.

Titulní strana *Jungtum* z ledna 1924

Od tohoto okamžiku byl tento znak používán přesně v duchu rozhodnutí prezidia ministerstva vnitra z května 1923, tedy tak, aby nepůsobil demonstračním nebo provokativním dojmem a nemohlo dojít k jeho zákazu. Až do roku 1931 tak zůstala titulní strana *Turnzeitung* vyhrazena tradičnímu turnerskému kříži. Výjimku představovalo pouze lednové číslo z roku 1930 s novoročním blahopřáním a předsádky svázaných ročníků. Jiná situace panovala v případě jednotlivých spolků a žup DTV. Zde patrně rozhodovala politická orientace vedoucích představitelů. Tak mohl například v roce 1925 používat *Turnverein Eger* hlavičkový papír se znakem v podobě hákového kříže a *Deutscher Turnverein Marienbad* s tradičním znakem.

K významné změně používání znaku ve tvaru hákového kříže došlo v průběhu roku 1931. Zatímco 12. číslo *Turnzeitung* z 15. června 1931 mělo na titulní straně ještě klasický turnerský kříž, číslo 13. z 1. července již bylo opatřeno obdobou hákového kříže.

Přelomovým obdobím se stal rok 1932, kdy vznikla celá řada vyhlášek, výnosů a nařízení zabývajících se symbolikou hákových křížů. Okresní úřad v Děčíně vydal 15. února 1932 vyhlášku, v níž zakázal z důvodů zachování veřejného klidu a pořádku veřejné používání, vyvěšování a každé jiné uplatňování hákového kříže. Dodržování

³¹⁸ NA, PMV-AMV, k. 340, 225-340-69

zákazu kontroloval natolik přísně, že v září 1932 dokonce potrestal členy DNSAP účastníci se sjezdu mládeže, kteří se prokázali členskou legitimací s hákovým křížem.³¹⁹

Prezídium ministerstva vnitra vydalo po delším otálení 23. března 1932 výnos č. 5179, který říkal, že je třeba zakročit proti veřejnému používání a vyvěšování hákového kříže v jakémkoliv tvaru a obměně. Tento zákaz byl postupně vydán všemi okresními a státními policejními úřady a až na Podkarpatskou Rus se stal všeobecně platným.³²⁰

V odůvodnění k vydání výnosu ministerstvo uvedlo, že se oproti výnosu ze 4. května 1923 v poslední době stalo přímo notorickou skutečností, že veřejné používání hákového kříže je veřejností pocíťováno jako demonstrační a provokativní čin. „*Aby se předešlo tomuto stálému nebezpečí a hledíc ku ideám, jež nositele skobových křížů často ovládají, zrušuje ministerstvo vnitra svůj shora citovaný výnos...*“³²¹ Ministerstvo současně vyzvalo úřady, aby neprodleně zakročily proti veřejnému užívání, vyvěšování a každému jinému uplatňování hákového kříže. Zákazy umožňoval článek 3 zákona o organizaci politické správy č. 125/1927.

Dalším výnosem z 6. května 1932 č. 7065 se pak prezídium ministerstva vnitra vypořádalo i s turnerskými spolky. Podle tohoto výnosu bylo možné používat turnerské odznaky se čtyřmi *F* pouze v podobě, která se přesně shodovala s úředně schváleným vzorem odznaku. Proti používání jiné podoby odznaků mělo být zakročeno. Výnos říkal, že nelze trpět především používání turnerského odznaku, v němž tvoří čtyři *F* podobu blízkou hákovému kříži.³²²

O to překvapivěji působí 7. číslo *Turnzeitung* z 1. dubna 1932, které informovalo, že zákaz hákového kříže se nevztahuje na svazový znak DTV. Všichni členové DTV byli ujištěni, že na znak DTV ve „*smyčkové*“ formě, schválený výnosem zemského úřadu v Praze z 25. června 1929 a zemského úřadu v Brně z 24. srpna 1929, není nahlíženo jako na zakázaný hákový kříž. Označování znaku DTV za obdobu hákového kříže svalovaly *Turnzeitung* na židovský tisk.

Nedělní list uveřejnil 11. června 1933 v této souvislosti článek *Provokační psiny těch státotvorných*, v němž upozornil právě na používání zakázaného hákového kříže turnery, kteří mu dali podobu čtyř turnerských *F*: „...*Přinášíme poučný obrázek. Je to plakát, visící na nárožích „české“ Jihlavy. S úředním svolením a po censuře. Zve*

³¹⁹ NA, PMV-AMV, k. 719, 225-719-17

³²⁰ NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-6

³²¹ NA, PMV-AMV, k. 340, 225-340-69

³²² NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-5

*k turnerské slavnosti a cvičení. Mezi čtyřmi dubovými listy germánstva vidíme podivný znak ... Onen podivný znak je prostě zakázaný hakenkrajc...*³²³

Používání svazového znaku DTV v podobě hákového kříže bylo v dalším období značně selektivní. Na žádostech úřadům bylo většinou používáno razítko s tradičním znakem. Na bráně žatecké turnerské slavnosti v roce 1933 se naopak „skvěl“ obrovský znak v podobě hákového kříže.

Brána žatecké turnerské slavnosti

V červenci 1934 sdělilo prezídium zemského úřadu v Praze DTV, že zemské úřady v Praze a Brně povolily svého času používání odznaku, který ale vykazuje nápadnou podobnost s hákovým křížem. Prezídium uložilo DTV, aby do šesti týdnů svůj znak změnil a pokud tak neučiní, bude původní schválení používání znaku odvoláno.³²⁴ Ve skutečnosti se ale objevoval znak ve tvaru hákového kříže na titulní straně *Turnzeitung* až do konce roku 1936. Teprve prosincové číslo přineslo opět návrat k tradičnímu kříži, který byl následně používán až do září 1938.

³²³ VÚA-VHA, MNO Pres, k. 10565, 15421-68 14/24

³²⁴ NA, PMV-AMV, k. 949, 225-949-2

Hlavička *Turnzeitung* z prosince 1936

Souviselo to s novou zákonnou normou, která byla vytvořena právě pro podobné případy. Jednalo se o zákon č. 269/1936 o užívání vlajek, znaků, a jiných symbolů, jakož i stejnokrojů a odznaků a o opatřeních proti závadným označením. V § 18, věnovaném zákazu nepřipustných odznaků, se říkalo: „

1. *Zakázáno je veřejně nositi odznaky, jimiž se projevuje smýšlení čelící proti vzniku, samostatnosti, celistvosti, jednotnosti nebo demokraticko-republikánské formě Československé republiky.*

2. *Okresní úřad zakáže pro svůj obvod veřejně nositi takové odznaky, jichž nošením by byl ohrožen veřejný klid a pořádek nebo veřejná mravnost. Je-li takového zákazu zapotřebí v obvodech více okresních úřadů, může jej vydati zemský úřad pro svůj obvod nebo jeho část.*³²⁵

Zákon se obšírně věnoval i používání praporů a stejnokrojů organizacemi typu DTV.

Mezitím se ale začal v rámci problematiky používání praporů odvíjet daleko zajímavější příběh. Dne 16. března 1933 oznámilo německé velvyslanectví v Praze nótou ministerstvu zahraničních věcí, že nařízením německého říšského prezidenta ze dne 12. března 1933 byla černo-bílo-červená vlajka spolu s vlajkou s hákovým křížem prohlášena za oficiální státní vlajku německé říše.³²⁶ Tato informace ovšem znamenala, že by podle platné legislativy v Československu nemohla být používána státní vlajka sousedního státu. Dne 10. ledna 1934 sdělilo ministerstvo vnitra v této souvislosti ministerstvu zahraničních věcí a předsednictvu ministerské rady, že používání nynější oficiální vlajky německé říše by bylo možné připustit pouze v těch případech, kdy to

³²⁵ Zákon č. 269/1936 o užívání vlajek, znaků, a jiných symbolů, jakož i stejnokrojů a odznaků a o opatřeních proti závadným označením.

³²⁶ NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-6

nezbytně vyžaduje mezinárodní povinnost.³²⁷ O měsíc později 23. února 1934 zakázalo německé ministerstvo vnitra na základě zákazu používání německé státní vlajky s hákovým křížem v Československu privátní předvádění československé vlajky a nošení odznaků v československých barvách. Předměty, které by byly přes tento zákaz používány, měly být policejně zabaveny.³²⁸

Jen o pár dní později 5. března 1934 informoval československý konzulát v Lipsku ministerstvo zahraničních věcí, že se vzhledem k zakazu československé vlajky v Německu správa veletržního domu Praga dotázala u lipského veletržního úřadu, zda může vztyčit československou vlajku. Policejní prezídium v Lipsku nejprve 1. března povolení udělilo, aby je 3. března zrušilo s odvoláním na výslovný zákaz ministerstva vnitra.³²⁹ Ještě téhož měsíce 28. března 1934 došlo v Československu k dohodě, podle níž bylo možné používat říšskoněmeckou státní vlajku v případech, kdy bylo obvyklé užívání cizích státních vlajek. Následně byl v Německu odvolán zákaz používání československých státních vlajek a státních barev z 23. února 1934.³³⁰ V dubnu pak ministerstvo zahraničních věcí došlo k názoru, že by bylo třeba připustit i používání trojúhelníkového praporku německého autoklubu na německých autech. Definitivním koncem déle než rok trvající „vlajkové mezinárodní krize“ se stal výnos prezidia ministerstva vnitra č. 9593 z 29. května 1934, který říkal, že zákaz černo-bílo-červených barev a hákového kříže nemá být nadále uplatňován v případě říšskoněmecké státní vlajky, pokud je jí použito v případech, kdy je užívání cizích státních vlajek obvyklé. Zneužívání říšskoněmecké vlajky a symbolů pro vnitřní politické demonstrace ale nemělo být v žádném případě trpěno. V takovém případě zůstávaly v plné platnosti dřívější zákazy.³³¹

Zájem úřadů ale vyvolávalo i používání nejrůznějších spolkových stejnokrojů. Dne 18. června 1931 se uskutečnila porada ve věci spolkových stejnokrojů za účasti představitelů jednotlivých složek Hlavního štábu i představitele Kanceláře čs. legií a Památníku osvobození. Poradu svolalo 1. oddělení prezidia ministerstva národní obrany. Výsledkem byla směrnice, která mimo jiné stanovila, že spolkové stejnokroje nesmí být barvy khaki, „*pohlavní pokrývka, kterou může býti též měkký klobouk, nesmí býti tvaru používaného v býv. rak.-uh. monarchii a v sousedních státech vojskem.*“ Zakazovalo se

³²⁷ NA, PMV-AMV, k. 1182, 225-1182-3

³²⁸ Tamtéž.

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-6

³³¹ Tamtéž.

rovněž používání tzv. dohodových opasků a výložek na límci. Pokud žádosti spolků nespadaly do rámce stanovených směrnic, měly být posouzeny ministerstvem národní obrany. Ministerstvo zjistilo, že mnohé ze spolků a korporací nosí ve skutečnosti stejnokroje a jejich součásti totožné nebo podobné vojenskému stejnokroji a doporučilo, aby politické úřady zjednaly nápravu.³³²

Další samostatnou kapitolou se postupně stávalo používání tzv. německého pozdravu „*Heil Hitler*.“ Dne 2. října 1935 v této věci sdělilo prezídium zemského úřadu v Brně všem okresním hejtmanům, že se v poslední době případy jeho používání vyskytují stále častěji a podle názoru nejvyššího soudu by tento výrok mohl za určitých okolností zakládat skutkovou podstatu přečinu podle § 14 zákona na ochranu republiky.³³³

³³² VHA, MNO Pres, k. 10248, 14826-81 1/8

³³³ Tamtéž.

5. NĚMECKÁ MLÁDEŽ PROTI REPUBLICE

(NEGATIVISTICKÉ TĚLOVÝCHOVNÉ A PARAMILITÁRNÍ ORGANIZACE STOJÍCÍ MIMO DTV)

5.1 NATIONALSOZIALISTISCHER JUGENDVERBAND

V meziválečném Československu působilo celé spektrum nejrůznějších organizací mládeže. Byly mezi nimi jak nadstranické spolky tak takové, které tvořily integrální součást politických stran. V obou těchto kategoriích se nacházely organizace odmítající existenci Československa a hlásící se k negativistickému proudu sudetoněmecké politiky. Jména některých již dnes téměř nikomu nic neříkají, na druhou stranu mezi ně patří například i svaz *Volkssport*, který ve své době plnil titulní strany českých i německých deníků. Většinu členské základny všech uvedených organizací ve třicátých letech postupně převzal svaz DTV. V boji o jeho ideový základ, který se rozpoutal ve druhé polovině třicátých let, sehráli nově příchozí významnou roli.

První z organizací, o nichž se zmíníme, byl *Nationalsozialistischer Jugendverband* (dále *NS Jugendverband*). Jeho vytvoření bylo vzato na vědomí výnosem ministerstva vnitra ze dne 12. prosince 1919 č. 31.350/6. Účelem spolku byla podle stanov ochrana hmotných a sociálních zájmů členů (německých mladistvých dělníků obojího pohlaví) všemi zákonnými prostředky s výslovným vyloučením politické činnosti.³³⁴ Upravené stanovy pak byly vzaty na vědomí výměrem ministerstva vnitra ze dne 28. května 1924.³³⁵ Zcela v nich scházelo ustanovení o zřizování krajských vedení a o používání praporu nebo odznaku. V obou uvedených případech tak spolek neměl k jejich užívání žádné oprávnění.

Oběžník jednoho z „právně neexistujících“ krajských vedení, v tomto případě *Nordostböhmen*, z 28. září 1923 se věnoval opatřením ve věci *Ordnerabteilungen* strany DNSAP: „Pozor: Členové *NS Jugendverbandu*, kteří byli až dosud činní v *Ordnerabteilungen* strany a nedovršili 21 let, jsou na základě rozhodnutí krajského vedení z 26. září 1923 své služby zproštěni. Vedoucí skupin odpovídají krajskému vedení za striktní dodržení tohoto nařízení. Mladí od 18 do 21 let, kteří dosud působili

³³⁴ NA, PZÚ, k. 375, 207-375-4, 8/5/14/2

³³⁵ NA, PZÚ, k. 481, 207-481-1, 8/1/53/10

v *Ordnerabteilungen* budou přijati do budovaných sportovních oddílů NS Jugendverbandu a mohou být využiti v propagandistické službě. Nošení pásek O.T. je při výletech a podobných akcích přísně zakázáno. O.T. pásky je možné nosit jen na příkaz vedoucího *Ordnerabteilungen*.“³³⁶ O měsíc později sděloval oběžník krajského vedení, že se na příští rok připravuje kurz pro vedoucí sportovních oddílů a na zimu lyžařské srazy. Od 2. prosince do 27. ledna 1924 probíhal každou neděli výchovný *Völkischer* kurz, do nějž každá skupina vyslala alespoň dva zástupce, kteří absolvovali školení na téma dějiny vlasti, dějiny hudby, dějiny ženy, rasová otázka, dějiny filozofie péče o tělo atd.³³⁷

Stejně jako pozdější a známější *Volkssport*, měl i *NS Jugendverband* plnit propagační funkci ve prospěch DNSAP. K tomu ovšem bylo bezpodmínečně třeba stejnokrojů a vlajek. Používání stejnokroje bylo svazu *NS Jugendverband* úředně povoleno v roce 1924 a reakce na sebe nenechaly dlouho čekat. Okresní správa politická v Chebu hlásila již v květnu 1924, že 29. března 1924 přitáhla na schůze pořádané DNSAP v Plesné (Fleissen) a Lubech u Chebu skupina mladých příslušníků strany z Chebu ve vyrovnaném útvaru s praporem s hákovým křížem. Oděni byli do stejnokrojů tvořených koženými kamašemi, jezdeckými kalhotami, šedou blůzou, koženým opaskem a koženou čapkou s odznakem hákového kříže. Na levém rukávu měli pásku s označením *Truppe 3a*. Podobně vystupovali mladí příslušníci DNSAP i v Sušici (Schüttenhofen). Prezídium zemské správy politické v Praze usoudilo, že: „DNSAP zjevně buduje ze svých mladších členů uniformované oddíly vojenského rázu, pravděpodobně podle vzoru Hitlerových úderných formací v Bavorsku“³³⁸ a žádalo o neprodlené hlášení jakýchkoliv podobných aktivit a o zakročování podle § 11 ministerského nařízení ze dne 26. února 1917 č. 79 ř. z.

The image shows a membership declaration form for the Nationalsozialistische Partei (Nazi Party) in the district of Wadlitz a. N. The form is titled 'Beitritts-Erklärung' (Membership Declaration) and is part of the 'Jugendverband' (Youth League). The form contains the following handwritten information:

- Name: Rudolf Pötker
- Profession: Professor
- Residence: Wadlitz am Moosberg 12
- Birth Date: 29.10.1906
- Signature: Rudolf Pötker
- Date: 1923

NS Jugendverband byl součástí DNSAP

³³⁶ NA, PZÚ, k. 375, 207-375-4, 8/5/14/2

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ NA, PZÚ, k. 64, 207-64-37, 8/1/61/73

Hlášení o stejnokrojích se objevilo i o rok později, když okresní správa politická ve Varnsdorfu (Warnsdorf) hlásila prezídiu zemské správy politické v Praze, že se oslav 1. května 1925 v Tolštejně (Tollenstein) zúčastnily i odbočky DNSAP z okolí se 14 prapory. Většina jejich členů byla v oděvu podobajícím se stejnokroji, ve větrovkách s opasky s páskou s hákovým křížem na levém nadloktí.³³⁹

Dne 6. dubna 1926 sdělilo policejní ředitelství v Liberci prezídiu zemské správy politické v Praze, že zjistilo, že svaz *NS Jugendverband* v rozporu se schválenými stanovami vyvíjí politickou činnost, a to od svého vzniku až dosud. Uvedlo, že část členstva spolku tvoří takzvané pořadatelské oddíly, vytvořené podle vzoru komunistické strany, a označuje je *O. T. Ordner Truppen*. Vzhledem k této činnosti a vzhledem k tomu, že spolek dosud ani magistrátu v Liberci ani policejnímu ředitelství neoznámil, že se ustavil, bylo na nynější a na dosud nezjištěné dřívější funkcionáře spolku podáno u státního zastupitelství v Liberci trestní oznámení podle § 15, 35 a 36 zák. z 15. 11. 1867 čís. 134 ř. z. Současně byl předložen návrh, aby liberecká odbočka *NS Jugendverbandu*, případně krajský sekretariát svazu v Jablonci, byly jako politické spolky rozpuštěny.³⁴⁰

An die national-sozialistische Jugendgruppe
Jugendgruppe Reichenberg

Mitgliedschaft beginnt am

Beitrittserklärung

Ich Unterzeichneter trete hiemit dem nat.-sozial. Jugendverbande bei. Die Eintrittsgebühr von K 1:20 sowie der 1. Monatsbeitrag von K 1:— ist heute an gezahlt worden.

Gleichzeitig erjuche ich um Zuwendung des „Jung-deutschen Volkes“, Preis vierteljährlich K 3:—.

Name:

Beruf:

geboren am:

Wohnort:

Straße:

Glaubensbekenntnis:

beschäftigt im Unternehmen:

....., den 1924.

Unterschrift:

* Wurde erworben durch:

Ort: Straße:

(Nichtzutreffendes ist zu streichen.)

Diese Anmeldung ist an die Leitung der im Orte bestehenden national-sozialistischen Jugendgruppe abzugeben!

Zahl 258/100 25/10/24

Přihláška do *NS Jugendverbandu*

O dalším protizákonném jednání *NS Jugendverbandu* informovala prezídiu zemské správy politické v Praze v květnu 1926 okresní správa politická v Německém Jablonném. Vedení kraje *Nordböhmen* se sídlem v Jablonci nad Nisou podalo oznámení, že hodlá v Německém Jablonném na svatodušní svátky uspořádat 5.

³³⁹ Tamtéž.

³⁴⁰ NA, PZÚ, k. 375, 207-375-4, 8/5/14/2

Jugendtag. Slavnost byla povolena s tím, že spolek nebude používat prapory a odznaky v černo-červeno-bílé barevné kombinaci. Spolek ale při akci ve dnech 22. až 24. května toto nařízení zcela ignoroval. Používal především červené rukávové pásky s černým hákovým křížem na bílém poli. Stejně tak ignoroval zákaz okresní správy politické a sehrál divadelní hru *Heimat*, při níž členové provokativně zpívali zakázané písně. Příslušníci spolku se slavnosti navíc zúčastnili v jakémisi stejnokroji, který sestával z blůzy podobné bývalému rakouskému polnímu stejnokroji, koženého opasku a čepice rovněž podobné bývalé rakouské vojenské. Všichni, kdo měli tento stejnokroj, byli vyzbrojeni silnou okovanou holí s ostrým bodcem. V této souvislosti se okresní politická správa obrátila na prezídium zemské správy politické, aby stejnokroj povolený v roce 1924 zakázala, neboť spolek úmyslně porušuje veškeré zákazy.³⁴¹

Prezídium zemské správy politické v Praze reagovalo 8. června 1926 dopisem, v němž uvedlo, že ve spolkovém rejstříku je uveden pouze pobočný spolek *Ortsgruppe Gablonz des Nationalsozialistischen Jugendverbandes* se sídlem v Jablonci nad Nisou, jehož utvoření výnosem prezídia zemské správy politické z 23. srpna 1921 nebylo zakázáno: „*Jestliže se utvořil popisovaný spolek a nesplnil při tom zákonných podmínek, budiž jeho činnost zastavena a na funkcionáře spolku buď učiněno trestní oznámení. Hlavní spolek Nationalsozialistischer Jugendverband se sídlem v Ústí nad Labem je oprávněn, zakládat dle čl. 4 stanov, vzatých na vědomí výnosem MV z 12. prosince 1919, pouze místní skupiny a dle čl. 18 stanov se více takových místních skupin může spojit v okresní svaz.*“³⁴² Tajemník DNSAP se následně hájil tím, že v textu udělal chybu, když napsal *Kreis Nordböhmen* místo *Gruppen des Kreises Nordböhmen*. Okresní správa politická potrestala pro neuposlechnutí nařízení Rudolfa Rösslera z Jablonce nad Nisou pokutou 200,- Kč nebo 14 dní vězení, téhož pokutou 100,- Kč nebo 7 dní vězení za sehrání divadelní hry *Heimat* a Reinharda Riemera z Jablonce nad Nisou pokutou 200,- Kč nebo 14 dní vězení za sehrání divadelní hry *Heimat* bez povolení.³⁴³

O rok později se jméno Rudolfa Rösslera znovu objevilo v hlášení četnického oddělení Mladá Boleslav (Jungbunzlau). Při pohřbu poslance DNSAP Josefa Patzelta, konaném v Doksech 24. května 1927, se dostavila skupina mladých členů DNSAP z Jablonce nad Nisou. Na sobě měli stejnokroje tvořené koženými kamašemi, jezdeckými kalhotami, tmavozelenými blůzami, koženými opasky a čepicemi. Jejich vystupování dávalo pocit

³⁴¹ NA, PZÚ, k. 64, 207-64-37, 8/1/61/73

³⁴² Tamtéž.

³⁴³ Tamtéž.

vojenské formace. Vůdce skupiny tajemník DNSAP Rudolf Rössler z Jablonce na dotaz sdělil, že se nejedná o stejnokroje, ale pouze sportovní obleky, a že v nich vystupují pravidelně, aniž by to dosud vyvolalo nějaké dotazy. Dodal, že do Doks přijeli z nařízení poslance Hanse Krebse. Proti Rösslerovi bylo zahájeno řízení podle nařízení ze dne 26. února 1917, čís. 79 ř. z. a 12. listopadu 1927 byl okresní správou politickou v Dubé odsouzen k pokutě 50,- Kč ve prospěch chudinského fondu města Doks, nebo k trestu vězení v trvání 5 dnů.³⁴⁴

Ve dnech 7. a 8. července 1928 se v Mostě konal *Völkischer Tag DNSAP*. Jeho konání povolila okresní správa politická v Mostě, ale vymínila si především zákaz používání nepovolených stejnokrojů a zákaz účasti školní mládeže na politických projevech. Velkou část účastníků přitom tvořila mládež ve sportovních oblecích sestávajících ze žluté, hnědé nebo zelené košile a stejnobarevných krátkých kalhot. Při průvodu bylo zabaveno několik černo-bílo-červených praporů.³⁴⁵

NS Jugendverband na Völkischer Tag ve Varnsdorfu v roce 1929

O rok později 19. června 1929 podala skupina poslanců Československé strany národně socialistické v čele s Františkou Zemínovou naléhavou interpelaci vládě ve věci připravovaného celostátního sjezdu *Völkischer Tag DNSAP* v Jablonci nad Nisou, který měl proběhnout ve dnech 6. a 7. července 1929. Poslanci protestovali proti provokativnímu charakteru akce a tázali se vlády, zda o sjezdu vůbec ví a zda učiní „všechny kroky, aby velkoněmeckou, protistátní a iredentistickou demonstraci

³⁴⁴ Tamtéž.

³⁴⁵ NA, PMV-AMV, k. 516, 225-516-6

zamezila.“³⁴⁶ Odpověď navrhlo ministerské radě ministerstvo vnitra s tím, že policejní komisařství v Jablonci nad Nisou sjezd DNSAP povolilo, neboť k zákazu nebyly zákonné předpoklady. Současně ale byla učiněna opatření a omezení programu k zabránění narušení veřejného klidu a pořádku. Například byla zakázána účast v nepovolených stejnokrojích či nošení červených praporů s černým hákovým křížem v bílém terči.

O protistátním charakteru *NS Jugendverbandu* svědčilo stále více zpráv. Na sjezdu, který se konal ve dnech 24. a 25. května 1931 v Opavě, například vystoupil poslanec DNP Schölich, který apeloval na jednotu obou nejsilnějších stran negativistického bloku: „*Ideály něm. národních a ideály Vaše jsou společnými a obě strany musí pracovat tak jako v Německu Hitler a Hugenberg!*“³⁴⁷ Ve svém projevu konstatoval i to, že za úspěchy DNSAP v agitaci mezi mládeží stojí právě stejnokroje a odznaky *NS Jugendverbandu* a *Volkssportu*.

Volkssport a *NS Jugendverband* na lovosickém velikonočním srazu mládeže v roce 1929

Pro DNSAP se rozvoj vlastní organizace mládeže paradoxně stával problémem. Prohlubující se hospodářská krize vedla spolu s úspěchy NSDAP v Německu k radikalizaci sudetoněmecké mládeže, která začínala přerůstat přes hlavu vlastnímu stranickému vedení. Odrazem této situace byl i rozpor mezi svazovým vedením *NS Jugendverbandu* v Opavě a zemským vůdcem pro Čechy Petrem Donnhäuserem. Rudolf Jung projevil ve snaze vyřešit tento konflikt ochotu přenést vedení organizace z Opavy do Čech. Nakonec ale z moci své velitelské funkce povolal Donnhäusera

³⁴⁶ Tamtéž.

³⁴⁷ CĚSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 65.

k zodpovědnosti před vedení strany, kde byl Donnhäuser sesazen a výkonem jeho funkce pověřen Endler Hertig z Ústí nad Labem. Vedení mládeže tak zůstalo v Opavě.³⁴⁸

Peter Donnhäuser

Závěr existence *NS Jugendverbandu* byl bezprostředně spjat s organizací *Volkssport*, o níž bude pojednáno níže. Dne 24. března 1932 vydalo prezídium zemského úřadu v Praze oběžník, v němž sdělilo, že z ustanovení článku 2 stanov *NS Jugendverbandu* vyplývá, že se jedná o spolek nepolitický, který nesmí politickou činnost ani sám vyvíjet ani se jí účastnit. Z dokladů zabavených při domovní prohlídce v rámci zastavení činnosti spolku *Volkssport* ale vyplynulo, že *NS Jugendverband* vyvíjí činnost politickou a státu nebezpečnou. Ministerstvo vnitra proto uložilo výnosem ze dne 24. března 1932 prezídiu policejního ředitelství v Opavě, aby dnem 29. března zastavilo činnost spolku *NS Jugendverband*.³⁴⁹

Okresní úřad v Teplicích-Šanově následně sdělil 26. března 1932 svým tajným oběžníkem, že policejní ředitelství v Opavě zastaví dne 29. března 1932 činnost spolku *NS Jugendverband* se sídlem v Opavě podle § 25, odst. 2 spolkového zákona č. 134 z 15. listopadu 1867. Současně policejní ředitelství v Opavě uloží četnickým stanicím zastavit činnost veškerých odboček spolku. Chystaná opatření bylo podle oběžníku třeba zachovat v naprosté tajnosti.³⁵⁰

Dne 31. března 1932 napsalo policejní ředitelství v Praze jednomu z později odsouzených členů DNSAP, Petru Donnhäuserovi: „*Konaným šetřením bylo zjištěno, že jste náčelníkem zemského vedení spolku Nationalsozialistischer Jugendverband, jehož*

³⁴⁸ Tamtéž. s. 147.

³⁴⁹ NA, PMV-AMV, k. 719, 225-719-17

³⁵⁰ NA, PZÚ, k. 481, 207-481-1, 8/1/53/10

sídlo je v Opavě. Ježto toto zemské vedení vyvíjí činnost spolkovou, aniž se ustavilo na podkladě schválených stanov nebo na jiném právním podkladě, zastavuje policejní ředitelství v Praze jeho činnost podle § 28 zákona o právu spolkovém ze dne 15. listopadu 1867...³⁵¹ K postavě Petra Donnhäusera, o němž ještě bude řeč, lze uvést, že, tento původním povoláním učitel, byl k 1. září 1925 přeložen z Chodovského Šmelctálu (Kuttenplaner Schmelzthal) do obecné školy v Českém Rohozci (Böhmisch-Rust) a 31. prosince 1925 jej zemská školní rada poslala vzhledem k závadnému chování do trvalé výslužby. Dne 15. listopadu 1927 rozhodl nejvyšší správní soud, že stížnost Donnhäusera proti tomuto rozhodnutí se zamítá jako bezdůvodná.³⁵²

Ihned po úředním rozpuštění *NS Jugendverbandu* vyzval Rudolf Jung nacionálně socialistickou mládež, aby vstoupila přímo do DNSAP.³⁵³ Současně zřídil v Opavě *Jugendamt* v čele s Eugenem Weesem. Do strany tak měli být začleněni i neplnoletí členové. Župním vedoucím mládeže v Moravské Ostravě byl jmenován Zoglmann.³⁵⁴ Místní organizace DNSAP následně vytvořily skupiny mládeže *Nationalsozialistische Jugend* od 14 do 20 let zvané *Jugendgliederungen*. V jejich čele stál *Jugendleiter*, kterého jmenoval předseda místní organizace strany. U okresních vedení strany byli ustanoveni *Jugend-Bezirkleiter* a u krajských vedení *Jugendkreisleiter*. Veškerá činnost těchto skupin byla vykonávána pouze v rámci DNSAP. Hlavním cílem bylo podchytit sudetoněmeckou mládež a vychovat ji v duchu nacionálního socializmu. Tuto skutečnost potvrzovala i zpráva prezidia zemského úřadu v Brně. Ministerstvo vnitra se ale vyjádřilo, že mu není nic známo o tom, že by tyto skupiny měly být obdobou *Hitlerjugend* v Německu.³⁵⁵

Podle zprávy policejního ředitelství v Opavě z 2. září 1933 věnovalo vedení DNSAP v poslední době zvláštní pozornost organizaci mládeže, která od května 1933 vykazovala minimálně 100 % zvýšení členské základny. Prostřednictvím této mládeže se DNSAP snažila proniknout do řady sudetoněmeckých spolků a organizací.³⁵⁶ Z pohledu vývoje v DTV je v této souvislosti velmi zajímavý důvěrný oběžník zemského úřadu v Brně z 19. srpna 1932, který uvádí, že vedení DNSAP vydalo

³⁵¹ NA, PMV-AMV, k. 719, 225-719-17

³⁵² NA, SdP-dodatky, k. 2

³⁵³ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 132.

³⁵⁴ NA, PMV-AMV, k. 719, 225-719-17

³⁵⁵ Tamtéž.

³⁵⁶ Tamtéž.

pokyny, podle nichž mají členové rozpuštěných organizací *Volkssportu* vstupovat do turnerských spolků a ovlivňovat jejich činnost v duchu hitlerovských zásad.³⁵⁷

Je více než pravděpodobné, že se tento pokyn týkal i členské základny *NS Jugendverbandu*, a že právě zde nalézáme důležitou součást odpovědi na otázku „zázračného“ nárůstu členské základny DTV pod vlivem činnosti Konrada Henleina a jeho souputníků z *Kameradschaftsbundu*.

³⁵⁷ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 130.

5.2 VOLKSSPORT

Počátkem třicátých let nabývala činnost turnerů stále otevřeněji polovojského charakteru. Ruku v ruce s touto skutečností se museli konečně začít obávat možnosti zákazu činnosti svých spolků, ba dokonce celého svazu jako takového. Vzhledem k horšící se mezinárodní i vnitrostátní politické situaci, začaly orgány státní správy posuzovat žádosti o konání různých akcí, které by mohly mít protistátní ráz, podstatně přísněji než dosud. Svou ostražitost zvyšovaly, zejména objevili-li se v žádosti spolku DTV termín *Leistungsmarsch* nebo *Geländespiel*. Změna náhledu státních orgánů na činnost DTV souvisela i s blížícím se zákazem organizace *Volkssport*. Dnes již téměř zapomenutá organizace svého času plnila titulní stránky česky i německy psaných deníků. Co se tedy vlastně skrývalo pod oním důvěryhodným názvem *Volkssport*?

Stanovy spolku *Volkssport* (celým názvem *Verband Volkssport, Nationalsozialistischer Verband für Wandern, Radfahren, Spiel und Sport aller Art*) byly schváleny výnosem ministerstva vnitra ze dne 18. dubna 1929 č. 12.771/1929/6.³⁵⁸ Dle § 1 těchto stanov³⁵⁹ se jednalo o nepolitický spolek, jehož účelem bylo podle § 2 stanov pěstovat a podporovat putování, jízdu na kole, hry a sport všeho druhu. Paragraf 3 uváděl jako zdroj finančních prostředků vybírání přijímacího poplatku, příspěvků, dobrovolné dary, pozůstalosti a výnosy z podniků sportovní a zábavné povahy.³⁶⁰ Jedním z nejdůležitějších bodů stanov byl ale § 4, který stanovil, že do *Volkssportu* může vstoupit jen člen DNSAP. Zájemce se mohl přihlásit pouze u místní organizace strany, kde byl zapsán jako člen. Přitom musel zaplatit ihned zápisné a členský příspěvek pro *Volkssport*. Tento byl potom i s přihláškou zaslán vedení místní nebo okresní skupiny *Volkssportu*, ta pak obojí poslala ústředí spolku. Každým rokem se kontrolovalo, zda je člen *Volkssportu* skutečně platícím členem své místní organizace strany.

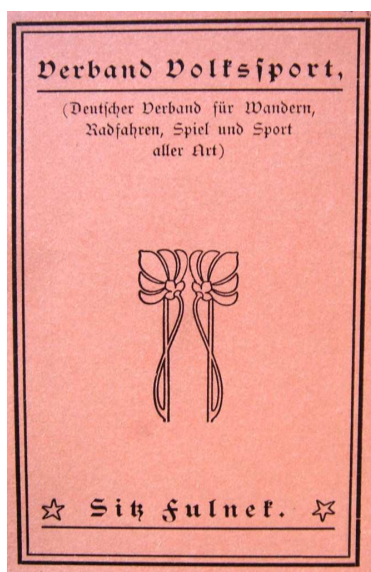
Aby byla součinnost *Volkssportu* a DNSAP co nejužší, měl spolek své zástupce přímo ve vedení politické strany. Na zasedání svazu *Volkssport*, pořádaném dne 26. října 1930 ve Fulneku, došlo k dohodě mezi DNSAP, *Volkssportem* a vedením nacionálně-socialisticky orientované mládeže. Podle této dohody patřila mládež do 14 let do svazu

³⁵⁸ NA, MV-pres, k. 350, X Brno N28/3, 225-350-8

³⁵⁹ NA, PZÚ, k. 1379, 207-1379-3, 8/5/29/6

³⁶⁰ Dalším zdrojem byly i různé příležitostné akce. Dne 3. 5. 1931 pořádal např. spolek Elbetalverkehrsband tzv. „Blutenfest“ v Zálezlech a za tím účelem dal do prodeje příležitostné plakety. VS se ujal jejich prodeje a obdržel za to 3.000,- Kč. (NA, PZÚ, k. 1380, 207-1380-1, 8/5/29/6)

Wanderndes Jungfolk, od 14 do 21 let do *NS Jugendverbandu* a od 21 let do *Volkssportu*. Na tomto zasedání se *Volkssport* zároveň vzdal veškeré samostatnosti a zcela se podřídil straně.³⁶¹ Ve stanovách bylo na mládežnické oddíly pamatováno v § 6, kde se říkalo, že mají právo účasti jen na čistě sportovních akcích spolku. V jednom z iniciátorů vzniku *Volkssportu*, poslanci za DNSAP Hansi Krebsovi našla radikalizující se mládež zastánce proti umírněnější politice Rudolfa Junga. Krebs podporoval spolupráci vůdců *Studentenbundu* Haidera a Metznera³⁶² s vůdci drážďanského *Studentenbundu* Brüsse a Waltera. V březnu 1931 proběhla v Drážďanech dokonce společná jednání za účasti Metznera, Brüsse a pobočníka SA standarty 100 Rosigka.³⁶³

Průkaz člena *Volkssportu*

Dle § 9 stanov se *Volkssport* členil na skupiny místní (*Ortsgruppen*), okresní (*Bezirksverbände*) a župní (*Gauverbände*). Nad nimi stálo hlavní shromáždění spolku (*Hauptversammlung des Verbandes*), vedení spolku (*Verbandsleitung*), dozorčí rada (*Aufsichtsrat*) a rozhodčí soud (*Schiedsgericht*). Paragraf 10 pak stanovil, že místní skupina se mohla utvořit v každém místě, v němž bydlelo alespoň 20 členů *Volkssportu*. Podle § 11 stanov se mohlo několik místních skupin spojit v okresní svaz, případně mohly tvořit místní skupiny na větším území župní svaz.

³⁶¹ NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6

³⁶² Metzner Adolf Ing. (1910–). Od roku 1925 člen DNSAP, od 1930 vedoucí NS-Studentenbundu v Praze. 1930 člen *Volkssportu*, obžalován v brněnském procesu a odsouzen. 1932–1935 vězněn za činnost ve *Volkssportu*. 1935 vstoupil do SdP, po útěku do Německa byl činný v Berlíně jako pověřenec a spojka K. Henleina. Nejprve udržoval spojení k dr. Steinacherovi a VDA a konečně dosáhl toho, že byl připuštěn k Hessovi, jemuž během dvoudenního doprovodu podal zevrubnou zprávu o poměrech v SdP. Hess jej potom odkázal na Heydricha. Podle údajů gestapa měl být členem Kameradschaftsbundu, na základě čehož byla v roce 1936 zamítnuta jeho žádost o vstup do NSDAP. 1935–1937 vedoucí Verbindungsstelle v Berlíně. V září 1938 Komp. Führer, Gruppe IV. Sachsen SFK. 1939 narukoval (byl členem divise Grossdeutschland; 7 x byl raněn). V květnu 1945 uprchl do Německa.

³⁶³ NA, PMV-AMV, k. 340, 225-340-69

Skutečné členění spolku bylo ale zcela jiné. Jak prokázalo vyšetřování ministerstva vnitra v roce 1932, základním stavebním článkem místní skupiny bylo družstvo (*Kameradschaft*). Prameny se rozcházejí v tom, kolik mělo členů. Buďto 7 + vůdce³⁶⁴ nebo 3 + vůdce.³⁶⁵ Četa (*Zug*) měla 24 mužů + vůdce a byla tedy tvořena 3 nebo 6 družstvy. Čtyři čety tvořily setninu (*Hundertschaft*), deset setnin tzv. standartu neboli *Tausendschaft*. Každý soudní okres měl postavit nejméně jednu setninu. Existovalo ještě i jiné členění, podle kterého tvořili členové spolku bydlící v jedné obci skupinu (*Gruppe*), několik takových skupin tvořilo voj (*Truppe*), který byl podřízen okresu. Několik okresů, které se pokud možno kryly s okresy soudními, tvořilo župu, několik žup kraj. Krajů bylo 10 a byly to tyto: *Nordböhmen* (Ústí nad Labem, Podmokly-Bodenbach, Varnsdorf), *Nordostböhmen* (Jablonec nad Nisou, Liberec), *Ostböhmen* (Vrchlabí, Trutnov-Trautenau, Broumov), *Nordwestböhmen* (Teplice, Chomutov), *Nordwestböhmen* (Karlovy Vary), *Westböhmen* (Mariánské Lázně, Plzeň), *Südböhmen* (České Budějovice-Budweis), *Südmähren* (Brno, Jihlava-Iglau), *Nordmähren* (Olomouc-Olmütz) a *Schlesien* (Frývaldov, Moravská Ostrava-Mährisch Ostrau).

Jako příklad struktury kraje lze uvést kraj I. *Nordböhmen*.³⁶⁶

Župa I. Erzgebirge:	Župa II. Elbetal:	Župa III. Ober und Niederland
okres 1. Teplice	okres 3. Podmokly	okres 6. Česká Lípa
okres 2. Duchcov	okres 4. Ústí nad Labem	okres 9. Chřibská
okres 12. Most	okres 5. Lovosice	okres 11. Krásná Lípa
	okres 7. Benešov nad Ploučnicí	okres 13. Mikulášovice
	okres 8. Chabařovice	
	okres 10. Praha	
	okres 14. Podmokly- venkov	
	okres 15. Litoměřice	

³⁶⁴ NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6

³⁶⁵ NA, PZÚ, k. 1379, 207-1379-2, 8/5/29/6

³⁶⁶ NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6

Struktura jednoho okresu pak vypadala například takto:³⁶⁷

Župa (<i>Gau</i>) III.				
Okres (<i>Bezirk</i>) 11. Schönlinde				
Truppe I. – Ehrenberg		Truppe II. – Schönlinde		
Gruppe I. Ehrenberg	Gruppe II. Alt	Gruppe III. Schönlinde	Gruppe IV. Schönbüche 1	Gruppe V. Wolfsberg
8 mužů	4 muži	8 mužů	7 mužů	7 mužů

Ústřední vedení svazu *Volkssport* sídlilo ve Fulneku. Bylo tvořeno pěti zástupci z Čech a pěti z Moravy a Slezska. V jeho čele stál poslanec za DNSAP Leo Schubert.³⁶⁸ Zemské vedení se skládalo v každé z obou zemí ze zástupců ústředního vedení a z krajských vůdců. Zemským vůdcem pro Čechy se sídlem v Ústí nad Labem byl Hans Krebs. Zemské vedení pro zemi moravskoslezskou bylo původně v Opavě a později ve Fulneku. Jeho vůdcem byl poslanec Schubert, který tak zastával dvě funkce současně.

1908

Beitrittserklärung

zur abteilung des Vereines „Volkssport“
(Deutscher Verband für Wandern, Radfahren, Spiel und Sport aller Art.)

Ich erkläre hiermit meinen Beitritt und verpflichte mich, die Satzungen einzuhalten und meinen Verpflichtungen nachzukommen.

Name Alter

Beruf Ort

Beitragsklasse

am 19

Unterschrift

ANTON SCHWID, FULNEK

Přihláška do *Volkssportu*

Porovnáním stanov se skutečností zjistíme, že struktura *Volkssportu* byla tvořena orgány, které nebyly ve stanovách vůbec uvedeny. Jednalo se především o zemská a

³⁶⁷ NA, PZÚ, k. 1380, 207-1380-2, 8/5/29/6

³⁶⁸ Schubert Leo (1885–). Od roku 1908 člen Deutsche Arbeiterpartei (od 1914 vedoucí pro Moravu). Od roku 1918 člen DNSAP (od 1926 organizační vedoucí). 1925–1933 poslanec za DNSAP. 1928–1933 starosta Fulneku. V souvislosti s vyšetřováním *Volkssportu* 11 měsíců ve vyšetřovací vazbě. V září 1935 uprchl do Německa, kde se stal starostou Kladska. Od roku 1941 německý zemský viceprezident pro Čechy. Člen SS v hodnosti SS-Standartenführer. Po válce žil v Německu.

krajská vedení a o takzvané *Truppen*. O tajné vojenské struktuře čet a setnin ani nemluvě. K přelomové události v organizační struktuře svazu ale došlo v průběhu roku 1931, kdy se uskutečnilo začlenění okresů *Volkssportu* v Československu pod jednotlivá velitelství SA³⁶⁹ v Německu. Potvrdilo se tak, že svaz *Volkssport* byl vybudován DNSAP jako obdoba ochranných oddílů SA v Německu. Každý člen *Volkssportu*, který jel do Německa, se tedy musel nejprve odhlásit u svého velitelství, kde obdržel průvodní list. S ním se pak přihlásil vedení SA v Německu, načež obdržel potřebné zaopatření.³⁷⁰

Jedním z určujících bodů činnosti *Volkssportu*, jakožto organické součásti DNSAP, bylo užívání stejnokrojů. Povolení nosit spolkový stejnokroj bylo *Volkssportu* uděleno nejprve pro zemi Moravsko-Slezskou výměrem zemského úřadu v Brně ze dne 4. března 1930. Povolení pro Čechy bylo vydáno zemským úřadem v Praze až 15. května 1930 na základě březnového povolení.³⁷¹ Další žádosti o povolení používat spolkový prapor a ramenní pásky ale již zemský úřad v Brně 4. června 1930 nevyhověl z důvodu zachování veřejného pořádku, neboť se prapor i pásky skládaly ze seskupení velkoněmeckých barev a jejich součástí byl hákový kříž, který je znakem politického hnutí.

Stejnokroj *Volkssportu* na náborovém letáku

³⁶⁹ SA (Sturmabteilung) působily v Německu v letech 1923-1945 jako úderná složka Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (dále NSDAP).

³⁷⁰ NA, PZÚ, k. 1380, 207-1380-5, 8/5/29/6

³⁷¹ NA, PZÚ, k. 635, 207-635-38, 8/1/61/73

Možnost používat stejnokroje, tedy věc běžná mezi tělovýchovnými i sportovními organizacemi této doby, byla ostatně, kromě provádění polovojského výcviku maskovaného volnočasovými aktivitami v přírodě, jedním z hlavních důvodů vzniku *Volkssportu*. DNSAP potřebovala především účinnou agitaci před širokou veřejností. Tu prováděli před vznikem *Volkssportu* straničtí funkcionáři, kteří se ale od civilistů lišili pouze stranickými odznaky na klopách. Teprve založením *Volkssportu* a především dosažením toho, že jeho členové mohli nosit stejnokroj, získala strana velice působivý agitační prostředek. S jeho pomocí se DNSAP podařilo nalákat do svých řad tisíce mladých a odhodlaných lidí. Vždyť jen sám *Volkssport*, který při svém založení čítal zhruba 5.000 členů, jich měl v době svého rozpuštění v roce 1932 kolem 40.000. Mládeži nošení stejnokrojů imponovalo a dávalo jí pocit sounáležitosti a síly.

O tom, že si bylo členstvo *Volkssportu* plně vědomo významu stejnokrojů, svědčí i dopis zabavený u funkcionáře svazu a datovaný dne 27. října 1929: „*Každému hlouběji myslícímu je jasno, že tu jde o činitele, jehož náborový a výchovný účinek nelze podceňovati. Že stejnokroj má zvláštní přitažlivost pro mládež je starou skutečností. Snad shledává ve stejnokroji viditelný obraz vlastního ducha bojovného, podvědomě v ní jsoucího. Nám ostatně musí být lhostejno, z jakých důvodů mládež k nám přichází: naší úlohou je, vychovat ji na národní socialisty. Ale i na lhostejného působí skupina uniformovaných rozhodně mocněji než houf neuniformovaných lidí. Stejnokroj pracuje pro nás, němě sice, ale s výsledkem. Slabě navštěvované schůze voličů nutí nás, abychom používali jiných prostředků náborových, z nichž stejnokroj jistě není nejhorším. V ohledu výchovném přichází zejména v úvahu zvýšený pocit soudržnosti a pospolitosti. Popatřme na transport rekrutů nastupujících do služby vojenské. Svár a hádka na všech stranách, až k okamžiku, kdy oblečení jsou v uniformu: Pak teprve považují se za jednotku spjatou osudem. A my národní socialisté jsme jí zajisté neméně. Kázně lze v uniformované skupině zajisté lépe dosíc, nežli u skupiny bez stejnokroje. Nevím, jak pokročilo jednání s úřady v této věci: je to však také vedlejší, neboť si hnedou košili prostě nedáme zakázati“.*³⁷²

K prvnímu incidentu spojenému s užíváním stejnokrojů *Volkssportu* došlo téměř přesně rok před jejich úředním povolením zemským úřadem v Praze. Stalo se tak 6. července 1929, kdy první den sjezdu DNSAP v Jablonci nad Nisou zakročil strážník proti

³⁷² NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6

poslanci Leo Wenzelovi,³⁷³ který na sobě měl stejnokroj *Volkssportu* s ramenní páskou. Ačkoliv se bránil poslaneckou imunitou, byl předveden na strážnici, kde mu byla odebrána hitlerovská čepice, ramenní páska s hákovým křížem a vrchní řemen dohodového opasku. Hájl se tím, že v daném stejnokroji se již zúčastnil řady akcí DNSAP a na pomoc přispěchavší poslanec Rudolf Jung argumentoval povolením stejnokroje zemským úřadem v Brně. Poté, co se poslanec Wenzel zaručil, že součásti stejnokroje nebude nadále používat, byly mu vráceny. Při uvedeném sjezdu byly zakázány prapory černo-červeno-zlaté barvy. Výzdobu sekretariátu strany tvořil červený prapor s bílým terčem a světlehnědým hákovým křížem. Organizátoři tak obešli obecně platný zákaz černo-bílo-červené barevné kombinace. Světle hnědý hákový kříž přitom na dálku působil jako černý. Nad vchodem do *Turnhalle* a nad branou do sadu Střelnice byly rozsvícené elektrické lampy ve tvaru hákového kříže. V závěru uvítacího večera předvedl turnerský spolek živé obrazy, mimo jiné na téma „jednota německého národa“ a „slib věrnosti DNSAP.“ Slavnostního průvodu se 7. července zúčastnilo 3.800 lidí.³⁷⁴

Otázka stejnokrojů *Volkssportu* se ale dále zamotávala. Dne 30. března 1930 informovalo policejní komisařství v Jablonci nad Nisou prezídium zemského úřadu v Praze o dotazu sekretáře DNSAP v Jablonci nad Nisou Rudolfa Rösslera, zda je *Volkssportu* povoleno nosit stejnokroje, neboť zemský úřad v Brně toto povolil. Bylo mu odpovězeno, že o povolení zemského úřadu v Brně zde není nic známo a neschválené stejnokroje zde nejsou trpěny.³⁷⁵ O pouhé dva dny později 1. dubna 1930 přineslo Večerní České slovo téměř měsíc po povolení stejnokrojů *Volkssportu* ze strany zemského úřadu v Brně zprávu o tom, že žádné uniformy pro DNSAP povolovány nebudou...³⁷⁶

Další dotaz ohledně stejnokrojů vneslo vůči prezídiu zemského úřadu v Praze 18. července 1930 i zemské vojenské velitelství v Praze. Při červnových sjezdech mládeže DNSAP, tedy *NS Jugendverbandu*, pořádaných v Hranicích u Aše, Lovosicích (Lobositz), Horním Slavkově (Schlaggenwald) a na dalších místech severních Čech zaznamenalo, že členové uvedeného svazu vystupovali ve stejnokrojích v sevřených vojenských útvarech. Stejnokroj sestával ze světlehnědé košile s černou vázankou a výložkami, čapky s koženým podbradníkem a dohodového nebo normálního opasku. Na

³⁷³ Wenzel Leo (1883–1943). Původním povoláním kovář. Od roku 1920 poslanec a později senátor za DNSAP. Od ledna 1941 Sturmführer SA ve štábu standarty 109/Tetschen.

³⁷⁴ NA, PMV-AMV, k. 516, 225-516-6

³⁷⁵ NA, PZÚ, k. 635, 207-635-38, 8/1/61/73

³⁷⁶ Tamtéž.

zprávy, že stejnokroj povolil zemský úřad v Praze, reagovala komunistická mládež stejnokrojem v podobě modré košile, čepice ruského vzoru a opasku. Zemské vojenské velitelství žádalo o sdělení, zda bylo nošení stejnokroje skutečně povoleno.³⁷⁷

Zemský vůdce Volkssportu pro Čechy Krebs na Völkischer Tag ve Falknově v roce 1930

Zmatkům ohledně používání stejnokrojů *Volkssportu*, svědčícím mimo jiné o fatálním nedostatku komunikace mezi jednotlivými orgány státní správy, ale neměl být ani zdaleka konec. Dne 28. září 1930 informovalo četnické oddělení Krnov (Jägerndorf) zemské četnické velitelství v Brně, že se mu po delším úsilí podařilo získat informátora mezi členy DNSAP. Při rozmluvách s ním bylo mimo jiné zjištěno, že DNSAP má v Krnově uniformované sekce, které navenek pěstují tělocvik, zpěv a turistiku. Informátor tak četníkům důvěrně sdělil skutečnosti o existenci jednotek, jejichž činnost již na jaře povolilo prezídium zemského úřadu v Brně. Další informace ale byly zajímavější. Na rukávech žlutohnědé košile nosili jejich členové podle hlášení hákový kříž a jednotky byly rozděleny na prapory:

- prapor 1 – Opava
- prapor 2 – Krnov
- prapor 3 – Nový Jičín
- prapor 4 – Trutnov
- prapor 5 – Cheb

³⁷⁷ Tamtéž.

Každý prapor se nazýval *Sturmabteilung* a označoval se SA. Při akcích DNSAP ochraňovali členové *Sturmabteilung* řečníky. Podle důvěrníka měl velký vliv na rozmach hnutí výsledek posledních říšských voleb. Jen v Krnově tak vzrostl počet uniformovaných příslušníků DNSAP ze 120 na 600.³⁷⁸

Dne 25. října 1930 informovalo prezídium zemského úřadu v Brně okresní hejtmany, že při akcích DNSAP, která v poslední době vyvíjí zvýšenou činnost, začínají spolupůsobit členové nepolitického spolku *Volkssport*. Hromadně se účastní vysloveně politických schůzí strany, vystupují ve spolkových stejnokrojích a podle vojenského způsobu. Na akce někdy přicházejí bez povolení v semknutých řadách. V jejich korporativní účasti měli hejtmani spatřovat činnost nepřijatelnou pro nepolitické spolky. Prezídium zemského úřadu v Brně žádalo o bedlivé sledování činnosti *Volkssportu* a zejména případného zneužívání stejnokrojů. Dne 5. listopadu 1930 vydalo totožný přísně důvěrný oběžník i prezídium zemského úřadu v Praze.³⁷⁹

Jaký tedy vlastně byl povolený a zavedený stejnokroj *Volkssportu*? Byly vydány zvláštní předpisy (*Kleidungsvorschriften*), které rozeznávaly několik jeho druhů:

- služební oděv (*Dienstanzug*) tvořila hnědá košile, hnědá čepice s podbradníkem, opasek a dohodový řemen, jezdecké kalhoty a boty
- lehká pochodová výzbroj (*leichte Marschadjustierung*) sestávala ze služebního obleku, chlebníku a polní lahve
- plná pochodová výzbroj (*volle Marschadjustierung*) sestávala ze služebního obleku, lehké pochodové výzbroje, torny, deky, jídelního příboru, cídidla, kapesní svítilny, případně pláště
- oblek pro pořadatelskou službu (*Ordnungsdienst Anzug*) sestával z modré čepice s podbradníkem, bílé košile, překládacího límce s černou vázankou, opasku s dohodovým řemenem, jezdeckých kalhot a bot
- oblek pro civilní službu (*Zivildienst Anzug*) tvořila modrá čepice s podbradníkem, bílý překládací límec s černou vázankou, kabát (sportovní vesta apod.), jezdecké kalhoty a boty
- utajený služební oděv (*Dienstanzug getarnt*) se používal bez čepice (nebo s ní) a tvořil ho svrchník, větrovka apod. s předpokladem docílení nenápadného zjevu.

³⁷⁸ Tamtéž.

³⁷⁹ Tamtéž.

Posledně jmenovaný utajený služební oděv se měl nosit tak, aby členstvo *Volkssportu* působilo pokud možno nenápadně. Jednalo se vlastně o služební oděv skrytý pod svrchníkem. Této varianty bylo používáno především při cestách vlakem. Stejnokroj musel být udržován v bezvadném pořádku, což bylo každý měsíc kontrolováno na tzv. *Uniformappell*.

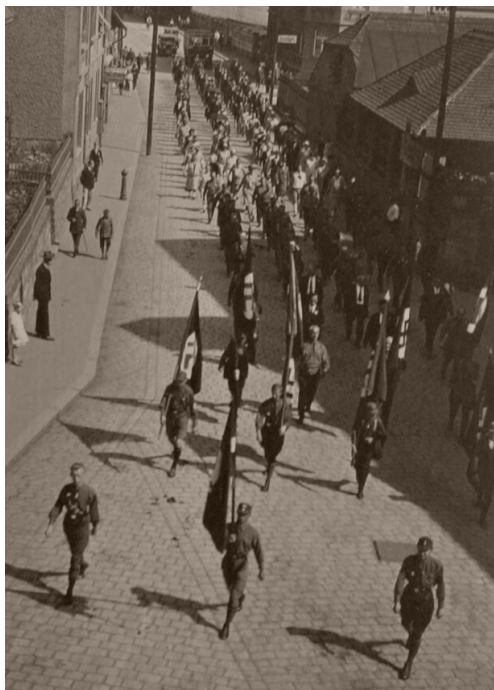

Služební oděv *Volkssportu*

Každý okres, kraj a župa měly svou zvláštní barvu. Právě těchto barev užívali ve formě lemavek, všitých na límci košile a na dolním okraji čepice, vůdci těchto jednotek k označení hodnosti a ke svému rozlišení. Kromě toho používal zástupce krajského vůdce na límci oboustranně tzv. *Wolfsangel*, tj. odznak tvaru . Zástupce župního vůdce nosil barevný lem jen na límci a *Wolfsangel* na jeho levém konci. Okresní vůdce měl na límci větší žlutý čtverec, vedoucí útoku (*Sturmführer*) a vůdce voje (*Truppenführer*) menší žlutý čtverec, vůdce skupiny (*Gruppenführer*) pak používal bílý knoflík na límci, který se podobal hodnostnímu odznaku československých poddůstojníků. Kromě toho měli vůdcové na levém rameni červenou šňůru s píšťalkou. Systém hodnostního označování *Volkssportu* byl obdobný jako u německých SA.

Ve dnech 23. a 24. května se v Horním Jiřetíně (Obergeorghenthal) uskutečnil sjezd odboček *NS Jugendverbandu*. Zúčastnilo se jej i 50 členů *Volkssportu* z Mostu. Městem pochodovalo asi 700 osob. Některé odbočky *NS Jugendverbandu* se sjezdu podle hlášení četnické stanice v Dolním Jiřetíně (Niedergeorghenthal) zúčastnily ve stejnokrojích tvořených žlutou košilí, krátkými šedými kalhotami a čepicí. Mladíci o

stejnokrojích tvrdili, že je nelze považovat za stejnokroje, neboť je použili již na vícero slavnostech a nikde jim to nebylo vytýkáno.³⁸⁰

Pochody uniformovaných jednotek *Volkssportu* byly běžnou součástí života v Sudetech

Rok 1931 byl z pohledu *Volkssportu* rokem velmi důležitým. DNSAP si jasně uvědomovala, že prohlubující se hospodářská krize otevírá celou řadu hospodářských a sociálních témat, která hodlala ve své propagandistické kampani plně využít. V lednu 1931 zahájila činnost škola *Volkssportu* v Jizerce (Klein Iser) poblíž Smědavy (Wittighaus). V březnu se v pohraničních oblastech konaly manifestace organizované DNSAP s jednotným programem nazvaným *Proti hospodářské nouzi a pro sudetoněmeckou samosprávu*.³⁸¹ Další kampaně napadaly obchodní a zahraniční politiku státu. Do všech těchto akcí se pochopitelně zapojovali i členové *Volkssportu*. Významnou roli ale hráli především v náborové kampani, která do řad DNSAP přivedla stovky nových členů. Protistátní vystupování *Volkssportu* i samotné DNSAP dostávalo stále hmatatelnější podobu.

Avšak dne 3. července 1931 se pro *Volkssport* mnohé zásadním způsobem změnilo. Výnosem prezidia zemského úřadu v Brně č. 21.518/pres. bylo *Volkssportu* povoleno k

³⁸⁰ NA, PZÚ, k. 1315, 207-1315-7

³⁸¹ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 57.

nošení stejnokrojů odňato.³⁸² Téhož dne k tomuto kroku sáhlo i prezídium zemského úřadu v Praze výnosem č. 369.210-19A:2133/1/1931.³⁸³

Jelikož by plněním tohoto rozhodnutí *Volkssport* ztratil svůj hlavní smysl, konala se dne 26. července 1931 ve Fulneku valná hromada svazu pod předsednictvím poslance Leo Schuberta, která jednala o možném využití jiných propagačních prostředků.³⁸⁴ Nakonec bylo rozhodnuto, že členové *Volkssportu* budou i nadále v duchu provolávaného hesla „*Trotz Verbot nicht tot!*“ používat stejnokroj, ale v jiné podobě. Nový úředně neschválený stejnokroj sestával z modré čepice, bílé košile, černé vázanky, jezdeckých kalhot, dohodového opasku a bot. Na čepici byl odznak s monogramem VS, který byl zhotoven pro každý okres v jiné barvě. K označení hodnosti používal *Gruppenführer* po celé dolní šířce vázanky jeden černý pruh, *Truppenführer* dva pruhy a okresní vůdce tři pruhy. Ke stejnokroji náležely i další součásti výstroje: chlebník, polní láhev, příbor, cídidlo, kapesní svítilna, větrovka, rukavice a batoh nebo torna (tzv. tele).³⁸⁵ Další součástí výstroje byly sanitní potřeby. Balíček obsahoval obvaz, gázu a náplasti. Jednalo se o balíčky stejného typu, jaký používal *Reichswehr* v Německu. Odsud byly také dováženy.

Nová podoba úředně nepovoleného stejnokroje *Volkssportu*

Důkazem toho, že členstvo spolku nepovažovalo samo sebe za příslušníky pouhé sportovní organizace, byl projev při slavnostech pořádaných *Volkssportem* ve Fulneku

³⁸² NA, PMV-AMV, k. 722, 225-722-5

³⁸³ NA, PZÚ, k. 1380, 207-1380-1, 8/5/29/6

³⁸⁴ Na této valné hromadě vystoupil např. Judex z Brna, který navrhoval, aby bylo k propagaci využito turistiky. Mnoho lidí prý jezdí na výlety a je možné, že se přidají.

(NA, PZÚ, k. 1380, 207-1380-1, 8/5/29/6)

³⁸⁵ Chlebníky, pláště a torny pocházely ze zásob bývalé říšsko-německé armády a byly tajně dopravovány na naše území. Dne 11. 4. 1931 např. skupina členů *Volkssportu* z Podmokel pašovala tuto výstroj vlakem z Drážďan. Okamžitě po přejetí státní hranice ji vyházeli z vlaku a druhá připravená skupina ji sebrala. (NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6)

25. července 1931. Na dotaz prof. Schindlera z Opavy při něm členstvo odpovědělo hromadným: „*Wir sind das Heer von Hackenkreuz.*“³⁸⁶

První závalu po zákazu používání stejnokrojů *Volkssportu* zaznamenala četnická stanice v Děčíně (Tetschen-Bodenbach), když 26. září 1931 táhlo městy Podmokly a Děčín 40 členů *Volkssportu* v nových úředně nepovolených stejnokrojích.³⁸⁷ I v roce 1932 se objevovaly pochodující skupiny *Volkssportu* již bez stejnokrojů, ale s rukávovými páskami s hákovým křížem a někteří i s odznaky SA.

Používání výše uvedeného náhradního typu stejnokroje znamenalo ve svém hlášení zemskému četnickému velitelství i četnické oddělení Česká Lípa. Ústředí DNSAP podle něj nařídilo všem krajským organizacím strany, aby vytvořily pořadatelské oddíly. Dne 23. února 1932 pořádala DNSAP v Kamenickém Šenově (Steinschönau) schůzi za účasti asi 1.000 osob, na níž řečnil poslanec Rudolf Jung. Organizaci schůze zajišťovalo asi 100 (podle jiných zdrojů 50) uniformovaných příslušníků strany, kteří měli modrou čapku s podbradníkem, bílou košili s černou vázankou a modrou blůzu s dohodovým opaskem.³⁸⁸

Ve stejné době, kdy řešilo vedení *Volkssportu*, jak naložit dále s používáním stejnokrojů, si některé jeho skupiny ze zákazu zjevně těžkou hlavu nedělaly. Četnické oddělení Ústí nad Labem hlásilo zemskému četnickému velitelství v Praze, že ačkoliv bylo nošení spolkového stejnokroje, stejně jako nošení součástí stejnokroje, straně DNSAP zakázáno vyhláškou okresního úřadu v Teplicích-Šanově ze dne 8. července 1931, přesto 25. července 1931 odpoledne pochodovalo 13 příslušníků DNSAP v trojstupu z Teplic-Šanova do Trnovan (Turn). Účastníci měli vesměs bílé košile, černé vázanky a někteří z nich i hnědé jezdecké kalhoty a opasky s hákovým křížem. Průvod byl podle hlášení zastaven a zjištěna totožnost účastníků.³⁸⁹

Dalším krokem k eliminaci činnosti *Volkssportu* se stal výnos prezidia zemského úřadu v Brně z 27. srpna 1931, kterým bylo nařízeno, aby průvody a shromáždění pod širým nebem, organizované DNSAP, nebyly povolovány.³⁹⁰ Dne 23. října 1931 pak prezídium zemského úřadu v Praze shrnulo ve svém oběžníku dosavadní kroky zaměřené proti *Volkssportu* i DNSAP. Odvoláním povolení nošení stejnokrojů *Volkssportu* mělo být

³⁸⁶ NA, PMV-AMV, k. 340, 225-340-69

³⁸⁷ NA, PZÚ, k. 1331, 207-1331-24

³⁸⁸ Tamtéž.

³⁸⁹ NA, PZÚ, k. 481, 207-481-1, 8/1/53/10

³⁹⁰ NA, PMV-AMV, k. 722, 225-722-5

členům DNSAP znemožněno, aby kryti tímto spolkem vystupovali ve stejnokrojích. Oběžník z 1. srpna 1931 ukládal úřadům, aby DNSAP pečlivě sledovaly a v žádném případě netrpěly vystupování v rozporu s platnými předpisy. Oběžník z 26. srpna 1931 nařizoval, aby průvody a shromáždění DNSAP pod širým nebem nebyly ani povolovány ani trpěny. Měl tím být zabezpečen veřejný klid a pořádek. Dále se v oběžníku uvádělo: „*Jak však z předkládaných zpráv a zejména ze zpráv denního tisku jest vidno, nepochopily snad namnoze podřízené úřady zcela účel, který těmito pokyny byl sledován. Příslušníci něm. nár. soc. strany dělnické vystupují prý někde i dále ve svých nepovolených stejnokrojích nebo jich součástkách, pořádají výlety a cvičení vojenského rázu, aniž by úřady proti nim rázně zakročily ... tento stav věcí opravňuje k domněnce, že úřady I. instance nesledují činnost strany s patřičnou bedlivostí, jejich zákroky postrádají energie, dějí se opožděně a bezmála musí býti nadřízenými úřady vynucovány. ... Proti spolkům, které se v uvedených směrech prohřeší, lze zakročovati i zastavením činnosti, pokud se týče jejich rozpuštění. ... Postup úřadů musí býti rázný a nesmlouvavý a nesmí dávat ani přímo ani nepřímo podnět k pochybnostem ve veřejnosti.*“³⁹¹

V návaznosti na výše uvedené kroky zakázalo 27. listopadu 1931 ministerstvo vnitra změnu stanov *NS Jugendverbandu*, k níž mu přišla žádost 6. listopadu a *NS Jugendverband* označilo v duchu změněných stanov za spolek státu nebezpečný.³⁹²

Při svých veřejných vystoupeních používal *Volkssport* také prapory. Nejčastěji byly červené s bílým kruhem uprostřed, v němž byl hákový kříž tmavomodré, tmavohnědé nebo tmavozelené barvy. Vždy byla zvolena taková barva, aby na dálku dělala dojem černé barvy. Celek pak tvořil na dálku černo-bílo-červenou, jak již bylo uvedeno výše, zakázanou kombinaci. K nošení praporů byly vydány přesné předpisy. Ústředí *Volkssportu* ve Fulneku zažádalo 4. dubna 1930 o povolení používat těchto praporů. Záhy svou žádost ale stáhlo a tak *Volkssport* používal prapory po celou dobu své existence protizákonně.³⁹³ Protizákonně používal i různé odznaky, ať už to byly znaky národně socialistického hnutí (hákový kříž, kladivo a dubový list), smaltované kotoučky na čepicích (bílý kotouč s červeným okrajem a černým hákovým křížem), či obrácené znaky SA na čepicích.

³⁹¹ NA, PZÚ, k. 1331, 207-1331-24

³⁹² NA, PMV-AMV, k. 722, 225-722-5

³⁹³ Povolení k nošení těchto praporů by stejně nemohlo být uděleno, neboť hákový kříž byl znakem určitého politického smýšlení a nemohl jej tedy používat nepolitický spolek.

Jelikož úkolem *Volkssportu* nebyly jen akce propagační, ale i ochranné, je třeba se zmínit i o výzbroji. Jako zbraň byl především používán náprsní řemen dohodového opasku. Byl-li k opasku připevněn karabinami, dal se odepnout a na jeden z jeho konců bylo možné zavěsit různé předměty (klíče, háčky apod.). Takto upraven se v boji mužé proti muži stával hrozivou zbraní.³⁹⁴ Podle nařízení zemského vedení *Volkssportu* z 5. ledna 1931 si měl také každý člen *Volkssportu* opatřit nějakou střelnou zbraň.³⁹⁵

Jak již bylo uvedeno výše, spočíval hlavní úkol *Volkssportu* v agitaci pro DNSAP. Tuto činnost prováděl především pomocí náborových pochodů (*Werbemärschen*). Pochody byly pořádány nejen při všech akcích DNSAP, ale i samostatně. Jejich prostřednictvím *Volkssport* propagoval myšlenky národního socialismu a snažil se přivést do řad DNSAP, či do svých řad co nejvíce nových členů. Pro zvýšení efektu bylo dbáno na to, aby se žádný z uniformovaných členů *Volkssportu* nepohyboval mimo pochodující útvar. Pro přilákání co největšího počtu diváků se pochodů účastnily též hudební čety. Čítaly osm bubeníků a osm pištců pod vedením tambora. Všechny tyto pochody se konaly v sevřených formacích a podle vojenských rozkazů. Během pochodu byly zpívány různé písně protistátního a velkoněmeckého obsahu.³⁹⁶ Dalším agitačním prostředkem byly takzvané *Werbeabende*, tj. večírky pořádané pro širší společnost, na nichž probíhaly přednášky o národně socialistickém hnutí spojené s promítáním filmů, které se za tím účelem dovážely z Německa. Prostřednictvím gramofonu byly též reprodukovány projevy Adolfa Hitlera a jiných nacistických prominentů. Pokud se konaly větší manifestace strany, například lidové dny, pořádal *Volkssport* již týden před jejich začátkem pochodňové průvody, kterými se snažil upozornit na blížící se akci co nejširší vrstvy obyvatel. Při vlastní akci pak plnil pořadatelskou službu.

Neméně významným úkolem *Volkssportu* bylo poskytování ochrany při schůzích (tzv. *Saalschutz*). Tato ochrana byla prováděna prostřednictvím hlídek *Volkssportu*, které obklopile tribunu s řečníkem a bránily jakémukoliv narušení schůze. Zároveň plnily funkci pořadatelskou. Schůze samotné se ale aktivně (potleskem či výkřiky) účastnit nesměly. Opačnou funkci plnily tyto hlídky na schůzích protivníků. Zde se rozmístily po čtyřech, aby si navzájem mohly krýt záda a boky a na daný rozkaz vyvedly

³⁹⁴ Dne 29. 8. 1931 takto napadli členové *Volkssportu* z Jablonce nad Nisou schůzi komunistů v Proseči n./N.. Při nastalé rvačce bylo zraněno osm osob lehce a dvě těžce, z nichž jedna svému zranění podlehla. (NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6)

³⁹⁵ NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6

³⁹⁶ Byly to např.: *Die Fahne hoch, Wir sind das Heer vom Hakenkreuz, Wir kämpfen für das Deutsche Land* atd.

nepohodlného řečníka za sálu. Přitom docházelo mezi členy *Volkssportu* a jejich politickými odpůrci k častým rvačkám.

Z hlediska bezpečnosti Československé republiky byl nejvýznamnější součástí činnosti *Volkssportu* polovojenský výcvik, který jeho členové absolvovali. Prvořadý byl výcvik vůdců a podvůdců, který se prováděl pomocí zvláštních kurzů zvaných *Führerkurse*, do nichž byli vysíláni jen spolehliví členové. Byly to vlastně poddůstojnické školy, v nichž si frekventanti osvojovali základní teoretické a praktické znalosti potřebné pro vedení družstva. Vyučovalo se velení, školení disciplíny, udržování výzbroje a výstroje, organizace kurýrní služby, čtení z mapy, orientace v terénu a další dovednosti. Vyučujícími byli župní či krajsí vůdci, někdy i zvláštní instruktoři.³⁹⁷ Významnější členové *Volkssportu* absolvovali tyto kurzy v Německu.³⁹⁸ Takto vyškolení vůdci pak prováděli výcvik s ostatním členstvem *Volkssportu*. Teoretický výcvik probíhal na členských schůzích (*Heimabende*), které se konaly každý týden. Pro tyto večery vypracovával krajský či župní vůdce společný program vždy pro celý jemu podřízený obvod. Praktický výcvik pak probíhal ve volné přírodě při *Geländespiele*. Oficiálně se jednalo o sportovní výchovu v přírodě konanou přesně v souladu se stanovami sportovního svazu tak, aby nevzbuzovala nežádoucí pozornost ze strany státní správy. Ve skutečnosti se při pobytech v přírodě nejdříve cvičila pořadová, později chvaty Jiu-Jitsu, házení ručním granátem³⁹⁹ a za pomoci turnerských spolků i střelba z pušek. Podle informace prezidia ministerstva vnitra, zaslané 21. dubna 1932 státnímu zastupitelství v Praze, tak například spolek *Deutscher Turnverein* v Libouchci (Holzgrund) zakoupil vzduchovku, kterou používal k neoprávněnému výcviku svých členů, kterými byli vesměs příslušníci *Volkssportu* a *NS Jugendverbandu*.⁴⁰⁰

Kromě toho se konaly různé cvičné pochody, jako pochody vytrvalosti (*Dauermarsch*), pochody výkonnosti (*Leistungsmarsch*) či pochody se zátěží (*Gepäckmarsch*). Vrcholem cvičení ve volné přírodě byly bojové hry. Členstvo se při nich rozdělilo na dvě či více skupin, z nichž každá dostala za úkol zaujmout určité postavení vyznačené na mapě. Potom proti sobě skupiny manévrovaly a útočily na sebe v různých formacích.

³⁹⁷ Takovýto kurz se konal např. 22. 3. 1931 v Telnici (okres Ústí n./L.) za účasti 290 členů *Volkssportu*. Vedl jej zástupce zemského vůdce Paul Illing. (NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/ 24/6)

³⁹⁸ Paul Illing se zúčastnil takového kurzu na podzim 1930 v Koppelsdorfu v Sasku v budově SA Heim a poté prodělal kurz pro instruktory u SA v Berlíně. (NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/ 24/6)

³⁹⁹ Jednalo se jen o dřevěné atrapy ručních granátů, které si *Volkssport* nechal zhotovit v srpnu 1931 u truhláře v Ústí n./L. (NA, PZÚ, k. 1380, 207-1380-5, 8/5/29/6)

⁴⁰⁰ NA, PMV-AMV, k. 949, 225-949-2

Podobná cvičení se konala často i v noci. Při všech těchto cvičeních byly používány vojenské povely, které byly shrnuty ve zvláštním předpisu zvaném *Kommandos*.

Dne 9. února 1932 tak například četnická stanice v Řetenicích (Settenz) u Ústí nad Labem hlásila okresnímu četnickému velitelství v Teplicích-Šanově, že bylo zjištěno, že na hřišti *I. Deutscher Turnverein Eiche* v Teplicích-Šanově pořádají příslušníci DNSAP cvičení, která mají svým charakterem i povely vojenský ráz. Cvičení se konala 18. ledna a 6. února 1932 v pozdních večerních hodinách. Při cvičení byli velice opatrní, přicházeli jednotlivě a kolem hřiště měli rozestavěny stráže. Podařilo se zjistit, že místo pušek používali dřevěné tyče a veleli například: „*Achtung, drei Schritte vor, nieder, auf!*“⁴⁰¹

Jablonečtí příslušníci *Volkssportu* ještě v původních stejnokrojích

Součástí veškeré činnosti *Volkssportu* byly pochopitelně i styky s Německem. Německou propagandistickou literaturu a důvěrnou korespondenci dostával *Volkssport* především prostřednictvím *Grenzlandamt der Hitlerjugend*, který sídlil v Klingenbergu u Drážďan.⁴⁰² Tento orgán podléhal přímo říšskému vedení NSDAP v Mnichově a byl prostředníkem pro sudetoněmecké záležitosti. Udržoval styky s DNSAP, *Volkssportem* a dalšími německými nacionalistickými organizacemi v Československu. Zásilky byly dopravovány prostřednictvím různých kurýrů z Německa především Jiřímu Pilzovi z Jiříkova (Georgswalde) a Edvinu Krausemu z Popovic (Pfaffendorf) u Podmokel, kteří je předávali dál.

⁴⁰¹ NA, PZÚ, k. 481, 207-481-1, 8/1/53/10

⁴⁰² Grenzlandamt zároveň spoluorganizoval výzvědnou službu proti ČSR. (NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6)

Členové *Volkssportu* nechyběli ani na většině akcí, které pořádala NSDAP v blízkosti hranic Československa. Navíc, a to bylo pro stát zvlášť nebezpečné, konal *Volkssport* v pohraničních oblastech společná cvičení spolu se členy SA z Německa.⁴⁰³

Jak již bylo uvedeno výše, bylo *Volkssportu* v roce 1930 povoleno nošení stejnokrojů při sportovních akcích pořádaných tímto spolkem. Ještě v průběhu roku 1930 začaly přicházet na adresy ministerstva vnitra v Praze a zemských úřadů v Praze a Brně stížnosti na protistátní činnost *Volkssportu*. Týkaly se především účasti členů *Volkssportu* ve stejnokrojích na akcích pořádaných DNSAP. Po sjezdu německé národně socialistické mládeže, který se konal v Broumově ve dnech 20. a 21. září 1930 si například okresní hejtman stěžoval na nápadně velký počet účastníků ve stejnokrojích (přes 4.000). Nezakročil jen vzhledem k tomu, že byl tento stejnokroj úředně povolen jako sportovní oděv *Volkssportu*. Zároveň ale upozorňoval, že uniformovaní účastníci působili dojmem vojenských útvarů.⁴⁰⁴ Již o dva měsíce dříve žádal správce policejního ředitelství v Opavě Dr. Wiederman dokonce rozpuštění *Volkssportu*.⁴⁰⁵ Podnětem k této žádosti mu byl *Völkischer Tag*, konaný v Opavě ve dnech 5. a 6. července 1930. V průvodu pořádaném v rámci této akce DNSAP totiž pochodovala mládež z *Jungvolku* a *NS Jugendverbandu* se vztyčenými pravicemi, čímž byl porušen § 6 stanov svazu *Volkssport*, říkající, že mládež a děti mají právo zúčastnit se jen čistě sportovních akcí *Volkssportu*. Další konflikt proběhl po skončení *Völkischer Tag*, který se konal ve dnech 2. až 4. srpna 1930 ve Falknově nad Ohří. Autobus s 26 členy *Volkssportu* ze Stodu (Staab) se cestou zastavil poblíž Mariánských Lázní a po provokacích vůči kolemjdoucím odjel až po zákroku policie.⁴⁰⁶

Dne 14. listopadu 1930 sdělil okresní úřad v Chomutově prezídiu zemského úřadu v Praze, že z německých organizací, sdružujících většinou mládež, pochodují Chomutovem často skupiny *Wandervogelu*, které se chovají klidně a neprovokují. Naproti tomu skupiny *Volkssportu* působí záměrně provokativně. Pochodují ve stejnokrojích, v čele nesou prapor a hrají na bubny a pikoly.⁴⁰⁷ To, co se úřadům nelíbilo, bylo pochopitelně druhou stranou náležitě oceňováno. Předseda *Volkssportu*, poslanec Leo Schubert, napsal v časopisu *Der Tag* 16. října 1930: „Velký rozmach hnutí

⁴⁰³ Některé takové akce byly pořádány pod názvem Grenzlandtreffen a byly zaměřeny na vzájemné seznamování členů *Volkssportu* a SA. (NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6)

⁴⁰⁴ NA, PZÚ, k. 353, 207-353-5, 8/5/4/16

⁴⁰⁵ NA, MV-pres, k. 350, 225-350-0, X Brno N20/3

⁴⁰⁶ NA, MV-pres, k. 350, 225-350-8, X Brno N28/3

⁴⁰⁷ NA, PZÚ, k. 384, 207-384-13, 8/5/16/44

v posledních měsících, brilantní průběh *Völkischen Tage* a dalších projevů by se nemohl uskutečnit bez práce svazu a jeho členů. Hnědí bubeníci vyrážejí neděli co neděli ven do kraje a verbují pro hnutí nové přívržence a členy. Jim děkujeme za brilantní vzestup, od nich očekáváme další vítězný postup celého hnutí a s nimi doufáme, že do hnědé fronty vstoupí ještě tisíce nových bojovníků, k boji za německou domovinu a její tvůrčí lid.⁴⁰⁸

Skupiny *Volkssportu* se přesouvaly nákladními auty nebo autokary

Z výše uvedených důvodů varoval zemský úřad některé z poboček *Volkssportu* již v průběhu října a listopadu roku 1930.⁴⁰⁹ Přednostové okresních úřadů byli spisem prezidia zemského úřadu v Praze ze dne 5. listopadu 1930 upozorněni na závady v činnosti *Volkssportu* a bylo jim nařízeno, aby podle zákona zakročovali. Zvláště byli upozorněni na skutečnost, že členové *Volkssportu* mají povoleno nosit stejnokroje, nikoliv však spolkový prapor a rukávové pásky s hákovým křížem.⁴¹⁰

Pro odvrácení nežádoucí pozornosti vydal zemský vůdce *Volkssportu* pro zemi českou poslanec Hans Krebs na podzim 1930 zvláštní oběžník, ve kterém upozornil všechny odbočky *Volkssportu* v Čechách na skutečnost, že přímý styk spolku s německými zahraničními organizacemi je zakázán a může být stíhán na základě zákona na ochranu republiky. Zároveň v něm sdělil, že v případě stíhání některého člena *Volkssportu* státním zastupitelstvím nebude mu možno z praktických důvodů poskytnout pomoc.⁴¹¹

Ve skutečnosti ale provokace *Volkssportu*, který se po německých zářijových volbách

⁴⁰⁸ NA, PMV-AMV, k. 340, 225-340-69

⁴⁰⁹ Např. 17. 10. 1930 výměrem č. 28.863/pres. odbočku v Bílovci, téhož dne výměrem č. 30.679/pres. odbočku v Moravské Třebové a 14. 11. 1930 výměrem č. 33.709/pres. odbočku v Opavě (NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6)

⁴¹⁰ NA, PZÚ, k. 481, 207-481-1, 8/1/53/10

⁴¹¹ NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6

cítel posílen, pokračovaly. Svědčí o tom i stížnost okresního úřadu v Chomutově, jenž si stěžoval na průvody *Volkssportu*, při kterých docházelo k agitacím pro DNSAP, a které se konaly bez žádostí o povolení.⁴¹² Předseda ústředí *Volkssportu* a zemský vůdce pro zemi moravskoslezskou Leo Schubert byl varován výměrem zemského úřadu ze dne 14. ledna 1931 č. 40.047/pres/30. Pravilo se v něm, že bude-li se *Volkssport* i nadále účastnit vyloženě politických schůzí ve stejnokrojích, bude mu povolení k jejich nošení odňato.⁴¹³ Toto varování se ale zcela minulo účinkem, o čemž svědčila účast členů *Volkssportu* na schůzích 7. února 1931 ve Starých Dubicích (Alt Daubitz), 7. března v Hanušovicích (Hannsdorf), 8. března v Ústí nad Labem, 9. března ve Fryštátě (Freistadt), 12. března ve Fulneku, 16. března ve Šternberku (Sternberg), 17. března v Javorníku, 26. března ve Svitavách (Zwittau), 12. dubna v Jiříkově, 24. dubna v Předlicích (Predlitz), 26. dubna v Městě Libavá (Liebau) a v Uničově (Mährisch Neustadt), 1. května ve Fulneku, 23. května v Budišově (Budischau), 31. května v Bartošovicích (Batzdorf), 28. června v Martínkovicích (Märzdorf) a ve Svitavách, 22. srpna v Rychnově, 29. srpna v Proseči nad Nisou (Proschnitz), 16. září v Šanově a 19. září v Ruprechticích (Ruppertsdorf) a Hynčicích (Heinzendorf).⁴¹⁴

Stejně jako v případě DTV, začaly na protistátní činnost *Volkssportu* upozorňovat především vojenské orgány. Zemské vojenské velitelství v Praze požádalo 13. prosince 1930 zemský úřad v Praze o zaslání opisu stanov *Volkssportu*. Současně jej upozornilo, že jsou členové spolku *Volkssport* vojensky organizováni, účastní se politických projevů DNSAP a jsou vyzbrojeni dýkami.⁴¹⁵ O měsíc později 15. ledna 1931 hlásil Hraničářský prapor 1 v Děčíně velitelství četnického oddělení v Teplicích-Šanově, že bylo pozorováno, že se členové *Volkssportu* hromadně účastní veřejných schůzí DNSAP, vystupují jako vojenská tělesa, konají pořádkovou službu, staví čestné stráže a hlídky a sborově provolávají politická hesla. Tato činnost byla hodnocena jako nepřipustná pro nepolitický spolek, jakým byl *Volkssport*.⁴¹⁶

Počátkem třicátých let začaly orgány státní správy pod vlivem horšící se mezinárodní i vnitrostátní politické situace posuzovat žádosti o konání různých akcí, které by mohly mít protistátní ráz, podstatně přísněji než dosud. Mezi nejpečlivěji sledované patřily právě tělovýchovné a sportovní organizace a branné složky jednotlivých stran a hnutí. V

⁴¹² NA, PZÚ, k. 361, 207-361-2, 8/5/8/1

⁴¹³ NA, PZÚ, k. 1380, 207-1380-1, 8/5/29/6

⁴¹⁴ NA, PMV-AMV, k. 340, 225-340-69

⁴¹⁵ NA, PZÚ, k. 635, 207-635-38, 8/1/61/73

⁴¹⁶ NA, PZÚ, k. 481, 207-481-1, 8/1/53/10

březnu 1931 byl předložen návrh německo-rakouské celní unie, jenž byl přípravou k politickému sjednocení obou států a zároveň prvním krokem k ekonomickému i politickému sjednocení celé střední a jihovýchodní Evropy pod hegemonií Německa. Jednalo se tedy o snahu rozbít francouzský mocenský systém v této oblasti. Mezinárodní situace byla proto patrně jednou z příčin, proč se Udržalova vláda rozhodla v březnu 1931 zahájit systematický boj proti DNSAP. Další příčinou byla jistě i stoupající aktivita polovojenské složky této strany, tedy *Volkssportu*. Právě v březnu (22. března 1931) se totiž konala v Telnici (Tellnitz) škola pro velitele *Volkssportu*, které se pod vedením Paula Illinga⁴¹⁷ zúčastnilo 290 frekventantů. Ještě před tím se 4. března 1931 zúčastnilo sedm členů *Volkssportu* ve stejnokrojích smuteční slavnosti za padlé při březnových událostech roku 1919, která se konala v Aši.⁴¹⁸ Na tomto místě je také třeba se zmínit o tom, že policejní komisařství v Ústí nad Labem mělo ve *Volkssportu* důvěrníka, který podával hlášení obvodnímu inspektorovi Oldřichu Divišovi.⁴¹⁹ Jeho prostřednictvím tak získávalo poměrně přesné zprávy o dění ve *Volkssportu*.

K prvnímu většímu zákroku proti *Volkssportu* došlo v květnu roku 1931. V tomto měsíci byly u některých členů, žijících na různých místech republiky, provedeny domovní prohlídky pro podezření z přečinu dle § 17 zákona na ochranu republiky.⁴²⁰ Dalším zcela zásadním zákrokem bylo odvolání povolení k nošení stejnokrojů, ke kterému došlo výměrem zemských úřadů v Praze ze dne 3. července 1931 (č. 369.210/1931) a v Brně ze dne 3. července 1931 (č. 21518 pres.).⁴²¹

Předseda *Volkssportu* poslanec Leo Schubert přiznal při výslechu u okresního úřadu v Novém Jičíně (Neutitschein) 13. července 1931, že jako nadřízené orgány místních skupin *Volkssportu* fungují činovníci DNSAP, a že organizace spolku spočívá na

⁴¹⁷ Illing Paul (1904–1984). Od roku 1923 člen NSDAP a SA ve Vídni. V roce 1925 přesídlil do ČSR a vstoupil do DNSAP. Zástupce vedoucího *Volkssportu* Hanse Krebse. V roce 1932 odsouzen dle zákona na ochranu republiky ke 3 letům vězení (1932–1935). Po propuštění pracoval pro Abwehr a pro SD. Od roku 1937 člen SdP. Před novým zatčením uprchl 1. 1. 1938 do Německa. Člen SS. Jako Führer des Aufbaufkommandos řídil výstavbu SS v protektorátu. V letech 1939–1945 landrat v Litoměřicích. Po válce odsunut do Německa.

⁴¹⁸ NA, PZÚ, k. 1380, 207-1380-2, 8/5/29/6

⁴¹⁹ Tamtéž.

⁴²⁰ Dne 7. 5. 1931 byla např. provedena domovní prohlídka u 13 členů *Volkssportu* v České Lípě, 9. 5. u 8 v Mimoni, téhož dne provedla místní stanice v Podmoklech prohlídku u 3 členů v Pomoklech (Schascheka, Perthena a Hansela). Podobné prohlídky se konaly i jinde. (NA, PZÚ, k. 1380, 207-1380-2, 8/5/29/6)

⁴²¹ NA, PMV-AMV, k. 340, 225-340-69

stejných zásadách jako organizace DNSAP.⁴²² Dne 9. září byli zatčeni Josef Hausstein, Vilém Rödl a Osvald Lugert z Plané (Plan) u Mariánských Lázní. Všichni byli obviněni ze sdružování se státu nepřátelskému podle § 17 zákona na ochranu republiky. Ve dnech 5., 12. a 9. srpna 1931 totiž shromáždili členy *Volkssportu* z Plané a prováděli s nimi vojenská cvičení.⁴²³ Během září 1931 se uskutečnila poslední větší akce *Volkssportu*, kterou byla propagační činnost před obecními volbami.

Leo Schubert (vpředu uprostřed) na posledním shromáždění *Volkssportu* ve Fulneku v roce 1931

Již 2. listopadu 1931 řekl Paul Illing na poradě vedení *Volkssportu* v hostinci *Turnhalle* v Ústí nad Labem, že je známo, že ministerstvo vnitra připravuje rozpuštění *Volkssportu*.⁴²⁴ Dne 19. listopadu 1931 pak složilo při *Heimabendu* v téže hostinci 30 členů *Volkssportu* tuto přísahu: „*Ich bekenne mich als Soldat des III. Reiches und nehme diesen Aufruf an.*“⁴²⁵ Stejná přísaha byla složena do rukou okresních vůdců i v ostatních okresech. Nebyli k ní ale připuštěni mladší členové, neboť převládla obava, že jsou mezi nimi policejní agenti. Tato přísaha fakticky znamenala zcela zjevné naplnění skutkové podstaty podle § 2 zákona na ochranu republiky, tak jak byl vyložen výše, a každý, kdo ji složil, mohl být potrestán vězením od jednoho do pěti let.

Již o několik dnů dříve se ale začala naplňovat Illingova předpověď. Dne 5. listopadu 1931 byla pro účast na politických podnicích výměrem policejního ředitelství v Brně č. 60961/31/I zastavena činnost *Ortsgruppe* v Brně.⁴²⁶ *Ortsgruppe Volkssportu* z Jablonce nad Nisou, jejíž členové v srpnu 1931 napadli v Proseči nad Nisou komunisty, jak bylo

⁴²² Tamtéž.

⁴²³ NA, PZÚ, k. 1380, 207-1380-6, 8/5/29/6

⁴²⁴ NA, PZÚ, k. 1380, 207-1380-5, 8/5/29/6

⁴²⁵ Tamtéž.

⁴²⁶ NA, PMV-AMV, k. 340, 225-340-69

uvedeno výše, byla dne 11. listopadu 1931 rozpuštěna výměrem zemského úřadu v Praze č. 572015/1931.19A.⁴²⁷ Tlak státních orgánů na *Volkssport* v této době stále sílil a celá struktura *Volkssportu* byla díky němu úspěšně narušována. Počátkem roku 1932 pořádala například šumperská odbočka dvě valné hromady, na nichž měl být zvolen nový předseda spolku. K volbě ale nedošlo, jelikož nikdo nechtěl funkci předsedy zastávat. Všichni to zdůvodnili tím, že funkcionáři spolku jsou v poslední době stále předvolávání a vyšetřování policejním komisařstvím.⁴²⁸ Zároveň narůstal i počet lidí, kteří byli za svou činnost ve *Volkssportu* odsouzeni k různým pokutám.

Situace vlastní DNSAP ale nevypadala ani zdaleka tak špatně. Snaha Udržalovy vlády o odsunutí voleb do obecních zastupitelstev na pozdější termín, kdy dopady hospodářské krize odezní, se ukázala jako zcela kontraproduktivní a DNSAP zaznamenala ve volbách, které se konaly na přelomu let 1931 a 1932 téměř třetinový nárůst oproti parlamentním volbám v roce 1929. Jaký vliv měla na tento výsledek agitační činnost *Volkssportu* zůstává otázkou, úspěch ale každopádně vyvolal další rozsáhlou kampaň k získání nových členů s cílem stát se nejsilnější německou stranou v Československu. Svou roli měl opět sehrát i *Volkssport*. Situace kolem zákroků státní správy vůči jeho místním organizacím ale pochopitelně vyvolala reakci i u vlastní DNSAP, která se začala obávat, že akce namířené proti *Volkssportu* budou rozšířeny i na ni samotnou.

Rozsáhlá propagační akce DNSAP byla zahájena 1. ledna 1932, v této době ale už byl *Volkssport* stranickým vedením odstavován na druhou kolej. Podle dopisu, který byl nalezen při domovní prohlídce u poslance Hanse Krebse, se vedení strany rozhodlo již 6. ledna 1932 odstranit vůdce *Volkssportu* ze služeb strany.⁴²⁹ Úkoly *Volkssportu*, týkající se pořadatelské služby při stranických schůzích, měly převzít nově organizované *Ordnerabteilungen*. Dne 8. ledna 1932 tedy Hans Krebs zbavil funkci svého zástupce Paula Illinga a krajské vůdce a vzápětí nato složil i svou funkci. Přesto se ještě ve dnech 23. a 24. ledna 1932 konalo cvičení *Volkssportu* poblíž Milešovky (Donnersberg), kterému velel Illing.⁴³⁰

⁴²⁷ NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6

⁴²⁸ NA, PMV, k. 722, 225-722-5, X/D/12/1

⁴²⁹ NA, MV-pres, k. 732, 225-732-2, X/D/12/1

⁴³⁰ OA Ústí nad Labem, OÚ Ústí n./L., k. 168

O měsíc později 22. února 1932 byl *Volkssport* výnosem zemského úřadu v Praze č. 9.921/1932-6 rozpuštěn.⁴³¹ Tímto datem byla tedy po necelých třech letech ukončena činnost organizace, která měla být sudetoněmeckou obdobou německých SA. Zajímavostí je, že krátce poté došlo rovněž k zákazu činnosti SA v Německu. Zákaz platil od 14. dubna do 16. června 1932.

Ministerstvo vnitra rozpustilo *Volkssport* podle § 24 spolkového zákona z 15. listopadu 1867 č. 134 ř. z. a § 113 ústavní listiny. Důvodem bylo, že zatímco podle svazových stanov se jednalo o svaz nepolitický s cílem pěstovat putování, jízdu na kole, hry a sport: „*Z projevů odpovědných zástupců spolku „Volkssport“ a z činnosti, kterou ... od svého založení skutečně vyvíjí, však vysvítá, že vzpomenuý statutární účel spolku byl již při jeho založení pouze předstírán a že pravým účelem jeho zakladatelů bylo zříditi spolek sledující cíle politické strany „Deutsche nationasozialistische Arbeiterpartei“, jejíž organickou složkou se spolek skutečně stal.*“⁴³²

Po rozpuštění svazu *Volkssport* následovala vlna zatýkání. Vyšetřováno bylo celkem více než 200 osob.⁴³³ Zároveň s tímto vyšetřováním probíhaly u členů *Volkssportu* domovní prohlídky, které ve většině případů vedl policejní rada Dr. Miloslav Preininger z prezidia policejního ředitelství v Praze. Byly při nich nalezeny materiály, které umožnily uspořádání nejvýznamnějšího procesu proti *Volkssportu*, tzv. Brněnského *Volkssport-procesu*.

Atmosféru roku 1932 dokládá i seznam zákroků okresního úřadu v Rumburku proti DNSAP, vypracovaný 2. září 1932:

- 28. února 1932 – zastavení činnosti spolku *Volkssport*
- 28. března 1932 – zastavení činnosti místní skupiny spolku *Adler und Falken*
- 29. března 1932 – vyhláška o zákazu používání hákového kříže
- 31. března 1932 – zastavení činnosti župního vedení spolku *Nationalsozialistischer Jugendverband*
- 12. dubna – zákaz oslavy 1. května DNSAP v Rumburku (Rumburg)
- 24. dubna 1932 – zákaz schůze DNSAP v Krásné Lípě (Schönlinde)

⁴³¹ NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6. Shodou okolností k tomu došlo ve stejný den, kdy Adolf Hitler ohlásil svou kandidaturu v prezidentských volbách v sousedním Německu.

⁴³² NA, PMV-AMV, k. 340, 225-340-69

⁴³³ U krajského soudu v Praze bylo např. do 22. 4. 1932 vedeno trestní řízení pro činnost ve *Volkssportu* proti 75 občanům (z nichž bylo k tomuto datu ještě 40 ve vazbě), 5 dalších bylo zatím stíháno bez vazby a 106 případů bylo ve stavu přípravného vyhledávání. (NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-6, 8/5/24/6)

- 30. května 1932 – trestní oznámení proti MUDr. Karlu Feitemhanslovi pro rozšiřování tiskopisů s hákovým křížem⁴³⁴

Ve stejné době se DNSAP snažila prokázat, že jsou veškerá obvinění proti *Volkssportu* vykonstruovaná. Důkazy ale svědčily o pravém opaku. Bylo nalezeno mnoho literatury pašované z Německa, která měla jasně protičeskoslovenský charakter.⁴³⁵ Dále byly nalezeny i různé zbraně a střelecké terče se záznamy. Celková nálada ve straně nebyla ale zdaleka tak zasmušilá, jak by se mohlo z tohoto pohledu zdát. V atmosféře nadcházejícího procesu s *Volkssportem* dorazila zpráva o vítězství sesterské NSDAP v parlamentních volbách v Německu, která vedla k nebývalému nárůstu sebevědomí sudetoněmeckých národních socialistů. *Der Tag* psal natolik útočně, že musel být několikrát dokonce úředně zabaven.⁴³⁶

Před krajským soudem v Brně nakonec stanulo v srpnu 1932 sedm obžalovaných. V čele senátu zasedal vrchní soudní rada Eduard Kerndl a obžalobu zastupoval státní zástupce Dvořáček. Obžaloba byla psána na 24 stranách a vinila obžalované ze zločinů úkladů o republiku podle § 2 zákona na ochranu republiky, kterých se obžalovaní měli dopustit tím, že se v Praze, v Ústí nad Labem a v jiných místech v Čechách spojili k úkladům o republiku, vešli v přímý i nepřímý styk s cizími činiteli a sbírali, organizovali a cvičili branné síly proti republice.⁴³⁷ Ze sedmi obžalovaných byli jen čtyři přímými členy *Volkssportu*. 28letý úředník z Landstrasse Paul Illing byl zástupcem zemského velitele *Volkssportu* pro Čechy (členem *Volkssportu* byl od roku 1930), 25letý posluchač německé techniky Alexander Petermichel byl předsedou pražského vedení *Volkssportu*,⁴³⁸ 24letý student Friedrich Paliege byl členem *Volkssportu* v Krnově a 32letý učitel Peter Donnhäuser z Dolního Dvora (Niederhof) byl zemským velitelem *NS Jugendverbandu* pro Čechy. Zbylí tři obžalovaní byli činovníky pražského *Studentenbundu*, organizace národně-socialisticky zaměřených studentů, která byla stejně jako *Volkssport* součástí DNSAP. 31letý asistent vysoké školy technické Rudolf Haider z Dolní Drkotné byl seniorem *Studentenbundu* a zastupoval zájmy studentů v ústředním vedení DNSAP, jehož byl členem. 32letý student Adolf Metzner z Litoměřic byl předsedou *Studentenbundu* v Praze a 20letý student Anton Schwab z České Lípy byl

⁴³⁴ NA, PMV-AMV, k. 722, 225-722-5

⁴³⁵ Mimo jiné to byly časopisy *Der Angriff*, *SA Mann*, *Völkischer Beobachter* atd.

⁴³⁶ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 134.

⁴³⁷ Lidové noviny, 9. 8. 1932, č. 400, ráno, s. 2.

⁴³⁸ Přitom okresní vedení *Volkssportu* v Praze nebylo úřadům vůbec hlášeno.

jeho pokladníkem. Uvedený Friedrich Paliege byl kromě svého členství ve *Volkssportu* zároveň zapisovatelem pražského *Studentenbundu*. Úzké propojení *Studentenbundu* a *Volkssportu* v Praze bylo dáno i tím, že obě organizace konaly své schůze ve stejné sklepní místnosti, kterou měly pronajatou na Vinohradech v Italské ulici č. p. 26.

Soudní místnost byla při procesu pravidelně zcela zaplněna

Během domovních prohlídek se podařilo v pražském bytě Antona Schwaba nalézt přímý důkaz, který umožnil postavit před soud jak jeho samého, tak i Metznera, Paliega a Haidera. Jednalo se o dopis adresovaný Erichu Rosigovi do Drážďan.⁴³⁹ Autor dopisu v něm Ericha Rosiga na základě vzájemné schůzky v *SA Heim* v Drážďanech žádal o poskytnutí finančních prostředků na vydávání novin pro *Volkssport* a *Studentenbund*. Dopis obsahoval i přesné vyčíslení těchto prostředků včetně nájemného na zřízení kanceláří v Praze a Litoměřicích v celkové výši 13.645,20 říšských marek ročně. Je jasné, že si pisatel dobře uvědomoval nezákonnost celé akce, neboť na jednom místě doslova uvedl, že případné prokázání podpory z Německa by jej mohlo stát krk. Dopis byl anonymní, neboť pisatel uvedl na konci jen to, že ze známých příčin nemůže uvést své jméno.

Během výslechu v Praze ale Schwab přiznal, že jej obdržel od Metznera a tentýž, že byl autorem poznámky na okraji dopisu „*Paliege vertraulich*“, tedy důvěrně (nebo tajně) Paliegemu. V dopise samém pak figurovala i jména dalších obžalovaných: Paula Illinga a Rudolfa Haidera. Metzner se posléze přiznal k autorství dopisu a k tomu, že o jeho obsahu hovořil s Haiderem. Dopis tedy dokazoval přímé styky zástupců *Volkssportu* a *Studentenbundu* s německými nacisty.

⁴³⁹ NA, PZÚ, k. 1379, 207-1379-5, 8/5/29/6

O celý soudní proces byl od počátku nebývalý zájem, který se projevoval i prostřednictvím anonymních výhrůžek adresovaných soudu. Novinářům byly vyhrazeny první dvě lavice v auditoriu, ale ani ty nestačily. Divácká místa byla většinou do posledního zaplněna. Všichni obžalovaní se během výslechů prohlásili za nevinné, postupně se přiznávali pouze k dílčím činům a tvrdili, že nikdy nepodnikali nic proti republice. Obhájci se od počátku chovali značně arogantně a snažili se všemožně zdržovat a narušovat přelíčení. Donnhäusera zastupoval Dr. Dembitzky, Haidera Dr. Stark, Schwaba dr. Schreitter, Petermichela Dr. Brittani, Illinga Dr. Haller, Palliegeho Dr. Prosche a Metznera Dr. David.

Soud s představiteli *Volkssportu* byl v centru zájmu nejen široké veřejnosti, ale i představitelů sudetoněmeckých politických stran. Němečtí agráři označovali celý *Volkssport* za dětinskou organizaci, kterou si místní nacionální socialisté museli založit po vzoru německých SA, aby se vyžili lidé, kteří mají radost z nošení stejnokrojů a pochodů ve čtyřstupech.⁴⁴⁰ Ačkoliv v obecné rovině odmítali tresty za politické přesvědčení, kritizovali činnost nacistů a *Volkssportu* jako takového.

Soudní jednání se neustále protahovalo, neboť bylo třeba přechíst obrovské množství zabavených materiálů. V tomto duchu pokračoval celý proces až do 2. září 1932. Ve dnech 3. a 8. září pak probíhala nejvýznamnější část procesu. V těchto dvou dnech byl projednáván posudek vojenských znalců majorů generálního štábu Kopačky a Hrabovského. Z těchto jednání byla vyloučena veřejnost a přihlíželo jen 21 důvěrníků navržených obhajobou. Při posuzování struktury a výcviku *Volkssportu* došli znalci k závěru, že se jednalo o spolek organizovaný po vzoru řádné armády. Až do 14. září se obhájci neustále pokoušeli zvrátit průběh procesu. Odmítali stále jakoukoliv vinu svých mandantů a požadovali jejich osvobození.

Dne 24. září 1932 byl vynesena rozsudek.⁴⁴¹ Všichni obžalovaní byli odsouzeni za to, že se v letech 1930, 1931 a 1932 v Praze, Ústí nad Labem a jiných místech v Čechách spolčili k úkladům o republiku. Navíc Haider, Illing a Metzner vešli k těmto cílům ve styk přímý nebo nepřímý s cizími činiteli. Všichni obžalovaní pak k tomuto účelu sbírali, organizovali a cvičili branné a pomocné síly. Tímto spáchali všichni zločin přípravy k úkladům o republiku podle § 2 zákona na ochranu republiky.

⁴⁴⁰ Deutsche Landpost, č. 65, 18. 3. 1932.

⁴⁴¹ NA, PZÚ, k. 1380, 207-1380-5, 8/5/29/6 a LN, 25. 9. 1932, č. 486, ráno, s. 3.

Obžalovaní Haider, Illing a Metzner byli za své činy odsouzeni každý ke třem letům státního vězení a k peněžitému trestu po 3.000,- Kč. Petr Donnhäuser byl odsouzen na dva roky a k peněžitému trestu 2.000,- Kč, Petermichel na 18 měsíců a k 1.500,- Kč, Palliege na 15 měsíců a k 1.200,- Kč, Schwab na jeden rok a k 1.000,- Kč.

Celý soudní proces měl ještě dohru o rok později. Nejvyšší soud v Brně posoudil ve svém rozsudku ze dne 7. října 1933 zmateční stížnosti odsouzených. Uznal je za oprávněné ve věci odsouzených Haidera, Illinga a Metznera v tom, že v letech 1930, 1931 a 1932 vešli k úkladům o republiku ve styk přímý a nepřímý s cizími činiteli a ve věci Haidera, Palliege a Schwaba v tom, že v téže době k úkladům o republiku sbírali, organizovali a cvičili branné a pomocné síly. Ostatní zmateční stížnosti byly zamítnuty. Haiderovi, Illingovi a Metznerovi byl trest snížen na dva a půl roku, Palliege na 13 měsíců.⁴⁴²

Brněnský *Volkssport-proces* byl šokem pro celý negativistický blok německých stran. Zpočátku se jej sice pokusily propagandisticky využít, ale tato snaha zcela selhala. I v samotné DNSAP se totiž našlo mnoho členů, kteří začali odsuzovat takovou politiku strany, která uvrhuje mládež do perzekuce. Okamžitě po zveřejnění rozsudku nad členy *Volkssportu* také začalo vedení DNSAP uvažovat o možném rozpuštění strany. Připravovalo se na různé eventuality pokračování činnosti strany, třeba i pod jiným jménem.⁴⁴³

Nelze přehlédnout ani zahraniční ohlasy tohoto procesu. Adolf Hitler se vzápětí po svém nástupu do říšského kancléřství sešel s československým velvyslancem v Berlíně Vojtěchem Mastným.⁴⁴⁴ Upozornil jej, že *Volkssport-proces* je sice vnitřní záležitostí Československé republiky, zároveň že ale musí protestovat proti posudku vojenských znalců, který figuroval v tomto procesu. Vojtěch Mastný si o rozhovoru z 9. února 1933 poznamenal: „...že chce mě upozorniti na věc, která ho překvapila a v níž by si přál, aby řešena byla cestou přátelskou. Proces *Volkssport* že jako vnitřní záležitost jej nezajímá, ...ale dobrozdání našeho gen. štábu, v němž jsou naprosté nepravdy, které se šíří též tiskem u nás. Především že jest naprosto nepravdivé, že by mezi jeho hnutím (*meine Bewegung im Reich*) a oním hnutím u nás jež bylo předmětem procesu brněnského byla jakákoli souvislost, nějaké příkazy nebo instrukce... Za druhé, že je

⁴⁴² NA, MS I z TR 7, k. 565

⁴⁴³ První takovéto jednání se konalo v Německém domě v Brně 24. 9. 1932, tedy v den, kdy byl vynesena rozsudek nad členy *Volkssportu*. (NA, PZÚ, k. 1380, 207-1380-5, 8/5/29/6)

⁴⁴⁴ NA, MS-Pres 1932-1933/12

nepravdivé tvrzení, jakoby jeho oddíly SA byly organizací „miliční“ neb nějakou částí říšské obrany. SA že jsou organismy politické... Budou-li nepravdy šířeny, že mu nezbude než veřejně na ně reagovati. Toho však že by si nepřál naopak že přeje si a klade na to váhu, aby mezi námi byla věc ta řešena přátelsky, ježto vůbec si přeje přátelské styky se sousedy.“⁴⁴⁵ O své reakci si zapsal: „Ve své odpovědi jsem kvitoval s díkem ujištění že se z Německa k nám nedávají rozkazy, instrukce neb pokyny a děkoval též za akcentování přání přátelského řešení ve všech záležitostech. Že je mi známo, že SA netvoří část říšské obrany, nýbrž mají existenci samostatnou...“⁴⁴⁶

Mastný pak na toto téma ještě několikrát jednal s německým ministrem zahraničí Konstantinem von Neurathem.⁴⁴⁷ O rozhovoru z 22. února 1933 uvedl: „Neurath mě upozornil, že Hitler znovu se vrátil k Brněnskému procesu a že tudíž on mi připomíná potřebu opatrnosti, aby z případu nenastala aféra. Ujistil jsem ho, že jsem nenabyl v tisku našem nic závadného za to však že V.B. (Völkischer Beobachter, poznámka MB) přinesl velmi nepřátelský článek proti nám. On, že si dá předložit. Mluvil při tom o zkušenostech nás obou z Itálie ... Hitler že jest stejně citlivý jako Mussolini, ale že doufá, že se později umírní.“⁴⁴⁸

Němci trvali především na svém tvrzení, že SA nejsou vojenskou organizací. V téže době totiž probíhala odzbrojovací jednání v Ženevě a Německo zde předložilo návrh na posílení německé branné moci, která dosud směla mít jen 100.000 mužů. Hitler se obával, že vyjde-li najevo pravda o činnosti SA, bude tato jejich snaha zmařena.

Dne 20. dubna 1934 napsal Leo Schubert, toho času ve vazbě u krajského trestního soudu v Praze na Pankráci, cestou svého právního zástupce JUDr. Antonína Kreissla z Podmokel krajskému trestnímu soudu v Praze: „Trestní řízení proti mně zahajené se vede proti mně zvláště proto, že jsem podle jména byl předsedou svazu „Volkssport“, pročť se u mě zase předpokládá souvislost s trestnými činnými, které se vyčítali obžalovaným a obviněným ve procesu „Volkssportu“. ... Místo předsedy svazu „Volkssport“ mně bylo svěřeno, protože ve Fulneku byla zřízena dodatelnopotřeb svazu „Volkssport“ a protože já jsem měl provést tuto obchodní činnost. Ve své vlastnosti jako předseda jsem se nikdy nesoučastnil schůzy nebo poradyzemského svazu

⁴⁴⁵ ANM, Vojtěch Mastný, k. 27, 1916

⁴⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁴⁷ NA, MS-Pres 1932-1933/12

⁴⁴⁸ ANM, Vojtěch Mastný, k. 27, 1916

„Volkssportu“ v Čechách a omezil jsem se pouze na obstarání zmíněné obchodní agendy...“⁴⁴⁹

Dne 29. července 1935 Leo Schubert a Rudolf Jung podali prostřednictvím JUDr. Antonína Kreissla odpor vrchnímu soudu v Praze proti obžalovacímu spisu ze 7. července 1935. V odporu se zmiňovali, že Jung při svém výslechu tvrdil, že proti jakémukoliv napodobování říšskoněmeckých metod a zvyků ustavičně zakročoval, nebyl předsedou nebo vůdcem spolků *Volkssportu*, neměl v něm ani žádnou funkci a neúčastnil se žádné schůze, slavnosti a zasedání *Volkssportu*. Tvrdil, že vůbec neznal Paula Illinga a že spolek *Volkssport* zastavil svou činnost již v říjnu 1931 a Illing byl zbaven své funkce. Jejich právní zástupce nenalezl žádné skutkové podstaty § 2 zákona na ochranu republiky. Bránil se i obvinění z udržování úzkých styků mezi DNSAP a NSDAP a tvrdil, že DNSAP neusilovala o násilnou změnu státních hranic. V závěru navrhol odmítnout obžalobu a vyslovit nepřislusnost krajského trestního soudu v Praze a trestní věc přikázat krajskému soudu v Litoměřicích.⁴⁵⁰

V reakci na stanovisko vojenských znalců se Rudolf Jung uchýlil k vskutku „vizionářským“ názorům. Mimo jiné tvrdil, že Adolf Hitler hodlá vybudovat Velkoněmeckou říši na mírovém principu, neboť právo na sebeurčení je pacifisticko-demokratický ideál a nemá nic společného s násilím. Od okamžiku, kdy se stal Hitler říšským kancléřem, neusiloval podle Junga o násilí, ale dělal mírovou politiku: „Mnohem důležitější je ale účel výcviku. Podle Hitlerovy knihy „*Mein Kampf*“ a podle ujištění říšské vlády a říšského kancléře Hitlera nejsou SA (úderné oddíly) žádnou vojenskou organizací. ... Jestliže SA nepředstavují vojenskou organizaci, je stanovisko vojenských odborníků chybné.“ Jung dále tvrdil, že písně *Das Heer vom Hakenkreuz* a *Horst Wessel Lied* byly až do poloviny června 1933 povoleny a poté, co byly zakázány, nebyly dále zpívány. Illingova skupina, na níž se zaměřil znalecký posudek, údajně neměla více než 300 osob.⁴⁵¹

Otázkou zůstává role *Kameradschaftsbundu* při zákazu činnosti *Volkssportu*. Ač se jedná o úvahu ryze hypotetickou, existují indicie, které jisté roli „kamarádů“ v celé aféře nasvědčují. V knize *Jejich boj* z roku 1937, věnované pozadí vzniku a existence SdP, uvádějí autoři: „Bezprostředním podnětem zákazu (je myšlen zákaz DNSAP,

⁴⁴⁹ NA, DNSAP, k. 5

⁴⁵⁰ Tamtéž.

⁴⁵¹ Tamtéž.

poznámka MB) *byl, jak známo rozsudek nejvyššího soudu v procesu s Volkssportem. Tvrdí se, že Kameradschaftsbund měl prsty v celé této aféře a že už tenkrát usiloval dostat nacionální socialisty v Československu do tak těžkého konfliktu s úřady, že by to musilo vést k zákazu. Tím se mělo uvolnit politické místo, které nacisti zaujímali od roku 1918. Důkazů pro toto tvrzení a podezření zatím není.*⁴⁵² Autoři knihy nemohli pochopitelně znát údaje z tajného posudku o činnosti *Volkssportu*, vypracovaného ministerstvem národní obrany, který byl i v průběhu soudního procesu v Brně čten pouze „za zavřenými dveřmi“.⁴⁵³ Podle tohoto posudku se na výcviku členů *Volkssportu* ve střelbě podílel zejména Konrad Henlein. Spojení jednoho z čelných představitelů *Kameradschaftsbundu* se soupeřící DNSAP je pochopitelně velmi překvapivé. Uvědomíme-li si ale, že klíčovou roli při zákazu *Volkssportu* sehrála zjištění vyšetřovatelů ohledně výcviku ve střelbě, odpovídala by Henleinova role při střeleckém výcviku právě výše uvedenému dobovému citátu. Právě zákaz činnosti *Volkssportu* Henleinovi i jeho souputníkům z *Kameradschaftsbundu* velmi vyhovoval. Odhlédneme-li od následného zákazu DNSAP, bylo pro DTV v této chvíli 40.000 členů *Volkssportu* darem z nebes. DTV byl totiž prakticky jedinou organizací, kam mohla členská základna *Volkssportu* vstoupit, chtěla-li alespoň skrytě pokračovat ve své činnosti. *Kameradschaftsbund* tak mohl na nárůstu členské základny DTV statisticky prokázat „úspěch“ své tělocvičné reformy, kterou v DTV prosadil.

Německá organizace *Volkssport* existovala necelé tři roky, přesto se stala vážným nebezpečím pro územní integritu Československé republiky. Členové *Volkssportu* nejen získávali agitací nové členy pro DNSAP, která usilovala o odtržení německých oblastí od ČSR, ale zároveň se aktivně připravovali na bojové akce spojené s uskutečněním tohoto cíle. Jednalo se o období v Německu budovaných oddílů SA. Celá organizace *Volkssportu* byla vybudována na vysloveně vůdcovském principu. Od členů vyžadovala naprostou poslušnost za všech okolností a přesné provedení všech daných pokynů. *Volkssport* byl budován v podmínkách rostoucí hospodářské krize a úspěšně toho využíval. Bojová hodnota *Volkssportu* byla v roce 1932 poměrně nízká, především vzhledem k naprosto nedostatečné výzbroji. Faktem ale je, že tato organizace byla cvičena jako pravidelná armáda a v případě dodání zbraní z Německa mohla sehrát

⁴⁵² FISCHER, Josef, PATZAK, Václav, PERTH Vincenc. *Jejich boj, Co chce a čemu slouží Sudeten deutsche Partei?* s. 49–50.

⁴⁵³ NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-3, 8/5/24/6

významnou roli ve snaze o připojení Sudet k Německu. Díky zásahu státní moci se podařili tuto hrozbu eliminovat.

Historie této „sportovní“ organizace ale poměrně jasně ukazuje i obtíže, s nimiž se demokratická státní správa setkávala při snaze o likvidaci podobných jasně protistátně zaměřených spolků a svazů, které využívaly oblíbenosti a rozšířenosti sportovních a tělovýchovných organizací. Výchova v přírodě, která mohla jejich protistátní činnost maskovat vůbec nejlépe, byla navíc společným znakem pro naprostou většinu tehdejších sportovních, tělovýchovných i dalších organizací.

5.3 GRENZLANDJUGEND DER DNP

Další z celé plejády sudetoněmeckých polovojenských organizací tvořila mládež náležející k DNP. Jednalo se v podstatě o jakýsi pokus o *Volksport* německých nacionalů. Ostře protičeskoslovenský charakter organizaci *Grenzlandjugend* na přelomu dvacátých a třicátých let vtiskli mimo jiné pozdější *SS-Sturmbannführer* a válečný zločinec Anton Baumgartl a poslanec DNP Fritz Hassold.⁴⁵⁴ Vlastní základ organizace mládeže pod patronátem DNP byl ale položen již v květnu 1925, kdy založil Wolfgang Rothberger⁴⁵⁵ v Karlových Varech s podporou poslance DNP Othmara Kalliny skupinu mládeže DNP. O rok později dostala jméno *Grenzlandjugend*.⁴⁵⁶

V roce 1928 sestávala organizace *Grenzlandjugend* již ze dvou žup, Chebské (*Gau Egerland*) a Západočeské (*Gau Westböhmen*). Místní skupiny se nacházely v Albrechticích (Albrechtsried), Brně, Kraslicích (Graslitz), Louce u Mariánských lázní (Grün bei Marienbad), Hartmanicích (Hartmanitz), Kadani, Karlových Varech, Šumperku, Stříbře, Vrchlabí, Přívozu (Oderfurt) a Českém Těšíně (Tetschen). Celkový počet členů ale zatím představoval pouhých 248. Již v tomto roce patřil mezi hlavní úkoly *Grenzlandjugend* podíl na přípravě voleb do zemských zastupitelstev, a to jak ve formě propagace DNP a lákání zejména mladých voličů, tak i v podobě ochranné služby při předvolebních shromážděních. Významnou složkou činnosti *Grenzlandjugend* bylo rovněž vzdělávání členské základny. Kromě přednášek z historie a politologie nalezneme v přehledu témat i přednášku o rasové otázce a Židovství.⁴⁵⁷

První zprávy o nové organizaci zaznamenalo prezídium zemského úřadu v Brně, které ve svém oběžníku z 19. září 1930 sdělilo: „Podle došlé zprávy vznikly v poslední době zvláštní organizace mládeže DNP pod názvem *Grenzlandjugend*, do nichž vstoupili především členové dosavadních spolků nacionálně-socialistické mládeže *Deutsche Jungvolk* a *Jungvölkischer Bund*. Spolek existuje v Brně, Šumperku, Bohumíně, Českém Těšíně, Vítkově a Novém Jičíně. Na sjezdu *Grenzlandjugend*, který se konal 17. srpna 1930 v Chomutově, se údajně projednávala i otázka uniformování německé nacionální

⁴⁵⁴ Hassold Fritz (1894–). Od roku 1923 advokátní koncipient a od 1930 advokát ve Stříbře. V roce 1925 vsoupl do DNP a v letech 1929–1933 byl poslancem. Následně vstoupil do SdP.

⁴⁵⁵ Rothberger Wolfgang. Ředitel lázní v Karlových Varech, člen výboru *Fremdenverkehrsabteilung*.

⁴⁵⁶ NA, PZÚ, k. 1311, 207-1311-2, 8/5/10

⁴⁵⁷ Tamtéž.

mládeže.“⁴⁵⁸ Na jmenovaném sjezdu mělo zaznít i přihlášení se k velkoněmecké myšlence.⁴⁵⁹ Ze sjezdu *Grenzlandjugend*, který se konal v Karlových Varech ve dnech 3. a 4. května 1930, se dokonce dochovaly fotografie účastníků.

Účastníci karlovarského sjezdu *Grenzlandjugend*

Do října 1930 prezídium zemského úřadu v Brně zjistilo, že skupiny *Grenzlandjugend* v Čechách jsou v Albrechticích v Kašperských horách, Louce u Teplic, Hartmanicích u Sušice, Kadani, Karlových Varech, Dolním Dvoře u Vrchlabí, Jablonci, Liberci, Boru u České Lípy (Haida), Dolní Poustevně u Šluknova, Rumburku, Děčíně, Kraslicích, Stříbře a ve Stodě u Stříbra.⁴⁶⁰

DNP v této době řešila vlastní spory o příklon k aktivistickému bloku a snahu druhého křídla o sjednocení německého nacionálního hnutí do nové masové strany *Sudendeutsche Volkspartei*.⁴⁶¹ Tato snaha sice selhala, ale negativistické křídlo přesto jednoznačně zvítězilo. To se projevilo i v nárůstu významu *Grenzlandjugend*. Důvodem byla snaha o příliv mladých Němců do řad DNP, ale i skutečnost, že právě mládež tvořila nejradikálnější část DNP, požadující od vedení strany vyhraněnou negativistickou politiku.

Členskou základnu *Grenzlandjugend* tvořila mládež od 14 let. Vlastním základem činnosti organizace byl program DNP, jejímiž členy současně příslušníci

⁴⁵⁸ NA, PZÚ, k. 1311, 207-1311-2, 8/5/10, NA, PMV-AMV, k. 721, 225-721-4

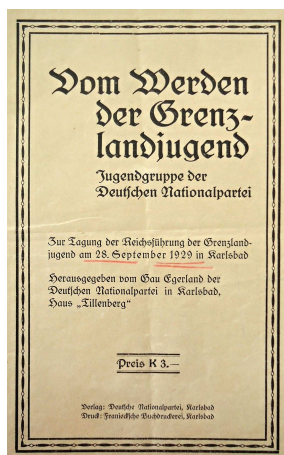
⁴⁵⁹ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 60.

⁴⁶⁰ NA, PZÚ, k. 1311, 207-1311-2, 8/5/10

⁴⁶¹ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 61.

Grenzlandjugend byli. Celé členstvo organizace tvořilo tzv. *Reichsjugend* v čele s *Reichsführerem*, jemuž podléhali *Gauführeri*. Župní vedoucí tvořili vlastní říšské vedení organizace, přičemž *Reichsführer* byl současně členem říšského vedení DNP. Existovaly místní skupiny chlapecké, dívčí a smíšené. Každá místní skupina pořádala v prvním čtvrtletí každoroční sněm, na němž zvolila vedení. Místní vedoucí *Grenzlandjugend* se pak současně stával členem místního vedení DNP. Místní skupiny *Grenzlandjugend* byly zařazeny do župní struktury jako *Gaujugend*.⁴⁶²

V listopadu 1930 se dostala na stůl úředníků prezidia ministerstva vnitra v Praze brožura *Vom Werden der Grenzlandjugend, Jugendgruppe der Deutschen Nationalpartei*, vydaná DNP v Karlových Varech v září 1929 při příležitosti sněmu říšského vedení *Grenzlandjugend*. Bylo konstatováno, že v člancích zařazených do brožury byly zřetelně vytčeny cesty, kterými se měl *Grenzlandjugend* ubírat, tedy myšlenka nesmiřitelnosti se stávajícími státoprávními poměry, boj za právo na sebeurčení a uskutečnění spojení všech Němců do Velkoněmecké říše. Poslanec DNP Othmar Kallina zde například členy *Grenzlandjugend* vyzýval ke splnění krásné, ale těžké povinnosti, aby německý lid opět žil na svobodné německé domácí půdě. Snadno pochopitelné bylo i jeho heslo „*Pohraničí je bojové území*.“⁴⁶³ Na dotaz, zda byla brožura podrobena tiskové prohlídce, odpovědělo 10. prosince 1930 policejní komisařství v Karlových Varech, že brožura byla k tiskové prohlídce předložena 26. září 1929 a policejním komisařstvím shledána nezávadnou.⁴⁶⁴ A protože opakování je matkou moudrosti, zopakovalo prezidium ministerstva vnitra v Praze svůj dotaz téměř přesně o tři roky později, 4. prosince 1933. Odpověď byla pochopitelně totožná.

Brožura *Vom Werden der Grenzlandjugend*

⁴⁶² Tamtéž

⁴⁶³ NA, PZÚ, k. 1311, 207-1311-2, 8/5/10

⁴⁶⁴ Tamtéž.

Založení *Grenzlandjugend* spadalo do období, které se vyznačovalo zvýšenou aktivitou státních orgánů zaměřenou proti bloku sudetoněmeckých negativistických politických stran a jim podléhajících organizací. Dne 3. října 1931 provedlo policejní komisařství v Krnově domovní prohlídku v sekretariátu místní organizace DNP. Ze zabaveného materiálu vyplynulo, že se zakládání nových poboček organizace mládeže *Grenzlandjugend* nevyvíjí uspokojivě. Jako příčina byl uveden nedostatek vhodných vedoucích pro práci s mládeží.⁴⁶⁵ Tomu odpovídal i náklad měsíčníku *Grenzlandjugend*, který vycházel v pouhých 730 výtiscích, i tvrzení předsedy *Grenzlandjugend* v Aši, syna tamního starosty Egona Tinse, podle něhož existovala místní skupina *Grenzlandjugend* pouze do roku 1931, kdy se samovolně rozešla z nedostatku členstva.

I přes tuto skutečnost nešla organizace *Grenzlandjugend* v době zvýšeného zájmu státních orgánů o negativistické strany a jejich součásti jejich pozornosti. Prezídium zemského úřadu v Praze žádalo oběžníkem z 6. května 1932, aby byla činnost *Grenzlandjugend* bedlivě sledována a budou-li zjištěny jakékoliv závady, aby bylo neprodleně zakročeno dle příslušných předpisů.⁴⁶⁶ Například místní skupina DNP ve Varnsdorfu tak svolala na 21. prosince 1932 mládež na *Sprechabend* do hostince *Turnhalle* za účelem vytvoření místní skupiny *Grenzlandjugend* jako součásti DNP. Místní skupina byla založena, ale její činnost byla okamžitě úředně zastavena a četnická stanice ve Varnsdorfu podala na organizátory trestní oznámení.⁴⁶⁷

Přesto se v roce 1932 mládež z řad *Grenzlandjugend* usilovně hlásila o své místo na slunci a snažila se i o posílení vlivu ve vlastní DNP. I z jejích řad zaznívaly opakované návrhy na společný postup německých nacionálně orientovaných stran proti aktivistickému bloku. Na zasedání vedení DNP v dubnu 1932 se pak otevřeně hovořilo o možnosti spolupráce s DNSAP. Všechny tyto návrhy, byť se zdály málo reálné, umožnily o rok později raketový vzestup Konrada Henleina.

Labutí písni pouze tříleté existence této organizace se stal rok 1933, kdy byla činnost *Grenzlandjugend* zastavena spolu s DNP. Zemský úřad v Praze sděloval oběžníkem z 9. prosince 1933, že při zastavení činnosti některých místních složek organizace *Grenzlandjugend* bylo zjištěno, že nebyla jen pouhým vnitřním útvarem jmenované strany, ale že byla budována na vlastním základě s vlastní organizační strukturou.

⁴⁶⁵ Tamtéž

⁴⁶⁶ Tamtéž.

⁴⁶⁷ NA, PMV-AMV, k. 721, 225-721-1

Přítom organizace nebyla zřízena na právním základě, z čehož vyplýval zákaz všech poboček *Grenzlandjugend* podle § 28 odst. 2 zákona č. 134/1876 ř. z. o právu spolčovacím.

Struktura *Grenzlandjugend* byla následující:

Reichsführung (říšské vedení) Böhmische Leipa – Reichsführer (říšský vedoucí)
Wolfgang Rothberger, Karlsbad

- Gau (župa) Reichenberg

- Kreis (kraj) Aussig (Ortsgruppe (místní skupina) Aussig)
- Kreis Böhmische Leipa (Ortsgruppen Böhmische Leipa, Engelsberg bei Kratzau, Haida, Langenau bei Haida, Reichstadt, Zwickau)
- Elbekreis (Ortsgruppen Neschwitz bei Tetschen, Tetschen)
- Kreis Niederland (Ortsgruppen Lobendau, Nedereinsiedel, Niedergrund bei Warnsdorf, Rumburg, Schluckenau)

- Gau Nordwestböhmen (Ortsgruppe Teplitz-Schönau)

- Gau Westböhmen (Ortsgruppen Bergreichenstein, Haid bei Marienbad, Hartmanitz, Lamitschka bei Mies, Marienbad, Mies, Neudorf bei Weseritz, Plan, Scheibenradisch bei Konstantinbad, Wesamin Post Zebau, Zebau bei Mies)

- Gau Egerland (Ortsgruppen Asch, Eger, Graslitz, Kaaden, Karlsbad, Zeittlitz)

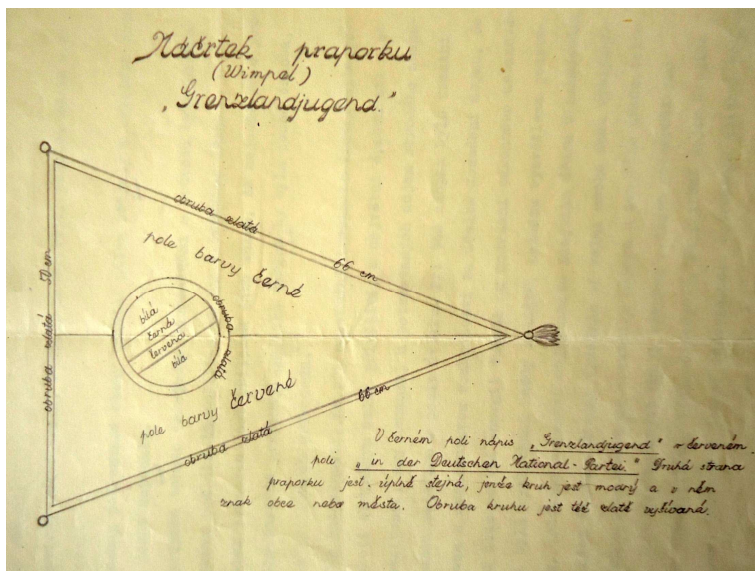
- Gau Sudetenland

- Kreis Neutitschein (Ortsgruppen Bartschendorf, Deutsch Jasník, Klantendorf, Blattendorf)
- Kreis Troppau (Ortsgruppen Kunzendorf, Nitschenau, Kamitz, Schlesisch Wolfsdorf⁴⁶⁸)

V dubnu 1934 napsal okresní úřad v České Lípě Státnímu zastupitelství v České Lípě, že předseda DNP JUDr. Karl Schöppe, místopředseda Rudolf Thume, říšský vůdce *Grenzlandjugend* Otto Hermann a dalších ve spise jmenovaných 39 funkcionářů DNP jsou důvodně podezřelí, že se v letech 1930 až 1933 spojili a vešli ve styk s cizí mocí

⁴⁶⁸ NA, PZÚ, k. 1311, 207-1311-2, 8/5/10

za účelem odtržení části území od Československé republiky. Za tímto účelem organizovali v rámci DNP mládež v oddílech *Grenzlandjugend*.⁴⁶⁹ Vnitrostátní i mezinárodní situace ale již byla zcela jiná než před brněnským *Volkssport-procesem* a i význam organizace *Grenzlandjugend* se s *Volkssportem* v žádném případě nedal srovnávat. Další proces se tak již nekonal.

Praporek Grenzlandjugend

⁴⁶⁹ NA, PMV-AMV, k. 721, 225-721-2

5.4 SUDETENDEUTSCHER WANDERVOGEL

Mezi organizace, které v meziválečném Československu ve svých výchovných programech snad nejvíc pracovaly s rolí prožitku a dobrodružství, patřila hnutí *Wandervogel*⁴⁷⁰ a *Pfadfinder*.⁴⁷¹ Jejich činnost se zpočátku odehrávala mimo pozornost širší veřejnosti a byla podceňována, protože se za ní neskrývala nějaká jasně a přesvědčivě formovaná politická síla a obě hnutí tak byla považována za apolitická.

Tato hnutí byla v letech po první světové válce mezi československými Němci nesrovnatelně silnější než mezi říšskými. Jejich kořeny spadají do přelomu 19. a 20. století, tedy do období, kdy celá evropská společnost procházela převratnými změnami. Jednou z nich byl i nový pohled na mládež, její výchovu a přístup k ní. Výsledkem byl i vznik dvou uvedených německých organizací, které měly uspořádání a organizaci podobnou nebo vycházející ze skautské. Mládež turnerských spolků sice procházela podobným vývojem, ale byla spíše spjata s kmenovými tělovýchovnými organizacemi, které byly především zaměřeny na dospělé členstvo a vycházely při své činnosti z jiného ideového základu. Vznik organizací mládeže na počátku 20. století byl umožněn především změněným postojem státu k výchově mládeže a mimoškolním činnostem. Stát v této době hledal nové možnosti výchovy a péče o mládež, i když se zabýval především potřebami mládeže se sociálními a mravními problémy.

Německý spolek *Wandervogel* byl založen v roce 1901, ale jeho původ sahá až do roku 1896, kdy byl při gymnáziu v berlínské Steglitzu studentem berlínské univerzity Hermannem Hofmannem založen stenografický kroužek, jehož náplní byly též výlety do přírody. Návrat k prostému, jednoduchému životu v přírodě byl brán jako forma nepolitického protestu proti materialistické civilizaci a proti všednímu světu „otců“.⁴⁷² Pobyty v přírodě byly spojeny s přesuny především vlastními silami, s vařením na otevřeném ohni, s přenocováním pod širým nebem či ve stanech. Příznačný byl pro hnutí odklon od vnější společnosti a příklon k vlastnímu vnitřnímu světu, jistý mysticismus a vliv romantismu. Vůdce (vedoucí) byl zpravidla o tři až šest let starší než

⁴⁷⁰ Wandervogel-Ausschuss für Schülerfahrten (Stěhovaví ptáci – spolek pro výlety mládeže do přírody). Šlo o zájmově orientované seskupení příznivců přírody a všech aktivit, které příroda nabízí: pěší turistiky, lyžování, táboření atd.

⁴⁷¹ Pfadfinder, německé sdružení vycházející ze skautského hnutí.

⁴⁷² WAIC, Marek a kol. *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu*. s. 175.

členstvo skupiny, kterou vedl. Skupinu tvořili studenti ve věku dvanáct až devatenáct let, kteří byli již fyzicky schopni absolvovat náročné turistické akce. Po dosažení devatenácti let již tito mladí muži neměli, kromě samotných vedoucích skupin, zájem na zapojování se do akcí s o tolik mladšími chlapci. Vstupovali proto do vysokoškolských spolků.

Wandervogel před 1. světovou válkou

V řadách mládeže a mladé generace nacházely reformní zásady života stále větší a větší ohlas a určovaly podobu nově vznikajících skupin. Studenti gymnázií z dobře situovaných měšťanských rodin začali dávat při pobytech v přírodě přednost jednoduchým a drsným podmínkám před zajištěným komfortem hotelu a středověké formy života je oslovovaly více než moderní výdobytky civilizace. Začali se nazývat středověkými německými jmény, inspirovat se životem středověkých univerzitních studentů a hierarchizovat se v rámci vlastní skupiny na *scholáry* (nově příchozí členové), *buršáky*, *bachanty* a *vedoucí bachanty*.

Na přelomu století se do styku s německými spolky *Wandervogelu* dostala rovněž německá mládež z českých zemí habsburské monarchie. Postupně tak začala vznikat řada spolků i na území budoucí Československé republiky. Iniciátorem vzniku *Německého Wandervogelu* v Čechách se stal v roce 1910 student Hans Moutschka. Nejvýznamnějším představitelem *Wandervogelu* v Čechách se ale záhy stal Karl Metzner.⁴⁷³

⁴⁷³ Jeho syn byl v roce 1932 obžalován v procesu s Volkssportem.

Tento německý středoškolský učitel z Litoměřic vydával od roku 1912 časopis *Burschen heraus*, představující jedno z nejvýznamnějších periodik německého mládežnického hnutí v Čechách. V roce 1913 Metzner otevřel březnové číslo slovy, v nichž shrnul hlavní charakteristiky vznikajícího hnutí německé mládeže v Čechách: „naše kultura se stala kulturou města. Bledý, vyhublý a konstituční chatrný člověk je jejím typickým zástupcem. Stačí se blíže podívat na ta slabá stvoření, která pobývají v našich školách. Nemusíme se opravdu začít strachovat o budoucnost nás, německých Rakušanů, při pohledu na tyto smutné postavy? Jak neschopní, týkající se vyšších myšlenek, jsou mnozí, kteří opouštějí naše školy. Za to nemohou pouze školy, ale obecně rozšířené pojetí života. Pivo, tabák, flirt a probdělé noci představují ideál mnohých mladých lidí - to se musí změnit. A to se také změní! (...) Ven z nezdravého městského bytí, vstříc muži národa, do božsky krásné přírody, do kořeněného lesního vzduchu, do přátelského svitu slunce, do chladných vod jezer, vstříc všemu krásnému a dobrému! Život se nedá vyučovat ani naučit, musí se žít, a proto vstříc činům. Chlapci - buršové⁴⁷⁴ pojďte ven!“⁴⁷⁵

Příroda byla vnímána v rousseauovském duchu se silným vlivem romantizmu. Členy *Wandervogelu* oslovovala tajemná a romantická příroda. Oblíbeným cílem výprav byly lesy, hvozdy, bažiny a vřesoviště.

Rozvoj celého hnutí drasticky přerušila první světová válka. Mladí lidé odjížděli na frontu plni nadšení. Položit život za vlast bylo nejen povinností, ale i ctí, jak se ukazuje v mnoha dopisech z fronty, jež byly pravidelně zveřejňovány ve válečných číslech spolkového časopisu. *Wandervogel* z Čech byl představován jako voják, který byl na službu vlasti velmi dobře připraven již díky předválečnému spolkovému životu. Na bojové podmínky měl být *Wandervogel* zvyklý díky vandrování a pochodování, výdrži v těžkých klimatických podmínkách (v dešti, zimě i mrazu). Pobytu v přírodě a schopnost přizpůsobit se primitivním, fyzicky náročným podmínkám tak měly z *Wandervogela* vychovat vojáka ještě před vypuknutím války. Na frontě položila život téměř polovina všech členů *Německého Wandervogelu* v Čechách. V posledním válečném roce proběhlo srpnové setkání *Wandervogelu* v Krumlově, na němž byl

⁴⁷⁴ Buršové byli označováni němečtí vysokoškolští studenti, často členové studentských spolků.

⁴⁷⁵ KASPER, Tomáš. *Výchova či politika? (Úskalí německého reformně pedagogického hnutí v Československu v letech 1918-1933)*. s. 26.

vznesen požadavek na zavedení árijského paragrafu.⁴⁷⁶

Po první světové válce zažilo v Československu hnutí německé mládeže netušené obrození. Ve svých začátcích bylo vyloženě nepolitické, mladí lidé byli sice velkoněmečtí a nacionální, ba krajně nacionální, jako byli Němci z pohraničí vždycky, ale jinak si zakládali na tom, že nemají s politikou nic společného. Tato nepolitická, romantická éra hnutí mládeže skončila prostým faktem, že nebylo možné zůstat věčně *Wandervogelem* a že i nejmladistvější nadšenci jednoho dne poznali, jak je jejich mladistvé putování komické a nesmyslné.⁴⁷⁷

Stanovy spolku *Bund sudetendeutscher Wandervögel* se sídlem v Liberci vzalo ministerstvo vnitra na vědomí 23. srpna 1920. Stejně jako u většiny ostatních zmiňovaných spolků byly podle § 3 stanov jedním z prostředků k dosažení spolkového účelu *Geländeübungen*, sloužící ke zvýšení tělesné zdatnosti německé mládeže.⁴⁷⁸

Jedním z určujících znaků poválečného vývoje hnutí *Wandervogel* se stalo stupňující se elitářství a stále důrazněji uplatňovaný vůdcovský princip. Nastupující mladá generace rovněž stále více odmítala proklamovanou apolitičnost a dostávala se pod vliv jednotlivých politických stran, zejména těch negativisticky zaměřených. Mladá generace spatřovala jak ve válečném, tak i v poválečném neúspěchu sudetských Němců důkaz neschopnosti staré politiky a staré generace *Wandervogelu* a požadovala přehodnocení východisek reformně pedagogické práce, které mělo vyústit v zásadní změnu směřování *Sudetoněmeckého Wandervogelu* k nově pojaté jednotné výchově. Tehdejší politika sudetoněmeckých aktivistických stran byla mladými označena za bankrot. Zapříčinily ho jejich chudé ideje, roztržštěnost sil, absence reálného politického cíle společenství a podcenění či přímo neznalost národně politické síly Čechů.

Cíle hnutí se postupně ztotožňovaly se sudetoněmeckým reformně pedagogickým hnutím, v jehož pedagogickém konceptu výchovy stály pojmy vlast a národ nad individuálními kategoriemi. Vyzdvihována nebyla emancipace a svobodná volba individua, ale jeho podřízení se jednotě a celku.

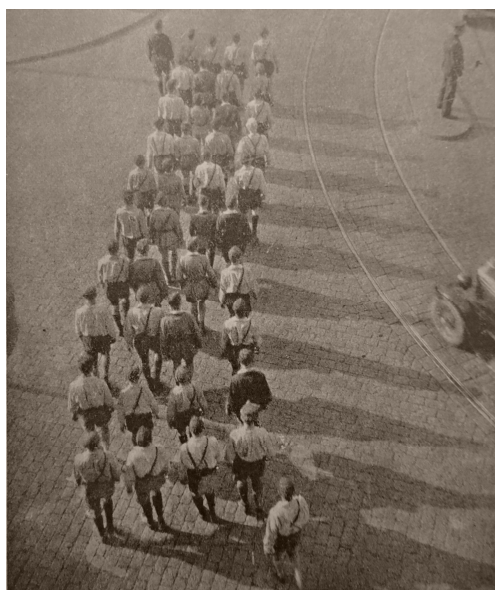
Jedním z čelných představitelů *Sudetoněmeckého Wandervogelu* se stal v tomto období Heinrich Rutha. Již před válkou byl členem hnutí *Wandervogel*, po návratu z fronty se

⁴⁷⁶ WAIC, Marek a kol. *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu*. s. 186.

⁴⁷⁷ FISCHER, J., PATZAK, V., PERTH, V. *Jejich boj (Čemu slouží SdP)*. s. 9.

⁴⁷⁸ NA, PMV-AMV, k. 710, 225-710-1

stal spoluzakladatelem hnutí *Böhmerland*, přičemž byl i nadále činný ve *Wandervogelu*. V roce 1920 vstoupil do DTV a stal se vzdělavatelem a později náčelníkem spolku v Osečné. Roku 1921 uspořádal s několika členy *Wandervogela* první stanový tábor v historii sudetoněmeckého hnutí mládeže a založil na něm chlapecké polovojskové sdružení *Jungenschaft*. V roce 1923 vstoupilo celé toto sdružení do DTV. Byl to právě charismatický Rutha, kdo nasměroval *Wandervogel* k politickým ambicím. Ostatně obdobně zásadním způsobem ovlivnil i celý život budoucího čelného představitele sudetoněmecké politiky Konrada Henleina.

Pochodující skupina členů hnutí *Wandervogel*

Cesta k politickému životu začala přetvořením hnutí mládeže v tak zvané *Svazové hnutí* (*Bündische Bewegung*). Volné svazky *Wandervogelů*, *Pfadfinderů* a všech jiných organizací mládeže byly proměňovány v pevné svazy, v nichž vládli princip „vůdce“ a „družiny“, přísná disciplína a jistá svézákonnost, takže toto všechno se pohybovalo kdesi uprostřed mezi romantikou Karla Maye a tajným politickým spolkařením. Mladé sudetské Němce nemohla uspokojit představa, že se zařadí do systému existujících německých politických stran v Československu a v jejich řadách se stanou poslanci parlamentu. Toužili po vyšších cílech, po moci, která by jim umožnila ovládnout nenáviděný stát, po moci, která je menšině v demokratickém státě nedosažitelná. Právě v tom spočívala politická nereálnost, která ovládala politiku sudetských Němců od vstupu mladší válečné generace do života. V Německu se mohla válečná generace věnovat boji proti vládnoucímu systému, v Československu se ale nastupující sudetoněmecká mladá generace musela vrátit k velkoněmeckému předválečnému

imperializmu, aby mohla snít o vzestupu k moci. Za tímto cílem šla dvojí cestou. První představovala ideologie nacionálního socializmu. Strana DNSAP sice jejich požadavkům zcela neodpovídala, ale pod tlakem mladé generace se měnila proti vůli starších vůdců, až z velké části naplňovala iracionální politické představy mladých. Ostatně i akce *Volkssportu*, které byly bezprostředním podnětem zániku DNSAP, byly dílem mladé sudetoněmecké generace. Druhou cestou se stala již zmiňovaná ideologie vídeňského profesora Othmara Spanna. Řadě sudetských Němců byla i po válce bližší Vídeň než Berlín nebo Mnichov. Navíc Spannovy myšlenky na obnovu někdejší Svaté říše římské národa německého byly sto naplnit jejich ambiciózní sny. Nikde ve světě nenalezl Othmar Spann tak nadšené učedníky jako mezi mladými Němci z Československa.

Hnutí *Wandervogelů* se ukázalo jako velmi vhodný prostředek k prosazování Spannových myšlenek. Bylo nepolitické, a přece v jeho rámci bylo možné pracovat politicky. Opíralo se o mladé nezralé lidi, kterým velmi imponovalo, mluvil-li k nim starší zkušený muž, jehož slova přijímali jako daný rozkaz, o němž se nesmí pochybovat. Pod tímto vlivy docházelo postupně k tříštění *Sudetoněmeckého Wandervogelu* a ke snahám o jeho začlenění do DTV. V roce 1926 Rutha opustil *Wandervogel* a založil spolu s Woldemarem Heinrichem a dalšími spannovci *Arbeitskreis für Gesellschaftswissenschaften*, z něž se, jak již víme, vytvořil *Kameradschaftsbund*. Jeho snaha o ovládnutí DTV byla prvním krokem ke sjednocení sudetoněmeckého hnutí pod jeho hegemonií. Celý tento proces provázely neustávající výzvy k podřízení se *Wandervogelu* pod DTV. Výsledkem ovšem byl rozpad jednotného hnutí. Zatímco se představitelé „mladého“ křídla, ovlivnění Spannovým učením, podřídili DTV, příslušníci „starého“ křídla pokračovali v dosavadní samostatné činnosti, ale de facto již bez jakéhokoliv významnějšího vlivu na dění v rámci sudetoněmecké národnostní menšiny.

Hlášení, která se nám dochovala, hovoří v naprosté většině případů o představitelích „mladého“ křídla, kteří byli pro stát zjevně nebezpečnější. V dubnu 1932 tak podalo Státní zastupitelství v Opavě zprávu, že v Krnově byl zatčen Ernst Kittel pro podezření, že jako funkcionář spolku *Wandervogel* pořádal cvičení vojenského rázu.⁴⁷⁹ Ve stejném roce byl *Wandervogel* vyšetřován i pro pořádání *Gepäckmarschen* ve spolupráci

⁴⁷⁹ NA, PMV-AMV, k. 710, 225-710-1

s *Turnvereiny*.⁴⁸⁰ Dne 31. května 1932 v této věci informovalo prezídium zemského úřadu v Brně prezídium ministerstva vnitra. Uvedlo, že dosavadní činnost spolku *Wandervogel* byla nezávadná a apolitická. V poslední době ale Ernst Kittel z Krnova a Josef David⁴⁸¹ z Opavy usilovali o sloučení spolků *Wandervogel* a *Adler und Falken* (o tomto spolku bude pojednáno v následující kapitole) do tzv. *Bündischer Kreis* v německém nacionálním duchu. Zatčením obou a zastavením činnosti *Adler und Falken* bylo zabráněno tomu, aby se spolek *Wandervogel* dostal do rozporu se svými stanovami.⁴⁸²

Nový znak z roku 1932

„Staré křídlo“ *Bund sudetendeutscher Wandervogel* mělo členskou schůzi 29. října 1933. Předsedající Dr. Herbert Kogert řekl, že účelem svazu je pouze výchova lidí. Svaz musí stát zcela mimo politiku a politické strany a bezvýhradně dodržovat zákony státu: „...a kdo s námi nesouhlasí, nemá místa mezi námi a bude ze svazu vyloučen.“ Formuloval i stanovisko k DTV, v němž zdůraznil odmítnutí vstupu do tohoto svazu: „My neodmítáme cvičit, my odmítáme vedení tohoto spolku, které je politické a s vedoucími muži nesouhlasíme...“⁴⁸³

Další zmínky o hnutí *Wandervogel* nacházíme až o tři roky později a navíc pouze ve spojení s jeho minulostí. Úřady si na něj vzpomněly v souvislosti s činností jednoho

⁴⁸⁰ Tamtéž.

⁴⁸¹ David Josef (1903–). Původním povoláním knihovník. Od roku 1920 působil v Jungdeutsche Bund „Böhmerland“ a v DTV, v letech 1926–1933 pak v Bund der Adler und Falken (Gauführer, Bundesführer). Postupně byl rovněž členem DNSAP, Volkssportu, SdP a SFK.

⁴⁸² NA, PMV-AMV, k. 710, 225-710-1

⁴⁸³ Tamtéž.

z dřívějších čelných představitelů Josefa Suchého z Kraslic. Bývalý župní vedoucí *Wandervogelu* pro Čechy byl od roku 1935 politickým vychovatelem (*Schulungsleiter*) hlavního vedení SdP v Chebu. O Velikonocích roku 1936 svolal tajnou schůzku do Hatzakovy chaty v Horních Lazech (Perlsberg) u Mariánských Lázní. Podle výpovědí svědků se v chatě sešlo asi 20 osob, které spojovala jejich minulost v hnutí *Wandervogel* a ve většině případů i v DNSAP a DTV. Josef Suchy ve své řeči kritizoval poměry v SdP. Mimo jiné prohlásil, že přítomné považuje za spolehlivé a čestné sudetské Němce, a že je sezval jako své důvěrné přátele ze spolku *Wandervogel*. Řekl, že nově utvořená strana SdP převzala politické ideje DNSAP a proto je třeba, aby se přítomní stali jejími členy. Jejich úkolem bylo získávat spolehlivé osoby, které měly být oblíbené a vlivné. Z nich by byla vytvořena síť pro případ rozpuštění SdP. Základním předpokladem měla být dokonalá znalost krajiny v jejich bydlišti, tedy znalost všech silnic, veřejných budov, dopravních komunikací, železničních tratí, vojenských zařízení, zkrátka všech strategických objektů.⁴⁸⁴

Suchy nakonec v červnu 1937 při výslechu na prezídiu policejního ředitelství v Plzni pod tíhou důkazů přiznal, že schůzku svolal v obavách z rozpuštění SdP a ve snaze, aby sudetoněmeckému obyvatelstvu zůstala možnost se hájit. Při výslechu mimo jiné řekl: *„Myslím totiž, že rozpuštěním největší německé politické strany bude mravní a demokratická svoboda sudetoněmeckví zrušena. Proto jsem svým známým říkal, aby opatřili spolehlivé osoby. O svatodušních svátcích roku 1936 se mělo konat stejné sezení. K této schůzce ale již nedošlo, neboť v SdP mezitím došlo ke sporu mezi Henleinem a Kasperem, při které skončilo přátelství mezi mnou a příslušníky vysokoškolského studentského spolku Freischaren, kteří se přiklonili na stranu Kaspera, zatímco já na stranu Henleina. Řadu z nich jsem znal z Wandervogela. Svým vlivem ale ostatní bývalé členy Wandervogela na Chebsku přivedli do Kasperova tábora.“*⁴⁸⁵ Suchy přiznal, že spolehlivé osoby měly pro případ rozpuštění SdP nebo válečného konfliktu:

- 1) organizovat rušení veřejných projevů jiných politických stran
- 2) rozšiřovat ilegální letáky
- 3) ničit teroristickými akcemi silnice, dráhy a vojenské objekty
- 4) měly se zmocnit důležitých veřejných a vojenských objektů

⁴⁸⁴ NA, PZÚ, k. 584, 207-584-10, 8/1/55/310

⁴⁸⁵ Tamtéž.

Připustil i možnost, že v jeho nepřítomnosti mohl někdo jeho jménem instruovat přítomné, že budou absolvovat kurz v zacházení s třaskavinami v Řezně (Regensburg). Ve snaze uchránit SdP, sle bral veškerou odpovědnost na sebe: „Vím, že *Henlein*, který je mým přítelem, jistě mně vyloučí ze strany SdP, ježto jsem jednal na svou vlastní odpovědnost. Obávám se, že strana bude proto rozpuštěna.“⁴⁸⁶

Na základě zjištěných skutečností převzal policejní úřad v Děčíně 12. července 1937 pokyn k zatčení člena ústředí SdP Josefa Suchyho. Po osmi měsících byl ale propuštěn na čestné slovo z vyšetřovací vazby, což v českém tisku vyvolalo značnou vlnu nevole. Ostatně i policejní úřad v Kraslicích si 8. března 1938 stěžoval, že jej soud ani státní zastupitelství neupozornily na příchod Suchyho a na skutečnost, že byl propuštěn na čestné slovo. Tato okolnost je vzhledem k mnohým předchozím útěkům vyšetřovaných sudetoněmeckých politiků opravdu s podivem. Suchy byl nakonec odsouzen k osmi letům vězení za špionáž ve prospěch Německa. Amnestie, následující krátce po Mnichovu, ale jeho věznění záhy ukončila.

Spolkový časopis *Der Junge*

Sudetoněmecké hnutí *Wandervogel* sehrálo v první polovině dvacátého století v oblasti výchovy mládeže velmi významnou úlohu. Jeho úspěch mezi mladou generací byl zásadní měrou podmíněn právě důrazem kladeným v jeho výchovných programech na roli prožitku a dobrodružství. V tomto ohledu se bez pochyb jednalo o jedno z nejvyhraněnějších hnutí tohoto typu. Dokládá to ostatně i výše uvedený příběh rodičí

⁴⁸⁶ Tamtéž.

se skupiny Josefa Suchyho, v níž hrál významnou úlohu právě tento pocit sounáležitosti, prožitku a dobrodružství. *Wandervogel* prošel vývojem, který v podstatě kopíroval ostatní hnutí sudetoněmecké mládeže, případně sportovní a tělovýchovné svazy. Po fázi apolitičnosti v prvních letech existence Československé republiky, přišlo postupné prorůstání do sudetoněmeckého politického systému, které de facto vyvrcholilo jeho začleněním do sféry zájmu Henleinovy SdP. Po připojení Sudet k Německu v říjnu 1938 byly zbytky hnutí *Wandervogel* nuceny vstoupit do *Hitlerjugend*.

5.5 JUNGVÖLKISCHER BUND ADLER UND FALKEN

Svaz *Jungvölkischer Bund Adler und Falken* uvedlo ministerstvo zahraničních věcí ve svém přehledu německých nacionálních svazů mládeže zaslaném 12. dubna 1928 prezídiu ministerstva vnitra. Podle tohoto přehledu byl silným svazem mládeže rozšířeným v Německu i Rakousku svaz *Adler und Falken Deutsche Jugendwanderer*.⁴⁸⁷ Zakladatelem a vůdcem svazu byl spisovatel Wilhelm Kotzde-Kottenrodt. Svaz, který byl obdobou hnutí *Wandervogel*, vznikl v roce 1920 a již o rok později měl na 3.000 členů v Německu, Rakousku a Čechách. Svým *völkisch* zaměřením se orientoval na jasně vymezenou část německé mládeže. Celou dobu jeho existence jej provázela řada snah o sjednocení obdobně zaměřených organizací mládeže. Ve skutečnosti ale docházelo spíše ke štěpení vlastního svazu. V Německu byl v roce 1933 nucen převést veškerou mládež do 18 let do *Hitlerjugend* a záhy zanikl. Jeho historie v českých zemích byla ještě kratší.

Cílem svazu byla obnova německého člověka na základě německé kultury a zamezení působení cizích vlivů na členy. Výsledkem mělo být vytvoření *völkisch* smýšlející rodiny. Mezi členy hnutí v Německu se nacházela i řada mladých příznivců rodícího se nacionálního socialismu.

Svazový měsíčník *Der Falke* z roku 1928

⁴⁸⁷ NA, PMV-AMV, k. 453, 225-453-5

O zaměření svazu v českých zemích vypovídá mimo jiné skutečnost, že mezi přednáškami figuroval v pracovním plánu pro rok 1931 i čtenářský večer *Adolf Hitler – Wilhelm III.*⁴⁸⁸ Ve stejném roce, přesněji 11. října 1931, vznikl sloučením svazu *Adler und Falken* se sídlem v Praze a *Jungvölkischer Bund* se sídlem v Děčíně nový svaz *Jungvölkischer Bund Adler und Falken*. Organizace nově vytvořeného svazu byla podle oběžníku z října 1931 rozdělena na 17 okresů, kterým se říkalo též *Horsten* (výraz pro hnízdo dravého ptáka). V čele každého okresu stál vůdce, jemuž byli podřízeni vůdci jednotlivých skupin (*Gruppen*). Skupiny v obvodu města byly podřízeny městskému veliteli (*Stadtkommandant*), který podléhal okresnímu vůdci. Nižší jednotky byly houfy (*Scharen*), které ještě nedosáhly čestných odznaků skupin a tvořily jejich část. Dle pohlaví se dělily na skupiny mladíků (*Jungmannen*) a děvčat (*Mädeln*). Dorost tvořila u hochů vlčata (*Wölflinge*) a u děvčat kuřata (*Hünchen*). Členem se mohl stát každý mladík starší 14 let, který složil zkoušku vlčat (*Wölflingsprüfung*). V čele mládeže svazu stál Ing. Rudolf Haider, tedy stejný muž, který byl záhy obžalován a odsouzen v procesu s *Volkssportem*.

Svaz měl podle hlášení polovojenský charakter. Zachycený oběžník dokonce obsahoval úplný cvičný řád svazu. Hry v přírodě (*Geländespiele*) byly výslovně označeny jako vojenské (*Kriegsspiele*). Výstroj členů se skládala ze součástí říšskoněmecké vojenské výstroje – blůzy, tornistry, chlebníku a opasku. Oběžník rovněž uváděl, že spolek kromě sportu pěstuje především pochody se zátěží, překážkový běh, lukostřelbu a již zmiňované hry v přírodě. Celý svaz byl postaven na vysloveně vůdcovském principu a jedním z hlavních výchovných prvků byl letní svazový tábor.

Letní svazový tábor v roce 1932

⁴⁸⁸ NA, PZÚ, k. 1293, 207-1293-7, 8/5/4/65

O tom, že svaz skutečně prováděl praktický bojový a taktický výcvik, svědčí zpráva 11. svazového okresu ze dne 8. února 1932, podle které se utkaly 7. února 1932 u obce Stará Oleška (okres Děčín) „modrá“ armáda s „červenou“ armádou. O politickém a polovojském charakteru svazu hovoří také záhlaví svazového časopisu *Wir greifen an!* (Útočíme!) a oběžník ze 17. ledna 1932, který formou básní a písní oslavoval válku. V provolání *Wir greifen an!* se mimo jiné uvádělo: „...*Pro nás mladé sudetské Němce platí jiné zákony, platí jiný cíl. Stojíme v tomto prostoru, abychom pracovali, budovali a bojovali. ... Útočíme na mládež, která nachází spásu duše v programu starých a kostnatí ... Hlásíme se k hnutí mládeže, k mládí, které hledí do budoucna s otevřenými očima, vnímá fakta a radostně dává vše své domovině...*“⁴⁸⁹

Oběžník *Wir greifen an!*

Svaz se opíral o příbuzné organizace v Německu a považoval se za jejich přímou součást. Prezídium zemského úřadu v Praze spatřovalo trestnou činnost již v samotném uniformování svazu. Současně uvádělo, že svaz a jeho odbočky svou protistátní činností a spojením s říšskoněmeckými organizacemi vybočoval úmyslně a soustavně z rámce svých schválených spolkových stanov a porušil tak veřejný pokoj a řád.

Podle hlášení policejního ředitelství v Praze ze dne 3. června 1932 a okresního úřadu v Litoměřicích z 2. května 1932 ale oba původně samostatné spolky brzy upustily od svého sloučení.⁴⁹⁰ Bylo to patrně dáno úředním zákrokem, který původně směřoval především proti spolku *Bund der Adler und Falken, Deutsche Jugendwanderer* se sídlem v Brně, jehož činnost byla zastavena výnosem ministerstva vnitra ze dne

⁴⁸⁹ Tamtéž.

⁴⁹⁰ Tamtéž.

23. března 1932 č. 21.401. Zemské četnické velitelství v Praze informovalo okresní úřad v Teplicích-Šanově, že výměr o zastavení činnosti místní skupiny v Teplicích-Šanově byl předsedovi spolku Eduardu Marschnerovi doručen 29. března 1932. Současně byly u vedoucích funkcionářů provedeny domovní prohlídky.⁴⁹¹

Okresní úřad v Aši zastavil dne 29. března 1932 činnost spolku *Ortsgruppe Asch, des Bundes der Adler und Falken, deutsche Jugendwanderer* a zabavil u předsedy spolku Ernsta Otty materiály, z nich mimo jiné vyplynulo, že Otto byl od vánoc 1931 župním vůdcem mládeže svazu pro Čechy (*Gaujugendführer*). Podle jeho výpovědi byl svaz *Adler und Falken* pouze součástí stejnojmenného říšskoněmeckého svazu. Česká župa existovala pod jménem *Markomannengau* a moravská župa pod jménem *Quaden*. Ze zabavených materiálů došel okresní úřad v Aši k závěru, že říšskoněmecký svaz nebyl pouhou skautskou organizací, ale vychovával mládež v nacionalistickém a militaristickém hitlerovském duchu. Svaz vydával časopis *Adler* a používal šedé stejnokroje s odznakem orla.⁴⁹²

V srpnu 1932 informovalo policejní ředitelství v Liberci prezídium zemského úřadu v Praze o zastavení činnosti spolku *Deutsche Jungenschaft Adler und Falken* s tím, že existuje podezření, že spolek vyvíjel závadnou činnost ve smyslu spolkového zákona, případně zákona na ochranu republiky. Výslechem předsedy libereckého okresu svazu Bruno Minkse bylo zjištěno, že v libereckém obvodu existoval spolek bez řádného právního podkladu. Tím, že přesto vyvíjel spolkovou činnost, porušil veřejný pokoj a řád a jeho činnost byla zastavena podle odst. 2 § 28 zákona o spolcích. Organizace udržovala mezi svými členy přímo vojenskou kázeň. V noci po té, co mu bylo sděleno, že se činnost spolku zastavuje, spáchal Bruno Minks sebevraždu skokem pod vlak. Podle zanechaných dopisů to ale patrně se zákazem činnosti nemělo spojitost.⁴⁹³

V souvislosti se zastavením činnosti spolku *Bund der Adler und Falken, Deutsche Jugendwanderer* ovšem zastavil okresní úřad v Děčíně, podle hlášení ze 4. dubna 1932, i činnost spolku *Jungvölkischer Bund* se sídlem v Děčíně. Tento spolek byl podle svých stanov, schválených výnosem ministerstva vnitra ze dne 16. března 1925, spolkem nepolitickým a jeho působnost se vztahovala na celé území Československé republiky. Účelem spolku bylo sdružovat mladé lidi, kteří jsou ochotni své bytí a působení postavit

⁴⁹¹ Tamtéž.

⁴⁹² Tamtéž.

⁴⁹³ Tamtéž.

do služeb tělesné a mravně duchovní obrody a lásky k vlasti. Tohoto účelu mělo být dosaženo přednáškami, schůzemi, putováním, pěstováním lidových písní, lidových tanců a lidového divadla, tvořením knihoven, vydáváním časopisu, zdrženlivostí před duševními a tělesnými lidovými jedy, zvláště před alkoholem, nikotinem atd. Spolek ale vyvíjel v rozporu se svými stanovami činnost politickou a činnost směřující k vojenské výchově mládeže. Dne 3. března 1933 navrhlo prezídium zemského úřadu v Praze, aby byl spolek *Jungvölkischer Bund (Reichsverband)* se sídlem v Děčíně se všemi svými odbočkami úředně rozpuštěn. U Státního zastupitelství v Litoměřicích byl současně podán návrh na zavedení trestního řízení proti odpovědným funkcionářům ilegálních spolků.

Zemské vojenské velitelství Praha zjistilo o činnosti spolku *Jungvölkischer bund*, že se jeho sídlo nachází v Liberci a má asi 30 místních skupin. Cíl spolku byl charakterizován heslem: „*V pravý čas, vhodní muži a ženy na správná místa*“. Ústroj členů pozůstávala z modré rozhalené košile, která měla na levém rukávě na černém štítku vyšité bílé dvojité „*F*“. Kolem krku měli členové spolku zavěšenou bíločervenou šňůru, na níž měli vedoucí signální píšťalky. Součástí stejnokroje byly dále krátké kalhoty, kožený řemen s přezkou, na níž bylo vyznačeno dvojité *F*, a dlouhé nahoře shrnuté černé punčochy. Dívky kroj neměly.⁴⁹⁴

Aby byl zmatek v názvech jednotlivých spolků i celých svazů ještě větší, informoval okresní úřad v Teplicích-Šanově 18. dubna 1932 prezídium zemského úřadu v Praze: „*Vzhledem k opatření Policejního ředitelství v Brně ohledně zastavení činnosti spolku Bund der Adler und Falken, Deutsche Jugend – Wanderer v Brně byla zdejší výměrem ze dne 26. března 1932 číslo 3392/32 zastavena činnost spolku Ortsgruppe Teplitz-Schönau des Vereines Deutsche Jungenschaft Adler und Falken v Teplicích-Šanově, povoleného výnosem zemského úřadu ze dne 7. listopadu 1931, který převzal písemnosti a knihovnu od spolku Ortsgruppe Teplitz-Schönau des Vereines Bund der Adler und Falken, deutsche Jugendwanderer, který již před časem zanikl, aniž by zánik sem ohlásil.*“⁴⁹⁵

V mnoha případech byl výsledkem zastavení činnosti některého ze spolků negativistického křídla pouze přechod jeho členské základny do jiného, pro úřady dosud prakticky neznámého spolku s obdobnou náplní. Nejinak tomu bylo i u „*orlů*“.

⁴⁹⁴ Tamtéž.

⁴⁹⁵ Tamtéž.

Dne 15. listopadu 1932 sdělilo policejní komisařství v Ústí nad Labem prezídiu zemského úřadu v Praze, že šetřením bylo zjištěno, že po úředním zastavení činnosti spolku *Jungvölkischer Bund Adler und Falken* přestoupilo jeho členstvo do spolku *Jugend des Bundes der Deutschen* zvaného též *Bundesjugend*.⁴⁹⁶

Poslední zmínkou o uvedeném spolku je pak dopis ministerstva vnitra, v němž 13. ledna 1933 sdělilo policejnímu ředitelství v Brně toto: „*Policejní ředitelství v Brně zastavilo výměrem ze dne 14. března 1932 podle § 25 spolkového zákona z 15. listopadu 1867 č. 134 ř. z. činnost spolku Bund der Adler und Falken, Deutsche Jugendwanderer se sídlem v Brně, jehož stanovy byly vzaty na vědomí výměrem ministerstva vnitra ze dne 2. února 1928 č. 4045/1928. Opíraje se o tyto důvody, rozpouští ministerstvo vnitra podle § 113 ústavní listiny spolek Bund der Adler und Falken, Deutsche Jugendwanderer se sídlem v Brně. Tímto opatřením zanikají i veškeré odbočky jmenovaného spolku zřízené na československém státním území.*“ Jako důvody byly uvedeny skutečnosti, že spolek nebyl samostatnou organizací, jakou měl být podle svých stanov, ale byl pouhou součástí říšskoněmeckého spolku *Adler und Falken, Deutsche Jugendwanderer se sídlem v Lázních Salzbrunn v Pruském Slezsku*. Spolek vybočil z meze své činnosti jakožto tělocvičný a výchovný spolek německé mládeže a stal se organizací vojenského rázu.⁴⁹⁷

⁴⁹⁶ Tamtéž.

⁴⁹⁷ Tamtéž.

6. VÝVOJ DTV VE TŘICÁTÝCH LETECH

6.1 KAMERADSHAFTSBUND, HENLEIN A DTV (1931–1932)

Svaz DTV jsme opustili uprostřed prohlubující se krize způsobené úbytkem členské základny. Do daleko horší krize – ekonomické – se ale v těchto letech propadala celá Československá republika. Nejhuř měla postihnout právě pohraniční oblasti většinově obývané sudetskými Němci. Pod vlivem horšící se mezinárodní i vnitropolitické situace začaly orgány státní správy počátkem třicátých let posuzovat žádosti o konání různých akcí, které by mohly mít protistátní ráz, podstatně přísněji než dosud. Mezi nejpečlivěji sledované patřily tělovýchovné organizace a branné složky jednotlivých stran a hnutí. Souviselo to pochopitelně i s činností *Volkssportu*, jehož vysloveně protistátní činnost byla orgány státní správy sledována velmi důkladně. Postavení DTV pak rozhodně neprospělo zjištění, že jednotlivé spolky DTV pomáhají *Volkssportu* při výcviku ve střelbě z malorážek. V této činnosti se exponoval Konrad Henlein. Právě období před úředním rozpuštěním *Volkssportu*, ke kterému došlo 22. února 1932, bylo charakteristické zásadní změnou přístupu státní správy k činnosti DTV. Turneři úřadům jejich rozhodování usnadňovali, neboť se svou činností vojenského charakteru nijak netajili.

Při župní slavnosti *Nordwestböhmisches Turngau* konané 27. a 28. června 1931 v Bílině (Bilin) provedlo sto cvičenců nejprve nástup podle rakouského vojenského cvičného řádu v semknutém útvaru, tj. v rotě o čtyřech četách. Padesát cvičenců poté předvedlo vrh cvičných granátů. Zpráva četnického oddělení v Mostě konstatovala, že si při této činnosti počínali velice sebevědomě, což nasvědčovalo déletrvajícím tréninku.⁴⁹⁸ Stupňoval se rovněž počet takzvaných pochodů výkonnosti (*Leistungsmarsch*), při nichž turneři pochodovali s „plnou polní“ v sevřených šicích na vzdálenost minimálně 20 km. Ačkoliv v obhajobě těchto pochodů uváděli, že jde pouze o to vyzkoušet, zda je člen spolku schopen pochodovat 20 km,⁴⁹⁹ jednalo se, i podle jejich často vyřčených vlastních slov, o součást branného výcviku.

⁴⁹⁸ NA, PZÚ, k. 1344, 207-1344-6, 8/5/18/4

⁴⁹⁹ Tato obhajoba se objevila např. v interpelaci poslance DNSAP Krebse ministru vnitra z 15. října 1931. (NA, PMV, k. 949, 225-949-3, X/T/25)

Ještě zjevnější to bylo v případě již výše popisovaného *boje o hůl*. Například žádost VI. *Turnbezirk* o povolení *boje o hůl* byla okresním úřadem v Německém Jablonném 2. září 1931 zamítnuta. Nikoliv však kvůli vlastní podstatě těchto cvičení, ale s odůvodněním, že: „...provedení podniku v užším pásmu pohraničním by byla ztížena služba bezpečnostní a orgánů finanční stráže.“⁵⁰⁰ Teprve na interpelaci poslance Krebse, kterou tento zákaz vyvolal, odpovědělo ministerstvo vnitra 15. října 1931 následovně: „Ze způsobu uspořádání a provedení podniku vychází najevo, že tento podnik přesahuje meze pouhého tělocviku a nabývá rázu cvičení vojenského.“⁵⁰¹

Téhož dne vznesl poslanec Krebs shodou okolností další interpelaci na ministra vnitra ve věci chování četníků k německým tělocvičným spolkům. Stěžoval si na neustálé udávání německých tělocvičných spolků, které byly se svými členy na vycházkách a výletech a na zavádění trestních řízení proti jejich odpovědným vedoucím činitelům. Interpelace se konkrétně týkala případu, kdy okresní náčelník DTV Rudolf Seyfert uspořádal v Králíkách (Grulich) tělocvičný pochod, jehož účelem bylo vyzkoušet, je-li člen tělocvičného spolku schopen pochodovat 20 km se zátěží 15 kg. Z důvodu veřejného klidu a pořádku náčelník nařídil, aby se pochod uskutečnil v semknutých řadách. Dne 1. května 1931 se jej účastnilo 22 mužů. Udání na okresního náčelníka podala četnická stanice v Malé Morávce (Klein Mohrau). Krebs v interpelaci uvedl:

„Abych příště zamezil takové úzkoprsé pronásledování osobností veřejného života, stojících nenáročně ve službách veškerenstva, péče o zdraví a zvýšení zdatnosti lidu, jakými jsou činovníci tělocvičných spolků, táži se pana ministra vnitra:

- 1) Ví pan ministr o trýznivém postupu četnictva proti vycházkám a tělocvičným podnikům německých tělocvičných spolků, určených stanovami, které je výše vylíčeno v jednotlivém případě, ale v četných jiných případech se stále opakuje?*
- 2) Je pan ministr ochoten dáti si předložit k přezkoušení rozličné případy, a také výše uvedený králický případ?*
- 3) Je pan ministr ochoten oběžníkem naříditi, aby příslušné četnické orgány příště již nepřekážely tělocvičným spolkům při vykonávání jejich práv, příslušejících jim podle stanov, zvláště při pořádání vycházek a pochodů? “⁵⁰²*

⁵⁰⁰ Tamtéž.

⁵⁰¹ Tamtéž.

⁵⁰² Tamtéž.

Na jiných místech republiky se ale ve stejné době cvičení vojenského charakteru stále ještě konala. Turneři z Poříčí u Trutnova (Parschnitz) například pořádali obdobná cvičení u Müllerovy boudy 10. a 28. října.⁵⁰³ Ještě dříve 6. září uskutečnili členové *Turnvereinu* v Obrnicích (Oberrnitz) na Zlatnickém vrchu u Českých Zlatníků (Böhmisch-Zlatnik) cvičení vojenského rázu. Dvě skupiny po 30 turnerech na sebe útočily různobarevnými obušky. Akce byla původně povolena okresním úřadem v Mostě jako slavnost 25letého trvání spolku. Na uvedené vojenské cvičení se ale povolení pochopitelně nevztahovalo. Skupina účastnic slavnosti navíc vystoupala na vrch v čele s praporem s hákovým křížem.⁵⁰⁴

Mezitím dosáhl dalšího zásadního úspěchu Konrad Henlein. V květnu 1931 jej na sportovním dni v Žatci svazová turnerská rada zvolila do funkce svazového náčelníka tělocviku celého DTV (*Turnwart*), tedy do nejvyšší výkonné funkce.⁵⁰⁵ Byl to další krok směrem k jeho budoucí politické kariéře. Nejednalo se ale vlastně o Henleinův osobní úspěch, ale především o úspěch celého *Kameradschaftsbundu*, kterému mělo patřit následující období. Propukající hospodářská krize v této době nepostihovala zdaleka pouze dělnictvo v továrnách omezujících výrobu. I mladá generace sudetoněmecké inteligence se v podmínkách hospodářské krize počátku třicátých let dostala do velmi tíživé situace. Po ukončení studia její příslušníci velmi často rozmnožovali řady nezaměstnaných a volali po odstranění diskriminace Němců. Dramaticky díky tomu narůstal i vliv extrémního nacionalismu na německých vysokých školách.⁵⁰⁶ Mnozí příslušníci mladé sudetoněmecké inteligence se začali prosazovat ve veřejném životě a postupně pronikali na významná místa v aparátu politických stran i masových a zájmových organizací. Straničtí funkcionáři si ale drželi své posty pevně, a i když zastávali někteří členové *Kameradschaftsbundu* vlivná místa v jednotlivých politických stranách, o tom, že by se *Kameradschaftsbund* chopil v některé z nich moci, se nedalo uvažovat.⁵⁰⁷ Zcela jiná ale byla situace v DTV, kde panovala od roku 1923 vleklá krize. Ta umožnila, aby se DTV stal výchozím bodem *Kameradschaftsbundu* pro dobítí moci v Sudetech. Již dva měsíce před Henleinovým zvolením proběhlo v Aši pod

⁵⁰³ Tamtéž.

⁵⁰⁴ NA, PZÚ, k. 641, 207-641-5, 8/1/62/9

⁵⁰⁵ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 182.

⁵⁰⁶ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 51.

⁵⁰⁷ Zájmy *Kameradschaftsbundu* v DNP se snažil hájit Hugo Liehm, členy DNSAP byli K. H. Frank a Wilhelm Sebekowsky. (LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 247)

vedením *Kameradschaftsbundu* první z celé řady školení vedoucích funkcionářů DTV.⁵⁰⁸

Henlein v turnerském stejnokroji

Jistým zlomem v přístupu úřadů k DTV se stal měsíc listopad roku 1931. Vzhledem k blížícímu se zákazu organizace *Volkssport* postupovaly některé úřady v této době již velice obezřetně, objevil-li se v žádosti spolku DTV termín *Leistungsmarsch* nebo *Geländespiel*. Úsilí jednotlivých spolků o uspořádání obdobných akcí polovojenského charakteru vyvrcholilo v posledních listopadových dnech. Podle nařízení Konrada Henleina byl na druhou polovinu listopadu předepsán všem spolkům DTV pochod na 10 km se zátěží od 8 do 15 kg podle věku, za účasti pokud možno všech členů spolku a za každého počasí.⁵⁰⁹ Okresní úřad v Mostě nepovolil konání nočních pochodů třem spolkům DTV, okresní úřad v Aši čtyřem spolkům, okresní úřad v Podbořanech (Podersam) šesti spolkům a ve výčtu by bylo možné pokračovat dál.⁵¹⁰ Jako konkrétní příklad lze uvést *Turnverein Eger*, který 23. listopadu 1931 pžádal policejní komisařství v Chebu o povolení uspořádat 27. listopadu večer výkonnostní pochod na trase chebská *Turnhalle* – Slatina (Kammersdorf) a zpět. Okresní úřad v Chebu žádosti nevyhověl s odkazem na § 6 zákona 135/1867 ř. z. s ohledem na veřejný klid a pořádek. Policejní komisařství nařídilo pohotovost šesti mužů, zákaz ale byl dodržen a pořádek nebyl narušen.⁵¹¹

⁵⁰⁸ Tamtéž. s. 254.

⁵⁰⁹ NA, PZÚ, k. 641, 207-641-5, 8/1/62/9

⁵¹⁰ NA, PMV-AMV, k. 949, 225-949-3

⁵¹¹ SOA Cheb, SPÚ Cheb 1844-1938, k. 28, 38-31-570

Naopak 20. listopadu 1931 uspořádal večerní *Leistungsmarsch* spolek DTV ve Sloupu (Bürgstein), přičemž bylo podle zprávy četnického oddělení v České Lípě pozoruhodné, že se akce zúčastnilo pouze 17 turnerů, kteří ale byli současně členy DNSAP. V předepsaných dnech pak uspořádaly pochodová cvičení spolky DTV ve Velenicích (Wellnitz), Arnultovicích (Arnsdorf), Boru u České Lípy, Horní Polici (Ober Politz), Polevsku (Blottendorf), Království (Königswalde), Dolní Poustevně, Horní Poustevně (Ober Einsiedel), Vilémově (Wölmsdorf), Jiříkově, Starém Ehrenberku (Alt Ehrenberg), Hanšpachu (Hainspach) a Brtníkách (Zeidler). Všechna tato pochodová cvičení byla povolena příslušnými okresními úřady.⁵¹² Aby nebylo pochyb o pravém smyslu podobných akcí, zažádal si v této době turnerský spolek v Kaplici o změnu spolkových stanov, kde se měla v § 2 objevit slova: „*Das Volk Wehrhaft zu machen.*“⁵¹³

Řada úřadů, které cvičení původně povolily, se na základě jejich průběhu hodlala do budoucna poučit. Četnické oddělení Trutnov tak například hlásilo 15. prosince 1931 zemskému četnickému velitelství v Praze, že turneři konají horlivě noční pochodová cvičení se zátěží, přičemž je zjevné, že se jedná o cvičení podle jednotných směrnic. Od 15. do 30. listopadu proběhlo ve vrchlabském okrese 19 takovýchto cvičení. Obdobná hlášení chodila i z dalších okresů. Pochody povolily například okresní úřady v České Lípě, Dubé, Varnsdorfu a Šluknově. Okresní úřad v Aši pochodová cvičení ve dnech 27. a 28. listopadu 1931 nejdříve místním spolkům DTV povolil, následně ale toto povolení odvolal s ohledem na veřejný klid a pořádek. Stejně tak učinilo policejní komisařství v Ústí nad Labem a okresní úřady v Mostě, Falknově nad Ohří, Jilemnici (Starkenbach), Kaplici či Podbořanech („z důvodu ohrožení veřejného pořádku a blaha“⁵¹⁴). Okresní úřad ve Dvoře Králové (Königinhof an der Elbe) zakázal spolkům šest pochodů ve dnech 27. a 28. listopadu, jelikož překračovaly rámec činnosti tělovýchovných spolků.

V některých hlášeních se dokonce opět objevilo podezření z propojení DTV a *Volkssportu*. Četnické oddělení v Trutnově například hlásilo o pochodu *Gepäckmarsch*, pořádaném 15. listopadu 1931 *Turnnvereinem Jahn* v Hořejším Starém Městě (Ober

⁵¹² NA, PZÚ, k. 641, 207-641-5, 8/1/62/9

⁵¹³ Žádost byla zamítnuta, za připomenutí ale stojí, že se jednalo o slova, která dle ministerstva vnitra v roce 1925 odlišovala § 2 stanov DTV a Turnerbundu. (NA, PMV-AMV, k. 949, 225-949-3)

⁵¹⁴ NA, PZÚ, k. 641, 207-641-5, 8/1/62/9

Altstadt), že cvičení mělo jasně vojenský ráz a účastnili se jej členové turnerského spolku, který je v podezření, že pod rouškou DTV skrývá pobočku *Volkssportu*.⁵¹⁵

Záhy po svém zvolení začal Henlein požadovat změny ve stanovách DTV. Podařilo se mu prosadit snížení počtu členů svazové rady ze třinácti na pět. Snažil se zavést v celém svazu vůdcovský systém a omezit demokratické zásady, které zde ještě zůstaly.⁵¹⁶ Zároveň ve svých projevech navrhoval odstranění politických stran a vytvoření jednoho sudetoněmeckého politického hnutí s využitím členské základny DTV. Tomu zcela odpovídal i jeho článek uveřejněný v této době v publikaci *Vom Prager Bezirksverband des Bundes der Deutschen in Böhmen*. V článku nazvaném *Německý tělocvik. Tělesné cvičení a jeho národně politický význam* se Henlein mimo jiné ptal: „*Kde máme vůdce, který za nás může závazně mluvit? Kde máme muže, kterému můžeme bezpodmínečně prokazovat věrnost? ... Boj, který my, sudetští Němci nyní podstupujeme, je bojem na život a na smrt našeho sudetoněmeckého národního ducha...*“⁵¹⁷ O turnerství pak napsal: „*Nové turnerské hnutí není pouhé tělesné cvičení, nýbrž národní bojová formace našich Sudet. Je armádou dobrovolníků, kteří jsou v blahobytu i zkáze, ve smrti i životě spojeni s osudem naší vlasti.*“ Jako jeden ze základů nového turnerského hnutí uváděl, že tělesná cvičení jsou prostředkem k udržení brannosti. Na jednu stranu označoval parlamentarismus a partajničeni za neněmecké, současně ale vyzýval turnery při zachování turnerského ducha ke vstupu do politických stran, neboť doba prý oceňovala politické strany, nikoliv osobnosti. Henleinovy výroky ale vyvolávaly nesouhlas mezi turnery staré školy a musel se z nich v listopadu 1931 zodpovídat před turnerským čestným soudem. S pomocí přátel z *Kameradschaftsbundu* se úspěšně obhájil.⁵¹⁸

Dalším úspěchem Henleina i *Kameradschaftsbundu* bylo vytvoření vzdělávacího centra celého DTV v Aši. Stalo se tak poté, co byl v roce 1931 svazovou radou pověřen, aby vedl školení funkcionářů DTV. Z Aše postupně vyrostlo duchovním centrem turnerstva. Od roku 1932 sem jezdily na školení stovky turnerů. Přednášejícími byli většinou představitelé *Kameradschaftsbundu*, kterým se tak otevíraly dosud netušené možnosti v šíření ideologie Othmara Spanna.

⁵¹⁵ Tamtéž.

⁵¹⁶ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 184-185.

⁵¹⁷ NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-2

⁵¹⁸ BIMAN, Stanislav, MALÍŘ, Jaroslav. *Kariéra učitele tělocviku*. s. 44-45.

V první polovině roku 1932 proběhla v turnerských kruzích jednání, která vyústila ve vznik nové župy DTV. Stanovy Chomutovské turnerské župy (*Komotauer Turngau*) zpracoval Henlein osobně. Bylo v nich mimo jiné zakotveno pořádání cvičení ve střelbě a tělootuzující pochody buď bez, nebo se zátěží. Zemský úřad v Praze ale nepovažoval tyto prostředky za nutné k dosažení spolkového účelu, neboť se domníval, že by umožnily pořádání vojensky organizovaných pochodů, které by přesáhly meze tělovýchovných podniků. Vynutil si tak předložení upravených stanov, v nichž byly závadné body vypuštěny, a tyto posléze schválil.⁵¹⁹ Patrně i pod vlivem zásahu proti *Volkssportu* tak zemský úřad v Praze naznačil, že přístup státních úřadů k DTV začíná být určován znalostí jeho činnosti a cílů. O pouhý rok dříve přitom ministerstvo vnitra schválilo celosvazové stanovy DTV, v nichž se mezi prostředky tělesné výchovy nacházela střelba a *Geländespiele*. Kromě zostřeného přístupu ke schvalovaným stanovám proběhlo šetření ve věci politické struktury spolků nové župy. Bylo zjištěno, že se ve většině místních spolků dostali do vedení členové DNSAP, jejichž počet ve spolcích se rozrostl po rozpuštění *Volkssportu*.⁵²⁰ To potvrzuje i následující tabulka, porovnávající složení činovníků DTV a DNSAP v Zálezlech (Salesel) na Ústecku.⁵²¹

Zemské četnické velitelství v Praze. Oddělení Teplice-S. Stanice Zálezly č. 8.

S e z n a m
vedoucích činitelů spolku "Deutscher Turnverein" v Zálezlech

Říšné číslo	Jméno	Bytem	Jakou funkci zastával	Poznámka
1	Erich Willomitzer	Zálezly čp. 126	Předseda	
2	František Lill ml.	Zálezly čp. 147	náčelník	
3	František Kandler ml.	Zálezly čp. 150	člen výboru	
4	Adolf Peschanel	Zálezly čp. 58	jednatel a vedoucí mládeže	
5	Fridolín Peschanel	Zálezly čp. 58	místo náčelník	
6	Walter Leipelt	Zálezly čp. 82	správce náradí	
7	Otto Frieser	Zálezly čp. 11	pokladník	

Velik. státnice
M. J. Jichy

Zemské četnické velitelství v Praze. Oddělení Teplice-Sanov. Stanice Zálezly číslo 8.

S e z n a m
vedoucích činitelů býv. strany D.N.S.A.P. v Zálezlech.

Říšné číslo	Jméno	Bytem	Jakou funkci zastával	Poznámka
1	Erich Willomitzer	Zálezly čp. 126	člen výboru	
2	František Lill ml.	Zálezly čp. 147	místopředseda	
3	František Kandler	Zálezly čp. 150	předseda	
4	Adolf Peschanel	Zálezly čp. 58	jednatel	
5	Fridolín Peschanel	Zálezly čp. 58	pokladník	
6	Walter Leipelt	Zálezly čp. 82	člen výboru	
7	Otto Frieser	Zálezly čp. 11	vzdělavatel/jako důvěrník	

Velik.
M. J. Jichy

⁵¹⁹ NA, PZÚ, k. 1344, 207-1344-1, 8/5/18/4

⁵²⁰ V místním spolku v Albrechticích bylo dokonce odhlasováno, že ve výboru spolku mohou být pouze členové DNSAP. (Tamtéž)

⁵²¹ OA Ústí n./L., OÚ Ústí n./L. 1850–1938, k. 345

Andreas Luh v této souvislosti uvádí, že po rozpuštění DNSAP a úředním zastavení činnosti DNP v říjnu 1933 byli funkcionáři těchto stran nuceni opustit vedoucí místa ve spolcích, župách i svazovém vedení DTV. Týkalo se to 1.200 činovníků.⁵²² Jedná se o obrovské číslo. Uvážíme-li, že v té době měl DTV přes 1.000 spolků v 17 župách, připadá na každou tuto jednotku nejméně jeden funkcionář, který byl nucen opustit své místo.

Plakát turnerské slavnosti Chebské-Jahnovy župy

Postavení členů DNSAP v mnoha spolcích DTV odpovídá i hlášení policejního komisařství Znojmo o průběhu V. župní slavnosti jihomoravské turnerské župy, která se ve Znojmě uskutečnila ve dnech 25. a 26. června 1932. V průvodu druhý den slavnosti kráčela i 120ti členná skupina příslušníků DNSAP. Po celou dobu byla doprovázena agenty a nezavdala žádné příčiny k úřednímu zákroku.⁵²³ Jen o pár dní dřív 21. června 1932 hodlal uspořádat spolek DTV v Novém Jičíně slavnost Slunovratu s veřejným projevem vůdce DNSAP v Novém Jičíně Dr. Gustava Jonaka.⁵²⁴ Jelikož nebyl text projevu přiložen k žádosti a existovala obava ze zneužití akce k politické agitaci, byla slavnost povolena s podmínkou, že vystoupí jiný řečník.⁵²⁵

V květnu 1932 se konal sjezd tiskového odboru říšskoněmeckého turnerstva ve Vratislavi (Breslau), jehož hlavním účelem bylo zdůraznění nacionální myšlenky

⁵²² LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 226.

⁵²³ NA, PMV-AMV, k. 949, 225-949-3

⁵²⁴ Jonak Gustav JUDr. (1903–). Původním povoláním advokát v Moravské Třebové. Od roku 1930 člen DNSAP a NS Jugendverbandu. Následně v SdP, vedoucí kanceláře K. Henleina v Praze, člen Führungsrat. Od roku 1939 příslušník Sicherheitsdienstu a SS, od roku 1942 SS-Obersturmbannführer.

⁵²⁵ Zákaz byl dodržen a nebylo podáno odvolání. (NA, PMV-AMV, k. 722, 225-722-2)

v německých turnerských organizacích, které se měly pro příště opírat zvláště o německý národní socialismus. Prezídium zemského úřadu v Praze zjistilo, že se této akce zúčastnila i dvoučlenná delegace z Československa a ve své zprávě prezídiu ministerstva vnitra vyslovalo domněnku, že jedním z dvojice mohl být Konrad Henlein, jenž odjel 11. nebo 12. května 1932 údajně do Vídně.⁵²⁶

Protistátně laděné články byly úředně cenzurovány

V květnu 1932 se současně začala odvíjet cesta jedné vcelku bezvýznamné žádosti ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, která však ukazuje doslova v obludné nahotě naprosto nedostatečnou, dalo by se říci přímo katastrofální neschopnost komunikace mezi jednotlivými státními úřady v Československu. Dne 30. května 1932 požádalo výše uvedené ministerstvo, aby mu ministerstvo vnitra posílalo zprávy o tělovýchovných spolcích, které byly úředně rozpuštěny, neboť se často jednalo o spolky, žádající o státní finanční podporu. Prezídium ministerstva vnitra odpovědělo 24. července 1932, že by to znamenalo velkou zátěž pro jeho úředníky a doporučilo, aby se ministerstvo veřejného zdravotnictví, v případě, že spolek zažádá o subvenci, dotázalo ministerstva vnitra, zda nebylo proti spolku zakročeno rozpuštěním, zastavením činnosti, či výstrahou. Místo jednoduché zprávy ministerstva vnitra o několika málo rozpuštěných spolcích se tedy měla mezi oběma úřady rozpoutat zběsilá korespondence o mnoha stech spolcích, žádajících o subvence. Tuto skutečnost také zdůraznilo ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy ve své odpovědi z 3. října 1932. Prezídium ministerstva vnitra tentokrát již neprotestovalo a 20. dubna 1933

⁵²⁶ NA, PMV-AMV, k. 949, 225-949-3, X/T/25

požádalo prezidiální odbory zemských úřadů v Praze, Brně, Bratislavě a Užhorodě, aby sestavily seznamy dotyčných tělovýchovných spolků a předaly je ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Zatímco prezidia zemských úřadů v Užhorodě, Brně a Bratislavě zareagovala, byť v případě Bratislavy s téměř roční prodlevou,⁵²⁷ a poslala své seznamy, obsahující dohromady pouhých devět spolků, jejichž činnost byla zastavena, prezídium zemského úřadu v Praze odpovědělo 13. května 1933 stejně nesmyslným návrhem, jako původně vzešel z prezidia ministerstva vnitřní.⁵²⁸ Uvedený případ do jisté míry odpovídá i na otázku, proč se přístup nejvyšších úřadů k DTV tak dlouho neměnil, ačkoliv jednotlivé okresní úřady již řadu měsíců či dokonce roků věděly, že DTV pořádá vojensky zaměřená cvičení.

Jednou z nejvýznamnějších událostí roku 1932, které se dostalo velké publicity v českém i německém tisku, byla 30. župní slavnost *Nordwestböhmisches Turngau*, konaná ve dnech 25. a 26. června v Duchcově. V rámci této slavnosti propukly naplno národnostní vášně nastřádané za poslední měsíce. Okresní úřad v Duchcově povolil její konání již 20. května 1932 s tím, že: „*Zvlášť musí býti při průvodech vyloučeno vše, co by působilo demonstrativně, tedy na příklad nepovolené stejnokroje, odznaky, stuhy, prapory atd.*“⁵²⁹ Úřad povolil i používání praporů v černo-červeno-zlaté barevné kombinaci, ale za podmínky, že nebudou používány provokativním způsobem, a naopak zakázal prapory v barvách černo-bílo-červené, červeno-bílo-červené a černo-žluté. Důležitou součástí povolení bylo i schválení navrhované trasy večerního pochodňového průvodu, který se měl uskutečnit v sobotu 25. června.

Slavnost začala 25. června ve 21:10 hod právě uvedeným pochodňovým průvodem turnerů, jehož se zúčastnilo asi 1.400 osob, většinou v turnerských stejnokrojích. Na 800 účastníků průvodu neslo zapálené pochodně. Průvodu přihlížely početné zástupy německého i českého obyvatelstva. Od samého počátku docházelo k potyčkám, které zesílily poté, co turneři změnil předem ohlášený a schválený směr pochodu. Turneři později tvrdili, že nemohli pokračovat správným směrem, neboť ulice byla zatarasena českým obyvatelstvem. Češi naopak tuto změnu považovali za provokaci. Bitky patrně vyprovokovaly obě strany. Němci dávali pochodně schválně před obličej přehlížejícím Čechům a ti se pro změnu snažili vyrazit je Němcům z rukou. Z obou stran přitom čas

⁵²⁷ PZÚ v Užhorodě odpovědělo 28. dubna 1933, PZÚ v Brně 8. května 1933 a PZÚ v Bratislavě 17. února 1934. (NA, MV-pres, k. 939, 225-939-30, X/T/5/16)

⁵²⁸ Tamtéž.

⁵²⁹ NA, PMV, k. 948, 225-948-21, X/T/25

od času zazněla hesla „*Heil Hitler*“ a „*Sudetenland erwache*“. Češi, kteří měli na vyprovokování vyvolávání těchto hesel nemalý podíl, později tvrdili, že právě kvůli nim zaútočili na turnery. V průběhu pochodňového průvodu bylo zraněno 28 Němců a 23 Čechů, z toho dva turneři těžce (jeden byl bodnut nožem do břicha a druhý do prsou). Při bojích o pochodně začaly na některých lidech hořet šaty, což vyvolalo takovou paniku, že Němci bili Němce a Češi Čechy.⁵³⁰ Vyšetřování nakonec prokázalo, že k potyčkám došlo pouze v zadní části průvodu a to až v okamžiku, kdy se vracel nepovolenou trasou.

Po ukončení průvodu se přibližně třicetičlenná skupina Čechů pokusila proniknout na turnerské cvičiště, ale byla četníky rozehnána. Ve 23:00 hod učinilo stejný pokus asi 500 osob s totožným výsledkem. Klid ve městě se podařilo obnovit až po půlnoci. Podle zprávy četnické stanice v Duchcově přesto ještě ve 3:00 hod ráno zpívali podnapilí Češi, především legionáři a sokolové, státní hymnu v místní sokolovně.⁵³¹

Dne 26. června začala slavnost ranním budíčkem, tedy průvodem hudby městem v 5:30 hod. Průvod byl narušován jen několika podnapilými Čechy. V průběhu dne se rozšířily zprávy, že Češi zamezí za každou cenu odpolednímu průvodu turnerů městem. Na okresní úřad se proto vypravila deputace pěti pořadatelů slavností DTV, mezi nimiž byli i člen městské rady a poslanec DNSAP Hans Knirsch a starosta města Duchcova a rovněž člen DNSAP Adolf Hartig. Jejich bezpečnost musela zajišťovat četnické hlídka. Okresního hejtmana seznámili s důvěrnou zprávou, že se do Duchcova má dostavit mnoho komunistů ze zdejšího i mosteckého okresu, aby znemožnili odpolední průvod. Současně se jej dotázali, zda může zaručit klidný průběh průvodu. Po záporné odpovědi odvolali odpolední průvod sami.⁵³² Již před touto deputací se ale k okresnímu hejtmanovi dostavili zástupci českého obyvatelstva, kteří odsoudili výtržnosti a vyjádřili nad nimi, vzhledem k dosavadním poměrům v Duchcově, svůj údiv.⁵³³

Slavnost tedy pokračovala pouze na cvičišti za účasti asi 7.000 osob. Po jejím zakončení se turneři, odjíždějící z místního nádraží v Duchcově, nesetkali s jakýmkoliv problémy. Skupina turnerů odcházející na vlakovou zastávku v Dolním Háji (Unter Haan) byla ale cestou napadena obyvateli dělnických kolonií a kamenována. Tím byli ohroženi i četníci

⁵³⁰ NA, PMV, k. 949, 225-949-1, X/T/25

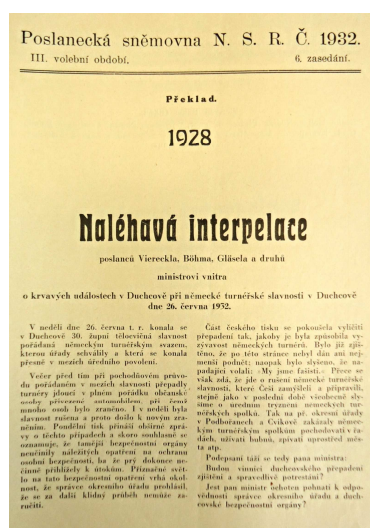
⁵³¹ Tamtéž.

⁵³² NA, PMV, k. 948, 225-948-20, X/T/25

⁵³³ Tamtéž.

jdoucí po stranách průvodu, takže se rozpoutala asi čtvrt hodinová bitka, při které se četníci snažili oddělit obě bojující strany.

Celý případ měl dohru i v Poslanecké sněmovně, kde někteří sudetoněmečtí poslanci interpelovali ministra vnitra. Ačkoliv tisk informoval o událostech jednoznačně tendenčně podle toho, zda byl český nebo německý (včetně článků o Češích lijících z oken benzín na Němce pochodující s pochodněmi), vyšetřování nakonec došlo k závěru, že nejpravděpodobnější příčinou střetů nebyly neshody národnostní, ale ideově politické. Při násilnostech se tedy většinou nejednalo o konflikt mezi Čechy a Němci, ale v podstatné míře o vyřizování účtů mezi názorově znesvářenými skupinami příznivců DNSAP, DNP a komunistů. Aktivita DNSAP v této souvislosti zcela odpovídala dobové atmosféře rostoucí radikalizace pod vlivem událostí v Německu i nadcházejícího procesu s *Volkssportem*. Obdobná situace byla i na druhé straně konfliktu. Levice se pod vlivem prohlubující se hospodářské krize a rostoucí nezaměstnanosti rovněž radikalizovala.

Interpelace ve věci duchcovské turnařské slavnosti

Mezi lidmi útočícími na turnery byli i němečtí komunisté. Okresní hejtman při vyšetřování události potvrdil, že v průběhu nepokojů vyslovili zástupci německého obyvatelstva (včetně poslance Hanse Knirsche) přesvědčení, že výtržnosti nepocházejí od českého obyvatelstva, ale jsou zinscenovány komunisty. To potvrdilo rovněž vypátrání útočníka, který způsobil nožem těžká zranění dvěma turnerům. Jednalo se o pětadvacetiletého německého komunistu Felixe Kalta.⁵³⁴ Vyšetřování došlo k závěru, že jednou z příčin nepokojů bylo podcenění situace ze strany města Duchcova, které

⁵³⁴ Tamtéž.

k udržení klidu nasadilo pouze 15 mužů městské policejní stráže a hasiče. Okresní úřad, který nebyl požádán o asistenci četnictva, soustředil přesto z bezpečnostních důvodů do Duchcova 23 četníků, kteří byli následně nasazeni.

Zatímco ČTK vydala bezprostředně po duchcovských událostech stanovisko, že došlo k výtržnostem vyvolaným komunisty, tisk informoval velmi tendenčně. *Večerní České slovo* informovalo hned v pondělí 27. června o provokacích, jejichž vrcholem měla být skutečnost, že státní vlajku nesl v průvodu slabomyslný člověk, a že hlavní atrakcí benátské noci byl světelný hákový kříž. *Národní listy* končily svůj příspěvek 29. června slovy: „*Duchcov nelze svalovati na komunisty. Za Duchcov jsou odpovědni provokující turneři – a slabost našich státních orgánů.*“⁵³⁵ Obdobně referoval téhož dne *Národ*: „...*Vinny jsou i státní orgány, které z nepochopitelné slabosti umožnily drzé turnersko-hakenkrajclerské provokace...*“⁵³⁶, který se navíc pozastavoval nad povolením plakátů s turnerským znakem ve tvaru hákového kříže a doufal v pečlivé vyšetření této záležitosti. Naopak *Prager Tagblatt* psal 27. června o automobilu, který najel do turnerského průvodu a z něhož vystoupili ozbrojení civilisté, kteří začali turnery bodat a tlouci klacky. Podle *Deutsche Zeitung Bohemia* z 28. června odňalo četnictvo turnerům jejich hole a dalo je demonstrantům, kteří mimo jiné brali turnerům pochodně a házeli je do průvodu. *Das Echo von Dux* informovalo 29. června, že útočníci dostávali za předem připravované přepadení 20 až 30,- Kč. V podobném výčtu dezinformací českého i německého tisku by se dalo dlouze pokračovat. Na vyšetřujících úřadech bylo, aby potvrdily či vyvrátily pravdivost každé podobné zprávy. Mnohá zjištění zní až groteskně. Tak například komunistický *Rudý večerník* informoval 28. června, že za sražení praporu s hákovým křížem bylo vypláceno 20 až 30,- Kč. Vyšetřování zjistilo, že prapory s hákovým křížem nebyly vůbec použity ani v průvodu ani k výzdobě domů. Obdobně ve věci výše uvedeného příběhu s automobilem útočníků se ukázalo, že o případu nikdo neví a pouze jeden funkcionář DTV si vzpomněl, že o případu slyšel dva dny po události.

⁵³⁵ Tamtéž.

⁵³⁶ Tamtéž.

Turnerský kříž, který byl v Duchcově mylně vydáván za hákový kříž

Závěrečná vyšetřovací zpráva, kterou 1. července 1932 vypracoval vládní rada Bohumil Malý z prezidia zemského úřadu v Praze, vyvrátila bod po bodu veškeré dezinformace, ať už německého nebo českého tisku. Za prokázané naopak považovala například strhávání praporů a girland zdobících domy ze strany Čechů a házení pochodní mezi diváky ze strany Němců. Ve věci použití turnerských *F* v podobě hákového kříže je v této souvislosti možné zaznamenat zajímavé názory vyšetřovatelů. Bohumil Malý se ztotožnil s názorem okresního hejtmána, že velký osvětlený turnerský kříž v průběhu benátské noci byl starého pravoúhlého tvaru, zatímco na plakátu byl použit již nový znak se čtyřmi *F* v kruhu. To, že tento znak jednoznačně tvořil podobu hákového kříže, nezmiňoval nikdo.⁵³⁷

Ve druhé polovině roku 1932 se ale pozornost úřadů státní správy zaměřila na DTV i z jiného důvodu. Zemský úřad v Brně sděloval 19. srpna 1932 důvěrným oběžníkem, že vedení DNSAP vydalo pokyn, aby členové rozpuštěného *Volkssportu* vstupovali do turnerských spolků a ovlivňovali jejich činnost v duchu hitlerovských zásad. Odpovídá tomu skutečnost, že časopis *Der Tag* uveřejňoval téměř denně výzvy v podobě inzerátů, aby sudetští Němci vstupovali do *Turnvereinů*.⁵³⁸ Obdobné informace se objevovaly i v hlášeních jednotlivých okresních úřadů. Okresní úřad v Podbořanech vzal 2. června 1932 na vědomí oznámení spolku *Deutscher Turnverein* v Podbořanech o účasti na slavnosti spolku *Deutscher Turnverein Goldbachtal* v Blšanech (Flöhau) ve dnech 4. a 5. června 1932. Z důvodu veřejného pořádku a bezpečnosti byly ale předepsány následující podmínky:

⁵³⁷ NA, PMV-AMV, k. 948, 225-948-22, X/T/25

⁵³⁸ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 130.

a) zákaz používání signálů, píšťal, bubnů a jiných pochodových nástrojů v uzavřených obcích

b) zákaz zpívání v uzavřených obcích vůbec, jinak zákaz písní politických a protistátních

V odůvodnění zákazu úřad uváděl, že vedení některých turnerských spolků se ujali hitlerovci, kteří do těchto spolků vstoupili po rozpuštění *Volkssportu* a využívají je pro své účely.⁵³⁹

Pro představitele *Kameradschaftsbundu* v DTV byla představa příchodu mladých radikálních příznivců DNSAP na jednu stranu lákavá, z pohledu nárůstu členské základny, na druhou stranu ale mohla ohrozit jejich vzrůstající vliv uvnitř svazu. Jedním z hlavních prostředků k udržení si vlivu, ba co víc, k jeho významnému posílení, se měla stát vzdělávací činnost. Na zasedání svazové turnerské rady v říjnu 1932 odstoupil z funkce svazového vzdělavatele z rodinných důvodů třiapadesátiletý člen DNSAP Emil Czihal,⁵⁴⁰ který nemohl v žádném případě splňovat představy *Kameradschaftsbundu* o vedení svazu v duchu Spannovy ideologie. Do svazového vzdělávacího byli přijati *Kameradschaftsbündler* Walter Brand a Franz Künzel. Aby se vzdělávací činnost skutečně stala hlavní oporou působení *Kameradschaftsbundu* v DTV, zaujal Walter Brand 25. března 1933 uvolněné místo svazového vzdělavatele.⁵⁴¹ Přívrženci Othmara Spanna obsadili počátkem třicátých let celou řadu více či méně významných funkcí v rámci celého svazu DTV. Nejvyššího postavení pochopitelně dosáhl svazový náčelník tělocviku Konrad Henlein, ale za ním následovala celá řada dalších. Walter Brand (svazový vzdělávací), Heinrich Rutha (župní náčelník Ještědsko-Jizerské turnerské župy, vedoucí turnerského stavebního úřadu – odtud pocházelo jeho neprávem, ale obecně používané titulování architekt, člen svazového vzdělávacího), Ernst Kittel (pozdější svazový vzdělávací), Toni Sandner (svazový náčelník mládeže), Franz Künzel (člen svazového vzdělávacího), Werner Pohl (člen svazového vzdělávacího), Franz Möldner (člen svazového vzdělávacího) a mnozí další.⁵⁴² Řada z nich zaujímala o pár let později neméně významné posty v rodící se SHF a později i v SdP. *Kameradschaftsbund* dokázal maximálně využít oslabeného postavení

⁵³⁹ NA, PMV-AMV, k. 949, 225-949-1

⁵⁴⁰ Czihal Emil Fabian (1879–). Původním povoláním učitel. Od roku 1919 člen DNSAP (Bezirksobmann v Opavě). Člen Volkssportu a svazový vzdělávací DTV. V roce 1937 penzionován pro politickou činnost. Od října 1938 člen SA.

⁵⁴¹ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 257.

⁵⁴² Tamtéž. s. 258.

DNSAP po procesu s *Volkssportem*, i přesto se mezi turnery našli takoví, kteří proti nástupu spannistů aktivně bojovali.⁵⁴³

Počátkem třicátých let se DTV dostával do schizofrenní situace. Ruku v ruce s narůstajícím vlivem *Kameradschaftsbundu* panovaly větší a větší obavy z provázanosti DTV s DNSAP a tedy z osudu *Volkssportu* a případného zákazu činnosti DTV. I přes řadu informací o propojení DNSAP a DTV ale zjevně úřední rozpuštění tělovýchovného svazu nikdy reálně nehrozilo. Pokud by k tomuto kroku státní aparát našel někdy sílu, pak snad jedině právě v letech 1932 a 1933.

⁵⁴³ Pražští turneři Essler a Staffen např. v tisku Henleina obviňovali ze zavádění jezuitského ducha do DTV. (Tamtéž. s. 259)

6.2 PŘELOMOVÝ ROK 1933

Po roce 1932, který byl velmi bohatý na události v sudetoněmeckém a potažmo i v turnerském hnutí, přišel rok, jenž se stal jedním z přelomových nejen v československých, ale i ve světových dějinách. Československo se začalo propadat na samé dno hluboké hospodářské a sociální krize. Zatímco sousední Německo zasáhla Velká krize hned od svého počátku v roce 1929, v případě Československa se zpočátku zdálo, že se mu hlubší deprese vyhne a pokud ne, pak bude mít pouze přechodný charakter. O to horší byla pro vnitropolitický vývoj realita. V okamžiku, kdy Československo dosáhlo nejhlubšího bodu krize, která snad nejvíce postihla sudetoněmeckou menšinu, to jest v březnu 1933,⁵⁴⁴ Německo se z krize již vymaňovalo a pro sudetské Němce se opět stávalo tou „zemí zaslíbenou“, jakou bylo v roce 1918. Nástup Adolfa Hitlera k moci v sousedním Německu, ke kterému došlo v lednu 1933, tak vyhrotil i vnitropolitickou situaci v Československu. Začal rok, který měl přinést zásadní změny i pro DTV.

Převzetí moci německými nacisty znamenalo současně významný předěl v česko-německých vztazích. Řečeno s Václavem Kuralem: „*Jestliže až dosud šlo o vzájemné „stýkání“, i při všem „potýkání“ plodné, potom rok 1933 představuje začátek fáze vysloveně destruktivní, v níž na německé straně přichází nacismus s ideou ne-soužití, ne už, „konfliktního společenství“, ale konfliktu jako nástroje k negaci společenství, k „nihilaci“ české strany.*“⁵⁴⁵ Skončilo období „korektnosti“ výmarského Německa a na pořad dne se dostávala nejen otázka hranic, ale i vlastní existence Československa.

Jaká budou hlavní témata vnitropolitického dění v Československu naznačil v mnohém již závěr roku 1932. Spolu s procesem proti *Volkssportu* se množily i zákroky proti vlastní DNSAP. V listopadu 1932 se na půdě parlamentu začalo jednat o vydání pěti jejích poslanců k trestnímu stíhání. Jednalo se o Rudolfa Junga, Hanse Krebse, Rudolfa Kaspera,⁵⁴⁶ Hanse Knirsche a Leo Schuberta. K překvapení představitelů DNSAP se

⁵⁴⁴ Hospodářská krize v ČSR dosáhla v roce 1933 svého vrcholu. Index průmyslové výroby klesl na 60,2 úrovně z roku 1929 (*Přehled hospodářského vývoje Československa*, s. 322)

⁵⁴⁵ KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství? (Češi a Němci v Československém státě 1918-1938)*. s. 110.

⁵⁴⁶ Kasper Rudolf (1896–). Původním povoláním důlní zaměstnanec. Od roku 1920 člen NS Jugendverbandu. Od roku 1922 placený funkcionář a od roku 1929 poslanec DNSAP. Člen Volkssportu. Od října 1933 do března 1934 ve vyšetřovací vazbě. Od roku 1935 člen SdP, od 1. 1. 1936 ve

sudetoněmecké aktivistické strany v této věci postavily po bok vládní koalice, což do budoucna znamenalo reálnou hrozbu úplného zákazu DNSAP.⁵⁴⁷

Poslanec DNSAP Rudolf Jung ve stejnokroji *Volkssportu*

Tyto tendence potvrzoval i přísně důvěrný oběžník prezidia zemského úřadu v Praze z 1. února 1933: „*Události poslední doby činí nutným, aby činnost politických směrů, jichž tendence jsou způsobilé vésti k ohrožení celistvosti, jednotnosti nebo demokraticko-republikánské formy státu, pokud se týče rušení veřejného klidu a pořádku, byla věnována zvýšená pozornost bezpečnostních úřadů, hlavně za tím účelem, aby všechny akce dotčených žvlů byly sledovány a nedošlo po případě k překvapením. ... Při tom dlužno míti také na zřeteli, že příslušníci stran a frakcí nebezpečných státnímu a veřejnému řádu účastní se zhusta činnosti jiných legálních organizací a spolků, hledíce v nich nabývati silnějšího neb i rozhodujícího vlivu.*“⁵⁴⁸ V reakci na oběžník začaly záhy přicházet odpovědi z různých koutů republiky. Četnická stanice ve Sloupu v Čechách vyhodnotila jako organizace, jejichž činnost je třeba sledovat, *Turnverein* v Sloupu v Čechách a v Radvanci (Rodowitz), stejně jako místní pobočky DNSAP. Obdobně se i stanice v Polevsku zaměřila na německý *Turnverein*, DNSAP, *Bund der Deutschen in Böhmen* a *Deutscher Kulturverband*, ale i na FDTJ a Svaz proletářských bezvěrců. Oproti tomu četnická stanice v Lindavě (Lindenau) u České Lípy vyhodnotila jako

Führungsrat, 12. 12. 1937 vyloučen. Za války působil v Norsku, na Ukrajině a v protektorátu. Od roku 1939 příslušník SS.

⁵⁴⁷ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 137.

⁵⁴⁸ NA, PZÚ, k. 562, 207-562-1, 8/1/53/10

nebezpečné prakticky všechny spolky ve svém okrsku, DNSAP a Komunistickou stranou počínaje a *Bund der Landwirte* konče.⁵⁴⁹

Vraťme se ale k dění v DTV. V lednu 1933 byl zvolen svazovým vzdělavatelem jeden z čelných spannovců Dr. Walter Brand a do vzdělavatelské rady DTV byl jmenován i další člen *Kameradschaftsbundu* Ing. Franz Künzel.⁵⁵⁰ Rok 1933 tedy začal posilováním postavení *Kameradschaftsbundu*. Členství v DTV se řídilo stále přísnějšími pravidly. Konrad Henlein doslova řekl: „*Svobodnou volbu má turner jen při vstupu nebo odchodu z DTV, když je členem spolku, je vázán, jako by byl dobrovolníkem v partyzánském oddíle.*“⁵⁵¹

V únoru 1933 zveřejnil Henlein programové prohlášení *Die völkische Turnbewegung* a každý, kdo chtěl vstoupit do DTV, byl podroben zkoušce z jeho znalosti. Ještě před tím, než takovýto zájemce získal plnohodnotné členství, musel projít šestiměsíční zkušební lhůtou, během níž byly zjišťovány jeho názory, znalosti a schopnosti.⁵⁵²

Ve věci vydání *Die Völkische Turnbewegung* potvrdil okresní úřad v Aši 8. března 1933 prezídiu zemského úřadu v Praze, že mu byl tiskařem Albertem Gugathem předložen jeden výtisk. Vrchní komisař politické správy Oskar Walter, vykonávající tiskovou cenzuru, nenašel v obsahu brožury nic závadného. Na to vytiskl Gugath asi 50.000 brožur a zaslal je do kanceláře svazového vzdělavatele Waltera Branda v Aši a do sídla DTV v Teplicích-Šanově. Přednosta okresního úřadu v Aši, na nějž se Oskar Walter obracel jen v případě pochybností, neměl o celém případě ani potuchy.⁵⁵³

Konrad Henlein vypracoval v programovém prohlášení soubor pravidel, jimiž se měl každý člen DTV řídit. V souladu s představami *Kameradschaftsbundu* o vybudování nadstranického hnutí Henlein napsal: „*Nesloužíme žádné politické straně, sloužíme našemu lidu.*“⁵⁵⁴ Jasně zde byl pojmenován i vůdcovský princip, na němž DTV stál: „*Kdo k nám přijde, musí své Já podřídít požadavku spolku. Vyzýváme: Bud' oddaný*

⁵⁴⁹ Vzhledem k tomu, že němečtí agráři byli jednou z koaličních stran tehdejší vlády široké koalice Jana Malypetra, jedná se o poměrně „pikantní“ závěr lindavských četníků. (NA, PZÚ, k. 562, 207-562-1, 8/1/53/10)

⁵⁵⁰ Künzel Franz Ing. (1900–1986). Jako středoškolák činný ve Wandervogelu. Zemědělský inženýr. 1928–1935 člen BdL (zakladatel mládeže německého rolnictva), zakládající člen KB a člen jeho hlavního vedení;. V roce 1935 vstoupil s převážnou částí moravsko-slezského a východočeského německého rolnictva do SdP. Od roku 1935 poslanec SdP, 1935–1938 vedoucí agrárního úřadu SdP. Člen hlavního vedení a Führungsrat SdP, člen DTV (1937 jmenován do svazové vzdělavatelské rady). V roce 1938 člen FS a SFK.

⁵⁵¹ JAHN, Rudolf. *Konrad Henlein (Leben und Werk der Turnführers)*. s. 103.

⁵⁵² LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 188.

⁵⁵³ NA, PZÚ, k. 1344, 207-1344-10

⁵⁵⁴ HEHLEIN, Konrad. *Die völkische Turnbewegung*. s. 19.

*našemu národu! Bud' oddaný našemu svazu! Bud' oddaný našim vůdcům!*⁵⁵⁵ Nezapomněl ani na jednu z nosných myšlenek DTV, tedy rasovou čistotu, jejíž požadavek převzali od mateřské organizace TD. Židé byli podle turnerů odpovědni nejen za rozpoutání první světové války, ale především za porážku Německa. Henlein hlásal: *„Každý jedinec z nás je pokrevní dědic německých předků... Kdo založí rodinu s jedincem cizí rasy (Židem, cikánem, černochem, příslušníkem východních národů atd.), zahubí německý typ. Turnerři a turnerky mají za povinnost uzavírat sňatky pouze se zdravými, silnými a ušlechtilými příslušníky národa... náš německý národ zůstane silným jen pokud dá každé zdravé manželství národu nejméně tři silné děti.“*⁵⁵⁶

Henleinovo programové prohlášení

Henlein kladl rovněž důraz na oddělenou výchovu obou pohlaví. V duchu prosazovaného kultu matky, charakteristického pro přívržence nacizmu i Spannovece, kladl velký důraz na tělesnou výchovu žen: *„Je-li pro nás výchova mužů, výchovou k brannosti, potom je pro nás výchova žen výchovou k mateřství. Mezi mužskou a ženskou výchovou leží nepřeklenutelná propast, kterou ale bohužel k naší škodě velmi stíráme a nerespektujeme. ... Pamatuj: Budoucnost národa spočívá na tělesně, duchovně a psychicky zdravých matkách.“*⁵⁵⁷ K tělesným cvičením žen uváděl: *„Silná tělesná schránka matky je pro dítě důležitější než ta otcova.“*⁵⁵⁸ *„V ženském cvičení musíme ještě více než v mužském nechat zaznít zvolání: „Zpět k přirozenosti,*

⁵⁵⁵ Tamtéž. s. 4.

⁵⁵⁶ Tamtéž. s. 40.

⁵⁵⁷ Tamtéž. s. 24.

⁵⁵⁸ Tamtéž. s. 24.

k přírodě!“⁵⁵⁹ Náznaky feminizmu odmítal jako nepřírozené a nepříznivě se projevující na zdraví německého národa.

O soutěžení tvrdil: „*Význam soutěžení mužů spočívá v tom, vidět ve vítězi toho nejmužnějšího muže. V soutěžení žen ale nevíteží ta nejženštější žena, ale ta, která v sobě nese nejsilněji mužnost, tedy ta nejmužštější žena, čímž se smysl soutěžení žen mění na nesmysl.*“⁵⁶⁰ Pro ženy doporučoval pohyb v přírodě, běhy, pochody, plavání a zimní sporty, ale především tanec, který měl rovněž probíhat v přírodě. Tanec ve volné přírodě měl pro dívky a mladé ženy představovat možnost odpovídajícího vyjádření a projevení jejich životní síly. Také v oblasti výchovy osobnosti neměly být dívky vedeny k rozvoji duševních sil, ale především k rozvoji citění a „*srdce*“. Ani vedení nemělo být základem dívčí výchovy, neboť žena neměla toužit vést, nýbrž být vedena.⁵⁶¹ Byl přesvědčen, že: „*Jaké jsou naše německé matky, taková bude jednou i naše německá mládež ... Ale i žena se musí naučit, že štěstí nespočívá ve splněných přáních, ale ve splnění povinností a nejvyšším právem ženy zůstává: mnoho dávat a málo vyžadovat. To je mateřský šlechtický diplom.*“⁵⁶²

V době, kdy jednotlivé spolky dostávaly Henleinovo programové prohlášení, spatřila světlo světa tajná studie vojenských zpravodajců. Štábní kapitán Sláma z 2. oddělení Hlavního štábu ministerstva národní obrany ji nazval „*Němci v ČSR a poměry v pohraničí*“. Dne 19. dubna byla studie zaslána ministrům národní obrany a vnitra, vojenské kanceláři prezidenta republiky a náčelníkovi Hlavního štábu. Ve zprávě se konstatovalo, že po rozpuštění sudetoněmeckých formací v Německu a Rakousku po konsolidaci Československa počátkem dvacátých let zdánlivě skončila éra přímého vojenského odporu. Německé nacionální kruhy se ale podle ní uchýlily k nové taktice a snaží se svých cílů dosáhnout politickou cestou. První etapou by měla být autonomie, druhou sebeurčení a třetí splnutí ve velkoněmecké říši. Zpráva se dotýkala i organizací typu DTV: „*...skrytě pak připravují pod nevinnými jmény sportovních a kulturních organizací řady pohotových nadšenců pro případ, že by dovolené prostředky selhaly. Tyto organizace skrývají v sobě často všechny prvky irredenty a jejich vážné nebezpečí dostatečně osvětlil proces, projednávaný s příslušníky Volkssportu v Brně. ... Vzmáhající se velkoněmecké hnutí vniká téměř do všech kulturních, sociálních a hlavně*

⁵⁵⁹ HENLEIN, Konrád: *Reden und Aufsätze zur völkischen Turnbewegung 1928-1933*, s. 46.

⁵⁶⁰ Tamtéž, s. 47.

⁵⁶¹ KASPER, Tomáš. *Výchova či politika? (Úskalí německého reformně pedagogického hnutí v Československu v letech 1918-1933)*, s. 89.

⁵⁶² HEHLEIN, Konrád. *Die völkische Turnbewegung*, s. 26.

studentských a sportovních organizací a ovlivňuje jejich programovou činnost. ... Vojenské úkoly rozpuštěného Volkssportu převzal Turnverein. Největší část členstva jest organizována v DNSAP. Vojenský výcvik členů se děje podle týchž zásad jako u rozpuštěných „Sportabteilungen“. Jsou pořádána pochodová cvičení, Geländespiele vysloveně vojenského rázu a střelecká cvičení.“⁵⁶³

Jako nejnebezpečnější politická strana byla ve studii vyhodnocena DNP, jejíž vedoucí úlohu v organizované iredentě ale přebírala DNSAP. Ostatní německé strany, vládní nevyjímaje, podle zprávy rovněž dosud nestály pevně a zásadně na půdě republiky, i když se z osobních nebo taktických důvodů prozatím se stávajícím stavem smiřovaly. Studie připomínala i nedávný případ, kdy parlament projednával vydání poslanců DNSAP. Ačkoliv šlo o zločin velezrady a politické protivníky, němečtí agrárníci a sociální demokraté se hlasování nezúčastnili: „*Němec jest v první řadě Němcem a pak teprve politickým příslušníkem.*“⁵⁶⁴

V samém závěru studie se uvádělo: „*Tato studie, jež v hrubých rysech snaží se poukázati na vážnou a nebezpečnou situaci v našem pohraničí, má sloužiti nejen jako informace, ale má být především podkladem k odčinění toho, co bylo po 15 let přehlíženo a snad podceňováno. Bude věcí zodpovědných činitelů vlády, aby hledali a našli vhodné prostředky k ozdravení poměrů v této části republiky a odstranili nebezpečí, hrozící z vlastních řad a vzrůstající každým dnem.*“⁵⁶⁵

Situace v Německu ale hrála do karet DNSAP. Uvědomovalo si to i policejní ředitelství v Praze, které zaslalo 27. března 1933 informaci o DNSAP prezídiu zemského úřadu v Praze. Sdělovalo mu, že po Hitlerově vítězství v Německu lze pozorovat silný nárůst národně-socialistického hnutí v Čechách. Místní organizace DNSAP byly podle zprávy zakládány i v těch nejzapadlejších vesnicích a nejvíc do nich přestupovali členové sociální demokracie a mládež.⁵⁶⁶ V červnu doplnilo informaci s tím, že podstatnou složkou strany se stává mládež: „*Národně-socialistické hnutí proniklo mezi mládež všech společenských vrstev, takže lze počítat, že až 80 % sudetoněmecké mládeže patří*

⁵⁶³ NA, PMV-AMV, k. 830, 225-830-1

⁵⁶⁴ Tamtéž.

⁵⁶⁵ Prezídium zemského úřadu v Brně na tuto zprávu reagovalo 22. listopadu 1933 dopisem prezídiu ministerstva vnitra. Uznalo, že na příkladu stran DNP a DNSAP daly události autorovi za pravdu. Optimisticky ale uvádělo, že zastavením činnosti DNP a DNSAP nastaly podstatné změny a jejich akční schopnost byla zcela podlomena. Nově přijatý zákon č. 201/1933 Sb. z. a n. navíc úřadům poskytne dostatečné možnosti, aby v budoucnu čelil snahám opětovné organizování těchto stran již v zárodku. Nesouhlasilo ale s problematou loajalitou sudetoněmeckých vládních stran, jak o ní psala studie MNO. (Tamtéž)

⁵⁶⁶ NA, PMV-AMV, k. 722, 225-722-1

mezi příznivce DNSAP. ⁵⁶⁷ Zpráva zmiňovala i vztahy mezi vůdci dvou sesterských politických stran DNSAP a NSDAP. Uváděla, že podle důvěrných informací panují mezi Jungem a Hitlerem rozpory, pramenící údajně z čistě osobních pohnutek z doby, kdy Hitler bez formálního vzdělání začal stoupat a stal se všeobecně uznávaným vůdcem národního socializmu, zatímco Ing. Jung, zakládající si na svém vysokoškolském vzdělání, se tím osobně cítil jako zakladatel a ideový vůdce hnutí poškozen. K uklidnění došlo až po Hitlerově převzetí moci, kdy dostala DNSAP pokyn, aby k umožnění nerušeného vývoje revoluce v Německu nečinila nic, co by mohlo zhoršit vztahy mezi Německem a Československem. ⁵⁶⁸

Alarmující zprávou byl ale především dramaticky rostoucí počet členské základny DNSAP. Podle informací policejního ředitelství v Praze se početní stav DNSAP, který byl na sjezdu v Chomutově vyčíslen na 100.000 osob, na jaře díky přílivu nových členů prudce zvýšil na cca 140.000 osob. Noví členové pocházeli většinou z řad nespokojeného dělnictva. Celou pětinu hnutí tvořila radikální mládež do 21 let. Podle červencových informací pak počet členů DNSAP dosahoval již téměř 150.000. Příliv byl tak veliký, že se strana rozhodla podrobit nové členy tříměsíční zkušební lhůtě a až do konce července je nepřijímala.

Z pohledu vztahu orgánů státní správy k DTV je nejzajímavější částí zpráv policejního ředitelství v Praze konstatování, že se mnoho příznivců DNSAP, vzhledem k důvěrnému pokynu vedení strany, nemohlo stát jejími řádnými členy. Jednalo se zejména o členy tělocvičných jednot. Jejich členství v těchto jednotách stačilo k tomu, aby byli považováni za členy DNSAP. Hlavním důvodem měla být snaha, aby tělocvičným jednotám v politickém ohledu nevznikaly žádné potíže. I s těmito „členy“ byl početní stav DNSAP odhadován na 200.000 osob. ⁵⁶⁹ *Turnzeitung* se navíc se svým vztahem k nacionálnímu socializmu nijak netajily. Například v čísle 5 byl 1. března 1933 uveřejněn článek nazvaný *Za horami svítají nové ranní červánky*, nadšeně očekávající výsledky voleb v Německu. Titulní strana následujícího čísla z 15. března pak patřila článku *Německo je probuzeno*.

V první polovině roku 1933 začala konečně sklízet ovoce i žádost ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy ve věci tělovýchovných spolků, které byly

⁵⁶⁷ Tamtéž.

⁵⁶⁸ Tamtéž.

⁵⁶⁹ Tamtéž.

rozpuštěny nebo jejichž činnost byla zastavena, zmiňovaná v předchozí kapitole.

Seznamy takto postižených spolků přicházely z mnoha stran:

Policejní ředitelství v Praze rozpustilo nebo zastavilo činnost:

- v červenci 1928 I. okres proletářské tělovýchovy v Praze pro porušení trestního zákona a veřejného pokoje a řádu
- 13. okres proletářské tělovýchovy na Smíchově
- 14. okres proletářské tělovýchovy v Praze VIII
- 29. února 1932 okresní vedení *Volkssportu*

Okresní úřad v Hořovicích:

- v září 1928 31. okres jednot proletářské tělovýchovy v Hořovicích
- v září 1928 16. okres jednot proletářské tělovýchovy v Berouně
- v listopadu 1928 Jednota proletářské tělovýchovy ve Tmani
- v prosinci 1928 Jednota proletářské tělovýchovy v Počáplech
- v červnu 1933 Jednota proletářské tělovýchovy ve Zdicích

Okresní úřad v Sušici:

- v únoru 1932 pobočky *Volkssportu*
- v lednu 1933 pobočky *Adler und Falke*

Okresní úřad v Prachaticích:

- v březnu 1932 pobočky *NS Jugendverbandu*
- v květnu 1932 pobočky Junáci Národní obce fašistické

Okresní úřad v Aši:

- organizace *Volkssportu*
- organizace *Adler und Falke*

Okresní úřad v Německém Brodě:

- v listopadu 1928 Jednota proletářské tělovýchovy

Okresní úřad v Broumově:

- organizace *Volkssportu*

Okresní úřad v Duchcově:

- v roce 1930 Jednota proletářské tělovýchovy pro protistátní činnost
- organizace *Volkssportu*
- organizace *NS Jugendverbandu*

Okresní úřad v Chomutově:

- organizace *Volkssportu*

Okresní úřad v Kadani:

- organizace *Volkssportu*

Okresní úřad v Kaplici:

- organizace *Volkssportu*
- organizace *Adler und Falken*

Okresní úřad v Karlových Varech:

- organizace *NS Jugendverbandu*

Okresní úřad v Klatovech:

- v březnu 1933 Jednota proletářské tělovýchovy pro politickou činnost a výchovu k třídnímu boji

Okresní úřad v Kolíně:

- 51. okres Jednoty proletářské tělovýchovy v Nymburce

Okresní úřad v Českém Krumlově:

- organizace *NS Jugendverbandu*
- organizace *Adler und Falke*

Okresní úřad v Mostě:

- organizace *Volkssportu*
- organizace *Adler und Falke*

Okresní úřad v Plané u Mariánských Lázní:

- organizace *Volkssportu*
- organizace *NS Jugendverbandu*

Okresní úřad v Podbořanech:

- organizace *Volkssportu*

Okresní úřad v Poděbradech:

- Jednota proletářské tělovýchovy

Okresní úřad v Rumburku:

- organizace *Volkssportu*

Okresní úřad ve Slaném:

- Jednota proletářské tělovýchovy

Okresní úřad v Trutnově:

- organizace *Volkssportu*

Okresní úřad ve Varnsdorfu:

- 2. března 1933 *Deutscher Turnverein in Obergrund* pro politickou činnost

Okresní úřad ve Vrchlabí:

- dvě odbočky *Volkssportu*

Okresní úřad ve Žluticích:

- dvě odbočky *Volkssportu*

Okresní úřad v Plzni:

- v roce 1928 5. okres Jednot proletářské tělovýchovy

Okresní úřad v Chebu:

- organizace *Volkssportu*
- organizace *Adler und Falken*

Okresní úřad v Jablonci nad Nisou:

- organizace *Volkssportu*

Okresní úřad v Karlových Varech:

- organizace *Volkssportu*
- organizace *Adler und Falken*

Okresní úřad v Kladně:

- v roce 1928 5. okres Proletářské tělovýchovy
- v dubnu 1931 Klub dělnických tělovýchovných spolků v Kladně

Okresní úřad v Ústí nad Labem:

- Jednota proletářské tělovýchovy
- v roce 1933 spolek DTV vzhledem k většině hakenkrajclerského členstva a vedení

Okresní úřad v Litoměřicích:

- zastavil činnost spolků DTV v Litoměřicích, Lovosicích, Třebenicích, Zahořanech a Polepech, aby po přezkoumání zrušil své rozhodnutí u spolků v Litoměřicích a Lovosicích

Okresní úřad v Klatovech:

- zastavil činnost *Turnvereinu Eiche* v Nársku, Dešenicích a Železně Rudě

Okresní úřad v Chomutově:

- zastavil činnost *Turnvereinu Eiche* založeném členy DNSAP⁵⁷⁰

Z výše uvedeného výčtu je jasně patrné, kde spatřovala státní správa na přelomu dvacátých a třicátých let nebezpečí pro demokratický vývoj státu. V první řadě se jednalo o sportovní organizace, nacházející se pod přímým a nezpochybnitelným vlivem KSČ a DNSAP. Prezídium zemského úřadu v Praze k tomu vydalo 21. října 1933 další oběžník, ve kterém uvedlo, že některé úřady použily pokyny i na tělovýchovné spolky, u nichž nebylo nad veškerou pochybnost prokázáno, že vyvíjely závadnou politickou a protistátní činnost. Úmyslem původního oběžníku nebylo zastavit činnost těchto spolků a došlo k tomu patrně omylem.

⁵⁷⁰ NA, PZÚ, k. 1277, 207-1277-1

Nejdůležitější turnerskou událostí roku 1933 byla 3. svazová turnerská slavnost (3. *Verbandsturnfest*) pořádaná ve dnech 13. až 16. července v Žatci. Ačkoliv vedení DTV podalo předběžnou žádost o povolení konání slavnosti již v září 1932, definitivní souhlas okresního úřadu v Žatci obdrželo až měsíc před jejím konáním, tedy 13. června 1933. Projevil se zde nový přístup státního aparátu k DTV. Ministerstvo vnitra po obdržení žádosti doporučilo posečkat s povolením, neboť dostávalo stále častější signály o hromadném vstupování členů rozpuštěné nacionálně socialistické organizace *Volkssport* do DTV.⁵⁷¹ Mnohé naznačoval i používaný znak DTV v podobě čtyř turnerských *F* tvořících symbol hákového kříže, který se objevil i na propagačním plakátu žatecké slavnosti. *Turnverein Eger* požádal 17. května 1933 policejní komisařství v Chebu o povolení vylepit po městě a okolí plakáty na žateckou turnerskou slavnost. Již 22. května obdržel povolení, v němž se říkalo: „...Dotyčný plakát znázorňuje bubnujícího člena spolku. Nad obrazem jest text následujícího znění: 3. *Verbandsturnfest*, Saaz, 13.–16. Heuet 1933.“ O turnerském znaku ve tvaru hákového kříže v povolení nenalezneme ani slovo.⁵⁷²

Plakát žatecké turnerské slavnosti

Povolení okresního úřadu v Žatci obsahovalo přesný harmonogram akcí včetně textů písní. Úředně bylo schváleno dokonce i používání spolkových praporů černo-červenozluté barvy. Současně bylo ale stanoveno, že na nejčestnějších místech musí být

⁵⁷¹ NA, PMV, k. 949, 225-949-2, X/T/25

⁵⁷² SOA Cheb, SPÚ Cheb 1844-1938, k. 28, 38-31-570

vyvěšeny prapory ve státních barvách. Pro zachování klidu a pořádku byly s ohledem na rok staré události v Duchcově povolány policejní posily. Po dobu slavnosti se tak v Žatci nacházelo okolo 300 četníků a navíc několik policejních komisařů, kteří se účastnili všech turnerských akcí a podávali o tom hlášení. Sami pořadatelé se snažili zabránit opakování duchcovských nepokojů a zakázali členům DTV nošení jakýchkoliv odznaků, které by mohly vést k domněnce, že turnerstvo slouží nějaké politické straně. Stejně tak bylo zakázáno zdravení nacistickým pozdravem.⁵⁷³

Tři měsíce před konáním slavnosti 28. dubna 1933 požádalo vedení DTV ministerstvo národní obrany, aby byla členům svazu udělena dvou nebo třídní dovolená k umožnění účasti na svazové slavnosti. Součástí žádosti byla i snaha, aby tato dovolená nebyla počítána do řádné dovolené. Z téhož důvodu požádal DTV, aby vojínům v záloze z řad DTV, kteří byli v roce 1933 povinni absolvovat cvičení ve zbrani, byl nástup cvičení odložen na pozdější dobu. Vedení DTV mimo jiné uvedlo, že svaz v současnosti sdružuje: „...v 18 župních svazech téměř 1.100 Turnvereinů s více než 120.000 příslušníky svazu na celém území státu...“⁵⁷⁴ Ministerstvo národní obrany si v této věci vyžádalo stanovisko Předsednictva ministerské rady RČS.

Jako doplněk své žádosti zaslalo vedení DTV 24. května 1933 ministerstvu národní obrany svazové stanovy z června 1931,⁵⁷⁵ strukturu svazu a personální složení sedmičlenného vedení svazu. Svazovým náčelníkem byl v té době Ferdinand Mattausch,⁵⁷⁶ jeho zástupcem Richard Bernhard, svazovým náčelníkem tělocviku Konrad Henlein, svazovým vzdělavatelem Walter Brand atd. Stanovy si zachovávaly veškeré základní body těch předchozích včetně tzv. árijského paragrafu hned v bodě 1. Paragraf 2 ale pro jistotu říkal, že veškeré stranicko politické snahy jsou vyloučeny. V § 3 se pak jako prostředky turnerské výchovy uváděly i *Geländeübungen* a výcvik ve střelbě, stejně jako podpora všech snah o obnovu německví a znovuzrození národnostní síly. Svazová rada, která tvořila vlastní vedení DTV, byla sedmičlenná. V příloze bylo uvedeno, že v roce 1932 měl DTV celkem 121.139 členů, z toho 9.830 ve věku 14 až 17 let. Byli členy 1.026 spolků soustředěných v 78 krajích a 18 župách.⁵⁷⁷

⁵⁷³ NA, PMV, k. 949, 225-949-2, X/T/25

⁵⁷⁴ VÚA-VHA, MNO Pres, k. 10565, 15421-68 14/24

⁵⁷⁵ V této době již ale platily stanovy DTV schválené zemským úřadem v Praze výnosem č. 494.301 z 21. ledna 1932.⁵⁷⁵

⁵⁷⁶ Matusch Ferdinand (1873–). Původním povoláním správce školy v Podmoklech, člen DNSAP, předseda DTV.

⁵⁷⁷ VÚA-VHA, MNO Pres, k. 10565, 15421-68 14/24

Zpravodajci z 2. oddělení Hlavního štábu k žádosti 31. května napsali: „*O tendenci Turnvereinu dlužno konstatovati toto: Největší část členstva jest organisována v DNSAP. Touto skutečností jest určována celá činnost organisace a tím jest dána i její mentalita a výcvikové metody, jež jsou velmi blízké vojenským metodám. Turnverein pořádá pochodová cvičení, Geländespiele, vysloveně vojenského rázu a střelecká cvičení atd. Tyto skutečnosti charakterizují Turnverein jako organizaci, stojící často proti zájmům státu a z tohoto hlediska bylo by záhodno jakoukoliv benevolenci odmítnouti.*“⁵⁷⁸ Po smutné, již výše uvedené, zkušenosti z roku 1927 ale závěr stanoviska tvořila mnohé předjímající věta: „*Poněvadž však v daném případě mohou rozhodovati i jiné – snad politické zájmy, souhlasil bych s názorem pres./2. oddělení, aby věc byla rozhodnuta ministerskou radou.*“⁵⁷⁹ Ta ve svém dopise z 8. června 1933 uvedla: „*V ministerské radě konané dne 2. června 1933 bylo usneseno, aby vzhledem k žádosti německého tělocvičného svazu v Teplicích-Šanově byla státním zaměstnancům, pokud to s hlediska šetření služebních zájmů v jednotlivých služebních odvětvích jest možno, povolena k návštěvě 3. tělocvičných slavností svazu dvoudenní dovolená nezapočítatelná do normální dovolené na zotavenou a event. další dvoudenní dovolená započítatelná do normální dovolené na zotavenou. Usnesení toto bylo učiněno zcela výjimečně.*“⁵⁸⁰

Ministerstvo národní obrany tedy odpovědělo DTV, že vzhledem k pozdní žádosti nelze posunout nástupní termín vojáků v záloze na cvičení, ale vojákům může být udělena dvoudenní dovolená, kterou není třeba nahrazovat, nebo jim může být cvičení přeloženo na jiný termín. Mužstvu v činné službě je možné udělit potřebnou dovolenou na vrub řádné dovolené. Nezapočítatelnosti této dovolené nebylo možné vyhovět s ohledem na platné vojenské předpisy.

Krátce před zahájením slavnosti uveřejnily *Turnzeitung* na titulní straně čísla 13 z 1. července 1933 svolání vedení DTV k nadcházející slavnosti. Slavnost se podle něj měla stát vyjádřením sjednocení celého sudetského Německa. Zajímavější ale byla skutečnost, že pod výzvou bylo podepsáno vedení DTV tvořené náčelníkem svazu Ferdinandem Mattauschem, svazovým náčelníkem tělocviku Konradem Henleinem a svazovým vzdělavatelem Walterem Brandem. Jen o pár stran dál ale Ferdinand

⁵⁷⁸ VÚA-VHA, MNO Pres, k. 10565, 15421-68 14/24

⁵⁷⁹ Tamtéž.

⁵⁸⁰ Tamtéž.

Mattausch oznámil, že je vzhledem k závažnému onemocnění nucen dočasně předat vedení celého svazu svému zástupci Prof. Richardu Bernhardovi.

Žatecká slavnost začala ráno 13. července 1933 příjezdem jednotlivých turnerských delegací. Odpoledne pak na náměstí proběhla slavnost předání svazové vlajky za účasti 2.000 diváků. Druhého dne se uskutečnily nejrůznější sportovní akce, kterých se jako pozorovatelé zúčastnili i zástupci České obce sokolské. Večer ve 23:00 hod se na cvičišti uskutečnila tryzna za mrtvé za účasti asi 15.000 osob. Tato tryzna byla okresním úřadem původně zakázána a povolena byla až na základě naléhavých interpelací sudetoněmeckých poslanců z řad DNSAP a DNP. Ani v sobotu 15. července nedošlo k žádné příhodě, která by narušila klidný průběh slavností, ačkoliv se v Žatci nacházelo již téměř 30.000 účastníků doprovodných akcí. Největší pozornost na sebe toho dne poutaly manévry postoloprtské vojenské posádky poblíž Žatce. Městem dokonce projelo jezdeckvo, nad městem kroužil vojenský letoun a z nedalekých Libočan se ozývala střelba z kulometů.⁵⁸¹

Zcela zaplněné žatecké náměstí

Hlavním dnem slavnosti byla neděle 16. července 1933. Vyvrcholením se stal průvod 13.000 turnerů. Sledovalo ho téměř 30.000 diváků. Celá slavnost proběhla v poklidu. Podle hlášení okresního úřadu v Žatci projevovali turneři po celou dobu disciplinovanost, jejich vedoucí dbali úředních pokynů a prosté členstvo zase příkazů svých vedoucích.⁵⁸² Slavnost zaznamenala obrovský úspěch nejen mezi turnery, ale po nedávných zkušenostech byla příjemným překvapením i pro českou veřejnost. Ukázalo

⁵⁸¹ NA, PMV, k. 949, 225-949-2, X/T/25

⁵⁸² Tamtéž.

se, že věnuje-li se nějaké akci náležitá příprava na obou stranách, je nebezpečí národnostních konfliktů omezeno na minimum.

Richard Bernhard včele turnerů na žatecké slavnosti

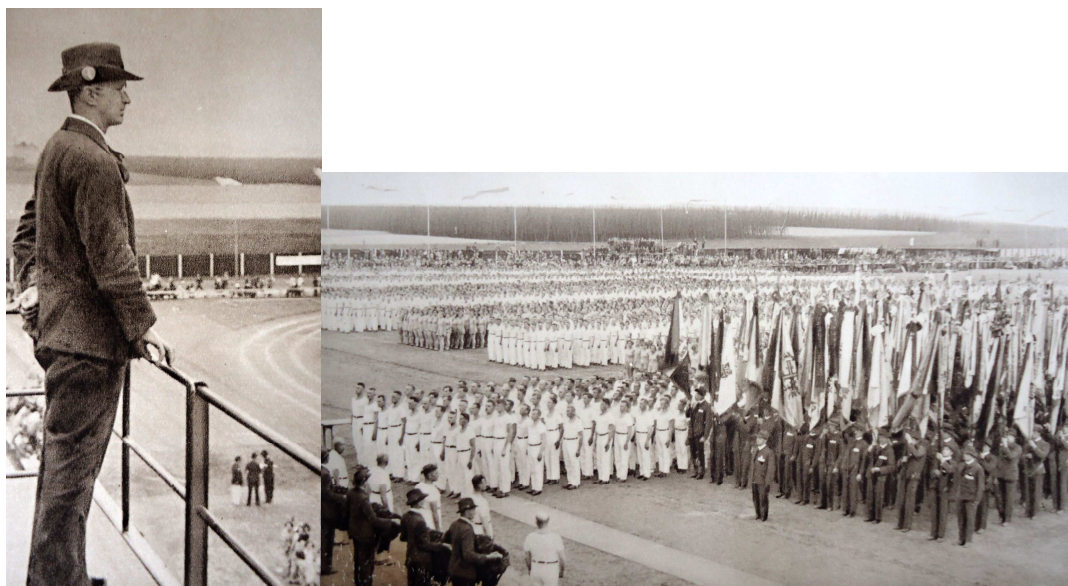
Do historie ale žatecká turnerská slavnost vstoupila především jako událost, která „udělala“ Konrada Henleina. V každé, ať již české nebo německé, odborné i populární naučné publikaci, zabývající se vstupem Konrada Henleina do politiky, se dočteme, že přelomovým okamžikem jeho kariéry byla právě slavnost v Žatci. Henlein při ní údajně poprvé stál na tribuně sám bez ostatních funkcionářů DTV a celá slavnost vyznívala jako hold turnerstva tomuto muži. Jeho cesta pak měla vést z žatecké tribuny zcela přirozeně do čela nového sudetoněmeckého politického hnutí, které se chystalo naplnit již mnohokrát výše zmiňované úsilí o sjednocení sudetoněmecké politiky. Jaká ale byla realita?

Patrně značně odlišná. V hlášení policejních komisařů totiž překvapivě jméno Konrada Henleina zcela schází. Okresní úřad v Žatci psal ve své zprávě prezídiu zemského úřadu v Praze o tom, že slavnost DTV: „...uspořádal pod osobním vedením svého druhého náměstka předsedy profesora Richarda Bernharda...“⁵⁸³ Jen tiskový orgán DTV *Turnzeitung* uvádí, že se v neděli 16. července 1933 v 6:00 hod ráno uskutečnil na cvičišti slavnostní nástup cvičitelů DTV.⁵⁸⁴ Program, zaslaný vedením DTV ke schválení okresnímu úřadu v Žatci, jej uváděl mezi 24 připravovanými akcemi bez bližšího určení jako *Vorturnerbesprechung auf dem Festplatze*. Tomuto nástupu skutečně velel osobně Henlein a před zúčastněnými měl i proslov, který byl následně sudetoněmeckou historiografií uváděn jako přelom v dějinách sudetských Němců. Nejednalo se ale každopádně o vyvrcholení žatecké slavnosti, ale o nástup budované

⁵⁸³ NA, PMV, k. 949, 225-949-2, X/T/25

⁵⁸⁴ *Turnzeitung* č. 15. 1. 8. 1933, s. 282-283.

spannovské „vůdcovské kasty.“ V době, kdy nástup končil, navíc začínaly slavnostní bohoslužby v katolickém i evangelickém kostele. Původ zpráv o Henleinově ústřední roli při žatecké slavnosti lze najít v pozdější glorifikaci sudetoněmeckého vůdce, jejíž první známky se objevují již bezprostředně po 1. říjnu 1933. Do obecného povědomí vstupovala „henleinovská legenda“ prostřednictvím drobných mystifikací, jakou je například spojení dvou fotografií na jedné ze stran oficiální fotografické publikace *Das ist Konrad Henlein*.⁵⁸⁵ Přesně podle dobového výkladu stojí Henlein na jedné z fotografií sám na náčelnickém můstku žatecké slavnosti. Na druhé větší fotografii je celé turnerstvo nastoupeno vzdát hold svému „vůdci“. Čtenář si v duchu „henleinovské legendy“ obě fotografie logicky spojil do jednoho historického okamžiku. Při bližším pohledu je ale naprosto zjevné, že obě fotografie byly pořízeny ve zcela odlišném čase. O mnohém ostatně svědčí i skutečnost, že zásadní přednášku o podstatě a cílech DTV neměl poslední den slavnosti před řadou prominentních hostů Konrad Henlein, ale jeden z tvůrců většiny jeho projevů Walter Brand.

Konrad Henlein na náčelnickém můstku a turneři „vzdávající mu hold“

V době, kdy vrcholila žatecká turnerská slavnost, se již blížilo dramatické rozuzlení roku 1933. Nepoměrně důležitější než samotná slavnost totiž byla zákulisní politická jednání mezi vedoucími představiteli DNSAP, DNP a *Kameradschaftsbundu*. Jejich výsledkem mělo být využití členské základny DTV na politickém poli. Již od procesu s *Volkssportem* panovaly ve vedení DNSAP oprávněné obavy z možného úředního rozpuštění strany. Ty vedly k myšlence, zda by nebylo výhodnější předejít státní aparát,

⁵⁸⁵ Tscherne, Ernst. *Das ist Konrad Henlein. 200 Bilder aus dem Leben des sudetendeutschen Einigers*. Karlsbad-Leipzig. 1938. s. p.

stranu rozpustit a začít jinak. Poté, co Národní shromáždění v únoru 1933 vydalo k trestnímu stíhání pět poslanců DNSAP, obviněných z přípravy úkladů proti republice podle § 2 zákona na ochranu republiky, rozběhla se tajná jednání o budoucnosti strany na plné obrátky. DNSAP se připravovala na přechod do ilegality. Od června 1933 pak probíhala výše uvedená jednání o převedení sudetoněmeckého politického života na novou, výhodnější organizační základnu.⁵⁸⁶ Pouhých pět dnů po žatecké slavnosti 21. července 1933 padlo rozhodnutí o ustavení *sudetoněmecké akční fronty*. Uskupení mělo mít daleko početnější členskou základnu než DNSAP a DNP. Pojítkem se měla stát příslušnost k sudetoněmeckému národnímu společenství, a to bez rozdílu stavů či sociálních tříd. Znovu se tak objevila myšlenka propagovaná mezi sudetskými Němci již řadu let. Tentokrát však jejímu uskutečnění nic nebránilo. Podmínkou byla i počáteční navenek hlásaná loajalita k ČSR.

Ve stejné době začaly úřady prošetřovat DTV kvůli nové podobě turnerské přísahy. V přísně důvěrném oběžníku z 9. srpna 1933 sdělovalo prezídium zemského úřadu v Praze, že turneři musí údajně skládat nový slib, který zní: „*O deutsche Heimat schlicht und echt, heut liegst du schwer in Banden...*“ (Ó německá domovino, prostá a ryzí, dnes jsi svázaná...). Státní zastupitelství v Litoměřicích v tomto slibu spatřovalo pobuřování proti státu a proti jeho ústavní jednotě. Prezídium zemského úřadu v Praze žádalo na základě výnosu prezídia ministerstva vnitra z 27. července 1933 prošetření skládání tohoto slibu.⁵⁸⁷ Podle odpovědí jednotlivých okresních úřadů nebyl podobný slib skládán v okresech Německý Brod, České Budějovice, Domažlice (Taus), Dvůr Králové nad Labem, Falknov nad Ohří, Jindřichův Hradec (Neuhaus), Jáchymov, Kadaň, Karlovy Vary, Klatovy (Klattau), Český Krumlov, Lanškroun (Landskron), Mariánské Lázně, Litomyšl (Leitomischl), Loket (Elbogen), Nejdek (Neudek), Nová Paka (Neupaka), Planá u Mariánských Lázní, Polička (Politschka), Prachatice, Přísečnice (Pressnitz), Stříbro, Sušice, Tachov (Tacha), Teplice-Šanov, Trutnov, Turnov (Turnau), Horšovský Týn (Bischofteinitz), Ústí nad Labem a Cheb.⁵⁸⁸ Okresní úřad v Děčíně odpověděl, že počátkem července před žateckými turnerskými slavnostmi skládali členové *Turnvereinu* v Tisé (Tissa) slib na knihu sepsanou Konradem Henleinem. Knihu obdržel každý činný člen a při shromáždění podepsal prohlášení vlepené na jejím konci. Pokyn k tomuto slibu byl vydán ústředím DTV v Teplících-

⁵⁸⁶ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díl druhý. s. 140.

⁵⁸⁷ NA, PZÚ, k. 1344, 207-1344-10

⁵⁸⁸ Tamtéž.

Šanově. Zpráva současně konstatovala, že do DTV vstoupilo mnoho příslušníků rozpuštěného *Volkssportu*.⁵⁸⁹

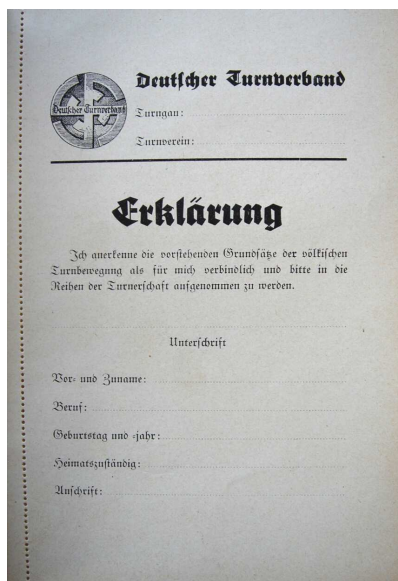
Nejednalo se o žádnou jinou knihu, než o Henleinovu *Die völkische Turnbewegung*, v níž byla na straně 45 uveřejněna báseň známého sudetoněmeckého básníka Hanse Watzlika výše uvedeného znění. Okresní úřad v Duchcově v této souvislosti napsal, že turneři v červnu přísahali na uvedenou knihu a současně dostali pokyn, aby nezdravili Čechy a netančili na zábavách s Češkami. Jeden z turnerů byl vyloučen, protože si vzal za manželku Češku. Podle předsedy spolku Leopolda Rudla je každý člen povinen zakoupit si Henleinovu brožuru *Die Völkische Turnbewegung*, podepsat prohlášení na poslední straně a odevzdat je předsedovi. V Oldřichově (Ulliersreith) skládali členové *Turnvereinu* přísahu před slavností v Žatci, přičemž většina členů spolku patřila mezi příslušníky DNSAP. Další zprávy o přísaze vypadaly následovně:

- v Chebu skládali přísahu na nové stanovy připravené Henleinem pouze cvičitelé
- v Jablonci nad Nisou skládali jakýsi slib poslušnosti již v roce 1932
- v Německém Jablonném skládali slib dle nových stanov 25. června 1933
- v Litoměřicích skládali po zkušební době slib: „*Slibuji věrnost národu, svazu a mému vůdci*“
- v Úštěku (Auscha) slibovali: „*Slibuji, že budu deutschvölkisch turnerem a sloužit německému národu jako turner*“
- v hlášení z Podbořan bylo o turnerských spolcích konstatováno: „*...poměry v turnerských spolcích, jakož i protistátní smýšlení snad všech členů těchto spolků...*“

Podle některých informací měli členové DTV po složení slibu obdržet turnerský odznak čtyř *F*, čímž se měli odlišit spolehliví turneři. Zemské vojenské velitelství v Praze k tomu mylně uvedlo, že členy DTV byli prakticky pouze příslušníci DNSAP a DNP. Na významném podílu členů DNSAP a DNP se ale na druhou stranu shodovala i další hlášení. Například v Ostrově nad Ohří (Schlackenwerth) tvořili příslušníci DNSAP dvě třetiny členské základny včetně vedení spolku. Většina hlášení v této souvislosti uváděla, že základ spolků tvoří členové DNSAP a DNP, zatímco členové BdL byli v menšině. Okresní úřad v Jablonci nad Nisou uvedl, že členstvo *Turnvereinu* se skládá

⁵⁸⁹ Tamtéž.

až na nepatrné výjimky z příslušníků bývalé DNSAP a DNP. Zvláštní příliv členů byl údajně patrný v roce 1932 po rozpuštění *Volkssportu* a *NS Jugendverbandu*.

Prohlášení podepisované turnery

Četnickému oddělení v České Lípě se podařilo podle hlášení z 2. října 1933 získat opis oběžníku, který zaslalo svazové vedení DTV všem turnerským spolkům. Oběžník nařizoval všem spolkům uspořádat 25. června společnou přísahu, která měla všude proběhnout podle stejného scénáře přesně v 10:00 hod. Henleinovu brožuru *Die völkische Turnbewegung* obdržely spolky DTV v množství odpovídajícím počtu členů, kteří museli podepsat prohlášení na poslední straně brožury.⁵⁹⁰ Přímo o Konradu Henleinovi, byť v podobě, která svědčí o tom, že se v této době ještě nejednalo o veřejně známou osobnost, se hlášení četníků rovněž zmiňovalo: „*Svaz Turnverbandu, jehož předsedou či jednatelem je profesor tělocviku František Henlein z Aše, všem svým odbočkám nařídil provedení vnitřní očisty, tj. vyloučení nespolehlivých jednotlivců ze spolku...*“⁵⁹¹ Zpráva současně uváděla, že vznikají spory mezi staršími a nově přijatými členy DTV.

Dne 6. září 1933 se v *Turnhalle* v Ústí nad Labem uskutečnila veřejná členská schůze DNSAP. Hlavním řečníkem byl Hans Krebs, který posluchače připravoval na budoucnost členů DNSAP po jejím případném zániku a jasně naznačoval, že se mají stát součástí budoucí *sudetoněmecké akční fronty*. Hovořil o tom, že se již v roce 1920 pokusili utvořit jednotnou frontu všech sudetoněmeckých stran a dodal: „*Strany možno*

⁵⁹⁰ Tamtéž.

⁵⁹¹ Tamtéž.

*zprovoditi ze světa, ale lidé smýšlení té strany zde zůstanou.*⁵⁹² Policejní ředitelství v Liberci v této souvislosti hlásilo 20. září 1933 prezídiu zemského úřadu v Praze, že v kruzích DNSAP vznikla v obavě z rozpuštění myšlenka na vytvoření jednotné německé strany, do které by DNSAP převedla své stoupence, a kterou by časem ovládla. I DNP podle hlášení okamžitě vyjádřila ochotu rozpustit se a převést členstvo do nové strany. Dne 19. září se v Německém domě v Praze konala porada na toto téma, ostatní sudetoněmecké politické strany ale s návrhem nesouhlasily. Za příhodné období pro vznik nového uskupení byla podle hlášení považována doba před příštími parlamentními volbami.⁵⁹³

Zdá se, jakoby se DNSAP s DNP předháněly v ochotě převést své stranické členské základny do nového politického hnutí. Na župním sjezdu DNP ve Frývaldově, kterého se v září 1933 zúčastnilo na 300 osob, řekl mimo jiné hlavní řečník poslanec Dr. Schollich:⁵⁹⁴ „...DNP zastávala a chránila vždy národní zájmy. My jsme již v roce 1924 rozpustili naši stranu a vytvořili jednotnou frontu. K tomu však pro neporozumění u jiných stran nedošlo. Je to poslední příležitost, která se nám naskytla a to ve 12 hodině. Minulého týdne bylo usneseno na vytvoření národního šiku. Je to jistě poslední sjezd strany DNP, neboť v nejbližších týdnech se zajisté podaří vytvořit tuto národní frontu. ... Musíme najít cestu ke spolupráci. Možná, že se najde vůdce sudetských Němců. Podáváme všem pomocnou ruku, neboť se jedná o ochranu německé vlasti.“⁵⁹⁵

Původně uvažovaný vůdce nového uskupení rektor Německé univerzity v Praze Marian San Nicoló tuto nabídku odmítl. Při hledání jiného vhodného kandidáta, který by nebyl spojován s DNSAP, zároveň by však disponoval dostatečnou autoritou a organizačními schopnostmi, padla volba na vycházející hvězdu sudetoněmeckého hnutí Konrada Henleina. Právě jím zastupovaný stosedmdesátitisícový DTV se měl stát ideálním výchozím bodem nového hnutí. Z následných srpnových a zářijových jednání pak jasně vyplynulo, že sjednocovací jádro nového politického uskupení vytvoří členská základna DTV v čele s příslušníky *Kameradschaftsbundu*. Nové hnutí tak získalo do vínku pokračování rozporu charakteristického pro poslední roky vývoje uvnitř DTV, tedy názorového nesouladu mezi spannistickým vedením a členskou základnou, která

⁵⁹² NA, PMV-AMV, k. 723, 225-723-8

⁵⁹³ NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-2

⁵⁹⁴ Dr. Schollich Ernst (1882–). Starosta Nového Jičína. Poslanec Národního shromáždění za DNP. Od roku 1939 člen SS a spolupracovník SD Opava.

⁵⁹⁵ NA, PMV-AMV, k. 721, 225-721-2

sympatizovala s DNSAP a DNP.⁵⁹⁶ Dne 28. září 1933 DNSAP na svém mimořádném sjezdu sama ukončila svou činnost. Pouze o necelý týden tak předešla úřednímu vyhlášení o zastavení své činnosti.

Henlein dospěl do zlomového bodu svého života. Tuto kapitolu „henleinovské legendy“, tedy zázračný přerod turnerského náčelníka ve vůdce sudetských Němců, ale zcela zbořil Emil Hruška.⁵⁹⁷ Doložil, že vše bylo dopředu velmi dobře připraveno. Již v květnu 1933 Henlein vystoupil z *Kameradschaftsbundu*, aby byl pro „velkou politiku“ navenek zcela nezávislým. Od začátku září se účastnil jednání s představiteli DNSAP a DNP, kterým bylo jasné, že jedině vznik nové politické strany může zabránit jejich definitivnímu odchodu do politického důchodu. Dobře zvoleným „spasitelem“ se měl stát Konrad Henlein.

Sudetoněmecká historie v těchto dnech uháněla doslova mílovými kroky směrem k prastarému chebskému hostinci *Ewiges Licht*. Tento oblíbený podnik místních turnerů se měl stát místem zrodu nového politického hnutí. Turneři se zde setkávali pravidelně, o čemž svědčí i oznámení, které vedení Chebské-Jahnovy turnerské župy zaslalo 15. září 1933 policejnímu úřadu v Chebu. Sdělovalo mu, že se v neděli 24. září uskuteční v chebském hostinci *Ewiges Licht* školení (*Schulungstagung*) vzdělavatele Chebské-Jahnovy turnerské župy. Školení probíhalo od 8 hodin ráno a vedl ho vzdělavatel Emil Richter. Pozoruhodným detailem tohoto oznámení je skutečnost, že bylo i v době probíhajících zákroků proti DNSAP stále psáno na hlavičkovém papíře s turnerskými *F* tvořícími hákový kříž.⁵⁹⁸ Význam tohoto znaku měl dokonce ještě stoupnout. V říjnu policejní ředitelství v Liberci zjistilo, že se po rozpuštění DNSAP u bývalých příslušníků této strany objevovaly v nápadně větším počtu odznaky DTV. Podle hlášení to mohlo sloužit jako rozpoznávací znamení při nepovolených schůzích rozpuštěné strany a policejní ředitelství dokonce vyslovilo domněnku, že: „*Hitlerovci považují odznak Turnvereinu za stejnocenný s odznakem říšskoněmecké NSDAP, neboť je zde známo, že strana ta hlásá, že skobového kříže používal již Jahn při zakládání tělocvičného hnutí.*“ Policejní ředitelství se podivilo i nad skutečností, že *Turnvereiny* pozměnily svůj původní odznak do podoby, která je velmi blízká hákovému kříži a

⁵⁹⁶ Po rozpuštění DNSAP a zastavení činnosti DNP byli funkcionáři těchto stran nuceni státním zásahem opustit vedoucí místa ve spolcích, župách i vlastním vedení DTV. Týkalo se to 1200 činovníků. (LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 226.)

⁵⁹⁷ HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein. Život a smrt*. s. 68–81.

⁵⁹⁸ SOA Cheb, SPÚ Cheb 1844-1938, k. 28, 38-28-550

doporučovalo vydat svazu DTV pokyn, aby znak změnil, neboť je možné jej zaměnit se zakázaným znakem bývalé DNSAP.⁵⁹⁹

V úřední korespondenci i v tisku začalo být na přelomu září a října 1933 skloňováno jméno Konrada Henleina, které nemělo z titulních stran zmizet po dalších pět let. Dne 30. září 1933 napsal okresní úřad v Aši prezídiu ministerstva vnitra: „*V denním tisku vyšlo svolání An alle Sudetendeutsche k utvoření Sudetendeutsche Heimatfront. V tomto táboře má býti soustředěno celé sudetské Německo a v čelo tohoto hnutí se staví Konrád Henlein.*“⁶⁰⁰ Současně úřad uvedl různé Henleinovy přestupky, mezi nimiž byla připomenuta i turnerská slavnost v Kadani pořádaná 27. června 1931, při níž ve své řeči uvedl, že v členech turnerských spolků žije duch německých frontových vojáků, a že turnerské spolky nejsou pouze sdruženími pro pěstování zdraví a těla, ale jsou svazy mužů, jimž je zachování sudetoněmeckví svatým příkazem. Ve stejný den, tedy 30. září, svolal Henlein do Aše mimořádné zasedání svazové turnerské rady. Spolu s Walterem Brandem na něm rezignoval na svou funkci, aby DTV politicky nezatěžoval.⁶⁰¹ Jako nástupce ve funkci svazového náčelníka tělocviku určil prvního ze svých žáků v ašské turnerské škole, teprve 24letého Willi Brandnera.⁶⁰² Na pozici svazového vzdělavatele nahradil Waltera Branda další člen *Kameradschaftsbundu*, Ernst Kittel.

Dne 1. října 1933 vydal Konrad Henlein ve výše uvedeném chebském hostinci *Ewiges Licht* prohlášení o založení *Sudetendeutsche Heimatsfront* (Sudetoněmecká vlastenecká fronta nebo též Sudetoněmecká fronta domoviny, dále SHF), v jejímž čele sám stanul. S nemalým přispěním DTV a především *Kameradschaftsbundu* tím položil základ k nové etapě sudetoněmeckého politického vývoje. Paralelou s děním v Německu je skutečnost, že se SHF, respektive DTV, nechopila moci, obdobně jako NSDAP, jako strana střední třídy, ale jako strana mladých.⁶⁰³ Nerealizováno již zůstalo rozsáhlé přednáškové turné, během něhož měl Henlein v říjnu 1933 navštívit 19 míst Sudet

⁵⁹⁹ NA, PZÚ, k. 581, 207-581-30, 8/1/55/140

⁶⁰⁰ NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-2

⁶⁰¹ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 210.

⁶⁰² Brandner Willi (1909–1944). Původním vzděláním houslař. Stal se učitelem tělocviku, náčelníkem tělocviku DTV a v letech 1933–1938 vedl Turnschule v Aši. Od května do září 1938 byl velitelem FS, následně působil v SFK a poté jako župní vedoucí Nationalsozialistischer Reichsbund für Leibesübungen. Od prosince 1938 byl členem Říšského sněmu. Od srpna 1940 byl příslušníkem Waffen-SS u SS-divize Totenkopf, SS-Leibstandarte Adolf Hitler, Ersatz-Bataillon Deutschland v Praze a dalších. Dosáhl hodnosti SS-Brigadeführer a generálmajor policie. 28. prosince 1944 byl těžce zraněn při útoku partyzánů v Chorvatsku a zemřel.

⁶⁰³ O'SULLIVAN, Noël. *Fašismus*. Brno, 1995, s. 25.

s tématem *Otázky turnerské výchovy a vedení mládeže*. Konrad Henlein zahájil kariéru politika, která jej dovedla až do hořkého konce jarních dnů roku 1945.

Hned 2. října 1933 přinesla *Národní politika* ve svém odpoledním vydání článek *Sudetoněmecký Hitler*. Informovala v něm o Henleinově výzvě k vytvoření SHF a uvedla, že výzva působí dojmem „zakukleného hakenrajclerského programu“.⁶⁰⁴ První zprávy o tom, co si vlastně představovat pod pojmem SHF, se velmi lišili. Některé hovořily o tom, že vznikla po neúspěšném pokusu DNSAP vytvořit jednotnou frontu sudetoněmeckých stran, kterou by se zachránila před vlastním rozpuštěním. Údajně se dlouho debatovalo i o názvu, tedy zda se vznikající hnutí bude jmenovat *Sudetendeutsche Heimatfront* nebo *Sudetendeutsche Volksfront*. Tisková zpráva, vydaná SHF 3. října 1933, se snažila uvést dohady na pravou míru. Distancovala se od zpráv, že je SHF pouhou krycí organizací, a že její vznik byl konzultován s DNSAP a s poslanci vystoupivšími s DNSAP.⁶⁰⁵

Provolání ke vzniku SHF

Dne 4. října 1933 byl hlasováním členů vlády per rollam schválen návrh na zastavení činnosti DNP. Schůze ministerské rady vzala dodatečně 6. října toto rozhodnutí se souhlasem na vědomí. Příkaz k provedení byl příslušným úřadům sdělen ministerstvem vnitra. V Úředním listě republiky Československé čís. 259 z 12. listopadu 1933 byla uveřejněna vyhláška vlády z 11. listopadu 1933 o rozpuštění DNSAP.⁶⁰⁶ Měl to být definitivní konec nacionálně-socialistického hnutí v Československu.

⁶⁰⁴ NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-2

⁶⁰⁵ Tamtéž.

⁶⁰⁶ NA, PZÚ, k. 562, 207-562-6, 8/1/53/15

První dny existence SHF měly k idyle daleko. Okamžitě se začaly množit zvěsti, že se jedná o DNSAP a DNP přebarvené do politicky korektního kabátu. Navíc se objevovaly i důkazy, které to potvrzovaly. Hrozilo, že SHF bude zakázána, dřív než stačí vyvinout jakoukoliv činnost. Policejní ředitelství v Bratislavě zabavilo dopis, v němž sděloval krajský tajemník DNSAP v Brně Richard Wicker předsedovi místní organizace DNSAP v Bratislavě Kurtu Welzerovi, že příštího dne bude uveřejněno provolání o vytvoření SHF a vyslovil naději, že veškeré členstvo DNSAP přejde do nově vznikajícího hnutí.⁶⁰⁷ Tomuto stavu odpovídala mimo jiné i zpráva okresního četnického velitelství v Rýmařově, podle níž agitovali příslušníci DNP a DNSAP pro vstup do SHF.⁶⁰⁸ To, co mnozí jen předpokládali, potvrzovala tajná šifrovaná zpráva německého vyslance Waltera Kocha z 5. října 1933: „...*Organizátor Turnverbandu Konrad Henlein, podporován Kameradschaftsbundem, se pokouší se souhlasem zdejšího vedení nacionálně socialistické strany o sjednocení nacionálně zaměřených sudetských Němců, pokud ještě nejsou zatíženi procesy, pod názvem Sudetendeutsche Heimatsfront.*“⁶⁰⁹

Policejní ředitelství v Praze se dozvědělo 8. října 1933 důvěrnou cestou, že se v hotelu Modrá hvězda v Praze na Novém městě koná schůze, která nebyla předem policejnímu ředitelství podle § 2 zákona o shromažďovacím právu ohlášena. Policejní koncipista JUDr. Jiří Streit se dostavil v 11.00 hod do hotelu, kde zjistil, že neznámý řečník promlouvá k asi 120 účastníkům schůze. Svolavatelem a předsedajícím schůze byl Wilhelm Sebekowsky. Streitovi sdělil, že se jedná o důvěrnou schůzi SHF na téma informace o základních principech a cílech hnutí. Následně ale přiznal, že se jedná o tiskovou konferenci SHF. Streit schůzi rozpustil, aby současně zjistil, že Sebekowsky rozdal přítomným rozmnožené provolání, na němž nebyl uveden nakladatel ani tiskař. Proti Sebekowskému bylo z těchto důvodů zahájeno trestní řízení podle § 2 a 19 shromažďovacího zákona a podle § 9 a 17 tiskového zákona. V zabaveném provolání se Henlein zmiňoval i o své činnosti v DTV. Ubezpečoval, že vedení DTV bylo jeho krokem zcela překvapeno a že se na vzniku SHF nijak nepodílelo. Vzhledem k oficiální apolitičnosti DTV bylo toto tvrzení naprosto logické a pro DTV sebezáchovné. Totéž tvrdil Henlein i o *Kameradschaftsbundu*, s nímž jej tisk spojoval.⁶¹⁰

⁶⁰⁷ NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-2

⁶⁰⁸ Tamtéž.

⁶⁰⁹ PRO, GFM 33/1140

⁶¹⁰ NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-2

Skutečnost ale byla taková, že členové DTV i *Kameradschaftsbundu* od samého začátku tvořili základ SHF. Dne 4. listopadu 1933 se v Karlových Varech konala za účasti 100 osob schůze první místní skupiny SHF, kterou vedl K. H. Frank. Přítomným přečetl dopis Konrada Henleina a program SHF, v němž Henlein zdůraznil, že nehodlá založit žádnou novou politickou stranu, ale chce vytvořit hnutí, které by obsáhlo veškeré sudetoněmecké obyvatelstvo. Henlein se podle Franka neucházel o poslanecký mandát. Před volbou funkcionářů první místní skupiny v Karlových Varech vystoupil Henleinův zástupce Rudolf Sandner,⁶¹¹ který tlumočil jeho pozdravy. Schůze se účastnili zejména mladí příslušníci turnerských spolků.⁶¹²

Německý vyslanec v Praze Walter Koch o překotném vývoji v Československu pravidelně informoval berlínské ministerstvo zahraničí. Ve svém hlášení z 8. listopadu 1933 uvedl: „...vedoucí Turnverbandu Konrad Henlein vydal výzvu (údajně z vlastní iniciativy, ale ve skutečnosti byl nastrčen Kameradschaftsbundem) k vytvoření Sudetoněmecké Heimatsfront, která měla být sběrnou členů rozpuštěných stran. Mladší vůdcové nacionálních socialistů, např. Kasper a Haider, souhlasili s podmínkou, že se jim dostane vedoucích postavení. O starší generaci nacionálních socialistů (Jung, Knirsch) se říká, že po událostech posledních týdnů je unavena. ... Mnoho místních organizací Turnverbandu, jeho prvotní domény, bylo rozpuštěno a jejich majetek zabaven, Za všeobecné nervozity se v zatýkání pokračovalo. Budoucnost Heimatsfronty se tedy zdá velmi nejistá...“⁶¹³

Vznikající SHF se v závěru roku 1933 potýkala se stejnými problémy jako DTV. Politickému hnutí vedenému představiteli *Kameradschaftsbundu* i tělovýchovné organizaci, kterou se *Kameradschaftsbund* pokoušel ovládnout, hrozil paradoxně zákaz pro podezření, že v nich hlavní roli hrají členové DNSAP a DNP.

⁶¹¹ Sandner Rudolf Josef (1905–). Vyučený zahradník a později novinář. Člen hnutí Wandervogel a německé sociálně demokratické mládeže (1924–1931). Hlavním tématem jeho článků byly otázky mladé generace. Tím na sebe upozornil, byl pozván vedením Kameradschaftsbundu ke spolupráci a stal se jeho členem. Při založení SHF byl Henleinem požádán o spolupráci, kterou přijal. V únoru 1934 se stal členem vedení strany. Nejprve odpovídal za tisk a později se stal hlavním agitátorem (Propagandachef). Od roku 1935 byl poslancem a předsedou parlamentní frakce SdP. 14. 9. 1938 odešel do Německa, kde z pověření K. H. Franka organizoval Richard Lammel na německé straně čsl. hranic řadu sběrů pro zpravodajskou a kurýrní službu. V říjnu 1941 byl povolán do armády, kde zůstal do konce války a byl přidělen k politickému štábu NSDAP u armády na východní frontě. V květnu 1945 padl do amerického zajetí, v roce 1947 byl vydán do ČSR a odsouzen k trestu těžkého žaláře na doživotí. Amnestií v roce 1953 mu byl trest změněn na 20 let a v prosinci 1955 byl odsunut do Německa.

⁶¹² NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-2

⁶¹³ ČELOVSKÝ, Boris. *So oder so*. s. 66.

Okresní úřad v Jáchymově zastavil 18. října 1933 činnost *Deutscher Turnverein* v Jáchymově z důvodu jeho snahy o podchyčení mládeže DNSAP a její výchovy v tomto politickém duchu.⁶¹⁴ O den později zastavilo policejní komisařství v Ústí nad Labem činnost sedmi turnerských spolků, které překračovaly svou spolkovou působnost tím, že podporovaly politické snahy DNP a DNSAP a byly pod jejich vlivem. Na jaře 1934 byla spolkům činnost opětovně povolena s podmínkou, že do funkcí nebudou voleni bývalí příslušníci DNP a DNSAP.⁶¹⁵ Nelze ovšem předpokládat, že by se smýšlení členů turnerských spolků po těchto zákrocích rázem změnilo. Okresní úřad v Lanškrouně zastavil 21. října 1933 činnost *Deutscher Turnverein* Ústí nad Orlicí-Hilbetten (Wildenschwert). Důvodem byla skutečnost, že část členstva vyvíjela činnost, zakládající skutkovou podstatu zločinu podle § 2 zákona na ochranu republiky.⁶¹⁶ Policejní ředitelství v Moravské Ostravě zastavilo činnost spolku *Deutscher Turnverein* v Hošťálkovicích (Hoschialkowitz) a spolek byl následně rozpuštěn. Coby nepolitický spolek se zabýval politickými záležitostmi, rušil veřejný pokoj a řád a mezi jeho čelnými představiteli byli příslušníci rozpuštěné DNSAP.⁶¹⁷

Obava z osudu obou výše uváděných politických stran byla v DTV obrovská. *Turnzeitung* uveřejnily na titulní straně čísla 20 z 15. října 1933 prohlášení svazové turnerské rady, že akce Konrada Henleina související s vytvořením SHF je jeho soukromou záležitostí. Současně se čtenáři dozvěděli, že pokud se zájemci o vstup do DTV nepodřídí nadstranickosti a apolitičnosti svazu, nebudou přijati. Dne 21. října 1933 navštívil zástupce svazového náčelníka Richard Bernhard ve snaze napravit pověst DTV policejní komisařství v Jablonci nad Nisou, kde sdělil, že DTV učiní vše, aby turnerské spolky nebyly zpolitizovány a nestaly se útočištěm protistátních živlů. Jako důkaz předložil oběžník, který rozeslal 20. října 1933 všem spolkům DTV. Vyzýval v něm všechny funkcionáře DTV, kteří byli současně funkcionáři rozpuštěných stran, aby složili své funkce v DTV a to včetně funkcionářů jednotlivých turnerských spolků a politických funkcionářů do úrovně místních zastupitelstev. Současně omezil činnost *Turnvereinů* pouze na hodiny tělocviku a učební kurzy, zakázal pořádání turnerských večerů, vzdělávacích přednášek apod. Veškeré změny na vedoucích postech měly proběhnout do 8. listopadu 1933. Podle Bernhardova vyjádření se ten, kdo by

⁶¹⁴ NA, PZÚ, k. 607, 207-607-9

⁶¹⁵ Tamtéž.

⁶¹⁶ Tamtéž.

⁶¹⁷ NA, PMV-AMV, k. 949, 225-949-1

neuposlechl nařízení uvedeného oběžníku, vystavoval hrozbě úředního zákazu a současně se stával odpovědným za případný úřední zákaz celého svazu DTV. Doslova řekl: „*Jde o zachování Turnverbandu, jeho složek a spolků. I přes nesmírnou tvrdost požadavků, vyžadují jejich striktní splnění. Jen přísná disciplína nás může ještě v poslední hodině zachránit před úředním zákrokem...*“⁶¹⁸

Ve věci zákroků proti sudetoněmeckým spolkům sdělilo policejní ředitelství v Plzni 31. října 1933 prezídiu zemského úřadu v Praze, že německé spolky byly podrobeny perlustraci jak co do dosavadní činnosti tak co do vedení a členstva a od zastavení jejich činnosti bylo prozatím upuštěno, jelikož se nepodařilo nezpochybnitelně prokázat, že sledovaly závadné politické a protistátní cíle. Bedlivě sledovány byly i spolky DTV, ale ukazovalo se, že se chovají nezávadně.⁶¹⁹

Další důkazy o propojení DTV a DNSAP na sebe ale nenechaly dlouho čekat. Mezi zabavenými písemnostmi místní organizace DNSAP v Opavě byl nalezen dopis poslancům DNSAP Jungovi, Krebsovi, Knirschovi a Geyerovi z 20. srpna 1932. Ferdinand Fischer z Prahy, mezitím 4. listopadu 1933 zatčený pro přečin proti zákonu na ochranu republiky, v něm navrhoval podchycení nacionálně socialistické mládeže a její spojení s *Turnvereiny*. Vyzýval poslance k hromadnému vstupu nacionálně socialistické mládeže do DTV, kde se jí mělo dostat odpovídající výchovy. Na základě této informace požádalo prezídium zemského úřadu v Praze důvěrným oběžníkem z 15. prosince 1933 o sledování německých tělocvičných spolků.⁶²⁰

Konrad Henlein se ani po vstupu do politiky nevyhnul některým následkům svých posledních kroků v DTV. V říjnu 1933 zabavilo Státní zastupitelství v České Lípě tiskopis *Die völkische Turnbewegung*, jelikož obsahoval závadná místa podle § 14 čl. 1 a 3 zákona na ochranu republiky a § 24 tiskového zákona. Státní zastupitelství navrhlo zahájit vyšetřování Henleina, tiskaře Gugatja z Aše a dalších zodpovědných osob z řad DTV pro přečin zákona na ochranu republiky. Šlo stále o tentýž již výše zmiňovaný text slibu uveřejněného v brožuře, který skládali členové DTV. Podle oznámení okresního úřadu v Ústí nad Labem navíc kurz pro náčelníky turnerských spolků, pořádaný DTV v Aši ve dnech 14. až 28. února 1932 pod vedením Konrada Heneleina, nebyl pouhým

⁶¹⁸ NA, PZÚ, k. 1277, 207-1277-8

⁶¹⁹ Tamtéž.

⁶²⁰ NA, PZÚ, k. 607, 207-607-9

cvičitelským kurzem, ale: „že se jednalo o sbírání a organisování pomocných sil k úkladům o republiku.“⁶²¹

Rozhodnutí ve věci Henleinovy brožury *Die völkische Turnbewegung* vydal 19. října 1933 Krajský soud v Chebu. Podle něho naplnily pasáže v článku *Von Volk und Heimat* na stranách 40, 43 a 44 skutkovou podstatu podle § 14 a 24 zákona na ochranu republiky. Z tohoto důvodu zakázal další rozšiřování brožury a nařídil zničení zabavených brožur.⁶²² Vedení DTV vydalo hned 21. října oběžník, podepsaný zástupcem svazového náčelníka Richardem Bernhardem, v němž o této skutečnosti informovalo všechny spolky DTV. Zakázalo používat brožury a přikázalo ty, které ještě byly dostupné, zničit. Za okamžité striktní uposlechnutí činilo odpovědnými vedení jednotlivých spolků.⁶²³

Závěr roku 1933 tedy přinesl obrovskou snahu vedení DTV o zachování existence svazu, která ovšem pod povrchem přerůstala v boj o moc mezi skupinami příznivců *Kameradschaftsbundu* a obou zakázaných stran. Jak již bylo řečeno, na 1.200 činovníků z řad bývalé DNSAP a DNP muselo opustit své funkce v DTV, někteří dokonce před hrozbou vězení uprchli do Německa.⁶²⁴ Přesto nescházelo mnoho a celé úsilí vedení DTV mohlo přijít vniveč. Poznatky státních úřadů o dění v DTV i SHF se totiž každým dnem prohlubovaly. Prezídium ministerstva vnitra dokázalo 6. prosince 1933 ve svém dopise prezídiu zemského úřadu v Praze velmi přesně popsat propojení Konrada Henleina a Waltera Branda v *Kameradschaftsbundu*, DTV a SHF i jejich ideologický základ v učení Othmara Spanna. Naopak mylně vyvozovalo, že spannismus je pokračováním spolupráce NSDAP s DNSAP.⁶²⁵ Úřady postupně získávaly další a další informace o představitelích *Kameradschaftsbundu*. Ministerstvo vnitra zaměřilo svou pozornost i na Ernsta Kundta, kterého považovalo za hlavní osobu *Kameradschaftsbundu*. Zjistilo, že je správcem *Deutschpolitisches Arbeitsamt* v Praze a dále mimo jiné předsedou *Verband der sudetendeutschen Pfadfinder* a zemským vůdcem spolku *Böhmerland*. Pro činnost v tomto spolku proti němu bylo vedeno trestní řízení podle § 17 zákona na ochranu republiky u Krajského trestního soudu v Praze. Zprávy o něm poměrně přesně popisovaly i vlastní podstatu *Kameradschaftsbundu*:

⁶²¹ NA, SdP, k. 19, 6HS-HP/1934-1938/8

⁶²² NA, PZÚ, k. 1344, 207-1344-10

⁶²³ Tamtéž.

⁶²⁴ Mezi uprchlíky patřil i župní vzdělavatel pražské turnerské župy Karl Viererbl. (LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 218.)

⁶²⁵ NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-2

„Podle získaných informací vyvíjí Kundt již po léta neviditelnou činnost, jejímž účelem je podryvati v intencích „Kameradschaftsbundu“ sudetoněmecké strany a spolky, v nichž je činný a dosazovati všude na vedoucí místa a jako tajemníky členy této organisace. Tímto způsobem mají býti různé organisace, hlavně studentstvo a jeho rozličné skupiny, organisace mládeže, skauti, obranné a tělocvičné spolky, usměrněny podle zásad Kameradschaftsbundu.“⁶²⁶

Předpokládané propojení SHF s DNSAP a DNP ale stále nedávalo orgánům státní správy spát. Ve svém oběžníku ze 7. prosince 1933 žádalo prezídium zemského úřadu v Praze v souvislosti s rozpuštěním DNSAP a DNP o informace, zda byla pozorována nějaká činnost, která by svědčila o pokračující organizaci obou stran, včetně užívání jejich bývalých znaků.⁶²⁷ O pouhé čtyři dny později prezídium sdělovalo v dalším oběžníku, že je patrné, že tvořící se SHF v sobě má soustředit členy DNSAP a DNP. Žádalo o sledování těchto tendencí a současně sdělovalo, že Walter Brand byl zatčen⁶²⁸ a v této souvislosti bylo podáno trestní oznámení pro podezření ze zločinu podle § 2 a přečinu podle § 17 zákona na ochranu republiky i proti Konradu Henleinovi.⁶²⁹

Okresní úřad v Děčíně k tomu 30. prosince 1933 hlásil, že příslušníci obou stran se skutečně seskupují v Henleinově SHF.⁶³⁰ Okresní úřad v Kaplici současně sděloval, že předseda bývalé místní organizace DNSAP v Kaplici, Karel Hart, dal po jejím rozpuštění členům k podpisu arch, na němž bylo napsáno, že jsou ochotni přestoupit do nově se tvořící strany SHF. Podepsalo jej 19 většinou mladých mužů. Rovněž v Německém Benešově (Deutsch Beneschau) se bývalí příslušníci DNSAP na důvěrné schůzi 2. října 1933 usnesli, že přestoupí do SHF. Ve Frymburku přestoupila většina členů DNSAP a 7 členů DNP do SHF, neboť jejím tamním vůdcem byl bývalý horlivý nacist Ludvík Wagner. Policejní ředitelství v Liberci hlásilo, že příslušníci DNSAP přestoupili ve značném počtu do SHF a stejně tak i většina mladé generace DNP. Starší vyčkávali v očekávání opětovného povolení činnosti DNP. Policejní komisařství v Karlových Varech uvedlo, že se část příslušníků DNSAP přiklonila k Henleinově SHF, druhá část, zejména mládež, nesouhlasila s Henleinovou frontou a hodlala se projevovat především ilegálními akcemi. Policejní komisařství v Mariánských Lázních sdělilo, že příslušníci obou stran projevíli značný zájem o Henleinovo hnutí. Policejní

⁶²⁶ NA, PMV-AMV, k. 798, 225-798-3

⁶²⁷ NA, PZÚ, k. 562, 207-562-6, 8/1/53/15

⁶²⁸ K zatčení Waltera Branda došlo 28. listopadu 1933.

⁶²⁹ NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-2

⁶³⁰ NA, PZÚ, k. 562, 207-562-6, 8/1/53/15

komisařství v Jablonci nad Nisou hlásilo, že část příslušníků rozpuštěných stran, zejména DNSAP, vstoupila do místní organizace SHF, kde ale nezaujala vedoucí funkce.⁶³¹

V závěru roku 1933 dostaly úřady do rukou velmi pádný prostředek. Dne 31. října 1933 nabyt účinnosti zákon z 25. října 1933 č. 201 Sb. z. a n. o zastavení činnosti a o rozpouštění politických stran. Jeho znění využil například okresní úřad v Jablonci nad Nisou, který 7. prosince 1933 rozeslal bývalým členům DNSAP dopis následujícího znění:

„Vzhledem k tomu, že jste byl obzvláště činným členem a event. významným funkcionářem rozpuštěné politické strany DNSAP (DNP) podrobuji Vás ve smyslu ustanovení odstavce 1. sub. a/a b /! 7 zák. č. 201/1933 sb. z. a n. těmto omezením:

- 1) nařizují zabavování a otvírání dopisů, jakož i jiných zásilek od Vás pocházejících nebo Vám určených*
- 2) jakož i cenzuru Vašich telegramů.“⁶³²*

Rok 1933 byl natolik nabytý událostmi, že klidnou nemohla zůstat ani adventní doba. Ještě 20. prosince sdělovalo policejní ředitelství v Praze prezídiu zemského úřadu v Praze, že trestní řízení proti Walteru Brandovi a spol. pro podezření z trestných činů podle § 2 a 17 zákona na ochranu republiky jasně ukazuje, že německé tělocvičné spolky vyvíjejí protistátní politickou činnost, ohrožující demokratickou republikánskou formu i celistvost našeho státu. Tělocvičné spolky podle toho měly být vlastně pokračováním DNSAP a DNP.⁶³³ Den před Štědrým dnem pak policejní komisařství v Ústí nad Labem opět rozvířilo debatu o členech DNSAP v DTV, když napsalo, že z korespondence zabavené u poslance Krebse vyplynulo, že DTV nebyl proti přijímání členů *Volkssportu* a mládeže DNSAP. Vyhradil si pouze podmínku, že se všichni bezvýhradně zúčastní spolkové činnosti a nebudou ve svazu tvořit zvláštní skupiny.⁶³⁴

V závěru roku 1933 spojovalo svaz DTV s SHF perzonálně i ideově mnohé. Základním principem byla pravomoc směrem dolů a odpovědnost směrem nahoru. Vůdcovský princip měl přinést intenzivní pocit kamarádství, rovnosti a účasti. Konrad Henlein k tomu uvedl: *„Místo vedení požadujeme opravdové vůdcovství. Ten nejlepší se stává vůdcem a jemu se dobrovolně podřizujeme. Vůdce je na své místo postaven skrz naši*

⁶³¹ NA, PZÚ, k. 562, 207-562-6, 8/1/53/15

⁶³² Tamtéž.

⁶³³ NA, PZÚ, k. 607, 207-607-9

⁶³⁴ Tamtéž.

důvěru, naše víra jej nese, na něm leží rozhodování. Ztratí-li důvěru, pak povoláme na jeho místo lepšího, vznešenějšího. A po boku tohoto mužného vůdcovství stojí železná kázeň.“⁶³⁵ Henleinova kariéra v DTV se v roce 1933 završila. Podle „henleinovské legendy“ by se dalo říct, že byla přímo závratná, a že se mu zde dařilo doslova vše, na co sáhl. Největšího úspěchu měl dosáhnout po svém zvolení svazovým náčelníkem tělocviku v květnu 1931. Během dvou následujících let skončila vleklá krize DTV a následovala konjunktura jako nikdy před tím. Nechme hovořit oficiální statistiky počtu členské základny DTV uveřejňované každoročně v *Turnzeitung*:

ROK	DO 17 LET	NAD 17 LET
1930	12.527	107.520
1931	10.964	110.359
1932	9.830	111.303
1933	9.768	97.542
1934	14.884	112.636

Z výše uvedených čísel jasně vyplývá, že propad závěru dvacátých let se nezastavil ani po nástupu Henleina do jedné z nejvyšších svazových funkcí. Až do okamžiku jeho odchodu do politiky nejen že pokračoval, ale mezi turnery nad 17 let se dokonce dostal na samé dno, činící pouhých 97.542 cvičenců, tedy nejméně od roku 1923. Dramatický zlom a nárůst členské základny přichází až v průběhu roku 1934. Zůstává otázkou, do jaké míry souvisely změny v početním stavu DTV s Henleinovými reformami, jak nám to podává Rudolf Jahn a vlastně i Andreas Luh, nebo zda svou roli sehrály i jiné skutečnosti, na které Henlein neměl vliv. Henleinovi je třeba přiznat, že i kdyby svými počátečními reformami nepřivedl do řad DTV nové členy, jistě alespoň utužil morálku a „němectví“ těch stávajících. Na druhou stranu to ale patrně nebylo příliš obtížné, protože zůstali především ti nejpřesvědčenější. Navíc nelze určit, co bylo jeho vlastní myšlenkou a co důmyslným kolektivním plánem *Kameradschaftsbundu* na ovládnutí sudetoněmecké politické sféry. Ale ať tak či tak, všechny tyto reformy vedly ke zlepšení zdatnosti a uvědomělosti turnerů a k jejich oddanosti Henleinovi. Nevedly ale ke konci krize v DTV, který nepřišel ani s nástupem Henleina do jedné z nejvyšších svazových

⁶³⁵ HENLEIN, Konrad: *Reden und Aufsätze zur völkischen Turnbewegung 1928–1933*. s. 57.

funkcí. Byl to nejen začátek rozvoje DTV, ale i rozvoje negativistických stran, spojený s událostmi, do kterých nemohl Henlein nijak zasáhnout. Hospodářská krize, vypuknuvší v roce 1929, zasáhla jako jednu z prvních zemí Německo, zatímco Československo až od druhé poloviny roku 1930 a prudký spád nastal až koncem roku 1931.⁶³⁶ Německo z této krize také dřív vyšlo, navíc pod vedením NSDAP a Adolfa Hitlera.

Mladá radikální negativisticky zaměřená sudetoněmecká generace počátku třicátých let neměla důvod ke vstupu do DTV. I když se svaz omlazoval a používal modernější metody zaváděné představiteli *Kameradschaftsbundu*, nemohl ve svém zaměření konkurovat organizacím uvedeným v předchozí kapitole, tedy především *Volkssportu* a *NS Jugendverbandu*. Zatímco propad členské základny nad 17 let v roce 1933 lze s velkou pravděpodobností přičíst změnám souvisejícím s koncem DNSAP a DNP, vznikem SHF a v neposlední řadě s bojem o moc uvnitř DTV, nečekaná změna v roce 1934 může souviset s příchodem bývalých členů *Volkssportu* a dalších zakázaných organizací. Ačkoliv tuto hypotézu nelze bezesbytku potvrdit, svědčí pro ni mnoho výše uvedených indicií.

Domnívám se, že Konrad Henlein jistě přispěl k překonání krize DTV, ale nebylo to pouze díky jeho reformním a pedagogickým schopnostem, ale především díky vnějším okolnostem. Obdobně úspěšný mohl tedy být i jiný turner, který by byl dostatečně schopný a měl by podporu *Kameradschaftsbundu*. Použijeme-li současnou terminologii,⁶³⁷ pak je možné konstatovat, že z pohledu soudobých požadavků na profesní standard sudetoněmeckého učitele tělocviku Henlein tento beze zbytku naplňoval. Soubor jeho profesních dovedností a dispozic byl na velmi vysoké úrovni, byť především s ohledem na specifické požadavky doby a teritoria. Inovace a reformy nepřejímal, ale, spolu s ostatními spannovci, především sám v teoretické rovině vytvářel a vzápětí převáděl do své pedagogické praxe. Jako pedagog se Henlein v žádném případě nezabýval dnes často kladenou otázkou, do jaké míry vůbec mohou učitelé ovlivňovat hodnotovou orientaci svých žáků.⁶³⁸ Hlásal svůj světový názor, vycházející z učení Othmara Spanna, a jeho přijetím podmiňoval setrvání mládeže v DTV. O několik let později byl sám konfrontován s obdobným nátlakem, kterému podlehl a

⁶³⁶ OLIVOVÁ, Věra. *Československé dějiny 1914–1939*, I. Praha: Karolinum, 1991. 203 s. ISBN 80-7066-419-3, s. 186.

⁶³⁷ PRŮCHA, Jan. *Učitel. Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál, 2002. 154 s. ISBN 80-7178-621-7. s. 106-107.

⁶³⁸ Tamtéž. s. 127.

spolu s odklonem od stalinismu převzal ideologii nacionálního socializmu, která jej dovedla až do hořkého konce jeho života.

6.3 MEZI SPANNIZMEM A NACIZMEM (1934 A 1935)

Do roku 1934 nevstoupil právě nešťastněji ani DTV ani nově vzniklá SHF. Již 3. ledna 1934 vydal Krajský trestní soud v Praze příkaz k domovní prohlídce v bytě Konrada Henleina v Aši. Souviselo to se stíháním Waltera Branda a spol. pro přečin proti § 2 a 17 zákona na ochranu republiky. Důvodem bylo podezření, že: „...*nový politický útvar jím založený má býti zastřenou organizací DNSAP a že nestojí tento útvar na půdě státu.*“⁶³⁹ Při domovní prohlídce byla 5. ledna v Henleinově psacím stole nalezena pistole Browning s menší než zákonnou délkou. O pět dní později podala četnická stanice v Aši Okresnímu soudu v Aši trestní oznámení na Konrada Henleina pro přešůpek zbrojního patentu.⁶⁴⁰ Současne byla prohledána kancelář SHF. Další ze stíhaných Ernst Kundt byl podezřelý, že jako známý člen *Kameradschaftsbundu* vyvíjel protistátní činnost a Fridrich Köllner z důvodu, že: „...*jest jedním ze známých činitelů „Kameradschaftsbundu“, který má býti tajnou organizací hakenkrajclerskou.*“⁶⁴¹

Do čela DTV se v lednu 1934 po dlouhé nemoci vrátil Ferdinand Mattausch. Jak se ale ukázalo, pouze na krátkou dobu, protože již na květnovém svazovém sněmu odstoupil a na jeho místo byl zvolen dosavadní zástupce prof. Richard Bernhard. Úsilí o odvrácení krize, ale i o ochránění DTV před hrozbou zákazu, vedlo jeho představitele i poměrně nečekaným směrem. Počátkem roku 1934 zjistilo policejní komisařství v Krnově z dopisu, zasláního Richardem Bernhardem na vědomí Ernstu Kittelovi, že mezi DTV a zástupcem svazu katolické mládeže *Katholische Jugendbünde* Vilémem Krausem z Děčína byla dojednána dohoda o náboženské výchově mládeže. V průvodním dopisu Rudolfa Sandnera Richardu Bernhardovi bylo zdůrazněno, že dohoda je pro DTV výhodná i nutná, aby se uchránil před útoky ze strany katolických politických organizací.⁶⁴²

Události počátku roku 1934 stíhaly jedna druhou. Další představitelé SHF byli zatčeni 12. ledna. Wilhelm Sebekowsky, Fritz Köllner a Alfred Kuhn byli obviněni, že pokračují v činnosti DNSAP. Informace o úzkém propojení SHF a DTV se zakázanou DNSAP přibývaly každým dnem. Okresní úřad ve Falknově nad Ohří napsal 7. ledna

⁶³⁹ NA, PMV-AMV, k. 798, 225-798-3

⁶⁴⁰ NA, SdP, k. 19, 6HS-HP/1934-1938/8

⁶⁴¹ NA, PMV-AMV, k. 798, 225-798-3

⁶⁴² NA, PMV-AMV, k. 949, 225-949-1

1934 prezídiu zemského úřadu v Praze, že po rozpuštění *Volkssportu* jeho členové vstoupili do turnerských spolků. Podle zjištění úřadu tím došlo k významné změně v rozložení sil v DTV. Zatímco dříve měli většinu přívrženci DNP, nyní to byli příznivci DNSAP a spolky inklinovaly k SHF.⁶⁴³ Tyto informace potvrzoval 10. ledna 1934 i okresní úřad v Mostě, když sděloval, že tamní turnerské spolky získaly do svých řad mnoho příslušníků rozpuštěných organizací *Volkssport* a *NS Jugendverband*. Různé náborové akce pro ně pořádali zejména turneři náležející k DNSAP.⁶⁴⁴

Budování SHF pokračovalo počátkem roku 1934 nezměněným tempem. Podle hlášení policejní komisařství v Ústí nad Labem z 26. ledna 1934 ale v hnutí přesto zavládly obavy, že bude prohlášeno za nepřátelské státu. Podle důvěrných zpráv hodlali pro vstup do SHF agitovat zejména bývalí vedoucí představitelé rozpuštěného *Volkssportu*. V SHF měli pracovat jako ilegální složka DNSAP. Jakmile by toto členstvo získalo převahu, hodlalo donutit Henleina k příklonu k nacionálně socialistické ideologii.⁶⁴⁵

Agitační plakát SHF

Situace v DTV se po odchodu Konrada Henleina postupně stabilizovala. Na jeho místo náčelníka tělocviku nastoupil Willi Brandner. Po svém jmenování do funkce zahájil rozsáhlou propagační kampaň, jejíž součástí byla 14. ledna 1934 i přednáška v Brně pro jihomoravskou turnerskou župu. Podle relace policejního ředitele v Brně v ní zaznělo: „*Německý tělocvik a jeho organizace upadají vlivem poměrů, do nichž se dostaly a následkem záškodné činnosti rozkladných živlů a dezorientace neschopných vůdců.*“

⁶⁴³ NA, PZÚ, k. 607, 207-607-9

⁶⁴⁴ Tamtéž.

⁶⁴⁵ NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-2

Ušlechtilé myšlenky Jahnova tělocviku se zvrhly. Je třeba hledat nové cesty ze zmatků a rozporů a zanechat zbytečných třenic za jediným cílem, tj. výchovy německého člověka ryzího a pevného charakteru, neochvějně vůle a houževnatosti, uvnitř pevně disciplinovaného, jenž na sebe vzal dobrovolnou kázeň jednoty DTV. ... Tělovýchova má být družná avšak tvrdá, odvážná, prodchnutá bezvýhradnou kázní, která nezná odporu vůči vůdcům. Německý turner má pěstovat všechny druhy tělocviku, plavání, skoky přes překážky, atletické zápasy, cvičení v sebeobraně, jejíž hmaty má cvičit i doma. Zvláště má cvičit bojové hry v přírodě a delší noční pochody, aby uvykl i na hlad a žízeň. ... Výběr vůdců musí být co nejpečlivější. Je nutné zbavit se starých neschopných vůdců a nahradit je mladými, disciplinovanými a ideám sloužícími. Tito musí absolvovat tělovýchovnou školu, žít prostě a dávat v běžném životě občanům vzor ukázněného a nezištného muže, jenž si svou odvahou, iniciativou a obětavostí pro věc zaslouží vedoucí místo. Povinností vůdce bude vybrat cvičitele z řad mužstva, jimž se má umožnit návštěva tělovýchovné školy. Členstvo se má pro dobro věci obětovat podobně jako tomu je v českém Sokole, jehož členové platí dvakrát tak vysoké členské příspěvky a jejichž obětavost je přímo vzorná. ... Henlein dal celému německému tělocviku novou náplň, ideu, směr, takže mládež spěchá po tisících do jeho obrozeného hnutí. Vůdcové jeho směru žádají řádnou tělovýchovu a výchovu charakteru mládeže, která se jinak národu ztratila. ... Tělovýchova nemá nic společného s politikou a proto je nutné rázně odmítnout pomlouvače, kteří to tvrdí. Tělesná výchova má své meze, které se nesmí překročit. Vůdcové hnutí udržují dobré styky s úřady, stojí na půdě tohoto státu, kam byli soudem postaveni a nejsou kompetentní pro politikaření. ... Na vůdce čekají velké úkoly, nezbude čas na mluvení a tisk. Je třeba podchytit německou mládež, vybrat z ní zkušené vůdce a cvičitele a bezohledně z vlastních řad odstranit všechny nespolehlivé bolševické elementy. Přísná výchova, jednota, věrnost, kamarádství, jednotný duch a vedení, to jsou zásady, na nichž spočívá příští organizace německé tělovýchovy.“⁶⁴⁶

Zatímco rodící se „henleinovská legenda“, čišící i z výše uvedeného citátu, nabírala na intenzitě a barvitosti, úřady státní správy dávaly přednost zprávám blížícím se více realitě. Policejní ředitelství v Liberci 19. února 1934 informovalo, že spolek *Deutscher Turnverein Jahn* oslovil po rozpuštění DNSAP její členstvo a získal výrazný příliv nových turnerů zejména z řad mládeže.⁶⁴⁷ Podezření ze spolupráce s bývalou DNSAP představovalo, kromě řady společných vedoucích představitelů z řad

⁶⁴⁶ NA, PMV-AMV, k. 949, 225-949-1

⁶⁴⁷ NA, PZÚ, k. 607, 207-607-9

Kameradschaftsbundu, spojenci mezi DTV a SHF. Ve zprávě o SHF z 5. dubna 1934 uvedlo prezídium zemského úřadu v Praze, že se v okolí Aše do nově vzniklé strany přihlásila celá řada bývalých členů DNSAP. Naproti tomu na Broumovsku se do čela SHF dostávali často pracovníci turnerských spolků, ale ne dřívější politickou činností zatížené osoby. Na Děčínsku vzniklo zatím osm odboček SHF s většinou členů z bývalé DNSAP a DNP: „*Možno říci, že do nových skupin vstoupilo asi 85 % bývalých členů DNSAP a strany něm. národní, 5 % ze svazu „Bund der Landwirte“ a ostatní jsou indiferentní, avšak i tito jsou členy „Turnvereinů.*“ Na Duchcovsku zatím vznikla 2. dubna 1934 pouze pobočka SHF v Hrobě (Klostergrab). Účastníci ustavující schůze byli upozorněni, že členy SHF se mohou stát bývalí příslušníci DNP a DNSAP, pokud nebyli vlivnými funkcionáři. Hlášení pokračovalo řadou dalších podrobností, z nichž byl jasně patrný velký zájem SHF, stejně jako DTV, o bývalé členy DNP a DNSAP, kteří pomáhali navyšovat členskou základnu. V Boru u České Lípy tak vznikla pobočka SHF již v říjnu 1933. Měla 103 členů, z nichž $\frac{3}{4}$ tvořili bývalí příslušníci DNSAP a většinu zbytku členové DNP. Při již zmiňované domovní prohlídce v sídle vedení SHF v Chebu, provedené 5. ledna 1934 na základě dožádání Krajského soudu v Praze, bylo ve výpisu členů místní pobočky zjištěno, že z 360 členů je 155 bývalých příslušníků DNP a DNSAP. Mnohá svědectví uváděla, že se chce Henlein stát jakýmsi československým Hitlerem.⁶⁴⁸

Množství úředních zákroků proti DNSAP, DNP i SHF a DTV z posledních měsíců s sebou neslo i celou řadu problémů, které bylo třeba řešit. Důvěrný oběžník prezidia zemského úřadu v Praze sděloval 8. března 1934 všem okresním úřadům, že ministerstvo spravedlnosti upozornilo na nezbytnost účelnějšího postupu v trestních věcech politické povahy, zejména podle zákona na ochranu republiky. Stávající praxe totiž vypadala tak, že státní bezpečnostní úřady a orgány zakročovaly na základě svých informací proti podezřelým osobám domovními prohlídkami a zatýkáním. Soudu pak dodaly pouze zabavený, většinou velmi obsáhlý, materiál. Vazby se tak často prodlužovaly na déle než půl roku, aniž by bylo možné zatčené zevrubně vyslechnout. Celá trestní řízení se nakonec mnohdy zastavovala pro nedostatek důkazů. Prezídium proto žádalo, aby státní policejní úřady provedly předem samy zevrubné pátrání a šetření, samy pečlivě prozkoumaly a rozřídily zabavený materiál a trestní oznámení podávaly, až když zjistí takové konkrétní přitěžující okolnosti, o které lze trestní

⁶⁴⁸ NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-1

oznámení opřít bez obavy, že na dlouhou dobu uváže pro nedostatečné předběžné šetření. O zatčení podezřelých osob se měly podle možnosti vždy předem dohodnout s příslušným státním zastupitelstvím. Tento postup ale neměl být v žádném případě používán na úkor případů, kde panovalo důvodné podezření z přechodů do Německa za účelem styků s protistátními formacemi, zejména SA, nebo z jiné nepochybné protistátní činnosti.⁶⁴⁹

Informace o propojení DTV s bývalou DNSAP přinášely turnerům stále větší potíže. V létě 1934 požádal *Turnverein Eger* o povolení účasti školou povinných dětí na cvičení spolku. Policejní komisařství v Chebu k tomu 10. září 1934 sdělilo, že v politickém ohledu dosud v činnosti spolku neshledalo žádné závady. Opětně ovšem upozornilo na vysoký počet členů bývalé DNSAP v řadách spolku. Okresní školní výbor v Chebu následně 17. ledna 1935 zakázal spolku účast školní mládeže na akci *Jugendsonntag* (neděle mládeže). Policejní komisařství v Chebu 19. ledna povolilo pochod mládeže městem, ale v souladu se stanoviskem školního výboru zakázalo účast školní mládeže.⁶⁵⁰

V červnu 1934 obdržel policejní prezident anonymní dopis o Konradu Henleinovi, v němž neznámý pisatel upozorňoval na úzké vztahy mezi SHF a DTV, na vojenský výcvik organizovaný Henleinem v DTV a na jím zavedený vůdcovský princip. Okresní úřad v Aši na dopis reagoval zcela v rozporu se všemi výše uvedenými zjištěními konstatováním, že současné úzké styky Henleina s představiteli DTV nebyly zjištěny, stejně tak nebyl pozorován vojenský výcvik nebo protistátní činnost DTV. Vše údajně probíhalo v duchu stanov DTV.⁶⁵¹

V průběhu letních měsíců roku 1934 se státní úřady opět více zaměřily na SHF a jmenovitě Konrada Henleina. Ještě předtím uveřejnil 1. června 1934 Hubert Ripka v Lidových novinách č. 271 prorocký článek nazvaný *Starosti s Henleinem*: „...*Rozpuštění národní socialisté mlčí, ale důvěrně horlivě pracují, nacionálové opatrně vyčkávají, jedni i druzí doufají, že s pomocí Henleina a třeba proti jeho vůli dostanou se zase na vrch. Mínění o Henleinovi se naprosto rozcházejí. Jedni tvrdí, že je to čestný muž, poctivých úmyslů, který nemá s hakenkrajclery nic společného. Druzí líčí ho jako zakukleného hakenkrajclera. Třetí poznamenávají, že Henlein má sice dobrou vůli, ale*

⁶⁴⁹ NA, PZÚ, k. 562, 207-562-7, 8/1/53/16

⁶⁵⁰ SOKA Cheb, SPÚ Cheb 1844-1938, k. 28, 38-31-570

⁶⁵¹ NA, PZÚ, k. 851, 207-851-2

*je politicky tak naivní, že se snadno může i bezděky stát loutkou v rukou nacionalů a hakenkrajclerů. Většina německých politiků má z jeho hnutí veliké obavy. ... Je naší povinností, abychom se starali, aby německý aktivismus byl udržen a posílen. ... Naši politikové musí se brzy rozhodnout k určitému postupu v německých věcech, už proto, že se blíží volby. Ponechá-li se vývoj náhodě, můžeme se dočkat nepříjemných překvapení z německého tábora.*⁶⁵²

Hlášení policejního ředitelství v Praze o SHF ze 17. července 1934 uvádělo, že strana má podle statistik 85.000 členů a stává se nejpočetnějším německým hnutím. Původ členstva SHF byl podle hlášení velmi různorodý. Hlavní kádr tvořili turneři, velmi silně bylo zastoupeno studentstvo a značnou část představoval i proletariát, zaměstnanci a obchodníci. Umírněná politika hlásaná Henleinem ale narážela na nesouhlas členské základny. Nejvíc mu bylo vytýkáno, že nechal padnout jednoho z čelných představitelů SHF a představitele nacionálně socialistického křídla v hnutí Ing. Rudolfa Haidera,⁶⁵³ kterému původně přislíbil místo svého zástupce. Uvnitř SHF propukl již na jaře 1934 otevřený boj mezi příznivci *Kameradschaftsbundu* a bývalými členy DNSAP, kteří usilovali o obsazení vedoucích postů v SHF a o příklon k nacionálně socialistické ideologii. Vynikali mezi nimi především mladí nacisté, zejména bývalí příslušníci *Volkssportu*. Opozice se soustředila okolo časopisu *Aufbruch*, který vedl Ferdinand Fischer a právě zmiňovaný Rudolf Haider. *Aufbruch* vycházel již od září 1933 a postupně se kolem něj soustředilo jádro bývalých politiků DNSAP, kteří neuprchli do Německa a v souvislosti se zákazem DNSAP se na ně vztahoval tříletý zákaz politické činnosti. Pro *Kameradschaftsbündlery* byli ale příznivci *Aufbruchu* plebejští primitivové.⁶⁵⁴ *Kameradschaftsbund* se snažil ze všech sil uhájit vydobyté pozice a usiloval o umístění maximálního možného počtu svých přívrženců do všech významných sudetoněmeckých organizací. Zde lze patrně spatřovat i jeden z předpokladů následného prudkého rozvoje SHF.⁶⁵⁵

Další hlášení policejního ředitelství v Praze z 9. srpna 1934 již uvádělo 121.000 členů SHF. Většinou byli příslušníky DNSAP a DNP. Na některých místech dokonce přestupovaly celé bývalé místní organizace těchto stran. Na schůzi pražské organizace

⁶⁵² NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-1

⁶⁵³ NA, PZÚ, k. 851, 207-851-2

⁶⁵⁴ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 375, 377.

⁶⁵⁵ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 235.

SHF 12. července 1934 bylo podle hlášení řečeno, že všichni představitelé rozpuštěných stran jsou v SHF vítáni, neboť pro německou věc nemohou být ztraceni.⁶⁵⁶

Zmiňovaný nesouhlas členské základny s Henleinovou politikou se naplno projevil i v osobní direktivě Konrada Henleina všem členům SHF z 1. září 1934. Henlein v ní sděloval, že se v poslední době objevila celá řada útoků proti jeho nejbližším spolupracovníkům z vedení SHF: „*Moji spolupracovníci jsou ale kamarádi a muži mé důvěry. ... Kdo proti nim pozvedá výtky, pozvedá je současně proti mně! Protože já jsem si našel spolupracovníky, které potřebuji pro můj úkol.*“ Henlein jmenoval v abecedním pořádku osm svých nejbližších spolupracovníků:

- Dr. Walter Brand – vedoucí kanceláře
- K. H. Frank – vedoucí propagace
- Dr. Fritz Köllner – vedoucí volebního štábu
- Richard Lammel⁶⁵⁷ – vedoucí úřadu hlavního vedení
- Ing. Ernst Peschka⁶⁵⁸ – otázky průmyslu a sociálních věcí
- Ing. Willi Rümmler⁶⁵⁹ – tiskový vedoucí (*Rundschau*)
- Rudolf Sandner – vedení organizační výstavby
- Dr. Wilhelm Sebekowsky – vedení politické kanceláře

Výtka, že v hlavním vedení jsou jen samí akademici, byla podle Henleina nepravdivá. Stejně tak to mělo být s výhradou, že se jedná o samé teoretiky: „*Všichni kamarádi z hlavního vedení byli již od svého útlého mládí činní v různých spolcích, v hnutí mládeže, v turnerském hnutí atd. a znají život z vlastní zkušenosti.*“ Henlein se zastal i *Kameradschaftsbundu*, proti němuž směřovala hlavní vlna kritiky. Vyrostl podle něj ze sudetoněmeckého hnutí mládeže a je: „*...úsměvné tušit za činností*

⁶⁵⁶ NA, PZÚ, k. 851, 207-851-2

⁶⁵⁷ Lammel Richard (1899–). Vzešel z hnutí Wandervogel a byl členem Jungenschaft. Po jeho převzetí do DTV se stal jeho funkcionářem. Od roku 1933 člen SHF, kam byl povolán Henleinem. 1933–1934 organizační vedoucí SHF, 1936–1938 personální šéf a vedoucí štábu SdP a člen hlavního vedení SdP. V září 1938 člen SFK, kde z pověření K. H. Franka organizoval na německé straně čsl. hranic řadu sběrů pro zpravodajskou a kurýrní službu. Od října 1938 příslušník SS.

⁶⁵⁸ Peschka Ernst Ing. (1900–1970). V letech 1925–1938 cvičitel a vzdělavatel v DTV. Od října 1933 člen SHF. Od roku 1935 poslanec za SdP a člen hlavního vedení. V září 1938 člen SFK (vedoucí zpravodajské služby skupiny Breslau). V roce 1939 prezident řemeslnické komory v Liberci, a po jejím zrušení vedoucí odd. v Gauwirtschaftskammer. Po válce uprchl do Německa.

⁶⁵⁹ Rümmler Wilhelm Ing. (1901–1943). Člen Kameradschaftsbundu (Heydrich ho řadil k nejužšímu osobnímu okruhu H. Ruthy a brzdil později jeho povyšování v SS). V roce 1933 zorganizoval SHF v Aši. V letech 1934–1935 odpovědný redaktor Rundschau, 1935–1937 redaktor Die Zeit a Rundschau. V letech 1937 a 1938 vedoucí osobní kanceláře K. Henleina a jeho osobní referent, člen hlavního vedení SdP. V letech 1939–1943 vedoucí kanceláře župního vedoucího. Od října 1938 příslušník SS. Padl u Žitomiru jako SS-Hauptsturmführer.

Kameradschaftsbundu nějaké jezuitské nebo zednářské snahy.“ Navíc dodal, že většina hlavního vedení SHF není členy *Kameradschaftsbundu*. Odmítl tak vliv *Kameradschaftsbundu* i Othmara Spanna či Waltera Heinricha na vznik SHF. V závěru vyzval: „*Kamarádi! Nepouštějte do našeho hnutí malicherné kritiky a tvůrce fám s jejich často velmi temnými vedlejšími úmysly a nenechte do našeho hnutí z venku vnášet nedůvěřivost a rozkol. V této věci vyžadují od každého jednotlivého člena absolutní čistotu, poctivost a čestnost.*“⁶⁶⁰

Henlein se ocital každým dalším dnem více a více ve schizofrenní situaci. Na jedné straně musel odvracet útoky vnitřní nacionálně socialistické opozice v SHF, aby sobě a *Kameradschaftsbundu* udržel vedoucí postavení v hnutí, současně ale musel čelit hrozbě zákazu celého hnutí, který mohlo vyvolat přesvědčení úřadů o zásadní roli bývalé DNSAP v SHF. Proti vlivu nacistů se ohradil 6. října 1934 v rozhovoru pro agrární časopis *Večer*, který byl následně převzat i deníkem *Rumburger Zeitung*: „*Říkám jasně, že jsem nikdy neměl a nemám cokoliv společného s Hitlerismem. Německý nacionální socialismus pro nás končí na hranici, stejně jako tam končí SHF. Nejsme žádným pokračováním Krebsovy strany a je třeba jednou konečně otevřeně prohlásit, že Krebsem a všemi vůdci, kteří dezertovali, z celé duše opovrhujeme.*“⁶⁶¹ Henlein narážel na skutečnost, že jeden z nejdůležitějších představitelů DNSAP Hans Krebs (a v září 1935 i Rudolf Jung) uprchl v říjnu 1933 do Německa.

O snaze eliminovat pověst o zakuklených nacistech v SHF vypovídá rozkaz hlavního vedení SHF č. 52 z 12. září 1934. Hovořil mimo jiné o tom, že se objevují zvěsti, že se členové SHF zdraví pozdravem *Sieg-Heil*. Oběžník konstatoval, že členům SHF tento pozdrav nebyl nikdy doporučován, a že dosud SHF používala pouze pozdrav *Heil*, který hodlá používat i nadále.⁶⁶² Tomu ostatně odpovídal i pokyn k propagaci SHF č. 3 z 12. července 1934, který uváděl, že se všichni členové SHF mají zdravít přátelským *Heil*.⁶⁶³

V první polovině třicátých let se v české společnosti množily hlasy, připomínající, že prakticky všechny okolní státy již mají ve své legislativě zakotveny zákony o branné přípravě, zatímco Československo v této oblasti stále pouze teoretizuje. Zlomovým okamžikem se ale stal až rok 1933 a lednový nástup Adolfa Hitlera k moci v Německu.

⁶⁶⁰ NA, PZÚ, k. 851, 207-851-1

⁶⁶¹ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 238.

⁶⁶² NA, PZÚ, k. 851, 207-851-1

⁶⁶³ SOKA Teplice, SdP-místní organizace Hrdlovka 1936–1938

Bezprostřední ohrožení republiky znamenalo pro řadu zainteresovaných uvědomění si významu povinné branné výchovy obyvatelstva. Dosavadní lhostejnost řady z nich nahradila horečná aktivita. Branná výchova se měla skládat z mravní a tělesné výchovy. Mravní výchova měla být šířena především prostřednictvím tisku, rozhlasu a filmu. Tělesnou výchovu měly zabezpečit, s ohledem na potřeby vojenské služby, školy a tělovýchovné a sportovní organizace. Úsilí Svazu československých důstojníků o uzákonění povinné branné výchovy obyvatelstva a předvojenské přípravy mládeže vyústilo v říjnu 1933 v založení Výboru pro zvýšení brannosti lidu, sestávajícího ze zástupců Svazu čs. důstojnictva, ČOS, Čs. národního svazu střeleckého, Čs. obce střelecké, Svazu národních gard RČS, Čs. obce legionářské, Svazu DTJ, Čs. Orla a dalších organizací. Projevem militarizace společnosti a vytvářejícího se vztahu k brannosti bylo pořádání dnů brannosti, které se uskutečnily poprvé v září 1933. Snaha ústředních orgánů o zvýšení brannosti národa sebou ale současně nesla i obavy z možnosti, že se zvýší i brannost části sudetoněmecké menšiny, usilující o rozbití Československa. Ústředí Masarykovy letecké ligy napsalo v této souvislosti 20. září 1934 prezídiu ministerstva vnitra, že DTV věnoval v poslední době velkou pozornost výcviku pilotů bezmotorových letadel. Z tohoto důvodu usiloval o připojení k Masarykově letecké lize, která v dopise sdělovala, že ačkoliv má dle stanov získávat pro letectví všechny vrstvy obyvatelstva bez rozdílu národnosti, prosí o důvěrné sdělení, jak se má v této věci zachovat.⁶⁶⁴

Na 14. října 1934 se v Jablonci nad Nisou připravoval *Tag der Heimat*, od něhož si vedení SHF mnohé slibovalo. Mělo se jednat o jednu z největších a nejokázalejších sudetoněmeckých slavností, jaké kdy severní Čechy zažily. Němci měli ukázat, že stojí za Henleinem a jeho hnutím. Náborové akce SHF se v této době ve zvýšené míře zaměřily rovněž na ženy a dívky. Vedoucí *Mädchen und Frauentruppen* (dívčí a ženské oddíly) Truda Itze pořádala po celých Sudetech schůze s tématem *Die Frau und ihre Aufgabe in der Heimatfront* (žena a její úloha ve vlastenecké frontě). Náborové akce ale pochopitelně vyvolávaly odpor mezi ostatními sudetoněmeckými stranami. Podle dobového hlášení představoval v tomto směru výjimku BdL, s nímž udržovala SHF velmi dobré vztahy. Henlein usiloval i o získání představitelů kléru pro SHF, což by posílilo její postavení mezi německými evangelíky i katolíky. Ostrý boj naopak vedla SHF s německou stranou živnostenskou, jejíž schůze narušovala a silně agitovala mezi

⁶⁶⁴ PMV-AMV, k. 1276, 225-1276-5

drobnými živnostníky (při nákupech apod.). V informovaných kruzích se tvrdilo, že SHF zakořenila ve všech vrstvách sudetoněmecké společnosti a postupně se stávala nejvýznamnější politickou silou. Dělo se tak především na úkor německé sociální demokracie. Současně se ale stále častěji objevovala obava, že před blížícími se parlamentními volbami bude zamítnuta registrace SHF jako politické strany. I přes snahu omezit negativní reakce státní správy na činnost SHF, došlo k zatčení několika členů SHF pro podezření ze spolupráce s činovníky SA a za šíření nacistických tiskovin.⁶⁶⁵

Zpráva policejního ředitelství v Praze z 10. října 1934 uváděla, že si Henlein bere za vzor Hitlera a jeho hnutí, což jak již víme, nebyla pravda. Obdobně mylná byla informace, že Hitlerovo hnutí bylo již dříve napodobováno DNSAP. Jeden ze závěrů zprávy říkal: „*Heimatfronta zdá se tudíž býti pláštíkem pro znovuzrození německé národně-socialistické strany v ČSR. Dle získaných informací možno tvrditi, že Heimatfronta je dnes nejrozšířenějším německým politickým hnutím v německých krajích Čech...*“⁶⁶⁶

Vedení SHF si bylo vědomo toho, že je spojováno s DNSAP, proto sebezáchovně usilovalo o zlepšení své pověsti. Dokladem toho je i rozkaz hlavního vedení SHF č. 55 z 18. října 1934, který se věnoval oslavám státního svátku 28. října 1934. Všichni členové SHF, kteří byli současně členy spolků účastnících se oslav, se jich měli jejich prostřednictvím zúčastnit. V místech, kde se oslav zúčastnily politické strany, měly SHF zastoupit její pobočky. V závěru se pravilo: „*Zúčastníme se výročního dne založení našeho státu pod heslem: Dáváme státu, co státu patří. Požadujeme po státu naplnění našich státoobčanských práv.*“⁶⁶⁷

Této strategii plně odpovídal i průběh sjezdu SHF, který se uskutečnil 21. října 1934 v České Lípě. Henlein se na něm přihlásil k republikánské formě státu a odmítavě se vyslovil k fašismu i nacizmu. Českolipský program SHF, jehož autory byli Walter Brand a Wilhelm Sebekowsky, byl vnímán jako program *Kameradschaftsbundu*.⁶⁶⁸ Zatímco mezi příznivci nacionálního socialismu se program setkal se značným

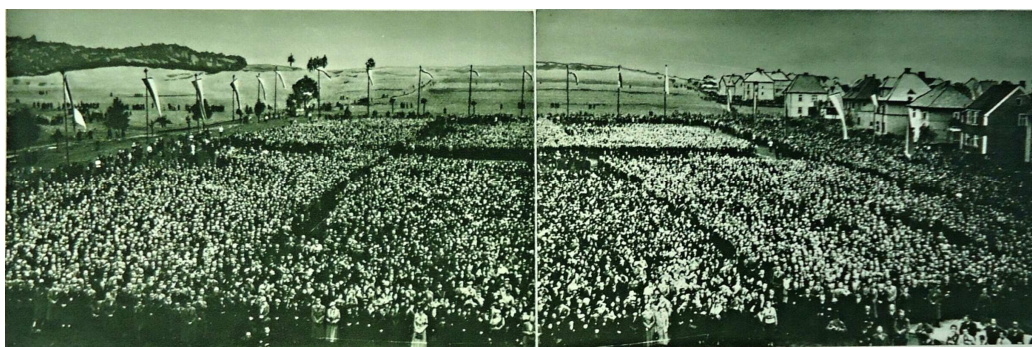
⁶⁶⁵ NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-1

⁶⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁶⁷ NA, PZÚ, k. 851, 207-851-1

⁶⁶⁸ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 243.

odporem, příznivci *Kameradschaftsbundu* jej přivítali.⁶⁶⁹ Hlášení policejního ředitelství v Praze zmiňovalo, že projev SHF v České Lípě byl velmi pečlivě připravován. Pozvány byly i všechny spolky DTV a úspěch překonal veškerá očekávání.⁶⁷⁰ Důvěrná situační zpráva policejního komisařství v Ústí nad Labem říkala, že Henleinem přednesený program loajality vůči ČSR zklamal řadu členů SHF, zejména bývalých příslušníků DNSAP. Neskrývali nevoli nad programem, který odmítal nacionální socialismus, současně ale tvrdili, že je pouze Henleinovou taktikou vůči státu. Část SHF, zejména na Liberecku, dokonce uvažovala o odtržení a vytvoření nové strany *Sudetendeutsche Arbeiterpartei*. Vedení SHF s touto alternativou počítalo a připravovalo svůj hospodářský a sociální program. Podle zprávy: „*Henlein přednesl tento program s plným svým přesvědčením a ryzími úmysly.*“ *Kameradschaftsbundu* se tak konečně podařilo získat kontrolu nad sudetoněmeckou politikou. Ve zprávě také poprvé zazněla slova o skutečné roli Henleina v SHF: „*Lze míti za to, že Henlein sám neměl na vypracování programu žádného vlivu, ani vlastní iniciativy a jest jen nastrčenou figurou.*“⁶⁷¹

30.000 účastníků *Tag der Heimatsfront* 21. října 1934 v České Lípě

V závěru roku 1934 se příliv bývalých příslušníků *Volkssportu* a *NS Jugendverbandu* do řad DTV projevil narůstajícím vlivem bývalých členů DNSAP. Zpráva okresního úřadu v Broumově z 27. listopadu 1934 konstatovala, že členstvo turnerských spolků se rekrutovalo z tzv. *völkisch* kruhů a jelikož se v podobném myšlenkovém kruhu pohybovala i někdejší DNSAP, bylo přirozené, že mnohé osoby náležely k oběma hnutím. Po rozpuštění DNSAP se turnerské spolky snažily veškeré vztahy k této straně zpřetrhat a nahradit politicky kompromitované činníky jinými. Ve snaze odstranit jakékoliv podezření se turnerské spolky dokonce zúčastnily oslav státního svátku 28.

⁶⁶⁹ Proti obsahu Henleinovy řeči se postavil i K. H. Frank. (LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 381.)

⁶⁷⁰ NA, PZÚ, k. 851, 207-851-1

⁶⁷¹ Tamtéž.

října 1934.⁶⁷² Okresní úřad v Trutnově potvrzoval 28. prosince 1934, že DNP i DNSAP byly v turnerských spolcích silně zastoupeny a jejich příslušníci následně vstoupili do SHF. V souvislosti s rozpuštěním DNSAP a zastavením DNP byla v tamním okrese zastavena činnost turnerských spolků v Žaclěři (Schatzlar), Královci, Lamperticích (Lampersdorf) a Bernarticích (Pernartitz). Zastavení činnosti prvních tří jmenovaných bylo ale následně odvoláno s podmínkou, že členové DNP a DNSAP budou ve spolcích zbaveni všech funkcí.⁶⁷³

Naproti tomu okresní úřad v Karlových Varech hlásil 12. prosince 1934 prezídiu zemského úřadu v Praze, že v tamním obvodu nelze pozorovat, že by se v turnerských spolcích rozmáhal nacismus. Nepodařilo se údajně zjistit, že by se někdo pokoušel veřejně pěstovat nenávisť k republice, dalo se ale předpokládat, že se tak děje tajně. Zpráva optimisticky uváděla, že kdo zná zdejší poměry od převratu, kdy vlastně neexistovalo nic než iredenta, může pozorovat, že již nastalo jisté vystřízlivění i v řadách německého nacionálního obyvatelstva. Rozmach nacionalizmu se ale nezastavil ani tady a je třeba sledovat, jakou cestou se bude ubírat.⁶⁷⁴

Rok 1934 přinesl turnerskému hnutí mnoho změn. Tou nejvýznamnější bylo významné zapojení členské základny do politického dění. Z pohledu *Kameradschaftsbundu* bylo neméně významné i budování spannovské vůdcovské kasty v ašské turnerské škole. Zpráva svazového náčelníka tělocviku Willi Brandnera z 28. října 1934 uváděla, že uskutečnění vzdělávání celého svazu DTV stojí a padá se cvičiteli. V roce 1934 absolvovalo *Turnschule* v Aši:

1. běh zaměřený na výchovu žen – 28 účastníků
2. běh zaměřený na výchovu mužů – 29 účastníků
3. běh zaměřený na výchovu žen (muži) – 9 účastníků
4. běh – 32 účastníků
5. běh zaměřený na výchovu mužů – 33 účastníků
6. běh zaměřený na výchovu žen – 36 účastníků

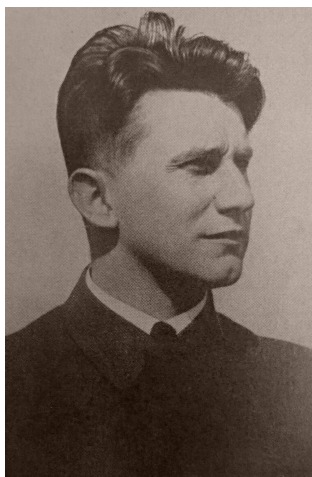
Celkem se jednalo o 167 účastníků, kteří absolvovali čtrnáctidenní běhy po 158 vyučovacích hodinách.⁶⁷⁵

⁶⁷² NA, PZÚ, k. 607, 207-607-9

⁶⁷³ Tamtéž.

⁶⁷⁴ NA, PMV-AMV, k. 949, 225-949-1

⁶⁷⁵ NA, SdP, k. 67, 37 DTV/1935-1938/1

Turnwart Willi Brandner

Volební rok 1935, který měl přinést zásadní změny na československé politické scéně, začal pro turnery stejně, jako skončil ten uplynulý. Úřady státní správy stále řešily vliv bývalých členů DNSAP a DNP na činnost DTV, aniž by ovšem byly schopny ze svých zjištění vyvodit jakékoliv zásadní závěry. Již 10. ledna 1935 hlásil okresní úřad v Děčíně, že činnost turnerských spolků byla vedena v duchu DNP a DNSAP, neboť téměř veškeré jejich členstvo hromadně vstoupilo do turnerských spolků. Spolky začaly používat pištce a bubeníky, které dříve neměly a které převzaly z rozpuštěné DNSAP. Tuto skutečnost potvrzovalo i hlášení okresního úřadu ve Dvoře Králové.⁶⁷⁶ Okresní úřad v Chomutově sděloval, že většina členů DTV v tamním okrese byli dřívější příslušníci DNSAP a DNP, kteří náhle tvořili pevnou hráz SHF. Současně ale potvrzoval již uvedenou skutečnost, že v Den brannosti a 28. října 1934 se všechny turnerské spolky účastnily slavností a jejich tělocvičny byly ozdobeny státními prapory.⁶⁷⁷ Podle zjištění policejního komisařství v Mariánských Lázních byli členové DTV v tamním obvodě většinou bývalými příslušníky DNSAP a DNP. Vybraní, zvláště spolehliví členové DTV, zároveň agitovali pro Henleinovu SHF, v níž byli současně vedoucími funkcionáři. Hlášení uvádělo, že se činnost DTV v poslední době radikalizovala. Tomu odpovídal i průběh posledních voleb funkcionářů v Mariánských Lázních v lednu 1935. Všichni starší členové v nich byli nahrazeni mladými. Předsedou se stal bývalý člen DNSAP Heinrich Stich.⁶⁷⁸ Podle hlášení četnické stanice v Teplíkách-Šanově přestoupila po rozpuštění DNSAP mládež ve věku 18 až 35 let většinou do DTV. Současně ale teplíčtí četníci usuzovali, že duchovní spřízněnost

⁶⁷⁶ NA, PZÚ, k. 607, 207-607-9

⁶⁷⁷ Tamtéž.

⁶⁷⁸ Tamtéž.

turnerstva s henleinovským hnutím byla daleko větší, než tomu bylo dřív vůči DNP a DNSAP.⁶⁷⁹

Plakát na lyžařské závody DTV

První měsíce roku 1935 ale v sudetoněmecké politice probíhaly především ve znamení jednání SHF s ostatními politickými stranami ve věci vytvoření společného volebního bloku. V únoru se podařilo uzavřít dohodu s agrárníky z BdL, podle níž SHF neměla agitovat na venkově.⁶⁸⁰ V atmosféře následného květnového předvolebního boje ale dohoda nebyla dodržena a SHF naopak na BdL útočila, kde se dalo. V březnu se k SHF dokonce připojila i skupina Dr. Rosche. Současně s přípravou předvolební kampaně požádal Henlein Berlín o finanční podporu. Žádost podporoval i německý vyslanec v Praze Walter Koch, ale současně varoval před příslušníky *Kameradschaftsbundu* v nejužším vedení SHF.⁶⁸¹

Hrozba zákazu SHF se ale, i přes veškeré snahy Henleina i vedení hnutí o zajištění přízně československých vládních představitelů a politických stran, stávala stále aktuálnější. Prezídium zemského úřadu v Praze informovalo 10. února 1935 prezídium ministerstva vnitra o závadné činnosti SHF. Henlein podle této zprávy vystupoval sice navenek loajálně, ve skutečnosti proti němu ale bylo stále vedeno několik trestních

⁶⁷⁹ PMV-AMV, k. 1276, 225-1276-5

⁶⁸⁰ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 271.

⁶⁸¹ KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad 2. Kdo po Masarykovi?* Praha: Panevropa, 1998. 591 s. ISBN 80-86130-02-9. s. 400.

řízení. Součástí zprávy byla i statistika politického rozvrstvení členstva SHF v obvodu sedmi předních krajských organizací v Čechách:⁶⁸²

DNSAP – 28 %

DNP – 12 %

Německá živnostenská strana – 4 %

Sociální demokraté a komunisté – 6 %

Křesťanští sociálové – 3 %

bezpartijní – 47 %

Policejní ředitelství v Praze k tomu 11. února 1935 dodávalo informace o vzniku SHF: „...První počátky hnutí *Sudetendeutsche Heimatfront* spadají do doby známé *turnérské slavnosti*, kdy *Konrad Henlein* s vědomím a souhlasem nyní rozpuštěných německých politických stran *DNP* a *DNSAP* vyvolal jako sjednotitel sudetského Německa a krátce po tom následovavším rozpuštění zmíněných německo-radikálních politických stran, soustřeďoval ve svém hnutí většinu bývalých stoupenců těchto rozpuštěných stran.“⁶⁸³ Zpráva konstatovala, že se nepodařilo najít přímé důkazy o tom, že by hnutí bylo pouhým pláštíkem pro pokračování činnosti rozpuštěných stran a tak SHF pokračovala i přes zákroky proti některým členům ve své činnosti. Dlouhodobá pozorování v pohraničí podle policejního ředitelství dokazovala, že politické proudy a projevy mezi sudetskými Němci byly závislé nejen na hospodářských poměrech obyvatelstva, ale také na vnitropolitickém vývoji v Německu. Příští československé volby tak byly pro Němce velmi srozumitelně srovnávány s nedávným hlasováním v Sársku.

Březnová zpráva prezídia ministerstva vnitra o SHF ale vyzněla pro Henleina mnohem lépe, když konstatovala, že počátky SHF spadají do doby *turnérské slavnosti* v Žatci, kdy *Henlein* s vědomím následně zakázaných politických stran vystoupil jako sjednotitel sudetského německví a zcela v duchu *Henleinova* přání dodávala: „*Programově staví se Henlein od svého prvního veřejného vystoupení, k němuž došlo dne 1. října 1933, před českou i německou veřejností bezpodmínečně na půdu Československé republiky a hájí zásady německého aktivismu.*“⁶⁸⁴ Pro jistotu zpráva ještě uváděla: „*Nepřátelé tohoto hnutí jsou přesvědčeni, že projevy loyality nejsou míněny upřímně a že ihned, jakmile budou plně získány massy německého lidu, přejde*

⁶⁸² NA, PMV-AMV, k. 918, 225-918-3

⁶⁸³ NA, PZÚ, k. 851, 207-851-4

⁶⁸⁴ NA, PMV-AMV, k. 918, 225-918-3

*celé hnutí do šlépějí býv. strany DNSAP.*⁶⁸⁵ Zpráva uváděla, že se nejvíc členů SHF rekrutuje z řad DTV, ale velkou část tvoří i bývalí příslušníci DNP a DNSAP. V březnu 1935 byly místní skupiny SHF vytvořeny již v 80 % obcí s většinou německého obyvatelstva. Úřady se shodovaly, že pro případné rozpuštění SHF dosud nejsou dostatečné právní předpoklady, a že takový zákrok není ani odůvodnitelný ani nutný: „...mohl by spíše působiti dojmem slabošské obavy z dalšího vývoje, který jest možno v klidu vyčkati a teprve v případě nutnosti pak se vší rázností zakročiti.“⁶⁸⁶

Krátce před květnovými volbami vyvrcholila Henleinova snaha o vyvolání zdání loajality. Počátkem dubna zaslal prezidentu Masarykovi telegram, v němž ho ujistil svou osobní oddaností. Již v roce 1934 předal Henlein Kanceláři prezidenta republiky koncept zmiňovaného českolipského projevu a podařilo se mu tak zjevně vyvolat zcela mylné představy o neexistující hrozbě, kterou by SHF pro budoucí vývoj Československa představovala. Při dubnové debatě ve vládě o rozpuštění SHF se tak proti němu postavili nejen čeští agráři, s odůvodněním, že další politický vývoj v Sudetech by byl nepředvídatelný, ale vetoval je i prezident.⁶⁸⁷ Toto vše se dělo i přesto, že policejní komisařství v Ústí nad Labem získalo počátkem dubna důvěrný oběžník SHF č. 14 z 10. ledna 1935, pojednávající o přijetí bývalých funkcionářů DNSAP a DNP k veřejným funkcím v SHF. Dokument podepsaný Fritzem Köllnerem hovořil mimo jiné o jejich hodnotě pro sudetoněmecké hnutí.⁶⁸⁸

Německý vyslanec v Praze Walter Koch mezitím do Berlína pravidelně tlumočil nesouhlasná stanoviska bývalých příslušníků DNSAP s děním uvnitř SHF. Dne 11. dubna 1935 například sděloval, že ještě před zákazem DNSAP došlo k rozhovorům s Konradem Henleinem, během nichž funkcionářům DNSAP přislíbil účast ve vedení nově budovaného hnutí. *Kameradschaftsbund* byl v této depeši označován za rakouské klerofašistické hnutí nepřátelské vůči nacionálnímu socializmu.⁶⁸⁹

Poslední možností zákazu SHF zůstávala skutečnost, že byla, ve snaze podchytit co nejširší spektrum sudetských Němců, zaregistrována jako hnutí (fronta), což i podle vrchního soudu v Praze odporovalo zákonům. Dne 30. dubna 1935 tak SHF změnila název na *Sudetendeutsche Partei* (SdP), o čemž informovala své členy 2. května

⁶⁸⁵ Tamtéž.

⁶⁸⁶ Tamtéž.

⁶⁸⁷ KLÍMEK, Antonín. *Boj o Hrad*. 2. s. 400.

⁶⁸⁸ NA, PMV-AMV, k. 918, 225-918-2

⁶⁸⁹ PRO, GFM 33/1141/60

ve směrnici č. 97.⁶⁹⁰ Předvolební kampaň se mohla rozběhnout naplno. S využitím potenciálu, který skýtal celý svaz DTV, a i přes množství úředních zákazů, proběhla kampaň v rozsahu, jaký Sudety dosud nezažily. Ve službách SdP se poprvé objevily úderné oddíly ordnerů, o nichž bude řeč na jiném místě této práce. V rámci předvolebního boje sváděla SdP i svůj vnitřní zápas o moc mezi příznivci *Kameradschaftsbundu* a DNSAP.

Zpráva prezidia zemského úřadu v Praze uváděla, že volební agitace SdP vyvrcholila dubnovým zájezdem Konrada Henleina do smíšených krajů. I na něm se vydatnou měrou podílel svaz DTV. Vše začalo 23. dubna, kdy se uskutečnilo několik shromáždění. V 18 hod se konal tábor lidu v Tachově na zahradě tělocvičny DTV za účasti 2.500 osob. Dne 26. dubna v 18 hod se voličská schůze konala v Kaplici v tělocvičně DTV za účasti 1.500 diváků, téhož dne ve 21 hod v *Turnhalle* v Nové Bystřici (Neu Bystritz) za účasti 2.000 osob. V tělocvičnách DTV proběhly schůze i v Trutnově, Hostinném a řadě dalších míst celých Sudet.⁶⁹¹

Volby, které představitelé SdP prohlašovali za plebiscit, skončily 19. května 1935 nečekaným úspěchem SdP. Strana získala 1.249.530 hlasů a 44 poslaneckých mandátů. S téměř třemi čtvrtinami hlasů všech sudetských Němců byla nejen nejsilnější německou stranou, ale co do počtu hlasů se stala celkovým vítězem voleb. Jen volební matematika znamenala, že čeští agráři získali o jeden poslanecký mandát víc a díky tomu sestavovali vládu.

Role DTV při předvolební kampani SdP pochopitelně nezůstala utajena státním úřadům, které prověřovaly vzájemné vztahy mezi novou politickou stranou a tělovýchovným svazem. Policejní ředitelství v Liberci hlásilo ve věci poměru DTV a SdP, že převážná většina členstva DTV včetně mládeže byla organizována v SdP a tvořila v podstatě jádro strany. Po vzniku SHF a SdP bylo na Liberecku pozorováno, že se turneři chovali sebevědoměji. Mládež SdP byla podle hlášení prodchnuta hitlerizmem a vedení SdP považovala za málo radikální.⁶⁹² V listopadu 1930 zastavil okresní úřad v Jablonci nad Nisou činnost spolku *Deutscher Turnverein in Reichenau bei Gablonz a/N*. Dne 20. listopadu proběhly domovní prohlídky u funkcionářů spolku a u Okresního soudu v Jablonci nad Nisou bylo podáno trestní oznámení na předsedu spolku Alfreda Seidla

⁶⁹⁰ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 277.

⁶⁹¹ NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-5

⁶⁹² NA, PMV-AMV, k. 918, 225, 225-918-4

pro podporu protizákonné činnosti. Činnost spolku byla zastavena podle § 28 zákona č. 134 z roku 1867, jelikož svou činností porušil veřejný řád a pokoj. Mládež spolku prováděla vojenská bojová cvičení, jejichž cílem byla příprava mládeže k úkladům o samostatnost a ústavní jednotnost československého státu. Tím, že spolek rozšířil svoji činnost na politickou a protistátní výchovu mládeže, porušil hrubě schválené spolkové stanovy.⁶⁹³

Vliv *Kameradschaftsbundu* narůstal i přes rozpory uvnitř SdP. Také prostřednictvím DTV si jeho představitelé podmaňovali další a další sudetoněmecké organizace. Podle zprávy policejního komisařství v Krnově došlo v závěru roku 1935 k dohodě mezi DTV a *Deutscher Kulturverband* o součinnosti obou svazů. Popud k dohodě dal svazový vzdělavatel DTV Ernst Kittel. Úmluva měla šest bodů:

- 1) Spolupráce v župách se měla projevit zejména při zakládání nových skupin *Kulturverbandu* nebo ožívování těch, které nevyvíjely žádnou činnost.
- 2) Úmluva měla být vhodně uveřejněna v časopisech obou svazů.
- 3) Turneři měli být vyzváni, aby podporovali *Kulturverband* při získávání členstva.
- 4) Ke schůzím DTV měl *Kulturverband* vyslat řečníka, který by promluvil o ochranné práci.
- 5) Při větších akcích turnerských spolků měla být vždy provedena desetiminutová sbírka pro *Kulturverband*.
- 6) Půjčovna filmů *Kulturverbandu*, knihovna, divadelní hry a hudební skladby měly být dány k dispozici DTV.

Zpráva policejního ředitelství v Brně z listopadu 1935 ale uváděla, že činnost *Kulturverbandu* slábne, neboť jej SdP přehlíží a spolupracuje především s *Bund der Deutschen*. *Kulturverband* měl 500.000 členů v 3.200 místních organizacích, ale předpokládalo se, že bude postupně slábnout. Ročně dostával 700.000,- Kč státních subvencí.⁶⁹⁴

Nelze zcela pominout ani sociální rozměr činnosti DTV. Ve druhé polovině roku 1935 se spolu s *Bund der Deutschen* podílel na budování pracovních táborů nebo oddílů pro nezaměstnané, čímž se snažil zmírnit nezaměstnanost a zlepšit sociální péči o

⁶⁹³ NA, PMV-AMV, k. 948, 225-948-20

⁶⁹⁴ NA, PMV-AMV, k. 719, 225-719-19

nezaměstnané.⁶⁹⁵ Na vzdělavatelských zasedáních probíhaly i přednášky na téma turneří a dělnictvo.⁶⁹⁶

V polovině třicátých let se aktivizovala i činnost DTV na Slovensku. V Bratislavě, Kežmarku a nově i v Kremnici narůstala nejen členská základna, ale především úroveň tělocvičné práce.⁶⁹⁷

Z pohledu přetrvávajícího souboje mezi spannisty a nacisty uvnitř SdP i DTV zasluhuje pozornost důvěrná zpráva z října 1935, podle níž obdrželo ministerstvo propagandy v Berlíně slib od vedení SdP, že změní svoji taktiku podle říšskoněmeckých instrukcí a zřekne se idejí *Kameradschaftsbundu*.⁶⁹⁸ Nálada v SdP byla v závěru roku 1935 po volbě prezidenta obecně na bodu mrazu. Podle zjištění policejního komisařství v Ústí nad Labem nechtěli volit ani Beneše ani Němce a nyní očekávali, že se při rekonstrukci vlády stane ministrem vnitra socialista, který jejich stranu zakáže.⁶⁹⁹ S tímto stavem úzce souvisela radikalizace hlavního vedení strany, kterou zemský úřad v Brně přičítal následku nátlaku silného opozičního křídla, které nebylo s dosavadní politickou linií strany spokojeno. Hlavnímu vedení SdP vytykalo především skutečnost, že stojí ve vleku *Kameradschaftsbundu*, a že Konrad Henlein je pouhou nastrčenou figurkou této organizace. Opozice zatím měla pokyn z Německa, aby proti hlavnímu vedení strany nevedla rozhodující boj a nedělala mu potíže, neboť toto je prý schopné revidovat své dřívější názory.⁷⁰⁰

Boj znesvářených křídel probíhal rovněž uvnitř DTV, kde se poprvé naplno projevil na podzim roku 1935 v Ještědsko-Jizerské turnerské župě, jejíž vedení se nacházelo v rukou jednoho z nejvýznamnějších *Kameradschaftsbündlerů* župního náčelníka Heinricha Ruthy. Po celé řadě útoků ze strany skupiny *Aufbruch* Rutha nejprve složil funkci župního náčelníka a 15. října 1935 i vedení turnerského stavebního úřadu a členství ve svazovém vzdělavatelském výboru. Pro uklidnění situace byl Rutha pověřen přípravou plánované školy turnerské mládeže (*Jugendturnschule*) ve Vartenberku (Wartenberg) a především rolí jakéhosi ministra zahraničí SdP. I přes tuto první dílčí prohru *Kameradschaftsbundu* představoval rok 1935 pouhé vzájemné „oťukávání“ se

⁶⁹⁵ NA, PMV-AMV, k. 1150, 225-1150-6

⁶⁹⁶ SOKA Cheb, SPÚ Cheb 1844-1938, k. 28, 38-28-550

⁶⁹⁷ BOBRÍK, Miroslav. *Německá menšina na Slovensku a její telovýchovné a športové aktivity v letech 1918–1945*. s. 60.

⁶⁹⁸ NA, PMV-AMV, k. 919, 225-919-2

⁶⁹⁹ NA, PMV-AMV, k. 918, 225-918-4

⁷⁰⁰ NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-2

soupeřů, jak v rámci DTV tak SdP, které mělo teprve v následujících měsících přerůst v otevřený konflikt.

6.4 ROK BERLÍNSKÉ OLYMPIÁDY

Rok 1936 byl nejen dobou vrcholné mezinárodní sportovní události, kterou byla berlínská olympiáda, ale i rokem výrazné vnitrostranické krize v SdP. Obojí významně ovlivnilo i dění v turnerském hnutí v Československu.

Povolební euforii z roku 1935 postupně vystřídaly stále vyhrocenější spory dvou hlavních skupin názorově rozdělené SdP. První vrchol boje o moc ve straně přišel v roce 1936. Bývalí představitelé DNSAP, kterým uplynula tříletá lhůta zákazu politické činnosti, připomínali spannovcům stále častěji sliby z roku 1933. V jejich prospěch hrála i značná přízeň členské základny SdP, podpořená jejich vlivem v sudetoněmeckém odborovém hnutí. Nejvýznamnější část opozice, tvořená bývalými příslušníky DNSAP, soustředěná okolo časopisu *Aufbruch*, zahájila další fázi boje proti vedení SdP v květnu 1936. Jako první krok se pokusila vytlačit z vedení SdP Waltera Branda a Heinze Neuwirtha. Zpočátku ale byla převaha spíše na straně *Kameradschaftsbundu*. Na důkaz jeho síly nechal Konrad Henlein zbavit všech funkcí ve straně Rudolfa Kaspera. Součástí jeho obrany byl i protiútok proti Walteru Brandovi, který skončil až u „čestného soudu SdP“. Boj uvnitř SdP se přenesl i do DTV. Organizace, která měla být vzorovou ukázkou uvedení Spannovy ideologie do praxe, se rovněž stávala bitevním polem dvou velmi podobných, ale přitom znesvářených ideologií.

Na tomto místě je třeba zmínit, že podobnost obou ideologií vedla Othmara Spanna již na přelomu dvacátých a třicátých let k přesvědčení, že může nacionálnímu socializmu poskytnout vědecký, hospodářský a teoretický základ.⁷⁰¹ Tato myšlenka zpočátku nevypadala nereálně. Údajně došlo ke dvěma osobním setkáním Othmara Spanna a Adolfa Hitlera.⁷⁰² V roce 1933 dokonce existoval zvláštní referent NSDAP pro koncept stavovského státu a Walter Heinrich vedl v Düsseldorfu Institut stavovského státního systému. Již o rok později se ale obě ideologie definitivně rozešly. NSDAP považovala Spannův model nadále za nevhodný a v roce 1935 byl Heinrichův institut, jehož práci ještě začátkem roku 1934 chválil i Adolf Hitler, zrušen.⁷⁰³

⁷⁰¹ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě*. s. 41.

⁷⁰² HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein. Život a smrt*. s. 33.

⁷⁰³ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě*. s. 42.

Boji uvnitř sudetoněmeckého hnutí pochopitelně odpovídal i zájem státní správy. Kromě SdP sledoval zemský úřad v Brně bedlivě i činnost DTV a 30. března 1936 rozeslal okresním hejtmanům přísně důvěrnou zprávu: „*Pokud vládlo v Turnverbandu staré vedení a tento svaz se držel stranou politického života, nebylo v německém sportovním hnutí žádného nebezpečí. Otázka tato stala se teprve tehdy aktuální, když národní socialisté a němečtí nacionalisté pronikli jak v politickém hnutí, tak i ve vedení německého Turnverbandu a když poté strhli moc na sebe. Zejména pak pod novým vedením Turnverbandu za přímého dohledu Konráda Henleina ve funkci tzv. „Verbandsturnwart“ byla nastolena přísná vojenská disciplína, která do té doby se projevovala pouze různými parádami a zejména tzv. „pivní politikou.“ Za nového vedení stal se Turnverband prvním velkým německým spolkem v ČSR, v němž byl zaveden tzv. „Führerprinzip“ a také skutečně do důsledku proveden.“*⁷⁰⁴ Zpráva konstatovala i zajímavou skutečnost, že až do nástupu Adolfa Hitlera k moci neexistoval mezi DTV v Československu a říšskoněmeckým turnerstvem téměř žádný vztah. Bylo to dáno tím, že říšskoněmečtí turneři měli ve svých řadách i Židy.

Dále se zde hovořilo o vlastních tělesných cvičeních: „*O nových cvičebních a výchovných metodách, zavedených v Turnverbandu, napsal již velmi mnoho nejen sám Konrád Henlein, ale i celá řada jeho spolupracovníků. Výchova tato má býti čistě vojenská a má býti současně spjata s politickým školením turnerů, jehož účelem jest vychovati mladé turnery tak, aby nedbajíce vlastních osobních zájmů se zcela podřídili jednotnému německému nacionalistickému myšlení. ... Jak situace zatím ukazuje, podařilo se Henleinovi a jeho spolupracovníkům vybudovati z Turnerschaftů silný kádr vojensky organisovaný, skládající se z disciplinovaných skupin, jichž event. upotřebitelnost s ohledem na jejich celkovou sílu přes 100.000 mužů nelze podceňovati, zejména je-li nutno míti zřetel na to, že tato moc jest koncentrována v ruce jednoho vůdce.“*⁷⁰⁵ Zpráva se zmiňovala i o tom, že nejdůležitější funkcí v jednotlivých Turnvereinech i v celém DTV je funkce *Dietwarta* (vzdělavatele), jehož povinností je probudit a posílit německé národnostní vědomí turnerů. Vzhledem k této důležitosti se o vzdělavatele a jejich umístění v jednotlivých spolcích starala SdP, usilující o to, aby to byli její spolehliví příslušníci.

⁷⁰⁴ NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-6

⁷⁰⁵ Tamtéž.

Závěrem zpráva konstatovala: „Celkem lze říci, že v důsledku přísné organizace Turnerů bylo by zatím těžko možno Turnverbandu prokázati nějaké protistátní chování, neboť turneři mají býti sice připraveni, avšak ve vážném případě použití teprve jako poslední rozhodující prostředek a proto není v úmyslu strany, aby turneři a jejich organizace se nějakým způsobem politicky exponovali a tak dávali příležitost úřadům k zákrokům a možnost rušivého působení v těchto organizacích. Jak situace zatím ukazuje, největší nebezpečí organizací, sdružených v Turnverbandu, tkví ne tak v silné organizaci samotné, nýbrž právě v nacionalisticko-německém duchu, který tyto organizace ovládá, jehož vymýcení a nahrazení nějakými mezinárodními sportovními pravidly a zásadami by nebezpečnou povahu této koncentrované moci otupilo. ...boj turnerů proti ostatním německým sportovním organizacím jest veden dále a lze t.č. říci, že boj tento je turnery pod dojmem vítězství SdP v parlamentních volbách veden s úspěchem.“⁷⁰⁶

Zajímavou informací o vzájemném propojení mezi SdP a DTV byla důvěrná zpráva, získaná v květnu 1936 okresním úřadem v Děčíně, říkající, že pro *Turnvereiny* budou opatřovány nové stejnokroje, jejichž výroba i prodej budou organizovány v dohodě s SdP. Než firma nebo jednotlivec obdrží zakázku, musí prokázat, že je členem SdP. Stejně tak obchodníci se musí přihlásit do SdP. Výrobce musí odvádět 3 % provizi z prodeje ve prospěch SdP. Tuto informaci potvrdila v srpnu i policejní expozitura ve Varnsdorfu. Stejnostrojové součástky měly být na vnitřní straně opatřeny razítkem DZT, tj. *Deutscher Turnverband Zeugamt*.⁷⁰⁷

Obavy z možného rozpuštění SdP v této době oživilo schválení zákona ze dne 13. května 1936 čís. 132 Sb. z. a n., kterým bylo do 1. ledna 1937 obnoveno zmocnění vlády rozpouštět politické strany. Vzhledem k tomu nabylo znovu účinnosti i § 7 zákona čís. 201/1933, podle něhož mohl okresní (státní policejní) úřad podrobit příslušníky stran, jejichž činnost byla zastavena různými omezeními, zejména naříditi zabavování a otevírání korespondence.⁷⁰⁸

Dalším neuralgickým bodem se pro DTV v polovině roku 1936 stávalo cvičení žactva. Prezídium zemské školní rady v Praze zaslalo 13. června 1936 předsedům okresních a městských školních výborů důvěrný oběžník ve věci DTV. Podle něho vydával DTV

⁷⁰⁶ NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-6

⁷⁰⁷ NA, PMV-AMV, k. 1241, 225-1241-1

⁷⁰⁸ Zákonem z 18. prosince 1936 č. 317 Sb. z. a n. byl opět prodloužen, ale pouze do 1. ledna 1938. (NA, PZÚ, k. 562, 207-562-6, 8/1/53/15)

mimo jiné časopis *Vorturnblatt* s přílohou *Der Riegenabend*, jejíž články bývaly psány v protistátním duchu a byly tak v rozporu s „*duchem, jímž má býti vedena výchova žactva národních a středních škol.*“⁷⁰⁹ Pokud by bylo zjištěno, že v některých spolcích DTV byla uvedená příloha rozšiřována mezi mládeží, měla být, v souladu s výnosem ministerstva školství a národní osvěty z 12. května 1936, účast žactva na cvičení spolku DTV okamžitě zakázána. V roce 1935 zabavil tuto přílohu okresní úřad v Aši, načež ministerstvo vnitra 28. listopadu 1935 udělilo svazu DTV výstrahu. Okresní školní výbory následně zakázaly účast žactva na cvičeních spolků DTV v Břežánkách (Briesen), Žďáru (Brand), Nýrsku (Neuern), Klášterci nad Ohří, Chrastavě (Kratzau), Rožmitále (Rosenthal) a Českých Budějovicích.

V otázce účasti žactva na cvičení ve spolcích DTV postupovaly školní úřady podle všeobecně platných předpisů, podobně jako u ostatních tělovýchovných spolků. Zemská školní rada opakovaně prověřovala, zda účast žactva na cvičení ve spolcích DTV neodporuje požadavkům kladeným na výchovu dorůstající mládeže z hlediska státního zájmu. V řadě případů také příslušné školní úřady vyslovily zákaz účasti žáků na cvičení v konkrétních turnerských spolcích. Pokud si postižené spolky stěžovaly, zemská školní rada zákazy ve velké většině případů potvrdila. V některých případech stanovila jako podmínku obnovení cvičení žactva výměnu nespolehlivých cvičitelů. Již v roce 1934 byla zvažována možnost všeobecného zákazu účasti žactva na cvičení spolků DTV, zejména vzhledem k tzv. árijskému paragrafu zakotvenému ve stanovách svazu. Zemská školní rada se ujišťovala, zda obdobný paragraf neobsahují i stanovy Sokola, Orla, DTJ, ATUSu a dalších spolků, aby nepostupovala vůči DTV jednostranně. Ačkoliv byla ubezpečena, že tomu tak není, na základě stanoviska prezidia zemského úřadu v Praze k zakazu nedošlo.⁷¹⁰

Zásadní změna tak nastala až na základě výnosu ministerstva školství a národní osvěty z 27. května 1936, který ukládal zemské školní radě, aby ve spolcích, které mají ve stanovách zakotven tzv. árijský paragraf, byla účast školní mládeže na cvičeních zakázána. Zemská školní rada nepostupovala striktně podle uvedeného výnosu a předložila ministerstvu školství návrh na novou úpravu povolování účasti žactva na cvičení tělovýchovných spolků. Návrh vycházel i z opětovného stanoviska zemského úřadu ve věci árijského paragrafu, které nedoporučovalo všeobecný zákaz účasti žactva

⁷⁰⁹ NA, SdP, k. 19, 6HS-HP/1934-1938/8

⁷¹⁰ Tamtéž.

na cvičení spolků sdružených v DTV. Problémem byl v tomto směru i stále platný výnos ministerstva školství z 25. června 1922, v němž se uvádělo: „S mnoha stran docházejí stížnosti, že někteří učitelé nebo sbory učitelské zakazují školní mládeži účastnit se cvičení v tělocvičných jednotách. Tělovýchova, ať ve škole nebo mimo školu pěstovaná, jest nepopíratelně velmi vhodným výchovným prostředkem ozdravným i mravním a zasluhuje, aby byla všemožně podporována. Neodpovídalo by tedy ani hygienickým ani pedagogickým požadavkům nové doby, kdyby učitelstvo bránilo žactvu cvičiti v tělovýchovných jednotách. Mládež škol obecných a občanských podle § 78 řádu školního a vyučovacího vůbec, rovněž žactvo škol středních, kromě žáků nejvyšších dvou tříd, a tu jen za souhlasu sboru profesorského, nesmí býti členem jakéhokoliv spolku, ale nelze brániti, aby činovníci tělovýchovných jednot nekonali s ní v době mimoškolní tělovýchovná cvičení, zachovávající řád školní a vyučovací i ostatní předpisy školní a majíce na mysli toliko výchovnou stránku svých snah.“⁷¹¹

Cvičení školní mládeže byl přikládán velký význam

Zemská školní rada navrhovala, aby každý spolek nejprve získal souhlas příslušného školního úřadu ke cvičení školní mládeže. Tím by důkazní břemeno, že žactvo není vychovááno v protistátním smyslu, přešlo na příslušný žádající spolek. Výnosem zemské školní rady z 20. dubna 1936 byla zakázána účast žactva na cvičeních spolku *Turnverein Eger 1863*. Všeobecný zákaz účasti žactva na cvičeních spolků DTV zemskou školní radou sice vydán nebyl, ministerstvo školství ale vydalo tento zákaz pro přímo podřízené odborné školy výnosem z 26. července 1936. Zemská školní rada postupovala ve všech případech pouze na základě konkrétních poznatků a měřila stejným metrem všem spolkům. A to i přesto, že si byla plně vědoma úzkého perzonálního a ideologického propojení svazu DTV se stranou SdP. Svaz DTV se

⁷¹¹ Tamtéž.

cestou poslanců SdP snažil všemožně zabránit jakýmkoliv podobným zákazům. Situaci navíc komplikovala skutečnost, že učitelstvo německých škol bylo až na zcela bezvýznamné výjimky organizováno v SdP nebo s touto stranou sympatizovalo.⁷¹²

K zákazům činnosti jednotlivých spolků DTV, jejichž politická činnost pokračovala, ne-li eskalovala, docházelo díky překvapivě tolerantnímu přístupu úřadů jen ojediněle. Mezi tyto výjimky patřilo rozpuštění spolku *Deutscher Turnverein Reichenau bei Gablonz* zemským úřadem v Praze 2. července 1936. Své rozhodnutí zdůvodnil tím, že spolek je spolkem nepolitickým a nesmí politickou činnost vyvíjet ani se jí účastnit. Šetřením bylo zjištěno, že mládež tohoto spolku pořádala v noční době cvičení vojenského charakteru, jejichž cílem byla příprava k úkladům o samostatnost a ústavní jednotu československého státu.⁷¹³ Toto rozhodnutí ale nijak nebránilo spolku *Deutscher Turnverein Kratzau* v Chrastavě, který ve dnech 4. až 6. července 1936 pořádal úředně povolený 30. župní turnerský sjezd Ještědsko-Jizerské župy, aby se celý slavnostní večer 4. července zvrhl ve fanatickou oslavu čestného předsedy DTV Konrada Henleina. Henlein doprovázený ordnery přihlížel slavnosti, které se zúčastnilo 4.000 osob, asi dvě hodiny. V neděli byl počet účastníků dokonce okolo 8.000.⁷¹⁴ V hlášení o tomto sjezdu se objevila i zpráva o pracovním oddílu 26 turnerů, který se podílel na přípravách stadionu. Jeho příslušníci nosili jednotnou polovysokou černou obuv (i k plavkám) a stále vyleštěné pracovní lopaty, s nimiž pochodovali jako se zbraní i v turnerském průvodu městem. Dva průvody městem doprovázeli bubeníci, trubači a pištci. Skupiny mladistvých cvičenců byly nápadné svým postojem, kdy se na povel pozor celý útvar nepostavil do obvyklého stoje spatného, ale do stoje rozkročného s levou rukou přiloženou vpředu k opaskové přezce. Tento postoj byl charakteristický pro německé *Hitlerjugend*.⁷¹⁵

V létě roku 1936 kulminovala vnitrostranická krize SdP. Henlein jmenoval 6. června 1936 „čestný soud SdP“, který měl rozhodnout, zda se Walter Brand nezachoval nečestně. Skupina kolem Rudolfa Kaspera cílila na Branda, jakožto Henleinovu pravou ruku a jednoho z hlavních vůdců *Kameradschaftsbundu*, zcela záměrně. Kasper současně žádal o místa ve vedení SdP pro sebe i své stoupence.⁷¹⁶ Dne 9. června se

⁷¹² Tamtéž.

⁷¹³ NA, PMV-AMV, k. 1276, 225-1276-6

⁷¹⁴ NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-21

⁷¹⁵ NA, PZÚ, k. 1277, 207-1277-22

⁷¹⁶ CÉSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 364, 365.

v Berlíně uskutečnila schůzka legačního rady politického oddělení ministerstva zahraničních věcí Altenburga, člena štábu Rudolfa Hesse Franze Wehofsicha, Hanse Krebse a zástupců sudetských Němců Franka, Metznera, Sandnera a Zippeliuse. Výsledkem byla depeše německému vyslanectví v Praze z 11. června:

„Spěchá. Přísně důvěrné. Porada o sudetoněmeckých záležitostech vedla k tomuto výsledku:

- 1. Kasper bude znovu přizván k práci v ústředním vedení...*
- 2. Záležitost Kreissl bude okamžitě zrevidována...*
- 4. Brand zůstává nadále členem ústředního vedení, ale z důvodů jemu vlastních bude na nějaký čas pověřen politickou činností ve Švýcarsku, Anglii nebo vůbec někde. Když požádá o dovolenou, bude mu schválena.*
- 5. Haider bude povolán do Berlína a vládní rada Krebs mu vyřídí, že Henlein má důvěru Říše...*
- 6. Vládní rada Krebs si vzal za úkol uplatňovat svůj vliv na odstranění řevnivosti v SdP; bude informovat členy strany, kteří přijedou, že Henlein, jako osoba i jako vůdce (včetně jeho rozhodnutí), požívá plné důvěry zdejších oficiálních míst a že shora uvedené řešení odpovídá názorům a přáním zdejších příslušných míst strany.“⁷¹⁷*

Zásadní význam pro celý budoucí vývoj SdP ale měla především následující věta depeše: *„Na začátku jednání, jehož se zúčastnil vládní rada Krebs, bylo jménem příslušných činitelů strany řečeno, že Konrad Henlein se těší (a to platí i pro budoucnost) bezpodmínečné důvěře, že však bylo s bolestí pozorováno, jak starší členové strany byli podrobena disciplinárnímu řízení a že se doufá v brzké urovnání konfliktu.“⁷¹⁸*

Své rozhodnutí vynesl čestný soud 11. července 1936. Ačkoliv bylo v řadě odpovědí neurčité, přesto konstatovalo, že Brand jednal v několika případech nečestně. Henlein okamžitě Brandovi vyjádřil svou absolutní důvěru. Brand sice složil funkci, ale Henlein požadoval obnovení řízení a 25. července 1936 nařídil za hlavní vedení SdP, aby byly ukončeny veškeré diskuse o čestném soudu, ať již v tisku nebo na shromážděních: *„Záležitost čestného soudu a Dr. Waltera Branda je složením jeho funkcí ve straně, rezignací přijatou Konradem Henleinem a vysvětlením Dr. Branda, plně stažena*

⁷¹⁷ ČELOVSKÝ, Boris. *So oder so*. s. 103.

⁷¹⁸ Tamtéž.

z *politického života, pro stranu uzavřena a vyřízena.*⁷¹⁹ Stejného dne se v Berlíně uskutečnila další schůzka Franka, Altenburga, Wehofsicha a Krebse, jejímž cílem bylo dosáhnout příměří uvnitř SdP ještě před berlínskou olympiádou, na kterou měl Henlein zavítat jako host říšské vlády.

Walter Brand na snímku
z pozdější doby

V létě roku 1936 k Henleinově radosti veškeré vnitrostranické boje přehlušil zájem o berlínskou olympiádu. XI. letní olympijské hry, které se konaly od 1. do 16. srpna 1936, se staly jednou z největších propagandistických akcí nacistického režimu a současně kulisou celé řady politických setkání a jednání. Již 22. srpna 1936 podal charge d'Affaires velvyslanectví ČSR v Berlíně Miroslav Schubert ministerstvu zahraničních věcí v Praze zprávu, že se berlínské olympiády zúčastnili jako hosté i Konrad Henlein a Heinrich Rutha. Rutha využil skutečnosti, že po pozvání Henleina k Hitlerovi stoupl o sudetské Němce zájem mezi novináři a pozval je na čaj. Před zástupci New York Times, Chicago Tribune, Times, Chicago Daily News atd. ale selhal, neboť nebyl schopen zodpovědět otázky kladené v duchu sympatií vůči ČSR. Henlein odjel podle Ruthy z Berlína nespokojen. S Hitlerem prý nemluvil déle než 3 minuty na večírku u kancléře. Jednal prý i s Hessem a vedoucím zahraniční organizace NSDAP Bohlem.⁷²⁰

Československý velvyslanec v Berlíně Vojtěch Mastný si o setkání s Henleinem v průběhu olympiády zapsal: „Dne 11. 8. 36 přihlásil se u mě, mne do té doby osobně neznámý, Konrád Henlein, jenž v rozmluvě „čestným slovem“ se prohlásil proti nacismu a ujišťuje mě loyaltou k republice požádal za zprostředkování audience u pana

⁷¹⁹ SOKA Teplice, SdP-místní organizace Hrdlovka 1936–1938

⁷²⁰ NA, PZÚ, k. 873, 207-873-1, 8/1/73/151

*presidenta republiky.*⁷²¹ Olympiáda umožnila představitelům SdP získat nové pokyny pro další postup. Zástupci opozice, pocházející z bývalé DNSAP, jednali v Berlíně s Rudolfem Jungem, Krebssem a dalšími představiteli. Vzhledem k tomu, že byl v této době častým hostem v Berlíně i Henlein, opozice si od toho slibovala, že bude příslušně zpracován a přikloní se k jejich směru. Doufala, že když se jí podaří docílit toho, že Brand opouští SdP, obrátí na svou stranu i Henleina, který zamění Spannovy ideály za národně socialistické. Jeho vyznamenávání berlínskými národně socialistickými veličinami tomu v jejich očích nasvědčovalo. V kruzích SdP se hovořilo o tom, že byl Henlein svým přijetím v Berlíně a v kruzích vedoucích říšskoněmeckých činitelů velmi dojat a mluvil o svém pobytu s velkým nadšením. Po návratu činovníků SdP i opozice z Berlína ale vzplál boj nanovo.⁷²²

V Ústí nad Labem vznikla mezi členy SdP podpisová akce za Rudolfa Kaspera, která záhy získala podporu místního členstva. SdP v této době dokonce zakázala zpěv písně *Ich hatt einen Kameraden...* na veřejných a politických schůzích a povolila ji jen při smutečních příležitostech. Stávalo se totiž, že příznivci opozice dávali vedení jejím zpěvem najevo svou nelibost s případem Rudolfa Kaspera.⁷²³ O situaci v SdP se podle hlášení policejní ředitelství v Praze z 24. srpna 1936 proslýchalo, že Henlein projevil ochotu k ústupkům a Kasperova skupina se tak dostala do výhody. Opozice požadovala nahrazení Sandnera, Künzla, Sebekowského a Suchyho a omezení vlivu průmyslníků jako byl dr. Rosche. Některé dříve slíbené ústupky ovšem Henlein opět odvolal, z čehož opozice usoudila, že nad ním opět získal moc *Kameradschaftsbund*. Opoziční hnutí mělo hlavní podporu na severní Moravě, ve Slezsku a v jižních Čechách. Kasperovi bylo vytýkáno, že při akci strany 1. května v Podmoklech vše organizoval v říšskoněmeckém duchu v přísné disciplíně a pod vojenským komandem. Bránil se tím, že organizaci májové manifestace zabezpečovaly pořadatelské skupiny tvořené vesměs členy DTV, v nichž zavedl tuhou kázeň podle pruského vzoru nikoliv Hitler, ale Henlein. Podpisovou akci opozice, žádající rehabilitaci Kaspera, podepsalo podle zjištění cca 50 % členstva SdP. Předpokládalo se, že v případě zmírnění nouze sudetoněmeckého obyvatelstva, by Henleinovo vedení posílilo a vliv opozice upadl.

⁷²¹ ANM, Vojtěch Mastný, k. 18, 1400

⁷²² NA, PZÚ, k. 867, 207-867-4, 8/1/73/48

⁷²³ NA, PZÚ, k. 867, 207-867-6, 8/1/73/48

V závěru srpna zjistil policejní úřad v Ústí nad Labem z věrohodného zdroje, že Henlein jednal v době berlínské olympiády s Josephem Goebbelsem o propagační činnosti SdP. Sdělil mu, že se jedná v prvé řadě o to, co možná nejvíce sudetoněmecký menšinový problém propagovat v zahraničí a učinit jej tak aktuálním. Další rozmluvu měl údajně s bývalými poslanci Jungem a Krebssem, přičemž mu Krebs vytýkal, že nedodržel ujednání z Žatce v roce 1933.⁷²⁴ Obdobných informací se objevovalo více a vzájemně se od sebe poměrně výrazně lišily. Dne 24. září tak policejní úřad v Ústí nad Labem své původní hlášení doplnil: „Z věrohodného a dobře informovaného pramene z okolí profesora Bernharda z Jablonce n. Nisou, předsedy spolku Deutscher Turnverband, bylo sděleno toto: U příležitosti zájezdu Turnerů z Československa do Berlína byli pozváni Goebblem a Hitlerem Konrad Henlein a profesor Bernhardt k důvěrné rozmluvě, při níž uslyšeli od nich trpké výčitky, že nechali dojít k rozkolu jednak ve straně SdP a v Turnverbandu. Bylo poukazováno na to, že bude-li mezi sudetskými Němci rozkol, jest vyloučeno, aby byl později učiněn ze zahraničí zákrok v jejich prospěch. Oba se museli čestným slovem zavázat, že přijmou do svých složek všechny vyloučené členy zpět a budou tyto rehabilitovat. Na to bylo ujednáno, že Henlein se pokusí o sjednocení všech sudetských Němců, tudíž i nynějších vládních přívrženců. Asi před týdnem byla konána v Jablonci n. Nisou v hostinci „Turnahalle“ důvěrná schůzka Henleina s prof. Bernhardem za účelem rehabilitace a přijetí všech vyloučených členů, načež byli přijati Dr. Kreisl a ostatní opozičníci zpět do SdP. O tom psal již denní tisk. ... Ohledně taktiky sudetských Němců k docílení samosprávy bylo sděleno, že Henlein po sjednocení sudetských Němců bude podávati petice Společnosti Národů, aby za její pomoci získal autonomii, načež dojde k připojení sudetoněmeckého území k Německu. Pak-li se tato akce nepodaří po dobrém a cestou legální, dojde k připojení cestou násilnou a to nejdéle v roce 1938... V Turnverbandu má v tomto směru největší význam prof. Bernhardt, jako předseda Turnverbandu, který jest přívržencem Henleina, dále Kittel z Krnova, svazový vzdělavatel v Turnverbandu a Brandner z Krásné Lípy, člen výboru Turnverbandu a přívrženec Spannova hnutí v Rakousku.“⁷²⁵

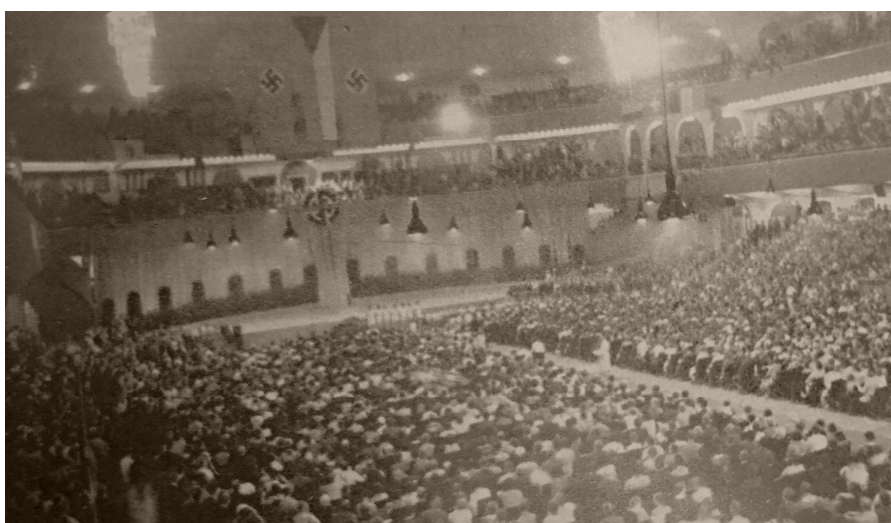
Současně bylo konstatováno, že úloha DTV je při stávajících politických událostech následující: Turnerská mládež do 18 let bude vedena jako *Hitlerjugend*. Turneři od 18 let výše budou zastávat funkci SA a SS. Pro složku SS se budou rekrutovat členové především ze západních Čech a Chebska, neboť jsou považováni za nejspolehlivější část

⁷²⁴ NA, PZÚ, k. 873, 207-873-3, 8/1/73/151

⁷²⁵ NA, PZÚ, k. 873, 207-873-1, 8/1/73/151

sudetských Němců. Prof. Bernhard obdrží funkci *Stabschef SA* v Československu. Učitelé a vychovatelé mládeže, pokud jsou členy DTV, mají povinnost vychovávat mládež v duchu velkoněmeckém. Podle hlášení policejního úřadu v Ústí nad Labem byla schůzka Henleina s Hitlerem potvrzena i z druhého, naprosto věrohodného, zahraničního pramene.⁷²⁶

V souvislosti s dozvuky berlínské olympiády je ještě třeba zmínit úspěšné vystoupení ašské turnerské školy před 20.000 nadšenými diváky v berlínském *Sportpalastu*, ke kterému došlo 12. srpna 1936 a následné, úspěchem vyvolané, dubnové turné po Rakousku a Německu.

Ašská turnerská škola v berlínském *Sportpalastu*

Počátkem září roku 1936 se policejní ředitelství v Brně dozvědělo o stycích vedoucích představitelů DTV s NSDAP a vedením SA v Německu. Štáb nejvyššího velitele SA Viktora Lutze, nástupce Ernsta Röhma, měl být ve styku s vedoucími činiteli DTV, jmenovitě s prof. Bernhardem a Willi Brandnerem. Brandner měl být velmi často hostem nejvyššího vedení SA v Berlíně a byl slavnostně přijat samotným Lutzem. Naposledy pobýval ve štábu SA v červenci 1936. Zpráva uváděla, že mezi SA a DTV, respektive SdP, jejíž složkou DTV je (sic.), panuje v oblasti výchovy vůdců nejužší spolupráce. Z různých zpráv vyplývalo, že během posledních dvou let bylo vyškoleny 798 členů SdP v různých školách SA v Postupimi (Potsdam), Drážďanech a Lipsku. Účastnili se jich především členové SdP odchovaní v tzv. *Schulungslager* (zejména ve Stráži pod Ralskem (Wartenberg)). Náklady na školení nesly SA a trvalo sedm týdnů.⁷²⁷

⁷²⁶ Tamtéž.

⁷²⁷ Tamtéž.

S dalšími informacemi, naznačujícími prohlubující se vliv bývalých členů DNSAP v DTV, přišlo v září 1936 policejní ředitelství v Praze. Zjistilo, že se do DTV uchýlila značná část bývalých členů DNSAP a DNP. DTV podle těchto zjištění tvořil kádr nejvýbojnějších členů SdP. S tím souviselo i budování skupin bubeníků a pištců jednotlivými spolky DTV, k němuž v poslední době docházelo. Okresní úřad v Kaplici například sdělil, že tamní spolek DTV použil poprvé bubeníky při slavnosti 7. června 1936. Ve stejnou dobu se začali objevovat i u dalších spolků. V Litoměřicích byl oddíl hudebníků zřízen rovněž v létě 1936. Měl asi 30 členů ve věku 16 až 20 let, kteří nosili šedé košile, černé vázanky a krátké šedé kalhoty.⁷²⁸

Konrad Henlein byl v polovině září nucen uznat rozhodnutí čestného soudu a slíbit, že propustí Waltera Branda. Podle rozkazu hlavního vedení SdP ze 17. září 1936 se o den dříve uskutečnila schůzka Konrada Henleina s předsedou čestného soudu F. E. Sasumem. V rámci setkání se podařilo odstranit řadu nedorozumění a nejasností. Konrad Henlein konstatoval, že SdP rozhodnutí čestného soudu závazně uznává pro celou strukturu strany. Podle názoru Konrada Henleina a čestného soudu byla nyní pro všechny kamarády, kteří byli kvůli zatažení do diskuse o čestném soudu vylučováni z SdP, spolupráce v SdP opět plně a zcela otevřená.⁷²⁹ O pár dní později 19. září 1936 vydalo hlavní vedení SdP nařízení ve věci čestného soudu a přijímání vyloučených členů s návodem pro politické vedoucí, jak vzniklou situaci vysvětlivat při dotazech:

- 1) Vyloučenými kamarády jsou míněni ti, kteří v rámci diskusí odešli z SdP dobrovolně či nedobrovolně.
- 2) Znovupřijetí těchto kamarádů se uskuteční podle § 35 až 38 stanov SdP.
- 3) Bezpodmínečné uznání Konrada Henleina a vedení hnutí je samozřejmým předpokladem další spolupráce v hnutí.⁷³⁰

Tato fáze politického boje tedy skončila v podstatě porážkou Henleina a *Kameradschaftsbundu*. Při své návštěvě Berlína 9. října 1936 dokonce Henlein v rozhovoru s Altenburgem působil dojmem, že je spokojen, že byli Kasper a Kreissl rehabilitováni a opět zařazeni do vedení strany.⁷³¹ Krátce po této Henleinově cestě vznikla i zpráva *SS-Oberführera* Hermanna Behrendse z *Volksdeutsche Mittelstelle*,

⁷²⁸ NA, PZÚ, k. 1277, 207-1277-22

⁷²⁹ SOKA Teplice, SdP-místní organizace Hrdlovka 1936–1938

⁷³⁰ Tamtéž.

⁷³¹ ČELOVSKÝ, Boris. *So oder so*. s. 107.

svědčící mimo jiné o vstupu Reinharda Heydricha do řešení otázek spojených se sudetskými Němci:

„1. Proti dr. Brandtovi je silné podezření podle par. 175. (Tvrdí se, že by stačilo nechat dr. Brandta přijít do Německa na 14 dní, aby se podezření mohlo prokázat důkazy).⁷³²

2. Dr. Brandt je členem Kameradschaftsbundu...

3. Během sporu s nacionálními socialisty (Kasper, Haider) dr. Brandt byl čestným soudem zbaven svých funkcí v SdP. Jelikož však byl dobrým přítelem Henleina, dostal výhodné místo v Londýně.

4. Při rozmluvě Göring-Lorenz-Heydrich-Henlein došlo k dohodě, že Brandt má co nejdříve přesídlit do Říše. On sám však chtěl zpět do Prahy, což Volksdeutsche Mittelstelle odmítla jako neúnosné.

5. Z věcného hlediska dr. Brandt je značně schopná, duchem nadaná osobnost, s dobrým nosem pro politiku. Z Henleinova příkazu udržuje dobré styky s lidmi okolo Vansittarda.⁷³³

Do vedení SdP se v jeho nové podobě z počátku října 1936 dostali představitelé všech směrů. Kromě Konrada Henleina tvořili vedení K. H. Frank, Gustav Jonak, Ernst Kundt, Fanz Künzel, Hans Neuwirth, Gustav Peters, Rudolf Sandner a Wilhelm Sebekowsky.

Kameradschaftsbund se ale v polovině roku 1936 dostával do defenzívy i v DTV. Policejní úřad v Krnově informoval zemský úřad v Brně o případu, který dokládá vnitřní rozpolcenost vnesenou do řad DTV spannovci. Dne 27. června 1936 byl výrokem svazové turnerské rady v Jablonci nad Nisou vyloučen člen spolku *Deutsche Turngemeinde Jahn* v Moravské Ostravě student práv Bedřich Lehmann ze Slezské Ostravy. Lehmann přivedl na jaře 1935 do turnerského spolku *Jahn* v Ostravě skupinu *Pfadfinderkorps St. Georg*. Neztotožnil se ale s nabývající mocí spannovců v DTV a vysvětloval jejich negativní činnost turnerské mládeži. Ve svém odporu proti propagování Spannova učení mezi turnery se bezúspěšně dovolával výroku čestného soudu ve věci Dr. Brandta. Za hlavního propagátora cizího a škodlivého Spannova učení označil svazového vzdělavatele Ernsta Kittela z Krnova.⁷³⁴

⁷³² Zjevná narážka na Brandovu homosexualitu (paragraf 175 německého trestního řádu) byla jedním z významných bodů budoucího vyřizování si účtů sudetoněmeckých i říšských nacistů s představiteli *Kameradschaftsbundu*. Waltera Brandta tato msta definitivně dostihla o tři roky později, kdy byl v roce 1939 během „drážďanských procesů s homosexuály“ odsouzen k pobytu v koncentračním táboře.

⁷³³ ČELOVSKÝ, Boris. *So oder so*. s. 108.

⁷³⁴ NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-21

Vzpouora proti Spannovu učení ale neskončila zdaleka na nejnižších stupních DTV. Státní policejní úřad v Ústí nad Labem získal počátkem října důvěrnou cestou originál dopisu Konrada Henleina svazovému náčelníkovi DTV Richardu Bernhardovi. Bývalý člen DNSAP Bernhard dal na čas zapomenout legendě o všemocném vůdci DTV Konradu Henleinovi a trval na tom, aby vzdělavatelská činnost v DTV probíhala v duchu německého nacionálního socializmu. Svazový vzdělavatel Ernst Kittel dosazený představiteli *Kameradschaftsbundu* byl naopak přívržencem Spannovy ideologie, stejně jako Walter Brand. Richard Bernhard měl v úmyslu vyloučit Kittela, případně sesadit jej z funkce, jelikož se nechtěl podrobit jeho nařízení ohledně školení členstva DTV. Po rozmluvě Henleina s Kitem ale došlo k dohodě. Henlein se přimluvil za Kittela a ten se patrně do jisté míry podrobil, aby nebyl vyloučen. Hlášení uvádělo, že prof. Bernhard byl zásadním Brandovým nepřítelem a z titulu člena čestného soudu se právě on nejvíc přičinil o jeho odsouzení a odstranění z hlavního vedení SdP.

V dopise adresovaném Bernhardovi 14. července 1936 Henlein napsal:

„Milý turnerský bratře!

Dnes jsem dostal dopis od Ernsta Kittela... V následujícím pracovním roce chce přebudovat vzdělavatelské školení na politicky únosném základě. Cítí se na základě posledního rozhovoru se mnou svázán. Sdělují Ti to, protože Tebou plánované sesazení Kittela není nezbytné a v současné době by bylo lepší, abychom se mu vyhnuli. Co se týče čestného soudu, ještě jednou Tě prosím, za všech okolností pracovat na tom, aby bylo zahájeno nové jednání procesu a hlásící se svědkové byli vyslechnuti. Nepochybují ani okamžik o upřímnosti soudců čestného soudu. Právě proto pro ně musí být potřebné dosáhnout plného objasnění pravdy a pravých fakt.

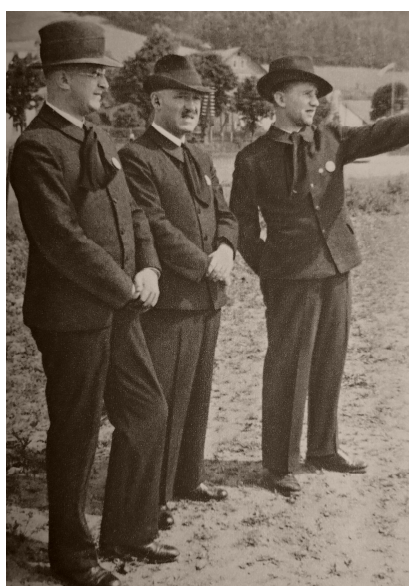
Se srdečnými pozdravy Konrad Henlein“⁷³⁵

Přesně o deset dnů později 24. července 1936 napsal Bernhardovi i Walter Brand, ovšem ve zcela jiném tónu:

„Pane svazový vedoucí!

⁷³⁵ NA, PZÚ, k. 873, 207-873-1, 8/1/73/151

Doufám, že se mnou souhlasíte, že po událostech, v nichž jste sehrál tak zásadní roli, mezi námi nemá turnerské „Ty“ již žádné místo. Vy sám se můžete zodpovídat Vašemu svědomí a budoucímu osudu sudetského Německa za to, co jste sudetoněmeckému sjednocovacímu hnutí a mě osobně tímto rozhodnutím čestného soudu, za něž bezpochyb nesete neomezenou spoluodpovědnost, udělal. Můžete si také, jako vedoucí svazu, v němž hrají údajně věrnost a čest a mužná čest zvláštní roli, odstranit jednoho muže veřejně zostuzeného, který neudělal nic jiného, než že pracoval v plném nasazení pro svou vlast a svůj lid a jehož práci jste mohl sám poznat z bezprostřední blízkosti, když vedle Vás pracoval v nejvyšším vedení Turnverbandu. To je vše, co jsem Vám oproti rozsudku čestného soudu chtěl oznámit.“⁷³⁶

Henlein, Bernhard a Brandner
na župní slavnosti DTV

Rok 1936 přinesl do turnerského hnutí mnoho nového. Svazová turnerská rada jmenovala na svém zasedání 5. dubna 1936 Konrada Henleina čestným náčelníkem DTV, což zcela jasně naznačilo, kde se DTV i přes proklamovanou naprostou apolitičnost nachází. Konflikt mezi spannisty a nacionálními socialisty pokračoval jak na půdě DTV, tak především uvnitř SdP. Vedení strany, tvořené z velké části úzkou intelektuální elitou z okruhu *Kameradschaftsbundu*, nemohlo dlouhodobě odolávat tlaku mnoha krajských a místních funkcionářů pocházejících z řad bývalé DNSAP, kteří měli navíc mnohem blíž k členské základně strany. To, že danou realitu velmi dobře vnímal i sám Konrad Henlein, snad nejlépe dokládá jeho dopis Othmaru Spannovi z 26. srpna 1936. Mimo jiné v něm napsal: „*Situace je dnes taková, že všechno, co souvisí*

⁷³⁶ Tamtéž.

*s Vaším jménem a s Vaším učením, se setkává s ostrým odmítnutím. ... Z pozice své politické odpovědnosti jsem nucen se na Vás obrátit s naléhavou prosbou, abyste přerušil veškeré kontakty se sudetoněmeckým prostředím a zanechal působení na vývoj u nás.*⁷³⁷ Tento stav měl potvrdit i nadcházející rok 1937.

⁷³⁷ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě*. s. 49.

6.5 BOJE UVNITŘ DTV SÍLÍ (1937)

Počátkem roku 1937 se zdálo, že se situace uvnitř SdP uklidnila. Odpovídal tomu i obsah řady hlášení, která dostávalo prezídium zemského úřadu v Praze: „*Podle důvěrné zprávy policejního ředitelství v Brně uveřejnil říšskoněmecký rozhlas zprávu o smíru v SDP a o zřízení tzv. „Führungsratu“ přímo na podnět říšskoněmeckého vyslanectví v Praze ... čímž měly býti obě strany, a to hlavně opozice, přinuceny ke smíru a k rychlému rozhodnutí.*“⁷³⁸ Jiná hlášení ale upozorňovala na skutečnost, že vítězství bývalých představitelů DNSAP vede k jejich další aktivitě. Policejní ředitelství v Liberci tak již 30. ledna sdělovalo: „*Rozpory v SdP, jež se zřetelně projeví před časem vyloučením poslance Kaspera a jeho opětovným přijetím, došly ohlasu i v místních organisacích strany ... Poslanec Kasper svým prvním vystoupením ve zdejších obvodech (vystoupil 17. 1. v liberecké Turnhalle) získal si mnoho přívrženců z řad dělnictva, kde již dříve vládla nespokojenost s dosavadní politickou linií strany. Nyní se již veřejně pronášejí výtky namířené proti Henleinovi ... Podle všech známek vstupuje mezi dělnictvem organisovaným v SdP v posledních dnech do popředí sociální moment a zatlačuje požadavky národnostního rázu ... Dlužno podotknouti, že ve zdejších správních obvodech tvoří dělnictvo asi 70 % všech příslušníků strany a že tudíž tento zjev nutno považovati s politického hlediska za významný.*“⁷³⁹

Vzhledem k tomu, že vzájemná komunikace mezi Konradem Henleinem a Rudolfem Kasperem nemohla po předchozích událostech fungovat, stal se jejich prostředníkem K. H. Frank. Tato role mu přinesla nejen větší vliv na dění ve straně, ale především ho postupně dovedla do tábora radikálů. Jestliže zastával ještě v květnu 1936 stanoviska *Kameradschaftsbundu*, potom jej zastihl počátkem roku 1937 již na opačné straně barikády.⁷⁴⁰ Henlein sám byl ve svém boji uvnitř SdP stále více závislý na ochraně, která mu byla poskytována z říše. I v tomto ohledu ale přicházely velké změny. Dosavadní hlavní oporou *Kameradschaftsbundu* i Konrada Henleina osobně byl v Německu Národní svaz pro život Němců v zahraničí (*Volksbund für das Deutschtum im Ausland*, dále VDA), vedený Hansem Steinacherem, který se postupně stal Henleinovým nejvýznamnějším přívržencem a ochráncem. Významnou oporu nacházeli i u vojenské tajné služby *Abwehr* vedené od roku 1935 kontraadmirálem Wilhelmem

⁷³⁸ NA, PZÚ, k. 865, 207-865-2, 8/1/73/48

⁷³⁹ Tamtéž.

⁷⁴⁰ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 385.

Canarisem. Ten také v létě roku 1937 sděloval německému velvyslanci v Praze Ernstu Eisenlohrovi, že dle přání nejvyšších říšských míst připadá v úvahu pouze bezpodmínečná podpora Konrada Henleina.⁷⁴¹ Naopak za okruhem časopisu *Aufbruch* stálo v Německu Středisko pro etnické Němce (*Volksdeutsche Mittelstelle*, dále VOMI),⁷⁴² které postupně přebíralo kompetence VDA a stávalo se hlavní nacistickou institucí pro koordinaci německých menšin v Evropě. Řada z bývalých členů DNSAP patřila mezi informátory Bezpečnostní služby říšského vedoucího SS (*Sicherheitsdienst des Reichsführer der SS*, dále SD), kterou od jejího vzniku v roce 1932 vedl Reinhard Heydrich. Právě on patřil mezi zásadní odpůrce učení Othmara Spanna. SD došel ve své zprávě o spannitech z května 1936 dokonce k závěru, že převaha *Kameradschaftsbundu* v sudetoněmeckém táboře ohrožuje zahraničněpolitickou koncepci říše.⁷⁴³ V lednu 1937 pak zpráva SD konstatovala přímo o Konradu Henleinovi, že mu sice chybějí všechny vůdcovské vlastnosti, ale jeho jméno je mezi přívrženci takovým pojmem, že by bylo těžkou chybou chtít otřást jeho autoritou.⁷⁴⁴

DTV byl stále více vnímán jako v podstatě integrální součást SdP. Lednové zprávy jednotlivých okresních úřadů potvrzovaly, že činovníci *Turnvereinů* jsou většinou členy SdP, ba co víc, že příslušníci DTV tvoří základní kádr SdP a navíc i jeho pořadatelský sbor.⁷⁴⁵ Do roku 1937 vstoupil DTV s vedením v následující podobě:

- *Verbandsobmann* (svazový náčelník): prof. Richard Bernhard, Jablonec
- *Verbandsturnwart* (svazový náčelník tělocviku): Willi Brandner, Aš
- *Verbandsdietwart* (svazový vzdělavatel): Ernst Kittel, Krnov
- *Verbandsäckelwart* (svazový pokladník): Otto Zettler, Šternberk
- *Verbandsobmannstellvertreter* (zástupce svazového náčelníka): Friedrich Krczal, Brno
- *Verbandsrechtsanwalt* (svazový právní zástupce): Dr. Karl Ohmeyer, Podmokly
- *Verbandsunfallssäkelwart* (svazový pojišťovací pokladník): Karl Kratky, Zábřeh (Hohenstadt)
- *Verbandszeugmeister* (svazový vystrojovací náčelník): Anton Kamitz, Varnsdorf

Do *Verbandsturnausschuss* (svazový turnerský výbor) bylo prof. Bernhardem jmenováno 15 členů. Do *Verbandsdietausschuss* (svazový vzdělavatelský výbor) bylo

⁷⁴¹ PRO, GFM 33/1141

⁷⁴² ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě*. s. 45.

⁷⁴³ Tamtéž. s. 46.

⁷⁴⁴ HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein. Život a smrt*. s. 124.

⁷⁴⁵ NA, PZÚ, k. 854, 207-854-7, 8/1/73/48

jmenováno 14 členů, včetně Heinricha Ruthy, Franze Künzela, Rudolfa Jahna a dalších.⁷⁴⁶

Pozornosti úřadů v této době neušly ani nově zaváděné oddíly hudebníků DTV. V některých případech se tato skutečnost pouze objevila v hlášení příslušného úřadu, například policejní ředitelství v České Lípě ale turnerům zřizování oddílů trubačů a bubeníků zakázalo. Existence těchto útvarů úzce souvisela s oddíly mládeže DTV. I *Spielmannzug* tvořila většinou mládež ve věku 14 až 16 let.

Mládež DTV v Děčíně v roce 1937

Práce s mládeží procházela v DTV v tomto období bouřlivým vývojem. Po letech, kdy její počet neustále klesal, přišel nárůst, který její počty mezi lety 1933 a 1937 téměř ztrojnásobil. Jak ukazují statistiky DTV, velký nárůst zaznamenala i kategorie turnerů nad 17 let:

ROK	DO 17 LET	NAD 17 LET
1933	9.768	97.542
1934	14.884	112.636
1935	22.645	119.404
1936	25.162	144.088
1937	27.181	147.771

Vraťme se ale k mládeži DTV. Základ budování tzv. *Jungturnerschaft* položil první tábor svazové mládeže, pořádaný ve dnech 13. až 17. července 1932 v Jirkově

⁷⁴⁶ NA, PZÚ, k. 865, 207-865-4, 8/1/73/48

(Görkau). Připravil jej Toni Sandner a další příznivci *Kameradschaftsbundu*. Kromě vzdělavatelské činnosti se měla stát právě práce s mládeží druhým prostředkem k prosazení Spannovy ideologie v DTV.

Jungturnerschaft se dělil na družstva chlapců ve stáří 10 až 14 let (*Knabenriege*), družstva dorostenců ve věku 15 až 17 let (*Jungenriege*) a družstva mladých mužů ve věku 18 až 20 let (*Jungmannenriege*). V každém spolku bylo vedení mládeže (*Jugendführerschaft*). Příslušný *Turnverein* měl tedy zpravidla skupinu *Jungturnerschaft*, jejímž vedoucím byl *Jugendwart*. Struktura vedení mládeže zcela odpovídala struktuře DTV: *Vereinsjugendwart* – *Bezirksjugendwart* – *Gaujugendwart* – *Verbandsjugendwart*, tedy spolkový náčelník mládeže – okresní náčelník mládeže – župní náčelník mládeže – svazový náčelník mládeže. Funkci svazového náčelníka zastával Toni Sandner a od roku 1935 Willi Horak.⁷⁴⁷ V místech, kde byl *Jungturnerschaft* početný, se dělil do zvláštních skupin – *Scharen* v čele se *Scharführerem*.⁷⁴⁸ Jednou do roka byli mladí turneři, kteří dosáhli 20. roku, slavnostně uváděni mezi muže. Od roku 1936 byl navíc pro dívky budován i *Jungturnerinnenschaft*.

Letní tábor Jungturnerschaftu

Práce *Jungturnerschaftu* se dělila na vlastní tělesná cvičení, pořádání každotýdenních vzdělavatelských večerů (*Heimabende*) a tzv. jízdy a tábory (*Fahrten und Lager*).⁷⁴⁹

⁷⁴⁷ Horak Willi (1908–). Původním povoláním instalatér. Po absolvování Turschule v Aši v letech 1933–1934 Turnlehrer a svazový náčelník mládeže. Od ledna 1935 v SHF. Od října 1938 zastával různé funkce v Hitlerjugend.

⁷⁴⁸ NA, PZÚ, k. 875, 207-875-56, 8/1/73/328

⁷⁴⁹ NA, PZÚ, k. 1277, 207-1277-22

Aby byla činnost v turnerských jednotách pro mládež přitažlivější, používalo se mimo jiné starogermánské mystiky. U *Turnvereinu* 1874 v Českém Krumlově byly například skupiny dorostenců pojmenovány starodávnými gótskými názvy: *Schar Lützov*, *Schar Totila*, *Schar Teja* a *Schar Geusen*.⁷⁵⁰

Způsob práce s mládeží DTV se dostal poměrně záhy do rozporu se zákonem. Dne 5. října 1937 bylo podáno trestní oznámení pro zločin podle § 2 a pro přečin dle § 17 zákona na ochranu republiky na celkem 11 osob. Do vazby Krajského soudu v Chebu byli dodáni 7. října čtyři hlavní viníci, kteří pořádali v *Turnvereinu* v Nejdku a Potůčkách (Breitenbach) školení turnerské mládeže, inspirované vojenskou výchovou podle říšskoněmeckého vzoru *Hitlerjugend*. Účelem školení bylo vycvičit mládež vojensky do té míry, aby v případě potřeby zasáhla v podobě pomocných sil. Vojenskou výchovu mladistvých, vybočující z rámce stanovami dovolené činnosti tělocvičného spolku v Nejdku a Potůčkách, prováděli vedoucí *Jungturnerschaftu* podle předem stanoveného programu a instrukcí. Obdobně tomu pravděpodobně bylo i v ostatních *Turnvereinech*. Vyšetřovatelé kvalifikovali protizákonné jednání *Jungturnerschaftu* jako organizované sbírání a cvičení pomocných, respektive branných sil ve smyslu ustanovení § 2 zákona na ochranu republiky, případně jako vytváření tajné organizace s účelem podvracet samostatnost, ústavní jednotu nebo demokraticky-republikánskou formu státu ve smyslu § 17 zákona na ochranu republiky. Protizákonná činnost byla prováděna za bezprostředního vedení Waltera Schelbergera z Nejdku, Rudolfa Hahna z Potůčků, Julia Günthera z Potůčků a Rudolfa Pleiera z Božičan (Poschetzau). Poslední tři jmenovaní byli důvodně podezřelí, že se stýkali se zástupci *Hitlerjugend*. Všichni byli současně členy SdP. *Turnvereinu* v Nejdku neunikl zájem úřadů o jeho činnost a v sebezáchovné snaze rozpustil v obavách před úředním zákrokem 6. září 1937 svůj *Jungturnerschaft*. Odůvodnil to tím, že mládež neposlouchala rozkazy spolkového vedení.⁷⁵¹ Výměrem státní policejní expozitury v Nejdku ze dne 8. listopadu 1937 byla následně zastavena činnost celého spolku *Deutscher Turnverein F. L. Jahn* v Nejdku. Totéž postihlo i spolek v Potůčkách. Jednalo se ale pouze o ty nejmenší ryby ve stále se zvětšujícím rybníce DTV a SdP.

Dalším problémem se stala ústroj mládeže DTV. Státní policejní expozitura v Hoře Svaté Kateřiny (Katharinaberg) upozornila v červenci 1937 na skutečnost, že ústroj

⁷⁵⁰ NA, PZÚ, k. 869, 207-869-3, 8/1/73/48

⁷⁵¹ NA, PZÚ, k. 875, 207-875-56, 8/1/73/328

chlapců v *Turnerjugend* se až na barvu zcela podobá ústroji *Hitlerjugend* v Německu. Punčochy, střih krátkých kalhot, opasek, košile a vázanka s posuvným koženým uzlem byly prakticky totožné.⁷⁵²

Hitlerjugend v Německu

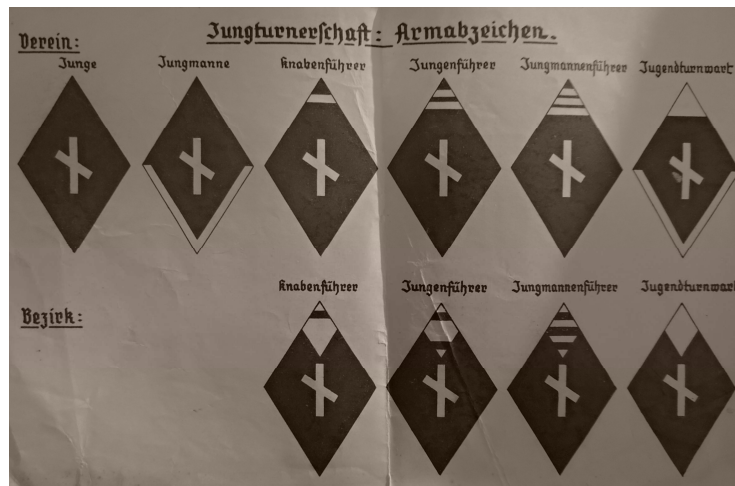
Jungturnerschaft v Sudetech

Do konce roku 1937 se *Jungturnerschaft* vyvinul v dominantní organizaci sudetoněmecké mládeže. Přesto probíhal i uvnitř této části DTV ideový boj dvou znesvářených křídel. Rudolf Haider měl značné renomé především mezi 18 až 20letými.⁷⁵³ Šest ze šestnácti župních náčelníků mládeže a mnoho okresních náčelníků mládeže pocházelo z řad již zmiňované organizace *Adler und Falken*.⁷⁵⁴ Ani v tomto případě se tedy původní představy *Kameradschaftsbundu* bezezbytku nenaplnily.

⁷⁵² NA, PZÚ, k. 1277, 207-1277-22

⁷⁵³ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 353.

⁷⁵⁴ Tamtéž. s. 354.

Hodnostní označení Jungturnerschaftu

Z pohledu celého svazu DTV lze v tomto období konstatovat, že systém povolování i zákazů jednotlivých akcí DTV se nijak nelišil od předchozích let. Znamená to, že v podstatě neexistoval jednotný postup státních úřadů a ty tak rozhodovaly podle momentálního uvážení. K chybám ale docházelo nejen na straně úřadů, ale i u jednotlivých spolků DTV. V březnu 1937 zemský úřad v Praze nezapověděl změnu stanov spolku *Turnverein Eger*. Když vzápětí počátkem dubna uvedený spolek požádal policejní komisařství v Chebu o povolení uspořádat 18. dubna pochod výkonnosti čtyř skupin turnerů a dorostu, bylo mu to k jeho nemalému překvapení zakázáno. Ukázalo se, že ve stanovách spolku, schválených v březnu, nebyla vůbec zmínka o tom, že by spolek byl oprávněn k uspořádání tak zvaných pochodů výkonnosti se zátěží. Dále se v zákazu uvádělo: „*Jest důvodná obava, že neoprávněné uspořádání těchto pochodů podle vojenského vzoru mohlo by míti za následek porušení veřejné bezpečnosti a veřejného blaha.*“⁷⁵⁵

Úzké propojení DTV s SdP se projevovalo i v sociální oblasti. Vzhledem k tomu, že v SdP patřily sociální otázky a odbory k doménám křídla bývalých členů DNSAP, nabízí se úvaha, že se jednalo o pokus *Kameradschaftsbundu* získat kladné body na tomto poli prostřednictvím DTV. Ať už tomu tak skutečně bylo či nikoli, týden od 1. do 8. května 1937 vyhlásilo svazové vedení DTV za týden sociálního budování. Svazový vzdělavatel Ernst Kittel přednášel v tomto týdnu v mnoha městech o významu DTV a jeho boji za sociální novost sudetoněmecké *Volksgruppe*. Dne 7. května proběhl ve všech jednotách DTV „sociální apel“ (nástup). Pod výzvou se podepsali Willi Brandner, Richard Bernhard a Ernst Kittel. DTV se tak důrazem na sociální problematiku snažil

⁷⁵⁵ SOKA Cheb, SPÚ Cheb 1844-1938, k. 28, 38-31-570

projevit jako vzdělávací svaz pro všechny vrstvy společnosti včetně dělnictva. Večery „sociálního apelu“ měly pevně stanovený program. Vedení jednotlivých spolků jej měla dobře připravit a platil i zákaz alkoholu a kouření. Stanoveny byly i takové detaily jako jednotné rozmístění židlí v tělocvičnách, výzdoba a zasedací pořádek: „...*Ve správném odstupu od první řady bude umístěn stůl, za nímž bude sedět předsednictvo jednoty a od nějž bude večer řídit vzdělavatel. Stůl bude přikryt černou látkou, na níž bude umístěn proti řadám židlí stříbrný nebo bílý svazový znak. ...*“⁷⁵⁶ Přesně ve stanovený čas měli jednotliví vzdělavatelé zahájit večery stejným přivítáním a zahajovací písní. Všichni vzdělavatelé obdrželi i návod na úvodní projev. Tato aktivita úzce souvisela s DTV nově založeným *Sozialen Arbeitsgemeinschaft* pod vedením turnera Franze Möldnera. Členy byli nejen zástupci sudetoněmeckých odborových svazů, ale i podnikatelů. DTV tak v rámci uvedených večerů „prodával“ úspěch, kdy se mu podařilo dostat za jeden stůl zaměstnavatele i zaměstnance. V rámci každého večera mělo být také pomalu a jasně přečteno 12 bodů, jimiž se měli turneři a turnerky v sociální oblasti řídit, ať už patřili do jakékoliv sociální vrstvy, včetně kapitalistické. Během tohoto večera tak měla být fakticky naplněna sociální rovnost mezi turnery, hlásaná Konradem Henleinem již v jeho díle *Völkische Turnbewegung*. DTV se tímto prohlásil za nejvýznamnější sudetoněmeckou organizaci, pečující nejen o vzdělání *Volksgruppe*, ale navíc i bojující za sociální spravedlnost. Jedním z hlavních hesel tak bylo: „*Zaměstnavatelé a pracující pochodují ve stejném šedém obleku, nebo stojí v řadě před náradím. Setkávají se se vzájemnou úctou a zanechávají všeho snobství. Nemůže to tak být všude?*“⁷⁵⁷ DTV proklamoval snahu přenést tohoto ducha z tělocvičen do běžného života společnosti.

V červnu získalo policejní ředitelství v Praze důvěrnou informaci, podle níž měla SdP k novému pokusu o získání sudetských Němců využít DTV. Ten měl být přeorganizován na sociálním základě. Šlo o to, aby byli podchyceni všichni sudetští Němci. Podle vypracované směrnice se měl stát každý sudetský Němec mladší 40 let členem některého *Turnvereinu*. Po dovršení 40 let se měl sám rozhodnout, zda nadále zůstane aktivním členem, či se stane pouze přispívajícím členem spolku. DTV se měl mimo jiné soustředit na sociální rovnost všech členů. Ve spolicích měly být vymýceny veškeré třídní rozdíly. Každému dělníkovi mělo být umožněno, aby podle svých schopností a dovedností dosáhl třeba i vedoucího postavení. Cílem bylo dosáhnout sblížení mezi zaměstnavateli a zaměstnanci, které by se následně přeneslo i do veřejného života. Byla

⁷⁵⁶ NA, PMV-AMV, k. 1276, 225-1276-4

⁷⁵⁷ Tamtéž.

by tak odstraněna jedna z překážek skutečné jednoty sudetských Němců. SdP předpokládala, že mezi sudetskými Němci díky tomu dojde k potlačení sociálně demokratických i komunistických idejí. DTV tedy měl přijmout roli nenápadného prostředníka mezi třídou zaměstnavatelů a zaměstnanců. Zpočátku měla být podchycena zejména mládež. Za ideální cestu k tomuto cíli byly považovány tzv. *Turnerarbeitslager* (turnerské pracovní tábory – největší z nich byl ve Stráži pod Ralskem). Do těchto táborů byla vkládána velká naděje, neboť právě v nich mohlo v čase prázdnin dojít ke sblížení akademické a dělnické mládeže, která pak měla jít do života s novým sociálním názorem, který by umožnil uskutečnění sjednocení veškerého sudetského německva.⁷⁵⁸

Turnerská mládež

V rámci úsilí DTV o uskutečnění národní pospolitosti hlášané SdP došlo k uzavření dohod o spolupráci s *Bund der Deutschen*, *Deutscher Kulturverband*, *Deutscher Hauptausschuss für Leibesübungen* a řadou dalších organizací. Dne 12. července 1937 se v Ústí nad Labem konal VI. sjezd DTV, na němž Richard Bernhard mimo jiné řekl, že jednota *Volksgruppe* je zaručena, dokud vládne duch žatecké turnerské slavnosti. Přivítal i skutečnost, že si nejdůležitější sportovní svazy našly cestu k turnerskému hnutí, což by do budoucna mělo vést k jednotě sudetoněmeckého tělocviku. K otázce branné výchovy zopakoval, že DTV provádí brannou výchovu již dlouho.⁷⁵⁹

⁷⁵⁸ NA, PZÚ, k. 865, 207-865-3, 8/1/73/48

⁷⁵⁹ NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-21

Mezi zajímavé kapitoly činnosti DTV ve třicátých letech patřila snaha svazu o zapojení se do systému předvojenské branné výchovy, která byla z pochopitelných důvodů státními úřady blokována. Do této oblasti spadalo i šetření, které vedl na jaře 1937 zemský úřad v Praze. Zjistil, že turneři se hromadně nebo jako jednotlivci hlásí do spolku *Verband deutscher Flieger* (Svaz německých letců). V Broumově se přihlásili i do Masarykovy letecké ligy. Vyšetřovatelé se obávali, že by někteří turneři mohli zneužít pěstování letectví proti bezpečnosti státu. Celé vyšetřování mělo dlouhou genezi. Zemskému úřadu v Praze bylo výnosem ministerstva veřejných prací z 28. srpna 1934 uloženo, aby vyšetřil, zda nějaké skupiny DTV bez úředního povolení nevyrobily a nevlastní bezmotorová letadla. Podařilo se zjistit, že bezmotorová letadla postavilo celkem 14 spolků DTV. Svaz podal ministerstvu obchodu celou řadu žádostí o povolení stavby bezmotorových letounů. Žádosti byly předány ministerstvu veřejných prací a k vyjádření rovněž ministerstvu národní obrany. Ministerstvo veřejných prací se vyslovalo proti udělení souhlasu ke stavbě letadel spolkům DTV a žádné povolení tak svazu DTV ani jednotlivým spolkům nebylo uděleno.

V Aši vznikla při turnerské škole DTV dokonce *Segelfliegergruppe Turnerschule Asch* (Plachtařská skupina Turnerské školy v Aši), která měla původně 12 členů a 2 letouny typu Zögling. Jeden byl ale v roce 1934 poškozen. Jelikož ale DTV nebylo uděleno potřebné povolení ke stavbě a létání, dnem 1. srpna 1935 se většina členů přihlásila k *Verband deutscher Flieger* u místní skupiny v Chebu. Svazu byla dána k dispozici i obě letadla. Stalo se tak na základě doporučení svazového vedoucího létání (*Verbandsfliegwart*) Erwina Primavesiho z Prahy (tentýž uskutečnil s kluzákem Zögling 2. září 1932 první několikaminutový let na Rané u Loun). Primavesi nařídil turnerským leteckým skupinám oběžníkem z května 1935, aby zastavily další činnost a staly se členy Svazu německých letců. Leteckému odboru DTV v Broumově se ale podařilo stát se členem Masarykovy letecké ligy. Všichni členové tohoto odboru byli paradoxně příslušníky SdP, někteří i rozpuštěné DNSAP. Mezi členy DTV, kteří na Rané u Loun absolvovali zkoušky, byl i bývalý horlivý člen *Volkssportu* a DNSAP Schaschek, který v dané době zastával funkci vedoucího turnerského dorostu v děčínském DTV.⁷⁶⁰

Snaha o začlenění DTV do systému předvojenské výchovy pokračovala i nadále. Podle hlášení státního policejního úřadu v Ústí nad Labem se v hostinci *Turnahlle* v Ústí nad Labem 17. června 1937 uskutečnila schůze vedení DTV, na níž se mimo jiné jednalo o

⁷⁶⁰ NA, PMV-AMV, k. 1276, 225-1276-5

předvojenské výchově mládeže. Vedení DTV se usneslo, že se bude u příslušných státních činitelů zasazovat o to, aby byl DTV zařazen mezi tělovýchovné organizace, které jsou pověřeny předvojenskou výchovou. Současně byl vytvořen výbor, který měl vypracovat směrnici pro předvojenskou výchovu mládeže v DTV, a to pro děti do 14 let a turnery a turnerky do 17 a do 20 let. V případě svěřeni předvojenské výchovy do rukou DTV mělo okamžitě vzniknout několik školních táborů pro vychovatele.⁷⁶¹

Na mládež se zaměřilo i výchovné shromáždění DTV, pořádané v červenci 1937 v Ústí nad labem

Se stupňující se činností paramilitárního charakteru se začaly objevovat i první alarmující zprávy o úkrytech zbraní. Řídící učitel ve Zborné (Waldhof), okres Německý Brod (Deutsch Brod), Josef Šťáva 3. května 1937 vypověděl, že v Bedřichově (Friedrichsdorf) má být umístěn sklad zbraní henleinovců. Organizací ozbrojeného odporu sudetských Němců měl být podle této výpovědi pověřen poslanec SdP K. H. Frank.⁷⁶² Ruku v ruce s obdobnými, byť nepotvrzenými zprávami, se v hlášeníích objevovaly stále častěji informace o rostoucí národnostní nesnášenlivosti. Podle informace důvěrníka skládali členové *Turnvereinu* v Chřibské (Kreibitz) u Varnsdorfu přísahu, v níž se zavazovali, že se neožení respektive neprovádají za občana české národnosti, nestanou se členem českých spolků, nebudou udržovat styky s občany české národnosti a své potřeby nebudou nakupovat u živnostníků české národnosti. Obdobná přísaha se měla skládat i u dalších spolků DTV. Státní policejní expozitura ve Varnsdorfu k tomu 27. prosince 1937 uvedla, že informace o skládání podobné přísahy měla již v říjnu 1936, zprávy se jí ale nepodařilo potvrdit.⁷⁶³

⁷⁶¹ NA, PMV-AMV, k. 1276, 225-1276-4

⁷⁶² NA, PZÚ, k. 865, 207-865-2, 8/1/73/48

⁷⁶³ NA, PZÚ, k. 1344, 207-1344-10

V červnu 1937 si prezídium zemského úřadu v Praze nechalo zpracovat stanoviska o podléhání DTV říšskoněmeckému vlivu. Prakticky všechny okresní úřady se shodly, že DTV tomuto vlivu skutečně podléhá. Mimo jiné pro to svědčilo zavádění skupin pištců a bubeníků. Okresní úřad v Karlových Varech k tomu 10. července 1937 napsal, že se turnerské spolky rekrutují vesměs ze členů SdP a lze je považovat za brannou složku této strany.⁷⁶⁴

Součástí polovojenské činnosti DTV byl i nácvik kurýrní služby, kterou měli jeho členové v případě konfliktu vykonávat. Například vedení Chebské-Jahnovy turnerské župy uspořádalo 11. července 1937 na trati Cheb – Karlovy Vary – Ústí nad Labem štafetový běh, kterého se zúčastnilo 9 běžců, 4 cyklisté, 6 motocyklistů a 3 jezdcí na koních.⁷⁶⁵ Při podobných akcích docházelo stále častěji k nejrůznějším konfliktům. Ve dnech 15. až 22. srpna 1937 se měl uskutečnit župní tábor *Westböhmischer Turngau* v Tachově. Až do 18. srpna byl schválený program přesně dodržován. Tohoto dne si ale obyvatelstvo Stráže u Tachova (Tschoschl) stěžovalo, že turnerská mládež při pochodu městem zpívala píseň s textem „...a když židovská krev teče z nože, tak se nám daří ještě jednou tak dobře...“⁷⁶⁶ Po provedeném šetření, které tento incident potvrdilo, došlo 20. srpna ráno k úřednímu rozpuštění tábora. Na 28 účastníků tábora, včetně jeho správce Waltera Staina, bylo četnickou stanicí ve Stráži u Tachova podáno Okresnímu soudu v Přimdě (Pfraumberg) udání pro rušení obecného míru. Sebevědomí představitelů DTV ale již bylo na úplně jiné úrovni než před pár lety. Walter Stain tak podal ještě 20. srpna 1938 oznámení, podle něhož hodlal DTV v Boru u Tachova uspořádat 21. srpna schůzi členstva a obyvatelstva s veřejným vystoupením turnerů na náměstí v Boru. Úřady zjistily, že schůze se má zúčastnit opět turnerská mládež celé *Westböhmische Turngau* a že se fakticky jedná o obcházení úředního rozpuštění župního tábora. Státní policejní expozitura v Přimdě z tohoto důvodu schůzi zakázala.

Na podzim 1937 se rozeběhla náborová akce mezi sudetoněmeckou mládeží, vyzývající ke vstupu do DTV. Její součástí byla i propagace chození mládeže ve stejnokroji po ulici i do školy.⁷⁶⁷ Zavedená praxe vypadala tak, že se spolehlivým cvičícím členem DTV stával ten, kdo se zúčastnil v průběhu šestiměsíční zkušební doby nejméně 10 cvičebních hodin. Po složení přísahy byl povinen zúčastnit se nejméně 20 cvičebních

⁷⁶⁴ NA, PZÚ, k. 1277, 207-1277-22

⁷⁶⁵ SOKA Cheb, SPÚ Cheb 1844-1938, k. 28, 38-28-550

⁷⁶⁶ NA, PMV-AMV, k. 1276, 225-1276-2

⁷⁶⁷ NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-21

hodin v roce. Příklad se skládala při společné cvičební hodině mužů a žen, která se konala pravidelně jednou měsíčně.⁷⁶⁸

Činnost mládeže přitom nabývala stále nebezpečnějšího charakteru. Četnické stanici Sněžník (Hoher Schneeberg) v děčínském okrese byl hlášen případ, kdy 26. září 1937 vyběhlo z lesa proti automobilu jedoucímu z Podmokel do Maxiček (Maxdorf) 8 až 12 výrostků, kteří leželi u silnice na okraji lesa, rukou naznačili hození ručních granátů směrem proti autu a opět zalehli. Výrostci byli oblečení do turnerských šedých stejnokrojů. Tato událost vyvolala podezření, že se mládež *Turnvereinu* tímto způsobem cvičí v útocích na obrněná auta nebo jiná vojenská vozidla.⁷⁶⁹ Četnická stanice na Sněžníku hlásila, že 19. října 1937 večer pořádala skupina *Turnvereinu* z Jílového u Podmokel (Eulau) signalizační cvičení. Skupina navazovala pomocí elektrické svítilny spojení mezi Holým vrchem a vrchem Hegeberg. Organizátor cvičení, člen SdP a *Bezirksjugendturnwart* (okresní náčelník turnerské mládeže) Rudolf Weber prováděl výcvik na popud DTV v rámci spolkových stanov a jako součást předvojenské výchovy. Obdobné cvičení z jeho iniciativy prováděli i mladí turneři z Libouchce v noci z 23. na 24. října na vrchu Klobouk u Libouchce a dále v Tisé. Předseda spolku DTV v Tisé uvedl, že cvičení probíhala na základě nařízení okresního vedení DTV z Jílového u Podmokel. Součástí četnického hlášení bylo i upozornění, že DTV dosud ve smyslu zákona č. 184/1937 o branné výchově neobdržel oprávnění k poskytování branné výchovy.⁷⁷⁰

Jak již bylo řečeno, přenášela se řada sporů z SdP i do DTV. Lidové Noviny uveřejnily 2. září 1937 článek nazvaný *Rozpory v Turnverbandu*, v němž se mimo jiné psalo: „*Dosud nelze posouditi, jak se rozšířily politické rozpory v německém Turnverbandu, jisté však je, že aspoň horní chebskou župu zasáhly velmi citelně. Značná část místních turnvereinů se staví ostře proti novým směrům, které pramení hlavně v politických poměrech mezi sudetskými Němci a snaží se zachránit původní tělovýchovnou a kulturní linii Turnverbandu. Oposice v horní chebské župě, stojící za jedním z vůdců, inženýrem Heiderem, svolala minulou neděli mimořádnou valnou schůzi činovníků jednotlivých turnvereinů, ačkoliv župní vedení schůzi zakázalo a pohrozilo účastníkům vyloučením ze svazu. Přes to se však dostavilo na schůzi na sto sedmdesát činovníků místních turnvereinů téměř ze všech okrsků župy. Náčelník Arnošt Frank z Karlových Varů se*

⁷⁶⁸ NA, PZÚ, k. 1344, 207-1344-10

⁷⁶⁹ NA, PZÚ, k. 875, 207-875-56, 8/1/73/328

⁷⁷⁰ Tamtéž.

sice snažil prudkou řečí útočiti na vůdce oposice inženýra Heidera, ale s výsledkem zcela opačným, takže celé shromáždění, s výjimkou asi pěti přívrženců Frankových, provolalo „Sieg Heil“ inženýru Heiderovi. Frank je přívržencem Kameradschaftsbundu, jehož metody se zavádějí nyní v Turnverbandu. Zdá se, že vření propukne brzy na veřejnost, a jeho výsledkem bude patrně rozpoltění Turnverbandu. Není dosud jisto, dostojí-li vedení Turnverbandu své hrozbě a vyloučí-li ze svého svazku všechny účastníky zakázané valné schůze.“⁷⁷¹

Spory uvnitř DTV byly čas od času řešeny i velmi radikálně. Podle zprávy policejního ředitelství v Karlových Varech ze září 1937 došlo ve spolku *Deutscher Turnverein Eiche* v Rybářích (Fischern) u Karlových Varů ke sporům, které vyústily v jeho vyloučení z DTV. Důvodem byla nespokojenost členů s nově stanovenými vysokými členskými příspěvky a přirážkami, předepsanými vedením župy *Obereger Turngau*. Předseda spolku Otto Blaschko měl být vyloučen z DTV, ale členové spolku se za něj postavili. Na schůzi spolku žádal župní náčelník Anton Horner bezpodmínečnou poslušnost členů vůdci svazu Konradu Henleinovi a vyloučení prof. Blaschko pro nečestné výroky. Návrh byl ale přehlasován a Blaschko prohlásil, že členové Henleinovi prokazovat poslušnost nemusí, jelikož již není předsedou DTV, ale aktivním politikem. Současně upozornil na nebezpečí zpolitizování DTV. Horner odešel ze schůze před jejím koncem a župní vedení z DTV následně pro neposlušnost vyloučilo celý spolek. Na schůzi nespokojených tělocvičných jednot DTV, která se konala 29. srpna 1937 v Radešově (Schröbersdorf) u Karlových Varů, vystoupil Ing. Haider s kritikou vlivu *Kameradschaftsbundu* v DTV. Schůze se zúčastnil i bratr K. H. Franka Ernst Frank,⁷⁷² který vyzval vyloučené jednotlivce i jednoty k návratu do DTV, byl ale pokřikem umlčen a opustil schůzi. Ing. Haider byl naopak vyzván, aby pokračoval ve své práci na ozdravení DTV.⁷⁷³

⁷⁷¹ SOKA Cheb, SPÚ Cheb 1844-1938, k. 28, 38-28-550

⁷⁷² Frank Ernst (1900–). Úředník v tiskárně v Karlových Varech. Od mládí aktivní člen DTV a Bund der Deutschen. Župní vzdělavatel DTV. Od roku 1933 člen SHF. Od roku 1938 člen SA. Po válce odsunut do Německa.

⁷⁷³ NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-21

Čestný náčelník DTV Konrad Henlein

Kromě pokračujících bojů o moc uvnitř SdP ale Konrada Henleina na podzim 1937 těžce zasáhla i daleko bolestivější a citlivější událost. Soud v České Lípě začal projednávat homosexuální aféru, do níž byl spolu s dalšími jedenácti mladíky zapleten i jeden z nejbližších Henleinových spolupracovníků a rádců Heinrich Rutha. Svazový náčelník jej 15. října až do vyšetření celého případu zbavil funkcí v DTV. V noci na 5. listopadu spáchal Rutha ve vazbě v České Lípě sebevraždu. Z řad SdP i DTV se okamžitě vyrojily spekulace o vraždě. Ruthovi přátelé tvrdili, že jej navštívili 4. listopadu, a že se nacházel v nejlepší náladě. Dal jim údajně i řadu konkrétních úkolů a počítal se svou brzkou rehabilitací a pokračováním v práci. Šéfredaktor *Die Zeit* Hermann Höning obdržel v této době Ruthův dopis z 28. října 1937, v němž mimo jiné napsal: „...doufám, že strávím ještě pár podzimních dnů někde na jihomoravských vinicích ... abych se těšil ze světa, který je ve městě stále dusnější a šedší... ale, když myslím na čistě a krásně prožitý život, připadá mi vše jako sen... Věřím a jsem klidný, to by měli vědět i nepřátelé!“⁷⁷⁴ Ruthova smrt vyvolala ohlas i v zahraničí, neboť v SdP zastával funkci jakéhosi „ministra zahraničí.“ Ostatně pouhý den po svém zatčení se Rutha chystal odjet s Henleinem do Londýna, kde měli dojednání audienci u státního sekretáře ministerstva zahraničí lorda Vansittarda. Do Londýna přicestoval pouze Henlein, a když se lord Vansittard dozvěděl o důvodu Ruthova zatčení, přijal Henleina pouze na pár minut. Henlein se tak vrátil s nepořízenou.⁷⁷⁵

⁷⁷⁴ NA, PMV-AMV, k. 1239, 225-1239-4

⁷⁷⁵ NA, SdP, k. 36, 22 ANV/1930-1938/2, ANM, Vojtěch Mastný, k. 18, 1400

Pohřeb Heinricha Ruthy

Krátké zprávy o Ruthově sebevraždě otiskl Daily Express, Daily Herald Morning Post i Times. Vyšetřování záhy vyvrátilo nejrůznější spekulace. Ministr spravedlnosti Ivan Dérer napsal k Ruthově sebevraždě: „...*Sebevražda Ruthy jest pro proces a i jinak velmi nepřijemná, ale justiční správa nenese na ní žádnou vinu. Komise, kterou jsem tam okamžitě vyslal a ku které byl přibrán Dr. Neuwirth jako svědek, shledala dle Lokalaugenscheinu, že skutečně jde o sebevraždu. Ze zápisků, které psal Rutha na okraj knihy, vypůjčené z vězeňské knihovny, je zřejmo, že se sebevraždou počítal a že se na ní připravil. V knize jsou dispozice pro pohřeb a co se má stát s továrnou a jméním. Proces proti Ruthovi ovšem bude zastaven a jeho věc z líčení vyřazena. To ale neznamená, že soud se vzdá dokumentů, které ho usvědčují z činů, z kterých byl obviněn. Jest ovšem pravda, že Rutha se při výslechu v ničem a k ničemu nepřiznal, i když byl konfrontován se spoluzatčenými hochy a i když oni mu do obličeje říkali, co s nimi prováděl. Naopak jest tedy taky pravda, že se mu nepodařilo tyto hochy zterorisovati v jejich výpovědi, ačkoliv měl na ně ohromný vliv. ... Ty dokumenty jsou dva. Jeden dopis, nadepsaný Lieber Walter, na koho je adresován, nebylo zjištěno, je to ale vedlejší. V tomto dopise velebí Rutha lásku mezi muži jako ideál germánské výchovy. Dopis je tak jednoznačný, že by stačil, usvědčit ho ze sklonů, z kterých byl obviněn. Druhý dokument je testament Ruthy, sepsaný asi před deseti léty. Tam doslovně píše, že až bude v rakvi vystaven, jeho poslední přání jest, aby šest nejvybranějších a nejhezčích německých chlapců stálo u rakve čestnou stráž, aby se takto s německou mládeží rozloučil. ... Na výsledek procesu jeho odchod nebude mít tedy žádný vliv, i kdyžby spoluzatčení zapírali. Procesuálně stojí věci dobře. Jinak je tomu ovšem politicky. Není*

*pochyby, že strana jeho sebevraždy využije proti naší justici a že bude hledět, ho před svými stoupenci ospravedlnit. Dále je tu zejména velké nebezpečí tzv. Flüsterpropaganda, která se v řadách strany postará o to, aby z něho byl smyt poslední stín podezření a která z něho nakonec udělá snad i mučedníka německé věci. ...*⁷⁷⁶

Přesně dva týdny po Ruthově smrti zaslal Konrad Henlein známé memorandum Adolfu Hitlerovi, v němž se zcela přihlásil k nacionálnímu socializmu, ba co víc, za nacionálně socialistickou stranu označil i celou SdP. Říjnové odvolání Hanse Steinachera z funkce vedoucího VDA a listopadová smrt Heinricha Ruthy, jehož pohřbu se Henlein ani nezúčastnil, znamenaly definitivní přerod Konrada Henleina ze spannovce v nacistu. O několik dnů později 9. prosince 1937 řekl v rozhovoru s legačním radou německého ministerstva zahraničních věcí Altenburgem, že velmi lituje kroků, které byl nucen učinit proti členům bývalé DNSAP, že jej k tomu donutila potřeba udržet disciplínu, a že události poslední doby vyloučily možnost usmíření.⁷⁷⁷ Konrad Henlein se tedy nejen rozhodl výtí s novými a silnějšími vlky, ale i kout železo dokud bylo žhavé a využít svého momentálního významu pro Říši k posílení své pozice. Začátkem prosince byl z SdP opět vyloučen vydavatel časopisu *Aufbruch* Rudolf Kasper a spolu s ním i další představitel opozice JUDr. Gustav Jonak. V závěru roku 1937 se tak blízkému okruhu Konrada Henleina podařilo nečekaně vrátit úder, který obdržel o rok dříve. Prostředkem k tomu se mělo stát i nové rozčlenění jednotlivých místních skupin, díky čemuž měli být mimo jiné odstraněni nespolehliví členové. Nejnižší složkou a základnou strany měla být nově rodina – „rodinná buňka“ (*Familienzelle*). Rodiny bydlící ve stejném domě měly tvořit „domovní buňku“ (*Hauszelle*), několik těchto rodin „sousedství“ (*Nachbarschaftszelle*), přičemž počet příslušníků nesměl přesahovat 20. Několik takových buněk mělo tvořit „kamarádství“ (*Kameradschaftszelle*), z nichž pak vznikaly bloky (*Blockzelle*), několik bloků tvořilo „obvody“ (*Sprengelzelle*) a tyto nakonec místní skupiny. Funkcionářem SdP se tak měla stát hlava každé rodiny. Každý vedoucí musel podávat hlášení o jakékoliv novince nejbližšímu nadřízenému. Toto nové rozčlenění do jisté míry napodobovalo organizaci NSDAP. Takzvaný *Kameradschaftsordnung SdP* měl být podle K. H. Franka realizován v duchu: „*Jeden za všechny, všichni za jednoho.*“⁷⁷⁸

⁷⁷⁶ NA, SdP, k. 36, 22 ANV/1930-1938/2

⁷⁷⁷ ČELOVSKÝ, Boris. *So oder so*. s. 133.

⁷⁷⁸ NA, PZÚ, k. 865, 207-865-5, 8/1/73/48

Obdobný vývoj jako v SdP probíhal již tradičně i uvnitř DTV. Funkce svazového vzdělavatele se na nátlak bývalých členů DNSAP vzdal příznivec *Kameradschaftsbundu* Ernst Kittel. Ze svazového vzdělavatelstva odstoupil pro údajnou homosexualitu Dr. Netolitzky. Zlomovou událostí se stal nástup představitelů vedení svazu DTV a žup, který se uskutečnil ve dnech 4. a 5. prosince 1937 v Podmoklech. Z DTV byl vyloučen Rudolf Haider a nejprve sesazeno a následně vyloučeno šest župních vedoucích mládeže a dva župní vedoucí tělocviku, všechno turneři z okruhu časopisu *Aufbruch*.

Tyto akce pochopitelně vyvolaly řadu reakcí, souhlasných i těch přesně opačných. Na schůzi spolku *Turnverein Eger*, pořádané 29. prosince 1937, oznámil předseda Dr. Scheibler, že se vedení DTV usneslo vyloučit vedoucí mládeže pro hrubé porušování zákonů DTV. Údajně šlo o vůdce mládeže, kteří se do zcela nepolitického DTV snažili vnést politiku a postavili se za vyloučené opozičníky. Scheibler mimo jiné řekl: „*My všichni víme, čím je pro Turnverband Konrad Henlein, co on všechno pro svaz udělal. Za svoje nesporné a nedocenitelné zásluhy jmenován byl Henlein čestným předsedou Turnverbandu a vyloučen bude bezohledně každý, kdo Henleina neuznává.*“⁷⁷⁹

Do roku 1938 vstupovaly SdP i DTV vnitřně stále rozpolcené, ale v základu pevně stojící za Konradem Henleinem a nyní definitivně i za Adolfem Hitlerem.

⁷⁷⁹ SOKA Cheb, SPÚ Cheb 1844-1938, k. 28, 38-31-570

6.6 TURNVERBAND NA CESTĚ K MNICHOVU

Rok 1938 měl přinést rozhodující okamžiky nejen pro Československou republiku, ale, jak se ukázalo, i pro existenci DTV a SdP. Role, kterou měl v historických událostech sehrát DTV, byla významnější, než by si byl možná ještě před pár lety kdokoliv ochoten připustit.

Jedním z jeho nejdůležitějších úkolů bylo vydobytí si vedoucího a sjednocujícího postavení mezi německými tělocvičnými a sportovními spolky v Československu. Měl podchytit jak Němce, kteří byli dosud k tělocviku a sportu vlažní, tak především příslušníky spolků *Christlich deutscher Turnverein* a ATUS. U členů těchto spolků mělo být v první řadě agitováno tím, že tyto spolky jsou pro svůj vlažný národní charakter ke škodě německému národnímu souručenství. Agitace měla být prováděna pod heslem „*Němec nesmí být členem jiných německých spolků, když není turnerem*“. Následně měl DTV ovládnout i vrcholnou tělocvičnou a sportovní organizaci *Deutscher Hauptauschuss für Leibesübungen*. SdP se tak prostřednictvím DTV pokoušela podchytit pro své záměry zejména německou mládež, které měla být věnována hlavní pozornost. Součástí provázání DTV a SdP mělo být také přispívání turnerských spolků na volební fond SdP.⁷⁸⁰

Situace uvnitř DTV byla ale začátkem roku 1938 značně nepřehledná. Důvodem byl především prosincový slib poslušnosti Konradu Henleinovi. Dne 23. ledna 1938 se v Brně konal župní sjezd *Turngau Südmähren*. Na dopoledních předporadách se za účasti Richarda Bernharda a Willi Brandnera řešily spory v župě, vyvolané zbavením funkcí některých příslušníků DTV. Jednalo se zejména o župního náčelníka tělocviku Ernsta Schattka a župního náčelníka mládeže Willi Dresslera. Oba trvali na změně usnesení vedení DTV z Podmokel z prosince 1937, které stanovovalo poslušnost Konradu Henleinovi jako čestnému vůdci DTV. Dressler k tomu řekl: „*Téměř všichni Gaujugendwarte a Bezirksjugendwarte, kteří byli sesazeni ze svých funkcí v DTV, utvořili organisaci pod názvem „Kampf für deutsches Recht“, která chce vyjednávat s vedením DTV.*“⁷⁸¹ Rovněž podotkl, že tato skupina nemá nic společného s *Aufbruchkreisem*, a že rozlišuje mezi poslušností osobní a poslušností ideji DTV, které

⁷⁸⁰ NA, PZÚ, k. 866, 207-866-1, 8/1/73/48

⁷⁸¹ NA, PMV-AMV, k. 1276, 225-1276-2

zůstali všichni sesazení věrní. V souvislosti s těmito spory vydal svazový vůdce turnerské mládeže Willi Horak 14. února 1938 oběžník, v němž sděloval spolupracovníkům, jakým způsobem na něj útočí opozice a navrhoval svolání shromáždění, na němž by se před členstvem ospravedlnil.⁷⁸²

Spory uvnitř DTV pochopitelně nezůstaly utajeny ani před státními úřady. Prezídium zemského úřadu v Praze informovalo 18. února 1938 prezídium ministerstva vnitra, že již delší dobu sleduje opoziční hnutí v DTV, které vzniklo po vypuknutí Ruthovy aféry. Řada činovníků, zejména z řad turnerské mládeže, se postavila proti oficiálnímu vedení svazu. Odmítali snahu o Ruthovo mučednictví a místo toho navrhovali jeho jméno navždy vymazat z dějin DTV. Největší hanbu DTV spatřovala opozice v uctívání Ruthy. Docházelo k již zmiňovanému vylučování funkcionářů, kteří neuznali Konrada Henleina za vůdce DTV. Podle zprávy údajně dokonce zazněla věta: „*Jestliže Rutha jest prase, pak jest Konrad Henlein také prase, poněvadž dal čestné slovo, že na obvinění není zbla pravdy.*“⁷⁸³

Dne 30. ledna 1938 se konala valná hromada okresního vedení DTV ve Varnsdorfu, spadajícího pod župu *Nordböhmen*. Celé vedení se před novými volbami vzdalo funkcí a nereflektovalo na další volbu. Znovu byl probírán prosincový sjezd DTV v Podmoklech, na němž došlo k zásadní roztržce a k vylučování členstva nesouhlasícího se zastánci Konrada Henleina a Willi Brandnera. Při volbách nemohlo být zvoleno nové krajské vedení, neboť nikdo nebyl ochoten převzít funkce. Všechny záležitosti tak nadále vyřizovalo přímo župní vedení DTV, sídlící ve Varnsdorfu.⁷⁸⁴

Celková situace v DTV byla stále nepřehlednější. Napětí neopadlo ani po vyloučení vedoucího opozičního směru v DTV Ing. Rudolfa Haidera. Rozpory naopak gradovaly v okamžiku, kdy se vyloučení členové DTV a jejich sympatizanti, kteří vystoupili sami, spojili do *Kampffront des Rechts im DTV*. Mluvčím a vůdcem této skupiny se stal bývalý župní náčelník tělocviku Emil Zenker. Skutečný původní vedoucí Haider byl mezitím vyřazen tím, že byl veřejně označen za homosexuála, což bylo vnímáno jako odvěta za Heinricha Ruthu. *Kampffront* mezitím dala prof. Bernhardovi ultimátum se lhůtou do konce února. Vedení DTV bylo žádáno, aby byla odvolána veškerá opatření z podmokelského župního sjezdu, jinak že budou touto skupinou vyvozeny příslušné

⁷⁸² NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-21

⁷⁸³ Tamtéž.

⁷⁸⁴ Tamtéž.

konsekvence. Zejména šlo o odvolání vyloučení oněch funkcionářů, kteří se zdráhali uznat Henleina jako vůdce. Skupina vyhrožovala založením nového nezávislého *Turnverbandu*. Mezitím DTV svolal na 26. února 1938 opět do Podmokel mimořádnou schůzi svazového vedení, na které měly být znovu projednány organizační otázky. Mělo se hovořit i o svazovém náčelníkovi mládeže Willi Horakovi, proti němuž nedávno ostře vystoupil *Aufbruchkreis* a obvinil ho z iniciátorství oslav Heinricha Ruthy při jeho pohřbu. Měla být projednána i věc bývalého svazového vzdělavatele Ernsta Kittela z Krnova, který měl být údajně donucen k odstoupení ze své funkce, jelikož se postavil proti stanovisku prof. Bernharda v otázce zřízení úderných oddílů. Schůze se konala ve dnech 26. a 27. února a přítomní župní vzdělavatelé žádali, aby se jim dostalo písemného vyrozumění o důvodech sesazení Ernsta Kittela. Svazovým vzdělavatelem se místo něj stal Wilhelm Schmidt z Podmokel a jako placená síla mu byl přidělen bývalý člen DNSAP Hardtmut Rodler ze Střekova.⁷⁸⁵ Pro jasné dokreslení změny, kterou vzdělavatelstvo během krátké doby prošlo, napsal Wilhelm Schmidt 15. dubna: „*Dnes existuje jen jeden německý světový názor, který se nezastavuje před hranicemi, a k tomuto světovému názoru se hlásíme!*“⁷⁸⁶

O této době by bylo vhodné napsat, že o pravých cílech SdP i DTV již nikdo nepochyboval. Ve skutečnosti je bohužel třeba konstatovat, že tomu tak nebylo zdaleka v případě všech státních úřadů, včetně těch nejdůležitějších. Například policejní ředitelství v Praze 1. února 1938 sdělovalo prezídiu zemského úřadu v Praze: „...*ve straně SdP nabyla značného, ba možno říci rozhodujícího vlivu skupina rozvážnějších vedoucích politiků z řad KB. Z vůdčích míst strany byly odstraněny všechny živly, které se snažily politicky řídit vedení strany ve směru ideologie národního socialismu. Tím stala se strana SdP stranou ryze nacionální, měšťáckou s ideologickým programem stavovského státu podle teorie známého profesora Dr. Spanny. To znamená, že strana SdP se začíná vymaňovati ze zahraničněpolitického vlivu říšskoněmeckého. Mezi stoupence tohoto nového vnitřního směru ve straně SdP možno vedle K. Henleina počítati hlavně poslance Arnošta Kundta z Prahy, poslance Dr. Gustava Peterse z Prahy, poslance Rudolfa Sandnera, poslance Dr. Alfreda Roscheho, dr. Viléma Sebekowského aj. Naproti tomu existuje i v řadách tzv. KB část politiků, kteří se snaží dosud a i na dále udržeti vztahy k ideologii národněsocialistické a zdůrazňují nutnost*

⁷⁸⁵ NA, PZÚ, k. 866, 207-866-5, 8/1/73/48

⁷⁸⁶ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 413.

*podřízení politiky sudetoněmecké strany zahraničněpolitickým zájmům říše Německé. K tomuto směru třeba počítati poslance Karla Heřmana Franka z Chebu a poslance ing. Františka Künzela ze Šumperka.*⁷⁸⁷

Koncem února došlo na popud Německa ke konečnému usmíření obou zneprátelených táborů uvnitř SdP i DTV. Zatčení Othmara Spanna a Waltera Heinricha gestapem, následující bezprostředně po březnovém anšlusu Rakouska, znamenalo definitivní konec jeho ideologie mezi sudetskými Němci. Dne 1. května 1938 se k nacionálnímu socialismu poprvé otevřeně přihlásily i *Turnzeitung*.

Události směřující k rozbití Československa ale již touto dobu nabíraly nezadržitelný spád a v průběhu jara zastínily i vnitřní rozpory v DTV. Do popředí zájmu všech zainteresovaných se dostávalo budování speciálních polovojenských útvarů, které měly na bázi DTV sloužit SdP. Na přelomu března a dubna uskutečnily některé spolky DTV „náhlé srazy“ veškerého členstva včetně žen. Jejich účelem bylo vyzkoušet pohotovost a připravenost spolků. V průběhu co nejkratší doby se měl v tělocvičně shromáždit maximální možný počet členů DTV. Podle dostupných zpráv se toto cvičení konalo na základě zkušeností z obsazování Rakouska, kde turnerstvo sehrálo významnou roli při obsazování veřejných budov a úřadů.⁷⁸⁸ Vlastní obsazení Rakouska a následné ustavení Velkoněmecké říše bylo ostatně nadšeně přivítáno na titulní straně *Turnzeitung* z 15. dubna 1938.

Vzniku polovojenských oddílů *Freiwilliges Schutzdienst*, které byly přímou integrální součástí DTV, je věnována následující kapitola. Z tohoto důvodu se na tomto místě zmíníme pouze o zintenzivnění protistátní činnosti DTV na jaře roku 1938. V květnu se staly zprávy o probíhajícím branném výcviku uvnitř DTV zcela běžnou součástí práce státních úředníků. Ruku v ruce s tím narůstalo i sebevědomí jednotlivých složek DTV. Podle zprávy státní policejní expozitury ve Fulneku šlo například 9. května 1938 večer asi 35 členek spolku DTV kolem budovy expozitury a sborově volalo *Sieg Heil*. O den později učinil totéž asi 69 členný semknutý tvar turnerů. Na organizátory bylo podáno trestní oznámení pro přestupek § 3 shromažďovacího zákona a předseda spolku byl upozorněn, že bude-li se situace opakovat, bude činnost spolku zastavena.⁷⁸⁹ V době květnové krize, spojené s částečnou mobilizací, se činnost řady turnerských spolků ještě

⁷⁸⁷ NA, PZÚ, k. 866, 207-866-3, 8/1/73/48

⁷⁸⁸ NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-21

⁷⁸⁹ Tamtéž.

zintenzivnila. Četnická stanice v Kostelní Bříze (Kirchenbirk) například sdělila, že dne 21. května 1938 se v hostinci v Arnoltově (Arnetzgrün) sešlo kolem 21 hodiny asi 15 mladých turnerů, kteří celou noc očekávali příchod říšskoněmeckého vojska. Všichni byli současně členy SdP a výzvu údajně obdrželi z kruhů DTV.⁷⁹⁰ Prezídium ministerstva vnitra bylo upozorněno, že SdP učinila počínajíc 21. květnem mimořádná opatření. Na silničních komunikačních uzlech byly například pozorováni cyklisté ve stejnokrojích DTV, kteří často leželi v příkopech a sledovali pohyby vojska.⁷⁹¹

Mladí turneři přišli 6. května 1938 blahopřát Konradu Henleinovi ke 40. narozeninám

Součástí reakce úřadů na tyto množství se zprávy byl i zákaz 41. župní tělocvičné slavnosti v Podmoklech, která se měla uskutečnit 5. června. Ve zdůvodnění se mimo jiné uvádělo: „*Při soustředění velkého počtu turnerů, tedy nejradikálnější složky německého nacionalismu se dá očekávat, že by došlo za nynější situace k protistátním projevům a srážkám s demokratickým občanstvem a k vážnému porušení pořádku.*“⁷⁹² Obdobně, když si podal *Turnbezirk Eger* 28. května 1938 žádost státnímu policejnímu úřadu v Chebu o povolení uspořádat 5. a 6. června 1938 letniční tábor mladých dívek ve věku 6 až 8 let v Komorní Hůrce (Kammerbühl) u Františkových lázní (Franzensbad), dočkal se zamítavého stanoviska okresního školního výboru v Chebu. Spolek vzal nakonec svou žádost zpět ze zcela jiných než politických důvodů, a sice vzhledem k vyhlášce okresního úřadu v Chebu proti zavlečení slintavky a kulhavky do vnitrozemí.⁷⁹³

⁷⁹⁰ Tamtéž.

⁷⁹¹ NA, PZÚ, k. 855, 207-855-9

⁷⁹² NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-21

⁷⁹³ SOA Cheb, SPÚ Cheb 1844-1938, k. 28, 38-28-550

V červnu 1938 ustanovil Willi Brandner nového vůdce *Jungturnerschaftu*, kterým se stal Franz Krautzberger. Policejní ředitelství v České Lípě k této události poznamenalo: „Z různých dalších skutečností lze pozorovati nepřiměřeně veliký vliv mládeže zvláště v tělovýchovném svazu „*Deutscher Turnverband*“. Privilegované její postavení tkví na stejných zásadách zbožňování mládeže jako v sousedním Německu.“ ... „Všechna pozorování této činnosti musí nezbytně vésti k přesvědčení, že strana SdP má a odchovává v *Turnvereinech* nejradikálnější a zatím i disciplinovaný kádr budoucí generace, jež bude prý orientována vyloženě v duchu nacionálně socialistickém...“⁷⁹⁴ Rozsáhlá agitační kampaň *Jungturnerschaftu*, probíhající mezi 8. květnem a 20. červnem, přivedla do jeho řad 27.000 chlapců a 20.000 dívek.⁷⁹⁵ V Lokti nad Ohří se v této době uskutečnil letní tábor za účasti 6.000 mladých turnerů a turnerek mládeže DTV. Župní vedoucí Oskar Hüller v projevu zdůraznil, že se jedná o první tábor sjednocené sudetoněmecké mládeže, která stojí za Konradem Henleinem a žádá o možnost vychovávat mládež v zásadách národního socialismu.⁷⁹⁶ Nové pojmenování *Volksjugend* symbolizovalo snahu o postupné sjednocení veškeré sudetoněmecké mládeže pod křídla DTV. Mládež DTV se ostatně stala i ukázkovým zosobněním propojení DTV s SdP. Oběžník okresního vedení SdP ve Vyšším Brodě (Hohenfurth) z 21. června 1938 například nabízel zemědělcům pomoc mládeže DTV při sklizni. Podle hlášení policejní expozitury ve Vyšším Brodě ale mladí turneři příliš nepracovali a hledali spíš povyražení a děvčata, takže se je zemědělcům nevyplatilo stravovat.⁷⁹⁷

Počty *Volksjugend* každým dnem narůstaly

⁷⁹⁴ NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-21

⁷⁹⁵ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 358.

⁷⁹⁶ Tamtéž.

⁷⁹⁷ Tamtéž.

Léto 1938 přineslo DTV i kýžené úspěchy na poli podmaňování si konkurenčních tělovýchovných spolků. Dne 11. června 1938 rozhodl *Christlich-deutscher Turnverein Brünn* na valné hromadě jednohlasně o svém rozpuštění a členům doporučil vstoupit do spolku *Brüner Turnverein* či jiných spolků DTV. DTV připadl i majetek spolku. Na základě ujednání vedení obou svazů přestoupilo 19. června 1938 do *Deutscher Turnverein* v Moravské Ostravě rovněž členstvo místního spolku.⁷⁹⁸ V Chebu se slavnost včlenění spolku *Christlich-deutscher Turnverein* do *Turnverein Eger* uskutečnila 12. června 1938. Představitel spolku *Christlich-deutscher Turnverein*, kaplan Becher, ve svém projevu řekl, že bylo docíleno opět dalšího sjednocení pod vedením jednoho muže – Konrada Henleina. Slavnost, na jejímž konci byl spolkový prapor předán praporečnickovi *Turnverein Eger*, trvala půl hodiny.⁷⁹⁹ Obdobně tomu bylo po celé republice.

Porážku spannizmu a vztah DTV k Adolfu Hitlerovi naznačilo již dubnové blahopřání k jeho narozeninám, uveřejněné v *Turnzeitung*. Léto 1938 pak přineslo další projevy náklonnosti. Dne 6. června 1938 pořádal spolek *Deutschvölkischer Turnverein* v Šumperku oslavu 75. výročí svého založení. Účastnilo se jí asi 8.000 turnerů a diváků. Poslanec SdP Franz May mimo jiné řekl: „*Turnverein dokázal, že je platným členem sudetského Německa a že je platným členem 75 mil. národa. Nejsme sami v našem vítězném boji, je s námi celý kulturní svět, je s námi i vůle 75 mil. bratrského národa, jehož vůdcem je Adolf Hitler. Toto vše nás zavazuje, abychom i my byli věrní našemu vůdci Konradu Henleinovi.*“⁸⁰⁰ Viditelným příklonem k nacionálně socialistické ideologii bylo i používání řady symbolů. Státní policejní úřad v Českém Krumlově hlásil 21. července 1938, že si německá mládež, zejména z řad turnerů a příslušníků SdP, v poslední době opatřuje opasky s vojenskou kovovou přezkou ve žluté barvě s proříznutím ve tvaru šikmého blesku. Na klopě kabátu mladí turneři často používali odznak s nápisem *Ein Volk-Eine Jugend*. Místní *Turnverein* použil navíc při schůzi trubky se závěsem s bleskem a buben s motivem plamenů. Zjevně se jednalo o kopírování odznaků organizace *Hitlerjugend*. Českokrumlovský policejní úřad k hlášení připojil návrh na zákrok proti DTV.⁸⁰¹ Takováto reakce nebyla zdaleka ojedinělá a dotýkala se pochopitelně i SdP. Všechny místní skupiny SdP obdržely od hlavního

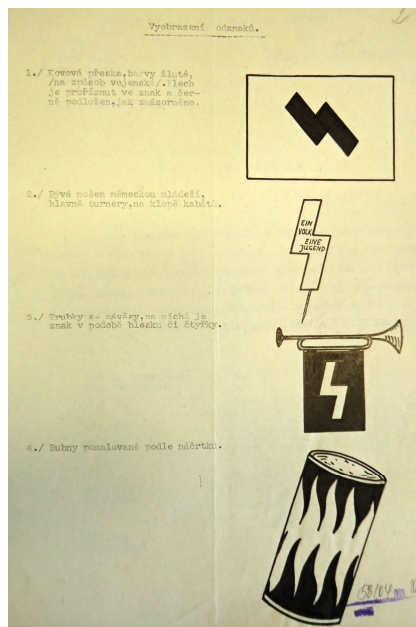
⁷⁹⁸ Tamtéž.

⁷⁹⁹ SOKA Cheb, SPÚ Cheb 1844-1938, k. 28, 38-31-570

⁸⁰⁰ NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-21

⁸⁰¹ NA, PZÚ, k. 562, 207-562-14, 8/1/53/23

vedení oběžníků, aby v co nejkratší době dokončily reorganizaci podle již zmiňovaného *Kamaradschaftsordnung*. Důvodem byla obava, že vláda v nejbližší době v rámci mimořádných opatření zakáže pořádání všech schůzí. Ty by se pak konaly tajně v *Nachbarschaften*.⁸⁰²

Mládež DTV zcela přebírala symboliku *Hitlerjugend*

Ke stížnostem na mládež DTV se přidalo i policejní ředitelství v Liberci, které upozorňovalo na skutečnost, že turnerská mládež nosí při různých příležitostech kromě stejnokrojů i dohodové opasky. Jejich používání bylo výsadou příslušníků čsl. branné moci a mezi veřejností tak převládl názor, že mládež DTV tím demonstruje své zvláštní postavení jakési vojenské formace a současně napodobuje říšskoněmecké vzory *Hitlerjugend*. Policejní ředitelství v Liberci stíhalo nošení dohodových opasků jako přestupek § 17 odst. 1 zák. č. 269/36 o užívání vlajek, znaků a jiných symbolů, jakož i stejnokrojů a odznaků. Turneři ale namítali, že jinými státními policejními úřady bylo užívání dohodových opasků trpěno. Aby bylo stanovisko úřadů ještě méně jednoznačné, obdrželo liberecké policejní ředitelství 25. července ústní pokyn prezidia ministerstva vnitra, aby dohodové opasky členům DTV povolilo, ovšem pouze pro cestu na turnerskou slavnost ve Vratislavi. Z tohoto důvodu žádalo o rozhodnutí, jak vlastně v podobných případech postupovat.⁸⁰³

Zmiňovaná turnerská slavnost ve Vratislavi byla z pohledu DTV zcela bez pochyb nejvýznamnější událostí léta roku 1938. První otázkou, kterou v této souvislosti řešily

⁸⁰² NA, PMV-AMV, k. 1239, 225-1239-4

⁸⁰³ NA, SdP, k. 19, 6HS-HP/1934-1938/8

československé úřady, bylo použití vlajky. Přednosta kabinetu ministra zahraničních věcí Dr. Jíra sdělil 22. července 1938, že je pro *zamini* samozřejmé, aby byla turnerským spolkům uložena podmínka, že při hromadné účasti v průvodu bude v čele turnerských spolků z ČSR nesena československá státní vlajka. Na základě jednání s německým velvyslancem v Praze byla obdobně na X. všesokolském sletu nesena v čele vídeňského Sokola říšskoněmecká státní vlajka.⁸⁰⁴ O den později navštívili předsedu vlády Milana Hodžu zástupci SdP Ernst Kundt a Alfred Rosche, kteří mu sdělili, že turneři jiných států údajně nepůjdou pod prapory svých států a neměli by tedy jít ani sudetoněmečtí turneři. Prezídium zemského úřadu v Praze vydalo okamžitě příkaz, aby byl předseda DTV ihned vyzván k podpisu protokolárního prohlášení o používání československé státní vlajky. Již ve 14.00 hod předseda DTV prof. Richard Bernhard podepsal na policejním ředitelství v Jablonci nad Nisou protokol, v němž se zavázal, že při turnerské slavnosti ve Vratislavi na všech akcích, kde bude DTV korporativně vystupovat a kde bude nesena říšská vlajka, bude na čele nesena i československá státní vlajka. O den později byl podepsán doplněk k uvedenému protokolu, v němž bylo uvedeno, že státní vlajka ČSR bude použita ve všech případech, kdy svou státní vlajku použije delegace jiného zúčastněného státu. Současně bylo DTV doporučeno, aby při vhodných příležitostech slavnostního rázu použil vlajku ve státních barvách, přičemž nebyly námitky proti současnému použití říšskoněmecké státní vlajky.⁸⁰⁵

Do Vratislavi právě dorazil jeden z mnoha vlaků s turnery DTV

⁸⁰⁴ NA, PMV-AMV, k. 1136, 225-1136-10

⁸⁰⁵ Tamtéž.

Z mnoha míst v Sudetech byly mezi 26. a 28. červencem vypraveny zvláštní vlaky, kterými turneři odjížděli do Vratislavi. Turnerské slavnosti se zúčastnilo asi 30.000 osob z Československa, z toho asi 17.000 jako aktivní účastníci. Dne 28. července večer se ve vratislavské *Jahrhunderthalle* konal *Abend des Deutschen Volkstums* (večer německého národovectví), na němž vystoupil i DTV a sudetoněmecký *Arbeitsdienst* (pracovní služba). Večer se odehrál před velmi početnou návštěvou a za účasti *Reichssportführera* (říšského sportovního vedoucího) Hanse von Tschamer und Osten. Večer v pátek 29. července se na Zámeckém náměstí uskutečnil *Appel des Deuschtumms im Auslande* (nástup zahraničního Němectva). Projevy přednesli za bouřlivých ovací Konrad Henlein a Joseph Goebbels. Od tohoto dne běžel ve čtyřech vratislavských kinech především pro Němce z Československa film Leni Riefenstahl *Triumpf vůle* o sjezdu DNSAP v roce 1934. Při závěrečném pochodu městem 31. července pochodoval v čele průvodu sudetských Němců praporečník s velkou československou státní vlajkou. Po jeho bocích pochodovali dva turneři, kteří zdravili Adolfa Hitlera na tribuně vztyčenou pravicí. Zaznívaly výkřiky: „*Wir wollen heim ins Reich!*“ Zvlášť nadšeně si počínaly členky libereckého *Turnvereinu*, které před Hitlerem protrhly kordon pořadatelů, pronikly až k tribuně a házely na něj květiny.

Turneři DTV zdraví Adolfa Hitlera a Konrada Henleina

Když se toho dne objevil Adolf Hitler v půl osmé ráno v hotelu *Monopol*, vítal ho mezi jinými i Konrad Henlein, jenž se mu hlásil slovy: „*Můj Vůdče, hlásím, že ve Vratislavi se na německé tělocvičné a sportovní slavnosti 1938 sešlo 31.000 sudetských Němců,*

z toho 17.000 aktivních účastníků.“⁸⁰⁶ V poledne po skončení průvodu obědvali s Adolfem Hitlerem a jeho doprovodem Konrad Henlein, K. H. Frank a Willi Brandner.

V průběhu vratislavské slavnosti vydalo prezídium zemského úřadu v Praze oběžník, kterým se snažilo zabránit perlustracím vracejících se turnerů: „Podle telefonického pokynu presidia ministerstva vnitra žádám, aby bylo učiněno opatření, by účastníkům turnerských slavností ve Vratislavě, kteří se budou vraceti do Československa, nebyly pasovými a bezpečnostními kontrolními orgány pozastavovány a zabavovány různé předměty, které si účastníci slavností patrně povevou s sebou domů na památku, jako různé tiskoviny, odznaky, obrázky, upomínkové předměty apod. Týká se to zejména slavnostních odznaků. ... Na tento pokyn nelze se v žádném případě a vůči nikomu odvolávati.“⁸⁰⁷

Adolf Hiter a liberecké turnerky

Po létě přišly první zářijové dny, které se z pohledu DTV staly závěrečným dějstvím přípravy na očekávaný konflikt. *Nordmährische Turngau* DTV uspořádala 4. září 1938 *Gauwandertag* na Severomoravské boudě u Krumperků (Grumberg). Celkem se jej zúčastnilo 1.544 turnerů a turnerek. Župní vzdělavatel Ing. Arnošt Vogt mimo jiné řekl: „...Potřebujeme bojovníky, kteří se nezhroutí před žádným činem...“⁸⁰⁸ Pořadová cvičení předvedla i četa 75 členů *Freiwilliges Schutzdienst. Turnverein Eger* uskutečnil

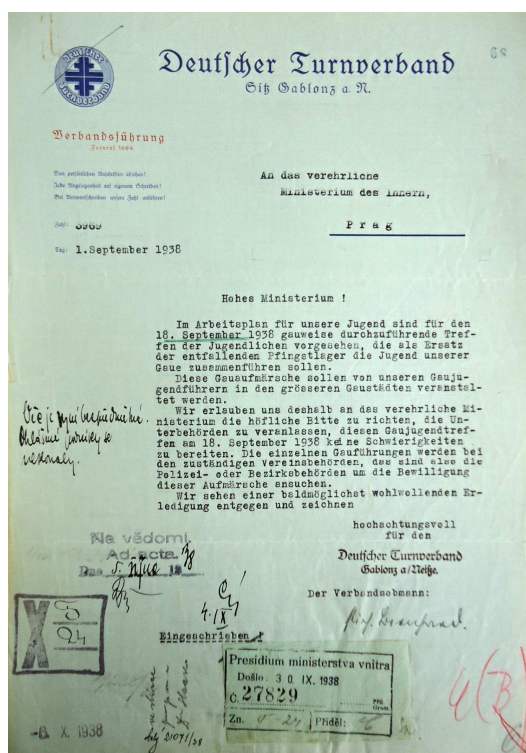
⁸⁰⁶ Tamtéž.

⁸⁰⁷ Tamtéž.

⁸⁰⁸ NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-21

5. září 1938 veřejnou schůzi turnerské mládeže pod názvem *Tag der Schule* za účasti asi 4.000 dětí z chebských obecných, občanských i středních škol. Dorostenec Jiří Bartl řekl v úvodním projevu, že mládež DTV jde své budoucnosti vstříc v duchu nacionálního socializmu, v němž jedině vidí uskutečnění ctností nutných pro německého hochu a německou dívku.⁸⁰⁹ Současně verboval mládež ke vstupu do DTV.

O tempu, jakým se události vyvíjely, svědčí nejlépe dopis vedení DTV se sídlem v Jablonci nad Nisou z 1. září 1938, adresovaný ministerstvu vnitra, v němž žádalo, aby ministerstvo nekladlo překážky župním srazům mládeže, které se měly konat 18. září 1938. Úředníková poznámka na spise hovoří za vše: „*Věc je nyní bezpředmětná. Ohlášené podniky se nekonaly.*“⁸¹⁰

Poslední žádost DTV

Ještě 17. číslo *Turnzeitung* z 5. září 1938 vyšlo v podobě s povoleným znakem DTV na titulní stránce a motivem podzimní sklizně. V říjnovém čísle se již znak DTV proměnil v hákový kříž a celou titulní stranu obsadil citát Adolfa Hitlera. *Turnzeitung*, které se věnovaly příjezdu Hitlera do Sudet, byly stále ještě tiskovým orgánem DTV, v jehož čele stál prof. Richard Bernhard, který svým celostránkovým prohlášením vítal naplnění tisíciletého snu po jednotné německé říši. Perzonální změny v čele DTV předznamenal

⁸⁰⁹ SOKA Cheb, SPÚ Cheb 1844-1938, k. 28, 38-31-570

⁸¹⁰ NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-21

říšský vůdce SS Heinrich Himmler, který jmenoval svazového náčelníka tělocviku DTV Willi Brandnera *SS-Oberführerem* a současně mu propůjčil čestný kord SS. Již v prosincovém čísle ale bylo vše jinak. *Turnzeitung* se staly tiskovým orgánem Župy 18 – Sudety, náležející do *Deutsches Reichsbund für Leibesübungen*. Župním vedoucím byl jmenován Willi Brandner. Turnverband dospěl do závěrečné fáze své existence.

7. TURNĚŘI A ROZBITÍ REPUBLIKY

7.1 ORDNERDIENST

Mezi nejskloňovanější termíny, které se ve druhé polovině třicátých let objevovaly v souvislosti s činností sudetoněmeckých politických stran, patřila slova *Ordner* a *Ordnerdienst*. Byla spojována především s činností ochranných oddílů Henleinovy SdP. Ve skutečnosti se ale původně jednalo o mnohem starší oddíly působící ve službách DNSAP.

Jednu z nejstarších zmínek představuje oběžník krajského vedení *NS Jugendverband Nordostböhmen* z 28. září 1923, který se věnoval opatřením ve věci *Ordnerabteilungen* strany *DNSAP*: „Pozor: Členové *NS Jugendverbandu*, kteří byli až dosud činní v *Ordnerabteilungen* strany a nedovršili 21 let, jsou na základě rozhodnutí krajského vedení z 26. září 1923 své služby zproštěni. Vedoucí skupin odpovídají krajskému vedení za striktní dodržení tohoto nařízení. Mladí od 18 do 21 let, kteří dosud působili v *Ordnerabteilungen*, budou přijati do budovaných sportovních oddílů *NS Jugendverbandu* a mohou být využiti v propagandistické službě. Nošení pásek *O.T.* je při výletech a podobných akcích přísně zakázáno. *O.T.* pásky je možné nosit jen na příkaz vedoucího *Ordnerabteilungen*.“⁸¹¹ V souvislosti s *NS Jugendverbandem* se objevuje zpráva o oddílech *ordnerů* i o tři roky později. Dne 6. dubna 1926 sdělilo policejní ředitelství v Liberci prezídiu zemské správy politické v Praze, že zjistilo, že svaz *NS Jugendverband* v rozporu se schválenými stanovami vyvíjí politickou činnost, a to již od svého vzniku. Uvedlo, že část členstva spolku tvoří tzv. pořadatelské oddíly, zformované podle vzoru komunistické strany, a označuje je *O. T. – Ordner Truppen*. Vzhledem k této činnosti a vzhledem k tomu, že spolek dosud ani magistrátu v Liberci ani policejnímu ředitelství neoznámil, že se ustavil, bylo na funkcionáře spolku podáno u Státního zastupitelství v Liberci trestní oznámení podle § 15, 35 a 36 zák. z 15. 11. 1867 čis. 134 ř. z. Současně byl předložen návrh, aby liberecká odbočka *NS Jugendverbandu* případně krajský sekretariát svazu v Jablonci byly jako politické spolky rozpuštěny.⁸¹²

⁸¹¹ NA, PZÚ, k. 375, 207-375-4, 8/5/14/2

⁸¹² Tamtéž.

Další zprávy o pořádkových oddílech máme až z počátku třicátých let. Úzce souvisejí s okamžiky, kdy začal svaz *Volkssport* definitivně spět ke svému zákazu. Když prezidia zemského úřadu v Brně a v Praze 3. července 1931 odebrala *Volkssportu* povolení k nošení stejnokrojů,⁸¹³ musela DNSAP nějak urychleně zareagovat. V listopadu 1931 se prezidiu zemského úřadu v Praze podařilo získat důvěrnou cestou oběžník DNSAP, kterým se zřizovaly pořadatelské oddíly *Versammlungsschutz*. Vzhledem ke stále ostřejšímu politickému boji měla každá, i ta nejmenší místní skupina DNSAP, jmenovat místního vedoucího *Versammlungsschutz* a současně tyto oddíly vytvořit. Vedení DNSAP se odkazovalo na § 11 shromažďovacího zákona. Členové těchto oddílů měli nosit bílé rukávové pásky s nápisem *Ordner*. Pro jasné vymezení vůči *Volkssportu* se v oběžníku říkalo: „*Jelikož je svaz Volkssport podle svých stanov nepolitickým spolkem, jsme nuceni prohlásit, že tento spolek nemá s Versammlungsschutz nic společného. To samozřejmě nevylučuje, že členové strany, kteří jsou v současnosti členy Volkssportu, mohou patřit také k Versammlungsschutz. Volkssport proto bude v budoucnosti plnit jen své stanovami určené úkoly...*“⁸¹⁴

Rozsáhlá propagační kampaň DNSAP, pro kterou byl *Versammlungsschutz* narychlo vybudován, byla zahájena 1. ledna 1932. V této době už byl *Volkssport* stranickým vedením odstavován na druhou kolej. Podle dopisu, který byl v březnu 1933 nalezen policejním komisařstvím v Ústí nad Labem při domovní prohlídce u poslance Hanse Krebse, došlo počátkem roku 1932 k zásadním změnám. V dopise z 8. ledna 1932 sděloval vedení *Volkssportu*, že na základě usnesení vedení DNSAP z 6. ledna 1932 budou pro pořadatelskou službu strany nově organizovány *Ordnerabteilungen* a *Volkssport* tak ztrácí svůj dosavadní význam. Z tohoto důvodu odvolal k 8. lednu jemu podřízeného zástupce zemského vedoucího *Volkssportu* Paula Illinga a krajské vedoucí z jejich funkcí. O necelé dva měsíce později 22. února 1932 byl *Volkssport* výnosem zemského úřadu v Praze rozpuštěn.⁸¹⁵

Krátce před tím vydalo krajské vedení DNSAP v Podmoklech oběžníkem č. 1 z 21. ledna 1932 směrnice pro zřízení *Ordnerabteilungen*. Psalo se v nich, že rozhodnutím strany byla činnost svazu *Volkssport* omezena pouze na oblast sportu. Ochrana schůzí měla být organizována na základě § 11 shromažďovacího zákona vytvořením

⁸¹³ NA, PMV-AMV, k. 722, 225-722-5

⁸¹⁴ Tamtéž.

⁸¹⁵ NA, PZÚ, k. 1381, 207-1381-1, 8/5/24/6. Shodou okolností k tomu došlo ve stejný den, kdy Adolf Hitler ohlásil svou kandidaturu v prezidentských volbách v sousedním Německu.

Ordnerabteilung. Každá místní organizace strany byla tedy povinna vytvořit vlastní *Ordnerabteilung*, jejímž vůdcem se měl stát vůdce místní organizace. V této fázi neměly být tyto oddíly jakkoliv uniformovány. Rozpoznávacím znamením byla pouze rukávová páska, jejíž podoba se v době vzniku směrnic teprve upřesňovala. Až na další neměly být používány hákové kříže a směrnice konstatovala, že je třeba vyvarovat se i černo-bílo-červené barevné kombinace.

Okresnímu vedoucímu strany byl podřízen okresní vedoucí *Ordnerabteilung*. Členy *Ordnerabteilung* se mohli stát pouze příslušníci DNSAP starší 20 let a tato organizace nestála při straně jako *Volkssport*, ale byla přímo její součástí. Do 1. března 1932 měly místní pobočky DNSAP hlásit počet členů *Ordnerabteilung*. Z obav z případných vnitrostranických konfliktů směrnice uváděla, že vytvoření *Ordnerabteilung* nebylo v žádném případě akcí proti *Volkssportu*, z jehož členů pocházela většina *ordnerů*, ale bylo vyvoláno probíhajícími úředními zákroky proti *Volkssportu*. Podle oběžníku, nalezeného v rámci domovních prohlídek po zákazu *Volkssportu*, vydalo okresní vedení *Volkssportu* v Ústí nad Labem 26. února 1932 rozhodnutí, jímž se jednotlivé skupiny *Volkssportu* dávaly plně k dispozici *Ordnerabteilung*.

Následně byla činnost DNSAP ochromena vyšetřováním *Volkssportu* a teprve 18. června 1932 vydalo krajské vedení strany v Podmoklech oběžník č. 3, v němž se odvolávalo na § 11 shromažďovacího zákona a vzhledem k nedávným útokům proti shromážděním strany vyzývalo opětně všechny místní odbočky DNSAP k vytvoření *Ordnerabteilung* s odvoláním na lednový oběžník č. 1. Okresní vůdce *Volkssportu* Emil Greger vytvořil na základě tohoto pokynu *Ordnerabteilung*. Aby však zůstalo utajeno, že jde o náhradní organizaci za *Volkssport*, nazval tuto organizaci pěveckým spolkem *Nationalsozialistischer Gesangverein*. Jeho znakem byla černá rukávová páska s hnědou orlicí v bílém kruhu.⁸¹⁶

Další rozsáhlá propagační kampaň, kterou DNSAP plánovala na podzim 1932, se již musela zcela obejít bez příslušníků *Volkssportu*. Nahradila je ordnerská služba, která měla posloužit k rychlým a důrazným zákrokům proti politickým odpůrcům. Každá místní skupina DNSAP měla postavit na každých 10 členů alespoň jednoho ordnera.⁸¹⁷ V prosinci 1932 vydalo ústředí DNSAP v Ústí nad Labem pokyny okresním vůdcům,

⁸¹⁶ NA, PMV-AMV, k. 722, 225-722-1

⁸¹⁷ CÉŠAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 135.

aby zřídili u všech místních skupin *Ordnerabteilungen*. V Ústí nad Labem byly tyto oddíly ustaveny na důvěrné schůzi 19. ledna 1933. Vedoucím byl zvolen okresní tajemník DNSAP Otto Weber. Zpravodajci z 2. oddělení Hlavního štábu v této souvislosti varovali: „*Ministerstvo národní obrany upozorňuje, že zřizované „Ordnerabteilungen“ mají být náhradou za rozpuštěný „Volkssport“.*“⁸¹⁸

Doba existence těchto oddílů byla ale ještě kratší, než tomu bylo v případě *Volkssportu*. Dne 18. srpna 1933 provedlo četnictvo domovní prohlídky u 22 osob v Aši a 8 osob v Hranicích. V Aši bylo zatčeno 16 osob, v Hranicích 1. Zatčení byli podezřelí, že v době od prosince 1932 do srpna 1933 pokračovali v DNSAP ve sdružování státu nepřátelském, a to udržováním styků s NSDAP v Německu a vedením *Ordnerabteilungen*. Tím se snažili dosáhnout náhrady za rozpuštěný *Volkssport*. V Aši jich bylo cca 200. Velitelem *Ordnerabteilungen* byl člen obecního zastupitelstva v Aši Friedrich Hoyer. *Ordnerabteilung* v Aši pořádal také různé noční pochody a zcela nahradil *Volkssport*. V Aši byl patrně nahrazen i *Jugendverband*, a sice organizací *Jugend*, do níž byly přijímány osoby ve stáří 14 až 18 let. Velitelství četnické stanice v Aši podalo proti zatčeným 19. srpna trestní oznámení pro sdružování státu nepřátelské. O tři dny později byli všichni zatčení dopraveni do vazby krajského soudu v Plzni.⁸¹⁹

Okresní úřad v Aši následně zastavil výměrem ze dne 19. srpna 1933 č. 938 na základě § 28 spolkového zákona z 15. listopadu 1867 činnost sdružení *Ordnerabteilung*, které bylo vytvořeno při místní skupině DNSAP bez splnění zákonných podmínek a vyvíjelo ilegální činnost. Z materiálů, zabavených u tajemníka DNSAP v Aši Arno Rittera, vyplynulo, že sdružení bylo organizováno stejně jako oddíly SA v Německu. Dne 10. května 1933 bylo 8 členů spolku spatřeno v Chebu v jednotných stejnokrojích. Vedl je Friedrich Hoyer a stejnokroj se skládal z černého kabátu, bílé košile, černé kravaty, žlutých jezdeckých kalhot a vysokých černých bot. Členové *Ordnerabteilung* pořádali i cvičení v přírodě. Podle informací ministerstva vnitra vznikaly *Ordnerabteilungen* i u dalších místních organizací DNSAP, aby podle shromažďovacího zákona zajišťovaly pořadatelskou službu při akcích strany.⁸²⁰

⁸¹⁸ NA, PMV-AMV, k. 722, 225-722-1

⁸¹⁹ Tamtéž.

⁸²⁰ Tamtéž.

Takto neslavně tedy skončila krátká kariéra ordnerů DNSAP. Na jejich místo měly ale záhy nastoupit stejně pojmenované oddíly ve službách SHF a SdP.

Rozkaz hlavního vedení SHF č. 44 z 5. června 1934 řešil mimo jiné otázku pořádkové služby při stranických akcích podle shromažďovacího zákona. Ordneři měli nosit rukávovou pásku, kterou měli dostat před každou akcí a po ní ji měli opět odevzdat. Rozkaz zvláště upozorňoval, že v obavě z osudu *Volkssportu* a *Ordnerabteilungen* DNSAP, vytváření a školení stálých ordnerských skupin nesmí být za žádných okolností trpěno.⁸²¹

S blížícími se květnovými volbami roku 1935 si nových pořadatelských oddílů SHF začaly pochopitelně více všímat i úřady. Podle hlášení policejního komisařství v Šumperku byla počátkem ledna ustavena při místní organizaci SHF v Šumperku skupina mládeže, která tvořila pořadatelský sbor. Tato skupina se zúčastnila několika schůzí a obdobné pořadatelské sbory existovaly i u jiných místních organizací SHF.⁸²² Podle hlášení policejního komisařství v Krnově byla v souvislosti s přípravami schůze SHF dne 2. března 1935 zřízena skupina pořadatelů tzv. *Saalschutz* v počtu 65 mužů po 8 oddílech.⁸²³

Rozkaz č. 16 hlavního vedení SHF ze 14. března 1935 řešil nadcházející předvolební boj. Zvlášť se zabýval nutností ochránit všech přibližně 100 předvolebních shromáždění po celých Sudetech, na nichž měl vystupovat „vůdce hnutí“ Konrad Henlein: „...*k znemožnění jakéhokoliv násilného rušení našimi nepřáteli je nezbytné vytvoření spolehlivé, na všechny požadavky připravené ordnerské služby. Ve všech místních skupinách je proto nutné okamžitě zajistit „ein Kamerad“, který naverbuje a zaváže vhodné kamarády pro ordnerskou službu. ... Ordnerská služba nebude vytvořena jako stálá organizace, ale pouze v případě potřeby.*“⁸²⁴ Krajští a okresní vedoucí měli zvolit jednoho kamaráda krajským a jednoho okresním ordnerským vedoucím. Za bezpečnost celé plánované okružní jízdy Konrada Henleina, stejně jako za celou ordnerskou službu, odpovídal Franz Seliger z Aše. Krajská a okresní vedení měla oznámit odpovědné příslušníky ordnerské služby nejpozději do 23. března 1935.⁸²⁵

⁸²¹ NA, PZÚ, k. 851, 207-851-1

⁸²² PMV-AMV, k. 1239, 225-1239-4

⁸²³ Tamtéž.

⁸²⁴ Tamtéž.

⁸²⁵ Tamtéž.

Podle důvěrné zprávy z 31. března 1935 věnovala SHF v poslední době zvláštní péči výcviku ordnerů. Dvakrát týdně pořádala kurzy, které měly skončit do voleb. Pořadatelé vystupovali s černými páskami a znakem SHF na levém rukávě. Po volbách pro ně chtěli henleinovci prosadit stejnokroje.⁸²⁶

Policejní komisařství v Ústí nad Labem sdělilo 1. dubna 1935 prezídiu ministerstva vnitra v Praze, že jednotlivá okresní vedení SHF vytvořila podle pokynů ústředí SHF v Chebu pořadatelské sbory *Ordnerabteilungen*. Okresní vedení pořadatelských sborů sídlilo v Ústí nad Labem a jeho velitelem byl Seifert. V děčínském okrese byl velitelem (*Standartenführerem*) bývalý krajský vedoucí *Volkssportu* Ernst Schaschek.⁸²⁷ Skupina Děčín a Podmokly čítaly 180 mužů. Členy se mohli stát muži starší 21 let. Tato skupina se skládala vesměs z bývalých příslušníků DNSAP a byla rozdělena na *Gruppen* po 10 mužích. Vyšší jednotky představovaly *Truppen*, skládající se z 12 *Gruppen*. Deset *Truppen* tvořilo jednu *Standarte*. Funkcionáři měli tituly *Gruppenführer*, *Unterführer*, *Truppenführer* a *Bezirksführer*. Označení *Standartenführer* se údajně nemělo používat, aby to nebylo nápadné. Zemské vedení (*Landesführung*) sídlilo v Chebu. Podmokelská skupina měla v nejbližší době vytvořit tzv. *Sportabteilung*, jehož členy se měli stát všichni příslušníci pořadatelských sborů. Jejich symbolem pak měl být odznak SHF a pod ním písmena S.A.⁸²⁸

Podle sdělení četnické stanice v Podmoklech byly v SdP vytvořeny skupiny:

- I. nejmladší příslušníci pověření zpravodajskou službou a hlídkováním
- II. starší, kteří obstarávali pořadatelskou službu na schůzích
- III. inteligence pověřená propagandou, otázkami právními a osvětovou výchovou
- IV. odhodlaní členové, kteří měli tvořit zvláštní ochranné oddíly⁸²⁹

Policejní komisařství v Jablonci nad Nisou hlásilo 18. dubna 1935, že při okresní organizaci SHF v Jablonci nad Nisou byl podle důvěrné zprávy vytvořen pořadatelský sbor (*Ordnergruppe*) čítající 400 členů (200 činných a 200 záložních). Školení ordnerů

⁸²⁶ CĚSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 282.

⁸²⁷ Schaschek Ernst (1907–). Až do útěku do Německa (13. 1. 1936) úředník spořitelny v Podmoklech. V letech 1926–1927 byl vedoucím Jungvölkischer Bund, člen Kameradschaftsbundu do podzimu 1928, od 1. 11. 1929 v DNSAP a Volkssportu, 1933 se zúčastnil jednání, která vedla k založení SdP. V roce 1936 vstoupil do SS, v roce 1938 se aktivně podílel na zakládání SA v Sudetech. Do května 1942 působil u SS divize „Das Reich“ a následně do 1. 8. 1944 jedním z vedoucích funkcionářů Kuratoria v protektorátu.

⁸²⁸ PMV-AMV, k. 1239, 225-1239-4

⁸²⁹ CĚSAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. s. 282.

se měla konat každou středu večer. Na schůzce 17. dubna byli účastníci vyzváni, aby používali při hromadných vystoupeních jednotné oblečení, a sice černé spodky, bílou schillerovskou košilí a modrou vázankou s odznakem SHF. Členy pořadatelského sboru byli podle hlášení z velké části bývalí příslušníci *Volkssportu*.⁸³⁰

Ordneři zdraví Konrada Henleina

Volební agitace SdP vyvrcholila dubnovou cestou Konrada Henleina do jazykově smíšených krajů. Jeho kolonu tvořilo místy až 70 automobilů, autobusů a motocyklů. Většinu míst v autech obsadili ordneři, představující jakousi Henleinovu tělesnou stráž. Zpráva prezidia zemského úřadu v Praze konstatovala: „*O Henleinových těchto Ordnerrech nelze tvrditi, že by byli uniformováni ve smyslu nošení stejnokroje, ale podobnost jejich obleků /kožené holinky, čepice se štítky, bílé, resp. světlé košile, dlouhé modré vázanky/ a hlavně vojenské vystupování vyvolávaly úplný dojem po vojensku vycvičeného oddílu.*“⁸³¹ Mimo ordnerů, tvořících přímý Henleinův doprovod, byl při každém jeho projevu k dispozici oddíl až tisíce ordnerů, kteří udržovali pořádek a zamezili rušení schůzí politickými odpůrci.

Podle zprávy důvěrníka se o Velikonocích 1935 konala v Chebu tajná konference vedoucích činitelů SdP, na níž se také jednalo o organizaci pořadatelských oddílů, nazývaných údajně *Deutscher Heimatschutz DHS*.⁸³² V podmokelské oblasti již byla tato organizace údajně v takovém stavu, že mohlo být během pár minut postaveno několik skupin, které měly mít k dispozici 19 automobilů. Agilním organizátorem těchto pořadatelských oddílů byl údajně vedoucí krajského vedení strany Franz May.⁸³³

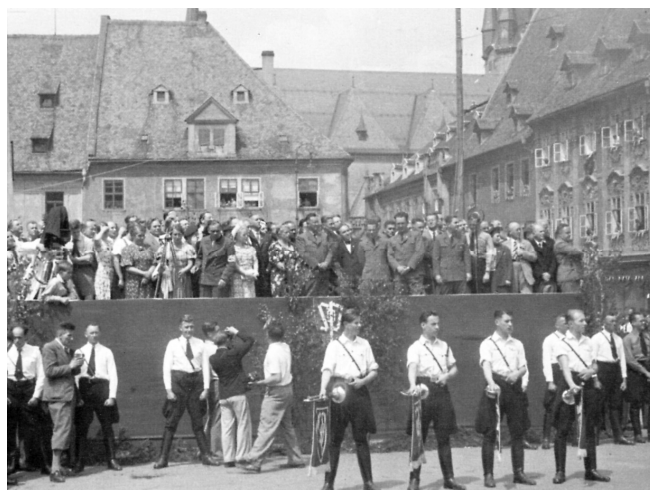
⁸³⁰ NA, PMV-AMV, k. 1239, 225-1239-4

⁸³¹ NA, PMV-AMV, k. 917, 225-917-5

⁸³² Zpráva okresního úřadu ve Frývaldově nazývala tyto skupiny Ordneři, Sturmstaffel či Spitzmänner. (PMV-AMV 225, 225-1239-4)

⁸³³ May Franz (1903–1969). Původním povoláním zahradník a zahradní architekt v Dolním Gruntu, aktivně činný v německém nacionálním hnutí mládeže a v DNSAP. Od roku 1933 v SdP, od 1. 5. 1937 člen K-Organisation (ilegální organizace spolupracovníků Abwehru). V roce 1938 člen vedení FS, 16. 9.–15. 11. 1939 velitel skupiny IV–Sasko SFK. Od 1. 11. 1938 člen NSDAP. 1. 4. 1940 narukoval do armády

Důvěrník si rovněž všiml, že při různých příležitostech, např. návštěvě Konrada Henleina 7. května 1935 v Rumburku, byly k udržování pořádku používány zvláštní oddíly pořadatelů, které přicházely na místa shromáždění v semknutých útvarech a s velitelem v čele. Většina členů nosila bílé košile a černé vázanky, na nichž měla připnutý odznak strany. Někteří nosili tmavomodré placaté čepice se štítkem. Většina měla dlouhé černé kalhoty nebo jezdecké kalhoty a vysoké boty. Na levém nadloktí nosili všichni modrou pásku s nápisem *Ordner*. Při cestě Konrada Henleina do chebské oblasti bylo povoláno více než 400 ordnerů. Důvěrník mimo jiné uvedl, že: „*Ve všech projevech, schůzích apod. zmíněné strany lze spatřovati přesnou kopii podobných podniků, pořádaných v sousedním Německu a to tamní stranou NSDAP. Také Konrad Henlein je zcela veřejně nazván všeobecně vůdcem (Führer) jak tomu jest v Německu u Adolfa Hitlera.*“⁸³⁴ Zpráva současně uznávala, že chování funkcionářů vůči úřadům a úředním orgánům včetně četnictva bylo až dosud vždy bezvadné a všem úředním nařízením a pokynům bylo přesně vyhověno. Závěrem zpráva uváděla: „*Podle vlastního názoru jeví se nebezpečí strany „Sudetendeutsche Partei“ v bezpříkladné ukázněnosti a slepé poslušnosti, k čemuž jest vedeno členstvo a vychováno jednotlivými vůdci „Führersystem“.* Vzhledem k značnému vzrůstu a rozmachu může se strana tato státi nebezpečnou státu, bude-li vůdci vedena na scestí, tj. proti Československé republice a vypěstováno u členstva protistátní smýšlení.“⁸³⁵

Ordneři v bílých košilích před Konradem Henleinem

(účast na tažení do Francie a na východ, třikrát byl raněn), od 18. 10. 1944 organizoval Volkssturm v Sudetech jako šéf jeho štábu.

⁸³⁴ NA, PMV-AMV, k. 1239, 225-1239-4

⁸³⁵ Tamtéž.

Zprávy o pořadatelích SdP, oblečených do jakési podoby stejnokrojů, se začaly množit. Podle hlášení policejního komisařství v Krnově byla při předvolební schůzi SHF dne 17. května 1935 část pořadatelů strany oblečena do bílé košile s modrou vázankou a červenou pořadatelskou páskou. Bylo zřejmé, že pořadatelé byli oblečeni úmyslně jednotně, aby dali najevo samostatný ráz trvalé organizace. Po zákroku policejního komisařství byli nuceni obléct si své kabáty.⁸³⁶

V této době se ale již připravovaly první úřední zákroky proti ordnerům SdP a i samotná SdP si byla zjevně vědoma, že oddíly, které sehrály tak důležitou roli při předvolební agitaci, se pro ni náhle mohou stát hrozbou. Policejní komisařství v Ústí nad Labem informovalo Státní zastupitelství v Litoměřicích, že 26. května 1935 byl dán do vazby bývalý člen DNSAP Karl Paziener, který měl ve *Volkssportu* funkci *Ortsführera*. V prosinci 1934 vstoupil do SHF a byl jmenován *Ortsführerem* ordnerů pro městský obvod Ústí nad Labem. Byl podezřelý, že v prostředí nové strany mezi ordnery, z nichž mnozí byli rovněž bývalými členy DNSAP, uplatňoval myšlenky této rozpuštěné strany. V jeho bytě byl nalezen bubínkový revolver, dýka, boxer, obušek a také seznamy ordnerů a řada dalších materiálů. Policejní komisařství zjistilo, že SdP vytvořila v předvolebním období podle § 11 zákona o právu shromažďovacím pořadatelský sbor pro udržení pořádku na schůzích strany. Tito pořadatelé ale nepůsobili pouze na dané schůzi, ale zůstali stálým útvarem, který měl své vůdce a podvůdce. Jeho příslušníci se navíc začali jednotně oblékat. Nejdřív na schůzích používali bílé košile, pořadatelské pásky a sportovní kalhoty; pak ale vedení strany objednalo hromadně modré lodnické čapky s podbradníkem. Na čepici se připevňoval odznak strany. Ordnerské skupiny nebyly organizovány podle spolčovacího zákona, ale pouze volně uvnitř strany. Zpráva říkala: „*Ordnerý nutno považovati za nejradikálnější živel ve straně, jichž vzor nutno hledati v bývalém Volkssportu, který byl napodobeninou SA v Německu.*“⁸³⁷

Dne 28. května 1935 policejní komisařství v Ústí nad Labem rozhodlo, že bude perlustrovat osoby působící u ordnerů, které byly členy rozpuštěné DNSAP, a že upozorní vedení SdP v Ústí nad Labem, aby přestalo používat stejnokroje.⁸³⁸ O den později provedlo policejní komisařství domovní prohlídky u pěti vedoucích ordnerů SdP, o nichž bylo známo, že jsou bývalými příslušníky DNSAP. Byly u nich nalezeny nacistické tiskoviny pašované z Německa i fotografie související s činností DTV. U

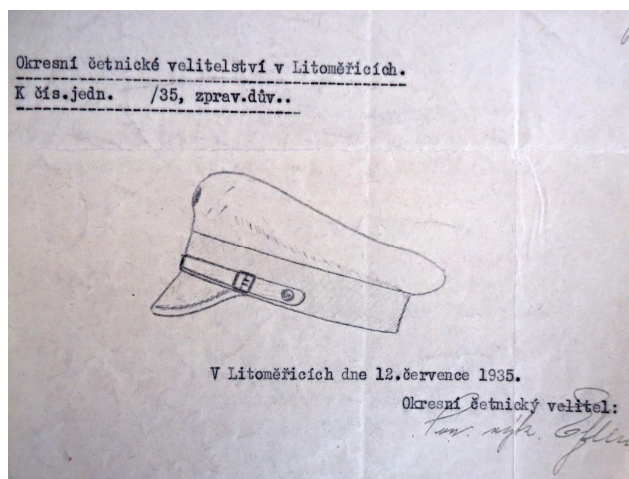
⁸³⁶ Tamtéž.

⁸³⁷ Tamtéž.

⁸³⁸ Tamtéž.

jednoho z nich byla objevena i čepice *Volkssportu*. Zpráva policejního komisařství v závěru uváděla: „Je nápadné, že *Sudetendeutsche Partei*, která se prohlašuje za státu nakloněnou a demokraticky založenou, přijímá do svého pořadatelského sboru, který má představovati soubor nejspolehlivějších členů, bývalé *hakenkrajclery*.“⁸³⁹ Proti uniformovaným pořadatelům zakročilo i policejní komisařství v Jablonci nad Nisou a v Krnově.

Ve stejný den, kdy probíhaly domovní prohlídky v Ústí nad Labem, podepsal Walter Brand přípis, kterým hlavní vedení SdP v Chebu nařizovalo všem okresním vedením, aby byly veškeré pořadatelské oddíly rozpuštěny. Nařízení, vyhlášené 1. června 1935, současně přikazovalo zničení seznamů členů těchto oddílů. Bylo odůvodněno tím, že skončily volby a pořadatelské oddíly nebyly povoleny úřady. Současně bylo nařízeno sejmout odznaky a nepůsobit dojemem uniformované organizace.⁸⁴⁰

Ordnerská lodnická čepice

Prezídium zemského úřadu v Brně informovalo 6. srpna 1935 okresní hejtmany, že podle přicházejících zpráv začínali nosit zvláště mladí příslušníci SdP hromadně a nápadně jednotné oděvní součásti (modré vázanky apod.). Žádalo o zakročení podle platných předpisů. Nejprve měli být funkcionáři strany upozorněni na nepřijatelnost tohoto chování, a pokud neuposlechnou, mělo být zváženo vydání zákazu.⁸⁴¹

V některých místních skupinách *Ordnerdienst*u měli zjevně velký vliv bývalí příslušníci *NS Jugendverbandu* a *Volkssportu*. Potvrzuje to například zpráva okresního hejtmana v Mostě, který uvedl, že vedoucím ordnerů pro místní skupinu Most byl až do května 1935 truhlář Rudolf Wollrab. Po květnových volbách byl *Ordnerdienst* na pokyn ústředí

⁸³⁹ Tamtéž.

⁸⁴⁰ Tamtéž.

⁸⁴¹ NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-2

SdP zrušen. Vzápětí ale založili novou skupinu mosteckého *Ordnerdienst* studenti Leopold Fischer a Max Thiele. Fischer při výslechu uvedl, že důvodem ke vzniku tohoto hnutí byla nespokojenost s vedením strany SdP, které bylo v rukou členů *Kameradschaftsbundu*, a s nímž údajně nesouhlasilo 75 % německé akademické mládeže. V případě rozpuštění strany mělo představovat ilegální hnutí *Ordnerdienst* skupinu připravených spolehlivých mužů, kteří by převzali funkce v nově vytvořené straně a do té doby tvořili protiváhu proti vlivu *Kameradschaftsbundu* v SdP. Připustil rovněž, že obdobné skupiny byly na popud akademiků vytvořeny i v jiných částech státu. Podle zjištění policejního komisařství v Ústí nad Labem se jednalo o nacionálně socialistické hnutí. V listopadu 1935 se stala existence mostecké skupiny veřejným tajemstvím. Začaly se šířit pověsti, že měla dosáhnout převratu, a že měla dokonce v horách skladiště zbraní. Na základě toho nechal Fischer údajně okamžitě zastavit činnost hnutí.⁸⁴² V tomto případě se v podstatě především jednalo o odezvu vnitřních sporů v SdP, která vedla ke vzniku téměř neškodného studentského hnutí. Jeho činnost ale, vzhledem k jasnému protistátnímu zaměření, vyvrcholila zatčením celkem 12 členů organizace. Je překvapivé, že zatímco daleko závažnější činy, směřující proti integritě ČSR, zůstávaly nepotrestány, státní úřady stíhaly představitele v podstatě bezvýznamné ilegální organizace. Jako hlavní nebezpečí byla patrně vnímána skutečnost, že se jednalo o organizaci zjevně navazující na činnost DNSAP.

Zatímco se v Mostě jednalo o pouhou epizodu, na celostátní úrovni se SdP obešla bez pořadatelských oddílů pouhé čtyři měsíce. Situace se mezitím uklidnila a tak byl 15. října 1935 vydán okresním vedením SdP v Ústí nad Labem pořadatelským sborům SdP rozkaz, aby všechny místní skupiny zaslaly seznamy vůdců jednotek pořadatelského sboru, který se nyní nazýval *Saalschutz*, zkráceně SS.⁸⁴³ Počátkem listopadu hlásilo policejní komisařství v Jablonci nad Nisou, že všechny kraje SdP dostaly rozkaz vybudovat důkladné organizace ordnerů.⁸⁴⁴ Zemský úřad v Brně tuto informaci v prosinci doplnil o nepotvrzené zprávy, že byly v poslední době u některých místních skupin SdP vytvořeny zvláštní jednotky *Jugendsturmtruppe*.⁸⁴⁵

⁸⁴² NA, PZÚ, k. 582, 207-582-62, 8/1/55/222

⁸⁴³ NA, PMV-AMV, k. 1237, 225-1237-4

⁸⁴⁴ NA, PMV-AMV, k. 919, 225-919-1

⁸⁴⁵ NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-2

V únoru 1936 získalo policejní komisařství v Ústí nad Labem z důvěryhodného pramene návrh na reorganizaci pořadatelské služby SdP pod jednotné vedení. Měla vypadat následovně:

Abteilung (dosavadní *Zehnerschaft*) – v čele *Abteilungsführer* (dříve *Zehnerschaftsführer*)

Gruppe – nezměněno – v čele *Gruppenführer*

Trupp – nezměněno – v čele *Truppführer*

Sturm – sdružoval všechny *Trupps* z okresu – v čele *Sturmführer* (dříve *Bezirksordnerführer*)

Standarte – sdružovala všechny *Stürme* župy – v čele *Standartenführer* (dříve *Gauordnerführer*)

Brigade – sdružovala všechny *Standarte* kraje – v čele *Brigadeführer* (dříve *Kreisordnerführer*)

Početní složení uvedených jednotek vypadalo takto:

1 oddíl (*Abteilung*) měl 10 mužů

3 oddíly měly 30 mužů a tvořily *Gruppe*

4 skupiny (*Gruppe*) měly 120 mužů a tvořily *Trupp*

1 *Trupp* sídlil ve větší obci nebo městě⁸⁴⁶

V dubnu 1936 vyzvalo hlavní vedení SdP v Chebu, aby byla v průběhu akcí k 1. květnu pozorně sledována činnost součástí SdP i jiných stran a informace o nabytých zkušenostech, včetně činnosti ordnerů, zasílána ústředí. Tyto zkušenosti měly vést k celkové reorganizaci orgánů strany.⁸⁴⁷

Rok po údajném zrušení *Ordnerdienst* konstatovalo prezídium zemského úřadu v Praze ve svém dopise prezídiu ministerstva vnitra z 8. května 1936, že se zprávy o zrušení těchto pořadatelských sborů samotnou stranou po volbách patrně nezakládaly na pravdě. Tyto sbory vystupovaly při schůzích SdP i nadále. Zprávy podřízených úřadů ale udávaly, že počet ordnerů byl mnohem menší a v některých obvodech nevystupovali vůbec. V této době ordneři nevystupovali ve stejnokrojích, ale pouze s červenými nebo

⁸⁴⁶ NA, PMV-AMV, k. 1237, 225-1237-4

⁸⁴⁷ Tamtéž.

modrými rukávovými páskami s nápisem *Ordner* nebo SdP. Někdy nosili pouze jednotné bílé košile. Podle hlášení nebyly v poslední době ohledně pořadatelské služby SdP zjištěny žádné závady. Pouze policejní komisařství v Jablonci nad Nisou informovalo o listopadové schůzi SdP, při níž měli ordneři myslivecké obleky a bylo mezi nimi spatřeno asi 15 členů bývalého *Volkssportu*. Závěrem prezídium uvedlo: „Zprávy jiných podřízených úřadů však výslovně hlásí, že pořadatelé nepůsobí nyní dojem pevně organisovaného sboru.“⁸⁴⁸

Ordneři v době zákazu stejnokrojů

K významné změně došlo 19. května 1936, kdy byla rozkazem propagační kanceláře SdP číslo OG-36/2 v rámci SdP zřízena propagační služba (*Werbedienst*), jejímž úkolem byla mimo jiné příprava, realizace a ochrana akcí SdP. Na základě tohoto rozkazu měly být vytvořeny skupiny spolehlivých příslušníků SdP pro službu zpravodajskou, kurýrní, náborovou, propagační, ochrannou, pořadatelskou a pro různé jiné úkoly. Základem služby byly místní skupiny v čele s *Orts-Werbeleiterem*, dále okresní skupiny v čele s *Bezirks-Werbeleiterem* a krajské skupiny s *Kreis-Werbeleiterem*. Ordneři měli své úkoly jasně specifikovány v bodě rozkazu nazvaném *Pořadatelé (Ordner)* při schůzích: „Podle § 11 shromažďovacího zákona je strana povinna při akcích a schůzích zajistit dostatečný počet pořadatelů k zachování klidu a pořádku. ... Budování zvláštních pořadatelských oddílů je ale všem místním skupinám zakázáno. Stejně tak nemohou být žádní kamarádi vedeni jako stálí ordneři. ... Jednotný

⁸⁴⁸ Tamtéž.

pořadatelský oděv (*uniforma, znaky, atd.*) je nám úředně zakázán.“⁸⁴⁹ V duchu přísloví o vlku a koze se tedy obnovily pořadatelské oddíly SdP, které si současně zřizovacím rozkazem obnovu zakázaly...

V červenci 1936 zjistilo prezídium zemského úřadu v Praze, že představitelé SdP používají hromadně tmavomodré lodnické čepice, tzv. *Schiffermütze*. Kloboučník František Wollmann v Hrádku nad Nisou je měl ve výkladní skříni vystaveny za cenu 20,- Kč s popisem *Original Henleinkappe*. Při předvolebních akcích jimi byli opatřeni i ordneři.⁸⁵⁰

Henlein a ordner v lodnické čepici

Zemský úřad v Brně reagoval 10. července 1936 na zřízení nových oddílů a požádal okresní hejtmány, aby bedlivě sledovali činnost *Werbedienst* a energicky zamezili jakékoliv závadné či trestné činnosti.⁸⁵¹ Zmiňovaná „neorganizovanost“ ordnerů byla velmi proměnlivá. Ukazuje to například srpnový úkol SdP v Teplicích-Šanově, daný všem okrskovým pobočkám, aby okamžitě nahlásily, kolik ordnerů postaví na vlajkový sraz, který se měl uskutečnit 5. a 6. září v Teplicích-Šanově.⁸⁵²

Některá hlášení nasvědčují tomu, že pevná struktura pořadatelských oddílů skutečně neexistovala a jednotlivé místní skupiny SdP úspěšně vnášely neustálým zřizováním a rušením nejrůznějších pořadatelských skupin chaos do sledování orgánů státní správy i vojenských zpravodajců. Podle hlášení jičínského Pěšího pluku 22 z 1. září 1936 byl u místní skupiny SdP v Mariánských Lázních zřízen oddíl *Stoss Abteilung* (SA), který

⁸⁴⁹ NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-2

⁸⁵⁰ NA, PMV-AMV, k. 1241, 225-1241-1

⁸⁵¹ Tamtéž.

⁸⁵² SOKA Teplice, SdP-místní organizace Hrdlovka 1936–1938

agitoval pro stranu a prováděl zpravodajskou činnost.⁸⁵³ Další podobnou skupinou byla podle hlášení státního policejního úřadu v Chebu formace *Jugendsturmgruppe*, jejíž ústřední vedení sídlilo v Aši. Formace byla součástí tamního *Turnvereinu* a přijímání byli pouze členové SdP. Existenci této uniformované skupiny potvrdilo v lednu 1937 i policejní ředitelství v České Lípě. Jejím úkolem mělo být hlavně sledování uprchlíků z Německa.⁸⁵⁴

Dne 30. září 1936 získal státní policejní úřad v Ústí nad Labem zprávu, že ústředí SdP rozeslalo všem pořadatelským složkám přísně důvěrný pokyn. Sdělovalo v něm, že vzhledem ke stále se opakujícím útokům na ordnery ve službě, dává ordnerům rozkaz v případě nepřátelského útoku použít veškeré dostupné prostředky k odvrácení útoku. Současně měly být okamžitě zavedeny kurzy sebeobranu.⁸⁵⁵

Počátkem roku 1937 se tak vrátili na scénu oddíly ordnerů v podobě z května 1935. Podle zprávy důvěrníka okresního četnického velitelství v Rumburku přistoupilo vedení SdP k trvalé organizační výstavbě ordnerských oddílů. Každý ordner si měl do 1. března 1937 opatřit černé jezdecké kalhoty a vysoké boty. Až dosud používali ordneři stejnokroj sestávající z vysokých černých bot, černých jezdeckých kalhot, šedé nebo bílé košile, černé vázanky a tmavomodré čepice s černým lakovaným štítkem a podbradníkem. Jelikož byli ordneři většinou členy DTV, měl jejich výcvik probíhat v rámci tělovýchovných hodin tohoto svazu.⁸⁵⁶

Podle informací prezídia ministerstva vnitra se vedení SdP připravovalo na zřízení zvláštních skupin pod názvem *Schutzstaffel*. Tyto formace měly představovat úderný předvoj strany. Jejich hlavním úkolem měla být zpravodajská a propagační činnost, přičemž vedení kurzů mělo být svěřeno již zmiňovanému Dr. Josefu Suchymu.⁸⁵⁷

V březnu 1937 popsalo policejní ředitelství v Liberci ve zprávě prezídiu zemského úřadu v Praze podobu stranických shromáždění SdP. Mimo jiné zmínilo skutečnost, že pořadatelé vystupují ve stejnokrojích a v sevřených útvarech. Policejní ředitel vydal v lednu 1937 ve snaze sjednotit postup intervenujících úředníků na schůzích SdP pokyny, v nichž zakázal trpění užívání pořadatelských pásek v černo-červeno-bílých barvách (zdůvodnil to skutečností, že pokud se nosí korporativně, jedná se o

⁸⁵³ NA, PZÚ, k. 861, 207-861-1

⁸⁵⁴ Tamtéž.

⁸⁵⁵ NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-2

⁸⁵⁶ NA, PMV-AMV, k. 1237, 225-1237-4

⁸⁵⁷ NA, PMV-AMV, k. 1237, 225-1237-3

zdůrazňování velkoněmecké myšlenky neslučitelné s našimi právními předpisy), ale především korporativního vystupování ordnerů ve stejnokrojích. V této souvislosti uvedl, že vedoucí činitelé SdP prohlašují, že praxe jiných policejních a okresních úřadů byla mnohem liberálnější a že i v Praze ordneři vystupovali ve formacích a stejnokrojích.⁸⁵⁸

Odpočívající ordneři

Na tyto informace navázalo prezídium zemského úřadu v Praze svým oběžníkem z 31. března 1937. Uvedlo v něm, že v poslední době bylo možné téměř při všech akcích SdP sledovat ve zvýšené míře používání skupin ordnerů, jejichž původním úkolem bylo udržování pořádku při veřejných shromážděních strany a ochrana před eventuálními útoky politických odpůrců. Zatímco donedávna byli ordneři opatřeni pouze nezávadnými pořadatelskými páskami na rukávech, nyní se stávalo pravidlem, že vystupovali v oblecích rovnajících se stejnokrojům, což bylo zjevně v rozporu s ustanovením § 17 a 18 zákona č. 269 Sb. z. a n. z roku 1936. Stejnokroj se obvykle skládal z jezdeckých kalhot, vysokých bot, bílé košile, černé vázanky a modré lodnické čepice; popřípadě i černošedého kabátu polovojenského střihu. Ordneři přitom vystupovali ve vojenských formacích. Situace silně připomínala stav krátce před zákazem *Volkssportu*. Oběžník v tomto duchu uváděl: *„Za účelem zjednání přiměřené nápravy a dalšího jednotného postupu žádám, aby napříště nebylo při žádných veřejných podnikcích strany SdP povolováno ani trpěno používání pořadatelů, oblečených zcela nebo částečně ve stejnokroje jakékoliv podoby ... ani jich vystupování v jakýchkoliv zformovaných neb sevřených skupinách, ať se děje v uzavřených místnostech či na veřejných prostranstvích. ... k tomu podotýkám, že není ovšem námitek proti používání pořadatelů oblečených v občanské oděvy, které nemají rázu stejnokroje, a opatřených nezávadnými odznaky..., kteří by byli při podnikcích strany*

⁸⁵⁸ NA, PMV-AMV, k. 1237, 225-1237-4

SdP umístění tak, aby mohli snadno a včas plnit úkoly, které předsedovi schůze a jim ukládá předpis § 11 zákona shromáždovacího.“⁸⁵⁹ Oběžník dále upozorňoval na důvěrné zprávy, podle nichž rozeslalo ústředí SdP všem místním organizacím pokyn, aby v co nejkratší době navýšily počet ordnerů a opatřily je uniformami. Jelikož bylo známo, že členové pořadatelských sborů byli vybíráni pouze ze spolehlivých stoupců SdP, často bývalých členů DNSAP a současně také členů DTV, nebylo vyloučené, že by tyto spolehlivé a vycvičené sbory mohly být použity k akcím ohrožujícím státní bezpečnost.⁸⁶⁰

Situace se ale příliš nezměnila a vedení SdP navíc 22. dubna 1937 oznámilo, že uzavřelo smlouvu s pojišťovnou Union o pojištění ordnerů proti úrazu. Poplatky měla platit strana. Bezplatné pojištění se týkalo ordnerů, kteří se účastnili akcí SdP, členů hudby SdP a řečníků nebo příslušníků SdP, sedících při shromáždění za předsednickým stolem. Pojištění se vztahovalo na úrazy, k nimž došlo na společné cestě ordnerů ze shromáždění na místo konání akce a na cestu zpět, za předpokladu, že ordneři svou činností nepřekročili úřední předpisy. Pojištění samozřejmě znamenalo ochotnější zapojení se ordnerů do šarvátek v průběhu politických shromáždění. Nejednalo se ale o úplnou novinku, neboť poprvé bylo pojištění ordnerů řešeno již v průběhu předvolebního boje v dubnu 1935.⁸⁶¹

Ordnerdienst 1. května 1937

⁸⁵⁹ Tamtéž.

⁸⁶⁰ Tamtéž.

⁸⁶¹ SOKA Teplice, SdP-místní organizace Hrdlovka 1936-1938

Nebezpečí, které představovaly oddíly ordnerů pro republiku, se každým měsícem stupňovalo. V září 1937 zjistilo policejní ředitelství v Jablonci nad Nisou, že okresní vedení SdP pořádalo pravidelné večerní schůzky, na nichž byli mimo jiné školeni ordneři. Na schůzce 22. června 1937 byl na programu i bod „*příprava a výchova ordnerů k rozhodnému okamžiku*.“ Bylo jim zde řečeno, že si má každý opatřit stříelnou zbraň, aby v rozhodném okamžiku mohli klást odpor vnitřnímu nepříteli.⁸⁶²

Opět se opakoval scénář z roku 1935. V okamžiku blížícího se zakazování ordnerských oddílů se začaly množit zprávy o nejrůznějších jiných pořadatelských či úderných oddílech SdP. Státní policejní úřad v Ústí nad Labem napsal prezídiu ministerstva vnitra: „*Důvěrně bylo sděleno, že dosud neznámý organisátor tvoří ve známém území tzv. „Freischaren“, jako teroristické skupiny. ... Výcvik těchto skupin bude prováděn podle vzoru SA. Bude-li utvořena v Československu levicová vláda, mají tyto skupiny provést povstání, které by bylo podpořeno jinými dobrovolci z tuzemska.*“ Zmiňovaní vedoucí místních skupin byli členy SdP.⁸⁶³ Státní policejní úřad ve Vrchlabí tak například z důvěrného sdělení funkcionáře SdP zjistil, že touto stranou má být pro vybrané členy pořádán počínaje 1. říjnem 1937 kurz *SA-Stosskorpsschulung*, jehož frekventanti měli být pro případ potřeby cvičeni v násilných činech.⁸⁶⁴ Státní policejní úřad v Prachaticích pro změnu zjistil od věrohodného důvěrníka, že existují tzv. *Stosstruppen*, nikoliv *Freischaren*. Tato ilegální organizace měla být detailně propracována podle instrukcí z Německa a měla mít pobočky i v nejmenších obcích v pohraničí. Na severu Čech byla organizační výstavba již údajně dokončena, na jihu měla být zatím hotova ve Vimperku. Nejvíce členů podle zprávy pocházelo z řad DTV. Podle instrukcí měla tato organizace tvořit první vlnu náporu na integritu státu.⁸⁶⁵

Naopak státní policejní úřad v Kraslicích sdělil 2. října 1937 prezídiu zemského úřadu v Praze, že DTV organizuje v poslední době tzv. *Elitentruppen*, zvané mezi turnery též *Freischaren*. Měly se skládat z vybraných a vyzkoušených turnerů starších 16 let, kteří prodělali zvláštní výcvik a složili zkoušku spolehlivosti.⁸⁶⁶ V případě všech jednotek nazývaných v jednotlivých hlášeních *Freischaren* se s největší pravděpodobností ve skutečnosti jednalo o tzv. *Scharen*, na něž se dělil *Jungturnerschaft*.

⁸⁶² NA, PMV-AMV, k. 1237, 225-1237-3

⁸⁶³ Tamtéž.

⁸⁶⁴ NA, PZÚ, k. 870, 207-870-3, 8/1/73/48

⁸⁶⁵ NA, PMV-AMV, k. 1237, 225-1237-3

⁸⁶⁶ NA, PZÚ, k. 869, 207-869-3, 8/1/73/48

Oddíly ordnerů nevyužívala pouze SdP, ale podle hlášení prezidia krajského úřadu v Bratislavě z 5. října 1937 i *Karpathendeutsche Partei* (Karpatoněmecká strana, dále KdP). V zimním období provádělo pořadatelskou službu až 20 ordnerů s bílými páskami na rukávech. Ordneři nebyli podle hlášení až dosud nikdy uniformováni, nepochodovali ve formacích a neměli žádné prapory. Dne 18. června 1937 oznámil poslanec Franz Karmasin na schůzi strany v Bratislavě, že bude nutné, aby vedení KdP zorganizovalo silný pořadatelský sbor ordnerů pro budoucí předvolební schůze, aby nebyly napadnuty skupinami levicových stran.⁸⁶⁷

Poslední rok existence Československé republiky již proběhl především ve znamení dalších dvou polovojských organizací ovládaných SdP, tedy *Freiwilliges Schutzdienst* a *Sudetendeutsches Freikorps*, o nichž je pojednáno v dalších kapitolách. Přesto státní správa čas od času neopomněla řešit osudy *Ordnerdienst*u. Fonogram státního policejního úřadu v Chomutově z 20. května 1938 hovořil o události z 19. května 1938, kdy byla ve 21.30 hod skupina pěti vojínů chomutovské posádky přepadena u evangelického kostela v Chomutově asi 50 až 60 ordnery SdP, kteří vyběhli z blízké *Turnhalle*. Jeden voják při tom byl těžce raněn na hlavě. Náčelníkovi *Turnvereinu* byl vydán přísný pokyn, aby ve spolkových místnostech a na cvičišti netrpěl shromažďování ordnerů a nečlenů spolku.⁸⁶⁸ Větší množství příslušníků SdP oděných do *ordnerských* stejnokrojů a vyvolávajících nepokoje bylo sledováno i okresním úřadem v Chebu ve dnech 12. a 14. května.⁸⁶⁹

Ordneři 4. dubna 1938 v Liberci

⁸⁶⁷ NA, PMV-AMV, k. 1237, 225-1237-3

⁸⁶⁸ NA, PZÚ, k. 658, 207-658-6, 8/1/63/3

⁸⁶⁹ NA, PZÚ, k. 659, 207-659-1, 8/1/54/168

Okrskové velitelství branné výchovy ve Falknově napsalo 1. července 1938 ministerstvu národní obrany o průběhu voleb 12. června 1938: „Znovu poukazují na státu nebezpečnou organisaci Ordnerů strany SdP, která je soustavně budována a osobuje si práva, která náleží výhradně státním bezpečnostním orgánům. Nejde-li to jinak raději rozpustiti podobné organisace ostatních pol. stran, nežli tuto polovojenskou organisaci dále trpěti a nechati ji růsti a dále organisovati.“⁸⁷⁰

Ordneři byli neodmyslitelnou součástí každé akce SdP

Ordneři nadále hráli svou úlohu především v místech, kde ještě nebyly založeny oddíly *Freiwilliges Schutzdienst*. Potvrzuje to i zpráva státní policejní expozitury Varnsdorf z 26. července 1938. Uvádí, že se 25. července 1938 konal na městském hřbitově ve Varnsdorfu pohřeb významného člena místní skupiny SdP Hoffmanna. SdP této příležitosti využila k manifestačnímu vystoupení svých uniformovaných sborů. Téměř stovka jednotně oblečených mužů tvořila špalír, nesla rakev, pochodovala a dělala vojenské obraty. Na sobě měli černé boty, černé jezdecké kalhoty a bílé košile (jiná skupina šedé košile), černé kravaty, modré čepice s lesklým štítkem a dohodové opasky. Otázka uniformovaných sborů se v okresech, kde dosud nebyla povolena činnost *Freiwilliges Schutzdienst*, stávala podle hlášení zcela zásadní. SdP si tak naprosto bez vědomí úřadů a proti ustanovením zákona č. 269/1936 Sb. s. a n. vytvořila uniformované sbory, které používala k pořadatelským účelům „a v budoucnu možná proti všem.“⁸⁷¹ Policejní expozitura navrhovala i řešení: „Zdejší úřad i při omezených mocenských prostředcích, které má momentálně po ruce, zřídil by v této věci během jednoho týdne naprostý pořádek a zavedl by znovu stav, jaký byl před 1. květnem 1938,

⁸⁷⁰ VHA, HŠ-OBV, k. 352, 1139-86 3/19

⁸⁷¹ NA, PZÚ, k. 870, 207-870-4, 8/1/73/48

kdy ve zdejším správním obvodu nebylo lze spatřiti ordnerskou uniformu o nějakých skupinách ani nemluvě, prostým zákazem dirigovaným okresnímu vedení strany, který by byl jistě dodržován, resp. uplatňováním zákona č. 269/1936 Sb. s. a n., avšak jest vyloučeno, aby tak činil jako jediný úřad v celém pohraničí.“⁸⁷²

Přestože byly jednotky ordnerů nahrazeny mnohem „akčnějšími“ *Freiwilliges Schutzdienst*, nezmysly z hlášení ani v létě 1938. Okresní úřad v Jičíně sdělil ministerstvu vnitra, že v době od 24. do 27. července obdržely všechny skupiny SdP od okresního vedení rozkaz, kterým se nařizovala pohotovost pro ordnery do 15. srpna. Každý ordner byl povinen zdržovat se po tuto dobu ve svém bydlišti a případné vzdálení se z naléhavých důvodů musel hlásit u předsedy skupiny.⁸⁷³ Dne 1. září 1938 státní policejní ředitelství v Chomutově psalo prezídiu zemského úřadu v Praze, že se obyvatelstvo cítí velice dotčeno nošením ordnerských stejnokrojů. Jakmile se vyskytne nějaký incident, ordneři jsou ihned na místě a chtějí dělat pořádek i vůči občanům, kteří nejsou příslušníky SdP. Jejich chování bývá provokativní a hrubé. Zástupci českých stran uvedli, že pokud nepřestane chození ordnerů v uniformách na ulicích, začnou také chodit ve stejnokrojích Sokola, DTJ, *Republikanischer Wehr*, legionářských atd.⁸⁷⁴

Ordnerdienst se stal ve třicátých letech symbolem rostoucího vlivu SHF a později SdP. To, co nedokázala DNSAP se svými oddíly *Volkssportu*, zvládli henleinovci s hůře organizovanými, ale úředními zákazy prakticky nepostiženými jednotkami *Ordnerdienstu*. Ačkoliv je v roce 1938 postupně nahradily dvě mnohem nebezpečnější organizace aktivně připravující sudetoněmecké povstání, symbolem protistátně zaměřené činnosti sudetských Němců se stalo slovo „ordner“.

⁸⁷² Tamtéž.

⁸⁷³ NA, PZÚ, k. 870, 207-870-3, 8/1/73/48

⁸⁷⁴ NA, PZÚ, k. 658, 207-658-6, 8/1/63/3

7.2 FREIWILLIGES SCHUTZDIENST

Jestliže jsme v předchozí kapitole hovořili o ordnerech, kteří se stali jedním z nejvýraznějších symbolů henleinovského hnutí, potom tato kapitola patří daleko významnější a z hlediska státu i nebezpečnější organizaci, jejíž představitelé jsou ale v literatuře velmi často mylně rovněž nazýváni ordnery. Po *Ordnerdienst* přišel mnohem lépe organizovaný a především lépe vycvičený předstupeň nechvalně proslulého *Sudetendeutsche Freikorpsu*.

V historii organizace *Freiwilliges Schutzdienst* (Dobrovolná ochranná služba, dále FS) nelze pominout dokument z roku 1936, který hovoří pro hypotézu, že se mohlo jednat o dlouhodobě připravovaný projekt. V květnu 1936 získalo ministerstvo národní obrany písemnost, o níž samo uvádělo, že její pravost nebyla ověřena. Obsahovala informaci o organizační výstavbě a výcviku *Sudetendeutsche Freiwilligen Armee-SDFA*. Cílem mělo být vybudování ilegální vojenské organizace, která by podchytila zbraně schopné sudetoněmecké obyvatelstvo. Výcvik měl být zahájen 1. května 1936. Dokument uváděl, že její určení mělo být obdobné jako v případě SS a SA v Německu. Organizačním základem měly být *Schar*, *Trupp*, *Sturm* a *Sturmabteilung*. Na území Československa mělo být postaveno 107 *Sturmabteilung* v 9 brigádách. Jednotlivé oddíly by byly postaveny skrytě pod hlavičkou sportovních a turistických spolků, stejně jako kulturních a společenských sdružení. Přijímání měli být příslušníci ve věku 18 až 39 let. Přednost měli mít příslušníci SdP, kteří již v československé armádě vykonali vojenskou službu. Každý velitel od *Sturmführera* výš měl absolvovat alespoň 10 týdenní kurz v Německu. Dokument obsahoval dokonce dislokaci plánovaných brigád:

Velitelství brigád měla být následující:

- I. Krumlov nad Vltavou
- II. Cheb
- III. Chomutov
- IV. Ústí nad Labem
- V. Liberec
- VI. Krnov
- VII. Olomouc
- VIII. Brno (včetně oddílů z Prahy)
- IX. Znojmo

Každá brigáda měla mít i kontaktní místo, kam by dojížděli kurýři pro rozkazy z Berlína. Ministerstvo národní obrany v roce 1936 nevyklučovalo možnost, že se jednalo o podvržený dokument vyrobený cizím zpravodajstvím, který měl vzbudit neklid a případně i odvést pozornost od závažnějších akcí.⁸⁷⁵ Každopádně v něm lze nalézt některé prvky odpovídající budoucí organizaci FS.

Jak již bylo uvedeno, na přelomu let 1937 a 1938 se objevovalo množství zpráv o nových organizacích, nahrazujících původní *Ordnerdienst*. Úmysl SdP reorganizovat své pořadatelské sbory do podoby sportovního spolku v souladu se spolkovým zákonem se zjevně datoval do doby, kdy úřady zakazovaly činnost uniformovaných pořadatelů, tedy ordnerů, při různých akcích SdP. Efekt uniformovaného pořadatelského sboru byl pro představitele SdP, stejně jako před pár lety v případě *Volkssportu* pro vedení DNSAP, z pochopitelných důvodů nepominutelný. V lednu 1938 informovalo prezídium zemského úřadu v Praze prezídium ministerstva vnitra o skutečnosti, že SdP úzce spolupracuje s DTV a má tedy možnost vycvičit své členstvo v některých vojenských disciplínách v rámci činnosti této organizace. Současně ale uvádělo, že šetřením nebyla zjištěna existence ilegálních teroristických skupin *Freischaren* nebo *Stosstruppen*, o nichž se v této době rovněž hovořilo.⁸⁷⁶ Naopak státní policejní úřad v Ústí nad Labem hlásil 23. února 1938, že ústředí SdP má v úmyslu vytvořit z tehdejších ordnerů nepolitický spolek pod názvem *SdP-Sportgruppe*. Cestou tohoto spolku hodlali dosáhnout povolení nošení stejnokrojů, které by byly totožné s těmi, které používali ordneři ilegálně. Hlášení konstatovalo, že postup SdP byl totožný s postupem rozpuštěné DNSAP, která vytvořila nepolitický spolek *Volkssport*, organizovaný podle vzoru německých SA.⁸⁷⁷ Četnická stanice v Krompachu získala pro změnu důvěrnou zprávu, že místní skupiny SdP, resp. jejich *Stosstrups/Freischaren*, obdržely 10. března od okresního vedení nové pokyny, v nichž byla údajně obsažena záškodnická činnost těchto oddílů v případě nepokojů.⁸⁷⁸

Další informací tohoto druhu bylo hlášení policejního ředitelství v Praze z 3. března 1938, které získalo důvěrnou cestou informaci, že úmysl SdP organizovat své pořadatele ve sportovním spolku podle spolkového zákona se datuje od doby, kdy byla zakazována účast uniformovaných pořadatelů (ordnerů) při různých podnicích SdP.

⁸⁷⁵ NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-3

⁸⁷⁶ NA, PMV-AMV, k. 1237, 225-1237-3

⁸⁷⁷ Tamtéž.

⁸⁷⁸ Tamtéž.

Podle důvěrné zprávy šlo tehdy o návrh, aby utvořením statutárního uniformovaného spolku bylo eliminováno znemožňování straně SdP používat při veřejných akcích uniformované skupiny i jednotlivce (ordnery).⁸⁷⁹

O budovaných oddílech se ve své depeši ministerstvu zahraničních věcí v Berlíně z 1. dubna 1938 zmínil i německý vyslanec Eisenlohr:

„...1. Tvoří se organizace ordnerů SdP; dosud není vládou schválena. V Liberci je v ní 200 mužů a podobné oddíly se tvoří v jiných místech. Uniformy po vzoru SS. Zbraně nejsou. Vedení z psychologických důvodů zdůrazňuje jejich ilegální bojový charakter.

2. Německý Turnverband organizuje pod ústředním vedením v Aši tajnou mobilizaci (podle vojenského vzoru) zvláštních bojových útvarů, s úkolem klást odpor Čechům až do příchodu německých vojáků a při odchodu Čechů provádět odvetu...“⁸⁸⁰

Podle zjištění policejního ředitelství v Ústí nad Labem bylo 2. dubna 1938 na schůzi okresního vedení SdP usneseno, že uniformování pořadatelů SdP bude provedeno v co nejkratší době. Majetní měli odvádět zvláštní příspěvek, z něhož by byly pořízeny uniformy pro nemajetné.⁸⁸¹ O den později byla na pokyn okresního vedení SdP svolána schůzka vedoucích pořadatelských sborů, kde bylo usneseno, že v ústeckém okrese bude 300 uniformovaných pořadatelů SS (*Sudetendeutsche Schutztruppe*) a ve *Werbedienst*, který bude zastávat roli SA, bude 1.000 mužů. Příslušníci *Sudetendeutsche Schutztruppe* měli nosit černé stejnokroje a *Werbedienst* šedé. Každý příslušník měl být povinně členem DTV, kde měl absolvovat úplný vojenský výcvik.⁸⁸² Počátkem dubna získala policejní expozitura v Německém Jablonném informaci, podle které obdrželi vedoucí místních skupin SdP před 7. dubnem od okresního vedení písemný pokyn k utvoření *Stosstruppen* v každé obci. Písemný pokyn musel být ihned po obdržení spálen a údajně byl vydán hlavním vedením SdP. Dne 7. dubna byl na schůzce okresního vedení vedoucím dle důvěrníka sdělen ústní pokyn Konrada Henleina, aby *Stosstruppen* pod trestem vyloučení ze strany prozatím nikoho nenapadaly. Skupiny měly zatím úkol pozorovací a teprve na daný pokyn měly znemožnit akce vojska, policie, četnictva, poštovních a železničních úřadů a zejména přerušit spojení (telefon, telegraf apod.).⁸⁸³

⁸⁷⁹ NA, PZÚ, k. 866, 207-866-5, 8/1/73/48

⁸⁸⁰ ČELOVSKÝ, Boris. *So oder so*. s. 146.

⁸⁸¹ NA, PMV-AMV, k. 1237, 225-1237-3

⁸⁸² Tamtéž.

⁸⁸³ NA, PZÚ, k. 869, 207-869-3, 8/1/73/48

Výsledkem všech výše uvedených snah nakonec bylo vytvoření organizace FS. I přes všechny varovné hlasy, přicházející v posledních týdnech a měsících, ministerstvo vnitra vznik nové organizace posvětilo výměrem ze dne 20. dubna 1938 č. 29.507/38.⁸⁸⁴

Přijaté stanovы přitom náplň činnosti organizace popisovaly vcelku jasně:

- § 3 stanov FS říkal o náplni činnosti spolku: „*Účast, součinnost, ochranné, pořádkové a pomocné práce při akcích německých organizací v Československé republice ve shodě s pořadatelem akce.*“ Pro zajímavost totožný § 3 stanov organizace *Republikanischer Wehr*⁸⁸⁵ konstatoval: „*Účast a součinnost při akcích dělnictva.*“

- § 4 stanov FS uváděl: „*Spolek využívá k dosažení svého účelu následujících prostředků:*

1) Pořádání sportovních cvičení a provádění zápasů v:

- pořadových cvičeních, hrách, plavání, pochodových cvičeních, táboření, putování, výletech včetně stanování, nocování a vaření ve volné přírodě, šermu, kanoistice, jízdě na kole, motocyklu, automobilu, jízdě na koni, lyžování, bruslení, boxu, zápasu, sebeobraně beze zbraně a horolezectví. ...

11) Vysílání členů na akce německých organizací jako účastníků, ordnerů, vlajkonošů a ochranné služby.“

Republikanische Wehr měla, opět pro porovnání, v § 4 uvedeno: „*Spolek používá k dosažení svých cílů následující prostředky: 1) Pořádání sportovních cvičení a zápasů, 5) Vysílání členů na akce dělnictva jako účastníků nebo ordnerů.*“

Lze se domnívat, že povolení vzniku nové organizace mohlo souviset právě se skutečností, že obdobné organizace jiných politických stran běžně fungovaly a úředníci mohli podlehnout obavě, že jejich zamítavé stanovisko bude napadeno jako zjevně diskriminační.

Přesto nelze než konstatovat, že povolení existence FS bylo více než krátkozraké. Pouhých pět dnů po přijetí (nezapovězení) stanov FS ministerstvem vnitra již měly úřady státní správy o faktickém účelu FS zcela jasno. Dne 25. dubna 1938 oznámilo policejní ředitelství v Liberci prezídiu zemského úřadu v Praze, že se podle důvěrné

⁸⁸⁴ NA, PMV-AMV, k. 1237, 225-1237-4

⁸⁸⁵ *Republikanische Wehr* (někdy též *Rote Wehr*) byla brannou organizací německé sociální demokracie.

informace počátkem dubna konaly důvěrné porady mezi vedoucími činiteli SdP a DTV za účelem zabezpečení vzájemné úzké spolupráce. Bylo usneseno, že DTV bude od nynějška podřízen straně, takže se turneři stali tzv. *ochrannou skupinou (Schutztruppe)* sudetoněmeckého hnutí. Turneři byli podle této dohody rozděleni do dvou skupin. První, používající dosavadní šedý turnerský stejnokroj, měla odpovídat říšskoněmeckým SA. Druhá, vybavená černým stejnokrojem, měla být obdobou SS. Podle hlášení obdržela druhá skupina označení FS a tvořili ji funkcionáři SdP a DTV, případně nejspolehlivější členové. Tato skupina měla být cvičena zvlášť. Existence a určení spolku FS, který byl vytvořen v tělocvičných spolcích především proto, že jedině v rámci nich bylo možné provádět polovojenský výcvik a používat stejnokroje, se tajila a byla známa pouze funkcionářům.⁸⁸⁶

Podle zjištění prezidia zemského úřadu v Praze se ustavující valná hromada spolku *Freiwilliger Deutscher Schutzdienst – F.S.* se sídlem v Chebu konala ve čtvrtek 12. května 1938 v kanceláři ústředního vedení SdP v Chebu. Poslanec Kellner o tom podal písemné oznámení státnímu policejnímu úřadu v Chebu.⁸⁸⁷ Tuto zprávu potvrzovala i další hlášení. Účel FS měl podle nich být analogický úkolům, které měla *Republikanische Wehr* u německé sociální demokracie. Ve skutečnosti ale měl být podle hlášení FS tým, čím byly v Německu SA.⁸⁸⁸

Organizační pokyny ke vzniku FS uváděly, že krajszí důvěrníci FS, jmenovaní náčelníkem štábu ve shodě s organizačními vedoucími a krajskými vedoucími hnutí, jmenují ve shodě s okresními vedoucími ve všech okresech okresní důvěrníky FS. Systém důvěrníků pak pokračoval sestupně až na úroveň místních jednotek FS. Věk aktivních příslušníků FS byl omezen na 18 až 45 let. Podle věku se pak příslušníci FS dělili na první jednotku (18 až 35 let) a druhou jednotku (36 až 45 let). Nad 45 let pak existovaly takzvané zálohy. Ti, kteří se dříve provinili proti poslušnosti vůči straně, vedení nebo disciplíně DTV, mohli být podrobeni půlroční zkušební době. Člen FS byl povinen doložit svou dosavadní příslušnost a činnost v SdP, turnerském hnutí nebo v některém ochranném svazu. V průběhu půlroční zkušební doby musel také prokázat svůj árijský původ.⁸⁸⁹

⁸⁸⁶ NA, PMV-AMV, k. 1238, 225-1238-2

⁸⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸⁸ NA, PMV-AMV, k. 1239, 225-1239-4

⁸⁸⁹ NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-21

Organizační struktura FS byla následující:

1 <i>Gruppe</i> (skupina) = 16.000 mužů	3 skupiny
1 <i>Hauptbann</i> = 4.000 mužů	12
1 <i>Bann</i> = 800 mužů	60
1 <i>Sturm</i> = 200 mužů	240
1 <i>Trupp</i> (četa) = 50 mužů	1.000 čet
1 <i>Schar</i> = 10 až 14 mužů	4.000

Hodnosti FS byly sestupně řazeny takto:

Stabschef

Hauptbannführer

Bannführer

Sturmführer

Die Zeit přinesl 14. května 1938 v čísle 113 zprávu o jmenování Willi Brandnera do čela štábu nově vzniklé FS. V článku doplněném o portrétní fotografii se psalo o jeho dosavadní kariéře v DTV. V turnerském hnutí působil již od chlapeckých let, aby se v dospělosti stal cvičitelem. Patřil mezi první absolventy Henleinovy turnerské školy v Aši, poté se stal učitelem tělocviku v *Turnvereinu* ve Varnsdorfu. Konrad Henlein jej následně opět povolal do Aše, kde se stal jako jeden z jeho nejbližších spolupracovníků pracovníkem úřadu svazového náčelníka tělocviku DTV. Na jeho bedrech ležela i značná část organizace svazové slavnosti v Žatci v roce 1933 a podle článku v *Die Zeit* stanul na velitelské věži po boku Henleina jako jeho pobočník. Poté, co se Henlein zapojil do politického hnutí, stal se Brandner jeho nástupcem v DTV. Za jeho zásluhy mu Adolf Hitler v roce 1936 udělil čestný olympijský odznak.⁸⁹⁰

V nedatovaném svolání Willi Brandnera z období vzniku FS se uvádělo: „Nově založený FS, jehož výstavbu a vedení jsem převzal, bude páteří hnutí. *Volksgruppe sudetských Němců* v něm získává odhodlaný bojový útvar, který bude nasazen všude, kde rozhodují odvaha a disciplína, pořádek a bojový duch, věrnost a vůdcovská rozhodnost. ... *Freiwillige Deutsche Schutzdienst (FS)* není žádnou přehlídkovou jednotkou, ale bojovou směnou, která je stále ve službě...“⁸⁹¹

Policejní ředitelství v České Lípě hlásilo, že podle zpráv stranického tisku SdP došlo na základě svolení ministerstva vnitra k utvoření spolku FS, jehož předsedou měl být

⁸⁹⁰ NA, PMV-AMV, k. 1249, 225-1249-1

⁸⁹¹ NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-21

původně Konrad Henlein, jednatelem Fritz Köllner a náčelníkem štábu Willi Brandner. Na rozdíl od ministerstva vnitra českolipští policisté tvrdili, že se má v rámci strany a pod pláštěm spolkového zákona vytvořit polovojenská formace, odpovídající říšskoněmeckým SA nebo SS, jejíž existence by mohla mít dalekosáhlé vnitropolitické důsledky: „Ačkoliv je všeobecně známo, že mají i jiné politické strany zvláštní pořadatelské nebo krojované skupiny, jež spočívají rovněž na podkladě spolkovém a na které se strana SdP vždy, když bylo zakázáno používat krojovaných ordnerských skupin, odvolávala, přece jen nelze utvoření nové formace, jež se podobá i svým názvem formacím říšskoněmeckým, připustiti.... Chystané krojované formace... prozrazují zcela nepokrytě, že jde o obdobu těchto formací v Rakousku před provedením Anschlussu. Další obdobu je však možno při zakládání těchto formací hledati i v dřívějším, rozpuštěném spolku Volkssport, který byl okrajovou složkou strany DNSAP a vyvíjel, jak bylo několika procesy prokázáno, činnost vyloženě protistátní. ... V souvislosti s věcí je nutno poukázati i na další závažnou okolnost, že má býti totiž v čele těchto nových formací nejvyšší funkcionář Turnerů Willi Brandner a že se nejužší spolupráce členů Turnvereinů se stranou SdP projevila právě o massových projevech strany o 1. květnu t.r.“⁸⁹²

Konrad Henlein v doprovodu příslušníků FS

Strana SdP se od FS pro jistotu distancovala rozkazem hlavního organizačního úřadu SdP č. OG-27/38 z 18. května 1938. Bod 2 tohoto rozkazu říkal:

⁸⁹² NA, PMV-AMV, k. 1238, 225-1238-2

„Organizace Freiwilligen deutschen Schutzdienst – FS

K zamezení omylů se tímto dává na vědomí, že stranická místa nemají ani mandát ani právo k provádění organizačních přípravných prací k vytvoření FS. Vytvoření FS, jak nám bylo sděleno zmocněncem Willi Brandnerem, bude provedeno výlučně a pouze k tomu zmocněnými pověřenci FS. Každé libovolné organizování v oblasti FS bude, pokud tak zástupci hnutí učiní bez souhlasu zmocněných pověřenců, disciplinárně potrestáno.“⁸⁹³ Pod rozkazem byli podepsáni Rudolf Dietl za *Hauptstelle der SdP* a Fritz Köllner jako hlavní organizační vedoucí.

Úřady v této době dostávaly další a další hlášení o úzkém propojení FS s DTV. Policejní ředitelství v Moravské Ostravě hlásilo 21. května 1938, že mu sdělil dobře informovaný důvěrník, činitel SdP, že se v poslední době šíří zprávy o zakládání ilegálních formací SS, SA a Hitlerjugend na území ČSR. Tyto informace se ale podle hlášení nezakládaly na pravdě a zřejmě vznikly díky vytváření uniformovaných sborů FS, které straníci SdP běžně nazývali SS. Podle výslovného rozkazu vedení SdP se členové měli rekrutovat výhradně z řad příslušníků DTV. V menších okresních městech na Moravě byl stanoven průměrný počet členů FS na 100 mužů. Práce spojené se založením organizace měly být ukončeny koncem června. Nařízení ústředí SdP, podle něhož byli členové FS vybíráni pouze z příslušníků DTV, vyvolalo údajně velký odpor stoupenců časopisu *Aufbruch*, kteří tvrdili, že DTV je ovládán ideovými zásadami *Kameradschaftsbundu*, a že vedení SdP tímto stále nadržuje příslušníkům *Kameradschaftsbundu* a pověřuje tak odpovědnými úkoly méně spolehlivé osoby.⁸⁹⁴

Dne 20. května 1938, tedy přesně měsíc po obtížně pochopitelném přijetí stanov FS, vydalo ministerstvo vnitra výnos č. 40.955/38, kterým udělilo FS výstrahu: „...ježto vybočil nejen z mezí své statutární činnosti jako spolek nepolitický, nýbrž že si dává nad to ráz organizace polovojenské, resp. vojenské ve službách určité politické strany.“⁸⁹⁵ Součástí přísné výstrahy bylo i upozornění, že při příštím „vybočení ze statutární činnosti“ bude proti spolku zakročeno podle spolkového zákona.

Ve skutečnosti se v těchto dnech teprve vytvářela definitivní struktura FS, o čemž svědčí i řada přicházejících hlášení o vzniku nových skupin FS. Státní policejní úřad v Litoměřicích tak 31. května 1938 hlásil, že podle důvěrných zpráv probíhají přípravy

⁸⁹³ Tamtéž.

⁸⁹⁴ Tamtéž.

⁸⁹⁵ NA, PMV-AMV, k. 1239, 225-1239-4

k sestavení mužstva pro FS. Jejich organizaci údajně řídil poslanec Ernst Kundt a štábním šéfem byl Willi Brandner.⁸⁹⁶ Podle důvěrné zprávy státního policejního úřadu v Teplicích-Šanově obdrželo místní vedení SdP v Žalanech pokyn ke zřízení oddílu FS v síle 30 mužů. Stejnokroj měl sestávat z černých vysokých bot, černých jezdeckých kalhot, černé košile, dohodového opasku a černé čepice. Členové měli být nejméně 170 cm vysokí a museli být aktivními turnery v DTV.⁸⁹⁷

Podle zprávy státního policejního úřadu v Bruntále přijel v pondělí 30. května 1938 do kanceláře okresního vedení SdP v Bruntále kurýr z ústředního vedení strany s pokyny, aby byli členové FS po obecních volbách, to jest po 12. červnu, ve dne i v noci v pohotovosti a v naprosté poslušnosti připraveni vykonat rozkazy bez ohledu na to, zda to někoho bude stát život nebo ne. Všichni zbraně schopní muži SdP se měli na dané znamení ihned shromáždit a být k dispozici.⁸⁹⁸

Podle dalších důvěrných zpráv z června 1938 měl DTV zahájit velkou náborovou kampaň za účelem získání nových členů FS: „*Jak známo, z řad členů Turnverbandu byli vybíráni pro pořádkovou službu tzv. ordneři, kteří byli nyní v rámci organizační akce, prováděné Turnverbandem mezi studentskou mládeží, přetvořeni ve zvláštní samostatnou organizaci, utvořenou jako spolek pod názvem Freiwilliger Schutzdienst strany SdP se sídlem v Chebu. Členové této FS se skládají zejména z bývalých tzv. buršáků. Velitelem a organizátorem FS jest náčelník svazu Deutscher Turnverbandu Willi Brandner v Aši. ... Útvar FS je uniformovaný a zřízený po vojenském vzoru. Důvěrnou cestou se podařilo zjistit, že v rozhodném okamžiku, kdyby se jednalo o přechod státní hranice německým vojskem, by FS obsadily všechny místní státní úřady a budovy.*“⁸⁹⁹ V Praze se pravidelné nástupy FS konaly na hřišti nedaleko Císařského mlýna v Bubenči. Podle hlášení četnické stanice v Chomutově byl na schůzce v kanceláři okresního vedení SdP v Chomutově 1. června 1938 ustaven vedoucím FS v Chomutově JUDr. Heinrich Feiler,⁹⁰⁰ který byl náčelníkem chomutovských turnerů a již od roku 1925 členem svazové turnerské rady. Samozřejmostí bylo vyřešení výcviku FS v rámci DTV a navíc byla zřízena i *Motorradstaffel*. Policejní ředitel v Plzni

⁸⁹⁶ NA, PMV-AMV, k. 1238, 225-1238-2

⁸⁹⁷ Tamtéž.

⁸⁹⁸ Tamtéž.

⁸⁹⁹ Tamtéž.

⁹⁰⁰ Feiler Heinrich JUDr. (1895–1969). Absolvoval práva na univerzitě v Praze. Od roku 1925 byl členem svazové rady DTV. 1926–1931 člen DNSAP. 5. 10. 1933 vstoupil do SHF. V roce 1938 Ortsführer FS a člen SFK. V průběhu 2. světové války komunální politik v Sudetech. Po roce 1945 advokát v Mnichově a správní soudní rada ve Stuttgartu.

současně poznamenal, že je zřejmé, že se spolku FS nejedná o dosažení účelu stanov, ale o urychlené vytvoření ilegálních vojensky cvičených jednotek.⁹⁰¹ Chomutovští četníci také zjistili, že 3. června 1938 bylo do *Jahnturnhalle* v Chomutově dovezeno 200 stejnokrojů pro nemajetné členy FS. Příslušníci FS měli být cvičeni v tělocvičně DTV pod dohledem náčelníka spolku.⁹⁰²

Policejní ředitelství v Ústí nad Labem získalo v červnu důvěrnou informaci, že v okrese Ústí nad Labem bylo do FS přihlášeno již 2.600 mužů, kteří prodělávali výcvik v DTV. Vedení FS podléhalo DTV a za duchovní výchovu odpovídal vzdělavatel DTV. V ústeckém okrese bylo 14 *Hundertschaftů* FS, z nichž se každý skládal z deseti *Zehnerschaftů*.⁹⁰³

Dne 17. června 1938 byla svolána důvěrná porada zástupců DTV ostravské a opavské župy a představitelů SdP do Novákova hotelu v Suchdole. Měla projednávat zřízení FS, ale po půl hodině byla za asistence četnictva úředně rozpuštěna. O dva dny později se v Hlučíně v hostinci U krásné vyhlídky konala důvěrná porada funkcionářů SdP za účasti 35 osob. Výsledkem byl požadavek na vznik pobočky DTV v každé obci, čímž by při každé pobočce DTV mohlo být zřízeno družstvo (*Riege*) FS. Celý kraj by tak byl pod kontrolou a nátlakem FS.⁹⁰⁴

Policejní ředitelství v Jablonci nad Nisou zjistilo z naprosto věrohodného pramene, že se v Jablonci ustavila formace FS, čítající 800 mužů. Svou činnost začala oficiálně po řadě přípravných schůzí v neděli 26. června 1938. Velitel jabloneckého FS Walter Wunsch nechal tohoto dne ve 4.15 hod nastoupit všechny příslušníky FS na fotbalovém cvičišti klubu SSK Jablonec. Členstvo nastoupilo podle skupin (*Sprengel*). Vůdci jednotlivých skupin byli osvědčení cvičitelé jabloneckého DTV. Wunsch všem oznámil, že na pokyn nejvyššího velitele FS Willi Brandnera byl nyní definitivně ustaven FS i v Jablonci nad Nisou. Následovala pořadová cvičení a cvičení v hodu ručním granátem.⁹⁰⁵

Postupně se začaly objevovat i první úřední zákroky proti FS. Dne 17. června 1938 byla státní policií ve Fulneku rozpuštěna schůze DTV, jednající o vytvoření okresního štábu FS pro Nový Jičín.⁹⁰⁶ V každé venkovské obci jindřichohradeckého okresu byla zřizována *Schar* FS. Jelikož místní spolky nebyly úřadu řádně oznámeny, dostalo

⁹⁰¹ NA, PMV-AMV, k. 1224, 225-1224-5

⁹⁰² Tamtéž.

⁹⁰³ Tamtéž.

⁹⁰⁴ NA, PMV-AMV, k. 1240, 225-1240-2

⁹⁰⁵ NA, PMV-AMV, k. 1238, 225-1238-2

⁹⁰⁶ NA, PMV-AMV, k. 1275, 225-1275-22

četnictvo v červenci 1938 pokyn, aby na funkcionáře spolku podalo trestní oznámení pro přestupek spolkového zákona.⁹⁰⁷

Příslušníci FS nahrazovali Ordnerdienst

Některé zprávy svědčily o úzkém propojení původního *Ordnerdienst* s FS. V červenci svolala místní skupina SdP v Rynolticích (Ringelsheim) důvěrnou schůzku *Ordnerdienst* a vytvořila podskupinu FS. Schůzky se mohli zúčastnit všichni příslušníci *Ordnerdienst*, ale do FS byli přijati jen nejspolehlivější z nich. O jejich přijetí rozhodovala zvláštní komise. Na následné první schůzce FS se mluvilo o tom, že pravý úkol FS nastane, až vypukne válka nebo na státních hranicích dojde k vážným nepokojům. Výstroj zůstávala ordnerská a zbraně měly být vydány až na poslední chvíli, jelikož byly podle získaných informací zatím uskladněny v Německu poblíž státní hranice.⁹⁰⁸

O propojení FS s DTV již nebylo v polovině července 1938 pochyb. V Jiříkově probíhaly 5. července 1938 odvody do FS v hotelu *Stadtgericht*, jehož majitelem byl místní spolek DTV. Ze 160 účastníků byla odvedena přesně polovina. Členem FS se mohl stát pouze příslušník DTV, který byl zároveň spolehlivým členem SdP.⁹⁰⁹ Rovněž státní policejní úřad v Chebu hlásil, že výcvik FS na Chebsku probíhá v tělocvičnách DTV jako výcvik příslušníků DTV a provádí jej dle programu a stanov DTV.⁹¹⁰ Místní skupina SdP ve Starém Ehrenberku začala 1. července organizovat oddíly FS. Každý přihlášený člen musel předložit křestní list, domovský list, potvrzení o árijském původu, lékařské vysvědčení o zdravotním stavu a průkaz DTV. Cvičení probíhala v *Turnahalle*

⁹⁰⁷ NA, PZÚ, k. 870, 207-870-5, 8/1/73/48

⁹⁰⁸ NA, PMV-AMV, k. 1238, 225-1238-2

⁹⁰⁹ NA, PZÚ, k. 870, 207-870-5, 8/1/73/48

⁹¹⁰ NA, PZÚ, k. 870, 207-870-4, 8/1/73/48

nebo na venkovním cvičišti DTV.⁹¹¹ Členstvo bylo rozděleno podle věku do skupin A, B a C:

A: členstvo od 18 do 25 let

B: od 25 do 35

C: od 35 do 45 let

K nejtěžším úkolům měla být vycvičena skupina A. Cvičení v *Turnhalle* a na hřišti DTV ve Starém Ehrenberku bylo zahájeno hned 1. července. Cvičení se dělila na pochodová, řadová, běh na 10 km, sanitní službu a cvičení ve volné přírodě. Několik nejspolehlivějších členů mělo být odesláno na výcvik do Německa. Mezi příslušníky SdP se podle hlášení policejní expozitury ve Šluknově šířily zprávy, že oddíly FS do 28. října strhnou veškerou moc na sebe a sudetští Němci již nebudou slavit 20. výročí vzniku ČSR. Šluknovští policisté rovněž usoudili, že se DTV podle všech náznaků stává politickou složkou SdP, neboť členové FS nabývali rozhodující vliv jak v tělocvičnách, tak i ve spolkovém životě.⁹¹² Odvody členů DTV za účelem vytvoření místních skupin FS se konaly téměř každodenně. Podle důvěrné zprávy měly být vycvičeným členům přiděleny hraniční úseky. V případě vypuknutí mezinárodního konfliktu měli odstranit finanční stráž a četnictvo a uvolnit silnice k volnému průjezdu německé armády.⁹¹³

Vojenským zpravodajcům pochopitelně nezůstala existence nové organizace utajena a záhy se jim podařilo získat řadu důvěrných informací. Podle jedné z nich se začátkem července 1938 konala porada vedoucích SdP o tom, zda má být organizace FS vyzbrojena. Konrad Henlein údajně zastával odmítavé stanovisko, zatímco K. H. Frank, Wilhelm Sebekowsky a Willi Brandner prosadili vyzbrojení členů FS revolvéry dovezenými z Německa.⁹¹⁴ Početní stavy FS přitom narůstaly každým dnem. V Chebu pořádal FS výcvik v rámci cvičení DTV každou středu od 20.00 do 21.30 hod na letním cvičišti DTV. Při cvičení 6. července bylo na hřišti 180 mužů. Předseda místní skupiny SdP Ernst Haas měl při této příležitosti proslov o povinnostech členů FS. Při cvičení 13. července bylo přítomno již 350 mužů a o týden později 400 mužů.⁹¹⁵

Policejní ředitelství v Liberci došlo ve svém hlášení prezídiu zemského úřadu v Praze z 26. července 1938 k oprávněnému závěru, že oddíly FS jsou vlastně pokračováním

⁹¹¹ NA, PZÚ, k. 870, 207-870-5, 8/1/73/48

⁹¹² NA, PZÚ, k. 870, 207-870-3, 8/1/73/48

⁹¹³ NA, PZÚ, k. 870, 207-870-4, 8/1/73/48

⁹¹⁴ NA, PMV-AMV, k. 1238, 225-1238-2

⁹¹⁵ NA, PZÚ, k. 870, 207-870-3, 8/1/73/48

pořadatelských skupin strany SdP, neboť převzaly jejich úkoly a nastoupily na jejich místo. Skutečnosti odpovídalo i konstatování, že oddíly FS představují organizačně pevnější těleso opírající se o přesná ustanovení stanov a vyznačující se tužší kázní a pečlivějším výběrem členstva. Hlášení uvádělo i zajímavou informaci o likvidaci pořadatelských oddílů, kterou bylo třeba pokládat za logický důsledek vzniku FS. Podle došlých zpráv neprobíhala všude hladce, neboť členové *Ordnerdienst* nesli velmi těžce, pokud nebyli zařazeni do FS. Byli totiž zbaveni svého výjimečného postavení v rámci SdP a museli se podřídit nové situaci.

Na některých místech došlo i k otevřeným projevům nespokojenosti. Mezi důvody k začlenění oddílů FS do DTV uváděla zpráva i údajnou snahu SdP o zamezení vlivu *Aufbruchkreisu* na FS. Počáteční nedorozumění mezi SdP a DTV v zásadní otázce, kdo má velet FS, bylo rozhodnuto tak, že po stránce výcvikové to byl DTV a po stránce ideové SdP. Na Liberecku měl vrchní dohled nad FS okresní vedoucí SdP v Liberci Josef Porsche.⁹¹⁶ Město Liberec bylo rozděleno na 9 okrsků SdP (*SdP-Sprengel*), každý měl čítat 100 členů FS, tvořících tzv. *Hundertschaft* čili čet. Ty se potom dělily na oddíly po 10 členech zvané *Zehnerschafty*. Pro členy FS byla předepsána povinná cvičení, konající se každý pátek v tělocvičnách DTV. Nacvičovalo se jiu-jitsu, box, skok, vrh diskem, hod oštěpem a cvičení ve střelbě ze vzduchovky. Okresní vedení SdP získalo pro výcvik se zbraní i 80 poplašných pistolí. Každých 14 dní se konalo pochodové cvičení se zátěží a s nácvikem orientace v terénu a čtení z mapy.

Vedoucí FS v Liberci Adolf Birner, který byl současně bývalým vedoucím libereckých *Ordnerabteilung*, prohlásil na schůzi FS, konané 1. července v liberecké *Turnhalle*, že členové FS musí být v nejbližší době připraveni na všechno, přičemž nevyločil ani možnost zákazu FS. Všechny ale ujistil, že i v takovém případě bude FS v rámci DTV existovat dál.

Dochovala se i řada hlášení o jednotlivých cvičeních na Liberecku. Například 4. července se ve 4 hodiny ráno uskutečnil sraz oddílů FS na závodní dráze ve Starých Pavlovicích u Liberce (Alt Paulsdorf). Všech 172 účastníků bylo seřazeno podle čet v čele s jednotlivými veliteli. Po příchodu Josefa Porsche předal místní vedoucí FS hlášení, přičemž se oba zdravili vztyčenou pravicí. Ve svém projevu Porsche zdůraznil,

⁹¹⁶ Porsche Josef (1897–). Vedoucí v závodě na broušení skla v Liberci. Zakladatel SHF v Liberci, kde působil jako místní vedoucí. V září 1938 velitel praporu SFK ve skupině 5. V době války Obersturmbannführer SA. V květnu 1945 uprchl do Německa.

že FS jsou oporou Henleinova hnutí, a že na ně budou v budoucnu kladeny velké požadavky. Následovala pořadová cvičení. Liberecké policejní ředitelství došlo na základě množících se informací o FS k závěru, že: „Z těchto několika shora uvedených případů dosavadní činnosti FS jednotek lze nade vše pochybnost usuzovati, že se v daném případě jedná o bojový faktor Henleinova hnutí, který v daném okamžiku v mimořádných poměrech má býti použit jako armáda strany, kterou nutno připravit a v kritickou dobu mobilizovati.“⁹¹⁷

Obdobné informace jako liberečtí policisté získávaly i další úřady po celé republice. Státní policejní úřad ve Vrchlabí například 26. července 1938 informoval prezídium zemského úřadu v Praze o nedávno utvořeném spolku FS v Chebu. Uvedl, že spolek je podle stanov sice nepolitický a nesmí tedy politickou činnost ani vyvíjet, ani se jí účastnit, ale podle důvěrné zprávy má sloužit v první řadě účelům a cílům strany SdP. Podle sdělení jednoho člena FS se spolek měl účastnit schůzí strany, kde měli jeho členové vykonávat funkci ordnerů. Důvěrnou cestou byly získány i následující poznatky:

Organizace FS:

- *Reichsführung* (svazové (říšské) vedení)
- *Gauführung* (vedení župy)
- *Bezirksführung* (vedení okrsku)
- *Ortsführung* (vedení místní skupiny)
- *Scharführung* (vedení skupiny – družstva)

Podle získaných informací bylo *Reichsführung* jednak začleněno do *Hauptauschuss für Leibesübungen* v ČSR, jednak podléhalo vedení říšskoněmecké SA, kde mělo být zařazeno jako zvláštní župa. Organizováním a vedením této župy byl údajně pověřen bývalý sudetoněmecký poslanec Hans Krebs, který měl dávat ve věcech týkajících se FS přímé rozkazy Henleinovi. Župy a okrsky (okresy) FS byly totožné jako u DTV. Každý okrsek musel dodat určitý počet mužů podle velikosti členské základny. Na příklad okres Trutnov měl mít 500 členů FS. Město Trutnov mělo dodat 80 mužů, Vrchlabí 60, Černý Důl-Čistá 48, Pilníkov (Pilnikau) 50, Volanov (Weigelsdorf) 35, Staré Buky (Altenbuch) 35, Horní Maršov (Marschendorf) 35 atd. Každá místní organizace SdP měla do FS vyslat 10-12 mužů, kteří tvořili *Schar* a vedl je *Scharführer*. V obci, kde bylo více místních organizací SdP, byl jmenován i *Ortsführer*. Tím mohl

⁹¹⁷ NA, PMV-AMV, k. 1238, 225-1238-2

být člen SdP, který sloužil v armádě nebo zastával podřízené místo v DTV. Podmínkou členství byl věk 18 až 35 let. Členský příspěvek byl stanoven, kromě příspěvku 3,- Kč pro SdP, jejímž členem musel každý FS-Mann být, na 1,- Kč měsíčně, která byla odváděna do pokladny DTV. Při výcviku nebyly používány zbraně, ale členové FS byli cvičeni teoreticky a místo pušek používali dřevěné hole. Nedostavil-li se člen FS na cvičení třikrát bez omluvy, byl považován za nespolehlivého a byl vyloučen nejen z FS, ale i z DTV. Spojovací službu měl na starosti spolek *Sudetendeutscher Kraftfahrerbund*, který v rámci svých stanov vytvářel *Autostaffeln, Motorradstaffeln a Fahrradstaffeln*.⁹¹⁸

Informace, potvrzující pravý účel FS, přibývaly téměř každý den. Důvěrník četnického oddělení v Českých Budějovicích vyslechl 17. července rozhovor mladíků na návsi v Machovicích, v němž jeden vyzýval ostatní ke vstupu do FS. Sliboval, že každý obdrží pistoli a dohodový opasek. Majetní měli uhradit polovinu hodnoty pistole a opasku, nemajetní měli získat oboje zdarma.⁹¹⁹ Okresní úřad v Domažlicích získal dopis z 26. července, který adresoval Jiří Stadler z Lískové (Haselbach) svému bratrovi do Vídně, a který ztratila jeho sedmiletá dcera poblíž státní hranice při přechodu do Německa. Mimo jiné v něm psal, že je členem FS, který zatím existuje v tajnosti pod pláštěm *Turnvereinu*, a že FS je totéž jako SS.⁹²⁰

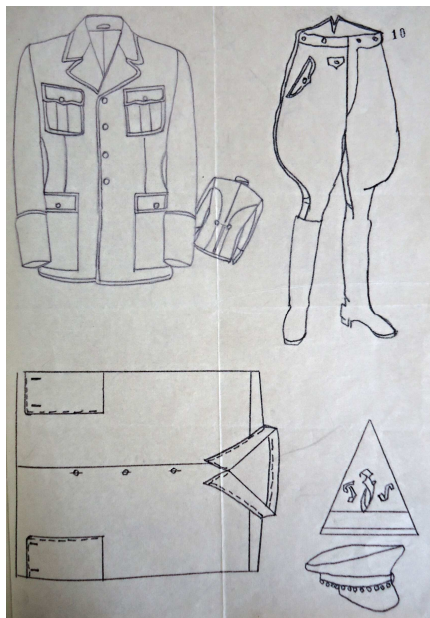
Na tomto místě je třeba učinit drobnou odbočku směrem k problematice stejnokrojů. Jak již mnohokrát zaznělo, používání stejnokrojů bylo mezi sudetskými Němci, a zejména těmi negativisticky orientovanými, vnímáno jako věc zcela mimořádného významu. Po celé meziválečné období používali své tradiční kroje turneří. Postupně se se svými pokusy o zavedení stejnokroje přidávaly organizace jako *Volkssport, Ordnerdienst*, FS a další. Stejnokroje působily nejen jako skvělý agitační prostředek, ale svým nositelům dávaly především nebývalý pocit sounáležitosti, sebevědomí a v neposlední řadě i síly. V létě roku 1938 tak k tomuto prostředku přistoupila i SdP. Ne ale jako dosud prostřednictvím FS či jiných organizací, ale přímo stejnokrojem funkcionářů SdP. Státní policejní úřad v Mariánských Lázních o tom v závěru července informoval prezídium zemského úřadu v Praze. Sděloval, že v poslední době pozoroval funkcionáře SdP v nových jednotných stejnokrojích, tzv. *Amtswalteruniform*. Stejnokroj byl z tmavošedé látky a skládal se z jezdeckých kalhot, blůzy, čepice a vysokých bot. Stříhem se podobal typu říšskoněmecké armády. Současně byly zavedeny odznaky SdP na čepici, které

⁹¹⁸ NA, PZÚ, k. 870, 207-870-3, 8/1/73/48

⁹¹⁹ NA, PZÚ, k. 870, 207-870-1, 8/1/73/48

⁹²⁰ NA, PZÚ, k. 870, 207-870-3, 8/1/73/48

nahrazovaly hodnotní označení. Někteří funkcionáři strany jej použili při cestě na turnerskou slavnost ve Vratislavi.⁹²¹ Stejnokroj vznikl v době, kdy situace v pohraničí nezadržitelně spěla ke svému dramatickému rozuzlení. Úřady, dotazující se ministerstva vnitra na povolení k používání těchto stejnokrojů, tak na odpověď čekaly marně.

Stejnokroj funkcionářů SdP

Blížící se turnerská slavnost ve Vratislavi, které jsme věnovali pozornost v kapitole 6.2, se projevila i v činnosti FS. Podle policejního úřadu ve Vrchlabí měli být *Ortsführeri* a *Scharführeri* školeni ve zvláštním táboře po dobu 8 dnů.⁹²² Velitelství četnického oddělení v České Lípě zjistilo od důvěrníka, že složky FS mají počínaje 25. červencem vyhlášenu přísnou pohotovost. Někteří již byli přihlášení na turnerskou slavnost ve Vratislavi, ale kvůli pohotovosti se jí nemohli zúčastnit.⁹²³

Proti stále viditelnější činnosti FS se začaly ohrazovat i nejrůznější organizace, zastupující české zájmy na národnostně smíšeném území. Hlavním neuralgickým bodem se pochopitelně stávalo používání stejnokrojů. Místní odbor Národní jednoty severočeské v Liberci napsal 1. srpna 1938 prezídiu ministerstva vnitra: „České obyvatelstvo, jehož jsme oprávněnými mluvčími nás zmocnilo, abychom protestovali jeho jménem proti soustavnému používání příslušníků SdP tak zvaných „ordnerských uniform“ v životě občanském, při vykonávání občanských povolání aj. Jak jest nám známo byly povoleny „ordnerské“ uniformy při schůzích strany SdP ... Vidíme však všude po celém zněmčeném území, že ordneři chodí v těchto uniformách do práce, do

⁹²¹ Tamtéž.

⁹²² Tamtéž.

⁹²³ Tamtéž.

zaměstnání, do kaváren, hostinců apod. ... jistě nikdo nikdy neviděl, že člen Sokola nebo jiného krojovaného tělovýchovného spolku chodil do civilního zaměstnání v kroji.“⁹²⁴

K. H. Frank ve stejnokroji SdP

Jednotlivá policejní i četnická hlášení svědčí opět mimo jiné o již několikrát zmiňované neschopnosti úřadů komunikovat mezi sebou na odpovídající úrovni. Velitelství četnického oddělení Karlovy Vary tak 1. srpna 1938 předávalo zemskému četnickému velitelství v Praze již dávno známé informace. Karlovarským četníkům se podařilo od důvěrníka zjistit, že SdP mělo připraveno několik tisíc zbraně schopných mužů, organizovaných v oddílech FS, které byly zakládány ve všech obcích a zatím byly začleněny do nově zakládaných turnerských odboček. Mezi důvěrné informace patřila i v tisku běžně dostupná skutečnost, že vedoucím FS je Willi Brandner.⁹²⁵ O týden později získalo zemské četnické velitelství v Praze další zavádějící informace od policejního úřadu v Nýrsku. Tvrdilo se v nich, že FS zahájil činnost 15. července 1938, jeho počet činí asi 60.000 mužů a velitelem je pravděpodobně poslanec Frank.⁹²⁶

Čas od času se ale objevovaly i velmi cenné informace, které jasně naznačovaly, že činnost FS je pro stát každým dnem nebezpečnější. Velitelství četnického oddělení v České Lípě hlásilo 8. srpna 1938, že podle zprávy důvěrníka, který byl členem SdP a *Schaarführerem* FS, byli vedoucí FS odesíláni do Německa, kde prodělávali výcvik. Výcviku byli podle zprávy podrobováni pouze muži v hodnosti *Schaarführer*, kteří po návratu cvičili jim svěšená družstva FS. Důvěrník tvrdil, že sám již takový výcvik

⁹²⁴ NA, PMV-AMV, k. 1239, 225-1239-4

⁹²⁵ NA, PMV-AMV, k. 1238, 225-1238-2

⁹²⁶ NA, PZÚ, k. 870, 207-870-1, 8/1/73/48

v Drážďanech prodělal mezi 24. a 31. červencem. Byl vycvičen v práci s trhavinami a v přepadávání vojenských stráží a četnických stanic. Poblíž hranic byly v Německu údajně dostatečné zásoby zbraní pro vyzbrojení spolehlivých sudetských Němců v případě konfliktu. Četnický velitel současně podotkl, že se jedná o nového důvěrníka a zprávu je tak třeba brát s rezervou.⁹²⁷

Četnická stanice v Kynšperku nad Ohří potvrdila řadu již známých informací. Členové FS nosili podle jejich zjištění stejnokroje, sestávající z černých vysokých bot, černých jezdeckých kalhot, šedé košile, dohodového opasku a černé čepice říšskoněmeckého vzoru s lakovaným štítkem. Výcvik v Kynšperku měl vojenský charakter a příslušníci FS se mezi sebou zdravili zdviženou pravicí. Na všech akcích SdP vykonávali pořadatelskou a bezpečnostní službu a dokonce řídili i dopravu, čímž zasahovali do kompetencí místní policie. Přesto předseda SdP v Kynšperku Josef Plail tvrdil, že FS nemá se stranou nic společného. Členy FS byli většinou osoby ve stáří po vykonané vojenské službě. Všichni zbraně schopní muži údajně obdrželi pokyn, aby byli připraveni na výzvu vedoucího k okamžité akci.⁹²⁸

Jako důkaz již známého propojení mezi SdP, FS a DTV získalo počátkem srpna četnické oddělení v Českých Budějovicích formulář potvrzení o přijetí člena SdP za příslušníka FS. Mimo jiné se v něm psalo: „*Tímto přispisem se Ti potvrzuje, že jsi byl SdP nebo Turnvereinem přihlášen jako příslušník FS... Tím jsi dnešním dnem vstoupil do rámce železných zákonů FS. Prozatím je po Tobě jako první požadováno navštěvovat cvičební hodiny (Turnstunde), které začínají ve čtvrtek 7. července 1938 v 8 hodin večer v Turnhalle. Měj na paměti, že každý kdo dvakrát chybje, sám sebe vyloučí. Drahý kamaráde! Nyní je jen na Tobě, dokázat, zda jsi připraven nastoupit službu. Bližší ve cvičební hodině.*“⁹²⁹

Do probíhajícího intenzivního výcviku zasáhla horšící se mezinárodní situace. Příjezdu lorda Waltera Runcimana do ČSR 3. srpna 1938 předcházela v řadách příslušníků SdP změna politické taktiky. Podle hlášení policejního ředitelství v Liberci byl vydán ústní příkaz ústředního vedení, který nařizoval všem podřízeným složkám strany, aby se po dobu pobytu lorda Runcimana zdržely všech akcí, které by mohly v očích anglické delegace budit nepříznivý dojem. Týkalo se to i nočních srazů a cvičení FS. Příslušníci

⁹²⁷ Tamtéž.

⁹²⁸ Tamtéž.

⁹²⁹ Tamtéž.

SdP se rovněž neměli příliš okázale zdravit vztyčenou pravicí a pozdravem „Sieg Heil.“⁹³⁰

Policejnímu úřadu v Králíkách se podařilo počátkem srpna získat důvěrnou cestou opisy dvou oběžníků FS. Na podzim se podle nich měly uskutečnit *Leistungsprüfungen*. FS současně kladl velký důraz na motorizaci a bezpodmínečnou poslušnost. Jeden z oběžníků vyzýval k co nejúžší spolupráci mezi členy FS, k jejich vzájemnému co nejlepšímu poznání a k udržování co nejdokonalejšího spojení mezi jednotlivými složkami FS. Dále uváděl, že v každém sídle okrsku musí být, pokud se tak již nestalo, vybudován motocyklový oddíl. Z některých dřívějších hlášení důvěrníků vyplývalo, že dochází k neshodám mezi SdP, DTV a FS. Oběžník k této věci uváděl: „*Kdo v současné době vyvolává hádky a sváry a skrze ně nevidí úkoly, které má splnit, vynesl nad sebou sám rozsudek. Disciplína a vystupování nového mužstva je musí zřetelně oddělit od všech ostatních. To platí nejen na turnerské půdě při každotýdenních výcvikových hodinách, ale všude v životě.*“⁹³¹ Druhý oběžník pocházel již z 25. června 1938 a Willi Brandner v něm psal o učebnici *Wille und Weg* (Vůle a cesta), kterou všichni obdrželi počátkem června. Zmiňoval se i o tom, že bývalí vzdělavatelé DTV budou působit jako školitelé FS.

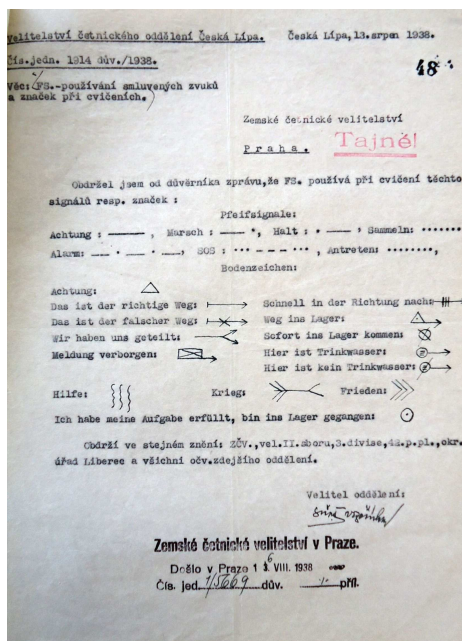
Četnické stanici v Křížanech (Kriesdorf) dodal hodnověrný důvěrník zprávu o přípravě ozbrojeného povstání SdP. Dne 6. srpna 1938 se v Liberci konala schůzka 60 spolehlivých stoupenců SdP, na které přednesl referát poslanec Adolf Oberlik.⁹³² Nabádal přítomné funkcionáře strany, aby se všemožným způsobem ozbrojovali k revoluci, která bude vyvolána SdP v době od 28. září do 1. října 1938. V této době měli příslušníci SdP jako záminku k revoluci uměle vyvolat incidenty s četnictvem a policií a vylepovat plakáty na opevňovací objekty. Do té doby ale měli zanechat jakýchkoliv srážek s bezpečnostními orgány. V případě mobilizace měli příslušníci SdP nastoupit vojenskou službu, ale jen proto, aby získali zbraně a střelivo.⁹³³

⁹³⁰ Tamtéž.

⁹³¹ Tamtéž.

⁹³² Oberlik Adolf Stefan Gustav (1905–1943). Původně středoškolský profesor v Jablonci. Člen Kameradschaftsbundu. Od roku 1933 člen SdP, od roku 1935 poslanec a člen hlavního vedení. V homosexuální aféře v roce 1939 zatčen a odsouzen. Vyloučen z SS a NSDAP. V prosinci 1943 padl u Mogileva na Ukrajině.

⁹³³ NA, PZÚ, k. 870, 207-870-1, 8/1/73/48

Signály používané při výcviku FS

V polovině srpna začala státním úřadům docházet trpělivost. Po povolení činnosti FS z dubna a první výstraze z května jim další krok trval nečekaně dlouho. Dne 16. srpna 1938 došlo 6. oddělení ministerstva vnitra k důležitému závěru. Přes výstrahu z 20. května podle něj FS nepřestal ve své závadné a protistatutární činnosti. Ministerstvo konstatovalo, že se ze spolku zjevně stává vojenská organizace spravovaná a vnitřně organizovaná podle podobných oddílů v Německu.⁹³⁴ Závadná činnost spolku byla shledána v následujících oblastech:

- 1) vojenská činnost
- 2) politická činnost
- 3) protistatutární činnost
- 4) činnost vymykající se z rámce působnosti soukromého spolku
- 5) činnost, která je v rozporu se zákonem č. 269/1936 Sb. z. a n.

K bodu 1 bylo uvedeno: Členy oddílů FS se mohou stát pouze členové některých německých národních organizací, přičemž za zvláště spolehlivé se pokládají členové DTV. Tělesná zdatnost je při odvodech zjišťována lékaři podle vojenského způsobu. Členové spolku jsou rozděleni na aktivní mužstvo I a na zálohu II. Vedoucí činovníci získávají důstojnické funkce. Rovněž podoba cvičení nasvědčuje tomu, že se jedná o vojenskou organizaci. Cvičené oddíly doplňuje dobře organizovaná a rozvětvená

⁹³⁴ NA, PMV-AMV, k. 1239, 225-1239-4

zpravodajská a kurýrní služba. Ze zpráv policejních úřadů vyplývá, že členové FS jsou ozbrojeni.

K bodu 2: Podle stanov je spolek nepolitický. Ve skutečnosti je ale zcela ve vleku SdP. Vedoucí funkcionáři strany jsou současně činovníky FS a oddíly FS jsou používány k udržování pořádku při politických projevech SdP. Členové FS jsou vychováni a cvičeni ve znalosti německého národního hnutí a ve znalosti politického života. Každý člen FS musí být současně členem SdP. Z toho jasně vyplývá, že oproti výslovnému znění stanov, je FS spolkem politickým a slouží zájmům určité politické strany. To potvrzuje i obsah prvního čísla časopisu *Mannschaft im Kampf*, kde je na titulní straně v provolání Konrada Henleina uvedeno mimo jiné: „*Na principech nacionálně-socialistického světového názoru... můžete znát jen jediný úkol a čest: bojovat pro vítězství sudetského němectví.*“⁹³⁵

K bodu 3: Vojenskou činnost, kterou provádí FS, je třeba pokládat za branný výcvik podle § 60 zákona o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184 Sb. z. a n. Tuto činnost může provádět pouze spolek, který k tomu obdržel výslovné povolení ministerstva národní obrany vydané v dohodě s ministerstvem vnitra. Spolek touto činností vědomě porušuje své stanovy.

K bodu 4: Činnost spolku FS, která směřuje k udržování veřejného klidu a pořádku se vymyká z rámce působnosti soukromého spolku. Spolek se neomezuje na pořadatelskou službu, ale organizuje též dopravní službu a službu policejní a vměšuje se do policejních zákroků.

K bodu 5: Spolek FS se dopouští soustavného porušování zákona č. 269 Sb. z. a n. ze dne 21. října 1936, jelikož jeho členové používají spolkové stejnokroje, o jejichž povolení, podle § 14 uvedeného zákona, spolek dosud nezažádal. Některé součásti stejnokroje, např. dohodový opasek, jsou podobné součástí vojenských stejnokrojů a jejich používání je tudíž, podle ustanovení § 10 uvedeného zákona, nepřipustné.

Z uvedených okolností bylo úředníkům ministerstva jasné, že se ze spolku FS stává militantní organizace, která by v případě potřeby sloužila jako dobře vyzbrojený a vycvičený vojenský sbor, připravený převzít funkce státních bezpečnostních sborů a orgánů. Oddělení 6 ministerstva vnitra proto navrhovalo, vzhledem k tomu, že činnost

⁹³⁵ Tamtéž.

spolku byla v přímém rozporu s ustanovením na ochranu republiky, zakročit proti spolku podle spolkového zákona.⁹³⁶

V návaznosti na tento návrh patrně vznikl nedatovaný koncept výměru státního policejního úřadu v Chebu, kterým měla být podle § 24 a 25 zákona ze dne 15. listopadu 1867 č. 134 ř. z. zastavena činnost spolku FS se sídlem v Chebu. Kromě výše uvedeného je v návrhu FS vytykán článek v čísle 20 časopisu *Rundschau*, v němž bylo 14. května 1938 uveřejněno provolání Willi Brandnera s názvem *Kameraden, Sudetendeutschen!* Řada míst v provolání byla nesporně politického rázu: „*Úkolem dne je dát národnímu hnutí (Konrada Henleina) organizované mužstvo. ... FS-Mann zná jen jeden postoj, postoj německých socialistů a národních bojovníků. S tímto mužstvem FS-Mannů pochodujeme až k vítězství našeho národa (Volksgruppe) v boji za jeho právo na život a na jeho životní prostor.*“ Návrh výměru chebského policejního úřadu uváděl, že spolek přes přísnou výstrahu neustal ve své protistatutární a politické činnosti. V § 3 jeho stanov bylo výslovně uvedeno, že je spolkem nepolitickým. V provolání Konrada Henleina na titulní straně prvního čísla časopisu *Mannschaft im Kampf* ze dne 1. srpna 1938 bylo jasné přihlášení se k nacionálně socialistické ideologii (viz výše). Willi Brandner o FS v dalším článku dokonce hovořil jako o „nejvěrnější vůdcově gardě.“⁹³⁷

I přes výše uvedené návrhy úřední zákaz FS nepřicházel a jeho nebezpečnost se v podstatě každým dnem zvyšovala. Podle hlášení četnického oddělení v České Lípě z 23. srpna 1938 se v Dolním Ehrenberku uskutečnilo cvičení FS s čistě vojenským námětem. Jedno družstvo chránilo železniční trať, zatímco dvě další družstva na trať útočila. Nacvičovány byly i útoky na budovu sanatoria ve Frankensteinu. V nejbližších dnech se údajně mělo uskutečnit obdobné cvičení oddílů FS celého okresu Rumburk.⁹³⁸ Ve Frankensteinu probíhaly i cvičné útoky na železnici a na boudy v lese. Podle hlášení policejní expozitury v Rumburku byli FS, doplnění o příslušníky DTV a SdP, schopni v kritický okamžik ovládnout celkovou situaci v okrese a to i díky následujícím skutečnostem:

- 1) rumburský úřad nemá k dispozici uniformovanou stráž
- 2) četnictvo ve svém nepatrném počtu (16 mužů v okrese) by bylo fakticky vyřazeno z účinného zásahu

936 NA, PMV-AMV, k. 1239, 225-1239-4

937 Tamtéž.

938 NA, SdP, k. 19, 6HS-HP/1934-1938/8

3) rumburská posádka by již dříve opustila město za účelem zaujetí pozic dle svých pokynů

4) výkonné orgány státní moci (četnictvo, finanční stráž atd.) nastupují v případě potřeby do služby Strážce obrany státu (dále SOS)

Aby mohl správce policejní expozitury alespoň v počátku předpokládaných akcí FS těmto úspěšně čelit, žádal o okamžité vyslání alespoň minimálního počtu uniformované policejní stráže, která by nebyla povolána do SOS.⁹³⁹

Dne 24. srpna 1938 vydala SdP ve Stříbře přísně důvěrný pokyn k nejvyšší všeobecné pohotovosti FS.⁹⁴⁰ Všeobecná pohotovost strany SdP, včetně FS, byla nařízena 31. srpna 1938. Všichni okresní vedoucí strany byli v Praze a v nočních hodinách očekávali další pokyny hlavního vedení. Každý člen FS byl v případě takové pohotovosti vyzooměn o místě, kde se má shromáždit. Pro urychlení předávání zpráv se domácnosti členů FS opatřovaly elektrickými zvonky a za dveřmi byla pouze zanechána kartička s římskou číslicí, označující číslo shromaždiště.⁹⁴¹ Podle policejního úřadu v Mariánských Lázních rozestavěli příslušníci FS v rámci zvýšené pohotovosti v noci ze 3. na 4. září po celém městě dvou až tříčlenné hlídky v civilu. Někteří měli ordnerskou čepici, ale při osobní prohlídce nebyla u nikoho nalezena zbraň.⁹⁴²

Policejní ředitelství v Bratislavě 5. září 1938 oznámilo, že vedení strany *Karpatendeutsche Partei* rovněž připravuje vytvoření organizace FS. V Bratislavě se zatím přihlásilo 110 členů, kteří se připravovali obdobně jako v Čechách v rámci místního spolku DTV.⁹⁴³

V těchto hektických dnech se objevovaly stále další informace o struktuře a činnosti FS. Policejní prezídium informovalo 6. září 1938 prezídium ministerstva vnitra, že v jednotlivých organizacích FS byly vytvořeny tři skupiny, a to FS/A, FS/B a FS/C.

- Skupina FS/A (tzv. *Aufsichtabteilung*) odpovídala přibližně činnosti říšskoněmeckého gestapa. Skupina nebyla přímo podřízena vedení strany, ale podléhala přímo poslanci Rudolfu Sandnerovi a skládala se z nejspolehlivějších členů. Činnost skupiny spočívala jak v propagandě, tak ve zpravodajské činnosti.

⁹³⁹ NA, PMV-AMV, k. 1249, 225-1249-1

⁹⁴⁰ NA, SdP, k. 19, 6HS-HP/1934-1938/8

⁹⁴¹ NA, PMV-AMV, k. 1224, 225-1224-5

⁹⁴² NA, PMV-AMV, k. 1238, 225-1238-2

⁹⁴³ NA, PMV-AMV, k. 1239, 225-1239-4

- Skupina FS/B tvořila hlavní masový kádr celé organizace. Její členové sloužili straně k udržování veřejného pořádku při veřejných akcích.
- Skupina FS/C se skládala ze starších, ale osvědčených a spolehlivých mužů, většinou veteránů světové války, kteří působili jako instruktoři a záloha.⁹⁴⁴

Policejní ředitelství v Ústí nad Labem informovalo 12. září 1938 prezídium ministerstva vnitra, že z věrohodného zdroje zjistilo, že vrchní velení FS má připravený přesný mobilizační plán. Podle něho bylo přesně stanoveno, které jednotky FS obsadí veřejné budovy jako bezpečnostní úřady, četnické stanice, poštovní, okresní, železniční úřady a veřejné komunikace. Každá skupina FS měla přesně vymezené úkoly, co bude obsazovat a byly zachyceny i informace, že na lodích ze Saska byly dopraveny zbraně včetně ručních granátů a lehkých kulometů. Úřad upozorňoval, že v případě realizace těchto plánů nebude schopen takovému náporu čelit, neboť značná část stráže (71 gážistů) sloužila na hranicích a posádka v Ústí nad Labem nebyla.⁹⁴⁵ Dne 14. září dopoledne přicházely ústeckému úřadu zprávy, že SdP hodlá provést akci ve večerních hodinách. Úřad připravil protiopatření, povolal oddíl obrněných automobilů a nechal obsadit městskou elektrárnu. Ve 22.30 hod dal za asistence vojska bezvýsledně prohledat *Turnhalle*, zda se tam nenacházejí zbraně. Nikdo nebyl zatčen a hlídky se stáhly. Podle pozdějších výpovědí některých svědků se téhož večera měl uskutečnit transport zbraní pro členy FS. Zbraně byly uloženy v pytlích ve Stříbrníkách (Ziebornik), kvůli zátahu v *Turnhalle* se ale jejich kurýři rozutekli. Velitel ústeckých FS Suske potvrdil, že obdržel rozkaz okresního vedení SdP, aby nařídil 14. září pohotovost pro všechny oddíly FS. František Weishaupt po zatčení přiznal, že u něj byly ve studni uschovány pistole Ortgis ráže 7,65 mm.⁹⁴⁶

Pohotovostní oddíl policejního úřadu, vypravený 14. září do Janova u Mostu, zjistil, že se zde pohybují dvoučlenné hlídky, které procházejí obcí a jsou opatřeny zbraněmi, včetně střelných. Jednalo se o členy místní organizace FS, kterou zřídil vedoucí místní skupiny SdP v Janově Walter Marzin. Při výslechu uvedl, že se jedná o organizaci, zřízenou na pokyn vedoucího SdP Konrada Henleina, která existuje již delší dobu jako složka SdP. Organizace měla sloužit jak k obraně členů SdP před případným napadením tak v první řadě ke snaze o odtržení části území ČSR a k jejímu připojení k cizímu státu.

⁹⁴⁴ NA, PMV-AMV, k. 1224, 225-1224-5

⁹⁴⁵ NA, PMV-AMV, k. 1239, 225-1239-4

⁹⁴⁶ NA, PZÚ, k. 877, 207-877-7, 8/1/73/377

Vnější znakem tohoto úsilí bylo označení členů FS páskou s hákovým křížem. U členů supiny byly nalezeny pistole Mars ráže 6,35 mm jedné výrobní série. Walter Marzin byl zatčen spolu s dalšími 11 členy FS a obviněn z přípravy úkladů o republiku a sdružování se státu nepřátelskému.⁹⁴⁷

Dne 13. září 1938 sdělil policejní ředitel Wotawa Státnímu zastupitelství v Plzni, že již 11. září došlo ze strany příslušníků SdP na řadě míst k incidentům menšího rozsahu. Ve většině případů se omezili na strhávání českých nápisů a jejich přemalování, vytloukání oken v českých školách, zpěv říšskoněmeckých písní atd. V ojedinělých případech došlo i ke zranění příslušníků bezpečnostních sborů a osob české národnosti. Dne 12. září se po Hitlerově projevu nepokoje stupňovaly a docházelo i k závažnějším srážkám. Došlo k násilnému obsazování železničních stanic, přerušování telefonního spojení. Na všech těchto akcích se podíleli příslušníci FS. Na některých místech přešly demonstrace do povstání a k jejich potlačení muselo být použito vojenských asistenčních oddílů. Demonstrace dosáhly takových rozměrů, že v jednotlivých okresech muselo být vyhlášeno stanné právo. Počátek těchto akcí spatřoval Wotawa v pohotovosti, která byla dnem 9. května nařízena jednotlivým složkám SdP a FS. Podle důvěrné, ale zcela spolehlivé informace se jednalo o předem připravenou akci, která se měla stupňovat až do nutnosti zásahu bezpečnostních orgánů.⁹⁴⁸

Těmi, kdo si uvědomovali nebezpečnost FS nejvíc, byli již tradičně vojenští zpravodajci z 2. oddělení Hlavního štábu. Dne 15. září 1938 připravili ministru národní obrany Františku Machníkoví zásadní spis pro prezídium ministerstva vnitra. Ministr Machník v něm sděloval: „*Jedním z prvních a nejdůležitějších opatření, která je po názoru ministerstva národní obrany nutno bezpodmínečně a ihned provést, je rozpuštění organizace FS... Má-li být obnoven pořádek a bezpečnost a znemožněny další incidenty podobného rázu, jako se udály v posledních dnech, je nutno vykořenit především hnízdo a zdroje těchto incidentů, jimiž jsou podle bezpečného zjištění útvary FS...*“⁹⁴⁹ Ministr národní obrany také ministerstvu vnitra připomněl, že povolilo FS pouze jako nepolitickou složku SdP určenou k tělovýchovným účelům. Realita byla ale zcela jiná. Ministr zvláště upozornil na skutečnost, že příslušníci FS absolvovali speciální kurzy v Německu, kde se školili pro speciální úkoly. Poslední dny podle zpravodajců ukázaly, že je FS ve skutečnosti brannou organizací SdP, která tvoří předsunutou část

⁹⁴⁷ NA, PZÚ, k. 707, 207-707-57, 8/1/67/548

⁹⁴⁸ NA, SdP, k. 19, 6HS-HP/1934-1938/8

⁹⁴⁹ NA, PMV-AMV, k. 1240, 225-1240-1

říšskoněmecké armády s úkolem připravit a usnadnit vpád říšskoněmeckých vojsk na naše území: „*Nejen proto, že tato činnost daleko překročuje okruh spolkové činnosti a že by tedy spolek měl být rozpuštěn na základě §§ 10, 24 spolkového zákona čís. 134/1867 ř.z., protože vyvinul činnost trestnou podle trestních zákonů, ale hlavně proto, že FS a jejich činnost představují dnes jedno z nejvážnějších nebezpečí pro obranu státu, zahájivše kroky k provedení úkladů o republiku podle § 1 zákona na ochranu republiky, požaduje ministerstvo národní obrany kategoricky rozpuštění nejen organisace FS, ale i organisace ordnerů SdP a Turnvereinu, protože z členstva těchto posléze jmenovaných spolků jsou vybírání členové FS.*“⁹⁵⁰

Prezídium ministerstva vnitra obdrželo tento spis 16. září 1938. Dochovalo se na něm několik poznámek tužkou a perem. První zní: „*Nutno vyčkati pokynu ústředního vedení.*“ Druhá z 20. září 1938 je již konkrétnější: „*Pro domo: Spolek Freiwilliger deutscher Schutzdienst „FS“ v Chebu byl zd. výměrem ze dne 15. září 1938 čís. 79.374/1938 rozpuštěn. Vzhledem k tomu: Budiž jako bezpředmětné uloženo!*“⁹⁵¹ O případném, byť jen zvažovaném rozpuštění DTV tedy nenajdeme v reakci prezidia ministerstva vnitra ani slovo.

O den později dostihla pozdní reakce státních úřadů i SdP. Vláda se na své schůzi 16. září 1938 usnesla, že budou rozpuštěny politické strany SdP a *Karpathendeutsche Partei*. Prezidiím zemských úřadů v Praze, Brně, Bratislavě a Užhorodě byl dán 16. září 1938 ve 21.40 hod tento telefonický pokyn: „*Okresní (státní policejní) úřady buďtež ihned telefonicky poukázány, aby vydaly neprodleně místním, okresním a krajským organizacím politických stran Sudetendeutsche Partei (Vorsitzender Konrad Henlein) a Karpathendeutsche Partei (Vorsitzender Konrad Henlein), jakož i ústředím těchto stran výměry tohoto znění: Zastavuji v zemi České a Moravskoslezské podle §u 28 odst. 2 zák. o právu spolčovacím ze dne 15. listopadu 1867 č. 134 ř. z. resp. pro Slovensko a Podkarpatskou Rus podle bodu IX. přílohy k nařízení býv. uher. min. vnitra ze dne 2. května 1875 č. 1508 B:M. činnost místní (okresní, krajské) organisace v zemi České a Moravskoslezské: strany Sudetendeutsche Partei (Vorsitzender Konrad Henlein) v zemi Slovenské a Podkarpatoruské strany Karpathendeutsche Partei (Vorsitzender Konrad Henlein) a zakazují další jejich činnost podle čl. 2 a 3 zák. o organisaci politické správy ze dne 14. července 1927 č. 125 Sb. z. a n. pro podvratnou činnost Sudetendeutsche*

⁹⁵⁰ Tamtéž.

⁹⁵¹ Tamtéž.

*Partei a pro organisování ozbrojeného odporu proti státní moci a ježto strana Karpathendeutsche Partei (Vorsitzender Konrad Henlein) sleduje stejné politické cíle...*⁹⁵²

Ve stejné době se na posádkové velitelství v Praze dostavil komunistický poslanec Ladislav Šverma, který sdělil, že podle důvěrné informace říšskoněmeckých komunistů budou v nejbližší době iniciovány vážné incidenty v Aši a Chebu, při nichž mají FS obsadit oba okresy, a v Aši má být vyhlášena prozatímní sudetoněmecká vláda.⁹⁵³

Labutí písní oddílů FS byla akce z 21. září 1938, kdy Werner Übl z Hranic u Aše spolu s dalšími 10 příslušníky FS přepadl večer celnici v Hranicích. Podařilo se jim obsadit celnici a zajmout 10 četníků a financů, dále obsadili četnickou stanici, kde zajali 7 celníků a 5 železničářů. Celkem ukořistili 30 pušek a bednu ručních granátů.⁹⁵⁴

Krátká pouze čtyřměsíční existence oddílů FS byla do jisté míry završením dvacetiletého vztahu DTV k Československé republice. Jestliže se svaz po většinu tohoto období pokoušel působit navenek jako nadstranické tělocvičné hnutí, jeho provázanost s SdP byla po vytvoření struktury FS zcela zřetelná. Ve snaze o zachování činnosti DTV i FS přesto stále fungovaly jakési sebezáchovné mechanismy, které měly zcela padnout až v září 1938 se vznikem SFK.

⁹⁵² NA, PMV-AMV, k. 1241, 225-1241-1

⁹⁵³ VHA, MNO-HŠ Operační oddělení 1938, k. 19

⁹⁵⁴ NA, SdP dodatky, k. 26, 54

7.3 SUDETENDEUTSCHES FREIKORPS

V roce 1938 se Československá republika po pouhých dvaceti letech své existence dostala do situace, kdy se rozhodovalo o jejím bytí či nebytí. Stupňující se požadavky nacistického Německa byly zdůvodňovány právem Němců, žijících v Československu, na sebeurčení. Dne 4. února 1938 pronesl Adolf Hitler v berlínské Krollově opeře řeč, v níž mimo jiné uvedl, že jsou vytvořeny předpoklady pro to, aby Německo převzalo patronát nad 10 miliony Němců, žijících ve dvou sousedních státech.⁹⁵⁵ Prvním krokem na této cestě byl březnový anšlus Rakouska. Již 28. března přijal Hitler Konrada Henleina a K. H. Franka, kteří měli nadále kladením nepřijatelných požadavků ohledně postavení Němců v Československu, stupňovat napětí: „...*Vůdce prohlásil, že má v úmyslu vyřešit československý problém v blízké budoucnosti. ... Podstata příkazu, který Vůdce udělil Henleinovi, spočívá v tom, že SdP má vznášet takové požadavky, jež jsou české vládě nepřijatelné. ... Henlein shrnul Vůdci své pojetí tohoto příkazu následovně: musíme tedy vždy požadovat tolik, abychom nemohli být nikdy uspokojeni. Vůdce s tímto pojetím souhlasil. ...*“⁹⁵⁶ Příštího dne se Henlein spolu s Frankem, Künzelem a Kreisslem sešel s ministrem zahraničí Joachimem von Ribbentropem a jeho spolupracovníky. Schůzka potvrdila úkoly, které Henlein dostal předchozího dne od Vůdce, a mimo jiné na ní zaznělo, že Konrad Henlein je výslovně uznaný a znovu Vůdcem potvrzený vůdce sudetských Němců.⁹⁵⁷

Na základě výše uvedených instrukcí pak 24. dubna vzniklo na karlovarském sjezdu SdP tzv. 8 karlovarských požadavků:

- 1) rovnoprávnost německé *Volksgruppe* (národní skupiny) s českým národem
- 2) její uznání za právnickou osobu
- 3) stanovení a uznání německého sídelního území
- 4) německá samospráva v něm, a to ve všech oborech veřejného života
- 5) zákonná ochrana pro německé občany státu vně německého území
- 6) odstranění křivd vůči sudetským Němcům od roku 1918 a náhrada škod
- 7) princip německých státních zaměstnanců v německém území
- 8) plná svoboda přiznávat se k němectví a německému světovému názoru.

⁹⁵⁵ KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?* s. 169.

⁹⁵⁶ ČELOVSKÝ, Boris. *So oder so*. s. 145.

⁹⁵⁷ Tamtéž. s. 146.

Stupňující se požadavky sudetských Němců měly vést k jejich odmítnutí, které by se stalo signálem pro zintenzivnění nátlaku ze strany Německa, vedoucímu až k možnému ozbrojenému konfliktu. Československá strana usilovala o kompromisní řešení a v průběhu jara a léta 1938 vznikaly návrhy, na jejichž základě by byla republika přebudována ze státu národního na stát národnostní. O skutečné snaze sudetoněmecké reprezentace svědčí i jedna ze situačních zpráv SdP, konstatující, že: „...národnostní statut musí být sudetským Němectvem odmítnut, neboť nám nemůže jít o mírové řešení sudetské otázky v rámci československého státu.“⁹⁵⁸

Pátráme-li po vzniku sudetoněmeckých jednotek vznikajících v Německu, musíme se vrátit o plné tři roky zpět. Jak již bylo řečeno, prakticky celé období existence Československa bylo doprovázeno nejrůznějšími zprávami o vytváření sudetoněmeckých vojenských oddílů v zahraničí. V listopadu 1935 rozeslalo prezídium zemského úřadu v Brně zprávu, že se mají členové SdP, stíhaní v Československu a uprchlí do Německa, podle dosud neověřených informací organizovat v tzv. legii, jejíž ústředí mělo být v Kladsku.⁹⁵⁹ Ve stejné době byly získány podle hlášení policejního ředitelství v Praze důvěrné informace, že v Německu vznikla *Sudetendeutsche Legion* s ústředím v Berlíně v sídle VDA. Již v roce 1933 měla mít tato legie asi 10.000 mužů. Podle některých „věrohodných“ zpráv mělo být dokonce asi 600 členů přiděleno k *SS Leibstandarte Adolf Hitler*. Na jaře 1936 se k těmto zprávám vyjádřilo velvyslanectví ČSR v Berlíně s tím, že nemá žádné zprávy, které by potvrzovaly existenci sudetoněmeckých legií. Velvyslanectví se domnívalo, že se nerozlišuje mezi Rakušany a Němci z ČSR. V rakouských legiích, které v Německu skutečně existovaly, se totiž nacházeli i jednotlivci z Československa. V žádném případě se ale nejednalo o 10.000 mužů.⁹⁶⁰ V závěru roku se k informaci o sudetoněmecké legii vrátil konzulát ČSR v Saské Kamenici, který vyšetřil informace o její existenci a dospěl k závěru, že je totožná s údernými rotami *Sudetendeutsche Front*, které byly údajně cvičeny jako SA a nosily jejich stejnokroje.⁹⁶¹

Další zpráva se objevila o rok později v říjnu 1937. Státní policejní úřad v Ústí nad Labem dokonce zaslal prezídiu ministerstva vnitra fotografii tábora *SA-Hilfswerkslager*

⁹⁵⁸ STRAKA, Karel. *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2007. 158 s. ISBN 978-80-7278-376-2. s. 105.

⁹⁵⁹ NA, PMV-AMV, k. 338, 225-338-3

⁹⁶⁰ NA, PMV-AMV, k. 1126, 225-1126-7

⁹⁶¹ Tamtéž.

Dorsten ve Westfálku, ke měli být cvičeni příslušníci sudetoněmecké legie.⁹⁶² Záhy informaci doplnil o zjištění, že kromě tábora v Dorsten existuje i druhý v Middelburgu ve východním Holštýnsku. Informací se opět sešlo hned několik. Státní policejní úřad v Trutnově podal zprávu, že dle důvěrníka byl v Livbavě zřízen oddíl sudetoněmecké legie. Při oslavě NSDAP 1. května 1937 v Landshutu pochodovali členové *Sudetendeutsche Heimatsbund* ve vojenské formaci a diváci reagovali slovy: „*Schaut, da marschirt die Sudetndeutsche legion!*“⁹⁶³ Státní policejní úřad v Ústí nad Labem navíc získal z důvěryhodného zahraničního pramene další zajímavou informaci. Kolem 15. října 1937 se podle ní měli představitelé sudetských Němců, žijících v Německu, pod vedením Hanse Krebse a Rudolfa Junga zúčastnit porady u Rudolfa Hesse. Údajně se usnesli vytvořit všude, kde jsou v Německu usazení sudetští Němci, tělocvičné spolky *Sudetendeutscher Turnverein*, v nichž by byli sudetští Němci vojensky cvičeni.⁹⁶⁴

Tábor v Dorsten

Pravdivý základ těchto informací potvrdil v závěru roku 1937 i generální konzulát ČSR v Drážďanech. Z rozhovorů místních členů sudetoněmecké komunity usoudil, že se členové *Sudetendeutsche Heimatbund* ve stáří 40 až 50 let účastní pravidelných pochodových cvičení a cvičení ve střelbě pod vedením německých záložních důstojníků. V Drážďanech i v celém Sasku vytvářeli mnoho místních skupin. Doporučoval získané informace nepodceňovat, ale současně ani nepřeceňovat. Cvičení

⁹⁶² Tamtéž.

⁹⁶³ Tamtéž.

⁹⁶⁴ NA, PMV-AMV, k. 1137, 225-1137-4

probíhala hlavně proto, že to bylo všeobecným pravidlem pro všechny stoupence NSDAP, kteří chtěli získat a udržet si slušné zaměstnání.⁹⁶⁵

Dne 12. března 1938 přineslo na 4. straně ranní Rudé Právo článek *Sudetoněmecká brigáda proti Československu*. Tvrdilo v něm, že Sudetoněmecká brigáda disponovala 9.500 vojáky a špiony.⁹⁶⁶ Další hmatatelný důkaz o existenci legií na sebe nenechal dlouho čekat. Dne 3. května 1938 zaslalo policejní ředitelství v Liberci prezídiu zemského úřadu v Praze důvěrnou cestou získaný snímek oddílu *Sudetendeutsche Legion*.⁹⁶⁷

Snímek údajných příslušníků *Sudetendeutsche Legion*

Ačkoliv se zprávy o legiích množily, stále se je nedařilo definitivně potvrdit. Prezídium zemského úřadu v Praze získalo několik neověřených zpráv, podle nichž v Německu vzniklo dokonce 12 sudetoněmeckých brigád (*Sudetendeutsche Brigade*). Vrchní velení mělo sídlit v Berlíně a brigády měly mít celkem 18.000 mužů.⁹⁶⁸ Konzuláty ČSR v Drážďanech i Saské Kamenici ale pravidelně informovaly o svých negativních zjištěních ve věci existence legií. V některých případech se navíc jednalo o evidentní zpravodajské podvrhy, které se dostávaly do rukou československých úřadů. V roce 1937 získal státní policejní úřad v Ústí nad Labem od velmi spolehlivého důvěrníka fotokopii výnosu říšského ministerstva propagandy. Spis byl datován 6. listopadu 1936 a ministerstvo v něm vyrozumívalo všechna župní vedení NSDAP o tom, že se

⁹⁶⁵ NA, PMV-AMV, k. 1126, 225-1126-7

⁹⁶⁶ Tamtéž.

⁹⁶⁷ Tamtéž.

⁹⁶⁸ NA, PMV-AMV, k. 1127, 225-1127-4

svolením zástupce vůdce ministra Hesse bylo povoleno utvoření aktivní *SA-Standarte Sudetendeutschland* se sídlem v Mnichově k 15. lednu 1937. Do tohoto útvaru měli být zařazeni pouze svobodní uprchlíci ve stáří 19 až 29 let. V květnu 1938 velvyslanectví ČSR v Berlíně sdělilo ministerstvu zahraničních věcí, že se jedná patrně o padělek. Výnos jednal v záležitosti, která spadala do kompetence jiného ministerstva, zkratky použité v dokumentu byly nesmyslné atd.⁹⁶⁹

Významným krokem ve vytváření sudetoněmeckých polovojenských oddílů se stal v květnu 1938 vznik FS. Příprava na vojenské vystoupení sudetských Němců ale v této době ležela především na bedrech německé zpravodajské služby *Abwehr*. Úřadovny rozmístěné poblíž československých hranic ve Vratislavi, Drážďanech, Norimberku, Linci a Vídni se soustřeďovaly na agitaci pro chystanou sudetoněmeckou vojenskou organizaci. Agenti vyhledávali v řadách FS, SdP a turnerských organizací dobrovolníky pro sabotážní akce, kteří postupně absolvovali výcvikové kurzy v Německu. Současně bylo do Československa pašováno množství zbraní, munice, ale i propagandistických materiálů. Úřadovny *Abwehru* organizovaly dva druhy kurzů.⁹⁷⁰ Týdenní tzv. *Grenzwachkurse*, tedy vojenské výcvikové tábory ve vnitrozemí Německa; a nedělní střelecké kurzy v těsné blízkosti československých hranic.

V létě 1938 se objevily další informace o vytváření sudetoněmecké legie. Státní policejní úřad v Teplicích-Šanově oznámil 28. července, že v Německu jsou zřizovány *Sudetendeutsche Legionen*. Vstup do nich organizovala SdP, která potvrzovala spolehlivost členů. Mzda a příplatek pro Němce z ČSR činily 36 marek týdně. Při práci absolvovali výcvik v *Schulungslager*, po jehož ukončení a definitivním přijetí do sudetoněmecké legie se buď vraceli do Čech, nebo zůstávali v Německu připraveni zapojit se do bojových operací proti ČSR.⁹⁷¹ Dne 29. srpna oznámil Krajský úřad v Bratislavě, že ve Vídni existuje sudetoněmecká legie, která vysílá výzvy k podpoře Henleinova hnutí.⁹⁷² Mezi množícími se zprávami o legiích byla i řada naprostých dezinformací. Mezi takové lze zařadit zjištění četnická stanice v Dubí z července 1938, kterému důvěrný zdroj sdělil, že na stavbách silnic a železnic v německém pohraničí je

⁹⁶⁹ NA, PMV-AMV, k. 1126, 225-1126-7

⁹⁷⁰ SANDER, Rudolf. *Vojensky organizovaná protistátní činnost Němců v předmnichovském Československu*. s. 77.

⁹⁷¹ CÉSAR, Jaroslav. ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. s. 486.

⁹⁷² Tamtéž.

zaměstnáno na 100.000 československých státních příslušníků, z nichž má být vytvořena sudetoněmecká legie.⁹⁷³

Státní orgány se v této době intenzivně připravovaly na možný konflikt s Německem. Týkalo se to i eliminování vedoucích představitelů možného sudetoněmeckého povstání. Na přelomu července a srpna 1938 obdrželo velitelství četnické stanice v Újezdu (August), okres Šternberk, tajný rozkaz: „*Jakmile Vám bude sděleno heslo „Raclav“ a to telefonicky, telegraficky, poslem nebo jinak odeběřete se ihned do Haukovic a tam se zmocněte, zatkněte řídícího učitele na německé obec. škole Antonína Kunerta.*⁹⁷⁴ *Při sebemenším odporu i pasivním použijte střelné zbraně a to tak aby byl učiněn jakéhokoliv odporu neschopen. ... Za provedení jste osobně zodpověden... Bude-li zatčený zraněn lehce, nebo nedojde-li k použití zbraně vůbec, odevzdáte jmenovaného u velitelství IV/6 v Tovačově s heslem „Raclav“.* V případě, že použití zbraně bude se smrtelným výsledkem postarejte se o odvezení mrtvoly k soudní pitvě a to k divisnímu soudu do Olomouce a to ihned.“⁹⁷⁵

V srpnu 1938 se konečně začaly objevovat i zprávy, které měly reálný základ a mohly československým úřadům poskytnout základní představu o úloze sudetských Němců v přípravách na blížící se konflikt. Podle sdělení generálního konzulátu v Drážďanech navštívil 3. srpna 1938 jeden z drážďanských závodů zástupce *Sudetendeutscher Turnverein* a uspořádal náborovou akci s poukazem, že v Drážďanech žije asi 20.000 československých státních příslušníků, ale v *Sudetendeutscher Turnverein* jich není organizováno ani 5 %.⁹⁷⁶ V polovině srpna informovalo prezídium zemského úřadu v Praze, že příslušníci SdP, odcházející do Německa za prací, jsou zaměstnávání prostřednictvím *Sudetendeutsche Heimatbund*. Při zaměstnání probíhal i jejich vojenský výcvik. Stávali se tak kádry pro *Sudetendeutsche Legion*, která měla v rozhodujícím okamžiku vniknout na území ČSR jako součást říšskoněmecké armády. Podle zprávy se členem legie mohla stát pouze osoba označená SdP za spolehlivou, což prokazovala zvláštní červenou známkou vlepenou do osobní legitimace. Podle získaných informací

⁹⁷³ NA, PMV-AMV, k. 1127, 225-1127-4

⁹⁷⁴ Kunerth Anton (1901–). Starosta Moravského Nového Města. Od května 1935 člen SdP. Od září 1937 Bezirksschulungsleiter, od října 1937 Kreisschulungsleiter. V září 1938 člen SFK.

⁹⁷⁵ Kunerth zatčení unkl. V noci z 15. na 16. září 1938 organizoval noční hlídku u Haukovic (Haukowitz). Ráno 16. září obdržel zprávu, že jeden z jeho spolupracovníků Leopold Höchsmann byl v Újezdě zatčen. Nato se vydal na motocyklu do Weidenau ve Slezsku a ještě téhož dne překročil státní hranici. Téhož den jej ve 2 hodiny odpoledne hledalo četnictvo v Haukovicích, v 8 hodin večer byl obklíčen dům jeho bratra ve Weidenau. (NA, SdP, k. 19, 6HS-HP/1934-1938/8)

⁹⁷⁶ NA, PMV-AMV, k. 1137, 225-1137-4

se měla v srpnu v Německu konat řada slavností. Koncem srpna, kdy se předpokládal válečný konflikt mezi Německem a ČSR, by tak v Německu mělo být co nejvíc Němců z ČSR. Při prověřování těchto informací bylo zjištěno, že jeden ze *Schulungslagerů*, kde byli cvičeni dělníci z ČSR, byl umístěn v obci Bienenmühle v Sasku.⁹⁷⁷ Za oslavy, o nichž hovořila zpráva, lze považovat např. turnerskou slavnost ve Vratislavi nebo výstavu *Sachsen am Werk* v Drážďanech.

Sudetendeutscher Turnverein (SDT)
im Reichsbund für Leibesübungen
Zentralfstelle Dresden

Aufnahme-Erklärung

Ich erlaube um Aufnahme in den SDT und erkläre an Eides Statt, daß ich deutscher, sowie arischer Abstammung bin.
Ich erkläre verbindlich, daß ich mich stets den der Heimat und meinem Volke gegenüber notwendigen Verpflichtungen widmen werde und mich voll und ganz zu dieser Gemeinschaft bekenne.

Unterchrift: _____

Aufnahmegebühr RM. _____ Vollständige Anschrift: _____
Monatsbeitrag RM. _____
Aktiv* — Passiv* _____

Bitte deutlich schreiben

*) Nichtzutreffendes durchstreichen. Wird befristet: _____

Přihláška do *Sudetendeutscher Turnverein* v Drážďanech

Dne 26. srpna 1938 sdělil Adolf Hitler K. H. Frankovi, že se rozhodl pro válku a nařídil mu vyvolání incidentu v Československu.⁹⁷⁸ Další schůzka Konrada Henleina s Adolfem Hitlerem se uskutečnila 2. září na Obersalzbergu. Pátrání po existenci sudetoněmeckých legií pokračovalo i v těchto dnech. Dne 30. srpna 1938 sdělilo ministerstvo zahraničních věcí prezídiu ministerstva vnitra: „*Generální konzulát v Drážďanech oznamuje, že tvoření ozbrojených oddílů v Německu z československých státních příslušníků je předmětem stálé pozornosti zdejšího úřadu, přes to však nemohlo dosud nic přesného býti zjištěno. ... V Sasku, jak se zdá, aspoň zatím skrývají se tyto oddíly pod názvem tělocvičné organizace Sudetendeutschen Turnverein. Všechny dosud sem oznámené adresy sudetoněmeckých legií byly přezkoušeny, ale výsledek byl vždy negativní.*“⁹⁷⁹ O den později informoval okresní úřad v Turnově prezídium zemského úřadu v Praze, že četnictvo získalo důvěrnou zprávu o výzvě vedení SdP k získávání dobrovolníků ve věku 25 až 30 let, zejména záložníků československé armády, k odchodu do Německa a službě v *Sudetendeutsche Legion*.⁹⁸⁰

⁹⁷⁷ NA, PMV-AMV, k. 1126, 225-1126-7

⁹⁷⁸ ČELOVSKÝ, Boris. *So oder so, řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*. s. 167.

⁹⁷⁹ NA, PMV-AMV, k. 1127, 225-1127-4

⁹⁸⁰ NA, SdP, k. 19, 6HS-HP/1934-1938/8

Ani počátkem září se ale informace o legiích nedařilo definitivně potvrdit. Odpovídalo tomu i hlášení generálního konzulátu v Drážďanech: „Zdejší úřad nedošel dosud k přesvědčení, že by – aspoň v jeho obvodu – sudetoněmecké legie existovaly, soudí však na druhé straně, že propaganda, konaná našimi příslušníky zde pracujícími a domů se vracějícími, je mnohem nebezpečnější.“⁹⁸¹

Ve stejné době politické vedení Československé republiky předložilo IV. plán správní přestavby republiky, kterým téměř zcela akceptovalo dubnové karlovarské požadavky SdP. Avšak touto dobou již vše směřovalo k ozbrojenému střetu mezi Německem a Československem, do něhož se měly aktivně zapojit i sudetoněmecké polovojenské jednotky. Dne 12. září 1938 pronesl Adolf Hitler na sjezdu NSDAP v Norimberku očekávaný projev, ve kterém mimo jiné prohlásil: „*Němci v Československu nejsou ani bezbranní ani opuštění.*“ Projev se stal v československém pohraničí signálem k sudetoněmeckému povstání. Československá vláda reagovala vyhlášením stanného práva v řadě pohraničních okresů a vysláním vojenských jednotek. První teroristické a sabotážní akce proti československým objektům začali organizovat příslušníci FS. Útoky byly vedeny především proti policejním stanicím a celní úřadům. Snaha o destabilizaci situace v pohraničí byla ale po vyslání československého vojska rychle zlikvidována. Aktivována byla rovněž německá sabotážní a teroristická síť, kterou v pohraničí vybudovalo oddělení *Abwehr II*. Takzvané *Kriegsorganisation* (*K-Organisation*) i *Sabotageorganisation* (*S-Organisation*) dostávaly z území říše zbraně i sabotážní materiál. Část jejich činnosti byla odhalena díky činnosti čs. vojenských zpravodajců z 2. oddělení Hlavního štábu. Navíc se záhy dostaly do kolize s politicky motivovanými akcemi rodícího se SFK.⁹⁸²

Vedení SdP sdělilo 14. září vládě, že definitivně ukončuje jednání, a Konrad Henlein vzápětí uprchl se svými nejbližšími spolupracovníky do Německa, kde vydal o den později svolání, na jehož základě přistoupilo vedení SdP k budování ozbrojených sborů.⁹⁸³ Dne 16. září byly SdP i FS úředně rozpuštěny. Nastal tak okamžik k vytvoření dlouho plánovaných sudetoněmeckých jednotek. Vznikaly na československém území, ale především v Německu. Například v Mariánských Lázních se místní vedení

⁹⁸¹ NA, PMV-AMV, k. 1127, 225-1127-4

⁹⁸² STRAKA, Karel. *Vojáci, politici a diplomaté. Československá vojenská delegace na jednáních mezinárodního výboru v Berlíně a odstoupení českého pohraničí v říjnu 1938*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2008. 183 s. ISBN 978-80-7278-430-1. s. 124.

⁹⁸³ SANDER, Rudolf. *Vojensky organizovaná protistátní činnost Němců v předmnichovském Československu*. s. 79.

rozpuštěné SdP 20. září tajně sešlo na poradě, jejímž výsledkem bylo založení dobrovolnického sboru *Freikorps „Heimatland“*.⁹⁸⁴ Jeho velitelem se stal bývalý krajský vedoucí SdP Ludwig Frank. Do sboru děleného na obvody měli vstoupit všichni bývalí funkcionáři SdP, všichni příslušníci FS, bývalí frontoví bojovníci z 1. světové války a příslušníci dalších organizací. Dne 22. září obsadily sudetoněmecké oddíly v Mariánských Lázních pošty a nádraží, odzbrojovaly policii a četnictvo. Situaci uklidnila až o den později československá armáda, která zjednala ve městě pořádek. Právě vyhlášení mobilizace 23. září 1938 znamenalo pro nelegální sudetoněmecké vojenské organizace další přísun členů. Do lesů odešla řada těch, kteří odmítli uposlechnout mobilizační výzvu.

Do historie ale nevstoupily zmiňované menší jednotky vytvořené na československém území, nýbrž daleko nebezpečnější dobrovolnická organizace rodící se v Německu – SFK. Den po návštěvě K. H. Franka u Adolfa Hitlera vydal vůdce 17. září 1938 rozkaz k jeho zřízení a podřízení Konradu Henleinovi.⁹⁸⁵ Velitelství SFK, sídlící na zámku Donndorf v bavorském Bayreuthu, vydalo o den později organizační rozkaz č. 1.⁹⁸⁶ SFK byl narychlo sestavenou organizací, jejímž cílem bylo především destabilizovat situaci v československém pohraničí a vytvořit vhodné podmínky pro jeho obsazení německými ozbrojenými složkami. Původní označení znělo *Freikorps Konrad Henlein*, v listinných dokumentech je ale postupně nahrazováno pouhým *Freikorps* nebo *Sudetendeutsches Freikorps*.

Vstup do SFK byl dobrovolný a měli do něj vstupovat pouze sudetští Němci nacházející se na území Německa. Toto pravidlo nemohlo být ale v praxi uplatněno, neboť velitelská místa musela být kvůli nedostatku kádrů obsazována z řad SA a SS. Byli přijímáni muži od osmnácti do padesáti let. Výjimku tvořili důstojníci a poddůstojníci, u nichž věkové omezení neplatilo.⁹⁸⁷ Starší dobrovolníci sloužili beze zbraně v zabezpečovacích službách. Každý žadatel musel mít dva ručitele, kteří dosvědčili jeho oddanost společné věci a podmínkou bylo i členství v SdP. Přijatí příslušníci SFK měli sloužit ve svém „domovském úseku“, kde mohli uplatnit důvěrnou znalost prostředí, ve kterém měli operovat. Každý příslušník dobrovolnického sboru, dříve než byl vyslán do bojové akce, musel složit následující slib věrnosti: „*Přísahám při Bohu všemohoucím,*

⁹⁸⁴ Tamtéž. 80.

⁹⁸⁵ BROZSAT, Martin. Das Sudetendeutsche Freikorps. In: *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*. Stuttgart: 1961, č. 1. s. 30–49. s. 36.

⁹⁸⁶ VHA, SF, díl III – Komando - spisy a hlášení, k. 1

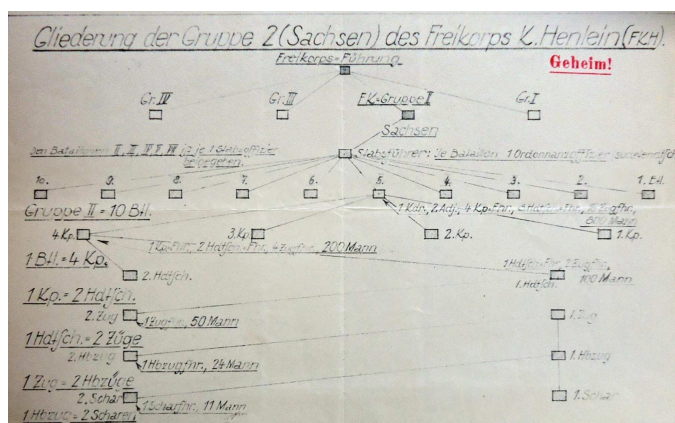
⁹⁸⁷ VHA, SF, díl II – Gruppe I, III., k. 4

Konrad Henlein na inspekční cestě u jednotek SFK

Podle organizačního schématu, vyhlášeného rozkazem č. 1, se SFK dělil na čtyři skupiny, jejichž prapory a roty byly rozmístěny na německém území v celém prostoru podél československých hranic:

- *Gruppe I. Schlesien* (Skupina I. Slezsko) pod velením Fritze Köllnera měla sídlo ve Vratislavi
- *Gruppe II. Sachsen* (Skupina II. Sasko) pod velením Franze Maye sídlila v Drážďanech
- *Gruppe III. Bayerische Ostmark* (Skupina III. Bavorská východní marka) pod velením Willi Brandnera sídlila v Bayereuthu
- *Gruppe IV. Alpenland einschl. Donau* (Skupina IV. Alpské země včetně Podunají) pod velením Fritze Bürgera⁹⁸⁸ sídlila ve Vídni.⁹⁸⁹

Struktura Gruppe II. Sachsen

⁹⁸⁸ Bürger Fritz (1899–1972). Původním povoláním sedlář. V roce 1919 působil ve Freikorps Vaupel ve Zhořelci. Do roku 1933 byl aktivní v DTV (Vorturner, Turnwart, Dietwart), člen Kameradschaftsbundu., od roku 1933 v SdP. V letech 1933–1938 působil jako vedoucí utajené kanceláře K. Henleina v Berlíně. V září 1938 v SFK. V souvislosti s postupem proti homosexuálním kruhům a členům KB na jaře 1940 musel odejít ze župního vedení a dobrovolně se 15. 5. 1940 hlásil do armády. Po válce žil v Německu.

⁹⁸⁹ VHA, SF, díl II – Gruppe I, III., k. 4

SFK měl i svou vlastní zpravodajskou službu. Sídliila v Selbu a spadala pod velení Richarda Lammela. Jejím úkolem bylo koordinovat činnost SFK a provádět vyhodnocování jeho akcí. Zabývala se i zpravodajským vytěžováním uprchlíků a shromažďováním informací potřebných pro vojenský útok proti Československu.

Po 29. září došlo k reorganizaci celého SFK. Nově byl rozdělen do šesti skupin, přičemž v oblastech, přiléhajících k československému pohraničí na jižní Moravě, v jižních Čechách, ve východních Čechách a ve Slezsku, byly vytvořeny místo dosavadní jedné skupiny dvě:

- *Gruppe I. Niederdonau* (Skupina I. Dolní Podunají) s velitelstvím ve Vídni
- *Gruppe II. Oberdonau* (Skupina II. Horní Podunají) se sídlem velitelství v Linci
- *Gruppe III. Bayerische Ostmark* (Skupina III. Bavorská východní marka) se sídlem v Bayereuthu
- *Gruppe IV. Sachsen* (Skupina IV. Sasko) se sídlem velitelství v Drážďanech
- *Gruppe V. Niederschlesien* (Skupina V. Dolní Slezsko) se sídlem velitelství v Hirschbergu (Jelení Hora)
- *Gruppe VI. Oberschlesien* (Skupina VI. Horní Slezsko) se sídlem ve Vratislavi.⁹⁹⁰

Pro jasnější představu o činnosti jednotlivých součástí SFK může posloužit přehled činnosti *Gruppe II.* (v pozdější organizační struktuře *Gruppe IV.*).⁹⁹¹ *Gruppe II.* zahájila svou činnost 20. září 1938. Její velení tvořilo 7 vůdců a 6 mužů. Do 23. září se tento stav zvýšil na 25 důstojníků a 4 muže a za další tři dny na 28 důstojníků a 84 mužů. Gruppenführer Franz May měl k dispozici 3 adjunktů, devítičlennému operačnímu štábu velel nadporučík Erhard Gottfried Bürger, styčným důstojníkem *Wehrmachtu* byl podplukovník Versock, následovalo 21 ordonančních důstojníků (mezi nimi i princ Karl Hohenlohe), sedmnáctičlenné zpravodajské oddělení (např. Walter Brand) a za letectví, speciální úkoly a protiletčkovou obranu odpovídalo čtyřčlenné oddělení, v jehož čele stál hrabě Ullrich Kinsky. Definitivní závěr činnosti velení *Gruppe II.* přišel 5. listopadu 1938, kdy poslední 3 muži přesídlili z Drážďan do Liberce, kde se stali součástí Likvidačního úřadu SFK.

Základním článkem SFK byly roty umístěné na německém území ve vzdálenosti zhruba 5 až 8 kilometrů od československých hranic. Každá rota měla tři až pět čet po třech až pěti družstvech, z nichž každé mělo zhruba 15 mužů. Prostorem, v němž měla rota

⁹⁹⁰ VHA, SF, díl II – Gruppe I., III., k. 2

⁹⁹¹ VHA, SF, díl II – Gruppe II., k. 1

působit, byl hraniční úsek přilehlého československého hraničního okresu. Záměrně byla každá rota složena a doplňována z Němců uprchlých z tohoto okresu. Měla tím být zvýšena bojová připravenost roty, protože tito lidé znali důvěrně terén a místní podmínky. Zároveň se počítalo s tím, že budou odhodlaněji bojovat s vědomím, že bojují za svůj domov.

K. H. Frank v SFK

Údaje o celkovém počtu příslušníků SFK se značně liší. K 18. září měl SFK disponovat 10 až 15 tisíci členů a další se hlásili. Téhož dne stanovil Konrad Henlein jako horní hranici počtu členů SFK 40 tisíc.⁹⁹² Dne 20. září 1938 ale velení SFK překvapivě uvedlo, že se ve 4 skupinách SFK nachází 40.000 mužů. Vzhledem k tomu, že přísun dobrovolníků a uprchlíků trval, vzrostl mezitím počet bojovníků SFK podle této zprávy na 80.000. Zařazení a vyzbrojení 40.000 z nich mělo proběhnout v následujících hodinách a dnech.⁹⁹³ Podle dalšího hlášení z 24. září měl ale SFK k tomuto dni pouze 24.560 mužů. Po vyhlášení mobilizace v Československu tento počet nadále narůstal a k 1. říjnu činil 34.500 mužů (jiný zdroj uvádí dokonce 40.884). Podle Rudolfa Sandera vykazoval SFK k 1. říjnu 1938 SFK následující počty:

Skupina I. – 6 praporů o 32 rotách s 5.365 muži (včetně průchodního tábora ve Vídni)

Skupina II. – 5 praporů o 20 rotách s 4.748 muži

Skupina III. – 5 praporů o 28 rotách s 8.406 muži (včetně nezařazených osob)

Skupina IV. – 14 praporů s 11.264 muži

⁹⁹² VHA, SF, díl II – Gruppe I., III., k. 4

⁹⁹³ NA, SdP dodatky, k. 26, 54

Skupina V. – 3 prapory o 12 rotách s 1.916 muži

Skupina VI. – 8 praporů o 32 rotách s 5.174 muži

Celkový počet příslušníků SFK tedy měl činit 39.327 mužů.⁹⁹⁴

Ve sboru platily hodnosti *Scharführer* (velitel družstva), *Zugführer* (velitel čety), *Kompagnieführer* (velitel roty), *Bataillonsführer* (velitel praporu), *Führer der Gruppe* (velitel skupiny), *Stabsführer der Gruppe* (náčelník štábu skupiny), *Stabsführer des Bataillons* (náčelník štábu praporu), *Stabchef des Kommandos* (náčelník štábu velitelství SFK), *Stellvertreter des Führers* (zástupce velitele SFK) a *Führer* (velitel SFK).

Za budování SFK odpovídalo velení oddílů SA. U nich se měli hlásit i dobrovolníci o vstup do SFK. Na jednotlivých velitelských místech působili zpočátku příslušníci SA, kteří byli jen postupně nahrazováni sudetskými Němci. Do štábu každé skupiny byl dosazen rovněž styčný důstojník *Wehrmachtu*. Na velitelská místa měli být zásadně dosazováni důstojníci s válečnými zkušenostmi. Teprve v případě jejich nedostatku měli následovat poddůstojníci, vedoucí rozpuštěných FS či cvičitelé DTV. Pro výcvik byly použity předpisy platné pro SA. Vzhledem k absolutnímu nedostatku času se ale výcvik omezoval na naprosté minimum. V rukou SA bylo i zásobování a ubytování příslušníků SFK.

Od samého počátku existence SFK existoval kompetenční spor mezi *Wehrmacht* a SS o nadvládu nad SFK. Již 19. září 1938 sdělil náčelník štábu SFK Pfrogner cestou SS-Oberführera Gottloba Bergera říšskému vedoucímu SS Heinrichu Himmlerovi, že příslušníci SS verbují na různých místech sudetoněmecké uprchlíky do formací SS. Požádal o okamžité ukončení tohoto verbování a odeslání styčného důstojníka do štábu SFK v Bayreuthu. Téhož dne Berger sdělil, že 20. září nastoupí z rozkazu Himmlera jako styčný důstojník u štábu SFK.⁹⁹⁵

Byl stanoven i stejnokroj SFK, který měl vypadat následovně: černá plochá čepice s bílým štítkem a hákovým křížem z bílého kovu na stuze s černo-červeno-černou kokardou, šedý kabát nebo blůza střihu SA, černé jezdecké kalhoty a boty, šedá nebo hnědá košile s černou vázankou, černý opasek a šedá větrovka. Stejnokroj měl být doplněn páskou s hákovým křížem na levé paži, která se však měla nosit pouze mimo

⁹⁹⁴ SANDER, Rudolf. Vojensky organizovaná protistátní činnost Němců v předmnichovském Československu. s. 88.

⁹⁹⁵ NA, SdP dodatky, k. 26, 54

bojové akce.⁹⁹⁶ Výzbroj SFK pocházela především ze skladů bývalé rakouské armády a tvořily ji pušky Mannlicher 1895 a kulometry Schwarzlose. Zbytek, např. granáty a samopaly Bergmann, dodal *Wehrmacht*. Dne 20. září 1938 bylo stanoveno zaopatření příslušníků SFK. Stravné činilo 1,20 RM denně, plat potom podle hodnosti od 0,50 RM do 3,- RM u vůdce skupiny.⁹⁹⁷

Konrad Henlein ve stejnokroji SFK

Kritické dny nadešly pro Československo mezi 19. a 22. zářím. Britsko-francouzský nátlak na odstoupení oblastí s více než 50 % obyvatel německé národnosti vlada premiéra Milana Hodži nejprve odmítla. Po dalších výhrůžkách ale 21. září ustoupila, aby podala pod tlakem veřejného mínění o den později demisi. Nový kabinet generála Jana Syrového vyhlásil večer 23. září mobilizaci československé branné moci.

První akce zahájil SFK 19. září útokem v Ašském výběžku. V rozkazech bylo výslovně zdůrazňováno, že akce nemají mít charakter dobývání území. Výpady do pohraničí měly vést pouze k vyvolání chaosu a destabilizaci poměrů. V okamžiku střetu s přesilou se měly jednotky SFK okamžitě stáhnout do Německa. Původní záměr masových útoků nebyl uskutečňován jak s ohledem na nedostatečné vyzbrojení příslušníků SFK (do konce činnosti SFK se podařilo vyzbrojit pouze polovinu jejich členů, na což si vedení SFK v hlášeních opakovaně stěžovalo), tak kvůli nesouhlasu velení *Wehrmachtu* s masovými a nekoordinovanými akcemi proti území ČSR, které mohly vyvolat nežádoucí reakci z československé strany i ze strany západních mocností. Větší akce měly být podniknuty v noci z 19. na 20. září. Proti očekávání se ale velká část plánovaných přepadů vůbec neuskutečnila a cílů nebylo dosaženo. Svou roli patrně sehrály i obavy části velitelů z odvetných akcí československé armády. Novým

⁹⁹⁶ VHA, SF, díl II – Gruppe I., III., k. 4

⁹⁹⁷ NA, SdP dodatky, k. 26, 54

rozkazem bylo stanoveno, že v noci z 20. na 21. září bude v obvodu každé skupiny uskutečněno alespoň deset akcí. Během následující noci měly akce pokračovat.

Rozkaz SFK č. 9 z 21. září 1938 nařizoval zachovat dosavadní taktiku malých útočných jednotek (do 12 mužů), zintenzivnit akce a navýšit jejich počet.⁹⁹⁸ Tento rozkaz měl být v ústní podobě předán až na nejnižší stupně velení. V noci z 21. na 22. září se oddílům SFK podařilo obsadit Šluknovský výběžek včetně Varnsdorfu. Zajato bylo 432 příslušníků SOS. Důvodem bylo zhroucení velitelské struktury na československé straně a zrada tří hejtmanů a jednoho z velitelů SOS. Do Německa byli odvlékáni i zaměstnanci Československých státních drah a Československé pošty. Společně s SFK se akce účastnili i příslušníci SS a SA. Protiakcí československé armády (nasazena byla pěchota s podporou tanků a obrněných vozidel) se podařilo 23. září na krátkou dobu nastolit opět zákonný pořádek a získat ztracené území zpět. O situaci ve Šluknovském výběžku 22. září 1938 vypovídá hlášení II. sboru:

„1) Okres šluknovský jest celý zabrán oddíly FS a SA. Kolem 12 hod. začalo pronikání těchto oddílů za pomoci místního obyvatelstva. Okresní hejtman nařídil jednotkám SOS složení zbraní. Nyní jsou jednotky SOS rozprášeny a vrací se po částech na obranné postavení nebo jsou zajaty.

2) V okrese rumburském je situace obdobná. Rovněž zde okresní hejtman neučinil nic k udržení pořádku.

3) V okrese varnsdorfském je stejná situace. Výběžek šluknovský je prostoupen FS a SA Manny až po Chřibskou. V Krásné Lípě jsou rovněž FS s puškami a přilbami. Čet. stanice je odzbrojena. Jezdí zde ř. n. auta asi s celníky.

4) U Krásného Března místní obyvatelstvo bránilo destr. pracem velitel ppl. 42 poslal tam rotu, která pronikla až do Malečova, zde jedna četa roty podlehla přemlouváním FS funkcionářů, že prý již převzali vládu a dala se odzbrojit. Velitel roty s další četou zakročil v boji a má 2 těžce raněné a 2 lehce raněné. Zajal starostu obce a 3 muže SdP a kurýra, který přijel z Německa...“⁹⁹⁹ Na hlášení je mimo jiné zajímavá i záměna úřadům důvěrně známých oddílů FS za FSK.

Adolf Hitler 22. září rozhodl, že FSK mohou vstoupit na československé území tam, kde bylo vyklizeno Čechoslováky. SFK měl na těchto územích převzít ochranu obyvatelstva, tj. úlohu policie. Bez rozkazu vůdce byly ale jakékoliv vojenské akce

⁹⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹⁹ VHA, MNO-HŠ Operační oddělení 1938, k. 19

zakázány. Od tohoto okamžiku bylo povoleno vyzbrojování SFK říšskoněmeckými puškami.¹⁰⁰⁰ Konrad Henlein reagoval ve svém projevu z 22. září slovy: „...*Freikorps zná nyní jen jedno: zvítězit nebo zemřít.*“¹⁰⁰¹ Ohledně zbraní se jednalo o rozhodnutí v hodině dvanácté. V 18.16 hod se náčelník štábu Pfrogner marně snažil spojit s kanceláří vůdce. V říšském kancléřství mu bylo řečeno, že tam nikdo není. Ve 22.00 hod si pak cestou ústředny stěžoval generálu Wilhelmu Keitelovi na staré, zčásti zcela nepoužitelné zbraně, získané z rakouských skladů.¹⁰⁰²

Různorodá výzbroj a výstroj příslušníků SFK

Téhož dne bylo vzhledem k pokračujícímu přílivu uprchlíků ze Sudet rozhodnuto, aby byli muži, kteří se z uprchlických táborů dobrovolně hlásí do SFK, okamžitě přijati. Sběrné a průchozí tábory neměly být nadále používány pro výcvik SFK, ale uvolněny pro příjem dalších uprchlíků. Muži některých profesí, především metalurgie, neměli být nadále přijímáni do SFK, ale měli nastoupit do práce v příslušném oboru.¹⁰⁰³

Podle rozkazu SFK z 25. září se do 24. září uskutečnilo na 300 akcí, při nichž bylo získáno 1.449 zajatců, přes 200 pušek, 17 kulometů, 61 pistolí, 460 ručních granátů, přes 30.000 nábojů, dvě lokomotivy a několik nákladních vagónů s výstrojí.

Z hlášení, zaslánoho velením SFK do Berlína 24. září, vyplývá, že situace sboru byla navzdory oficiálním proklamacím více než neradostná. Uvádí se zde mimo jiné: „*Ošacení mimořádně nedostatečné, špatná obuv, obnošené šaty. Málo prádla navíc špatné kvality, žádné teplé spodní prádlo. Nezbytně nutná je výpomoc z důvodu udržení*

¹⁰⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰⁰¹ Tamtéž.

¹⁰⁰² Tamtéž.

¹⁰⁰³ NA, SdP dodatky, k. 25, 44

zdraví a tím i pohotovosti jednotek. Obzvláště se jedná o obuv, prádlo, kabáty, jednotné pokrývky hlavy.

Výzbroj: velmi nedostatečná, na každého čtvrtého muže jedna stará rakouská puška ve špatném stavu. Příliš málo kulometů, až doposud přes urgence téměř žádné ruční granáty. Výpomoc nanejvýše nutná. Rychlé vybavení, ošacení a výzbroj pro další akceschopnost Freikorpsu.“¹⁰⁰⁴

Příslušníci SFK

Po vyhlášení mobilizace došlo v souvislosti s nástupem československých ozbrojených sil do obranného postavení k vyklizení některých částí československého území, nacházejících se před linií opevnění. Dle rozkazu SFK č. 11 nařídil Adolf Hitler, aby dobrovolnický sbor vstoupil na takto vyklizená území a převzal tam bezpečnostní službu. Dne 24. září se SFK zmocnil opět i Šluknovského výběžku, o dva dny později za osobní účasti Konrada Henleina i Aše. Dle rozkazu č. 26 se oddíly SFK připravovaly proniknout 26. září do celého československého pohraničí. Vedoucí činitelé sudetských Němců zjevně ještě před podepsáním Mnichovské dohody počítali s odstoupením československého pohraničí. V rozkazu pro oddíly z 25. září se přímo uvádělo: „*Je třeba počítat, že Češi v krátkém čase vyklidí sudetoněmecké území a stáhnou se až na jazykovou hranici. SFK se okamžitě vrátí a obsadí sudetoněmecké území. Policejní moc bude v rukou SFK...*“¹⁰⁰⁵ Ve snaze zabránit nežádoucím reakcím světového veřejného mínění dostali 28. září vedoucí činovníci SA přísný zákaz překračovat hranice.¹⁰⁰⁶

¹⁰⁰⁴ Protifašistický a národně osvobozenecký boj českého a slovenského lidu 1938–1945, I. díl, 2. svazek, 2. sešit. Praha: 1982, s. 30-32.

¹⁰⁰⁵ VHA, SF, díl II – Gruppe V., k. 5

¹⁰⁰⁶ VHA, SF, díl II – Gruppe I., III., k. 2

Krátce po půlnoci z 29. na 30. září 1938 se podpisem Mnichovské dohody osud Československé republiky naplnil. Rozkaz SFK č. 30 z téhož dne mimo jiné říká: „Vůdce zvítězil...naše německá domovina bude v několika dnech zcela svobodná. Sudetoněmecký dobrovolnický sbor může být pyšný na to, že k tomuto osvobození podstatně přispěl. Sudetoněmecký dobrovolnický sbor má teď čestný úkol vstoupit bok po boku s brannou mocí Třetí říše do osvobozených oblastí.“¹⁰⁰⁷

Zajatí příslušníci SOS

S platností od 20.00 hod 30. září byla rozkazem č. 31 bojová činnost SFK zastavena a 1. října byl vydán rozkaz č. 33 ke vstupu na československé území.¹⁰⁰⁸ O den později jmenoval Adolf Hitler Konrada Henleina říšským komisařem pro sudetoněmecké území. Další existence SFK se stávala bezpředmětnou a nebyly mu svěřeny žádné úkoly ani poté, co starost o bezpečnostní situaci převzala německá policie. Dne 2. října proběhlo bezvýsledné jednání náčelníka štábu SFK Pfrognera s generálem policie Kurtem Daluegem o dalším využití SFK. Problémem se stalo rovněž nezákonné jednání příslušníků SFK: rabování, konfiskace majetku či zatýkání. Přítrž tomuto jednání musel učinit Henlein zvláštním rozkazem. Přestože bylo území Sudet Československem odstoupeno, útoky oddílů SFK na mnoha místech pokračovaly dál.

Rozkazem Konrada Henleina z 9. října 1938 byl SFK k 10. říjnu oficiálně rozpuštěn. Bylo stanoveno, že ti členové SFK, kteří během bojů mezi 20. a 30. zářím utrpěli zranění, budou odškodněni. Za tímto účelem byl vytvořen Likvidační úřad SFK (*Abwicklungsstelle des SFK*), sídlící v budově bývalé Československé národní banky

¹⁰⁰⁷ VHA, SF, díl II – Gruppe V., k. 5

¹⁰⁰⁸ VHA, SF, díl II – Gruppe II., k. 1

v Chebu.¹⁰⁰⁹ Následně úřad přesídlil do Liberce. Dluhy, vyplývající z činnosti SFK, měly být kompenzovány německou armádou, což se ale nikdy nestalo.

Otazník zůstává nad celkovými ztrátami, které SFK utrpěl. Podle zprávy z 24. září jsou uváděny následující ztráty SFK: 32 padlých, 61 raněných a 3 nezvěstní. Není ale jisté, jak jsou tato čísla přesná. Jiné údaje uvádějí 52 padlých, 65 zraněných a 19 nezvěstných. A aby nebyl zmatkům konec, seznam padlých, nacházející se v archivním fondu SF, uvádí celkem 149 jmen, mezi nimiž jsou ale i případy omylem zastřelených vlastními jednotkami, dopravních nehod či zemřelých na zhoršující se nemoci v důsledku válečných útrap.¹⁰¹⁰ Jiná databáze, tvořená tamtéž formou kartotéčních záznamů, uvádí celkem 424 padlých a raněných sudetských Němců (včetně nečlenů SFK). Mezi raněné jsou ale počítáni i ti, kterým se například zhoršila tuberkulóza.¹⁰¹¹

Význam SFK byl velmi diskutabilní. Jeho bojová hodnota byla velmi nízká. Nadšení řady příslušníků SFK nemohlo nahradit nedostatky v kázni, taktice i výzbroji. Ačkoliv platil oficiální zákaz vstupu říšských Němců do SFK, museli zastávat řadu velitelských míst.¹⁰¹² Se značným despektem na SFK ostatně pohlížely i německé vojenské kruhy. Na druhou stranu ale *Wehrmacht* po celou dobu existence SFK sváděl souboj o získání kontroly nad sudetoněmeckými jednotkami s říšským vedoucím SS Heinrichem Himmlerem. Ten vydal již 26. září rozkaz, kterým FSK podřídil své pravomoci okamžikem vstupu německých sil na území ČSR. O den později se na platnost tohoto rozkazu dotazoval náčelník štábu SFK Pfrogner přímo kanceláře vůdce: „*Říšský vůdce SS mi 26. září napsal ve věci pořízení SFK pod říšského vůdce SS. Konradu Henleinovi jsem podal hlášení, že tento rozkaz je v rozporu s rozkazem, který obdržel K. H. Frank osobně od vůdce, podle něhož má být FSK v případě vstupu na území Sudet podřízen Wehrmachtu. SS-Oberführer Berger mi vzápětí sdělil, že po odletu K. H. Franka došlo k rozhovoru Himmlera s vůdcem. Jelikož SFK přijímá pouze rozkazy kanceláře vůdce, žádám o sdělení, zda je Himmlerův rozkaz v pořádku. Pokud by byl rozkaz v pořádku, musel by být FSK mimo jiné náležitě vyzbrojen. Jeho nasazení v současné podobě pro policejní účely si nedovedu představit. Oblečení je neradostné. V mnoha případech sestává i z českých přileb a dalších součástí.*“¹⁰¹³ Jako odpověď vydalo Vrchní

¹⁰⁰⁹ VHA, SF, díl II – Gruppe V., k. 5

¹⁰¹⁰ VHA, SF, Abwicklungsstelle des SFK, k. 4

¹⁰¹¹ VHA, SF, Kartotéka padlých a raněných A - Z, k. 14

¹⁰¹² STRAKA, Karel. *Vojáci, politici a diplomaté*. s. 127.

¹⁰¹³ NA, SdP dodatky, k. 26, 54

velitelství *Wehrmachtu* 30. září rozkaz, kterým podřídilo FSK do své pravomoci. Ještě téhož dne ale Adolf Hitler s konečnou platností přepodřídil FSK do pravomoci SS.¹⁰¹⁴

Bourání hraničního sloupu

I přes špatnou výzbroj a nedisciplinovanost ale SFK splnil svoji propagandistickou roli bojovníků za osvobození Sudet. Závěr činnosti SFK přinesl řadě jeho příslušníků první zklamání z nenaplněného očekávání pracovních míst u státních orgánů či policie a vysloužileckých penzí. Přes patetické výzvy k sebeobraně spojené se vznikem SFK se sudetští Němci stali pouhými figurkami na šachovnici světových dějin. Den 17. září 1938, kdy vydal Adolf Hitler rozkaz ke zřízení Sudetoněmeckého Freikorpsu, stanovila na jaře 1942 československá Státní rada, pracující v Londýně jako poradní orgán prezidenta Edvarda Beneše, jako datum, které je považováno za počátek nepřátelských akcí, směřujících k dezintegraci Československa, a tedy počátek boje našich občanů proti nacizmu.

¹⁰¹⁴ STRAKA, Karel. *Vojáci, politici a diplomaté*. s. 129.

8. EPILOG – HEIM INS REICH!

Na přelomu září a října roku 1938 se naplnily dvacetileté tužby mnoha sudetských Němců. Krátce po poledni 1. října 1938 začaly německé vojenské jednotky obsazovat československé pohraničí. Heslo *Heim ins Reich!*, které v posledním měsíci ovládalo celé Sudety, se stalo skutečností. Splnila se ale skutečně očekávání sudetských Němců? V mnoha ohledech je možné konstatovat, že nikoliv. A mezi jinými se to dotklo snad nejvíc právě těch, jimž byla věnována tato práce.

Zpočátku se vše zdálo naplňovat mnohaletá očekávání. Záhy ale přišly první otazníky. Již 3. října 1938 napsal Heinrich Himmler: „*Až do okamžiku sladění existuje jen FSK, jehož soudržnost nemůže být narušena žádným opatřením ani jednáním. Verbování a přijímání dobrovolníků do SS-Verfügungstruppe a SS-Totenkopfverbände je povoleno.*“¹⁰¹⁵ Co bylo myšleno oním slovem „sladění“ se měli všichni sudetští Němci velmi záhy dozvědět. Nadcházející změny naznačila i slavnostní návštěva Adolfa Hitlera v „osvobozených Sudetech,“ k níž došlo 3. října 1938. Minutovník této cesty vypadal následovně:

- 9.40 přijede zvláštním vlakem do Hofu
- 10.00 odjezd automobilové kolony směr Aš
- 10.30 příjezd na hranice v Aši, uvítání K. H. Frankem
- 12.00 oběd s vojáky *Wehrmachtu* na cestě do Chebu
- původně plánovaná návštěva hradu Fridricha Barbarossy byla zrušena a 13.10 byl plánován příjezd na radnici
- 13.45 projev Hitlera, návštěva sídla SdP v hotelu Viktoria a návrat do Německa

Součástí minutovníku byl i přísný zákaz fotografování během vůdcovy návštěvy. Jméno Konrada Henleina, coby nově jmenovaného říšského komisaře pro sudetoněmecká území, se v plánu cesty objevilo až ve 14.30 při jeho projevu na chebském náměstí.¹⁰¹⁶ Jeho budoucnost, stejně jako mnoha *Kameradschaftsbündlerů* z vedení SdP, tak začala nabírat nečekaný směr.

¹⁰¹⁵ NA, SdP dodatky, k. 25, 44

¹⁰¹⁶ Tamtéž.

Konrad Henlein s Adolfem Hitlerem v Chebu

Ani Henleinův patetický rozkaz SFK č. 8 z 20. září nedošel nikdy očekávaného naplnění. Henlein v něm uvedl: *„Děkuji všem kamarádům, kteří následovali mou výzvu ke vstupu do Sudetoněmeckého Freikorpsu a tím nasadili bez rozpaků svůj život do boje za osvobození naší sudetoněmecké vlasti. ... Po dlouhá staletí jsme my pohraniční Němci stáli na přední stráž jako stráž na východě pro větší vlast. Dnes jsme šťastní a hrdí, osudem povoláni v rozhodující hodině a na nejpřednější linii k boji za německé vítězství v německém prostoru. Vaše odhodlání, vaše bojová připravenost, vaše nasazení krve a života vás učiní nesmrtelnými v osvobozené vlasti a v celém německém národu. Buďte si jisti, že se postarám, aby vaše služby došly odpovídajícího ocenění.“*¹⁰¹⁷

Nedošly... Velitelé SFK byli později začleněni do vojenských či civilních struktur říše. Konrad Henlein dosáhl hodnosti *SS-Obergruppenführera*, ale nikdy nebyl oceněn očekávanou funkcí na protektorátní úrovni. Až do konce války působil jako župní vedoucí (*Gauleiter*) Sudet. Zdánlivě významná funkce nenaplnovala jeho ambice a neposkytovala mu prakticky žádnou významnější moc. Daleko důležitější role čekala na Karla Hermanna Franka, který byl nacistům názorově mnohem bližší. Dosáhl rovněž hodnosti *SS-Obergruppenführera* a po okupaci zbytku Čech a Moravy se stal státním tajemníkem říšského protektora pro Čechy a Moravu a později říšským ministrem pro Čechy a Moravu.

¹⁰¹⁷ VHA, SF, díl II – Gruppe I., III., k. 4

Oba bývalí členové *Kameradschaftsbundu* ale mohli hovořit o velkém štěstí. Zatímco K. H. Frank se stal po nástupu Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora v září 1941 jedním z jeho nejbližších spolupracovníků, ostatní *Kameradschaftsbündleři*, Henleina nevyjímaje, se ocitli v jeho hledáčku. Jejich radost ze získané svobody i funkcí měla většinou pouze velmi krátké trvání. Záhy nastal vhodný okamžik pro odplatu dosud upozadovaných bývalých příslušníků DNSAP. Řada bývalých členů *Kameradschaftsbundu* byla odsouzena již v průběhu let 1939 a 1940 v procesech s homosexuály.¹⁰¹⁸ O zbývajících hovořil Heydrich ve svém projevu 4. února 1942: „...Zde bych se chtěl dotknouti na okamžik tohoto stavovského rozčlenění. Víte, že jsem největším odpůrcem stavovské výstavby v říši. Jsem největším odpůrcem Spannových teorií, celého stavovského rozčlenění, neboť stavovská myšlenka Othmara Spanna, která přece byla zastoupena a propagována v sudetském prostoru velmi silně tehdejším KB /Kameradschaftsbundem/, toto stavovské rozčlenění sleduje vždy odpolitování německého člověka nebo člověka vůbec, aby se totiž pak dala církvi příležitost, aby tento nepolitický jen stavovsky svému oboru, svému povolání žijící člověk mohl rozvíjeti své duševní vlohy, své duševní vlastnosti na její půdě. Proto jsem nepřitelem na smrt stavovského zřízení v duchu Othmara Spanna pro vše německé.“¹⁰¹⁹

Župní vedoucí Konrad Henlein

A jak dopadli běžní příslušníci SFK? Část archivního fondu uložená ve Vojenském historickém archivu obsahuje i dokumenty Likvidačního úřadu SFK v Liberci. Dokumenty zde uložené nevyznívají pro příslušníky SFK právě nejlichotivěji.¹⁰²⁰ Na

¹⁰¹⁸ Jen v průběhu léta 1939 bylo zatčeno více než 50 bývalých členů *Kameradschaftsbundu*. (HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein. Život a smrt.* s. 158)

¹⁰¹⁹ ABS, S-465-15

¹⁰²⁰ VHA, SF, Abwicklungsstelle des SFK, k. 1

rozdíl od dobových nadšených komentářů spojených se vstupem do SFK, které nešetřily slovy o sebeobětování se pro národ, jsou spisy Likvidačního úřadu plné žádostí o proplacení čehokoliv, co bylo spojeno se službou v dobrovolnickém sboru. Jízdenkami na vlak při útěku do Německa počínaje, přes náhradu za poškozený motocykl při službě vlasti až po proplacení použitých zbraní a střeliva. Běžné jsou i žádosti živnostníků o dodatečné proplacení odebraného benzínu či náhradu za ubytování. Pikantní je dopis úřadu starosty v Lomu (Bruch), jenž žádá o náhradu škody, která byla způsobena ubytovanými příslušníky SFK místní německé občanské školy v době, kdy ještě byla českou občanskou školou. Nároky byly většinou zamítnuty s odůvodněním, že z hlediska vyšších ideálů je třeba se náhrady škod zříci, a že nejdůležitější je skutečnost, že se cíle podařilo dosáhnout s tak malými obětmi a ztrátami.

Jak ale skončili ti, jimž je předkládaná práce především věnována, tedy členové svazu DTV? Turneři se považovali za velmi silnou a názorově jasně vyhraněnou organizaci a zjevně předpokládali, že si i nadále udrží svou samostatnost. V tomto ohledu se ale značně přepočítali a proces začlenění všech sudetoněmeckých organizací do systému říšských nacionálně socialistických formací byl zahájen prakticky bezprostředně po obsazení československého pohraničí německou armádou. Vzhledem k paramilitárnímu charakteru DTV se velká část jeho členů stala příslušníky SA.¹⁰²¹ Po letech se tak vlastně naplnila varování československých vojenských zpravodajců, že sudetoněmecké polovojenské tělocvičné spolky svou činností odpovídají německým SA. Do SA nadšeně vstupovali především příslušníci FS a FSK. Mírový stav sudetoněmeckých SA dosáhl 180.000, čímž se staly nejpočetnější skupinou SA v říši.¹⁰²² Organizace *Sudetendeutsche Volksjugend* byla začleněna do *Hitlerjugend*, zbývající turneři vstoupili do dalších říšskoněmeckých organizací. Dne 4. prosince proběhly v Sudetech doplňující volby do říšského sněmu. NSDAP získala plných 98,9 %, tedy přesně 2.467.936 hlasů.¹⁰²³

Definitivním koncem DTV se stalo jeho rozpuštění a začlenění do říšského *Nationalsozialistischer Reichsbund für Leibesübungen* (Nacionálně socialistický říšský svaz pro tělesná cvičení), které se uskutečnilo 15. ledna 1939. Župním vedoucím 18. župy *Sudetenland* byl jmenován Willy Brandner. Místo oslav devadesátého výročí založení první turnerské jednoty v českých zemích, tak zanikl svaz, který sehrával po

¹⁰²¹ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. s. 431.

¹⁰²² ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě*. s. 112.

¹⁰²³ Tamtéž. s. 98.

celou dobu existence Československé republiky významnou roli v celém sudetoněmeckém iredentistickém hnutí. Z jeho členů, kteří měli ještě před pár týdny pocit, že tvoří dějiny, se stala součást anonymní masy. To však trvalo jen krátkou dobu. I na turnery z bývalého Československa již čekaly zákopy druhé světové války...

9. ZÁVĚR

Kapitola vzájemných vztahů sudetoněmeckých nacionalistických tělovýchovných organizací a československého státu se definitivně uzavřela po dvaceti letech skrytého i otevřeného stýkání a potýkání v říjnu roku 1938. V úvodu této práce padly otázky, co vlastně dnes víme o nejvýznamnější sudetoněmecké tělovýchovné organizaci DTV a co víme o řadě dalších, které můžeme zařadit do kategorie tělovýchovných a paramilitárních.

Domnívám se, že předchozí řádky na tyto otázky z velké části odpověděly. V archivních fondech se nacházejí tisíce stran dokumentů, vypovídajících nejen o činnosti jednotlivých spolků, ale především o jejich poměru k československému státu. Na základě archivních pramenů je možné konstatovat, že v této oblasti v průběhu celého dvacetiletého období vpodstatě nelze nezaznamenat nějaké významnější výkyvy. Negativisticky orientované svazy a spolky po celou tuto dobu více či méně usilovaly o rozbití Československa, které pro ně bylo nechtěným domovem. Významným faktorem byla v tomto směru především momentální ekonomická situace v Německu a Československu. Pokud byly podmínky v Československu lepší, snaha o připojení k Německu, či zpočátku k Rakousku, vcelku logicky upadala.

První roky existence republiky byly pro Čechy a Němce především časem hledání si vzájemných cest ke společnému soužití. Státní správa v mnoha případech zjevně tápala a učila se, jak postupovat ve vztahu k národnostním menšinám v demokratickém státě. Češi se dostali po roce 1918 do role hlavního „nacionálního nepřitele“ turnerů. Pro určitou část turnerů se v tomto boji stalo již ve dvacátých letech nadějí nacionálně socialistické hnutí doma i v sousedním Německu. Postupné střetávání tří základních ideologií, s nimiž byli turneři z řad českých Němců konfrontováni, tedy schönererianství, nacionálního socializmu a spannizmu, se díky následnému vývoji podepsalo nejen na historii DTV, ale i celé Československé republiky. Původně nadstranický tělovýchovný svaz se stal nejprve pokusnou laboratoří a později i hybatelem sudetoněmecké politiky. Svaz DTV postupně opustil svou nadstranickost a začal se dostávat do stále větší závislosti na vůdčích stranách německého negativizmu. Významnou část členské základny i vedení DTV tvořili straníci DNSAP a DNP.

Na přelomu dvacátých a třicátých let došlo k jisté eskalaci napětí mezi státními úřady a DTV. Souviselo to především s pořádáním branných cvičení, která propagoval zejména Konrad Henlein. Zostřený přístup úřadů k DTV měl ale zatím pouze lokální charakter a na celkovém vztahu státních orgánů k DTV se prakticky neprojevoval. Již v této době se ale naplno ukázala neschopnost státních úřadů zaujmout vůči DTV a podobným organizacím jednotné stanovisko. Zatímco měl Hlavní štáb československé branné moci, díky zpravodajským informacím, ostře vyhraněné názory na činnost DTV, ostatní úřady rozhodovaly případ od případu a ne vždy právě nejšťastněji.

Zájem úřadů pochopitelně vyvolávalo i používání nejrůznějších spolkových stejnokrojů. To ostatně patřilo mezi nejdůležitější výsady, které politickým stranám přinášela spolupráce s tělovýchovnými organizacemi. Mezi nejvýznamnější uniformované spolky patřil *Volkssport*. Existoval sice pouze necelé tři roky, přesto se stal vážným nebezpečím pro územní integritu Československé republiky. Členové *Volkssportu* získávali agitací nové zájemce o vstup do DNSAP, jejímiž byli všichni členy, ale zároveň se aktivně připravovali na bojové akce spojené s odtržením pohraničních oblastí od Československa. Jednalo se o obdobu v Německu budovaných oddílů SA. *Volkssport* vznikl v podmínkách rostoucí hospodářské krize a úspěšně toho využíval. Díky zásahu státní moci se podařilo v roce 1932 tuto hrozbu eliminovat. Historie této „sportovní“ organizace poměrně jasně ukazuje i obtíže, s nimiž se demokratická státní správa setkávala při snaze o likvidaci podobných jasně protistátně zaměřených spolků a svazů, které využívaly oblíbenosti sportovních a tělovýchovných organizací. Výchova v přírodě, která mohla jejich protistátní činnost maskovat vůbec nejlépe, byla navíc společným znakem pro naprostou většinu tehdejších sportovních, tělovýchovných i dalších organizací. Právě *Volkssport* byl ve své době schopen naplňovat iracionální politické představy mladé radikální generace. Ostatně právě akce *Volkssportu*, které byly bezprostředním podnětem zákazu DNSAP, byly dílem mladé sudetoněmecké generace.

Hlavním problémem, s nímž se na přelomu dvacátých a třicátých let potýkal svaz DTV, byla především vnitřní krize způsobená ztenčující se členskou základnou. Mladá radikální negativisticky zaměřená sudetoněmecká generace počátku třicátých let neměla důvod ke vstupu do DTV. I když se svaz omlazoval a používal modernější metody zaváděné představiteli *Kameradschaftsbundu*, nemohl ve svém zaměření konkurovat organizacím jako byl *Volkssport* či *NS Jugendverband*. Konec krize uvnitř DTV je

tradiční součástí „henleinovské legendy.“ Domnívám se, že Konrad Henlein jistě přispěl k překonání krize DTV, ale nebylo to pouze díky jeho reformním a pedagogickým schopnostem, ale především díky vnějším okolnostem. Zatímco lze propad členské základny nad 17 let v roce 1933 s velkou pravděpodobností přičíst změnám souvisejícím s koncem DNSAP a DNP, vznikem SHF a v neposlední řadě s bojem o moc uvnitř DTV, nečekaný nárůst v roce 1934 může souviset s příchodem bývalých členů *Volkssportu* a dalších zakázaných organizací.

Počátkem třicátých let se svaz DTV dostával do schizofrenní situace. Ruku v ruce s narůstajícím vlivem *Kameradschaftsbundu* panovaly větší a větší obavy z provázanosti DTV s DNSAP a tedy z osudu *Volkssportu* a případného zákazu činnosti DTV. I přes řadu informací o propojení DNSAP a DTV ale zjevně úřední rozpuštění tělovýchovného svazu nikdy reálně nehrozilo. Pokud by k tomuto kroku státní aparát našel někdy sílu, pak snad jedině v letech 1932 a 1933.

Předkládaná práce zcela jasně popsala právě genezi názorového vývoje turnerů, kteří do nově vzniklého státu vstupovali jako příznivci Schönererovy ideologie, ve dvacátých letech se v mnoha případech hlásili k nacionálnímu socializmu strany DNSAP, následně byli ve třicátých letech ovlivněni učením vídeňského univerzitního profesora sociologie a národního hospodářství Othmara Spanna, aby v samém závěru existence Československa zcela podlehlí nacionálnímu socializmu říšské NSDAP.

Pro vývoj DTV v celé druhé polovině třicátých let byl charakteristický boj znesvářených křídel příznivců *Kameradschaftsbundu* a DNSAP. V roce 1935 ještě představoval pouhé vzájemné „otukávání“ se soupeřů. Následně ale konflikt mezi spannisty a nacionálními socialisty eskaloval jak na půdě DTV, tak především uvnitř SdP. Klíčovým se stal podzim roku 1937, kdy se Henlein, oslabený odvoláním Steinachera a smrtí Ruthy, definitivně rozhodl konjunkturálně přestoupit do tábora nacionálních socialistů. Každopádně lze souhlasit s Andreasem Luhem, že motorem sudetoněmeckého sjednocovacího procesu se po roce 1933 stal právě svaz DTV.

Příslušníci DTV sehráli významnou roli i v SFK. Jeho základ tvořily tisíce uprchlých členů FS a dezertéři, kteří odmítli mobilizovat do československé armády. Turnery nacházíme i mezi veliteli SFK. Díky skvělé práci Stanislava Bimana a Sabiny Duškové *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety 1938–1945* lze porovnáním jednotlivých životopisných údajů sudetoněmeckých osobností zjistit, že členství v DTV, FS a FSK patřilo mezi nejčastěji se opakující kombinace.

Patrně nejtěžší je nalézt odpověď na otázku, jak na činnost uvedených organizací nahlíželi oficiální představitelé ve správním aparátu Československé republiky. Jediné, co lze s určitostí konstatovat, je skutečnost, že v přístupu k negativisticky orientovaným tělocvičným organizacím neexistoval jednotný postup. Diametrálně se tak lišila nejen rozhodnutí jednotlivých okresních úřadů či četnických a policejních stanic, ale dokonce i jednotlivých ministerstev a zemských úřadů. Svou roli sehrála bezpochyb i značně rozdílná úroveň zpravodajství ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany. Zatímco vojenští zpravodajci pravidelně vyhodnocovali získané informace a většinou včas varovali před chystanými akcemi, ministerstvo vnitra podnikalo často zcela nepochopitelné kroky. Po prostudování mnoha dochovaných archivních dokumentů lze každopádně konstatovat, že reakce státních orgánů na činnost sudetoněmeckých nacionalistických tělovýchovných organizací odpovídala v naprosté většině případů demokratickým principům. A to i přesto, že bylo v mnoha případech zcela zjevné, že jejich činnost směřuje proti československému státu.

A co ona tolikrát zmiňovaná „henleinovská legenda“ o geniálním učiteli tělocviku? Podle autora těchto řádek se jedná o pouhý mýtus, který ve své době sloužil, slovy Jana Masaryka, k přetvoření „malého úředníčka“ v „milovaného vůdce.“ Ostatně Masarykova slova citovaná v úvodu této práce: „... *Když jsem ho varoval před Anšlusem s poukazem na to, jak velkou roli hraje nyní u nás a jakou nulou by byl v Německu...*“, došla krátce po odtržení Sudet od Československa svého doslovného naplnění.

10. PRAMENY A LITERATURA

1) Archivní prameny

- Národní archiv, fond: DNSAP (Německá nacionálněsocialistická strana)
- Národní archiv, fond: MV (Ministerstvo vnitra)
- Národní archiv, fond: PMV (Ministerstvo vnitra – prezídium)
- Národní archiv, fond: PP (Policejní prezídium)
- Národní archiv, fond: PŘ-pres (Policejní ředitelství – prezídium)
- Národní archiv, fond: PZÚ (Zemský úřad – prezídium)
- Národní archiv, fond: SDP (Sudetoněmecká strana)
- Státní okresní archiv Cheb, fond: Sportovní klub „Volkssport“ Plesná
- Státní okresní archiv Cheb, fond: Konrad Henlein
- Státní okresní archiv Cheb, fond: Státní policejní úřad Cheb
- Státní oblastní archiv v Litoměřicích, fond: KS Litoměřice (Krajský soud Litoměřice)
- Státní okresní archiv Litoměřice, fond: LS (Lovosice spolky)
- Státní okresní archiv Litoměřice, fond: OÚ Litoměřice (Okresní úřad Litoměřice)
- Státní okresní archiv Teplice, fond: ST (Spolky Teplice)
- Státní okresní archiv Teplice, fond: SdP – místní organizace Hrdlovka
- Státní okresní archiv v Ústí nad Labem, fond: OÚ Ústí n./L. (Okresní úřad Ústí n./L.)
- Archiv Kanceláře prezidenta republiky, fond: T (Tajné)
- Archiv Národního muzea, fond: Vojtěch Mastný
- Public Record Office London, fond: German Foreign Office
- Vojenský historický archiv, fond: GI (Generální inspektorát branné moci)
- Vojenský historický archiv, fond: HŠ (Hlavní štáb)
- Vojenský historický archiv, fond: MNO Pres (Ministerstvo národní obrany – prezídium)
- Vojenský historický archiv, fond: PV (Posádková velitelství)
- Vojenský historický archiv, fond: SF (Sudetoněmecký dobrovolnický sbor)
- Vojenský historický archiv, fond: VD 1 (Velitelství 1. divize)
- Vojenský historický archiv, fond: VS 1 (Velitelství 1. sboru)

2) Dobová periodika

- České Slovo
- Der Tag
- Lidové noviny
- Národní politika
- Nedělní list
- Věstník sokolský
- Prager Zeitung
- Turnzeitung des Deutschen Turnverbandes

3) Současná periodika

- Deutscher Turnerbrief
- Vojenská história
- Historie a vojenství

4) Literatura

- BERANOVÁ, Jitka, WAIC, Marek: *Kulturně-výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*. Praha 1998, 221 s. ISBN 80-7036-063-1.
- BAUER, František. *Můj boj. Hitler o sobě a svých cílech*. Praha: Orbis, 1937. 227 s.
- BENEŠ, Edvard. *Světová válka a naše revoluce*. Díl III. Praha: Orbis, 1935. 685 s.
- BERNETT, Hajo. *Sportpolitik im dritten Reich*. Stuttgart: Verlag Karl Hofmann Schorndorf bei Stuttgart, 1971, 132 s.
- BIMAN, Stanislav, CÍLEK, Roman. *Partie hnědých pěšáků*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1976. 207 s.
- BIMAN, Stanislav, DUŠKOVÁ, Sabina. *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety 1938–1945*. Biografická příručka A–Z. Litoměřice: Státní oblastní archiv v Litoměřicích, 2008. CD. ISBN 978-80254-30-39-2.
- BIMAN, Stanislav, MALÍŘ, Jaroslav. *Kariéra učitele tělocviku*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983. 424 s.
- BLÁHA, Silvestr. *Branná politika a demokracie*. Praha: Svaz čs. důstojnictva, 1937. 195 s.

- BOBRÍK, Miroslav. *Nemecká menšina na Slovensku a jej telovýchovné a športové aktivity v rokoch 1918–1945*. Bratislava: Slovenská technická univerzita, 2006. 155 s. ISBN 80-227-2357-6.
- BRAND, Walter. *Auf verlorenem Posten. Ein sudetendeutscher Politiker zwischen Autonomie und Anschluss*. München: Sudetendeutsches Archiv, 1985. 185 s.
- BRANDT, Harm-Hinrich. Německé turnerské jednoty v Praze v pozdní době habsburské monarchie (1861 až 1914). In Marek Waic (ed.). *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. s. 23-52.
- BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*. Praha: SLON, 1992. 168 s. ISBN 80-901059-6-3.
- BROSZAT, Martin. *Das Dritte Reich im Überblick*. Mnichov: 1989.
- BROZSAT, Martin. Das Sudetendeutsche Freikorps. In *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*. Stuttgart: 1961, č. 1. s. 30-49.
- BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918–1938*. Praha: Academia, 2006. 846 s. ISBN 80-200-1440-3.
- BŘACH, Radko. *Československo a Evropa v polovině dvacátých let*. Praha: Paseka, 1996. 359 s. ISBN 80-7185-077-2.
- CÉŠAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. I. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. 516 s.
- CÉŠAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. 586 s.
- FISCHER, Josef, PATZAK, Václav, PERTH, Vincenc. *Jejich boj. Co chce a čemu slouží Sudetendeutsche Partei?* Praha: Nakladatelství nové svobody, 1937. 149 s.
- FOUSTKA, Radim, Neumann. *Konrád Henlein. Neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937. 133 s.
- GAJAN, Koloman. *Německý imperialismus a československo-německé vztahy v letech 1918–1921*. Praha: ČSAV, 1962. 283 s.
- GAJANOVÁ, Alena. *ČSR a střeoevropská politiky velmocí 1918–1938*. Praha: Academia, 1967. 386 s.
- GAJANOVÁ, Alena. *Dvojitá tvář (Z historie předmnichovského fašismu)*. Praha: Naše vojsko, 1962. 209 s.
- GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 (Programy, projekty, perspektivy)*. Praha: Svoboda – Naše vojsko, 1988. 344 s.
- GEBEL, Ralf. „Heim ins Reich!“ *Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland 1938–1945*. München: R. Oldenbourg Verlag, 1999. 425 s. ISBN 3-486-56018-2.
- GOEBBELS, Joseph. *Vom Kaiserhof zur Reichs-Kanzlei (Listy z deníku 1932-33)*. Praha: Orbis, 1942. 323 s.
- GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Paměti I. Doby mládí – doby štěstí*. Praha: Hejda a Tuček, 1929. 248 s.

- HAFFNER, Sebastian. *Od Bismarcka k Hitlerovi (Pohled zpět)*. Olomouc: Votobia, 1995. 206 s. ISBN 80-85885-90-5.
- HENLEIN, Konrad. *Die völkische Turnbewegung*. Teplitz-Schönau: Verlag Deutscher Turnverband, rok vydání neuveden. 49 s.
- HENLEIN, Konrad. *Reden und Aufsätze zur völkischen Turnbewegung*. Karlsbad: Verlag Karl H. Frank, 1934. 117 s.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan. *Dějiny státní správy v českých zemích do roku 1945*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2005. 568 s. ISBN 80-7106-709-1.
- HOENSCH, J. K. Othmar Spann, Kameradschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta. In *Dějiny a současnost*. č. 5/1999, s. 31-35.
- HROCH, Miroslav (ed.). *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 451 s. ISBN 80-86429-20-2.
- HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein, Život a smrt*. Praha: BMSS-START, 2010. 214 s. ISBN 978-80-86140-67-4.
- JANČÍK, Drahomír. *Německo a Malá dohoda (Hospodářské pronikání Německa do Jugoslávie a Rumunska v první polovině 30. let)*. Praha: Univerzita Karlova, 1990. 175 s.
- JAHN, Rudolf. *Konrad Henlein. Leben und Werk des Turnführers*. Karlsbad: Adam Kraft Verlag, 1938. 187 s.
- KARLGREN, Anton: *Henlein – Hitler a československá tragedie*. Praha: Samcovo knihkupectví, 1945. 132 s.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). Praha: Libri, 2003. 571 s. ISBN 80-7277-195-7.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl druhý, Československo a České země v krizi a ohrožení (1930–1935). Praha: Libri, 2002. 577 s. ISBN 80-7277-031-4.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl třetí, O přežití a o život (1936–1938). Praha: Libri, 2003. 803 s. ISBN 80-7277-119-1.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *Habsburk Masaryk či Šmeral, Socialisté na rozcestí*. Praha: Karolinum, 1996. 554 s. ISBN 80-7184-128-5.
- KASPER, Tomáš (ed.). *Německé a české reformně pedagogické vzdělávací a výchovné koncepty – analýza, komparace*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008. 190 s. ISBN 978-80-7372-397-2.
- KASPER, Tomáš. *Německé venkovské výchovné ústavy – analýza reformně pedagogického konceptu a příklad Svobodné školní obce v Litoměřicích v meziválečné ČSR*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008. 272 s. ISBN 978-80-7290-351-1.
- KASPER, Tomáš. *Výchova či politika? Úskalí německého reformně pedagogického hnutí v Československu v letech 1918–1933*. Praha: Karolinum, 2007. 270 s. ISBN 978-80-246-1410-6.
- KLEPETARĚ, Harry *Seit 1918 (Eine Geschichte der Tschechoslowakischen republik)*. Ostrava: Julius Kittls Nachfolger, 1937. 430 s.

- KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad*. 1. Hrad a Pětka. Praha: Panevropa, 1996. 432 s. ISBN 80-85846-06-3.
- KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad*. 2. Kdo po Masarykovi? Praha: Panevropa, 1998. 591 s. ISBN 80-86130-02-9.
- KLIMEK, Antonín, HOFMAN, Petr. *Vítěz, který prohrál (generál Radola Gajda)*. Praha, Litomyšl: Paseka, 1995, 285 s.
- KLIMEK, Antonín, KUBŮ, Eduard. *Československá zahraniční politika 1918–1938*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. 115 s. ISBN 80-85241-88-9.
- KLÖNNE, Arno. *Jugend im Dritten Reich (Die Hitler-Jugend und ihre Gegner)*. Mnichov: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1995. 318 s. ISBN 3-423-11173-9.
- KÖSSL, Jiří a kol.: *Dějiny tělesné výchovy II*. Praha: Olympia, 1986, 263 s.
- KRÁTKÝ, František. *Dějiny tělesné výchovy I*. Praha: Olympia, 1974. 258 s.
- KREBS, Hans. *Kampf in Böhmen*. Berlin: Volk und Reich Verlag, 1936. 228 s.
- KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780–1918*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1990. 508 s. ISBN 80-200-0337-1.
- KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství? (Češi a Němci v Československém státě 1918-1938)*. Praha: R ve spolupráci s Ústavem mezinárodních vztahů, 1993. 272 s. ISBN 80-901431-3- X.
- KURAL, Václav. *Místo společenství konflikt! (Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu 1938–1945)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994. 295 s. ISBN 80-85864-04-5.
- KUBŮ, Eduard. *Německo – zahraničněpolitické dilema Edvarda Beneše*. Praha: Karolinum, 1994. 141 s. ISBN 80-7066-853-9.
- LONGERICH, Peter. *Die braunen Bataillone (Geschichte der SA)*. Mnichov: C. H. Beck, 1989. 285 s. 3-406-33624-8.
- LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. München: R. Oldenbourg Verlag, 2006. 474 s. ISBN 3-486-58135-X.
- MORAVCOVÁ, Dagmar. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914–1941*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994. 133s. ISBN 80-85241-70-6.
- MUCHA, Vilém: *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu*, I. díl, Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1955. 371 s.
- *Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí*. Praha: Předsednictvo poslanecké sněmovny, 1928. 1315 s.
- *Národní shromáždění Republiky československé ve druhém desetiletí*. Praha: Předsednictvo poslanecké sněmovny, 1938. 1001 s.
- NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu. Z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933–1938*. Praha: Naše Vojsko, 1987. 235 s.
- NOVOTNÝ, Jan. *Čeští Němci a habsburská monarchie*. In *Český lev a rakouský orel v 19. století*. Praha: KLP, 1996. s. 47-53.

- OLIVOVÁ, Věra. *Československé dějiny 1914–1939*, I. Praha: Karolinum, 1991. 203 s. ISBN 80-7066-419-3.
- OLIVOVÁ, Věra: *Lidé a hry (Historická geneze sportu)*. Praha: Olympia, 1979. 604 s.
- PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu*, I-IV, Praha: Lidové noviny, 1991. ISBN 80-7106-039-9.
- PFITZNER, Josef. *Das Sudetendeutschtum*. Köln: Hermann Schaffstein Verlag, 1938. 64 s.
- PFITZNER, Josef. *Sudetendeutsche Einheitsbewegung. Werden und Erfüllung*. Karlsbad: Verlag Karl H. Frank, 1937. 105 s.
- PFITZNER, Josef. *Sudetendeutsche Geschichte*. Reichenberg: Verlag Franz Kraus, 1937. 96 s.
- PRŮCHA, Jan. *Učitel. Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál, 2002. 154 s. ISBN 80-7178-621-7.
- RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: Fajma, 1994. 199 s. ISBN 80-85374-22-6.
- SANDER, Rudolf. Vojensky organizovaná protistátní činnost Němců v předmnichovském Československu. In *Historie a vojenství*. Praha, 1993, č. 2, 68-89.
- SEDLMEYER, Karl Adalbert. *Budweis – Budweiser und Stritschitzer Sprachinsel*. Miesbach 1979.
- STRAKA, Karel. *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2007. 158 s. ISBN 978-80-7278-376-2.
- STRAKA, Karel. *Vojáci, politici a diplomaté. Československá vojenská delegace na jednáních mezinárodního výboru v Berlíně a odstoupení českého pohraničí v říjnu 1938*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2008. 183 s. ISBN 978-80-7278-430-1.
- ŠINKOVSKÝ, Roman. Vývoj turnerských spolků v sudetoněmeckých územích na příkladu České Lípy do roku 1918. In Marek Waic (ed.). *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. s. 199-205.
- ŠTUMBAUER, Jan. Vznik a vývoj německé spolkové tělesné výchovy v Českých Budějovicích do roku 1918. In Marek Waic (ed.). *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. s. 207-214. ISBN 80-246-0768-9.
- ULRICH, Oskar. *Der grosse Irrweg der Tschechen*. Prag: Volk und Reich Bücherring, 1943. 329 s.
- WAIC, Marek (ed.). *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. Praha: Karolinum, 2004. 588 s. ISBN 80-246-0768-9.
- WAIC, Marek (ed.). *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu*. Praha: Karolinum, 2008. 558 s. ISBN 978-80-246-1489-2.
- *Was ist der KB. Der Kameradschaftsbund. Die Entlarvung einer Clique*. Prag: Der Aufbruch, rok vydání neuveden. 44 s.
- ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938–1945)*. Praha: Prostor, 2001. 577 s. ISBN 80-7260-055-9.

11. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AKPR	Archiv Kanceláře prezidenta republiky
ANM	Archiv Národního muzea
ATUS	Arbeiter Turn- und Sportverband (Dělnický tělovýchovný a sportovní svaz)
BdD	Bund der Deutschen
BdL	Bund der Landwirte (Svaz zemědělců)
ČOS	Česká obec sokolská
ČSR	Československá republika
ČTK	Československá tisková kancelář
DAP	Deutsche Arbeiterpartei in Österreich (Německá dělnická strana v Rakousku)
DAWG	Deutsche Arbeits- und Wahlgemeinschaft (Německé pracovní a volební souručenství)
DCV	Deutsche christlichsoziale Volkspartei (Německá křesťansko sociální strana lidová)
DKV	Deutsche Kulturverband (Německý kulturní svaz)
DNP	Deutsche National Partei (Německá nacionální strana)
DNSAP	Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (Německá nacionálně socialistická strana dělnická)
DT	Deutsche Turnerschaft (Německé turnerstvo)
DTJ	Svaz dělnických tělovýchovných jednot
DTV	Deutscher Turnverband (Německý tělocvičný svaz)
FDTJ	Federace dělnických tělovýchovných jednot
FS	Freiwilliges Schutzdienst (Dobrovolná ochranná služba)

GFM	German Foreign Ministry (Německé ministerstvo zahraničních věcí)
GI	Generální inspektorát branné moci
KB	Kameradschaftsbund (Svaz kamarádů)
KdP	Karpathendeutsche Partei (Karpatoněmecká strana)
KS	Krajský soud
LN	Lidové noviny
LS	Lovosice spolky
MNO-HŠ	Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb
MNO-pres.	Ministerstvo národní obrany – prezídium
MV	Ministerstvo vnitra
MS-Pres.	Ministerstvo spravedlivosti – prezídium
MS-z TR	Ministerstvo spravedlnosti – zákoník trestní
NA	Národní archiv
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionálně socialistická německá dělnická strana)
OU	Okresní úřad
PM	Pražské místodržitelství
PMV	Ministerstvo vnitra – prezídium
PP	Policejní prezídium
PRO	Public Record Office
PR-pres	Policejní ředitelství – prezídium
PV	Posádkové velitelství
PZÚ	Zemský úřad – prezídium
SA	Sturmabteilungen, původně Sportabteilungen (Úderné oddíly)
SD	Sicherheitsdienst (Bezpečnostní služba)
SdP	Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)

SFK	Sudetendeutsche Freikorps (Sudetoněmecký dobrovolnický sbor)
SHF	Sudetendeutsche Heimatfront (Sudetoněmecká vlastenecká fronta)
SOA	Státní oblastní archiv
SOKA	Státní okresní archiv
SOS	Stráž obrany státu
SPÚ	Státní policejní úřad
SS	Schutzstaffeln (Ochranné oddíly)
ST	Spolky Teplice
TD	Turnkreis Deutschösterreich (Turnerský kraj Německé Rakousko)
VDA	Volksbund für das Deutschtum im Ausland (Národní svaz pro život Němců v zahraničí)
VHA	Vojenský historický archiv
VOMI	Volksdeutsche Mittelstelle (Středisko pro etnické Němce)
VS	Volkssport
ZVV	Zemské vojenské velitelství

12. PŘEHLED MÍSTNÍCH NÁZVŮ

Albrechtice – Albrechtsried

Andělská Hora – Engelsberg

Arnoltov – Arnetzgrün

Arnultovice – Arnsdorf

Aš – Asch

Bartošovice – Batzdorf

Bedřichov – Friedrichsdorf

Bernartice – Pernartitz

Bílina – Bilin

Blahutovice – Blattendorf

Blšany – Flöhau

Bohumín – Oderberg

Bor u České Lípy – Haida

Božičany – Poschetzau

Brno – Brün

Broumov – Braunau

Brtníky – Zeidler

Břežánky – Briesen

Budišov – Budischau

Černý důl – Schwarzenenthal

Česká Lípa – Böhmisches Leipa

České Budějovice – Budweis

České Zlatníky – Böhmisches Zlatnik

Český Krumlov – Krummau

Český Rohozec – Böhmisches Rust

Český Těšín – Tetschen

Číměř – Schamers

Děčín – Tetschen-Bodenbach

Dobrošov – Tobiesenreuth

Doksy – Doks

Dolní Dvůr – Niederhof

Dolní Háj – Unter Haan

Dolní Jiřetín – Niedergeorgenthal

Dolní Paseky – Nieder Reuth
Dolní Podluží – Niedergrund
Dolní Pustevna – Nedereinsiedel
Dolní Sedlo – Spittelgrunt
Dolní Vltavice – Untermoldau
Domažlice – Taus
Drážďany – Dresden
Dubá – Dauba
Duchcov – Dux
Dvůr Králové nad Labem – Königinhof an der Elbe
Enže – Enns
Falknov nad Ohří – Falkenau an der Eger
Františkovy lázně – Franzensbad
Frymburk – Friedberg
Fryštát – Freistadt
Frývaldov – Freiwalldau
Fulnek – Fulnek
Háj – Hainberg
Halle nad Sálou – Halle an der Saale
Hanšpach – Hainspach
Hanušovice – Hannsdorf
Hartmanice – Hartmanitz
Haukovice – Haukowitz
Hazlov – Haslau
Hlučín – Hultschin
Hlucholazy – Bad Ziegenhals
Hodkovice – Liebenau
Hora Svaté Kateřiny – Katharinaberg
Horní Jiřetín – Obergeorghenthal
Horních Lazy – Perlsberg
Horní Maršov – Marschendorf
Horní Planá – Oberplan
Horní Police – Ober Politz
Horní Poustevna – Ober Einsiedel
Horní Slavkov – Schlaggenwald

Horšovský Týn – Bischofteinitz
Hořejší Staré Město – Ober Altstadt
Hostinné – Arnau
Hošťálkovice – Hoschialkowitz
Hradec Králové – Königgrätz
Hranice u Aše – Rossbach
Hrob – Klostergrab
Hrušovany – Grusbach
Hynčice – Heinzendorf
Cheb – Eger
Chodovský Šmelctál – Kuttенplaner Schmelzthal
Chomutov – Komotau
Chrastava – Kratzau
Chřibská – Kreibitz
Chvalšiny – Kalsching
Jablonec nad Nisou – Gablonz an der Neisse
Jáchymov – St. Joachimsthal
Javorník – Jauernikg
Jelení Hora – Hirschberg
Jeřmanice – Hermannstal
Jihlava – Iglau
Jilemnice – Starkenbach
Jílového u Podmokel – Eulau
Jindřichov – Ziegenhalsu
Jindřichův Hradec – Neuhaus
Jirkov – Görkau
Jiříkov – Georgswalde
Jizerka – Klein Iser
Kadaň – Kaaden
Kamenický Šenov – Steinschönau
Kaplice – Kaplitz
Kamenka – Kamitz
Karlovy Vary – Karlsbad
Kašperské Hory – Bergreichenstein
Kláštorec nad Ohří – Klösterle an der Eger

Klatovy – Klattau
Komorní Hůrka – Kammerbühl
Kopaniny – Krugsreuth
Kostelní Bříza – Kirchenbirk
Králíky – Grulich
Královec – Königshan
Království – Königswalde
Kraslice – Graslitz
Krásná Lípa – Schönlinde
Kravaře – Deutsch Krawarn
Krnov – Jägerndorf
Krumperky – Grumberg
Křížany – Kriesdorf
Kujavy – Klantendorf
Kunčice – Kunzendorf
Kynšperk nad Ohří – Königsberg an der Eger
Lampertice – Lampersdorf
Lanškroun – Landskron
Lázně Kynžvart – Königswart
Lemberk – Lämberg
Lhota – Nitschenau
Liberec – Reichenberg
Libouchec – Holzgrund
Libštejn – Liebenstein
Lindava – Lindenau
Linec – Linz
Lipsko – Leipzig
Lísková – Haselbach
Litoměřice – Leitmeritz
Litomyšl – Leitomischl
Lobdava – Lobdau
Loket – Elbogen
Lom – Bruch
Loučná – Wiesenthalu
Louka u Mariánských lázní – Grün bei Marienbad

Lovosice – Lobositz
Luby u Chebu – Schönbach
Malá Morávka – Klein Mohrau
Mariánské Lázně – Marienbad
Martínkovice – Märzdorf
Maxičky – Maxdorf
Město Libavá – Liebau
Milešovka – Donnersberg
Miliře – Kohlstatt
Mladá Boleslav – Jungbunzlau
Mnichov – München
Mokřiny – Nassengrub
Moravská Ostrava – Mährisch Ostrau
Moravská Třebová – Mährisch Trübau
Most – Brüx
Nebovazy – Neschwitz
Nejdek – Neudek
Německé Jablonné – Deutsch-Gabel
Německý Jeseník – Deutsch Jasnik
Německý Benešov – Deutsch Beneschau
Německý Brod – Deutsch Brod
Nisa – Neisse
Nová Bystřice – Neu Bystritz
Nová Paka – Neupaka
Nový Bor – Haida
Nový Jičín – Neutitschein
Nýrsko – Neuern
Obrnice – Obernitz
Oldřichov – Ulliersreith
Olomouc – Olmütz
Opava – Troppau
Osečná – Oschitz
Ostrov nad Ohří – Schlackenwerth
Petrovice – Petersdorf
Pilníkov – Pilnikau

Planá – Plan
Plavno – Plauen
Plesná – Fleissen
Plzeň – Pilsen
Podbořany – Podersam
Podhradí – Neuberg
Podmokly – Bodenbach
Pohořelice – Pohrlitz
Polevsko – Blottendorf
Polička – Politschka
Popovice – Pfaffendorf
Poříčí u Trutnova – Parschnitz
Postupim – Potsdam
Potůčky – Breitenbach
Prachatice – Prachatitz
Proseč nad Nisou – Proschnitz
Předlice – Predlitz
Přimda – Pfraumberg
Přísečnice – Pressnitz
Přívoz – Oderfurt
Radešov – Schröbersdorf
Radvanec – Rodowitz
Rožmitál – Rosenthal
Rumburk – Rumburg
Ruprechtice – Ruppertsdorf
Rybáře – Fischern
Rychnov – Reichenau
Rynoltice – Ringelsheim
Řetenice – Settenz
Řezno – Regensburg
Smědava – Wittighaus
Sněžník – Hoher Schneeberg
Slatina – Kammersdorf
Slezské Vlkovice – Schlesisch Wolfsdorf
Sloup – Bürgstein

Služovice – Schlausewitz
Stará Oleška – Alt Olisch
Staré Buky – Altenbuch
Staré Doubice – Alt Daubitz
Staré Pavlovice – Alt Paulsdorf
Starý Ehrenberk – Alt Ehrenberg
Stod – Staab
Stráž pod Ralskem – Wartenberg
Stráž u Tachova – Tschoschl
Střekov – Schreckenstein
Stříbrníky – Ziebornik
Stříbro – Mies
Sušice – Schüttenhofen
Světec – Schwetz
Svitavy – Zwittau
Šluknov – Schluckenau
Šternberk – Sternberg
Štěpánkovice – Schepankowitz
Štýrský Hradec – Graz
Šumperk – Mährisch Schönberg
Tachov – Tacha
Telnice – Tellnitz
Teplá – Tepl
Teplice-Šanov – Teplitz-Schönau
Terezín – Theresienstadt
Tisá – Tissa
Tolštejn – Tollenstein
Trnovany – Turn
Trutnov – Trautenau
Turnov – Turnau
Újezd – Augest
Uničov – Mährisch Neustadt
Ústí nad Labem – Aussig
Ústí nad Orlicí – Wildenschwert
Ústěk – Auscha

Varnsdorf – Warnsdorf
Vartenberk – Wartenberg
Velenice – Wellnitz
Verněřov – Wernersreuth
Vídeň – Wien
Vilémov – Wölmsdorf
Vimperk – Winterberg
Vítkov – Wigstadt
Volanov – Weigelsdorf
Volary – Wallern
Vratislav – Breslau
Vratislavice nad Nisou – Maffersdorf
Vrchlabí – Hohenelbe
Výmar – Weimar
Vyšší Brod – Hohenfurth
Zábřeh – Hohenstadt
Zákupy – Reichstadt
Zálezly – Salesel
Zborná – Waldhof
Zhořelec – Görlitz
Znojmo – Znaim
Žacléř – Schatzlar
Žatec – Saaz
Žďár – Brand
Žitava – Zittau
Žlutice – Luditz